

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Milliyet

YAYINLARI

**TARİH
DİZİSİ**

KRUŞÇEV / in **ANILARI**

Kömür
Madenlerinden

Gomeli

MİLLİYET YAYIN LTD. ŞTİ. YAYINLARI

Tarih Kitapları Dizisi : 7

Yayın hakkı (Copyright) : MİLLİYET Yayın Ltd. Şti.

Little Brown and Company İNC.

Birinci baskı : Şubat 1971

KRUŞÇEV'in ANILARI

|

—Edward CRANKSHAW'un giriş, açıklama ve notları ile

Türkçesi :

Mehmet HARMANCI

| Milliyet)

YAYINLARI

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

İÇİNDEKİLER

Ö N S Ö Z	9
GİRİŞ	21
BİRİNCİ BÖLÜM — İlk meslek yılları	
Sıkıntılı yıllar	33
Parti merdiveninde ilk basamaklar	42
İKİNCİ BÖLÜM — Moskova'da parti çalışması	
Sanayi Akademisi'nden Politbüro'ya	59
«Şehir babası»	79
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM — Korku devri	
Kollektifleştirme	93
Temizlik yılları	98
Beria'nın iktidara gelişi	117
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM — Ukrayna'ya dönüş	
Partiyi toparlama çabaları	134
Akademisyen Paton	149
Otomobil lâstığı sanayiinde arıza aranıyor	154
BEŞİNCİ BÖLÜM — Savaşa giriş	
Sovyet - Alman ilişkileri	161
Polonya'ya giriş	173
Batı Ukrayna'nın Sovyetleştirilmesi	184
Finlandiya ile kış savaşı	192
Barbaros harekâtı öncesinde Kızılordu	202

ALTINCI BÖLÜM — Büyük vatan savaşı

En karanlık saatler	211
Harkov felâketi	229
Stalingrad	238
General Malinovski	251
Yoldaş Ulbricht'in ziyareti	257
Kursk	260
Zafer	265
Stalin ve müttefikler	272
Ukrayna'da kıtlık	282

YEDİNCİ BÖLÜM — Stalin'in son yılları

Leningrad olayı	304
Stalin'in musevi düşmanlığı	317
Stalin'in teorik yazıları	330
Ondokuzuncu parti kongresi	339
Doktorlar suikastı	347
Svetlana	355
Stalin'le bayram ve tatil günleri	365
İç çevrede korku ve fesat	378
Stalin'in ölümü	390

SEKİZİNCİ BÖLÜM — Haleflik . Seleflik

Beria'nın düşüşünün planlanması	397
Yirminci parti kongresi	423

Ö N S Ö Z

NİKİTA KRUŞÇEV'in anılarının varlığını öğrendiğim, de aklıma gelen ilk düşünce, bunların sahte olduğunun ortaya çıkacağıydı. Batı'da siyasal ya da ticarî nedenlerle böyle bir takım düzme belgelerin hazırlanmışlarına çok rastlanılmıştır.

Fakat bu anıların daha pek azını okuduğum zaman elimdeki belgenin gerçek olduğuna kani oldum ve hepsi, ni okuduğumda da buna tam olarak inandım. Kruşçev'in uzaklardan gelen sesinde yanılmaya imkân yoktu; üstelik canlı bir sestti bu. Kruşçev'in iktidarda olduğu yıllar, da kendisini dinlemiş ya da söylevlerini Rusçasından okumuş bir insanın, bunun gerçekliği konusunda yanıılması imkân dışıydı. 1920 yıllarından bu yana Kruşçev'in yayınlanmış her kelimesini okumuş olduğumu söyleyebilirim.

Bazan kendisiyle yüzyüze gelmiş ve gerek Sovyetler Birliği'nde gerekse dışarıda, genel ya da özel konuşmalarını dinlemişimdir. 1949 kışında Stalin'in kendisini Kiev'den Moskova'ya çağırmasından, 1964 Ekiminde yıldızının batışına kadar geçen on beş yıl içinde sürekli görevim onu incelemek, kişiliğini ve hareket nedenlerini anlamaya çalışmak olmuştur. Bilimsel olarak ispat edilemeyen herhangi bir şeyden emin olunabileceği kadar, bu sayfalar, dan seslenen adamın, iktidarı ele geçirmek için mücadele ederken bütün açık ve gizli yanlarını tanıdığım adam olduğuna inanıyorum. Şimdi daha yaşlanmıştır, yorgun ve hastadır. Eski canlılığı kalmamıştır. Fakat bu bir bakıma, sırf bu nedenle daha çok kendini açıklayıcı bir nitelik vermektedir ona.

Elimizdeki, olağanüstü ve tek olan kişisel bir tarihtir. Bütün sınırlamaları, kaçınmaları, gizlemeleri, aldatmaları, eksikleri (bir kısmı isteyerek, bir kısmı da yaşlılığın getirdiği unutmadan dolayı) ile bu, Stalin ve Stalin sonrası döneminin herhangi bir Sovyet siyasal liderinden gelen ilk ve tek örnektir. Anıları bizi şimdiye kadar zihnin yasak edilen bir bölgesine doğrudan doğruya sokmakta, dır. Bana kalırsa, bu anıların en ilginç ve değerli yanı; davranışların bilinç dışı olarak açıklanmasındadır. Tahminler, bilgisizlikler, çarpık görüşler, hepsi Stalin döneminde yetişen bütün Sovyet liderleri tarafından az yada çok paylaşılmalıdır. Bu insanlar tam bir merhametsizlik ve hemen hemen tam bir boyuneğmelerinden ötürü Stalince tutulmaktaydılar.

Bu önemli belge nasıl ve niçin toplanmıştır? İşte bunu bilmediğimi itiraf etmeliyim. Ben bunun gerçekliği, ni ancak Rusça aslına dayanarak ileri sürmekteyim. Aşırı derecede tatminkâr olmayan bu durum bana garip gelmektedir. Bu durum, ancak açık toplumlar ve açık toplumlarla çalışan ve Sovyetler Birliği'nde en basit insan faaliyetleri dışında herşeyin yasaklanmış olduğunu bilme, yenler için garip gelebilir. Geçmişte şu ya da bu Rusça belgenin gerçekliğini ya da sahteliğini tayin etmek için çok defa yalnızca kendi yargıma ve tecrübeme başvurmuşumdur. Bunun aksine nereden geldiğini bildiğim, fakat bu kaynağı başka hiçbir kimseye söylememeye söz verdiğim belgeler de elimden geçmiş, hatta bazıları yayın.

tanınıştır da. Onun için sorularımın hiçbirine karşılık ala-
mayacağımı öğrenince şaşırılmış değildim.

Yine de kendi kendime sormam gereken bir soru
vardı: Bu belgeleri Batı'ya kaçırarak insanları bunu bir siya-
sal savaş aracı olarak mı kullanmaktaydılar? Hele özel-
likle yazarını ortadan kaldırmak amacı için mi çalışıyor-
lardı? Âkla gelen ilk düşünce, Kremlin içinde ya da çevre-
sinde bir grubun şimdiki Sovyet liderlerinin hepsini ya da
bir kısmını devirmek için Kruşçev'i kullandıklarıydı. Fa-
kat anıların dikatle okunması bu düşünceyi silmeye yeti-
yor. Kruşçev, bu sayfaların arasından olağanüstü bir in-
san olarak çıkmamaktadır; ama, Sovyet standartları ba-
kımından o kadar kötü olarak da belirlenmemektedir. Kendi-
ni haklı gösterdiği çok yer vardır; kendisine zararlı olan
yanları, bilinçsiz olarak söyledikleri ya da söylemekten
kaçındıkları ve atladıklarıdır. Hepsinden de önemlisi şim-
di faal olan ve mevki sahibi bulunan hiç kimseye doğru-
dan doğruya saldırılmamaktadır. Eleştirmenin başlıca he-
defi Stalin ve arkasından Beria'dır. Bunların çok arkasın-
dan da Kaganoviç ve Malenkov gelmektedir. Hepsi ya öl-
müşler ya da emekliye ayrılmışlardır. Bu anıları Batı'ya
kaçırarak kişinin ya da kişilerin başlıca düşünceleri —ki
bunun Kruşçev'in düşüncesi de olduğu görülmektedir—
Stalin'in itibarını iade için son zamanlarda yapılan çaba-
lara karşı koymaktır.

Kitaba gelince; burada kendini haklı çıkarmaya çalı-
şan yaşlı bir adamın seçilmiş düşünce ve anılarını gör-
mekteyiz. Bu, bazan karışık, bazan tekrarlayan, bazan söy-
lediğini inkâr eden, bazan yanlış fakat genellikle maksatlı,
düzensiz ve boşluklarla dolu bir anıdır. Mr. Talbott, bu
bölük pörçek belgeleri nisbeten anlaşılır ve bir dereceye
kadar birbirini izleyen bir sıraya sokmuştur.

KİTAPTA sözü geçen —ve geçmeyen— olaylar konu,
sunda bir kaç söz söylemek gerekir. İki çeşit okuyucu
olacaktır; Stalin ve Kruşçev Rusya'sı konusunda çok şey
işitmiş ve çok az şey okumuş okuyucular; ve bütün olay-
ları bilen ve kitapta bildiklerini onaylayan, düzelten ve
genişletilecek bilgiler arayan uzman okuyucular.

Sıradan okuyucular için bu anılardaki pek çok olay —ve belki de bütün olaylar— yeni gelecektir. Ben bölüm başlarındaki küçük açıklamaları ve dip notlarını, kimin kim olduğu hakkındaki küçük bilgileri bu tür okurlar için yazdım.

Öte yandan uzman okuyucu burada kendini şaşkınlığa düşürecek pek birşey bulmayacaktır. O, zaten bütün hikâyeyi bilmektedir ve benim yolgösterici işaretlerime ve notlarıma da ihtiyacı yoktur. Fakat bu okuyucu da, şimdiye kadar şüphe edilen ya da tahmin edilen bir çok olay konusunda sayısız ayrıntılara rastlayacak, Stalin dönemi havası ve hayatı hakkında canlı bir tablo elde edecektir. Çizilen Stalin tablosu bize, Milovan Cilas'ın «Stalin'le Konuşmalarında ve Svetlana Alliluyeva'nın «Bir Dosta Yirmi Mektup» adlı kitabında çizilen Stalin tablosunu onaylamakta ve genişletmektedir. Bu, Stalin'in iktidarı ele geçirışinden, ölümünden bir kaç yıl sonrasına kadar süren otuz yıllık süre boyunca alışlagelmiş Stalin tablosundan çok başka birşeydir.

Kruşçev, kendini de aydınlığa çıkarmaktadır. İlk günlerinden Stalin'in ölümüne kadar kendisinin bir insan ve bir Parti büyüğü olarak gelişmesini izlememize imkân vermektedir. 1955'de iktidarı ele almaya başlamasından 1964'te düşene kadar dünya politika adamı olarak görüşleri ve faaliyetleri üzerinde geniş bilgi edinilmesini sağlamaktadır. Burada eksik olan şey, onun önce zaferi ve daha sonra da yenilgisiyle sonuçlanan Kremlin içi iktidar çatışmalarının ayrıntılarıdır. Stalin'in ölümünden üç ay sonra Beria'nın tutuklanması tüyler ürpertici bir şekilde açıklanmaktadır. Fakat bunun ve Yirminci Parti Kongresi ve Stalin'i suçlayan «Gizli Söylev»in dışında, Kruşçev dönemindeki iç durum konusunda hiçbir şey anlatılmamaktadır. Sanayi, tarım ve hükümet yapısını etkileyen büyük politika çatışmalarından, Kruşçev'in çok ustaca oynadığı iktidar oyunundan hiç söz edilmemektedir. Bunu, ilk başta belirtmek gerekir. Sovyet Komünist Partisinin yüksek basamaklarındaki ayrıntılı manevralarla ilgilenmeyen okuyucu, bunların yokluğunu duymayacaktır. Uzman okuyucu ise, tıpkı benim gibi, birgün kısmen de olsa tatmin olma umudunu besleyebilir.

Bu arada elimizdeki ile yetinmeliyiz; bu, da hiç de

az sayılmaz. Anıların iki ana konusu vardır: En alçakgö. nüllü bir geçmişten başlayarak dünyanın en büyük iki kuvvetinden birinin başına geçen çok olağanüstü bir ada. mın kendini anlatması; ve ünlü «Gizli Söylev»deki açık- lamaları desteklemek ve genişletmek için Stalin'in bir çok yönü ile tanıtılması. Kruşçev, son bir kaç yıldır Sta. lin'in itibarını iade etme çabalarını güçleştirmek için elin, den geleni yapmaktadır.

Stalin'in suçları konusunda Kruşçev'in «Gizli Söy- lev»e ekleyeceği fazla birşey yoktur. Hatta «Söylev» bazı bakımlardan daha ayrıntılıdır bile. Fakat «Gizli Söylev»in Sovyetler Birliği'nde basılmamış olduğu hatırdan çıkarıl, manialıdır. «Söylev»in kopyaları bütün ülkedeki Parti sek- reterlerine, Parti toplantılarında bütünüyle ya da bölük pörçük yüksek sesle okunmak üzere gönderilmişti. Böy- lece ancak hatırdan tutulabilen kısımları ortalığa yayılabil- miştir. Sovyet halkı bunu okumamıştır ve böyle bir söy- levin verildiği ilk olarak burada Kruşçev tarafından açık, lanmaktadır. Bütün bunlardan ötürü, ilk defa olmuş olsa bile, bu anılar dış dünyaca bilinen şeyleri dile getirmek- tedirler. Uzun süreden beri olduğu gibi, bir çok bakımlar, dan Batı, Stalin'in suçları konusunda Ruslardan daha çok bilgiye sahiptir.

Fakat burada üstünde durulan nokta; Stalin'in suçla, rından çok, onun özel çevresi içindeki tutum ve davranışı, çalışma yöntemleri ve asları ile olan ilişkileridir.

İşte bu yönde Kruşçev güç bir noktaya gelip saplan, maktadır. Stalin'i suçlamakla kendini de suçlamış olmak, tadır. «Gizli Söylev»de bu sorunu kolaylıkla aşabilmiştir. Çünkü orada kendi hayat hikâyesini değil, Stalin'in seçil- miş aşırılıklarını anlatıyordu. Oysa, bu kişisel hikâyesinde çamura bulanmamak için çok çaba harcamak zorundadır. O günlerin korkunçluğuna katkısını gizlemekte ya da bu. lanık göstermekte başarılı oluyorsa da, söyledikleri ken. dışının Stalin'in en kötü devresinde uzun bir süre suçor. taklığını kabul etmesi anlamına gelmektedir: Sözgelisi, temizlik hareketi sırasında ve 1936 - 37 vatan hainliği dâ- valarında Stalin'i ateşli savunması ve 1938'de Ukrayna'da yaptığı temizlik hareketi gibi. «Gizli Söylev»inde Stalin i ve ima yolu ile kendisini suçlarken Kruşçev, Stalin'i müm- kün kılan bütün hükümet düzenini de suçluyordu. «Gizli

Söylev»de elbet buna değinilmemektedir: Orada, 1930'dan sonra düzeni bozan Stalin'di. Ve Stalin'i bu şekilde davranmakta serbest bırakan bir düzenin köklü bir değişime ihtiyaç gösterdiğini ileri süren herhangi bir yabancı komünist; sözgelişi İtalya Parti Sekreteri Togliatti, bir kenara atılmıştır. Bu, anlaşılır birşeydir. Kruşçev, düzeni Stalin'den miras olarak almış ve kendisini ona uydurmuştur. Başka bir düzen düşünemezdi. Fakat şimdi, yaşlılığında bir çok şeyle ilgili başka şeyler düşünmüş olduğunu belirtmek işaretler vardır. Bu konuda en ilginç örnek, kollektifleştirme konusundaki kısa bölümdür. «Stalin tipi kollektifleştirmenin bize sıkıntıdan başka hiçbir şey» getirmedığını söylemektedir. Milyonlarca insanın ölümü, ne yol açan, Sovyetler Birliği'nin tarım üretimini yarıya düşüren ve bugün bile Sovyetlerin liderliğini tehdit eden ekonomik dengesizliğin o korkunç insan yapısı faciadan gözetmektedir. Kruşçev bunu iktidarda iken kabul edebilmiş olsaydı, neler olacağı tahmin edilemezdi. Bundan da, ha az önemli olmayan gözlemler anıların arasına serpişti, rılmıştır.

Aynı fikirde olmadığım tahminlerin, beyanların ve iddiaların hepsine karşı çıkmayı faydalı görmediğimi burada belirtmeliyim. Kruşçev hakkında, onun başarıları ve hataları hakkındaki görüşlerim önceden açıklanmıştır. Burada onun anlattıkları içinde eksik olanları belirtmekle ve onun söylediği olaylarla genel olarak Batı'da kabul edilenler arasındaki önemli farklılıkları işaretleytim.

Pek çoğuna değinmediği başlıca olayların ayrıntılı hikâyesi birinci Ek'te verilmiştir. Her bölümün başında o bölümün bir özeti, açıklaması yapılmış ve üstünde durulmadan geçilen olaylar belirtilmiştir. Bu açıklama, dipnotlarında daha ayrıntılı bir şekilde ortaya konmuş, kendisine 'atıf yapılan başlıca kişiler üstüne bilgiler verilmiştir. Mr. Talbott, 3. Ek'te Kruşçev'in en önemli meslek, taşlarıyla ilgili biyografik bilgi vermiştir.

Bütün bunlara karşılık, bu anılarında Kruşçev'in kendisine karşı 'âdil' davranmadığı gerçeği ortadadır. Geçmişin önemli bir kısmını atlamak ve Stalin döneminde anı yükselişini tozpembe göstererek kendisini gereğinden fazla ortaya çıkardığı söylenebilir. Fakat yapmadığı, belki de yapamadığı, Stalin'in eh güvenilir bir adamı du.

rumundan uluslararası bir kişiliğe yükselişi üzerine bilgi vermemiş olmasıdır. Oysa, mesleğinin son gününe kadar gerçekten üstün bir zekâ belirtisi göstermekteydi.

Sonuna kadar geçmişinin esiri kaldığı şüphesizdir. Kendisini yükselten ve kendisinin kurulmasına yardımcı olduğu düzeni bir dereceye kadar aşmıştır. Fakat hiçbir zaman bundan bütünü ile kurtulamamış ve sonunda düzen kendini mahvetmiştir. Buna rağmen başarıları olağanüstüydü. Mesleğinin son yıllarında göstermeye başladığı nitelikleri kendisine sonradan eklenmiş değildi. Dış görü, nüsüyle 'ihtiraslı' bir Partili; efendisine karşı dalkavuk, astlarına karşı zorba, rakiplerine kurnaz köylü oyunları ya. pan ve diğerlerinden hayal kuvveti, duygululuğu, kendine güveni ve bazan da doğuştan kumarbaz bir insanın atılgan, liğine sahipken de bu nitelikler kendi içinde var olmalıydı. Stalinci kampa bu kadar bağlı olmasına rağmen ta ilk günlerden başlayarak içinde bir ayrı olma niteliği bulunduğu inanıyorum. Kendisinden önce ve kendisinden sonra hiçbir Sovyet liderinin yapmadığı oranda çeşitli insan arasına karışabilmiştir. Tanıdığım bütün Parti memur, larının (ya da Sovyet fabrika ve kollektif çiftlik yönetici, lerinin) aksine çizmelerini çamura bulamaktan korkmaz, di. İlk meslek günlerinden başlayarak insanlara ne yapmaları gerektiğini ve neyi nerede yanlış yaptıklarını söylemekten mutluluk duyardı. En yüksek makamda iken bile çamurlu bir tarlanın ortasına geçer, şüpheli bir köylü ka. 'balığına patatesin doğru olarak nasıl ekildiğini anlatır, di. Fakat iyi bir dinleyiciydi de. Mesleğinin son yıllarına kadar da gördüğünden ders alan bir insan olarak kalmıştır. Onu bir fabrika yönetici grubunu dinlerken görmüş-tüm; sessizliği öylesine tamdı ki sanki onların içinden birşey çekiyor ve kendi içine enerji olarak aktarıyordu. Kendisini Sovyetler Birliği dışında, hele ilk gezilerinde, yanlış üstüne yanlış yaparken gördüm. Fakat hiçbir yanlış iki kere yapmamıştır. Ve bazan kabaca, bazan uсталık, la yaptığı konuşmalarında, sözlerine çocukluğunda derin bir yer ettiği belli olan Kutsal Kitap'tan örnekler katar, ken, o küçük ve öfkeli gözlerinin düş gören bir adamın bakışlarına sahip olduğunu gördüm. Gerçekten de düş gö-rürdü.

Bu anıların insanı rahatsız eden bir yanı da, Sovyet

halkı için daha iyi bir dünya hayal ettiği için iktidar peşinde koşan bu adamın en bayağı kimseleri sorgusuz sualsiz kabul edişidir. Polis şefi Yagoda'yı, ondan daha düşüğü Yezhov'u sevdiği görülmektedir. Bunlar kötü yola sapmadan önce 'namuslu kişiler'dir. Bir ulusu toptan öldürtmediği ya da Sibirya'ya yollamadığı anlar nazik olabilen ve çocuklara karşı iyi yürekli davranan kendi polis şefi İvan Serov da böyledir. Bana kalırsa, bunun karşılığı Kruşçev'in yaratılışı yönünden şiddetli bir insan olduğu ve şiddetin de o zamanın modası olmasıdır. O ve arkadaşları, Sovyet halkını yeni bir Rusya kurmaya zorlamak işini yüklenmişlerdir ve bu da gözyaşı olmaksızın yapılamazdı. Bu dönüşüme direnen herkes zorlanacaktı ve zorlama yolları da vahşi ve kesindi. Fakat geçerli bir neden olmadan tutuklama yapılmasına itiraz etmiştir. Hepsinin üstünde de, Stalin'in 'namuslu komünistler'i ortadan kaldırmasına karşı çıkmıştır. 1956'daki «Gizli Söylev»inde olduğu gibi burada da Stalin'in Partiye karşı işlediği suçlarla kendisinin sıradan insanlara karşı işlediği suçları ayırması ve sıradan insanlara karşı işlenenlerden söz etmemesi mantıklıdır. Partinin daha yüksek bir hayat biçimini temsil ettiğine gerçekten inanıyordu.

Başka bir nokta daha var: Kruşçev, kendi yeteneklerine o kadar güveniyordu ki, başka insanları hiç hesaba katmıyordu. Onlar büyük dâvada yanbaşında görev alacak faydalı meslektaşları ve asları idiler. Zorlanacak, kandırılacak, yaltaklık edilecek, gülünecek, cezalandırılacak kimselerdi bunlar. Bu, Kruşçev'in mesleğinin başında iken gözlerini en yükseğe dikmiş olması anlamına gelmez. İhtiraslıydı şüphesiz. Fakat eksik yanlarını bilirdi (tam olarak okumamış olmasının etkisindeydi). 1930'larda Stalin'in çevresinin yakınlarında dolaşırken bile birgün o çevreye gireceğini düşünmemiş olabilir. Büyük bir örgütte yükselmeye başlayan ve çevresindekilere hakim olma güdüsüyle yükselmeye devam eden insanlardandı. Yukarı doğru bu çıkışın her basamağında, belki de hayretle, kendisinin daha üsttekilerden daha üstün olduğunu görüyordu. İşte bu yolla 1926'da Yuzovka'da çok küçük bir Parti görevlisiyken on yılda R/loskova Parti örgütünün başına geçmiştir. O zaman da herhangi bir işi herkesten daha iyi yapabileceğini, üstelik rakiplerini atlabileceğini artık

kesin olarak anlamış bulunuyordu. Bu, saklamak zorunda olduğu bir bilgiydi.

Bu durumda bile yükseliş yolu bir takım daha yaşlı kişilerce tıkanmıştı. Bunlar, işleri bitmiş fakat henüz kurşuna dizilmemiş eski muhalifler değillerdi. Bunlar Stalin'in kendi adamları, onu Troçki'ye, Zinoviev'e, Kamenev'e, Rikov ve Buhar'ın'e karşı destekleyen insanlardı. Bunlar şimdi Moskova'nın ve bütün Sovyetler Birliği'nin en yüksek Parti makamlarını ellerinde tutuyorlardı. Ve kendilerine çok şeyler borçlu olan Stalin, bir süredenberi bunları kıskançlıkla gözlemekteydi. Kruşçev, 1935'te bu hızlı yükselişinin belki de süresiz olarak tıkanmış olduğunu görmüş olmalıdır. Fakat sonraki üç yıl içinde birdenbire kendisi ile iç çevre arasında duran insanların (daha yedi milyon kişi ile birlikte) ortadan kaldırılması ile yolu açılmış oldu. 1938 yılında Politbüro aday üyesi, bir yıl sonra da üyesi oldu.

Politbüro (1952'de 'Parti Prezidyumu' adını almıştır) dış dünyaya temizlik hareketlerinden sıyrılmış, kudretli insanlardan meydana gelen bir komite olarak görünürdü. Fakat bir süredenberi —özellikle Milovan Cilas ve Svetlana Alliluyeva'nın anılarından sonra— bunun hiç de böyle olmadığı ortaya çıktı. Kararları yalnız ve yalnız Stalin verir ve adamlarına uygulatırdı. Resmi toplantılar yapılmazdı. Stalin öngörüş ve serinkanlılık nitelikleri gösterdi, ği halde —sözgelışı, Rusya'yı Kuzey Kore'ye karıştırma kararı gibi— koskoca ülkesini önem vermeden yöne, tirdi. Gece yarılarına kadar değersiz bir filim seyrederek, yalnız oturmaktan korkar, fakat yanında tuttuğu adamlara katlanılmaz bir hayat yaşatır; sarhoş ve uykusuz bir dalkavuk topluluğuna tehditler yağdırırdı. Onun bir sözü ile kal. kıp gerekli mekanizmayı harekete geçirirlerdi; ya hiç adını duymadıkları birini tutuklatırlar ya bütün bir halkı sürgüne yollarlar (Kırım tatarları ve Kafkas Çeçenleri gibi), ya en yakın bir arkadaşlarını kurşuna dizdirtirler, ya Komünist Partisi tarihini yeni baştan yazdırtırlar, ya Ha Batı Avrupa kadar bir bölgede ekini mahvedecek yeni bir tarım usulü uygulatırlardı.

Kruşçev'in kurtuluşu 1938'de • Ukrayna'ya Stalin'in temsilcisi olarak gelmesi ile olmuştur. On iki yıl Moskova'dan, günlük entrikalardan, dalkavukluktan uzak kalmış-

tır. Savaştan önce üç yıl ve savaştan sonra beş yıl kırk milyon insanın egemeniydi. Kruşçev burada kendi başına kalmış, yeteneklerini geliştirmiş ve kurtulamayacak kadar kötüleşmiş kişiliğini düzeltmiştir. İlk başlarda en kötü bir sömürge valisi cehaleti ile yönetiyordu Ukrayna'yı. Sonra savaş başladı. En usta generallerin siyasal danışmanı olarak üniformasını giyince Kremlin'in kapalı çevresinden çok uzak bir dünyada buldu kendisini. Parti zorbalarına karşı askerlerin tarafını tuttu. Savaşın ilk günlerinde Ukrayna halkının rejime gösterdiği acı nefreti tattı. Onların korkunç acılar çektiklerini, bu acılar yüzünden Almanları kurtarıcıları olarak karşıladıklarını, sonra onların da İh. neti üzerine ölesiye savaşarak, kendi güvenlerine layık olmayan Stalin'i ilâhlaştırdıklarını da gördü. Leningrad kuşatmasını yaşayan ve az sonrada Stalin tarafından öldür, tülen A. A. Kuznetsov dışında, Parti büyükleri içinde Kruş. çev kadar Stalin çağı Sovyet Rusya'sının hayat gerçekte, rini öylesine canlı ve uzun süreli olarak gören tek bir kişi daha yoktu. Ukrayna hâkimi iken kazandığı kendine gü. veni ve Stalin'i uzakta tutabilmek için kullandığı sabırlı kurnazlığı 1949'da Moskova'ya çağırıldığı zaman kendine faydalı oldu. 1953'te Stalin'in ölümü ile zirveye çıkma fırsatının geldiğini gördü.

İlk başlarda çok dikkatli hareket ediyordu. Arkadaş, ları ile Beria'yı öldürmek konusunda anlaştıktan sonra kolektif hükümet komedisine başladı. Fakat bu sırada en güçlü ve yetenekli rakibi Malenkov'u yoketme çareleri arıyordu. Malenkov gerici Parti örgütü yerine yeni yönetici teknokratlara dayanmaktaydı. Kruşçev ilk başlarda hiç ses çıkarmadan Malenkov'un bir takım iç reform ve ulus, lararası işbirliği planları hazırlamasına göz yumdu. Sonra gerici güçleri Lenin adı altında toplayarak rakibini yere çalmak için harekete geçti. Ondan sonra da kılını bile kıpırdatmadan reform ve barış içinde birlikte yaşamak fikirlerini kendi malı imiş gibi kabullendi. Böylece, Stali. nizmden uzaklaşmasını sağlayacak bir iktidar mücadele, sinde bile Stalin'den öğrendiği teknikleri kullanmış oldu.

Bu, Yirminci Parti Kongresi'nde ve Stalin'i yıkma hareketinde son bulan parlak bir gösteriydi. Stalin'i yıkma hareketi Polonya ve Macaristan'da ayaklanmalara yol aç. masına ve Sovyet toplumunu hâlâ kendini toparlayamadığı

bir moral çöküntüsüne uğratmasına rağmen Kruşçev bundan da kurtuldu. Parti Prezidyumu'nun çoğunluğu istifasını istemesine karşılık, kimsenin yıllardır önem vermediği Parti Tüzüğüne dayanarak Merkez Komitesi'nde kendini savunma hakkı istedi. Mareşal Zukov'un düzenlediği bir hava ulaşımı sayesinde Sovyetler Birliği'nin dört bir yanından adamlarını Merkez Komitesi'ne getirtti; durumunu ortaya koydu, oylamaya geçirtti ve kazandı. Malenkov, Kagano. viç ve diğerleri görevlerinden alınarak uzak bölgelere sürüldüler. Fakat bunlar ne tutuklandı ne de kurşuna dizildi.

1957 yılında artık altmış üç yaşına gelmiş olan Kruşçev bir devlet adamı olma yoluna girmişti. Fakat hâlâ bölünmüş bir kişiliği vardı. Büyük hayaller kuruyor, evrensel barışı gerçekten özlüyor, Sovyetler Birliği'nin refahını barışçı bir dünyanın gereği olarak görüyordu. Fakat kızdırıldığı zaman da hemen şiddete ve hileye başvurabiliyordu. Sırf bir atom savaşını önlemek için bile olsa Sovyetler Birliği ile ABD arasında sürekli bir barış gerekliliğini görüyordu. Fakat diğer yandan dünyanın Sovyet imparatorluğuna tarafsız davranmasını beklerken kapitalist dünyayı yıkmaya çalışmanın da mantıklı bir iş olduğuna inanıyordu. Stalinci geçmişinden kaçamadığı gibi, çocukluk Marksizminin boğucu yarım - gerçeklerinden de kurtulamıyordu. Gittikçe artan kudreti ve dünya tecrübesi gerçekten araştırmacı zihnine yeni ufuklar açmakla kalmayıp, —yazık ki— hastalıklı bir rejimin şu ya da bu şekilde reformu için kötü hazırlanmış planların uygulanmasını da getiriyordu. Bu bakımdan Kruşçev'in sadece kendisine tabii gelen şiddet ve kanunsuzluk dışında pek çok Batılı politikacıdan farklı olduğu söylenemez. Bu büyük bir istisnadır elbette. Üzüntü veren şey, büyük bir devlet adamı nite, liklerine sahip oluşudur. Diğer yandan şaşırtıcı olan da, Stalin sonrası Rusyasında bu niteliklerin ortaya çıkabilmeleridir.

İç politikası konusunda, üste çıkmak mücadelesi konusunda, düşüşü konusunda çok az şey söylemesine karşılık, kitabın son bölümü Sovyetler Birliği dışındaki dünya ile olan ilişkilerini büyük bir ayrıntı ile vermektedir. Kırk yıllık bir düşünce ve eylem alışkanlığıyla, yeni keşfedilmiş bir gerçekten elde edilen derslerin sürekli ve çözümlenemeyen çatışmasını görmekteyiz. Bu çelişkiler öyle bir du.

rum almıştır ki, kişiliğinin bölünmüş değil, parçalanmış olduğunu bile söyleyebiliriz. Bu çelişkilerin en açık olarak ortaya çıktığı bölüm bence Çin ile olan kavgasına ait olanıdır.

Anıları bir bütün olarak ele alarak her okuyucu kendi dini kandırma ile, isteyerek gerçekleri 'tahrif etme' arastındaki dengeyi kendisi bulmalıdır. Her ikisinin de örnekleri çoktur. Sovyetlerin doğu Polonya ile Baltık devletleri, ni ele geçirmelerini anlatan bölümde bu sorun en belirli şeklini almıştır. Şimdi Batı Ukrayna denilen bölgenin bütün orta ve aşağı. orta sınıfının tutuklanmasına, hapse, dilmesine ve Sibiry'a sürgüne gönderilmesine nezaret ederken, Kruşçev ne yaptığını biliyor muydu? Sovyetler Birliği dışındaki hayatla ilgili bilgisizliği düşünülecek olur, sa, yabancı bir toplumun çalışan sınıfına ölçülmez bir imtiyaz tanıdığına ve yardımda bulunduğuna ne dereceye kadar inanıyordu? Ve sonra ilk günlerde milyonlarca insanla birlikte Stalin'in çevresinde toplanıldığı zaman eski Rusya'yı dünyada görülmemiş en adil ve en eşitlikçi bir ülke yapmaya yardım ettiğine inanmaktaydı; bu ne kadar sert ve acı verici olsa bile. Fakat az sonra iktidarı ele geçirmek ve elden kaçırmamak tutkusuna kapılmıştı. Eski düşlerden ne kadarı kalmıştı geriye? Ve bunlar Sovyet misyonu konusundaki görüşlerini ne dereceye kadar değiştirmişti? Elbette bu sorulara kesin karşılıklar verilemez. Fakat önemli sorulardır bunlar. Bunları düşünürken, kendi görüşlerimizin de ne kadar aldatıcı, önyargılı ve bilgisizlikle dolu olduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Bütün gürültüsüne, tehditlerine, kandırmalarına, şiddet gösterilerine karşılık, Kruşçev'in en büyük başarılarından biri; Stalinci kalıbı yıkıp Batı dünyasına bir 'birlikte yaşama' umudunu getirmiş olmasıdır.

EDWARD CRANKSHAW

G İ R İ Ő

y İMDİ Moskova'nın dış mahallelerinden birinde dünyadan elini eteğini çekmiş bir derviş gibi yaşıyorum- Hiç kimse ile hiçbir ilişkim yok sayılır. Beni başka insanlardan —ve başkalarım da benden— koruyan kişilerle konuşuyorum ancak: Çevremdeki insanların günlerinin büyük bir kısmını başkalarını benden korumakla geçirdiklerine inanıyorum. (')

Geçmiş yılları hatırlayınca; Stalin rejiminin özellikle Sovyet toplumumuzun dokusunu zedeleyen en çarpıcı olayları üzerinde duruyorum. Hükümet toplantılarında, basında ve edebiyatımızda geniş bir yankı bulunduğu için Stalin'in liderliğinin olumlu yanları üzerinde durmanın anlamı yok. Hatta Stalin hayalinin parlatılıp, ona aslında olmayan şeylerin de eklendiğı söyle-

- (') Kruşçev'in, bugünkü 'tecrit' edilmiş durumunu abartmakta olduğı görülüyor. Gerçekte, ailesi yanında olup arkadaşları tarafından sık sık ziyaret edilmektedir. Bunların arasında çeşitli uluslardan insanlar ve hatta Amerikalılar da vardır. 'Refakatii olduğı halde, bir apartman dairesine sahip olduğı Moskova'ya bile gitmektedir.

nebilir. Gerçekten de, Stalin hakkında söylenmiş olumlu sözlerde yüzde seksen oranında indirim yapılsa bile, yine de geriye bin tane büyük insanı övmeye yetecek kadar söz kalır. Zaten Sovyet Devletimizin tarihi ve Komünist Partimizin zaferi, erdemimiz ve başarılarımız için yeterli kanıtlardır. Geçmiş elli yılda aldığımız yola baktığımızda nereden başlayıp nereye varmış olduğumuz pekâlâ görülebilir. Biz düşmanlarımızı bile şaşkınlığa düşürmüştür.

Bugün de, bütün bu gelişmeyi Stalin'e borçlu olduğumuzu düşünen insanları rahatlıkla bulabilirsiniz. Yirminci Parti Kongresi'nde çok büyük (') suçları açığa vurulduktan ve suçu karşı konulmaz bir şekilde kanıtlandıktan sonra bile, hâlâ Stalin'in kirli iç çamaşırları önünde titreyen, hazırol durumuna geçen ve bunları selamlayanlar vardır. Bunlar Stalin'in sebep olduğu ölümlerin tarihsel açıdan kaçınılmaz olduğunu ve bunların, 'Sovyet Halkının Sevgili Babası', 'Dâhi ve Efendi' olan liderimizin büyüklüğü karşısında önemsiz bulunduğunu kabul ederler. Stalin'in söylediği birşeyi yapan biri için 'Stalinist' terimini kullananlar bugün de vardır v.e bunlar, bunu iyi bir 'nitelik' diye görürler. Ben, gerçekte Stalinizmi kötü bir nitelik olarak kabul ediyorum.

(') Kruşçev'in Stalin devri suçlarına alt Gizli Söylev'i 24-25 Şubat 1956 gecesi Yirminci Parti Kongresi'nde verilmişti. A.B.D. Dışişleri Bakanlığı'nca yayınlanan sureti, ciddi olarak reddedilmemiştir. Bir yıl sonra bu söylev, Bertram D. VVolve'un geniş bir yorumu ile «Khrushchev and Stalin's Ghost» adı ile yayınlanmıştır.

Stalin aslında ne derece bir dâhi idi? Ne biçim bir 'Sevgili Baba' idi bize? Vatanımızda dökülen kanların ne kadarından Stalin kişisel olarak sorumlu idi? Bunların ve buna benzeyen soruların cevaplarını saran örtüler artık çekilip yırtılmalıdır. Stalin, tarihte hakettiği yeri alabilmesi için, Sovyet halkının gözleri önüne çırılçıplak ve bütün yanlarıyla serilmelidir.

Elbette, Stalin'in takdir edilecek yanı vardır ve bu, hiç de az değildir. Fakat bizim bütün başarımız büyük oranda halkın başarısı olmuş ve bizi ayakta tutan güç, Lenin'in fikirlerinden alınmıştır. Lenin, Partimizin kurucusu ve düzenimizin yaratıcısı idi. Devletimizin üzerinde kurulduğu teoriyi o geliştirmiştir. Bütün başarılarımızın sağlam temeli onun fikirleridir. Üstelik, Lenin bizi Stalin konusunda açıkça uyarmıştır da. Stalin'in iktidara doğru yükselişinin başlarında, Lenin, bize onun kusurlarını belirtmişti. Sonraki olaylar Lenin'in ne denli haklı olduğunu ortaya çıkardı. Lenin'in kendi fikirleri, gerektiği biçimde uygulandığı sürece olumlu sonuçlar veriyordu. Stalin'in, Lenin'in kararnamelerini saptırmış olmasına rağmen, Marksist - Leninist teori hâlâ dünyanın en ilerici doktrini'dir. Bu teori halkımızı zenginleştirmiş, güçlendirmiş ve silahlandırmış; bize, elimizde, olana erişmek gücünü de vermiştir.

Stalin'in, Parti'nin defalarca belirttiği ihtilâlcî ruhunu ve diğer erdemli niteliklerini herkes bilmektedir. Tarihimizde çok özel bir rol oynamaya kalkışmasının temelleri, gerçekten aşırı bir hünere ve zekâyâ

GİRİŞ

sahip olduğundan, epey sağlamdı. Çevresindeki insanların üstündeydi; ben, iktidarını kötüye kullanmasıyla yöntemlerini suçlamış olmama rağmen, onun güçlü olduğunu her zaman kabul etmiş ve söylemişimdir. Fakat Stalin'in bu güçlerinin çeşitli bakımlardan değerlendirilmeleri gerekir. İhtilâlin kazançlarını pekiştirmeye hasredilmişken bu, başka birşeydi; Partimizi düşmanlarına karşı savunmak için kullandığı coşkun sloganların maskesi altında bu gücünü İhtilâle karşı çevirmesi sırasında ise yine başka birşey. Stalin'in, Partinin düşmanları olduklarını ileri sürdüğü kendi düşmanlarından öğ alması bize hesaba sığmayan kayıplara yolaçtı. Büyük Lenin'in bizi uyardığı hoşgörüsüzlüğü, ruhlarının derinliklerinde Marks - Leninist dâvaya - inanmış binlerce insanın öldürülmesine sebep oldu.

Bir noktada Stalin'i takdir edeceğim: Elinde kılıç, gelip bizi zihnen ve bedenen esir etmemiştir. Hayır, o insanları küçültmede ve parmakları ucunda oynatmadaki üstün maharetini göstermiştir. Büyük bir liderde gerekli olan önemli niteliklerdir bunlar. Stalin'i n kişiliğinin her yönünde vahşi olduğu kadar tam ve hayran olunacak birşeyler vardı. Onunla ilgili hiçbir şey kendi asıl çerçevesi içine uymazdı. Herşeyin çok çarpışık kişiliğinin ışığında görülmesi gerekirdi.

Bütün bunlara rağmen, bugün hayatta olmuş olsaydı ve durum da oylamaya konulsa idi, ben Stalin'in yargılanıp suçlarından dolayı cezalandırılması yönünde kullanırdım oyumu.

«Stalin'de ne vardı? Onun gibi akıllı bir inşam

GİRİŞ

o kadar korkunç şeyleri nasıl yapabildi?» diye defalarca sorulan sorular karşısında kalmışım. Kendi kendime de çok sordum bunları. Bunun cevabının Lenin’de olduğunu sanıyorum. Daha 1923 sıralarında, Vasiyetini yazarken; Lenin, eğer Genel Sekreter mevkiinde kalmaya devam ederse, Stalin’in, Parti’yi nereye götüreceğini açıkça görmüştü. Lenin, idamlar başlamadan çok önce Stalin’in zalimliğinin temel nedenlerini anlamıştı. Stalin’in liderlik için gerekli niteliklere sahip olması yanında temelden kaba ve zalim olduğunu ve kuvvetini kötüye kullanmaktan uzak kalmayacağını yazmıştı. Stalin’i başka bir mevkie atamayı ve yerine daha ılımlı ve vicdanlı, yoldaşları ile ilişkilerinde daha hoşgörü sahibi olan ve üstelik yüksek mevkiini kötüye kullanmayacak birini getirmeyi teklif etmişti. (‘) Merkez Komitesinin Lenin’in sözlerine aldırış etmemesi üzerine bütün Parti sonunda cezalandırılmış oldu.

(‘) Genellikle ‘**Lenin’in Vasiyetnamesi**’ diye atıf yapılan belge, Lenin’in 1923 yılında, kendi ölümünden sonra Parti’de meydana gelecek çatlamaları önlemek için yazdığı mektuplardan birisidir. Önemli bölümler şunlardır: «**Genel Sekreter olan yoldaş Stalin’in elinde büyük güç toplanmıştır. Bu gücü gerekli dikkatle her zaman kullanabileceğine emin değilim... Stalin çok kabadır ve biz Komünistler arasındaki ilişkilerde kabul edilebilen bu kusur, Genel Sekreterlik makamında kabul edilemez. Bunun için yoldaşlardan Stalin’i bu makamdan uzaklaştıracak bir yol bulmalarını ve oraya Stalin’den başka niteliklere sahip —daha hoşgörülü, daha sadık, daha nazik, yoldaşlarını daha çok düşünen, daha az kaprisli— bir kişiyi atamalarını salık veririm.**» (Bu mektubun tamamı B. Wolfe’nin ‘**Khrushchev and Stalin’s Ghost**’ adlı kitabındadır.)

GİRİŞ

Hiç şüphesiz Stalin'de hasta bir taraf vardı. Bugün günümüzde de buna benzer bir hastalığın varolduğunu ve üstünde konuşulması gerektiğini düşünüyorum. Benim kuşağımdan olanlar, Stalin'in yüceltilmesinin sonunun neye vardığını bilirler. Televizyonda Çin üzerine filimler gördükçe Mao Çe-Tung'un da Stalin'in putlaştırma hareketim kopya ettiğine inanıyorum. Hatta aym sloganları da kullanıyor. Gözlerinizi kapatıp Çinlilerin Mao üzerine söylediklerini dinler ve 'Yoldaş Mao' sözünü 'Yoldaş Stalin' olarak kabul eder-seniz, bizim zamanımızda olup bitenler konusunda bir bilginiz olur. Bugün Pekin'de olduğu gibi o zaman Moskova'da büyük törenler düzenlenirdi. Ben bu kendini yüceltmenin Stalin'e özgü bir güçsüzlük olduğunu düşünürdüm. Fakat anlaşıldığına göre, Stalin ve Mao gibi insanlar bu bakımdan birbirlerine pek benziyorlar: İktidarda kalmak için, yalnızca halkı kendilerine itaatli kılmak değil, fakat kendilerinden korkmalarını da sağlamak gerekçesi ile otoritelerinin çok yükseklerde tutulmasını vazgeçilmez bir unsur kabul ediyorlar.

O dönemin olumsuz yanı üzerinde özellikle durmamın nedeni, eğer Stalin iktidarını bu kadar kötüye kullanmamış olsaydı; bugün, şimdikinden çok daha ileride olacağımızı göstermek içindir. İşçi sınıfına, köylülere, aydınlara Sovyetler Birliği'nin ve diğer Sosyalist ülkelerin emekçilerine yaptığı kötülüğün tekrarlanmasını önlemek için onun suçlarını açıklıyorum.

Fakat pek çok şey bugün de çok dikkatle saklanan bir sır olarak kalmaktadır. Yine pek çok şey hâlâ

GİRİŞ

bilinmemekte ya da açıklanmamaktadır. Tabii, hepsinin zamanı gelecektir, sonunda hepsi açıklığa kavuşacaktır. En iyi saklanan sırlar bile bir gün günışığına çıkacaktır.

Belki de Stalin'in liderliği sırasında birlikte çalıştığım başka yoldaşlarım da geride anılarını bırakacaklardır. Eğer böyle bir şey yaparlarsa, tarafsız olacaklarını ve tarihe Stalin'in kusurları konusunda bildiklerini söylemekten korkmayacaklarını ümit ederim. Onlar da benim tanık olduğum olaylara tanık oldular. Ben, çok az Stalin'le yalnız kaldım. Çünkü, Stalin'in yanındayken genellikle beş altı, hatta bazan on kişi bulunurdu.

Parti içinde Leninist normları yeniden kurmak isteyen herkes, Stalin'i açığa vurmak ve Stalinist yöntemleri suçlamak için elinden geleni yapmalıdır. O yıllar hortlaklarının mezarlarından çıkıp bizi korkutmalarını önlemek için Stalin'in kurbanlarının hepsinin yeniden 'itibarlarını iade etmekten' başka çare yoktur. Onun kurbanlarından bir çoğu Yirminci Parti Kongresinden sonra tarihteki haklı yerlerini aldılar; fakat daha bir çok insan 'itibarlarının iadesi'ni beklemektedir, bunların ölüm nedenleri hâlâ gizli tutulmaktadır. Bu, utanılacak bir şeydir! Ve şimdi bütün bu cinayetlerden sorumlu kişiyi bir çeşit örtmeye çalışmaktadırlar. Bunun anlamsız olduğunu biliyorum, ama yine de gerçek bu.

Nüfuzlu askerî liderlerimizden bazılarının söylevlerindeki ve anılarındaki, Stalin'i temize çıkarma ve onu

tekrar ‘Halkın Babası’ olarak kaidesine yerleştirme çabaları karşısında şaşırıyorum. Bunlar, eğer Stalin olmasaydı; Hitler Almanyasına karşı galip gelemiyecemizi ve faşizmin boyunduruğuna gireceğimizi ispatlamaya çalışıyorlar. Bu iddianın gerisinde yatan mantık, budalaca birşey. Bu, bir tutsak düşüncesini ortaya koyuyor. Sadece Stalin ortada yok diye Alman, İngiliz ya da Amerikan etkisi altına mı girmemiz gerekiyor? Elbette hayır! Sovyet halkı her zaman güçlü liderler yetiştirecektir ve geçmişte kendimizi savundüğümüz gibi vatanımızı her zaman istilacılara karşı yine savunacağız.

Hem Stalin’in hem de onun kurbanlarının itibarlarını aynı anda iade etmeye çalışan o askerî liderlerin saçma hareketlerine işaret etmem gerekeceğini sanmıyorum. Bir süreler Bulgaristan’dayken yaptığım bir konuşmada Puşkin’in ‘Mozart ve Salieri’ oyununa atıfta bulunarak, Salieri’nin kendisini zehirlemek istediğinden habersiz olan Mozart’ın, «Deha ve suç, birbirinin karşısındadır,» (‘) dediğini söylemiştim. Aynı sözler, Stalin için de geçerlidir.

Nedenleri ne olursa olsun, Stalin, binlerce kişiyi öldürttüğü zaman korkunç bir cinayet işlemiştir. Bencilliğinden değil de halkın iyiliği için Stalin’in bu yola saptığını savunanlar vardır. Bu, çılgınca bir düşüncedir. Halkın yararlarını düşünürken bir yandan da hal-

C1) Puşkin’in oyunu, zamanın önde gelen bestecisinin kıskançlığından Mozart’ı zehirlediği yolundaki söylentiler üstüne yazılmıştır.

kın en iyi evlâtlarım ortadan kaldırıyordu! Burada işleyen mantık, gerçekten de çok ilginçtir. Fakat ne de olsa bir kitle katilinin beraatını savunmak, genellikle karmaşık bir iştir.

Şimdi bile bana, «Kruşçev Yoldaş, Stalin Yoldaş hakkında bu hikâyeleri anlatmasan daha iyi olur,» diyenler var. Bu tür sözleri söyleyenlerin ille de Stalin'in kötülüklerinin eski suç ortakları olması gerekiyor. Bunlar, Stalin'e tapmaya alışmış v.e Stalinist dönemin eski kavramlarını kolay kolay terkedemeyen yaşlı ve küçük insanlardır. Gerçeğe kendilerini uydurmaları güç gelir onlara. Bu, Stalin'in hayatta olduğu sürece Parti üyelerinin yetiştirilip şartlandırılmaları yolundaki bozuklukların ürünüdür. Stalin bütün indoktrinasyon yöntemlerini kendi amaçlarına uydurmuştur. Düşünmeksizin itaat ve sorgusuz inanç istemiştir. Elbette, savaş sırasında zihninizde ne için öldürdüğünüz üzerine bir düşünce olmadan ölümünüze gitmek olağandır, ama madalyonun bir de ters yüzü vardır: İnsan, güvenine hiyanet edildiğini anladığında, mutlak güveni acı bir nefrete dönüşecektir. Bu, bir 'fasit daire' şeklini alacaktır. Bir ülkenin liderleri halkın gözlerini kapayıp başlarına geleni hiçbir zaman anlayamayacaklarını kabul edip işe koyulamazlar. Sorumlu yerlerdeki insanların böyle bir düşünceye kapılmaları, halkın Partiye ve Hükümete olan güvenini temelden sarsacaktır.

Bunun için Parti, Lenin Komünist Gençlik Birliği (Komsomol) ve halk önünde daima tam gerçekçilikten yana olmuşumdur ve bugün de herzamandan çok böy-

GİRİŞ

leyimdir. Ancak gerçekçilik yoluyla halkın güvenini kazanabiliriz. Gerçek, Parti için daima eksilmez bir güç kaynağı olmuştur ve böyle olmakta devam etmelidir.

Partimize bu kadar büyük zararı dokunan olayları niçin tartıştığım ve Stalin'i en iyi evlâtlarımızdan onbinlercesinin hayatlarına kastetmeye götüren nedenlerin içine niçin girdiğimi soranlar hâlâ olabilir. Bunun cevabı şudur: Bu açıklamaları ne kadar hoş olmasa da, Partimizin kendi kendim temizlemesine katkıda bulunduğu için yapıyorum. Partinin kendini sorguya çekmesi ve kendi tarihini inceden inceye gözden geçirmesi utanılacak birşey değildir. Üstelik, halk, Stalin iktidarının kötüye kullanılmasının Parti tarafından değil de Partiye karşı olduğunu anlayınca giderek artan sayılarda Partimize geleceklerdir.

Parti, yanlışlarını düzeltmeye başlamış ve Stalin iktidarı sırasında olanları bir daha tekrar etmeyeceğini garanti etmiştir. Bunun için herşeyi açıklamaktan korkmuyorum. Söyleyeceklerim, ne iftira ne de kötü niyetli bir dedikodudur. Bu, Partimizin kendini temizlemek konusundaki önemli ve yapıcı görevine hizmet amacını gütmektedir. Bütün hayatını Sovyet halkının yanbaşında geçirmiş, ülkenin ve Partinin liderliğinde, Stalin'in yanında uzun yıllar kalmış bir insan olarak konuşuyorum. O yılların bir tanığı olarak, geçmişin hatalarından kaçınacakları ümidiyle geleceğin kuşaklarına sesleniyorum.

BİRİNCİ KİTAP

**KÖMÜR
MADENLERİNDEN
KREMLİN'E**

Birinci Bölüm

İLK MESLEK 'YILLARI

SIKINTILI YILLAR

Kruşçev, 1918'de Ekim İhtilâlinde birkaç ay sonra Bolşevik Parti'sine girdiğinde yirmi dört yaşındaydı. Köylü çocukluğundan o zamana kadar Ukrayna'nın Donbass bölgesinde Yuzovka (sonradan Stalino, şimdi. Donetsk) maden şehrinde makinist olarak çalışmıştı. Bu görevi dolayısıyla Birinci Dünya Savaşı sırasında askerlik hizmetinden uzak tutulmuştu. Fakat 1919 başlarında Kızıl Ordu'ya katılmış ve İç Savaş'ta görev almıştır. 1922 yılında, artık pekişmiş bir Parti eylemcisi olarak Yuzovka'ya dönmüş ve o harap topraklarda tekrar madenleri işletmek görevini yüklenmişti. Bu bölümde, sadece Bolşevik dâvasına olan bağlılıklarını göstermiş olmalarından ötürü sorumlu

yerlere getirilen eğitim görmemiş köylü ve işçilerin arasındaki o sıkıntılı günlerin havasını vermektedir. İşte bu sırada, 1921'de ve daha sonraları; Lenin, sosyalizmden bir geriye dönüş yapmak zorunda kalmış ve Yeni Ekonomik Politika'yı (NEP) geliştirmişti. Buna göre; ekonomiyi yeniden kurabilmek için özel teşebbüse cesaret verilmiş ve burjuva tüccarlara, her çeşit uzmanlara imtiyazlar tanınmıştı. Yeni Ekonomik Politika, şüphesiz Parti'ye sadık olanlar arasında büyük tedirginlikler yaratmıştı. Lenin'in ölümünden iki yıl sonra, 1926'da, Stalin sona erdirene kadar bu politika yürürlükte kalmıştır.

CoK uzun olmayan bir süre önce eski yoldaşlarım Sovyet Ordusunun kuruluş yıldönümü dolayısıyla bana tebriklerini bildirdiler. Bu, silahlı kuvvetlerimizi şereflendirmeye hasredilmiş büyük bir kutlama günüydü. Lenin'in liderliğinde kurulan ordumuz Devrimin ilk yıllarında Beyaz-Ordu'lu sınıf düşmanlarına karşı birçok önemli zaferler kazanmıştır. Sonraları, 'Büyük Vatan Savaşı'nda faşistlerin bizim Marksist - Leninist hayat biçimimize karşı saldırılarını püskürttük. Ordumuz sayesinde Hitler'in Sovyetler ülkesine ve Rus halkına saldırısını karşıladık, düşmanlarımızı perişan ettik. Silahlı kuvvetlerimiz, sınıf düşmanlarımıza karşı savaşında Sovyet halkının kanı ile boyanmış işçi sınıfının kızıl bayrağını daima yükseklerde tutmuştur.

Silahlı kuvvetlerimizin yolu uzun, çok uzun bir yoldur. Genç Sovyet Cumhuriyetimizin en tehlikeli ilk yıllarında şerefli silahlı kuvvetlerimizde hizmet etmek 'maz-

KRUŞÇEV'İN ANILARI

hariyet'ine erişmiş olmaktan gurur duyuyorum. 1919 Ocak ayından İç Savaş'ın sonuna kadar Kızıl Ordu saflarında pek çok güçlüklerle göğüs gerdim. Dokuzuncu Piyade Tümeni'nde hizmet görüyordum. İlk olarak Orel'den Mtsensk'e püskürtüldük. Sonra biz saldırıya geçip düşmanın kurşun yağmuru arasından geçerek 1919 Noel'inde Taganrog'a eriştik. O sırada piyade tümenimiz Semyon Mihailoviç Budyonni komutasındaki Birinci Süvari Ordusu'na bağlan* mıştı. H Kaçan Beyaz'ları kovaladık ve 1920 Nisan'ında uzun bir yürüyüşten sonra Karadeniz kıyılarına vardık. Anapa'yı ele geçirip Beyaz çetelerini denize döktük. Tümenimiz Anapa'yı işgal etti; beş altı gün dinlendi, sonra Taman yarımadasına doğru yola çıktı. Büyük proleter bayramım, 1 Mayıs'ı, Taman'da kutladığımızı hatırlıyorum.

1922 başlarında cepheden Donbass'a döndüğümde sıkıntılı günler başlamıştı. Lenin, İç Savaş'ın sonundaki durgunluktan faydalananarak sanayimizi, ekonomimizi ve halkımızın yaşama düzeyini geliştirmeye çalışıyordu. Lenin'in fikirlerine olan kuvvetli bağlılığımızla silahlanmış olarak kapitalist ülkelerin on yılda yapabildikleri ilerlemeyi birkaç yıl içinde başarmaya kalkıştık. Kemerlerimizi sıktık; soğuğa, açlığa, yoksunluğa dayandık. Bir daha hiçbir düşmanın sınırlarımızı tehdit etmemesi için ağır sanayimizi ve ordumuzu geliştirme yolunda hiçbir fedakârlıktan kaçınmadık.

1922'de Donbass madenlerinde açlık vardı ve hatta tektük yamyamlık olaylarına bile rastlanıyordu. Köyler madenlerden çok daha fazla altüst edilmişti. İlk eşim Ga-

(0 Kruşçev savaştan birliklere bağlı küçük rütbeli bir siyasa! komiserdi. Sonraları Stalin'in arkadaşı olan Çarlık Süvarisi başçavuşu S. M. Budyonni, bir süre için yeni Bolşevik rejimini en tehlikeli bir şekilde tehdit eden General Denikin'in ordusu karşısında çarpışıyordu. Simdi mareşal olan ve çağdaş savaştan habersiz olan Budyonni, Hitler'in 1941 yılında Ukrayna'yı işgali sırasında ordusunu felâkete sürüklemiştir.

lina, 1921 yılında açlıktan öldü. Ölümü beni çok üzmüştü. Geriye benim bakmak zorunda olduğum iki çocuğum kalmıştı; oğlum Leonid ve kızım Julia. 1924'de Nina Petrovna ile evlendim. Sovyet İktidarının o ilk yılları mücadele, sıkıntı ve fedakârlık yıllarıydı. Fakat halk yine de Partiye inanıyordu; vatandaşlarımızın hiç okuma yazma bilmeyenleri bile Parti'nin sloganlarını anlıyorlardı. Halk bu sıkıntının bize burjuvazi tarafından yükletildiğini biliyordu. Hem kendi burjuvazimiz hem de karşıdevrim ve müdahale imkânları arayan dünya burjuvazisi tarafından! Biz kendi kendimize, durum ne kadar kötüye giderse gitsin, devrim öncesi kadar kötü olamayacağını söylüyorduk.

Gerçekte bu, herkes için geçerli değildi. Donbass'ta, benim çalıştığım madenlerdeki usta madenciler devrimden önce, devrimden hemen sonrasında daha iyi bir hayat yaşıyorlardı. Benim maddî durumuma gelince; devrimden sonra, maden yönetim yardımcısı olarak hayatımın, devrimden önce basit bir maden işçisi olarak yaşadığım hayattan daha kötü olduğunu söyleyebilirim.

Çoğumuz bu yoksunluğa isteyerek katlanıyorduk. Çünkü, bize göre ülkemizi bir an önce sanayileştirmek için kaynaklarımızdan en son üretim damlasını bile çıkarmak zorundaydık. Yaşamak istiyorsak, kapitalistlere yetişmek zorundaydık. Bazan bu amaca erişmek için maddî refahı olduğu gibi ahlâk ilkelerini de feda etmek gerekiyordu. Fakat bütün halk isteyerek bu sıkıntılara Parti hatırına katlanıyordu. Birkaç yıl içinde de ortaya çağdaş bir sanayi toplumu çıkardık.

O günlerde Komünist olabilmek için fedakârlıklarınızın sonunda mükâfatlandırılmayı bekleyemezsiniz. Şüphesiz, şimdi de Komünistler arasında ilke sahibi insanlar vardır ama, yine de ilkesiz ve çanak yalayıcı tipler de çokluktur. Bugün bir Parti üyelik kartı, sahibinin sosyalist toplumumuzda rahat bir köşe bulmak ümidinden başka bir

anlama gelmez çoğunlukla. Bir takım kurnaz insanlar bugünlerde toplumumuzdan, ona yaptıkları katkıdan daha fazla şeyleri çekip almak istemektedirler. Bunların bu davranışları, bir kimsenin Komünizmin kurulması için harcadığı emeğin nitelik ve niceliğine göre karşılığını alacağı ilkesinin 'ihlâl' edilmesidir. Acı fakat gerçektir bu. Durum, zamanımızın kötülüklerinden biridir.

Devrimin ilk yıllarında da, geleceğin komünistleri arasında bir miktar fırsatçının bulunmadığını söylemek istemiyorum. Bunlar her zaman vardı ama bu kadar yaygın değildiler. İç Savaş sırasında Maioarhangelsk şehrine saldırıp ele geçirdiğimiz zaman yarım akıllı bir okul öğretmeninin bana Komünist Partisine girdiği takdirde kendisine ne gibi bir görev verileceğini sorduğunu hatırlarım. Soru beni sarsmış, fakat hemen kendimi toplamıştım. «En sorumluluk taşıyan ve en değerli mevki size verilecektir,* demiştim.

«Nedir bu?»

«Elinize bir tüfek verilip Beyaz - Ordu'larla savaşa gönderileceksiniz. Sovyet İktidarının ülkemizde hâkim olup olamayacağına karar verilmesi için böylece elinize büyük bir fırsat geçmiş olacak. Bundan büyük sorumluluk olur mu?»

«Ya Partî'ye katılmazsam?»

«Katılmamanız daha iyi olur. Parti kârlı çıkar o zaman da.»

İşte İç Savaşta ve savaştan hemen sonraki bu sıkıntılı dönemde Stalin «uzman-yiyici» ününü kazanmıştır. Uzman - yiyici'ler, Lenin'in, özellikle Kızıl Ordu'nun kurulmasında yardımlarından faydalandığı burjuva uzmanlara güvenmeyi reddeden insanlardır ('). O günlerde Halk Savun-

(') Şüphesiz Troçki, Lenin'in Savunma Komiseri (ya da Bakanı) olarak Kızıl Ordu'nun kurucusu idi. Kırk yıllık tam bir reddediştten sonra Kruşçev'in ona bu hakkı tanıması, ilgi çekicidir. Stalin'in

ma Komiseri, Troçki idi. Pek tabii olarak Troçki, Lenin'den aldığı emir gereğince Kızıl Ordu komutanlarını' Çarlık askerî akademilerinden yetişmiş burjuva subaylar arasından seçiyordu. Daha sonraki yıllarda Stalin bize, Troçki'nin Çaritsin'e yolladığı burjuva subaylarla hiçbir alışverişi olmadığını ve bunların hemen hemen hepsinin sonunda birer hain çıktıklarını anlatmayı pek severdi.

Bu dönem içinde burjuva aydınlarına bir dereceye kadar güvenmemek haklı idi elbet. Devrimin ilk günlerinde pekçok aydın ne yanda olduklarını açık seçik belli etmemişlerdi. Bazıları daha devrimin başında başka ülkelere göç etmişlerdi; bazıları ne olup biteceğini beklemeyi tercih ediyorlardı. Bazıları da bize sabotaj yapmaya teşebbüs ettiler; geri kalanı da silahlı bir direnme hareketi örgütleyerek Sovyet İktidarına karşı mücadeleye katıldılar. İşte bundan ötürü halk arasında kuvvetli bir uzman - aleyhtarı ya da 'uzman - yiyici' davranışı başlamıştı Lenin'in talimatlarına uygun olarak hareket eden Parti örgütleri bu davranışı kontrol etmek ve önlemek için sıkıştırılıyordu.

Güvensizliğin yanısıra, uzmanlara tanınan özel imtiyazlara karşı da büyük bir gücenme vardı. Toplumumuzdaki kaçınılmaz fakat çok sıkıntı veren gelişmeler, Lenin'in toplamış olduğu bu burjuva aydınlarına karşı halkın düşmanlığını arttırıyordu. Ülke baştan aşağı yıkılmış bir durumdaydı. Birçok işçi kapitalizmdekinden kötü duruma düşmüştü. Açlıktan ölüyorlardı. İşçiler ülkemizi sanayileştirmek ve kuvvetlendirmek için büyük fedakârlıkları seve seve yapıyorlarsa da, devrimin zaferiyle hayatlarının düzeleceğine de inanıyorlardı. Bunun için burjuva uzmanların herkesin katlandığı sıkıntılara katlanmak zorunda olmama-

Troçki ile ilk büyük kavgası Çaritsin'do (sonraları Stalingrad, şimdi Volgograd) başlamıştı. Budyonni ve Vorosilov, Troçki'niri Kızıl Ordu saflarında çarpışmaya hazır olan genç Çarlık subaylarına görev vermesine bütün güçleriyle karşı çıkıyorlardı.

(arını kabul edemiyorlardı. Eninde sonunda, insanlar kânun karşısında eşit olacaksalar, maddî güvenlik bakımından da eşit olmalıydılar. Parti bize, Komünizmi kurmaya başladığımız zaman tüketim araçlarının bütün çalışanlar arasında eşit olarak dağıtılacağını öğretmişti. Ama işto karşımızda burjuva uzmanlar öze! imtiyazlara tâbi tutuluyor, işçiler devrim öncesi zamanlardan daha az ücret aldıkları halde onlar yüksek ücretler alıyorlardı.

Bunun nedeni şu idi: Kapitalist düzende uzmanların her türlü ihtiyaçlarını karşılayacak özel apartman katları vardı. İşçilerin hiçbir şeyleri yoktu. İşçiler için 'komünai hizmetler'den kastedilen yaşadıkları ve çalıştıkları yerlerden çok uzakta olan kuyular ya da su depolarıydı. İşçiler hep çarşı pazardan çamurlara bata çıka geçerler, uzmanlar da at sırtından inmezlerdi. Halk arasında uzmanlara, bunların karılarına ve hizmetçilerine karşı olağanüstü bir düşmanlık vardı.

Bu görünen haksızlıklara rağmen Lenin ve Parti, burjuva uzmanları dâvaya kazanmayı çok önemli buluyorlardı. Onların bilimsel uzmanlıkları olmadan toplumumuzu teknolojik temeller üstüne kurmak imkânsızdı. Komünist bir toplumun kurulması geniş ve derin bilimsel bilgiye ihtiyaç gösterir. Lenin ve Parti, uzmanları dâvamıza kazanma yolunun onların maddî çıkarlarına 'hitap etmek' olduğunu anlamışlardı. Bu da, onlara bir dereceye kadar kapitalist yönetimi altında sahip oldukları imtiyazlara yakın bazı imtiyazları vermekle mümkün olabilirdi. İşe yarar konutlar, yeterli bir ulaştırma aracı da vermeliydi kendilerine. Bir başmühendisin iki atı ile bir sürücüsü, mühendisin bir atı ile Sürücüsü vardı. Bu, lüks değildi elbet, ama işçilerin düşüncesine göre, bu anlama geliyordu.

Burjuva subayları Kızıl Ordu saflarına katabilmek için, Lenin, onlara kendi kararlarını kendileri verme özgürlüğü: nü tanıması gerektiğini biliyordu. Komiserier, burjuva öü-

bayları gözaltında tutacaklar fakat karıştırmayacaklardı. Düşünün bir kere: Eski Çarlık ordusunun bir albayı birdenbire Kızıl Ordu'da bir komutan olabiliyordu. İç Savaş sırasında bu subaylarla onların üstlerindeki komiserler arasında birçok anlaşmazlıkların çıktığına tanık oldum. Stalin'in sonradan bize sık sık hatırlattığı gibi, burjuva subaylar arasında pek çok hiyanet olayları da vardı. Birçok hiyanet olması beklenebilirdi aslında. Bu insanlar eski kapitalist rejim döneminde yetişmişlerdi. Bazıları bizim tarafımıza korkudan, bazıları bir yenilik olduğu için, bazıları da başka çıkar yol bulmadıklarından gelmişlerdi. Hayatlarını kazanmak zorundaydılar. Bir bölümü de hiyanet için gelmişti, tabii.

Partinin elinde bir seçim imkânı yoktu. Mümkün olduğu kadar çok uzmanı dâvamıza kazanmak zorundaydık. Tam bu bunalımlı dönemde kapitalistlerden ders almak ve onların tecrübe ve uzmanlıklarından yararlanmak, Lenin dehasının bir yanıydı gerçekte.

Stalin ise, bütün hayatı boyunca bir uzman - yiyici olarak kaldı.

Lenin'in anlaşmazlık konusu olan diğer bir tedbiri de «Yeni Ekonomik Politika» idi. Bu; cesur, kesin ve tehlikeli —fakat gerçekten ihtiyaç duyulan— bir adımdı. Ayrıca, Vladimir İlyiç'in akıllılığının ve ön görüşünün diğer bir örneği idi de. Yeni Ekonomik Politika; kısacası özel mülkiyetin yeniden ihdası ve 'Kulak'lar da dahil olmak üzere, orta sınıfın yeniden canlandırılışıydı. Toplumumuzun ticarî unsurları kuvvetle ayakta durabileceklerdi. Elbette bu, bir dereceye kadar ideolojik cephede bir gerileyiş demekti, ama İç Savaş'ın sonuçlarından kurtulmak için başka çare yoktu. Yeni Ekonomik Politika ortaya atılır atılmaz karışıklık ve kıtlık azalmaya başladı; şehirler yeniden canlandı. Pazarlarda yiyecekler boy gösterdi, fiyatlar düştü.

O zaman Parti sloganı «Ticaret Öğren»di. Özel tüccarları ve NEP mensuplarını idarî tedbirlerle değil, onları ken-

di oyunlarında yenmemiz isteniyordu. Mümkün olduğu kadar çok ticaret konusunu alıp devlet eline vermeye çalıştık. Devlet kooperatiflerinde, NEP'çilerden daha ucuza mal satmak için uğraşüyor, daha iyi kalite ve daha iyi hizmet arz ediyorduk. Fakat bunda çok başarılı olamadık. Kendileri için çalışan tüccarlar mallarını daha iyi, daha gösterişli sunuyorlar, müşterilerine daha iyi hizmet ediyorlardı. Özel mağazalar, alışveriş ettikleri zaman seçim hakkı arayan ve dolaşan herşeyi inceden inceye tetkik etmek isteyen ev kadınlarının hizmetindeydi.

Yuzovka'da çalıştığım sıralar hergün pazar yerine gittiğimi hatırlarım. Dosdoğru işçi kooperatifine giderdim. Dükkan girer girmez eski dostum Vanya (İvan) Kosvlnskî—kendisi kooperatifin başkanıydı— bana;

«Yine beni azarlamaya geldin, değil mi?» derdi. «Ama elimden ne gelir ki. NEP'çilerle rekabet için herşeyi yapıyoruz ama özel teşebbüs daha çok müşteri çekiyor.»

Yuzovka sanayi bölgesinin güney-batı köşesinde, madenlerin hemen yanıbaşında büyükbaş hayvan yetiştiren Rumlar vardı. Bunlar etlerini ucuz satarlardı. 1925 sonbaharında sebze, karpuz ve kümes hayvanları bolluğu vardı; etin kilosu on beş kopekti. Savaş öncesi standartlarına dönmüştük. Neyse, o zaman siyasal durum da elverişliydi. İşçiler, Partinin politikasını anlıyor ve izliyorlardı. Fakat yine de bizler için kendimizi Yeni Ekonomik Politikaya uydurmak güç ve acıydı.

PARTİ MERDİVENİNDE İLK BASAMAKLAR

Kruşçev'in Parti örgütünde yükselmesi çok hızlı olmuştur. Bu bölümde ve anılarıma bütününde terfi etmeyi kabul için tereddüt-lü olduğunda ısrar ediyorsa da, Yuzovka'ya dönüşünden hemen sonra, geleceğinin sana-yi yöneticiliğinden çok 'full - time' Parti gö-revinde bulunduğuna karar vermişti. İlk başlarda, Stalin'in, Troçki aleyhindeki kötü ve başarılı kampanyasının gerçek önemini anlamamışsa da, mesleğe erken başlaması-nı Stalin'e çok yakın olan Lazar Kaganoviç'e (3 no.lu ek) ve Yuzovka Parti Sekre-teri olan K. V. Moiseyenko'ya borçludur. Bu bölümde ve bundan sonra Kruşçev'in çeşit-li rakip Komünist gruplar arasındaki poli-tika farklılıkları konusunda açık bir fikre sahip olmadığı ortaya çıkmaktadır. Marksizmi ilkel bir Marksizm, bir slogan - Marksizm i olarak başlamıştır. Stalin'den şüphe eden herkes düşmandı. Huy bakımından Kruşçev, Staîn'in, yapılacak işleri bedeli-ne bakmadan acımaksızın yapan kabadayı-ları tarafındandı. Aydınlarla, özellikle bur-

juva geçmişli olanlarına ve hayatları sürgünde geçmiş olsa bile, Musevilere karşı idi. Lenin'in 1924'de ölümünden sonra Stalin, G. E. Zinoviev (Komintern ve Leningrad Parti başkam) ve L. B. Kamenev (Moskova Parti örgütü başkanı) ile birleşerek Troçki'yi yendi. Zafetlerini, Kruşçev'in bir taşra delegesi olarak izlediği Ondördüncü Parti Kongresi'nde —1925 Aralık ayında— kutladılar.

«Bir Ülkede Sosyalizm» sloganı burada ortaya atılmıştı. Parti içinde serbest tartışmanın sona erdirilmesi de bu Kongre'de kararlaştırıldı. Stalin sonra Rikov ve Buharin ile birleşerek Zinoviev ve Kamenev'i susturdu. 1927 yılında, Kruşçev, Yuzovka'yı Stalin emrinde tutarken, Troçki de Parti'den atıldı. Kruşçev, 1929 yılında Moskova'ya geldiğinde Birinci Beş Yıllık Plan artık ortaya atılmış ve ülke tarımın zorla kolektifleştirilmesinden doğan korkunç olayların eşiğine gelmişti.

Q İYASAL eğitimimin doğduğum küçük Kalinovka köyünde geçen çocukluğum sırasında başladığı söylenebilir. Oradaki öğretmenim Lydia Şevçenko adında bir kadındı. Devrimciydi, dinsizdi aynı zamanda. Bana ilk siyasa! bilinci veren ve dinsel yetiştirilmemin sert etkilerine karşı koymaya başlayan o olmuştur. Annem dinine çok bağlıydı. Sert olarak Çarlık ordusunda yirmi beş yıl hizmet gören babası da öyleydi. Çocukluğumu düşündüğüm zaman gözlerimin önünde tahta kulübemizin duvarında yüzleri yağ lâmbaları-

nrn isiyle kararmış ikonlar üzerindeki aziz resimleri canlanır. Kilisede büyüklerin yanında ve ikonlar önünde diz çöküp dua etmenin öğretildiğini hatırlarım. Okuma yazma öğrendiğimizde Kutsal Kitabı okurduk. Lydia Şevçenko beni işte bütün bunlardan uzaklaştıran bir yola yöneltmiştir.

Devrimden çok önce proleter ve Sosyal - Demokrat gazetelerin meraklı bir okuyucusuydum. 1915'te «Pravda» çıkar çıkmaz okumaya başladım. O zaman Yuzozka yakınlarında Patskov madenindeki jeneratörde çalışıyordum. Patskov madenindeki bu iş, 1912'deki bir greve katıldığım için işimden kovulduktan sonra tuttuğum birçok işten birisiydi. İlk ciddi siyasal konuşmalarımı 1915'te madende yaptım. Maden ocağında Avusturya - Macaristan ordusu esirlerinden birçoğu da çalışıyordu. Çoğunluk Avusturyalıydı ama aralarında birkaç Çek de vardı. Ben en çok Çeklerle anlaşıyordum. Biz Ruslara bütün Slavların kardeş olduklarını söylerlerdi. Bizimle savaşmak istemediklerini, amaçlarının barış ve dostluk içinde yaşamak olduğunu söylerlerdi. Özellikle, odama çay ve reçel ikram etmek üzere davet ettiğim iki Çekoslovakyalıyı çok iyi hatırlıyorum. Bu davetin karşılığında onlar da bana mesleğimden çok faydalı olan mekanik çizimleri öğretirlerdi. Pan - Slavist hareketi anlatırlar, hepimizin ortak Slav kanı ile birbirimize bağlı olduğunu söylerlerdi. Pan - Slavizm denen şeyi ilk defa burada işittiğimi ve bundan çok etkilendiğimi itiraf ederim. Çeklerin sözümona Pan - Slavist kardeşlik konusunda anlattıklarından bu kadar etkilenmem, Marksist - Leninist sınıf dayanışması kavramını anlamaktan ne kadar uzak olduğumu gösterir.

Emile Zola'nın «Germinal»ini okurken onun Fransa'yı değil de babamla benim çalıştığım madeni anlattığını sandım. Fransa'da da, Rusya'da da işçinin kaderi aynıydı. Daha sonraları siyasal ekonomi konusunda konferanslar dinlediğim zaman, konferansçı kapitalizmde ücret sistemini,

işçilerin sömürülmesin} anlatınca, bana, Karl Marx, babamla benim çalıştığım madende bulunmuş gibi geldi. Sanki bizim işçi olarak hayatlarımızı gözlemiş ve bu gözlemden kanunlar çıkarmış, işçilerin kapitalist kölelikten kurtulup sosyalist bir toplum kurmalarının yollarını ve nedenlerini bilimsel olarak kanıtlamıştı.

Devrimden sonra Bolşevik ve Komünist Parti üyesi oldum ve kısa bir süre sonra da siyasal işçi ve propagandacı olarak Kızıl Ordu'ya katıldım. İç Savaş'tan sonra cephe-den döner dönmez Yuzovka Parti örgütü beni Ruçenkov madenlerinin müdür yardımcılığına getirdi. On yıl önce maden ocakları bir Fransız firmasına aitken orada bir süre çalışmıştım. 1922 yılında müdür benim iyi arkadaşım olan Yegor (Georgi) Trofimoviç Abakumov'du. Bu, sonraları Kömür Sanayi Bakanı olan Abakumov'dur; Stalin devrinde İçişleri Bakanı olan Abakumov değil.

Bana Patskov madenleri müdürlüğü teklif edildiyse de, Yuzovka İşçi Fakültesi'ne girebilmek için Parti görevlerimden affedilmemi istedim. Israrlı ırcalardan sonra, sonunda bölge Parti komitesi Sekreteri Abram Pavioviç Zavenyagin'i, İşçi Fakültesi'ne gönderilmem konusunda ikna edebildim.

Bundan sonra Yuzovka Parti örgütündeki çeşitli mevkilerde bulundum ve 1925'de Moskova'da Ondördüncü Parti Kongresi'ne delege olarak seçildim. Bu sıralarda Yuzovka örgütünün başında Kostyan Moiseyenko adında bir tıp öğrencisi vardı. Küçük burjuva huylarına sahip bu genç, NEP'çilerle de görüşürdü. Sonraları onu örgütümüzün sekreterliğinden atınca kopan kıyamet tâ Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesince duyuldu ve Moiseyenko'nun azlini incelemek üzere bir kurul Yuzovka'ya geldi. Sonunda komisyon ona karşı bizi destekledi. Fakat Moiseyenko, olağanüstü bir hatip ve iyi bir örgütçüydü. Ondördüncü Parti Kongresi sırasında hâlâ bizim bölgemizdeki Komünistlerin

fikirlerine hâkimdi. Bölgemizdeki faal Parti üyeleri arasında herkesten çok çalışırdı (').

Kongre ye gitmek üzere dört oy sahibi, dört de danışman delege seçilmişti. Ben danışman üye idim. Herbirimiz Parti seçim bölgemizin büyüklüğüne ve demokratik esaslara göre seçilmiştik. Benim başkanı olduğum Petrovsko - Maminsk Bölgesi, Parti üyeleri sayısı bakımından Yuzovka'da altıncı ya da yedinci geliyordu. Onun için oy sahibi yerine danışman delege olarak seçilmem doğruydı.

Moskova'yı görmek fırsatım ele geçirdiğim ve Kongre'ye katılacağım için çok sevinçliydim. Karetny Caddesinde, 3 numarada Sovyetler Evi'nde kalıyorduk. Oturduğumuz yer çok basit ve kalabalıktı. Tahta yataklar üstünde, balık istifi yatardık. Harkov örgütü Sekreteri Postişev'in karısı ile birlikte bizlerle bir arada yattığım hatırlarım (2). Bu durum Postişev'le epey şaka edilmesine sebep oldu. Hepimiz gençtik, üstelik Postişev Parti'den saygı görürdü. Moskova'ya geldiğimiz günün sabahı Kremlin'e gitmek üzere tramvaya bindim ama hangi numaraya bineceğimi bilmediğim için sonunda yolumu kaybettim. Ondan sonra sabahları erken kalkıp Kremlin'e kadar yürümeye başladım. Bu daha uzun sürüyordu ama hiç olmazsa sağımı solumu öğreniyordum. İyi bir yer kapabilmek için kahvaltı bile etmeden çıkardım yola.

Her delegasyona ayrılmış özel bir sıra vardı ama her sırada da ilk gelen en iyi yere otururdu. Ben her zaman kürsünün önünde bir yer bulmaya çalışırdım. Kongre şimdi Sovyetler Yüksek Şûrası'nın toplandığı salonda toplanmıştı. O zaman henüz yeniden inşa edilmemiş olup adı da

(') Moiseyenko, Ondördüncü Parti Kongresi'nde StaÛn aleyhtarlarını susturmaya çalışarak kendini gösterdi. Bir yıl sonra tasfiyeye uğradı.

(2) Sadık bir Stalinci olan Pavel Postişev, Ukrayna'da en yüksek kademelere çıkmış fakat sonra tasfiye sırasında tutuklanıp öldürülmüştür.

Vladimir Salonu idi. Ukrayna delegeleri salonun ortasında otururlar, Yuzovka delegeleri de ortanın ön sıralarını işgal ederlerdi. Ukrayna Parti örgütündeki stratejik durumu yüzünden proleter Donbass örgütüne en iyi yerler verilmişti.

Ukrayna örgütü başkanı Lazar Moiseyeviç Kaganoviç⁽¹⁾. ti; Politbüro sunda da Petrovski, Çubar, Şikter ve Skripnik bulunuyordu. Kaganoviç, Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesi Birinci Sekreteri, Çubar da Ukrayna Bakanlar Konseyi Başkanı idi (').

Ondördüncü Parti Kongresi benim üstümde bugüne dek devam eden bir etki yaptı. İşte ben, Devletimizin ve Partimizin liderlerinden birkaç adım ötede idim! Stalin tam karşımda, etiyile kemiğiyle dipdiri duruyordu. Onun etkisi altında kalmıştım, bunun nedenini Kongre sırasındaki bir olayı anlatarak açıklayabileceğimi sanıyorum.

Bir ara, Bölge Parti örgütümüzün başkanı Moiseyenko Yoldaş, Stalin Yoldaş'tan bizim delegasyonumuzla birlikte fotoğraf çekirtmesini rica etmişti. Stalin'in fotoğrafımız çekileceği zaman severek bize katılacağı bildirildi, ne zaman boş olacağını da sonra haber vereceğini söyledi. Bekledik, uzun zaman bekledik. Sonunda Kongre'nin tatil olduğu bir sırada Katerina Salonu'na gitmemiz söylendi. Stalin gelip oturdu. Hepimiz çevresinde yer aldık. Adı Petrov olan fotoğrafçı bizleri grup fotoğrafı çekmek için sıraya dizdi. Mesleğinde usta bir adamdı Petrov. Yıllardanberi Kremlin çevresinde çalışır ve Parti üyeleri arasında iyi tanınırdı. Ne tarafa bakacağımızı, başımızı nereye çevireceğimizi söyledi bize. Birdenbire Stalin herkesin işitebileceği bir sesle;

(1) Kaganoviç dışındaki önemli adlar; V. Y. Çubar ve N. Skripnik'tir, Çubar, Ukrayna'nın Başbakanı, Skripnik de Eğitim Bakanı idi. Skripnik, Ukrayna millî bilincini bastırmak amacını güden Postişev'in ilk büyük Ukrayna tasfiye hareketine cesaretle karşı koyduktan sonra 1933'de intihar etti. Bunların ve diğer önemli kişilerin akıbetleri 3. bölümde verilmektedir.

«Petrov Yoldaş İnsanlara emretmeyi sever,» dedi. «Ama şimdi yasak artık bu! Bundan sonra kimse kimseye emredemeyecek.»

Bunu şaka olarak söylediği halde, hepimiz bu sözleri ciddiye aldık ve gösterdiği demokratik ruhtan dolayı kıvanç duyduk.

Birkaç yıl sonra, dostum Lev Abramoviç Rimski bir grup öğrencisini Moskova'ya gezmeye götürdüğünde buna benzer bir olay daha oldu. Rimski, Stalin'e bu öğrenci delegasyonunu kabul edip edemeyeceğini sormaya karar vermiş. Lev Abramoviç bunu bana şöyle anlattı:

«Kremlin'e telefon açınca doğrudan Stalin'i bağladılar. Ne müthiş bir yaklaşıma imkânı! Stalin bizi kabul etmeye karar verdi. Çalışma odasına girince ben, 'Stalin Yoldaş, biz eskiden Yuzovka diye adlandırılan ama şimdi sizin adınızı taşıyan Stalino şehrinden geliyoruz,' dedim. 'Bunun için sizden bize Stalino işçileri için bir selâm mektubu vermenizi istiyoruz.' Stalin bu isteğe şu cevabı vermiş: 'Siz beni ne sanıyorsunuz? Büyük bir toprak ağası mı? Fabrikalardaki işçiler benim çiftliğimdeki serilerim değildir. Onlara bir selâm mektubu yazmam gayet uygunsuz, küçültücü bir şey olur. Bunu ne ben yaparım, ne de başkalarının böyle bir şey yapmasından hoşlanırım.'

Lev Abramoviç bundan çok hoşlanmıştı. Memleketine dönünce Stalin'in demokratik ruhunu, yerini anlayışını ve yanına kolaylıkla girilebileceğini anlatmak için bu hikâyeyi dört bir yana yaydı.

Bu ilk yıllarda Stalin hakkında duyduklarım ve gördüklerim beni hoşnut etmişti. 1920'lerde Politbüro oturumlarının gündemleri bütün ülkedeki Parti örgütlerine dağıtılır, faal Parti üyeleri bunları okur ve üstünde tartışırlardı. Bunlardan birinde Stalin ile ya Troçki ya da Zinoviev arasında geçen bir tartışmayı okuduğumu hatırlıyorum. Stalin'in kullandığı bir cümle belleğime çakılıp kalmıştı. Şöy-

Kruşçev, partinin çeşitli örgütlerinde görev aldıktan sonra, 1925 yılında ilk defa olarak Moskova'da toplanan partinin 14'üncü kongresine delege olarak katılmıştı.

Kruşçev'in Donets Tecum'da büyütölmüş öğren-

1920 lerin başında Kruşçev (ön sırada, soldan ikinci) Donbas'ta işçi arkadaşları ile beraber görülüyor. Kısa bir süre sonra Moskova'ya giderek parti içinde yükselmeye başlayacaktır.

le diyordu: «Partideki birliği devam ettirmek ve hareketimizin monolitik dayanışmasını güçlendirmek için elimde olan herşeyi yapacağım. Siz ne yaptığınızı görmüyor musunuz? Hey tanrım, ne dediğinizin farkında değil misiniz sizler? Ama tanrı yardımcınız olsun, tanrı yardımcınız olsun!»⁽¹⁾).

Bir zamanlar ilâhiyat okulunda okumuş olmasına rağmen Stalin hiç de dinsel inançlara bağlı bir insan değildi. 'Tanrı yardımcınız olsun' deyimini 'Size yardım etmek için artık ben hiçbir şey yapamam. Size kötülük dilemiyorum. Tanrı size yardım etsin ve yanlış yolda olduğunuzu size göstereyim,' anlamında söylediğini kabul ettim. Ben de dine bağlı bir insan olmadığım halde Stalin'in muhaliflerine karşı hoşgörüsünün bu kanıtını böylece görünce çok memnun oldum.

1925 yılında halk henüz Parti içinde başlayan şiddetli mücadeleden habersizdi. Lenin hayatta ve Troçki de hâlâ faal iken, Stalin Genel Sekreter olmuştu. Fakat, halk kitlesi bir yana, Parti çevrelerinde Stalin'in rolünün özelliği öğrenilene kadar uzun yıllar geçti, i

1927'de, yine Yuzovka parti örgütünün bir delegesi olarak, Stalin ve destekleyicilerinin Zinoviev'cileri ya da o zamanki deyimi ile 'Leningrad muhalifleri'ni ortadan sildikleri Onbeşinci Parti Kongresine katıldım. O zamanlar kuşların bile sokaktaki adama Parti içinde bir hizip kurulduğu haberini uçurduklarını söylediğimizi hatırlarım.

Delege heyetimiz yine Karetni Sokağı'ndaki Sovyet Evi'ne yerleştirilmişti. Moskova'ya vardktan kısa bir süre sonra, Yakov Arkadyeviç Yakovlev'in bize Parti içindeki bazı gelişmeler üzerinde konuşmak ve Kongre'de ortaya çıkması muhtemel bazı durumlarla ilgili olarak bizi aydınlat-

.(1) Tanrıya inanmamak Marksist inancın bir şartı olduğundan, doktoriner bir Marksist olarak Kruşçev, Tanrı'nın T'sini büyük harf olarak kullanmamaktadır.

mak üzere geleceğini bildirdiler t¹]. Yakovlev'in, Sergo Ordzhonikidze'nin yardımcılarında biri olduğunu sanıyorum (2). Ukrayna delegasyon üyelerinden başka hiç kimseyi toplantıya almamamızı söyledikleri için Yakovlev'in çekişmeli bir parti sorunu için geleceğini tahmin ettik (3). Aynı zamanda bize doğrudan doğruya Stalin'in talimatlarını getirdiğini ve gizli birtakım haberler vereceğini anlamıştık. Yakovlev, Zinoviev'cilerden nerede ayrıldığımızı ve ne yapmamız gerektiğini anlattı. Başka bir deyişle, bizi o sıralarda güç kazanan Zinoviev - Kamenev muhalefetine karşı bölücü eyleme hazırladı. Zinoviev, dünya devrim hareketine yön veren uluslararası komünist örgütü Komintern'in Başkamıydı. Uluslararası komünist hareketinin baş kişisi olarak büyük otorite ve prestije sahipti. Yakovlev Zinoviev'in Kongrede Stalin ile birlikte başkanlık yapacağını bildirdi. (Zinoviev Lenin'in ölümünden sonra Genel Raporu okumuş ve 1925'te Ondördüncü Parti Kongresinde yine Stalin ile başkanlık yapmıştı.) Yakovlev, Leningrad delegasyonunun Kongre Prezidyumuna bir mektup vererek Parti yönetmeliğine göre Zinoviev'in yine Stalin'le birlikte başkanlık etmesini istediklerini anlattı.

- (1) Bir zamanlar Halk Tarım Komiseri olan Y. A. Yakovlev kolektifleştirmenin aşırılaştırılmasına karışmış ve çok kereler Stalin'in güvenilen bir sağ kolu olarak iş görmüştü. Fakat bu onun 1938'de sağ - kanat muhalifi olarak suçlandırılıp idam edilmesine engel olmamıştır. Oysa gerçek 'sağ' muhalifler kolektifleştirmeye muhalefet edenler olmuştu.
- (2) 'Sergo' Ordzhonikidze, Stalin gibi Gürcü'ydü. Uzun yıllar Stalin'e yakın kalmıştır.
- (3) Onbeşinci Parti Kongresi'ne gelen çeşitli delegasyonların bu ayırma tâbi tutulması, özellikle ilgi çekicidir. Bu, daha 1927'de Stalin'in çeşitli Cumhuriyetlerin sadık Parti'li delegelerinin birbirleriyle konuşmalarına engel olduğunu gösterir. Uzun süren bir gelenek böylece başlamıştı. 1960 Moskova Dünya Komünist Partileri Kongresi'nde yabancı delegeler Sovyet yoldaşların (başlarında Kruşçev vardır) toplanıp konuşmalarına engel olmalarından acı acı yakınmışlardır.

KRUŞÇEV'İN ANILARI

Kongre başlayınca biz yine salonun ortasında olduğumuzu gördük. Solumuzda Leningrad'lılar, sağımızda Moskova delegasyonu vardı. Moskova parti üyeleri ile ilişki kurup Leningrad muhalefetine karşı hareketimizi birlikte düzenledik. Gerek oturum sırasında gerek ana tatillerde St. George Salonu'nda olsun, koridorlarda olsun, büyüklü küçüklü gruplar arasında resmî ya da gayıresmî konuşmalar ve tartışmalar sürüp gidiyordu.

Eski dostum Abramson'u düşman tarafında görünce gerçekten üzüldüm. 1922'de ordudan ayrıldığım zaman o Yuzovka'da «Emeğin Diktatörlüğü» gazetesinin editörü idi. Şimdi ise Leningrad'da bir bölge komitesinin sekreteri olarak çalışıyordu. İyi bir komünistti, fakat bütün Leningrad'lılar gibi Zinoviev'ciydi aynı zamanda. Zinoviev'ciler, muhalefetin Kongrede daha ağır basması için delegeleri arasına Badayev ile Nikolayeva'yı da katmışlardı (') - Hepsi iyi, çalışkan Parti üyeleriydi bunların. Şimdi hiçbirisi sağ değil artık.

Stalin, Rikov ve Buharîn Merkez Komitesi politikası —yani Stalin'in politikası— lehine konuştular. Bir yanda Merkez Komitesi politikası, öte yanda muhalefet vardı. Aralarında hiçbir şey yoktu.

Buharin için de bir iki söz söylemek gerekiyor. Çok sayılan ve sevilen bir insandı. Kızıl Ordu'da hizmet görürken 1919'da onu görmüş ve dinlemiştim. Birliğimizin Parti hücre sekreteri olarak, Buharin'irt bir konuşma yaptığı Kursk Bölgesi Parti üyelerinin bir toplantısına çağırılmıştım. Herkesi Buharin'den hoşnut kalmış, ben âdeta tutulmuştum ona. İnsanı çeken bir kişiliği, kuvvetli bir demokrat ruhu vardı. Sonraları onunla birlikte çalışmış ve aşağı yukarı si-

(') K. I. Nikolayeva, Lenin'in dul karısı Nadezdha Krupskaya dışında büyük tasfiye arifesinde Merkez Komitesi'nde tam üye olan tek kadındı. Zinoviev'i desteklediği halde, tasfiyeye uğramamış ve dehşet sona erdiği zaman mevkiini muhafaza etmiştir.

yasal gelişme düzeyimde olan arkadaşlarıma rastlamıştım. Bunlar Buharin'in kendileri ile birlikte onların yurtlarında kaldığını, aynı masada birlikte yemek yediklerini anlatmışlardı. Bu, beni çok etkilemişti. Buharin «Pravda»nın editörü idi de. Partinin baş teorisyeniydi. Lenin ondan sevgiyle 'Bizim Buharçik' diye konuşurdu. Lenin'in talimatı üzerine «Komünizmin ABC'si»ni yazmış ve Partiyeye giren herkes, Marksist - Leninist bilimi Buharin'in eserini okuyarak öğrenmişti. Kısacası, Buharin, Partide çok sevilen ve tutulmuş bir kişiydi.

Onbeşinci Parti Kongresi'nde bir delege, Kongre Prezidyumu'na çelik bir süpürge armağan etti. Prezidyum Başkanı olan Rikov, bir konuşma yaparak, «İşte bu çelik süpürgeyi düşmanlarımızı süpürmesi için Stalin Yoldaş'a armağan ediyorum,» dedi. Takdir dolu bir alkış tufanı ve kahkahalar koptu salonda. Rikov da gülümsedi, sonra o da kahkaha ile gülmeye başladı. Şüphesiz o da Stalin'in süpürgeyi akıllıca, Partinin yararına, Parti aleyhtarlarına ve genel politika aleyhtarlarına karşı kullanacağına inanıyordu. 1927'de Stalin'e verdiği bu süpürge ile kendisinin de süpürüleceği herhalde hiç aklına gelmemişti (').

Onbeşinci Parti Kongresi süresince Stalin'in ve onu destekleyenlerin haklı ve muhalefetin haksız olduğu konusunda hiçbir şüphemiz yoktu. Stalin'in ideolojik durumunun temel olarak doğru olduğuna hâlâ inanıyorum. Muhalefete karşı acımasız bir mücadelenin kaçınılmaz olduğunu düşünüyorduk. Olup biteni bir oduncu terimi ile haklı gösteriyorduk: Ağaç keserken yongalar uçuşur. Hem ne de olsa Sta-

(') Lenin'den sonra Sovyetler Birliği Başbakanı olan A. Rikov ve Lenin'in sevgili dostu ve büyük Partili aydın N. Buharin, Stalin'in Zinoviev ve Kamenev'i yenmesine yardımcı olmuşlardır. Fakat kısa bir süre sonra kendileri sağcı muhalifler olarak suçlanmışlar, 1938 yılındaki üçüncü büyük vatan hainliği yargılamasında ölüme mahkûm edilmişlerdir.

KRUŞÇEV'İN ANILARI

lin'in, Partinin lideri durumunda olması bir rastlantı değildi. Partinin onu Troçki'ciler, Zinoviev'ciler ve sonraları Sirtsov ve Lominadze'nin sağ-sol bloku gibi güçlü muhaliflere karşı tutması da bir rastlantı olamazdı ('). Stalin güçlü bir kişiliğe sahipti. Parti güçlerinin sanayi ve tarımımızın yeniden kurulmasında ve ordumuzun kuvvetlendirilmesinde kullanılmasına büyük katkıda bulunmuştu. Devrimin ilk yıllarında Stalin'in adının büyük halk kitleleri arasında yaygın olarak bilinmemesine şaşmamalıdır. Stalin kısa zamanda uzun bir yol almış ve Partimizle halkımızı da kendisiyle birlikte getirmiştir.

1928'de Kaganoviç beni Harkov'a (Ukrayna'nın o zamanki başkenti) çağırarak Ukrayna Pörti Merkez Komitesi'nin örgütleme bölümünün başkan yardımcılığını teklif etti. Kaganoviç'in anlattığına göre, o zaman Harkov'da bulunan Ukrayna Merkez Komitesi'nde pek az işçi bulunuyordu ve kendisi de Parti örgütünde işçi temsilci oranını eşitlemek için beni Stalino'dan (Yuzovka) getirtmek istemişti. Bu teklifi kabul etmekte tereddüt ediyordum. Güvenilmeyecek insanlarla dolu olduğunu bilecek kadar Harkov örgütü ile ilişkim olmuştu. İş kabul edersem kısa sürede başımın derde gireceğinden şüphem yoktu. Harkov'lular, Yuzovka örgütünü kıskanıyorlardı. Bunda haklıydılar da: Bizler madenci idik, gerçek proleterlerdik, toprağın tuzu ve Partinin dayandığı kale idik. İşte bunun için Kaganoviç'e şunları söyledim:

(') Politbüro üyesi ve Rus Federal Cumhuriyeti Başbakanı S. Sirtsov, ve Stalin'in en yakın dostlarından V. V. Lominadze, Stalin'e önce Troçki'ye sonra Buharin'e karşı mücadelede yardımcı olmuşlardır. 1930'larda faal olarak Stalin'in aleyhine dönmüşler, onun Parti Genel Sekreterliğinden atılmasını açıkça istemişlerdir. Tutuklanmış ve hapse tıkmışlar, Buharin dâvasında suikastçı oldukları iddia edilmiştir. Âkibetleri açıklanmamıştır. Kruşçev'in garip 'sağ - sol' blok'a atfı herhalde resmen «Sağcıların ve Troçkicilerin Anti - Sovyet Blok'unun Dâvası» olarak adlandırılan 1938 Buharin dâvasından gelmedir.

«Merkez Komite örgütüne daha fazla işçi almak istemekte haklı olduğunuza inanıyorum. Fakat ben Stalino'dan ayrılmak istemiyorum. Orası evim gibi benim; bütün Stalino örgütünün personelinin ve usullerini çok iyi biliyorum. Oysa, buradaki duruma bütünüyle yabancıyım; Merkez Komite'nin örgütlenme bölümüne kendimi uydurabileceğimi sanmıyorum.»

Kaganoviç; «Eğer bu fikirdeysen Merkez Komite sensiz de işini yürütür sanırım,» dedi. «Mademki bu kadar karşı koyuyorsun, şu halde seni Stalino'dan buraya nakletmek için bir sebep yok demektir.»

Eve dönüp Kaganoviç'in teklifini düşünmeye başladım. Kendisiyle geçmiş ilişkilerimi ve onunla birlikte çalışmanın avantajlı taraflarını gözden geçirdim. Şubat Devriminin ilk günlerinde, Yuzovka'da, benim de Ruçenkov madden işçilerinin bir temsilcisi olarak katıldığım bir toplantıda karşılaşmıştık. Bir iki hafta sonra tekrar buluştuk. O zamanlar onu Kaganoviç olarak değil de Zhiroviç olarak tanırdım. Yüzde yüz güvenim vardı kendisine. Kaganoviç'in Harkov'da yardımcıya çok ihtiyacı olduğunu biliyordum. Değil gerçek bir lider, iyi bir yönetici olarak bile tanınmıyordu. Ukrayna kollektif liderliğinde Kaganoviç'in durumu sallantıdaydı, Merkez Komitesi'nin diğer üyeleri ile olan ilişkileri de pek o kadar iyi değildi. Kollektif'in eski adamları hep onun otoritesini kırmak çabasındaydılar. Ne Petrovski ne de Çubar onu destekliyordu. Genel olarak söylemek gerekirse, Dnieprojetrovsk grubu onun karşısındaydı. Kaganoviç, desteğini Donbass'dan ve de özellikle Yuzovka örgütünden alıyordu.

Beni Harkov'a gitmeyi ciddi olarak düşündüren bir nokta daha vardı.. Halk, Yuzovka komitesi sekreteri Stroganov'a güvenini yitirmiş, yerine bana başvuruyordu. Bunun bir nedeni de çocukluğumdan beri Yuzovka'da oturmamdı. Babam, Yuzovka'nın dört verst güneyindeki Us-

pensk maden ocağında çalışmıştı. Bosse fabrikasında makinist olarak mesleğimi öğrenmiştim; çocukluğumdan bu yana bir arada olduğum geniş bir arkadaş çevrem vardı. Halk Stroganov'u atlayıp bana gelmeye başlayınca, görünüşte onun yardımcısı olduğum için aramızdaki ilişkiler git-tikçe bozulmaya başlamıştı. Arada şunu da söyleyeyim, son-raki yıllarda öldürüldü gitti. (Zavallı, kurşuna dizilmeyi gerçekten de haketmemişti.) Stroganov ile bir kavgaya gir-mekten kaçınmak için, aramızdaki ilişkiler daha da kötü bir durum almadan Yuzovka'dan çıkıp gitmemin daha doğru olacağını düşündüm.

Bütün bunları çok dikkatle ölçüp biçtikten sonra so-nunda Kaganoviç'in teklifini kabul etmeye karar verdim. Kaganoviç'e fikrimi değiştirdiğimi ve Harkov'a nakle razı olduğumu bildirdim. Ancak bir şart ileri sürmüştüm: Sinaî bir yer olsun da nerede olursa olsun ilk açılacak yere gön-derilecektim. Çiftçilikte pek tecrübem olmadığından bir ta-rım bölgesinde faydalı olamazdım.

Harkov'a gidince, Nikolay Nesteroviç Demçenko'nun yanında örgütleme bölümü başkan- yardımcısı olarak işe başladım ('). Demçenko iyi bir insan, iyi bir komünistti. Partinin genel politikasına, Merkez Komitesi'ne ve Sta-lin'e sadıktı. Fakat o da sonraları Stalin'in elinde yokoldu gitti.

Tam beklediğim gibi Harkov'daki işim hiç de hoş de-ğildi. Büro işinden başka birşey değildi bu. Ben toprak ada-mı, eylem adamıyım, madenciyim; maden ve kimyasal mad-delerle çalışmaya alışmışım. Büro işlerine karşı allerjim vardır; bana çok yabancı gelen bir iş dalıdır bu. Canlı dün-yaya bir kâğıt dizisi ardından bakmayı sevmem. Harkov'da işim çıkmazdaydı, kendimi kısıtılmış hissediyordum. İki üç kere Kaganoviç'e gidip bir yerde bir açıklık olduğu za-

(') Petrovski, Stroganov. Demçenko -'Stalin'in elinde yokolup giden' ve Batıklar tarafından bilinmeyen sayısız parti görevlilerinden üçü.

man beni buradan aldıracağına söz verdiğini kendisine hatırlattım. Bir gün beni çağırarak;

«Sana Kiev'de bir görev var,» dedi. «Demçenko, Bölge Komitesi Sekreteri olarak oraya gitti, senin de örgütlenme bölümü başkanlığına getirilmeni istiyor. Bugün gitmene izin veriyorum.»

Hiç düşünmeden kabul ettim bu teklifi. Konuşma, pazar günü olmuştu. O akşam trene bindim, ertesi gün Kiev'deydim. Bundan önce Kiev'e gitmemiştim. Kiev'le karşılaşılınca benim Yuzovka şehrim küçük bir köy gibi kalıyordu. Trenden iner inmez elimde bavulumla Dnieper kıyısına gittim ve ünlü nehre uzun uzun baktım.

Kiev örgütü. Partinin çok sağlam bir kalesi olarak kabul edilmiyordu. Gerçekte bu bölge, Ukrayna milliyetçi unsurlarının kalesi olarak ün salmıştı ve bu ününde haklıydı da. Mahalli proleterya zayıf ve güvenilmezdi; aydınlar grubu Ukrayna Bilimler Akademisi başkanı ve Petlura'nın izinden giden milliyetçi Gruşitski'nin çevresinde toplanmıştı ('). Kuvvetli bir Troçki'ci grup da vardı bu bölgede. Kiev'deki Ukraynall milliyetçilerin beni işe yaramaz bir 'Rusak' (Ukraynaca Ruslar için kullanılan küçültücü bir deyim) olarak göreceklere emindim.

Önsezilerime karşılık Kiev'de geçen yılının beni çok tatmin ettiğini kabul etmeliyim. O süreye ait çok tatlı anılarım vardır. Orada çalışmak kolaydı. Çevremdekiler beni seviyorlar, bana güveniyorlardı. Hatta beni sayıyorlardı bile diyebilirim.

Hiçbir güçlüğün olmadığını söylemek istemiyorum. Aksine, Menşevikler, Sosyal - İhtilâlciler, Ukrayna milliyetçileri ve Troçki'ciler hep birden Kiev'deki sıkıntılarımızdan faydalanmaya çalışıyorlardı. İşsiz insan çoktu, bunlar elle-

(') S. V. Petlura, bağımsız bir Ukrayna isteyen ve yeni Sovyetler Birliği'ne katılmamak için çarpışan Ukraynall milliyetçi liderlerin en ünlüsüydü.

rinde kızıl bayraklar sokaklarda gösteriler yaparlardı. Eski Kiev Şehir Sovyet Konseyi'nde bu sorunu görüşmek üzere büyük bir toplantı yaptık. Bu toplantıya gelenlere; «İşçiye çok ihtiyaç duyulan bir yer biliyorum, size orada kolaylıkla iş bulabilirim,» dedim.

Hoşlarına gitmişti bu.

«Nerede?» diye sordular.

«Donbass'ta.»

«Donbass'a çalışmaya gideceğimize burada işsiz otururuz,» diye karşılık verdiler.

Benim kendi köküm Donbass'ta olduğu için ve birlikte büyüdüğüm madencileri çok özlediğimden bu beni çok hiddetlendirdi. Bu Kiev'lilere kalırsa, Donbass geri kalmış bölgeler arasındaydı. Üstelik, madenci bölgesiydi; bunların da o konuda bir tecrübeleri yoktu (').

1929'da otuzbeş yaşına gelmiştim. Bir yüksek öğrenim kuruluşuna girmek için bunun son fırsat demek olduğunu ciddiyetle düşünmeye başladım. Yuzovka İşçi Fakültesi'nden sonra okumamıştım ve zaman da artık aleyhime çalışıyordu. Öğrenimimi tamamlamak için izin almaya karar verdim. İlk başlarda üstlerimin direnişiyle karşılaştım. Kaganoviç, Moskova'da Merkez Komitesi'ne tayin olmuş; yerine Yoldaş Kossior gelmişti (2). Ben Kaganoviç'e yakın bir insan olarak tanınıyordum ve gerçekten de öyleydim. Fakat herkes okula dönmek için izin istememin gerçek nedeninin Kossior'la birlikte çalışmak istememem olduğunu sanıyordu. Ki, bu da doğru değildi. Kossior'u iyi tanımamakla

(') Burada ve sonraki bölümlerde Kruşçev, Ukrayna milliyetçiliğinin gerçek kuvvetini kabul edip etmemek ya da onun önemsiz olduğuna inanmak konusunda bir karara varamamaktadır.

(5) Stalin'in Politbürosunun üyesi olan S. V. Kossior, 1938'de bu görevinden almana ve tevkif edilene kadar Ukrayna Komünist Partisi Birinci Sekreteri idi. Ondan sonra Ukrayna'daki bu işin başına Kruşçev geçmiştir.

birlikte ona saygı duyuyordum. İyi huylu, hoş ve akıllı bir adamdı. İnsanlarla geçinmek kabiliyeti bakımından Kaganoviç'ten üstündü diyebilirim, ama bir örgütçü olarak onunla kıyaslanamazdı bile. Kaganoviç işleri bitiren adamdı. Merkez Komitesi eline bir balta verse bir' kasırga koparırdı; ama ne yazık ki çürümüş ağaçlarla birlikte sağlamlarını da devirirdi. Ama yongalar uçuşurdu ya! İşte bu da onun yeteneği idi.

Her neyse, Harkov'a gidip durumumu Kossior'a erkek erkeğe oturup anlattım:

«Bak,» dedim. «Otuzbeş yaşıma geldim artık. Öğrenimimi bitirmek istiyorum. Bana bir tavsiye mektubu yazar mısın? Moskova'daki Sanayi Akademisi'ne başvurmak istiyorum, bunun için Merkez Komitesi'nin desteğine ihtiyacım var. Metalürjisi olmaya çalışacağım.»

Kossior çok anlayış gösterdi. Beni sonuna kadar dinleyerek kişisel onayını verdi. Fakat Demçenko çok bozulmuştu, insanın öğrenimini tamamlamak istemesini anladığı halde kalmam için kandırmaya çalıştı. Büro, bana izin verip vermemek için karar almak üzere toplandı.

Bazıları Demçenko'dan uzaklaşmak istediğimi sanıyorlar ve eğer Harkov'daki işimden ayrılmamın nedeni bu ise, beni destekleyeceklerini söylüyorlardı. Demçenko ile olan ilişkimin bu kararı vermem üzerinde bir etkisi olmadığına ve sadece öğrenimimi tamamlamak istediğime bunları kandırıcaya kadar epey uğraştım. Sonunda, birkaç oturumdan sonra, Büro, Sanayi Akademisi'ne girebilmem için beni Ukrayna'daki Parti sorumluluklarımdan affetti. Kısa bir zaman sonra da Moskova'ya gittim.

İkinci Bölüm

MOSKOVA'DA PARTİ ÇALIŞMASI

SANAYİ AKADEMİSİNDEN POLİTBÜRO'YA

Daha sonraki olayların ışığı altında, otuzbeş yaşındaki Ukraynalı Parti görevlisinin Moskova'daki Sanayi Akademisi'ne getirilmesindeki baş neden, kendisinin eğitim görmesinden çok, kendisini siyasal eylemde ispat etmesi ve aynı zamanda akademiyi Stalinci bir kale haline getirmesinin arzulanmış olması daha akla yakındır. 1929 ve 1930 yıllarında yeni komünist 'elit tabakası' nın bu güçlü organı gerçekte anti - Stalinizmin odak noktasıydı. Kruşçev kısa sürede parti hüccresinin kontrolünü ele geçirdi ve hem kaba, hem de dolaylı yöntemlerle muhalefeti yıktı. Bunda o kadar başardı olmuştu ki iki yd içinde Akademiyi terkederrek, Kaganoviç'in gölgesinde kendisini bütün Moskova'nın Parti başkam yapacak olan

hızlı yükselmesine başladı. Bu bölümün daha geniş bir arka planı Birinci Beş Yıllık Plan ve tarımın kolektifleştirilmesinin temsil ettiği Sovyetler Birliği'ndeki hızlı sanayileşme için ilk ateşli ve şiddetli kampanyadır. Bu konuda ileride Kruşçev'in söyleyecekleri vardır.

ŞANAYİ AKADEMİSİNDEKİ ilk yılımda birtakım güçlüklerle karşılaştım. Öğrenci olabilecek kadar yeterli yöneticilik tecrübem olmadığı söylendi. Yoldaşlar, «Burası yönetici okulu, sen henüz buradaki kurslara hazır değilsin. Belki de Merkez Komitesi'nin Marksizm-Leninizm kursuna nakletsen daha iyi olur,» dediler. Sonunda Kaganoviç'in yardımına ihtiyacım oldu. Lazar Moiseyeviç, Merkez Komitesi'nin sekreterlerinden biriydi. Onun arka çıkmasıyla Akademi'de kaldım. Çok çeşitli insan vardı orada. Öğrenciler siyasal ve eğitsel geçmişleri bakımından çok farklılıklar gösteriyorlardı. Pek çoğu köy okulundan ileri gitmemişlerdi; hatta aritmetiğin dört temel işleminden başka birşey bilmiyorlardı. Aralarında orta okula devam etmiş olanlar da vardı. Yuzovka'da İşçi Fakültesi'ni bitirmiş olduğumdan ben de bu kategoriye dahil edilmişim.

Akademinin sınıfları Novobassmannaya'daydı ve burası da Pokrovka'da 40 numarada benim oturduğum yurttan pek uzak sayılmazdı. Kendi başıma bir odam vardı, ideal bir yerdi. Hergün Akademiye yürüyerek gider, hiç tramvaya binmezdim.

Müfettişimiz Devlet Planlama Komisyonu Başkanı olan Kuibişev yoldaştı (*). Bundan iyisi de olamazdı doğ-

C1) Yüksek bir Bolşevik ve Devlet Planlama Komisyonu (Gosplan) başkanı olan V. V. Kuibişev, Stalin'den ilk uzaklaşanlardan olduğu

KRUŞÇEV'İN ANILARI

rusu. Sayılan ve sözü geçen bir insandı, bütün gücü ile Akademiyi desteklerdi. Müdürümüz iyi bir yoldaş ve bir eski Bolşevik olan G.M. Kaminski (') idi. 1930'da kendisine, Stalin Yoldaş'ın ilk mezun olan sınıfın temsilcilerini kabul edip edemiyeceğini sorduğumuzu hatırlıyorum. Sütuniu Salon'da bir 'mezuniyet töreni' düzenlemeyi düşünmüş ve Stalin Yoldaş'tan bu büyük olay için bir söylev vermesini istemiştik (2).

Stalin'in altı yedi kişilik bir heyeti kabul edebileceği bildirildi. Ben o sınıftan olmadığım halde, Akademi'nin Parti örgütünün sekreteri olmam dolayısıyla bu gruba katıldım. Stalin karşılaştığımızda bize şu öğütleri verdi: Derslerimizi iyice öğrenip kendi alanlarımızda uzman olmamız; elbette genel yönetim alanında esnek olacaktık, fakat aynı zamanda uzman da olmalıydık. Daha önce işitmiş olduğumuz halde yine de iyi bir öğüttü bu. Aynı şeyleri Yuzovka İşçi Fakültesi'nde de dinlemiştim. Stalin konuşurken ben kendi kendime şunları diyordum: «İşte zihinlerimizi ve enerjilerimizi ülkemizin sanayileşmesi ve vatanımız sınırlarının kapitalist dünyaya karşı aşılmaz bir kale haline getirilmesi amaçlarına yöneltmeyi bilen bir insan. Artık halkın refahı emin ellere teslim edilmiş!»

Bize öğüt vermesi bitince Stalin:

«Yazık ki bu akşam töreninize katılamıyacağım fakat Kalinin Yoldaş orada olacak,» dedi. Stalin'le olan görüşmemiz düşündüğümüzden de uzun sürmüştü. Sütuniu Sa-

halde ılımlıydı. 1935 Ocak ayında ansızın öldü. Stalin'in emri ile öldürülmüş olabilir. 1938 yılında Buharin ve diğerlerinin büyük yargılanması sırasında iki doktor (Levin ve Pletnev) yazar Maksim Gorki ve başkalarını öldürmekle suçlandıkları sırada Kuibişev'i öldürmekle de suçlandırılmışlardır.

(>) Bir zamanlar Halk Sağlık Komiseri olan G. M. Kaminski, Kuibişev ve Ordzhonikidze'nin ölüm ilmhaberlerini imzalamıştır.

(2) Bu salon, Moskova'daki Çarlık Asiller Kulübü'nün muhteşem salonudur.

lon'a koşa koşa dönmek zorunda kaldık. Vardığımızda Kaminski konuşmasını bitirmişti bile. Ama Mihail İvanoviç Kalinin'in konuşmasını kaçırmadık. Ona hepimiz büyük saygı beslerdik, dikkatle dinledik sözlerini.

Akademi Parti örgütünün sekreteri seçilmemi de açıklamam gerek. Uzun bir hikâyedir, ama anlatmaya değer doğrusu.

Moskova'ya 1929'da ilk gelişimde Akademi öğrencileri arasında pek çok dengesiz ve istenmiyen unsurlar vardı. Şu ya da bu nedenle partilerini, sendikalarını ya da yönetici görevlerini terketmiş ve rahat bir köşeye kurulmuş insanlar çoğunlukta idi. Bunların boş gzmekten başka birşey yaptıkları yoktu. Haftada iki günümüz boştu; biri pazar, diğeri de o hafta içinde öğrendiklerimizi 'hazmetmek' için kullanacağımız başka bir gün. Bu boşgezerlerin yurttan sabah erken çıkıp gece geç vakte kadar dönmelerine dikkat ettim. Bütün gün ne yaptıklarını bilmiyordum ama derslerini 'hazmetmek'le uğraşmadıkları bir gerçektir. Pek çoğu Akademi'ye okumak için gelmemişlerdi bile; burası saklanıp siyasal fırtınanın geçmesini beklemek için iyi bir yerdi. Bunlar Akademi'de kendilerine rahat bir yuva kurmuşlar, siyasal olaylara karışmaktan kaçınıyorlardı. Bu tür uygulama da durumu epey garip bir şekilde sokmuştu: Merkez Komitesi'nin siyasal düşmanları yüksek öğrenim kuruluşlarımızdan faydalanan insanlar oluyordu. Molotov'un bir keresinde bana;

«Kruşçev Yoldaş okumaya çok vakit buluyor musun?» diye sorduğunu hatırlıyorum.

«Çok az,» diye karşılık verdim.

«Ben de öyle. İşim bitmiyor ki bir türlü. Ne kadar çok oturup okumak istesem; okumanın gerekli olduğunu bildiğim halde, bir fırsat bulamıyorum.»

Ne demek istediğini biliyordum. 1922'de askerlikten döndüğümünden bu yana okumaya vakit ayıramıyacak ka-

dar meşguldüm. Faal bir Parti üyesi olduğum için bütün zamanım Merkez Komitesi'nin Genel Politikası için savaşmakla geçiyordu. Hayatım kendimin değildi. Birisi kalıp edebiyatı takdir edecek bir fırsat bulsa, sivil ve Parti görevlerinden kaçındığı gerekçesi ile kınanırdı. Stalin'in bir keresinde bunu çok iyi belirttiğini hatırlıyorum: «Demek iş sonunda buna da vardı! Troçkiciler ve sağcılar eylemleri sonunda yüksek öğrenim imtiyazı ile mükafatlandırıldılar! Merkez Komitesi kendilerine güvenmediği için onları makamlarından atıyor, onlar da o hızla bilimsel ve teknolojik kuruluşlarımıza dalıyorlar. Bu arada da Genel Politika konusunda ayak direyen ve Partinin günlük işlerini yapanlar, kültürlerini ve meslekî eğitimlerini ilerletmeye yarayacak bir fırsat bulamıyorlar.»

Bu durum dolayısıyla Sanayi Akademisi sağcılarla kaynıyordu. Bunlar Parti hücresinin kontrolünü da ele geçirmişlerdi. Ben 1929'da geldiğim zaman Parti örgütünün sekreteri Haharev'di. Etkili bir insandı ve tahminime göre, 1906'dan bu yana Devrim-öncesi Parti tecrübelerine sahipti. Çevresinde bulunan ve bizim 'Eski Muhafızlar' diye adlandırdığımız kişiler, Stalin ve Parti'nin genel politikasına karşı sağcı Rikov, Buharin ve Uglanov'u f¹) destekliyorlardı. Akademi'deki 'Eski Muhafızlar', Eski Bolşeviklerden, fabrika yöneticilerinden, sendika liderlerinden; kısacası görünüşte teknik üstünlüklerini tazelemek için Akademi'ye girmiş saygıdeğer kişilerden meydana gelmişti.

Akademi'de genel politikayı savunan ve sağcılara muhalif bir gruptuk. Bu sağcılar; Rikov, Buharin, Uglanov, Zinovievciler, Troçkiciler ve Sirtsov ile Lominadze'nin sağ-sol blokuydu. Bir yandan Buharin ile Rikov'un, diğer

t¹) N. A. Uglanov, Moskova Parti Komitesi'nin Birinci Sekreteri olduğu için Sanayi Akademisi'nden sorumluydu. 1928'de tasfiye edildiği zaman yerine K. Y. Bauman, sonra Molotov, sonra Kaganoviç ve ondan sonra da Kruşçev geçmiştir.

yandan Sirtsov ile Lominadze'nin aralarında ne gibi farklılıklar olduğunu tam olarak hatırlamıyorum. Sağcıların, muhaliflerin, sağ-solcuların, deviyasyonistlerin hepsi temelde aynı siyasal yönde ilerliyen insanlardı, bizim grubumuz da bunların hepsine karşıydı. Biz hepimiz Güney'den geliyorduk; Donbass'tan, Dniepropetrovsk'dan, Harkov'dan. Bundan da üstünü, hepimiz Partiye devrimden sonra katılmıştık. Akademi örgütünde bir mevkie birinin adaylığı teklif edildiğinde, o kişi ortaya çıkar, nereden geldiğini ve Partiye ne zaman girdiğini söylerdi. Bu da, Parti hücreesindeki 'Eski Muhafızlar'ın kendilerine karşı olabilecekleri tanıyıp reddetmelerine yardım ederdi (').

Akademi prezidyumuna seçilmem iki ya da üç kere önlenmiş, Onaltıncı Parti Kongresi'ne delege olarak aday bile gösterilmemiştim. Buna rağmen, Moskova'da yeni olduğum halde, genel politika tarafıslı faal bir Parti üyesi olarak adım ortada dolaşmaya başlamıştı. Bunun için Merkez Komitesi, Kongre'ye girebilmek için bana daimi bir giriş kartı verdi. İşte bu yolla Stalin'in 'Genel Rapor'unu dinleyebildim. Kongre'nin bütün oturumlarına katılmadım; giriş kartım 'hamiline mahsus' olduğu halde bazı oturumlarda arkadaşlarıma vererek onların da konuşmaları izlemesine fırsat verdim. Bunu yapanları cezalandırdıkları için kartımı başkasına verdiğimin ortaya çıkmamış olmasına çok memnundum.

Onaltıncı Parti Kongresi sırasında, Akademi'deki sağcılarla olan çekişmemizde durum bizim lehimize olarak gelişmeye başladı ve Akademi'yi Merkez Komitesi'nin kale-si haline getirmek kampanyasında lider yerini aldım. Par

(') Kruşçev burada ilginç bir noktaya değiniyor: Parti aydınları ve ilimliler (çoğu eski Bolşeviklerdi) ın karşısına Stalin bir sürü acımasız kabadayılar çıkarmıştı. Bunlar, özellikle Ukrayna'nın sanayi bölgelerinden gelen Kruşçev'in arkadaşları idiler ve Partiye yeni girmiş sayılıyorlardı.

1930'larda çekilen bu fotoğraf, dünyada ilk defa yayınlanmaktadır. Bu, Stalin'in Kremlin'de bütün dizginleri eline almaya başladığı çağın başlangıcıdır.

1930'larda Vorosilov'un ve Beria'nın (sağda) dahaj'ırlı basılmamış resimleri.

1930'larda, muhtemelen
1934 ya da 1935, Kruşçev
ve Stalin.

Kruşçev, 1930'larda Stalin'in gölgesinde yaşayan faal bir parti işçisiydi. Özellikle halkla olan ilişkileri bakımından, Kremlin'in mutlak lideri

ti politikası için mücadeledeki rolüm pek önemsiz değildi. Alçakgönüllülük bir yana, benim rolümün baş rol olduğunu söyleyebilirim. Akademi Parti hücresi bürosu bunu badiği için, 1930'da Bauman Bölge Parti Konferansı'na sağcı bir delegasyon seçmek planlarına müdahale etmemem için beni şehirden dışarı çıkarmaya çalıştı. Akademi Parti örgütünün desteklediği bir kollektif çiftliği denetlemek üzere taşraya gönderildim.

Moskova'ya döndüğümde Bauman Konferansı başlamış ve Akademide geniş ölçüde sağcılar tarafından temsil edilmekteydi. Tabakov Yoldaş gelip ben yokken olup bitenleri bir bir anlattı. Tabakov museviydi. Akademi'de benim en kuvvetli destekleyicilerimden biri ve yüksek derecede bir komünistti. Sonradan öldürülmüştür. Bana, Parti hücresinin Konferansa on, onüç delegelik bir liste verdiğini söyledi. Bunların içinde Stalin, Rikov, Buharin ve —galiba— Uglanov da varmış. Sağcıların bu yolu seçmeleri Rikov ve Buharin'i de desteklemeden Stalin'in adaylığını desteklemeyi imkânsız kılma taktiği idi.

O akşam telefona çağırıldım. Moskova'da çok tanıdığım olmadığı için beni arayanın kim olduğunu tahmin edemedim. Telefonda bir ses, «Ben Pravda'nın editörü Mekhlis'im,» dedi f). «Hemen büroma gelebilir misiniz? Arabamı yolluyorum. Konuşacağım çok önemli bir konu var sizinle.»

Bir kaç dakika sonra Mekhlis'in arabası benim oturduğum yurdun kapısı önünde durmuştu bile. Arabaya bine rek «Pravda» yazı işleri bürosuna gittim. Mekhlis'i daha

(f) Gizli - polis olan L. Z. Mekhlis, Stalin'e güvenli olması için Prav. da'nın başına getirilmişti. Sonraları yüksek bir rütbeye erişen Mekhlis çok kötü bir NKVD generali idi ve savaşta beceriksizliği yüzünden vatanına çok pahalıya mal oldu. Savaşın sonra Devlet Kontrol Bakanlığına yükseldi ve verilen raporlara göre, 1953 yılında tabii bir ölümle öldü.

önce hiç görmemiştim. Bana Akademi'den gelen bir şikâyet mektubunu okudu. Bauman Bölge Konferansına sağcı bir delegasyon seçilmesi için yapılan siyasal oyunlardan ve 'gayrimeşru muamele'lerden söz ediyordu.

Mekhlis;

«Bu mektubun içindekilerle aynı düşüncede misin?» diye sordu.

«Evet. Akademi'de karşılaştığımız durumu olduğu gibi yansıtıyor.»

«İmzalar mısın bunu?»

«Nasıl imzalıyayım? Mektubun yazılmasında bir rolüm olmadı ki. Yazanın bile kim olduğunu bilmiyorum.»

«Önemli değil bu. Bu işte ne senin adının ne de mektubu yazanın olması önemli değil. Sana güvendiğim için ' imzalamamı istedim. Senin ve oynadığın rol hakkında çok şeyler dinledim. Bu mektubu imzalaman bana orada olup bitenlerin gerçekliği konusunda bir 'teminat' olacaktır.»

«Pekâlâ, imzalıyacağım.»

İmzaladıktan sonra hemen yine Mekhlis'in arabası ile kaldığım yurda döndüm.

Ertesi günkü «Pravda»nın 'mektuplar sütunu'nda bu mektup yayınlandı ('). Masmavi gökten düşen bir yıldırım etkisi yarattı bu birdenbire. Akademi altüst oldu. Dersler kaldırıldı, Parti grup örgütçüleri bir toplantı düzenlediler. Bu toplantıda, Stalin'in dışında Bauman Bölge Konferansı'na gönderilen bütün akademi delegelerinin geri çağırılması kararlaştırıldı. Belki de yukarıdan, Buharin'i geri çağırma emri almış olabiliriz. Fakat Rikov, Uglanov ve diğer sağcı delegeler hep geri alındılar ve yerlerine yenileri se-

(') Bu mektup 30 Mayıs 1930'da yayınlanmıştır. Kruşçev'in bunun arkasındaki kilit kişilerden biri olduğu çoktan belliydi. Şimdi bunu kabul etmesi ilginçtir. Yine de hikâyesini çok basitleştirmiş olabilir.

çildi. Ben toplantının başkanı oldum ve sonra da yeni delegasyona seçildim (').

Bu değişiklikler öylesine çabuk yapılmıştı ki, yeni kart basılmasına vakit kalmadığından bizlere eski delegelerin kartları verilmişti. Bu durum, Konferans'ta epey bir merak uyandırmıştı. Hatta bir keresinde kartımda başkasının adı yazılı olduğu için itiraz edilmişti. «Bu kâğıtlar üstünde adı yazılı olan kimseye verilmişti, fakat şimdi benimdir,» diye karşılık vermiştim. Bütün söylediğim bu kadardı. Diğer delegelerin çoğu bu açıklamayı anlamış görünmüşlerdi.

Delegasyonumuz, Konferans'a durumumuzun ne olduğunu benim bildirmemi uygun bulmuşlardı. Konuşmama başlarken, itirazcı sesler yükseldi;

«Biz seni de senin Sanayi Akademî'ni de çok iyi biliriz!»

Akademi sağcılarının yatağı olarak kötü ün saldığından, ilk işim bizden önceki delegelerden ayrı bir tutum temsil ettiğimizi anlatmak oldu. Parti politikasını tuttuğumuzu açıkladıktan sonra diğer Konferans delegeleri bize güvenmeye başladılar.

Akademi'de Parti örgütü sekreteri olduktan sonra, Akademiyi Parti içinde süregelen siyasal çatışma sırasında 'istirahat yeri' diye kullanan boşgezerlerle mücadeleye başladık. Öğrencilere Moskova'ya turistik geziye gelmediklerini hatırlattık. Okumaya, sosyalizmin kurulmasında daha üretici olabilmek için teorik ve pratik bilgi edinmeye geldiklerini söyledik. Az bir süre sonra akademi muhalefete karşı mücadelede baş rolü oynamaya başladı. Toplantılarımızda alınan kararlar ertesi gün, diğer Parti örgütlerinin örnek almaları için «Pravda»da yayınlanırdı.

İşte Moskova'daki Parti faaliyetim böylece yoluna gir-

(') Hikâye, bundan çok daha karışık. Buharin taraftarları korkusuzca karşı koymuşlardı. Fakat dâvaları kaybedilmiş bir dâvaydı.

KRUŞÇEV'İN ANILARI

miş oldu. Akademi örgütünün lideri olmamdan ötürü, adım, Moskova Parti örgütüne ve Merkez Komitesi'nce de bilinmiş oldu. O yıllarda her altı ya da on iki ayda bir, bir 'Bölge Parti Konferansı' düzenlenirdi. Bauman Bölgesinin bir diğer konferansı 1931 Ocak ayında toplandı. Ben, bir yıl önce Onaltıncı Parti Kongresi'ne adaylığımı muhalefet eden Şirin'in yerine Bölge Parti Komitesi Sekreteri seçildim. Şirin, siyasal bakımdan gelişmemişti. Herhalde 1930'da bana karşı oy kullanmak için çeşitli nedenler vardı ama bu, artık geride kalmıştı. Parti işçisi olarak geleceğim, şimdi çok parlak görünüyordu (').

İlk önceleri Moskova örgütünde ilerlememi Kaganoviç'e borçlu olduğumu sanıyordum. Fakat az sonra bunun daha çok Stalin'e bağlı olduğunu anladım. Stalin; anlaşılan, karısı Nadezda Sergeyevna Alliluyeva aracılığı ile beni gözden uzak tutmuyordu. Karısı, Stalin'e beni övmüş, o da Kaganoviç'e bana yardım etmesini söylemişti.

Nadezda Sergeyevna ile Akademi'de arkadaştık. O, tekstil fakültesinde kimya öğrenimi yapıyor, suni elyaf üstünde uzman oluyordu. Parti grup örgütleyicisiydi, benim de Parti örgütü Sekreteri olmam dolayısıyla onunla sık sık buluşurduk. Talimat verirdim, onun da hareketlerimi eve gidince Stalin'e yetiştirdiğini bilirdim (5). Viçenko'nun bir hikâyesinin kahramanı Pinya'ya benzetirdim kendimi (3).

(') Krusçev'in yükselmeye başlaması ve Akademi'deki Buharin taraftarlarının sonu, bu olaya bağlıdır. A. P. Şirin çekilmiş ve Krusçev onun yerine oturmuştu. Buna benzer birçok terfi'in ilkidir bu.

(2) Stalin'in mutsuz ikinci eşi ve Svetlana Stalin'in anası olan Nadezda Sergeyevna Alliluyeva, gerçekten de Krusçev'i Akademi'de iyi tanırdı. Onun gibi duygulu bir insanın Krusçev'in o günkü kaba, yarı cahil köylü halini sevmesi gariptir.

(3) Krusçev kendini birkaç kere Viçenko'nun hikâyesinin kahramanına benzetmiştir. Ufak tefek bir Musevi olan Pinya, bir takım kadayı mahpuslar tarafından hakaret belirtisi olarak başkan seçilmişti. Fakat kendini ispat zamanı geldiğinde —bir hapishane.

KRUŞÇEV'İN ANILARI!

Nadezda Sergeyevna, Stalin ile olan bağlantısını hiçbir zaman kötüye kullanmamaya çalışırdı. Ancak çok dar bir çevre onun Stalin'in karısı olduğunu bilirdi. Alliluyeva idi o, hepsi o kadar. Akademide Uzak Doğu'lu bir maden mühendisi olan bir Alliluyev daha vardı. Bu adam Parti hücresi bürosundaydı. Nadezda Sergeyevna herkesin kendisini onun karısı ya da kızkardeşi sanmasına ses çıkarmazdı. Stalin'in karısı olarak elinde olan imkânlardan hiç faydalanmaya kalkışmamıştır. Kremlin ile Akademi arasında hep tramvayla gider gelirdi, hiç otomobile binmezdi. Çevresindeki öğrenci kitlesinden onu ayıracak hiçbir şeyi yoktu. Hem arkadaşları ve hem de siyasal dünyadaki düşmanlarınca "Büyük Adam" diye tanınan insana yakın olduğunu göstermemekle çok kurnazlık etmiştir.

O günlerde onu Nadya diye çağırırdım. Sonraları Nadezda Sergeyevna demeye başladık. Moskova Şehir Parti Komitesi Sekreteri olup da sık sık Stalin'lere yemeğe gitmeye başladığım zaman, Nadya'nın Stalin'e Sanayi Akademisinde genel politika mücadelesi için bütün çabalarını anlattığına tanık oldum. Bazan Stalin, benim bile unuttuğum bazı olayları hatırlatırdı bana.

Bundan sonraki yıllarda çağdaşlarımın, Akademide sınıf arkadaşlarımın, Partide birlikte çalıştığım insanların çoğunluğunun halk düşmanı olarak başlarını vermelerine karşılık ben hayatta kaldım. Kendi kendime sık sık bunun nasıl olduğunu sormuşumdur. Partiye sadık olduğumdan asla şüphe edilemez. Fakat hayatlarını kaybeden bu yoldaşlar da Partiye bağlı idiler ve onlar da Stalin'in Genel Politika'sı mücadelesine katkıda bulunmuşlardı. Ben onların paylaştığı bir son'dan nasıl kurtuldum? Bunun cevabının Nadya'nın hakkımda Stalin'e verdiği raporlar olduğunu, bunların Stalin'in bana olan tutumunu değiştirttiğini tali-

den kaçış sırasında— fedakâr ve doğuştan bir lider olarak ortaya çıkıp hepsini utanca düşürür.

min ediyorum. Buna 'piyango biletim' adını veriyorum. Stalin benim hareketlerimi Nadezda Sergeyevna aracılığıyla denetlediğinde ikramiye düşen bir bilet çekmiş oldum. Nadya yüzünden Stalin bana güvenmiştir. Daha sonraki yıllarda bazan bana saldırmış, hakaret etmiş, kaba davranmıştır ama; bunları hep unutmuş ve hayatının son gününe kadar beni sevmiştir. Bu adamın bir insanı sevmesinden söz etmek budalaca ve duygusal bir davranış olacaktır ya, bana karşı saygıyla davrandığı hakkında da şüphe yoktur.

Stalin, Nadezda Konstantinova Krupskaya ile Maria İliniçna Ulyanova'ya (Denin'in karısı ve kızkardeşi) pek bir saygı beslemezdi. Bu kadınların ikisinin de Parti'nin zaferi için mücadeleye olumlu bir katkıda bulunmadıklarını sık sık söylerdi.

Stalin'in ölümünden sonra gizli bir çekmecede Lenin'in el yazısı ile yazılmış bir mektup bulduk. Lenin; Stalin'i, Nadezda Konstantinova ya hakaret etmekle suçluyor, Stalin'in bu hareketinden ötürü karısından özür dilemesini istiyor, aksi takdirde kendisini dost olarak kabul etmeyeceğini bildiriyordu. Bu mektubun saklanmış olmasına çok şaşıtm. Herhalde Stalin bunu bir kenarda unutmuş olacaktı (').

- (') Bu mektup ilk olarak Kruşçev tarafından 'Gizli Söylev'inde açık, lanmıştır. Lenin birkaç kere kriz geçirmişti ve arkadaşlarını Stalin'in hırsına karşı uyarmaya çalışıyordu. Ünlü bilgin Boris Nikcu laevski, Stalin'in, Krupskaya'ya bilerek hakaret ettiğini, bunun Lenin'in kulağına çabuk erişeceğini ve ölümünü hızlandırabileceğini düşündüğünü iddia eder. Lenin'in kopyalarını Kamenev ve Zinoviev'e gönderdiği mektubunun metni şudur: «Sevgili Stalin Yoldaş! Karımı çok kaba bir şekilde telefona çağırttın ve onu gavet kaba bir şekilde azarladın... Bana karşı yapılanı bu kadar çabuk unutmak niyetinde değilim; karıma yapılan bir hareketin bana yapılmış olduğunu kabul ettiğimi belirtmek yersiz olur. Bunun için senden sözlerini geri alıp özür dilemeni ya da aramızdaki ilişkilerin kopmasını seçmeni istiyorum. Saygılarımla.» Lenin. (5 Mart 1923) 4 no.'lu eke bkz.

Hayatta olduğu sürece Stalin'in, Nadezda Konstantinova'ya karşı ne kadar saygısız davrandığını görmek çok üzücüydü. Kadın, sağcılarla olan mücadelede Stalin'e karşı çıkmış ve 1930'da Bauman Bölge Parti Kongresi'nde bir konuşma yaparak Buharin'le Rikov'u savunmuştu. Bu konuşması sonunda Konferans delegelerinin çoğunun saldırısına uğramıştı; daha sonra da, ortalığa pek yaymadan, parti hücrelerine Nadezda Konstantinova üzerinde uğraşmaları sözü ulaştırılmıştı. Maria İlyiç Ulyanova'ya gelince; onun Buharin'in iyi bir arkadaşı olduğunu bildirdi herkes, Buharin, "Pravda"nın yazışları müdürü iken o da orada sekreterlik yapmıştı.

Bana gelince; ancak Ekim Devriminden sonra tecrübe kazanmış genç bir komünist olarak Lenin'e büyük liderimiz diye saygı duyar, Nadezda Konstantinova'ya da sonsuz saygı beslerdim. Vladimir İlyiç'in ayrılmaz dostuydu. Baumatı Bölge Konferansı'nın bu oturumlarında herkesin ona karşı çıkmaya başlamasını görmek benim için çok acı olmuştu. Onu çökmüş yaşlı bir kadın olarak hatırlıyorum. Herkes ondan vebalı imiş gibi kaçıyordu. Stalin'in talimatı gereğince, Parti politikacından ayrıldığı gerekçesiyle sıkı bir göz hapsinde bulunduruluyordu.

O dönemde olup bitenleri şimdi düşündüğüm zaman Nadezda Konstantinova'nın tutumunda haklı olduğunu anlıyorum. Fakat geleceği geçirmiş bir insan olarak bunu söyleyebiliyorum şimdi. O zaman herşey karmakarışık ve herkes Nadezda Konstantinova ile Maria İliniça'ya çamur atmakta yarış ediyordu.

Daha sonraları, ben Moskova Şehir Parti Komitesi'nde çalışırken, Nadezda Konstantinova da vatandaş şikâyetleriyle uğraşan kısımda çalışıyordu. Moskova Şehir Sovyetince haksız muamele görmüş bir kişi şikâyetini ona yapardı. Elbette, Moskova Şehir Sovyeti'nin çalışmalarında bir sürü uygunsuzluklar vardı. İşçilerin, memurların ve

aydınların durumları özellikle çok berbattı. Kim bürokrasinin taş duvarını karşısında bulursa son çare olarak Nadezda Konstantinova'ya koşardı. Onun yapacağı yardım da çok sınırlıydı. Kendisine getirilen en haklı şikâyetleri bile düzeltmek kadar yetkisi yoktu. Bu şikâyetleri, genellikle, Moskova Şehir Komitesi'ne iletirdi. Yazık ki, yüksek bir mevkide olmama rağmen, benim de yapabileceğim çok birşey olamazdı. Moskova'da büyük bir konut sıkıntısı vardı, bir kâbustu başımızdaki. Ülkeyi sanayileştiriyor, her yanda fabrikalar inşa ediyorduk ama Moskova'nın işçi nüfusunun artışı hiç hesaba katmamıştık. Çok az miktarda yapılan binalar da, fabrikalar yapılmak üzere yıkılanların yerini almakta yetersizdi.

Nadezda Konstantinova şikâyeti olanları bana gönderdiği zaman elimden geleni yapardım. Yaptıklarımı her zaman ona bildirir ya da elimden birşey gelmediğini söylerdim. Sık sık karşılaşırdım kendisi ile. Benim durumurttu çok iyi anlıyordu. Partinin genel politika'sını izlediğimi ve Stalin kuşağının bir ürünü olduğumu biliyordu ve davranışları da buna göre idi.

Nadezda Konstantinova Krupskaya haklıydı: Başkanımız ve önderimiz olarak Stalin'e yüzdeyüz sadıktım. Stalin'in Parti adına söylediği herşeye ve bunu kendi hayatıma uygulamam gerektiğine inanırdım.

Buna karşılık, Nadezda Konstantinova, Partinin gözünde düştüğü zaman kendi içimde bölündüm. Ona insan-cıl bir yakınlık besliyordum.

Stalin, çevresine Nadezda Konstantinova'nın gerçekten Lenin'in dul karısı olduğu hakkında şüpheler olduğunu ve eğer durum böyle devam ederse bu şüphemizi kamuoyuna açıklıyacağımızı söylerdi. Gerekirse başka bir kadını Lenin'in dul karısı olarak ortaya çıkaracağımızı söyleyerek, sağlam ve saygı gören bir Parti üyesinin adım ver-

di. Bu kadın bugün de hayattadır; bu konular üstünde durmak istemiyorum (').

Stalin'in Krupskaya'ya davranışının Lenin'e olan saygısızlığının başka bir belirtisi olduğuna inanıyorum. Hiçbir şey, hatta Lenin'in temiz adı bile, Stalin için kutsal değildi. Kamu önünde Krupskaya hakkında tek bir kelime bile söylemez, fakat yakın çevresinde kadın hakkında çok çirkin suçlamalarda bulunurdu. Amacı, sadece dedikodu yapmak değildi. Bizi ruhsal bakımdan etkilemek, Lenin'e olan sonsuz sevgimizi baltalamak, zamanımızın en büyük düşüncüsü ve rakipsiz lideri olarak kendi durumunu kuvvetlendirmek istiyordu. Bu sonuca varmak için de dikkatle fakat kasıtlı, çevresindekilerin zihinlerine Lenin hakkında ve kamu önünde söylediklerinden başka düşüncelere sahip olduğu kanısını yerleştirmek çabasında bulunuyordu.

Bu konuda Kaganoviç'ten söz etmek de gerekiyor. Onun davranışı beni olduğu gibi başkalarını da iğrendiriyordu. O bir uşaktan başka birşey değildi. Stalin'in onu hafifçe bir dürtüklemesi gidip Partiyi karıştırmasına yetip artıyordu bile.

Kaganoviç iskemlesini geriye atar, ayağa kalkıp gürleyen sesi ile;

"Yoldaşlar! Artık halka gerçeği söylemek zamanı gelmiştir," derdi. "Parti'de herkes Lenin ve Leninizm hakkında söz ediyor. Kendimize karşı dürüst davranmak zorundayız. Lenin, 1924'de öldü. Kaç yıl çalıştı Partide? Onun zamanında neler yapılabildi? Bunu bir de Stalin devrinde yapılanlarla karşılaştırın hele! 'Yaşasın Leninizm' sloganını artık 'Yaşasın Stalinizm' olarak değiştirmek gerekiyor."

(') Batı'ya sığınan yüksek rütbeli bir NKVD subayı olan Alexander Orlov'a göre, bu 'yedek dul' yıllar boyunca çalışına kamplarında kalan ve Stalin'in ölümünden sonra itibarı İade edilen Elena Stasova idi. Moskova'da hâlâ dolaşan bir söylentiye göre 'resmî dul' adayı Kırım'da Bela Kun'un çalışma arkadaşı ve bir eski Bolşevik olan R. S. Zemlyaçka idi.

O bu minval üzerinde atıp tuttukça biz susar ve gözlerimizi yere indirirdik. Kaganoviç’ie tartışmaya ilk giren Stalin olurdu.

“Ne söylüyorsun sen?” derdi. “Bunu söylemeye nasıl cesaret ediyorsun?”

Fakat Stalin’in sesinin tonundan birisinin kendisine karşı çıkmasını istediği belli olurdu. Bu oyun, köylüler arasında çok yaygındır. Köylü bir kadın bir arkadaşı ile başka bir köydeki arkadaşlarını ziyarete gitmek ve çocuğunun da kendisi ile birlikte gelmesini istediği zaman; ona, “Bana bak, sen burada kal! Sakın peşimden geleyim deme,” der ve parmağını tehditle sallar. Sonra onu götürcek insan başını başka bir yana çevirince çocuğunu çağırıp kulağına; “Haydi, peşimden gel,” diye fısıldar. Çocuk anasının peşinden gider. Bu kurnazlığa çok kere tanık olmuşumdur. İşte Stalin de bu sesle Kaganoviç’i azarlamaya başlardı.

Stalin, Kaganoviç’i şu kıyaslama ile azarlardı:

“Lenin ne midir? Lenin yüksek bir kuledir! Ya Stalin nedir? Stalin küçük bir parmaktan başka birşey değildir!”

Bazan bunu söylediği zaman burada anlatılması yakkışık almayan bir kıyaslama da yapardı. Kaganoviç gittikçe yüreklenir ve Stalin hakkındaki fikirlerinde ısrar ederdi. Kaganoviç, Stalin’in yapmacık hiddetlerini anlamakta usta idi.

Kaganoviç ile Stalin arasındaki bu ‘tartışma’, Stalin’in ölümüne kadar giderek sıklaştı. Hiç kimse söze karışmaz, son söz her zaman Stalin’in olurdu.

Kaganoviç, kötülükte üstüne adam olmayan bir insandı. Stalin onu ‘sınıf bilincinde kararlı’ ve ‘sınıf düşmanlarına karşı amansız’ bir insan örneği olarak gösterirdi. Sonraları Kaganoviç’in gerçekte ne kadar kararlı ve ne kadar amansız olduğunu öğrendik. Kendi kardeşi lehine bir söz söylemeyen bir adamdı. Almanlar Moskova’yı aldıktan sonra kukla bir Rus hükümeti kurmak için Hitler tarafından

gönderilmiş bir casus olmakla suçlanmıştı kardeşi Mihail Kaganoviç. Bundan saçma ne olabilirdi? Hitler, bir Musevi olan Mihail Kaganoviç'i, faşist bir Rus hükümetinin başına getirmeyi düşünsün! Nazi'lerin görüş noktası bakımından bu bir suçtu. Fakat Mihail Kaganoviç'e karşı yöneltilen suçlama bu idi ve başka bir yol bulamadığından intihar etti. Bu olaydan sonra kimsenin bundan söz ettiğini işitmedim, Lazar Moiseyeviç de kardeşinin bu trajik sonunu unutmuş göründü. Onun için bir mesele yoktu ortada, basit birşeydi bu; bir zamanlar Hava Endüstrisi Halk Komiseri olan Mihail Kaganoviç diye bir adam vardı, sonra da yoktu. Hiç varolmamış gibiydi. Bu arada da Lazar Moiseyeviç, Stalin'-in önünde sürünmekten geri kalmamıştı f').

Fakat çok sonraki olaylara girmeye başladım...

Altı ay kaday Bauman Bölgesi Parti Sekreteri olarak çalıştıktan sonra 1931'de Kızıl Presnya Bölgesi Sekreteri oldum. Bu, Parti merdiveninde bir basamak yukarı çıkti. 1905 ayaklanmasının tarihsel önemi gözönünde tutulursa; Kızıl Presnya, siyasal bakımdan Bauman bölgesinden daha önemliydi. Gerçekten de, Moskova'da en önde gelen Parti bölge komitesiydi. Bir altı ay daha geçtikten sonra bir şehir toplantısında Moskova Şehir Parti Komitesi'nin İkinci Sekreteri seçildim. Bu makamın şeref ve sorumluluğunu takdir ettiğim halde, mezun olmadan Sanayi Akademisi'nden ayrıldığıma üzülmüştüm. Moskova Şehir Komitesi'ndeki işi almak, yüksek öğrenimimi tamamlamak, ümidimi bütün bütüne yitirmiş olmak demektir. Kaganoviç'e de söylediğim gibi şehir örgütünde karşılaşıcağım güçlüklerden de korkuyordum. Fakat bu mücadeleye 'ehil' olduğumu ispat et-

C') Gerçekten de Lazar Kaganoviç kardeşinin şerefsizliğini ve intiharını kılı kıpırdamadan kabul etmiş görünmüştür. Bütün anıları boyunca Kruşçev, kendisine bu kadar şey borçlu olduğu ve 1957 yılında mahvettiği koruyucusuna karşı düşüncelerini düzenlemekte güçlük çekiyor görünmektedir.

tim ve bir yıl sonra da Moskova Bölge Komitesi İkinci Sekreteri oldum.

1934'de Onyedinci Parti Kongresi'nde Bütün Birlik Komünist Partisi (Bolşevikler) Merkez Komitesi'ne seçildim. Seçim usulünün demokratikliği beni pek etkilemişti. Şöyle yapıliyordu: Adaylar bildiriliyor, adları bütün delegelere dolaştırılan bir oy pusulası üzerine yazılıyordu. Delegelerin pek büyük bir seçim hakkı olmadığını kabul ediyorum. Çünkü oy pusulası üstünde ancak Merkez Komitesi asil ve yedek adayları ve Teftiş Komisyonu adaylarının adı yazılacak kadar yer vardı. Fakat her delegenin oy pusulasının üstünde yazılı adı çizerek ya da olduğu gibi bırakarak aday hakkında fikrini belirtmek imkânı vardı. Sonra Stalin tek tek delegeleri dolaşüyor ve oy pusulasını görmemek için delegenin gözlerinin içine bakarak pusulaları topluyordu. (Sonraları Stalinin onayı olmadan hiçbir adayın listeye yazılmadığını öğrendim.) Sonra oylar sayılıyor ve her adayın aldığı lehte ve aleyhte oylar bildiriliyordu.

Onyedinci Parti Kongresi'nde Stalin'in oyların tamamını almadığını hatırlıyorum. Altı kişi aleyhte oy kullanmıştı. Neden bu kadar iyi hatırlıyorum bupu? Çünkü adım söylenince ben de Merkez Komitesi'ne çoğunlukla seçilmek için altı oy eksik almıştım. Bu da benim Stalin'e kıyas edilecek bir durumda olduğumu gösteriyordu. Öteki adayların hepsinin yirmişer, otuzar hatta bazan yüzer aleyhte oyları vardı. Bir adayın seçilmesi için oyların çoğunluğunu toplamak gerekliydi.

1935'de Kaganoviç, Ulaştırma Halk Komiserliğine atanarak Moskova örgütündeki görevlerinden affedildi. Ben onun yerine Moskova Bölge ve Şehir Komiteleri Birinci Sekreteri olarak yükseldim (').

(') Bu, Kruşçev'in, Stalin'den sonra Moskova şehrinin ve çevredeki Bölgenin tam hakimi olması anlamına gelmektedir.

Merkez Komitesünün hemen bir sonraki oturumda Politbüro aday üyeliğine seçildim. Bundan dolayı hem sevinmiş, hem de işin getirdiği ağır sorumluluktan korkmuştum. Artık tam bir Parti görevlisi olmuştum ama hâlâ yanımda mesleğimin araçlarını taşıyordum; pergel, cetvei, vb. gibi. Eski mesleğimle bağlarımı koparmakta kararsızdım. Benim görüşüme göre; Parti görevi seçimle alınan bir işti, yeniden seçilmezsem eski mesleğime dönmek bir gün meselesiydi.

Politbüro toplantılarına aralıksız devam etmeye başladım. O günlerde Stalin, hiç olmazsa bir dereceye kadar, Leninist geleneklere saygı gösteriyordu. Moskova'da bulunan Merkez Komite üyeleri sessiz durmak ve işe karışmamak şartıyla Politbüro toplantılarına devam edebilirlerdi. Bu toplantılarda Parti liderliğinin nasıl kararlar aldıklarına dair çok şey öğrendim.

Politbüro'da oturabilmek, Partimizin liderleri ile yan yana çalışabilmek, Stalin'e yakın olabilmek; bunlar mesleğimin en üstün fırsatı imiş gibi geliyordu bana. Yıllardır bütün ruhumla Merkez Komitesine ve Stalin'e bağlıydım. Moskova'ya ilk geldiğim ve onu halk toplantılarında dinlediğimden beri Stalin'e zihninin açıklığı ve formüllerinin kesinliği için hayranlık duyuyordum. Ona olan hayranlığım gittikçe arttı. 1930 yıllarında Politbüro toplantılarında başkalarına gösterdiği sabır ve sempati beni şaşkına çevirmişti.

Bu konuda bir çok örnek verebilirim, ama bunlardan bir tanesini seçeceğim. Çok olağan dışı bir olaydı bu. Bir ticarî heyetle Latin Amerika ülkelerinden birine giden ve mahalli basın tarafından kötü duruma düşürülen genç bir diplomata ilişkin bir konuydu. Adam bir Politbüro toplantısında ifade vermeye çağırılmıştı. Çok şaşkın ve sıkıntılıydı. Stalin tartışmayı açtı.

“Lütfen olup biten herşeyi bana söyleyin. Hiçbir şey saklamayın.»

Genç diplomat, bu Latin Amerika ülkesine geldikten sonra birşeyler yemek için bir lokantaya girmiş:

“Bana bir masa gösterdiler, yemeğimi ısmarladım. Adamın biri gelip yanıma oturdu. Bana Rusya’dan gelip gelmediğimi sordu. ‘Evet, Rusyadan geliyorum’, dedim. Sonra bir sürü sorular sormaya başladı; ne almaya gelmişim, askerlik yapmış mıyım, silah kullanmasını bilir miymişim? Süvari olduğumu, iyi silah kullandığımı falan söyledim. Ertesi gün gazetede bu söylediklerimi okuyunca dehşete düştüm. Benim gerçek bir Kafkas kovboyu ve usta nişancı olduğumu, neler almaya geldiğimi, kaç para vereceğimi filan yazıyordu. Araya bir sürü de yalan haber sıkıştırılmıştı. Az sonra Elçilik beni çağırarak memlekete dönüp size rapor vermemin daha doğru olduğunu söyledi. Bütün olup biten bunlar işte. Bu yanlışlığın tecrübesizlikten Meri geldiğini, kötü bir niyetim olmadığını dikkate almanızı dilerim.»

Bu genç adama çok acımıştım. Kendi saflığının kurbanı olmuştu anlaşılan. Herkes oturduğu yerde kıvranıp duruyor, komşusunun kulağına birşeyler fısıldıyordu. Hepimiz bundan sonra ne olacağını bekliyorduk.

Birdenbire Stalin;

“Bana kalırsa başkalarına güvenen genç bir insan bir haydut sürüsü tarafından aldatılmış.” dedi. “Bundan başka bir şey oldu mu?”

“Hayır!”

“Şu halde mesele kapanmıştır.” Genç diplomatın gözünün içine bakarak; “Gelecekte daha dikkatli olmaya gayret et,” dedi.

Toplantı sona ererken zavallı adam ağzı açık orada kalakalmıştı. Talihine öylesine sevinmişti ki yerinden kılmıdayamamıştı. Sonra çantasını aldığı gibi çıktı gitti.

Stalin’in bu meselede gösterdiği merhamet ve basitlik, beni çok etkilemişti. Herkes de benim gibi etkilenmişti bundan.

«ŞEHİR BABASI»

1932’de Moskova Şehir Parti Komitesi ikinci Sekreteri olmasından 1938’de Ukrayna Birinci Sekreterliğine atanana kadar, Kruşçev’in başlıca işi, Moskova’nın yönetimi olmuştur. 1935’te Moskova Bölge ve Şehir Parti örgütlerinin mutlak yöneticisiydi, işte bu yıllarda, yüksek makamlarda bulunan birçok Rus’un aksine, ‘çizmelerini çamurlatmaktan çekinmeyen acımasız ve sert bir insan yöneticisi’ ününü kazanmıştır. En gösterişli hareketi, yaldızlı ve mermer yeraltı salonlarıyla ‘dünya harikaları’ arasına giren ve Sovyet rejiminin ünlü anıtı Moskova metrosunu inşa ettirmesi olmuştur. Metro, adım temelini atan Kaganoviç’ten almış, fakat sonra Kruşçev işi ele alarak başarılı bir şekilde sona erdirmiştir. Kruşçev o ateşli günlerin hikâyesini anlatmaktadır. Gerçekten de durup dinlenmeden çalışmıştır. Emrinde hevesli genç komünist gönüllülerden başka NKVD başkam G. G. Yakoda’nın eli altındaki çalışma kamplarından toplanmış insanlar da vardı. 1938’den sonra

KRUŞÇEV'İN ANILARI

Kruşçev'in işi o korkulu tasfiye yıllarında Moskova'yı Stalin için güvenilir bir yer olarak tutmaktı. İşte o sıralarda büyük halk toplantılarında yaptığı konuşmalarda Stalin'i diğer bütün iş arkadaşlarından daha çok göklere çıkarmış ve hıyanet dâvalarının kurbanlarına ölüm cezaları istemiştir. Anılarında bundan söz etmemektedir.

MOSKOVA örgütünde Parti çalışmalarına başladığım an kısa sürede çok şey yapılması gereğini gördüm. 1930 yılının başından ortalarına kadar Sovyetler başkentinin yönetimi ve yeniden inşasında önemli bir rol oynadım. Yoldaşlarımla birlikte büyük bir heves ve fedakârlıkla çalışıyorduk. Görevimiz bütün hayatımızı kapsıyordu. Dinlenme diye bir şey tanıımıyorduk bile. Tatil günlerimizde sık sık kitle toplantıları düzenliyor ya da aramızda iş konuşmaları yapıyorduk. Gece yaralarına kadar durmadan çalışırdık. Yaptığımız işin gözlerimizde romantik bir yanı vardı. Herkes Lenin'in sözlerinin gerçekleşeceği günü bekliyordu: Varlığının ilk on yılından sonra Sovyet İktidarı yenilmez bir kuvvet olacaktı! Yazık ki, bugün o ülkücü ve fedakâr ruh Partiden uzaklaşmıştır; bugün hakim olan davranışların çoğunda bir parça küçük burjuva havası vardır. Ben Moskova şehrinin yönetimine yardımcı olduğum sıralar tek bir insan bile kendisinin bir daşa'sı (köy evi) olması hayaline kapılmasına izin vermezdi. Ne de olsa komünist'tik biz! Hep alelâde elbiselerle dolaşırdık. Hiçbirimiz takım elbise giymezi. Üniformamız açık yakalı bir gömlek ya da beyaz bir köylü önlüğü idi. Stalin bize bu konuda iyi bir örnek olurdu.

Kaganoviç, Moskova Şehri ve Bögesel Komiteleri'nin

İkinci Sekreteri iken aynı zamanda Merkez Komitesi'nin İkinci Sekreterliğini de yürütürdü. Bu, Stalin'in yardımcısı olduğu anlamına gelirdi. Onun için zamanının çoğunu Merkez Komitesi'ne ayırırdı. Bu yüzden de İkinci Sekreter olduğumdan Moskova'da yapılacak işlerin aslan payı sorumluluğu da benim omuzlarıma yüklenmiş oldu. Bu görev büyük gayret, çalışkanlık ve dikkate ihtiyaç gösterirdi. Tecrübemin eksik tarafını çalışkanlıkla tamamlamaya çalıştım. Moskova Parti örgütündeki yoldaşlarımla iyi ilişki-
rim vardı. Anlaşılan yaptığım işler beni bölge seviyesinden terfi ettirdikleri zaman bana yükledikleri güven ve ■sorumluluğu haklı kılıyordu.

Şüphesiz, güç anlarım olmamış değildir, 1932'de şöyle bir olayın geçtiğini hatırlıyorum: Moskova halkı açlık çekiyordu ve ben İkinci Sekreter olarak vatandaşları —ya • da o günlerde dediğimiz gibi 'işçi sınıfı'm— beslemek yolunda bütün gayretimi harcıyordum ('). Stalin, yemek için tavşan yetiştirme fikrini ortaya atmıştı. Benim bu plana aklım yatmış ve talimatını yerine getirmek için vargücümle çalışmaya başlamıştım. Hemen hemen her fabrika, atelye ve işyeri kendi mutfağını doldurmak için tavşan yetiştirmeye başladı. Bundan sonra Moskova çevresindeki hendeklerde ve evlerin mahzenlerinde mantar yetiştirme planım uyguladık. Bazı kuruluşlar kendi paylarına düşeni yaptılarsa da, her kitle hareketinin içinde bozguncular bulunduğundan, bazı fabrika yöneticileri bu dâvayı desteklemediler. Yiyecek karnesi dağıtımına sıra gelince daha birçok güçlüklerle karşılaştık. Karneler hiçbir zaman yetiştiriyor, bir •miktar dolandırıcılık da önlenemiyordu. Karne kıtlığı bazı

il') Moskova bu sıralarda kolektifleştirme sonucu ortaya çıkan kıtlığın etkisini duymaya başlamıştı. Siyasal Direktörlük ve ordu, köylüleri ürettiklerini şehir işçilerine vermeye zorluyorsa da yine de herkese yetecek kadar yiyecek yoktu. Bu dönemin köylü durumu bir sonraki bölümde anlatılmaktadır.

kişileri, özellikle yapısı kötü olanları, doğrudan doğruya kanuna karşı gelmeye ve hırsızlığa yöneltiyordu. Çalışan ve çalışmayanların karneleri değişti, çalışanların karneleri arasında da niteliklerine göre farklılıklar vardı. Böylece bu yiyecek karnelerinin çeşitli değiştirme değerleri doğmuştu. Bu durum da, durumun kötüye kullanılmasına ve düzensizliklere, bazan da hırsızlıklara yol açıyordu.

Kaganoviç bir gün beni yanına çağırarak; «Politbüro - ya halkın kanunsuz olarak yiyecek karnesi eline geçirmesi için neler yaptığını bir anlatsan iyi olur,» dedi.

Bu iş beni düşündürüyordu. Hatta bu en etkili örgütümüz karşısında konuşmak beni korkutmuştu bile diyebilirim. Stalin orada olacak, benim verdiğim rapor hakkında: yargıya varacaktı.

Gerçekte ise, o günlerde Stalin, hiçbir zaman Politbüro ro oturumlarına başkanlık etmezdi. Bu işi hep Molotov'a bırakırdı. Molotov, Stalin'in en eski dostuydu. Birbirlerini devrim öncesi yeraltı çalışmaları zamanından beri tanıyorlardı. Molotov, daima Stalin'in en sadık, en sarsılmaz silah arkadaşı olarak tanıtılmıştı. 1930 yılı sonlarına doğru bir Merkez Komitesi toplantısında Halk Komiserleri Konseyi başkanlığına aday gösterildiği zaman bu iddiayı kendisinin ileri sürmüş olduğunu söylerler. Ben Moskova Şehir ve Bölgesel Komiteleri Sekreteri olarak çalışmaya başladıktan sonra sık sık Stalin'in bürosuna gittiğimde Molotov'u hep orada görürdüm. Tatile de ikisi birlikte çıkarlardı. Muhalefete karşı savaşta Molotov, Stalin'in sağ kolu idi. Onun için muhalifler ona 'Stalin'in çomağı' adını takmışlardı. Stalin-kendisine muhalefet eden bir Politbüro üyesine Molotov aracılığı ile saldırırdı. Fakat o günlerde Molotov benim üzerimde ne istediğini bilen, kendi başına buyruk ve bağımsız bir insan izlenimi bırakmıştı (').

Bir Politbüro toplantısına giderek yiyecek karnesi sis-

(') 3 numaralı ekte Molotov'un biyografisine bakınız.

teminin kötü kullanılmasını ortadan kaldırmak için aldığım tedbirleri anlattım. Şimdiden bunda başarılı sonuçlar aldığımızı söyledim.

Stalin; «Övünmeyi kes, Kruşçev Yoldaş,» dedi. «Ortalıkta henüz daha çok hırsız var. Hepsini yakaladığını sanma.»

Babacan tavırla yapılmış bu uyarma beni hiç bozmadı. Haklı idi. Ben bütün yiyecek karnesi vurguncularını topladığımızı sanıyordum. Oysa, Kremlin'in duvarları dışına nadiren çıkan Stalin'in yakalanmamış daha birçok hırsız bulunduğunu bilmesi beni çok şaşırtmıştı. Bu olay Stalin'i benim gözümde daha da yükseltilmişti.

Bir zaman sonra Leningrad'dan gelen bir heyetin Politbüro ya aynı yiyecek karnesi sorunu üzerinde bir rapor vereceğini öğrendim. Leningrad'lılarla, özellikle gizli konular üzerinde olmak üzere her alanda çekişme halinde olduğumuzdan onların düşüncelerini dinlemek istedim. Sergei Mirnoviç Kirov, Leningrad örgütünün Birinci Sekreteri idi. Raporu sunma işini Letonyalı bir adı olan bir sekretere vermişti. Anladığım kadarı, Leningrad'lıların raporu, ekonomilerini, karne usulünü kısacak derecede geliştirdiklerini belirtiyordu.

Leningrad'lılar raporlarını sunduktan sonra bir ara verildi ve herkes salondan çıkıp dışarda hazırlanmış bir büfenin başına geçti. Ülkede açlık hüküm sürüyordu ve benim gibi yüksek makamlarda bulunanlar bile gösterişsiz yaşıyorduk, çoğunlukla evlerimizde yiyecek bile bulamıyorduk. Onun için Kremlin'deki toplantıların arasında karnımızı sandviçler, sosisler, ekşi kaymak ve tatlı çayla tıkabasa doldururduk. Herkes yan odadaki büfeye' saldırınca, ben bir an geride kalarak hepsinin dışarı çıkmasını beklemiştim. Böylece istemeden Stalin'le Sergei Mironoviç Kirov arasında geçen sert bir tartışmaya tanık oldum.

Sergei Mironoviç kendi delegasyonunun karne raporu için olumlu birşeyler söyledi, Stalin de raporu sunan Sekreter hakkında hakaretli mütalâada bulundu ('). Dehşet içinde kalmıştım. O günler Partinin morali konusunda çok idealisttim. Partimizin lideri olan Stalin'in başka bir Parti üyesi hakkında böylesine saygısız davranacağına inanamazdım. Benim anlayışıma göre, Parti kimliği olan bir insan, gerçek bir komünistti ve bu nedenle de kardeşim sayılırdı, hatta ondan da üstündü. Büyük mücadelemize olan ortak inancımızın görünmez bağları ile bağlıydık birbirimize. Komünizmin kurulması benim için kutsal birşeydi. Dinsel inançlara sahip kişilerin deyimlerini kullanmak gerekirse, komünist harekete katılan herkes benim için kendini ortak dâvamız adına kurban etmeye hazır bir 'aziz'dif²).

O gün Stalin ile Kirov arasında tanık olduğum bu konuşma bana Stalin'in alışlagelmiş hareket tavrından izahı mümkün olmayan bir ayrılış olarak geldi.

Moskova Şehir Komitesi Birinci Sekreteri olduktan sonra Stalin'i daha sık görmeye başladım. Moskova Şehir Sovyeti Başkanı (yani belediye başkanı) olan Bulganin'le birlikte sürekli Stalin'in dairesindeki aile yemeklerine davet ediliyorduk. Ev sahibeliğini ve sahipliğini hep Nadezda Sergeyevna ve Stalin yaparlardı. Nadezda Sergeyevna'nın ana ve babası çoğunlukla orada olurlardı. Nadezda'nın kardeşi ve karısı ile kızkardeşi Anna Sergeyevna ve kocası Redens de bu yemeklerde sık sık bulunurlardı. Redens, NKVD'nin Moskova Bölgesi bürosu Başkanıydı. Stalin yemekte Bulganin ile beni yanında oturtur, bize aşırı bir dik-

(') 1920 . 1930 yıllarında S. M. Kirov, herhangi bir insanın Stalin'e yakın olabileceği kadar yakındı. Burada artık kendisinin öldürülmesi ve büyük tasfiye hareketinin başlaması ile son bulacak düşünce bağımsızlığının ilk işaretlerini görüyoruz.

(2) Bu biraz yüksekte atma gibi görünürse de bütün kabalıklarına rağmen o sıralarda Kruşçev gibi insanlar yeni bir dünya kurduklarına inanıyorlardı.

kat gösterirdi. «Ee, işler nasıl gidiyor bakalım, 'Şehir babaları'?» diye bize takılmaya bayılırdı.

İlk önceleri Stalin'in bu yemeklerde böyle hafif şeylerden konuşması bana çok garip gelmişti. Ona tapan ben, böyle rahat bir hava içinde bir türlü alışamıyordum bu hallerine. Bu dünyadan olmayan bir insan bizler gibi gülüyor ve şakalar yapıyordu! Bir süre sonra ona eşsiz bir siyasî liderden başka basit bir insan olarak hayran olmaya başladım.

Bazan şehir yönetimi konusunda bizimle konuşacağı birşey olunca Bulganin'le beni tiyatroya çağırtırdı. Onun dediklerini iyice dinler, söylediklerini harfiyen yapmaya çalışırdık.

Bir keresinde —Onyedinci Parti Kongresi'nden önceydi, sanırım— bir bakışta Stalin'in apartmanı olduğunu anladığım bir numaraya telefon etmem bildirildi. Telefona Stalin çıktı.

«Yoldaş Kruşçev,» dedi. «Moskova'daki genel helâların çok kötü duruma gelmesine göz yummuş olduğunuz üzerinde bir söylenti duydum. Anladığıma göre, halk dört bir yana dönüyor, kendini rahatlatacak bir yer bulamıyormuş. Olmaz böyle şey! Vatandaş garip bir duruma sürükler bu. Bulganin'le kafa kafaya verin de bu şartları düzeltmek için birşeyler yapın.»

Stalin için önemsiz bir konu olduğu halde bu uyarması beni etkilemişti. Bulganin'le birlikte paçaları sıvayıp çalışmaya başladık. Yapıları ve avluları kendimiz do-laştık. Milisleri (üniformalı polisler) de yerlerinden oynatıp bize yardıma zorladık. Daha sonraları Stalin bize temiz ve modern, ücretli helâlar yapımı işini de verdi. Bunu da yaptık. Taşradan gelen delegelerle bir konferansta iken Novosibirsk Parti Sekreteri Eikhe, tam bir Letonyalı saflığı ile,

«Kruşçev Yoldaş, halkın söylediği gerçek mi? Siz sa-

hiden Stalin'in emirleri gereğince Moskova helâları ile mi uğraşıyorsunuz?» diye sormuştu (').

«Elbette doğru!» diye karşılık vermiştim. Bu da bizim vatandaşları ne kadar düşündüğümüzün ispatıdır. Moskova gibi büyük bir şehir, adamakıllı helâları olmadan bir işe yaramaz.»

Ne kadar önemsiz görünürse görünsün, bu olay, dünya işçi sınıfının lideri olan Stalin'in, genel helalar gibi küçük bir ayrıntı ile uğraşmaya vakit ayırabilmesini göstermesi bakımından ilginçtir.

1934'de Kaganoviç ve Bulganin'le birlikte Moskova'nın inşası işinde çalıştık. Bir keresinde Moskova Sovyeti çevresinde yapılmış bir bina grubunu teftiş ederken, Kaganoviç'in Marx-Engels Enstitüsünü gösterip, «Şu felâket şeyi de kim çizdi?» diye sorduğunu hatırlarım.

Yanımızdaki mimarlar sıkılarak birbirlerine bakmışlar, şehrin baş mimarı Çernişev şaşkın bir ifade ile;

«Lazar Moiseyeviç, o binanın planlarını ben çizdim,» demişti.

Kaganoviç gülümsemiş, özür dilemişti. O bodur ve çimento yığını biçimindeki Marx-Engels Enstitüsü gerçekten de çok iç kapayıcı bir yapıydı.

O günler olağanüstü bir çalışma günleriydi; kısa sürede çok büyük ilerlemeler kaydetmiştik. Yüz önemli proje birden yürüyor gibiydi: Bir bilyalı rulman fabrikası inşaatı, Dux havacılık fabrikasının genişletilmesi, petrol, gaz ve elektrik fabrikalarının kurulması; Moskova - Volga kanalının kazılması, Moskova Nehrinin üzerindeki köprülerin

(') Kruşçev, 'Gizli Söylev'inde, R. I. Eikhe'nin temizlik hareketindeki kaderi hakkında çok şeyler söylemiştir. Politbüro adayı iken 1933 Nisan'ında tutuklanmış ve işkence edilerek 'itirafnamesi' imzalatılmıştır. Sonra da bunu reddetmiş ve Stalin'e başvurarak dâvasını Merkez Komitesi'nce incelenmesini istemiştir. 1940 Şubatında idam edilmiştir.

-yeniden inşası bunlardan birkaçıydı. Kaganoviç'in Moskova Parti örgütü dışındaki işleri başından aşkın olduğundan bütün bunları denetlemek işi benim sırtıma binmişti.

Yeni bina inşa etmek dışında en temel şehir hizmetlerini de modern bir hale getirme çalışmaları vardı. Moskova'nın lağım ve kanalizasyon sistemlerinin modası çoktan geçmiş olup şehirde büyük su boruları yoktu. Sokakların çoğu arnavut kaldırımı olup bazıları ise toprak yollarla ibaretti. Ulaşımın büyük bir kısmı atla çekilen arabalarla olurdu. Şimdi inanılmaz gibi geliyor, ama gerçekten de o zaman bu kadar ilkel bir yerdi Moskova.

Moskova'nın yeniden inşası sırasında Sovyetler Birliği'nin ilk trolleybüs hattını kurmak şerefine sahip oldum. Halkı trolleybüsün iyi bir ulaşım aracı olduğuna inandırmak için az çaba harcamamıştım. Bu aracın muhalifleri çoktu. Sözgelisi; şimdi ölmüş olan dostum Aleksey İvanoviç Likaçev içten yanmalı motor âşığı olup trolleybüs sisteminin kurulmasına karşı sonuna kadar mücadele etmişti. Stalin'in bile muhalefeti ile karşılaşmıştım bu konuda. Telleri gerip de denemelere başlayacağımız sırada, Kaganoviç telefon ederek bundan vazgeçmemiz gerektiğini söyledi. Anlaşılan Stalin, Merkez Telgrafhanesi önünde yokuşta arabaların devrileceğini sanıyormuş. Fakat denemeyi durdurmak artık imkânsızdı ve şükür herşey yolunda gitti. Stalin'e trolleybüsün elektrikle çalıştığı için çok gürültü çıkartmadığım ve havayı kirletmediğini bildirdik. Kısacası bu en ileri bir ulaşım sistemiydi ve şehrin gelişmesine katkıda bulunacağı gerçektir. Stalin benim tavsiyelerimi destekledi. Fakat sonradan iki katlı arabalar satın aldığımız zaman aynı Stalin'in bana bunları kullandırmadığı da doğrudur. Bu arabaların mutlaka devrileceğine inanıyor ve söylediğimiz hiçbir şey onu bu fikrinden caydırmıyordu. Ama genel olarak çağdaş yenilikleri desteklediği söylenebilir Stalin'in.

Moskova Metrosunu inşaya başladığımız zaman bu

işin güçlüğüne ancak şöyle böyle hayal edebiliyorduk. Çok saftık. Metro'yu tabiatüstü birşey olarak görüyorduk. Bana* kalırsa, bugün uzay uçuşlarını düşünmek, 1930'larda bizim Moskova Metro'sunu inşa etmemizi düşünmemizden çok daha kolaydır.

Bu projenin başına Pavel Pavloviç Roter'i koymamız salık verilmişti. Bu adamın Moskova'nın en iyi inşaatçısı olduğu söyleniyordu. Devletin en büyük inşaat programlarından birini —Harkov'da Dzerzinski Meydanı'ndaki Hükümet Evi'ni— başarmış olan Alman asıllı bir Rustu.

İlk başlarda benim Metro ile bir ilişkim yoktu. Bir zaman sonra Kaganoviç;

«İşler iyi gitmiyor. Senin madencilikte tecrüben vardır, şu metro inşaatının başına sen geç!» dedi. «Şehir Komitesi'ndeki bütün işlerini şimdilik bir kenara bırak. Ne olup bittiğini anlamak için tünellere gir bir kere. Bulganin de seninle birlikte çalışsın.»

Kaganoviç'in bu fikri yabana atılır bir fikir değildi. O zamanlar Lazar Moiseyeviç'i çok sayardım. Onun Partide ve dâvamıza olan bağlılığından şüphemiz yoktu, yorulmak, bıkmak bilmezdi. Sadık olduğu kadar inatçıydı da.

Tünellere indikten sonra Metro'nun ne olduğu konusunda daha iyi bir fikrim oldu. Gençliğimde çalıştığım madenlerden bir farkı olmadığını anladım. Bulganin'e gelince; o çalışma sırasında siyatiğe tutuldu ve uzun zaman yatağından kalkamadı. İşte böylece Metro işi de benim omuzlarıma yüklenmiş oldu. Kaganoviç'e sürekli raporlar veriyor, işi çabuk ve düzgün yapmak için yeterli usta işçimin olmadığını özellikle belirtiyordum. Benim dürtüklemem sonucu, tünellerde çalışacak usta maden mühendisleri aramaya başladık.

Bu sıralarda Donbass'ta kömür sanayiinde işler çok kötüydü. Ülkenin gittikçe artan ihtiyacını karşılayacak kadar kömür çıkaramıyorduk. Molotov, Donbass'a durumu ye

rinde incelemeye gönderildi. Madencilik konusunda en ufak bir bilgisi bile olmadığından çok bir fayda sağlanamadı bundan. Donbass kömür işletmelerinin başında Yegor Trofimoviç Abakumov vardı. 1912'de aynı ocakta çalıştığımızdan beri kendisiyle arkadaşlık, İç Savaş'tan sonra onun yardımcılığım da yapmıştım. İyi bir yöneticiydi, tecrübeli bir madenci olarak ün salmıştı. Molotov verdiği raporda Abakumov'un Donbass'taki görevinden alınmasını tavsiye etmişti. Kaganoviç beni çağırıp bunu anlattı.

«Bu Abakumov'u tanır mısın?»

«Evet, iyi tanırım.»

«Abakumov'un Roter'in yanında Metro inşaatının yardımcı müdürü yapılmasına ne dersin?»

«Bundan daha iyisini bulamayız. Hatta iyi bir müdür bile olabilir.»

Kaganoviç beni; «Ben sana onu sormadım,» diye tersledi. «Müdür olarak Roter var ya.»

Böylece Abakumov yanımıza atandı. O geldikten sonra benim işim epeyce hafiflemişti. Birbirimizi iyi tanır ve güvenirdik. Derhal usta maden mühendisi toplamaya başladık.

Yine bir gün Kaganoviç;

«Seni Metro inşaatı başkanı yaparsak, ne dersin?» diye sordu.

«Bu işi istemezdim.»

«Neden? Gerekli yetenek ve tecrübeni ispat ettin. Doğrusunu istersen biz sana buranın müdürü gözüyle bakıyoruz birkaç zamandır. Ne farkederek işi resmiyete döküp seni başa getirmemiz?»

«Eğer kararınız bu ise bana güveninizin haklılığım ispat için elimden geleni yapmaya hazırım. Yalnız beni Şehir Komitesi Sekreteri görevimden affetmenizi isteyeceğim. İki işi birden yapmama imkân yok.»

«Hayır, işte bu olamaz.»

Sonraları beni Metro inşaatı yöneticisi yapmanın Stalin'in fikri olduğunu öğrendim. Kaganoviç'in açıkça söylememesine rağmen, Stalin'in Moskova Şehir Komitesi görevime ek olarak Metro işini de alıp alamıyacağımı anlamasını istediğini farkettim. Aynı zamanda her iki işi birden yapamıyacağımı söyleyince teklif suya düştü.

Fakat sonuç olarak resmen Şehir Komitesi'ndeki görevimi bırakmadığım halde günümün yüzde seksenini Metro'da geçirmeye başladım. Moskova Komitesi'ne tünellerden giriyor, tünellerden çıkıyordum. Sabahları oturduğum yere yakın bir bacadan içeri giriyor, Parti binasına yakın bir bacadan sokağa çıkıyordum. Ne kadar yorucu günler geçirdiğimi anlatmam imkânsızdır. Bütün zamanımızı dâvamıza verebilmek için mümkün olduğu kadar az uyurduk hepimiz.

Bir gün planlama kısmında çalışan genç bir mühendis gelerek Metro'yu nasıl daha iyi bir hale sokacağımız hakkında bir fikir verdi. Adı Makovski'ydi. Kendisine hemen kanım ısındı. Akıllı ve yakışıklı, sosyalist çağımızın yeni kuşak uzmanlarından biriydi. Fikrini şöyle anlattı:

«Yoldaş Kruşçev, Metro'yu açık-hendek ya da Alman yöntemi ile inşa ediyoruz. Bu yöntem bir şehir için hiç de uygun değildir. Ben, kapalı tünel ya da İngiliz usulü denilen şekle dönmemizi teklif ediyorum. O zaman Metro'yu daha derine yapmak zorunda kalırız, biraz da daha pahalıya çıkar. Ama bir savaş imkânını düşünürseniz, beton korunak ve destekleri ile tünellerin mükemmel bir sığınak olacağını görürsünüz. İngiliz yönteminin bir faydası daha var: Bununla caddelerin altından gideceğimize binaların altından tüneller açabiliriz. Sonra bir de yolcuları Metro'ya indirip bindirmek sorunu var. Pavel Pavloviç Roter, asansörler yapılması için emir verdi bile. Bu da Alman yöntemidir. Ben bunun yerine yürüyen merdivenler kullanılmasını teklif ediyorum.»

İtiraf ederim; bu 'yürüyen merdiven'i ilk kez duydumdu. Bunun ne demek olduğunu sordum. Anlattı; anlamaya çalıştım, çok karmaşık birşeye benziyordu. Makovski, sonunda;

«Lütfen benim tekliflerimi düşünün bir kere,» dedi. «İsterseniz bunları bir rapor halinde de sunarım. Ama sakın Pavel Pavloviç'e sizinle konuştuğumu söylemeyin. Çok kıskanç ve sert bir insan. Bu fikri ona danışmadan size getirdim. İlk önce onunla konuşmam faydasız olurdu. O öylesine önyargılı ki, ben daha söze başlamadan reddederdi beni.»

«Peki,» diye karşılık verdim. «Yoldaş Kaganoviç'le bir konuşayım şunu. Sana ne karar verdiğimizi söylerim.»

Kaganoviç'e meseleyi açtığım zaman, kısaca;

«Makovski'ye bu yürüyen merdivenlerin esasını sana anlatmasını söyle, o zaman niçin asansör yolunu seçtiğimizi anlarsın,» dedi. «Yürüyen merdivenleri İngiltere ya da Almanya'dan getirtmek zorundayız. Oysa Metro için bile olsa altın stokumuzu harcayacak, durumda değiliz.»

Hem Makovski'nin hem de Pavel Pavloviç'in bulunacağı bir toplantı yapmaya karar verdim. Meselenin bir ke-rede çözümlenmesini istiyordum. Başkalarını da davet etmiştim. Sahneyi bir düşünün hele: Makovski, genç, yakışıklı ve zarif; Roter, yaşlı şişman ve kalın kaşları altından Makovski'ye bir timsahın bir tavşana baktığı gibi bakıyor. Makovski çok sinirli görünüyordu ama kendisini iyi tuttu. Modası geçmiş bir sistemi kullandığımızı, kendisinin daha çağdaş bir sistemi teklif ettiğini ileri sürdü. Örnek olarak hep İngiltere'yi veriyor, Londra şehrinin en aristokrat kesimi olan Piccadilly'de istasyonun toprağın çok derininde bulunduğunu, asansör yerine yürüyen merdivenlerin kullanıldığını söylüyordu. Roter ise, durmadan Makovski'ye bir çeşit hakaret ediyordu. Fakat Makovski anlatmak istediğini anlatabilmişti. Merkez Komite'ye raporumuzu verirken ben

de onu tuttum. Roter çok inatçıydı. Sonuna kadar kendi görüş noktasını savunmaya kararlıydı. Makovski ile benim yanımda olan Kaganoviç, meseleyi Politbüro'ya götürmek zorunda kalacağından bu açmazdan çok sıkılmıştı. Roter orada kendi fikrini savunacaktı, Stalin'in onu bize karşı desteklemesi ihtimali vardı. Fakat başka çaremiz de yoktu.

Roter, Politbüro'da raporunu okuduktan sonra söz sırası bize geldi. Bir tartışma başladı. Söz arasında Roter;

«Sizin teklif ettiğiniz plan çok pahalıya çıkar,» dedi.

Ama Stalin sert bir sesle onun sözünü kesti;

«Yoldaş Roter, neyin pahalı neyin ucuz olacağına hükümet karar verir. Senin görevin teknik bakımdan mümkün olanı bize bildirmektir, malî bakımdan değil. Söyle bakalım şimdi, bu genç mühendis Makovski'nin teklifi teknik olarak mümkün müdür?»

«Evet, ama çok pahalıya çıkar.»

«Yoldaş Roter, şimdi sana ona karar verecek olanın hükümet olduğunu söyledim. Biz, Yoldaş Makovski'nin derin tünel yöntemini kabul ediyoruz.»

Sevinçten çılgına dönmüştüm. Stalin büyük bir cesaret ve akıllılık göstermişti. Uzun vadeli sivil savunma unsurunu hesaplamış ve bu bakımdan fazla masrafın değerli olduğuna karar vermişti, tıpkı düşünüldüğü gibi savaşın ilk başlarında Myasnitki Kapısı Metro istasyonu şehir komutanlığı olmuş, tüneller de sığınak olarak kullanılmıştı.

1935'te Moskova'lılar Metro'nun ilk kısmının tamamlanmasını kutladılar. Pekçok kişi hükümetten takdirname aldı. Ben de Lenin Nişam'ını aldım. Bu, benim ilk nişanımdı. Bulganin'e Kızıl Yıldız Nişanı verildi. Metro Kaganoviç'in adını aldı. Politbüro üyeleri arasında kimin daha çok fabrika, kolektif çiftlik, şehir vb. 'sahip olacağı' konusunda bir yarıştı sürdürülüyordu artık. Bu kötü uygulama Stalin devrinde başlamıştı, Kaganoviç de buna uymakta hemen usta kesilmişti.

KOLLEKTİFLEŞTİRME

Büyük Korku diye anılan olaylar 1935 yılına kadar başlamamıştı. Fakat ilke olarak korkunun kullanılması, rejime muhalefeti parçalamak, 1918'de Lenin'in resmen ortaya atmasından sonra Bolşevik iktidarının bir unsuru olmuştur. Kolektifleştirme (1928 - 33) korku'nun ülkeye toptan uygulanışydı ve kimse bu çılgın harekette kaç milyon insanın can verdiğini kesin olarak bilmemektedir, bilemeyecektir de. Stalin'in kendisi, Winston Churchill ile bir konuşmasında o yılların Sovyetler Birliği için İkinci Dünya Savaşı buhranlarının hepsinden daha tehlikeli olduğunu söylemiştir. 1933'de kolektifleştirme sona erdiği zaman Sovyetler Birliği'nin bütün tarım üretimi ve bü-

yükbaş hayvan sayısı yan yarıya azalmıştı. 1941 Alman istilâsı öncesinde durum 1928 kollektifleştirme öncesi düzeyine dönemişti. Bu bölümün en ilginç yanı, Kruşçev'in ilk olarak 'Stalin tipi kollektifleştirmenin sıkıntıdan başka birşey getirmediği'ni itiraf etmesidir. Kruşçev de dahil olmak üzere kırk yıla yakın bir süredir Sovyet liderleri, zamanında Buharin ve arkadaşlarının muhalefet ettikleri kollektifleştirmenin gerekli ve parlak başarılı bir işlem olduğunu ileri sürmüşlerdir. Gerçekte ise bu, sonuçları Sovyet ekonomisine sürekli zarar vermiş olağanüstü çaplı bir vahşet hareketiydi.

K OLLEKTİFLEŞTİRME ben Ukrayna'dan nakl olunmadan bir yıl önce başlamıştı. Ama ben Moskova'da çalışmaya başlamadan bu hareketin köylü nüfus üzerindeki gerçek etkilerini anlamamıştım ve Stalin döneminde kollektifleştirmenin yanısıra giden kıtlık ve baskı derecesini farketmem için de uzun yıllar geçmesi gerekti.

Gerçeği ilk görüşüm 1930'da, Sanayi Akademisi Partisi bürosunun benden kurtulmak için beni bir görevle memleket içine göndermesi sırasına rastlar. Akademi, Samara'da (sonraları Kuibişev) Stalin Kollektif Çiftliği'ni destekliyordu. Ben de buraya tarım araçları satın alınması için topladığımız parayı götürüp teslim edecektim. Akademi'den diğer bir öğrenci, Urallar'dan iyi bir arkadaşım olan Şaşa (Aleksandr) Sdobnov da benimle birlikteydi. Sonraları o da 1937'nin kıyma makinesine kapıldı.

Kollektif çiftlikte ancak bir iki gün geçirmiştik ama orada rastladığımız şartlar bizi şaşkına çevirmişti. Çiftçi-

ler açlıktan ölüyorlardı. Getirdiğimiz parayı vermek için bir toplantı yaptık. Bu kolektif çiftliktekilerin çoğunluğu Çuvaş halkı olduğu için tercüman aracılığı ile konuşabiliyorduk. Onlara paranın çiftlik araçları için olduğunu söyledik. Onlar bize araçlarla ilgilenmediklerini, bütün istediklerinin bir parça ekmek olduğunu söylediler. Âdeta bizden yiyecek dilendiler. Sdobnov ile beni ihtiyar bir dul kadının kulübesine yerleştirmişlerdi. Kadın öylesine yoksuldu ki yanımızda getirdiğimiz yiyeceği onunla paylaşmak zorunda kaldık.

Durumun bu kadar kötü olduğunu bilmiyordum. Biz Sanayi Akademisinde, «Pravda»da kolektifleştirmenin mükemmel bir şekilde sürdürüldüğünü okuyarak yaşıyorduk.

Bundan sonra önceleri hiçbir uyarmada bulunmayan Stalin, ünlü 'Başarıdan Başıdönmüş' söylevini vererek aşırı kolektifleştirmenin suçunu mahalli Parti üyelerine yükledi ('). Kolektifleştirmeyi öylesine düşüncesiz ve vahşi bir çabayla uygulayan insanlar ansızın «Pravda»nın yayılım ateşi karşısında buldular kendilerini. Biz, diğer yandan Stalin'in söylevini bir 'şaheser', aşırılıklardan sorumlu kişilere Parti liderliğinin cesur bir tokadı olarak görüyorduk (2).

Şu düşüncenin beni rahatsız ettiğini hatırlıyorum: Eğer kolektif çiftliklerde herşey şimdiye kadar Stalin'in bize söylediği gibi iyi gitse idi, böyle «Başarıdan Başıdönmüş» söylevine ne ihtiyaç vardı?

Kolektifleştirme konusundaki bu anlaşmazlık Mos-

(') Bu söylev, 2 Mart 1930'da verilmişti. Stalin, kendisinin gayet doğru olan talimatının yanlış anlaşıldığında ısrar ediyordu. Efendi'nin kendi araçlarını, kendi emirlerini uyguladıkları için suçla, ması idi bu.

(2) «Biz diğer yandan Stalin'in söylevini bir şaheser... olarak görüyorduk». Buradaki «biz» kimlerdir? Stalin, önceden haber vermeden Politbüro ve Merkez Komitesi önünde konuşmuştu. Merkez Komitesi, Stalin'in suçunun kendi üzerine yükletilmesi karşısında tepki gösterecek cesareti bulmuştu oysa.

kova Parti liderliğinde birtakım değişikliklere yolaçtı. Kollektifleştirmenin muhaliflerinden olan Uglanov'un yerine Bauman geçti ('). Sonra aşırılıklarla mücadeleye dayanamayan Bauman'ın yerine Molotov, az sonra da onun yerine Kaganoviç geçti. Kaganoviç'in Moskova örgütü liderliği sırasında kollektif çiftliklerde sıkıntılı durumlar ortaya çıktığı söylentileri sızmaya başladı. Bu sıkıntılı durumların köylü ayaklanmaları olduğu ve bunları sindirmek için Moskova'dan adam yollandığı hakkında hiçbir fikrim yoktu.

1932'de Moskova Şehir Komitesi'nde çalışırken Kaganoviç, bir iş için Krasnador'a gitmek zorunda olduğunu açıkladı. Bir iki hafta ortalıkta görünmedi. O zaman bize açıklamadı ama, sonradan topraklarını işlemeyi reddeden Kuban Kazaklarının grevini —ya da o zamanki deyimini ile 'sabotaj'ını— bastırmaya gittiği aydınlığa çıktı. Kaganoviç'in yolculuğu sonucu, Kazakların hepsi topraklarından atılmış ve zorla Sibirya'ya sürülmüştü.

Arkadaşlarımdan biri, Moskova Askerî Bölgesinin Siyasal Direktörlük Başkanı Veklişev'di. Ukrayna'nın dört bir yanında grevler ve sabotajlar olduğunu ve Kızılordu askerlerinin şeker pancarı ürününü kaldırmak için seferber edildiğini söyledi. Dehşet içinde kalmıştım. Kendi tarımsal tecrübelerimden şeker pancarının çok 'hassas' bir ürün olduğunu biliyordum; tam zamanında ve çok dikkatle toplanması gerekirdi. Çoğu hayatlarında şeker pancarı görmemiş ve bir daha görmese de umurunda bile olmayacak Kızılordu askerlerinin bu işi doğru dürüst becerebilecekleri beklene mezdi. Tabii, şeker pancarı ürünü mahvoldu sonunda.

Bunun ardından Ukrayna'da kıtlık çıktığı söylentileri

<') 'Sağcılar' ve özellikle Buharin, son mücadelelerini kollektif(eştir-meye karşı yapmışlardır. İşin garip yanı kolektifleştirmeyi ilk öğütleyenin Troçki ve 'solcular' olması ve Stalin'in o zaman buna karşı çıkmasıdır. Molotov, 1928 - 30 arası Moskova Parti başkanı idi, 1930'da Başbakan oldu.

dolaşmaya başladı. Ben üç yıl önce, 1929'da Ukrayna'dan ayrıldığımda, Ukrayna savaş öncesi standartlarına erişmişti. Yiyecek bol ve ucuzdu. Oysa şimdi halkın açlıktan öldüğünü söylüyorlardı. İnanılmaz birşeydi bu.

Yıllarca sonra Anastas İvanoviç Mikoyan'ın bana, şimdi sözünü edeceğim hikâyesini anlatmasından sonra, 1930 yıllarında Ukrayna'da durumun ne kadar kötü olduğunu öğrendim. O zaman Kiev Bölgesi Komite Birinci Sekreteri yoldaş Demçenko bir kere Moskova'da Mikoyan'ı görmeye gelmiş. İşte Demçenko'nun söyledikleri:

«Anastas İvanoviç, acaba yoldaş Stalin ya da Politbüro üyelerinden herhangi birinin Ukrayna'da neler olup bittiğinden haberleri var mı? Geçenlerde Kiev'e açlıktan ölmüş insanların ölüleriyle yüklü bir tren geldi. Poltava'dan Kiev'e kadar yol boyunca ölü toplamışlar. Bana öyle geliyor ki, birisi kalkıp Stalin'e bu durumu anlatmalı.»

Ukrayna Politbüro'su üyesi olan Demçenko gibi birinin Stalin'in yanına çıkmaya korkması, birtakım anormal durumların geliştiğini gösterir. Artık tek bir insanın kolektif liderliği parmağı altına aldığı ve onun önünde herkesin tirtir titrediği çağa girmiştik bile. Demçenko, Ukrayna'da olanları Mikoyan'a anlatmaya karar vermiş. Çünkü Mikoyan'ın Stalin'in. yakın dostu olduğunu ve belki de birşeyler yapabileceğini sanıyormuş. Faal Parti üyeleri, o günlerde Stalin, Ordzokinizde ve Mikoyan'a 'Kafkasya'lı klik' adını takmışlardı. Anastas İvanoviç Mikoyan'a her zaman saygı duymuşumdur. Hepimizin hatalı yanları olduğu gibi onun da vardır elbet, fakat o dürüst, akıllı ve Partiye ve Devlete büyük katkılarda bulunmuş yetenekli bir yoldaştır.

Kolektifleştirme sırasındaki şartlar Şolohov'un «Uyandırılmış Toprak» adlı eserinde açıkça anlatılmaktadır. Şolohov, kitabım Stalin'in yaşadığı çağda yazdığı için, kolektifleştirmeyi Stalinist anlayışa göre yazmak zorundaydı. Kolektifleştirmenin başarısızlığı ortaya yayılınca; he-

pimize kulak'ları, sağcıları, Troçkicileri, Zinoviev'cileri suçlamamız öğretilmişti. Her zaman rahatlıkla karşı devrimci sabotaj nedenini ortaya atabilirdik.

Fakat şimdi Stalin'in yetkilerini kötüye kullanmış olduğu açıklandıktan sonra, gerçekten o zaman neler olup bittiğini anlamak istiyorsak, kolektifleştirmenin tarafsız bir çözümlemesi yapılmalıdır. Belki de kolektifleştirme sonucu doğrudan doğruya ya da Stalin'in suçu başkalarına atmak hevesi sonucunda dolaylı olarak kaç kişinin öldüğünü öğrenemeyeceğiz. Fakat kesin olan iki nokta vardır: Stalin tipi kolektifleştirme bize üzüntü ve vahşetten başka birşey getirmemiştir; ikincisi de o sıralarda ülkemizin liderliğinde karar verici rolde olan Stalin'di. Rikov, Zinoviev ve Kamenev makamlarından alınmışlardı, Troçki ise zaten sürgündeydi. Şu halde bir sorumlu arıyacak olursak, bunu Stalin'in omuzlarına yükleyebiliriz.

Fakat bunların hepsi, sonradan görüştür. O zaman gerçeği bilmiyorduk. Stalin'e inanıyor ve güveniyorduk.

TEMİZLİK YILLARI

Bu bölümde Sovyetler Birliği tarihinin en korkunç dönemi konusunda seçilmiş ve değiştirilmiş bilgiler var. Molotov ve Malen-

kov’un aksine, Kruşçev, 1938’de dağılık Parti örgütünü toparlamadan ve Ukrayna’daki büyük temizlik harekâtını tamamlamak üzere Ukrayna’ya gönderilmeden önce temizlik yıllarının aşırılığına faal olarak katılmamıştı. Fakat neler olup bittiğini çok iyi biliyordu; üstlerinin ortadan kaldırılmasından o faydalandı; o zamanın bütün yüksek Parti görevlileri gibi kendisinin de, hatta Kiev’e gelmeden önce, kötü bazı hareketlerde bulunduğunu ispat edecek bilgiler vermektedir (Yaroslavski olayında olduğu gibi). Bu bölüm, «Gizli Söylevsin, kendilerine atılan suçları işlememiş olan insanların tutuklanmaları, işkence edilmeleri ve idamları ile ilgili bölümü ile karşılaştırılmalıdır. Korkunç hikâye bütün ayrıntıları ile Batı tarafından bilinmekteydi, fakat «Gizli Söylev» verilene kadar bunlar resmî bir Sovyet kaynağınca onaylanmamıştı. Bütün bunlara karşılık Kruşçev’in kasaplığın büyüklüğü hakkında bir fikir vermediği hatırd tutulmalıdır. Üstelik o açıklamalarını, Stalin’in Parti ve orduya karşı işlediği suçlara hasretmiştir; korkunun milyonlarca Partili ve halk üzerindeki etkisi konusunda tek bir kelime bile söylememiştir. Kısacası, Stalin’in tüm olarak Sovyet halkına karşı değil de yalnız Partiye karşı işlediği suçlarından söz etmektedir. Tutuklanan Parti üyelerinin sayısının bir milyona yakın olduğu tahmin edilmektedir. Tutuklanan Partili olmayan vatandaşlar en az bu sayının yedi katıdır. 1937 yılına kadar, sorgusu yapılan tutuklulara işkence yapılmasının kanunca yasak ol-

duğunun da sözü edilmeye değer. 1937 başlarında ya da 1936 sonlarında işkence yapılabileceği konusunda gizli bir 'talimatname' çıkarılmıştır. Bu, 1939'da Merkez Komite-si'nce onaylanmıştır.

S TALİN'İN olumsuz yanının tarafsız bir incelemesini yaparken onun Parti üyelerini halk düşmanları olarak acı-maksızın damgalama, yargılama ve ortadan kaldırma uygulanması hakkında birkaç söz söylemeliyim. Temizlik hareketi sırasında gördüğü zarardan Partimiz hâlâ lekelidir. Stalin'in Partililerin zihinlerine naksettiği davranışlar birçok kişinin, özellikle anlayışsız ve sınırlı insanların bilinçlerinde bir kabuk bağlanmasına sebep olmuştur. Bugün bile Stalin yolunun sosyalizmi kurmak için tek doğru yol olduğunu düşünen insanlara rastlayabilirsiniz. Bana kalırsa bu, halkın başlarında eli kamçılı biri olmadıkça çalışmayacaklarını sanan ilkel köle düşüncesini yansıtmaktadır. Bir köle toplum psikolojisine —insanların zorla zaptedilmeleri gereği ne, aksi takdirde başkaldıracaklarına— inanırsanız, o zaman Stalin tarafından Sovyet halkına yapılan baskının kaçınılmaz olduğunu düşünen biri olabilirsiniz. Fakat ben bu iddianın saçma olduğunu ileri sürüyorum. Üstelik bu Marksist - Leninist doktrinimizin temel ilkelerinden biri ile de çelişmektedir: Tarihi yapan halktır, tek bir güçlü insan değil. Ekim Devrimi, Lenin'in rasyonel liderliğine bir cevap olarak başarılmıştı, yoksa onun kamçısı altında değil. Halk, Lenin'i inandığı için izliyordu, korktuğu için değil. Lenin, halkın ümitlerini yüceltiyor, birleştiriyordu. Stalin halkı ve Partiyi boyuneğmeye zorlamıştır.

Herşey, 1934 yılında bir akşam vakti başladı. Telefon çaldı. Açtım. Kaganoviç'ti.

«Politbüro'dan telefon ediyorum. Çabuk gel. Çok acele bir iş var,» dedi.

Hemen Kremlin'e gittim. Beni Kaganoviç karşıladı. Ürkmüş bir hali vardı. Derhal kendimi toparladım. «Acaba ne oldu?» diye düşündüm.

«Müthiş bir facia oldu,» dedi. «Kirov, Leningrad'da öldürüldü. Sana ayrıntıları daha sonra anlatırım. Şimdi Politbüro bu konuyu görüşüyor. Leningrad'a gidecek bir heyet düzenliyoruz. Stalin, Vorosilov, Molotov ve Moskova Parti örgütünden ve Moskova işçi sınıfından altmış kişi. Sen heyetin başkanı olacak ve Kirov'un ölüsü ile Moskova'ya döneceksin.»

«Pekâlâ.»

Dosdoğru Moskova Komitesi'ne gittim. Bir heyet hazırlıyarak hemen o gece Leningrad'a hareket ettim. Stalin, Vorosilov ve Molotov'u görmemiştim. Onlar, özel vagonlarda, ayrı yolculuk ediyorlardı. Bana bütün Leningrad şehri yastaymış gibi geldi, belki de kendi duygularımın karşındakilere yansımaysıydı bu.

Hepimiz olan biten konusunda tam bir karanlık içindeydik. Bütün bildiğimiz Kirov'un katilinin Troçki'ci muhafefe katıldığı için Partiden kovulan Nikolayev adında biri olduğuydu. Bu da olayın ardında Troçki'cilerin olduğunu gösteriyordu f¹).

i¹) II. bölümde sözü geçen S. M. Kirov, uzun zamandanberi Stalin taraftarı olup, Zinoviev'den sonra Leningrad Parti Başkanı olarak çok güçlü bir yer edinmişti. Stalin'in muhalefeti ezmesine yardımcı olduktan sonra öç politikasının gerekli olduğu fikrine karşı çıkmıştır. Stalin'e yakın olup da düşündüğünü söyleyebilen tek insandı. Diğerleri onu Stalin'in yerine geçebilecek biri olarak görürlerdi. 1 Aralık 1934'de bürosunda iken eski bir Bolşevik olan L. Nikolayev tarafından öldürüldü. Nikolayev, Parti'den, Kruşçev'in dediği gibi Troçkici olduğundan değil, Parti bürokratları ile kavgaya girdiğinden kovulmuştu. Kirov'a resmî bir cenaze töreni yapıldı, Stalin çok üzgün görünüyordu. Fakat bu cinayetin ardında Stalin'in olduğuna inananlar çoktu. Hiç şüphesiz Nikolayev her-

Leningrad'da ne kadar kaldığımızı bilmiyorum; iki, üç gündü herhalde. Leningrad'lılar Sergey Mironoviç'e son saygılarım sunarken biz şeref kıtası olarak tabutunun çevresinde duruyorduk. Kaganoviç'in çok sarsıldığını, hatta korktuğunu görüyordum. Öteki liderlerin bu ölüm karşısında neler hissettiklerini bilmiyorum. Tabutun çevresinde dururken Stalin'e iyice dikkat ettim. Müthiş bir kendini kontrolü vardı, yüz ifadesi taş gibiydi. Zihninde Kirov'un ölümünden başka şeyler olacağı benim hiç aklıma gelmemişti.

Moskova Komitesi Sekreteri olarak bir görevim de NKVD'nin Moskova bürosunun faaliyetini denetlemektir. Büro şefi yoldaş Redens'ti. Polonyalı olan Redens, Stalin'in kayın biraderiydi ('). İyi bir yoldaştı, 1914'den beri Parti üyesiydi. Stalin sonradan onu öldürttü. Yoldaş Redens'den Kirov'un ölümünden sonra NKVD'nin harekâtının etkili bir şekilde değiştiğini öğrendim.

Cinayetten önce Çeka halkla olan ilişkilerinde pek ender olarak İdarî yöntemlere başvuruyordu. Bu yoldan tutuklama ve yargılamayı kastediyordum. Bunlar ancak açıkça Sovyet aleyhtarı niteliği taşıyan olaylarda kullanılırdı (2).

hangi bir muhalefet grubu adına hareket etmemiştir. Sonraları, 1938'de, polis şefi Yagoda, yargılanması sırasında cinayeti kolaylaştırmakla suçlanmıştır. 'Gizli Söylev'de ve daha sonraları, Kruşçev, Stalin'in bu cinayeti tasarlamış olduğunu söylemiş ve tam bir hukuki soruşturmaya söz vermiştir. Eğer bu soruşturma yapılmış ise açıklanmamıştır. Büyük temizliği başlatan olay, Kirov'un öldürülmesi olmuş ve bu hareket Leningrad'da başlayarak, bir dizi polis şefi emrinde yayılıp bütün ülkeye dalbudak salmış, korkudan sesleri kısmış, hayatta kalan halkı şaşkın ve ürkek bir duygusuzluğa sokmuştur.

- (') Redens, Svetlana Alliluyeva'nın dayısı idi. Temizlik yıllarında çok faaliyet göstermiş, 1939'da NKVD'nin başına Beria geçince ortadan yokolmuştur.
- P) Kirov'un öldürülmesinden önce, yargılama olsun olmasın pek çok tutuklama olayı vardı; 'Sovyet aleyhtarı' faaliyet terimi pek geniş kapsamlı bir terimdi. Fakat Parti birliği kutsal bir kavramdı

Söz gelişi, Moskova'daki iş durdurmaları grevler sırasında kışlalara ya da fabrikalara gider, işçilere düşmanlarımıza yetişmek için üretim kotalarımızı arttırmamız gerektiğini anlatırdık. Köylerden toplanmış işçiler anlatılmaz şartlar altında yaşarlardı; pislik, tahtakurusu, kötü yiyecek, yetersiz giyim kuşam sıradan şeylerdi. Üretim normlarının Devlet yararına artırılması için yapılan kollektif anlaşmalar bunların huzursuzluğunu arttırdı. Onlarla birlikte oturur, bazan Devlet çıkarlarının kişilerinkinin üstünde olması gerektiğini anlatmaya çalışırdık. Genellikle işçiler anlayışlı olurlar ve ücretleri aynı kaldığı ve üretim normları yüzde on ya da onbeş arttırıldığı halde hevesle çalışırlardı. Eğer belirli kişiler gerekli şartlara uymayı reddederlerse bunlar Parti tarafından açıkça ilân olunurlardı. Fakat her zaman idari yöntemleri kullanmadan işi halletmeye bakardık.

Bütün bunlar birden değişiverdi Kirov'un öldürülmesinden sonra. Redens bana Moskova'yı 'temizlemek' için talimat aldığını söyledi. Moskova'nın zaten temizlenmeye ihtiyacı vardı. Çalışmayanlarla, asalaklarla, karaborsacılarla ve daha bir sürü istenmiyen şeylerle tıkanmış kalmıştı. Şehirden sürgün edilecek insanların bir listesi hazırlandı. Bunların nereye gönderildiklerini bilmiyorum. Hiçbir zaman sormadım bunu. Eğer birine birşey söylenmemişse, bunun anlamı o şeyin onu ilgilendirmediydi. Biz hep bu ilke ile hareket ederdik. Hele iş, Devlet işi ise, ne kadar az bilirse o kadar iyiydi. İşte Moskova'dan suçlu unsurların sürgün edilmesi Kirov'un öldürülmesinden sonra başlayan baskının ilk aşaması idi f').

ve ancak Kirov'un öldürülmesinden sonra Parti üyelerinin Stalinist ilkelerden ayrılmalrı ya da ayrılmış olmaları bir suç olmuştur.

Lenin tarafından kurulan Çeka'nın yerini 1921'de yine onun tarafından kurulan GPU almıştır. NKVD ya da İç İşleri Halk Komiserliği 1934 Temmuz'unda kurulmuş ve GPU'nun görevlerini devralmıştır. (2 no.'lı ek'e bkz.)

C) Kirov'un öldürülmesinden sonra başlayan baskının ilk aşaması.

Kısa sürede siyasal tedhiş başladı. Ben bunun çalışması konusunda ancak rastlantılar sonucu bazı bilgilere sahip oldum.

Leningrad'lı muhaliflerin yargılanması devam ederken, Stalin ve Molotov'un Moskova dışına çıktıklarında görevlerini Kaganoviç ve Sergo Ordzhonikidze alıyorlardı. Bir keresinde şehir yönetimine ilişkin bir mesele için Merkez Komitesi'ne Kaganoviç'i görmeye gittim. Kaganoviç benim geldiğimi öğrenince beni hemen içeri çağırttı. Yanında Sergo Ordzhonikidze ile Demyan Bedni vardı. Muhaliflerin yargılanmalarından ve bunun basına nasıl yansıtılacağından konuşuyorlardı. Çoktan karar verilmiş olan sert cezalara kamuoyunu hazırlamak için muhalifleri suçlayan bir seri makale çıkıyordu basında.

Sahneyi çok iyi hatırlıyorum. Sergo ve Kaganoviç, Demyan Bedni'ye; «Ee, yoldaş Demyan, kullanabileceğimiz bir şiirin var mı?» diye sordular.

Demyan, «Evet,» diyerek bir şiir okudu.

Bitirdiği zaman garip bir sessizlik olmuştu. İlk önce Kaganoviç konuştu:

«Bizim düşündüğümüz pek bu değildi yoldaş Demyan,» dedi.

Ateşli bir yaradılışa sahip olan Sergo daha açık konuştu. Demyan'ı daha iyi birşeyler çıkarması için dürtükledi. Demyan Bedni çok şişman ve tamamen saçsız bir adamdı. Büyük bir bakır kazana benzerdi. İyi huylu bakışları ile onlara bakarak;

«Kusura bakmayın ama bundan daha iyisini yapamam,» dedi. «Çok çalıştım ama ancak bu kadar yazabildim. Elimi kaldıramıyorum muhalefete karşı. Yapamıyorum. İktidarsızım onlara karşı.»

gerçekte Leningrad'daki siyasal tutuklama dalgasıydı. Kruşçev'in 'suçlu unsurlarının olayla ilgisi yoktur.

Gerçekte, daha kaba, daha erkekçe bir deyim kullanmıştı burada.

Demyan'ın yazdıklarının yayınlanıp yayınlanmadığım hiç bilmiyorum. Anlaşılan muhaliflerin suçlu olduklarına tam inanmış değildi. Onun için şiirlerinde onları paramparça edecek ilhamı ve Parti ruhunu bir türlü bulamıyordu. Onların düşman olduklarından emin değildi. Benim davranışımı belirtmek gerekirse, ben Kaganoviç'in, yani Stalin'in tarafındaydım. Onun için o zaman sert sert bakmıştım Demyan'a. Şimdi ise Demyan'ın neden şüpheleri olduğunu çok iyi anlıyorum (').

Kaganoviç'in bürosunda tanık olduğum bu sahneden az sonra patlak veren vahşi bir tedhiş hareketinde Partinin en iyi insanları ezilip gittiler. Partimizin ve ülkemizin birçok ilk liderleri ortadan silindiler. Zinoviev, Kamenev, Troçki, Buharin ve Rikov ülkeyi yönetirlerken Molotov, Kaganoviç Voroşilov, ya da Mikoyan gibi adamlar nerede idiler? Lenin'in ölümünde başta olan hemen hemen bütün Politbüro üyeleri tasfiye edildiler. Muhalefet liderleri olarak tasfiye edilen Zinoviev ile Kamenev'i örnek olarak alın: Bunlar devrim sırasında bazı hatalar yapmışlardı. Herkes bilir bunu. Fakat herkesin bildiği birşey daha vardır. Bu adamlar yollarının yanlış olduğunu gördükten sonra Lenin onları liderlik görevinde çalışmak üzere yetiştirmiştir. Lenin'in yanibaşında Zinoviev ve Kamenev Partiye değerli katkıda bulunmuşlardır. Hükümet, Leningrad'dan Moskova'ya taşındığı zaman Zinoviev Leningrad'da kalmıştı. İlk başkentimizin, Ekim Devriminde isyan bayrağını kaldıran en devrimci şehrimizin yönetimi ona emanet edilmişti. Moskova da Kamenev'in eline bırakılmıştı. Ve şimdi de

(') D. Bedni'nin o sıralar bazı şüpheleri olabilir. Fakat kısa zamanda kendine geldi ve sanıkları (Kızılıordu temizlik hareketinin başlıca kurbanları da dahil olmak üzere) kötüleyen bir dizi 'şiir' yazarak en ağır cezaları istedi.

bu adamlar suçlu olarak yargılanıyorlardı, az sonra da halk düşmanları olarak ortadan kaldırılacaklardı!

1938'de Rikov, Buharin ve diğer halk ve Parti liderleri yargılandığı zaman Stalin'in Parti temizlik hareketi muhalefetten sağcılara kaymış oldu. Bu adamlara liderler demek çok yerindedir. Rikov'u alın: Lenin'in ölümünden sonra Halk Komiserleri Konseyi Başkanlığı'na getirilmişti. Partinin gözünde liyakatli bir adam ve Sovyet İktidarı'nın değerli bir temsilcisiydi. Buna rağmen kurşuna dizildi. Lenin'in 'bizim Buharçikimiz' dediği Buharin'in «Komünizmin ABC si» bütün bir yaşlı kuşak için Marksizm - Leninizmin alfabe-siydi. O da yargılandı ve öldürüldü (!).

(*) Ana kronolojiyi bir sıralamak gerekirse: 1935'te temizlik hareketi güçlendiği sıralarda Stalin, Kruşçev'in burada Leningrad muhaliflerinin yargılanması diye sözünü ettiği ilk büyük gösteri yargılanmasını hazırlıyordu. Elindeki araç, Sovyet zorla çalıştırma düzenini ilk kuran ve NKVD'nin başı olan G. G. Yagoda idi. 1936 Ağustosunda başlayan bu yargılamanın resmî adı Troçki - Zinoviev Tedhiş Merkezi dâvası idi. Lenin'in yakın dostları G. E. Zinoviev ve L. B. Kamenev ile on dört kişinin kurşuna dizilmesi ile son buldu.

Bundan hemen sonra az çaba gösterdiği gerekçesiyle Yagoda'nın yerine Kruşçev'in Moskova Parti Komitesi'nde birlikte çalıştığı bir cüce olan N. Yezov getirildi. Yezov döneminde temizlik hareketi çılgın bir durum aldı ve korku yaygınlaştı. Yezov'un hazırladığı ikinci göstermelik dâva, 1937 Ocak ayında başladı. (Anti - Sovyet Troçki Merkez dâvası). Baş kurbanları, daha önceleri Zinoviev için ölüm cezası istemesi için baskı yapılan G. L. Pyatakov; Lenin'in ilk Politbüro'sunun bir üyesi olan G. Sokolnikov; parlak bir gazeteci olan K. Radek ve daha on dört kişiydi.

Üçüncü ve en gösterişli hıyanet dâvası da Yezov tarafından hazırlandı ve 1938 Mart ayında sahneye kondu. Bu Sağcılar ve Troçkicilerin «Anti - Sovyet Bloku»nun dâvası idi. Buharin'in başında olduğu yirmi bir kişi 'itham' ediliyordu. Diğer önemli kişiler; Lenin'in Sovyetler Birliği Başbakanı olarak halefi Rykov ve Yezhov'un NKVD başkanı olarak selefi Yagoda idi.

Bütün bu dâvalarda sanıklar Stalin'i öldürmeye çalışmakla,

Bu süre içinde Parti otoritesini kaybetmeye ve NKVD'nin hizmetine girmeye başladı. 1937 Moskova Parti Konferansından şunları hatırlıyorum.

Bu konferansta, Moskova Şehir Komitesi'nin görüşü bakımından iyi bir komünist ve iyi bir yoldaş olan Frunze Askerî Akademisi'nden bir komiser vardı. Oy pusulasına onun da adının yazılması teklif edilince, Konferans delegeleri bu adaylığı desteklemek için pek hevesli idiler. Adaylığı müthiş bir alkışla karşılanmıştı. Birdenbire NKVD'den şöyle bir mesaj aldım: «O adamı düşürmek için mümkün olan herşeyi yapın. Güvenilir bir insan değildir. Halk düşmanları ile bağlantısı vardır, yakında tutuklanacaktır.» Bu talimata boyun eğerek adaylığım reddettik, fakat bu bütün delegeler için ümit kırıcı bir tecrübe olmuştu. Hemen ertesi gece bu komiser tutuklanmıştı.

Emelyan Yaroslavski olayı da buna benzer (')•

yabancı haberalma ajanslarının hizmetinde olmakla ve daha bir çok şeyle suçlanıyorlardı.

1937 yazında, 1937 ve 1938 gösteri yargılamaları arasında, başlarında Halk Savunma Komiseri Yardımcısı Mareşal Tuhaçevski olmak üzere Kızılordu komutanlarının en ünlüleri gizli olarak yargılandılar ve ölüme mahkûm edildiler. Bu hareket bütün subay kadrosunun yarısının sessiz sedasız tasfiyesinin başı oldu.

Temizlik hareketi çılgın hamlelerle 1938 yılına, sıra Yezhov'a gelinceye kadar sürdü. Onun yerine geçen Lavrenti Pavloviç Beria (Gürcistan NKVD'sinin başı idi)'nin ilk işi temizleyicileri temizlemek bu arada bazı kişilerden de kendi öcünü almak oldu. İlk temizlik hareketlerine hevesle atılmış, yüksek mevkiler işgal eden en ateşli Stalciler de içlerinde olmak üzere büyük bir kurban kitlesi yargılanmadan tutuklanmış, işkence görmüş, hapse atılmış ve öldürülmüştür. Bunlar sadece ortadan yokolurlardı. Bu kanlı temizlik hareketi süresince, 1938 Ocak ayında Ukrayna'yı yönetmeye gitmeden önce, Kruşçev, Moskova Parti Örgütü'nün başkanıydı. «Yezovçına»nın en hareketli döneminde Politbüro'ya alınmıştı.

(') E. Yaroslavski, «**Militan Tanrısızlar Örgütü**» Başkanı olarak ün yapmıştı.

Parti'de çok saygı gören bir eski Bolşevik'ti. Merkez Kontrol Komisyonu'nun Parti Kollokyumu Sekreteri idi; yani, Parti açısından kusursuz bir insan olarak kabul ediliyordu. Moskova Bölgesel Komitesi'ne aday seçilmek üzere salık verilmişti. Birden Yaroslavski'nin düşürülmesi gerektiği hakkında haber aldım. Benim için çok güç olduğu halde boyun eğmek zorunda idim. Bölgesel Komite'nin diğer sekreterlerine Yaroslavski'ye duyurmadan diğer delegeler arasında Yaroslavski aleyhine bir kışkırtma kampanyası açmalarını söyledim. Fakat çok geç kalınmıştı. Bütün çalışmalarımıza rağmen Yaroslavski bir oy kadar bir farkla seçildi. Konferans'tan sonra çok sevdiğim Yoldaş Zemliaçka, Konferans sırasında Yaroslavski'ye gösterilen saygısızlıktan beni Moskova Şehir Komitesi Sekreteri olarak suçlayarak Merkez Komitesine bir şikâyet mektubu da yazmıştı. Elbette ona o zaman aldığım emirlere göre hareket ettiğimi açıklayamazdım. Tabii, mektubunun bir etkisi olmadı.

Bu hikâyeleri anlatmaktan amacım, Parti personelinin her terfi ya da naklinin NKVD talimatlarına göre yapılması gerektiği için Partinin yön verici rolünü kaybettiğini belirtmektir. Çok utanç verici bir şeydi bu (').

Siyasal terörün pek çok kurbanını yakından tanıdım. Bazılarını Donbass günlerimden bilirdim. Sözgelisi jvan Tarasoviç Kirilkin'i (2) ele alalım. Bu adam 1925-26'da Ruçenkov madenleri yöneticisiydi. Sonradan, büyük başarı ile yönettiği Makeyev metal fabrikaları başına getirilmişti. Bir Vasili Bazulin vardı. Yuzovka yakınlarında bir fabrika yöneticisiydi o da. İki kişi de 1937'de öldürüldüler. Tek bir iz bile bırakmadan yokoldular ortadan. Hiçkimse bana

(') İlk Bolşevik Partisi 1937'de artık hemen hemen kapanmış gibiydi. Partiden geride kalanlar Stalin, o zamanın polis şefi ve Stalin'in aralarında Kruşçev'in de bulunduğu, en yakın arkadaşları idi.

(2) Kirilkin, Basulin ve Treivas aynı sonu paylaşan onbinlerce insan-dan üçüdürler.

onların başına ne geldiğini söylemezdi. Bu yolda kaç tane fabrika yöneticisinin, kaç mühendisin yokedildiğini bilemem. O günler istemediğiniz birinin hakkından gelmek çok kolaydı. Yapılacak tek iş o insanın halk düşmanı olduğuna dair bir rapor vermektir; mahalli parti örgütü rapora bir göz atar, yapmacık bir öfkeyle dövünür ve adamı ortadan kaldırırdı.

Treivas'ı da tanırdım. 1920'lerde Lenin Komünist Gençlik Örgütü'nde (Komsomol) önemli bir kişi idi. Akıllı, yetenekli, iyi bir insandı. Kendisi ile birlikte Bauman Bölgesi'nde Moskova Parti örgütü adına çalışırken altı ay bir arada bulundum. Bir keresinde Kaganoviç beni bir kenara çekerek, Treivas'ın siyasal geçmişinin lekeli olduğu konusunda kulağımı bükte. Anlaşılan bir zamanlar Troçki'yi desteklemek için bir bildiriye imza koyan "Doksan Üçüncü Gençlik Örgütü"ne bağlıydı. Sonu feci oldu. Stalin bölgesel komite sekreterlerinin bölgelerindeki Çekist hapishaneleri denetlemelerini teklif ettiği zaman, ben Treivas'ı bu hapishanelerden birinde bulmuştum. 1937'de kasaplık başladığında kıyma makinesinden kurtulamadı.

Bazan radyoda Lomov adından sözedildiğini duyarsınız. Lenin'in Lomov'a şu talimatları verdiğini söylerler. Bu Lomov nerededir şimdi? Çok iyi tanırdım onu da. İç Savaş'tan sonra Donbass'ta çalışırken sık sık rastlaştık. Ukrayna kömür üretiminin başına getirildiği zaman da Harkov'daki bürosuna sık sık giderdim. O zaman, devrim öncesi yeraltı faaliyetlerine kadar uzanan bir parti geçmişine sahip bir insan olarak Parti tarafından çok saygı görürdü. Fakat siz hâlâ bu Lomov'un nerede olduğunu bilmek mi istiyorsunuz? Lomov yok artık, yok- Öldürüldü! C).

Stalin'e en yakın olanlar bile bu av çığnılığı sırasında

(') G. I. Lomov (gerçek adı Oppokov'dur) SSCB Halk Komiserleri Konseyi Denetleme Komisyonu üyesiydi. Moiotov'un emri ile tutuklanıp öldürülmüştür.

silinip süpürüldüler. Ordzhonikidze'yi ele alın (!). Yoldaş Sergo, sevilen bir insandı. Parti içinde hakkı olan saygıyı görürdü. Üç Kafkasyalı —Stalin, Mikoyan ve Sergo— yıllarca birbirlerinden ayrılmamış üç arkadaş olarak kalmışlardır. Fakat Stalin ve Sergo hem Gürcü ve hem de birer eski Bolşevik oldukları halde birbirlerinden ayrı idiler. Arada bir patlayan tabiatına rağmen Sergo sözünün eri bir insandı, insanlığı ve adalet duygusu için çok saygı görürdü. Sergo, Parti içindeki bu kasaplığı haklı bulmazdı. Sözü gelişi Lominadze'ye büyük bir saygı ve sempati beslediğini hatırlarım ⁽²⁾. Bir kere beni Moskova Komitesi'nde ziyarete gelmiş ve o kalın Gürcü aksam ile Lominadze'nin lehinde bir çaba gösterip gösteremeyeceğimi sormuştu. Lominadze'nin faal bir muhalif olduğu ve Partiye kendisini reddettirecek kadar çok nedenler verdiği için elimden pek bir şey geleceğini sanmadığımı söylemiştim. Sergo, Lominadze'nin rahat bırakılması için ne mümkünse yapmam için bana baskı bile yapmıştı. Fakat, kendi çabaları da boşuna gitmiş ve birçok insan halk düşmanı olarak yakalanmaya devam olunmuştu. Sonunda buna dayanamayan Sergo, 1937 yılı başında intihar etti. Benim onun ölümünün altında yatan gerçek hikâyeyi öğrenmem için aradan yıllar geçmesi gerekmiştir. Stalin olayı gayet güzel bir şekilde örtmüştü.

Ben Sergo'nun ölümünü, bir tatil günümde Abel Sofrenoviç Yenukidze'nin telefonu ile öğrendim.

O Stalin'e çok yakın olan 'Sergo' Ordzhonikidze, onun aşırılıklarına cephe almış ve efendisi ile kavga etmiştir. Bundan hemen sonra hâlâ çözümlenmeyen bir şekilde ölmüştür. Resmen idam edilmiş değildir. Ölümünden sonra itibarı iade edilmiştir. Kruşçev «Gizli Söylev»inde onun intihara zorlandığını söylemiştir. Gerçeği bilen yoktur.

(2) Stalin'in ilk destekleyicilerinden olan V. V. Lominadze birinci ve üçüncü gösteri yargılamalarında suç ortağı olarak adlandırılmıştır.

"Kruşçev Yoldaş, çabuk büroma gel. Çok önemli bir şey var." (')

Doğru Kremlin'e gittim.

"Hayrola, Abel Sofrenoviç?" diye sordum.

"Sergo öldü."

"Ne? Bir kaç gün önce görmüştüm onu."

"Anî bir ölüm. Hasta olduğunu bilmiyordun herhalde. Hükümet cenaze törenini hazırlayacak heyete seni de dahil etti."

Duruma uygun ciddi bir devlet cenaze töreni için her türlü tertibat alınmıştı. Lenin Mozolesi'ndeki törende Moskova Komitesi adına bir konuşma yaptım. Sergo'ya yürekten acıyordum. Bana her zaman iyi davranmıştı. Onun baba sefkatinden çok yararlanmıştım.

Savaş sırasında birgün Stalin ve diğer bazı yoldaşlarla yemek yerken Sergo konusunu açmak aklıma gelene kadar onun intihar ettiğini bilmiyordum.

"Sergo! İşte gerçek bir adam. Ne yazık ki zamanından önce öldü. Büyük bir kayıp!" dedim.

Sıkıntılı bir sessizlik oldu. Yanlış birşeyler söyledimi anlamıştım. Yemekten sonra Malenkov'a;

"Söylememem gereken ne söyledim?" diye sordum.

"Bilmiyor musun?"

"Hayır."

"Yani Sergo'nun tabii bir ölümle öldüğünü mü sanıyordun? Onun kendisini öldürdüğünü bilmiyor muydun? Stalin, onu bu yüzden hiç affetmeyecektir. Sergo'nun adım anar anmaz ne sıkıntılı bir durum olduğunu gördün. Sen de çok patavatsızlık ettin doğrusu!"

Tabii, Sergo öldüğü zaman Malenkov da intihar ko-

- P) Diğer bir Gürcü olan A. S. Yenukidze, Kirov ve Ordzhonikidze gibi Stalin'in gittikçe artan hırçınlığına tepki gösteren bir Stalin'ci idi. 1935 yılında makamından alınıp kanun dışı ilan edilmiş olduğundan bu konuşmanın nasıl olup da yer aldığını anlamak güçtür.

nusunda birşey bilmiyordu ya. Stalin'e benim kadar yakın değildi. Ancak dolaylı olarak öğrenmişti bunu.

Stalin'in ölümünden sonra, Sergo'ya çok yakın olan Anastas İvanoviç Mikoyan bana onun intiharından bir gece önce konuşmuş olduklarını anlattı. Bir cumartesi akşamı Kremlin çevresinde dolaşmaya çıkmışlar. Sergo, Anastas İvanoviç'e artık yaşamaya devam edemeyeceğini söylemiş. Stalin'in Partiye yaptıklarına artık katlanamayacağını ve bununla mücadele için gücü kalmadığını anlatmış. Ertesi pazar günü de kendini öldürmüş. Yoldaş Sergo çok şerefli bir insandı.

Sergo'nun ölümünden kısa bir süre sonra Stalin, Kızıl-ordu'nun Eski Muhafızları'na karşı bir darbe indirdi. Yocketiği generallerin tümünü burada sıralıyamam; ama bir kaçını belirtmek isterim.

Tuhaşevski'nin tutuklanması gökten kopup inen bir yıldırım gibi indi aramıza. Tuhaşevski Halk Savunma Komiseri Yardımcısıydı. İç Savaş sırasında henüz yirmi altı yaşında iken Batı Cephesi komutanlığı yapmıştı. Lenin, Antonov, Kolçak ve Kronstadt harekâtlarını ona emniyet etmiştir. Tuhaşevski idam edildikten sonra onunla İç Savaş'ta birlikte bulunmuş ve değil onun göbeğine, dizine bile erişemiyen bir sürü insan onun aleyhinde atıp tutmaya başladılar. İç Savaş sırasındaki kendi başarısızlıklarını ona yüklemeye kalktılar. Fakat uzmanların görüşlerine göre bu başarısızlıklar Tuhaşevski'nin gerekli yüksek komuta kademesine getirilmediği için olmuştur ve ülkenin hayat me-mat meselesi olan bir çok harekâtı Lenin'in onun ellerine bırakmış olması gerçeği de her zaman ortadadır.

Tuhaşevski'yi pek az tanırdım. Moskova Şehir ve Bölgesel Komiteleri Birinci Sekreteri iken arasına konuşurdum kendisi ile. Genellikle telefonda görüşür ve parti toplantılarında karşılaşırdık. Beni arasına yeni bir silah ya da yeni bir âlet göstermek için sahraya çağırırdı olurdu. As-

kerî yeniliklere karşı büyük bir anlayış ve saygısı vardı. İdam edilmemiş olsaydı, Hitler saldırısı sırasında ordumuzun çok daha iyi eğitilmiş ve donatılmış olacağına inanmışımdır.

Bir de Gamarnik vardı. Kızılıordu Siyasal Direktörlüğü Başkanı olduğu için önemli bir kişi ve iyi bir askerdi. Kızıl-ordu'nun kurulmasında yabana atılmıyacak bir rol oynamıştır. Size Gamarnik'in idam edilmediğini söyleyeceklerdir. Gerçektir bu. Kendini öldürmüştür. Tutuklanacağını anlamış, kapısını yumrukladıkları anda tabancasını beynine dayamış ve tetiği çekmiştir. Gamarnik soylu bir insandı.

Diğer kurbanlar, en büyük askerî liderlerimizden biri ve İç Savaş sırasında Güney Cephe Komutanı olan Yegorov (1) ve Yakir'dir (2). General Yakir genç bir insandı. Ne Birinci Dünya Savaşı'nda ne de İhtilâl'de görev almamıştı. Mesleğine, yeni kurulmuş bir birliğe atandığı İç Savaş'ta başlamıştı. O zamanlar silah olarak elimize ne geçerse onu kullanırdık, ama esas silahımız eski Burjuva Kapitalist rejime duyduğumuz nefret ve İç Savaş'ın uğruna yapıldığı yeni Sosyalist hayat biçimimize olan bağlılığımızdı. Yakir'in birliği bir tümen olacak kadar genişleyince başkanlığa atandı. Güney'de Kızılıordu ile bağlantıları kesilmişti, fakat kuşatmayı yararak Beyaz-Muhafız hatlarını aşip ana kuvvetlerimizle birleşmeyi başarmıştır. İç Savaş'tan sonra Ukrayna ve Kırım'da çeşitli askerî kumandanlıklarda bulunmuştur. Yakir birdenbire tutuklanmış ve idam edilmiştir. En ileri gelen askerî ilderlerimizden olduğu kadar şair de olan Eideman'ın da başına aynı şey gelmiştir (3).

(1) Tuhaçevski'den sonra kısa bir süre Halk Savunma Komiseri yardımcılığında bulunan Mareşal A. Yegorov ordu temizliğinin sonlarında öldürülmüştür.

(2) Kiev Askerî Bölge ordu komutanı olan General Yakir, bugün muhalif Sovyet aydınlarından olan tarihçi Peter Yakir'in babasıdır.

C3) General R. P. Eideman İç Savaş'ta ordu komutanı idi. Tutuklanıp kurşuna dizildiği zaman sivil savunma örgütü başkanlığı yapıyordu.

Biraz da Blücher’den söz edeyim f). Gazetelerde Blücher’e ilişkin haberlere sık sık rastlanırdı: Blücher, “Kızıl Bayrak” nişanını aldı, Blücher şunu yaptı, Blücher bunu yaptı, Blücher falan, Blücher filan diye. Blücher bir proleter, bir işçi, muslukçu idi. Kendi kendini yetiştirmiş bir asker adamdı. İlk tecrübesini Birinci Dünya Savaşı’nda kazanmış, sonra İç Savaş’ta büyük birliklere komuta etmişti. Daha sonraları Çin’e Çan-Kay-Şek’in yanma danışman olarak gönderilmişti. Uzak Doğu Askerî Bölgesi komutam idi. Askerî bir lider ve siyasal bir insan olarak kendisine güvenirdik. Hitler’le olan savaşımızda kendisine ihtiyacımız olduğu zaman Blücher neredeydi? O zaman ölmüştü artık. Ama nasıl? Tabii bir ölümle mi öldü? Hayır, idam edildi. Bir halk düşmanı olarak tutuklanıp kurşuna dizildi.

Şimdi gerektiği şekilde bir anıt diyorlar Blücher’e. Fakat bu anıtın onun hakkındaki bütün gerçekleri dile getirmesi gerek. Bütün gerçeklerin söylenmesini istemeyen insanlar utanmalılar. Blücher’e dikilen bir anıt, onun yeteneklerinden bizi Alman savaşı sırasında yoksun bırakanın tabii bir ölüm olmadığını kamuoyuna bildirmelidir. Hayır, Blücher, Lenin’in güvenilmemesi gerektiğini söylediği bir insanın eli ile ortadan kaldırılmıştır.

Son yıllar içinde “Demir Tufanı” adlı filmi defalarca seyrettim. Her seferinde de büyük etki yapar bu filim benim üzerimde. “Demir Tufanı”, bir kitaptır aynı zamanda. İç Savaş konusunda okuduğum ilk kitaptır. Ünlü yazarımız Serafimoviç’in bir eseridir. Şimdi filim haline getirilmiştir. Her görüşümde hep aynı düşünce takılır aklıma, “Taman ordusuna komuta eden bu yürekli ve akıllı generali nerede görmüştüm?” Filimde ve kitapta adı Kozhuk

i1) Uzak-Doğu ordularının komutanı olan Mareşal Blücher, belki de en yetenekli Kızılordu yöneticisiydi. 1938 Ağustos’unda tutuklanmış ve sorgusu ‘bizzat’ Beria tarafından yapılmıştır.

diye geçer ama asıl adı Kovtyuk idi ('). Beyaz'ların kuşatmasını yarmakta böylesine akıllılık, ustalık ve yürek-lilik gösteren ve Taman ordusunu düşman hatları arasından geçirterek kurtaran adam işte bu idi. Savaşta onu görenin övgüden başka söyleyecek sözü olmazdı bu general hakkında. “Bu Kozhuk-Kovtyuk şimdi nerede? Neler geldi başına? Hitler’e karşı savaş sırasında neler yaptı?” diye sorabilirsiniz. İkinci Dünya Savaşı başladığı zaman Kovtyuk bu dünyadan göçmüştü artık. Halk düşmanları arasında tutuklanmış ve kurşuna dizilmiştir.

İvan Naumoviç Dubovoy’a çok yakındım (2). Proleter bir ailenin çocuğuydu. Babası Don’da madenciydi. Dubovoy, Birinci Dünya Savaşı sırasında subay okulunu bitirdi. İç Savaş koptuğunda Şçov’un komuta ettiği bir tümenin yardımcılığına getirildi. Dubovoy’u sonraları Ukrayna Komünist Partisi kongrelerinde sık sık görürdüm. Kiev Bölge Komitesi Örgütse! Bölümü’nün başında olduğum 1928-29 yıllarında sık sık bir arada bulunmuşuzdur. Dubovoy Kiev Askerî Bölge komutanıydı. Onunla birlikte teftişe çıkardım. Kızılıordu’muzda onun gibi askerler bulunduğundan dolayı kıvanç duyardım. Ruhen ve bedenen devrime, Sovyet iktidarına ve Sosyalizme adanmış insanlar!

Halk düşmanları ilân edildiği zaman Stalin, Tuhaşevski, Yakir ve diğerlerinin ifadelerini Politbüro’ya sundu. Bu ifadelerin arasında İvan Naumoviç Dubovoy’un kendi elyazısı ile yazılmış bir itirafı da vardı. İç savaş sırasında komutanı Şçors’u öldürdüğünü yazıyordu. İtirafnamesi şu şekilde yazılmıştı:

«Şçors’la birlikte yere yatmış savaşı seyrediyorduk. Birden bir düşman makineli tüfekçisi bizim olduğumuz ye-

(') Kolordu komutanı General Kovtyuk, 1938 Temmuz’unda kurşuna dizilmiştir.

(2) Diğer bir ordu komutanı olan İ. N. Dubovoy, 1938 Temmuz’unda kurşuna dizilmiştir.

re ateşe başladı. Çevremize kurşun yağıyordu. Şçors benim önümde idi. Başını geriye çevirerek, 'Vanya, Vanya! Beyaz'ların usta bir makinelicisi var. Bak bizi nasıl da nişanlıyor,' dedi. Bir iki dakika sonra başka birşey söylemek için başını çevirdiği zaman onu öldürdüm. Tümen komutanı olarak onun yerini almak için öldürmüştüm onu.»

Bu ifadeyi okuduğum zaman ne kadar bozulduğumu tahmin edebilirsiniz. Her zaman saygı duyduğum Dubovoy'un birdenbire böyle kötü birşey yapmış olduğunu öğrenmiştim. Kendi kendimi suçladım: Nasıl da bu kadar kör olabiliyordum. Niçin Şçors'un katilinin Dubovoy'un olduğunu bilmiyordum?

Fakat 1956'da Yirminci Parti Kongresi'nde —halk düşmanları olarak ilân edilmiş ve öldürülmüş olan herkesin dosyalarını açıp incelediğimiz zaman— Dubovoy'un ifadesinin sahte olduğunu öğrendim. Dubovoy'un namuslu bir insan olduğu hakkındaki kanım Şçors'u öldürdüğü itirafı ile parçalanmıştı. Şimdi tekrar aldatılmışım; bu kez de Dubovoy'un kendi katili —Stalin— tarafından.

1930'ların sonunda Hitler saldırısını hazırlıyor vs askerî liderliğimizi altüst etmek için gereken herşeyi yapıyordu. Yönetici kadrolarımızın, Parti liderliğinin, bilim adamlarımızın en kaymak tabakasını yokederek biz de ona her türlü yardımda bulunuyorduk. Kan banyosu 1937'de kıpkızıl bir çılgınlık halini aldı. 1937'nin Sanayi Planı'mızın gerçekleştirilememesinin ilk yılı olması bir rastlantı değildir. Savaş başlangıcının tarafsızca incelenmesi için bütün bunların gözönüne alınması gerekir. Fakat uzun yıllar kimse bu gerçeklerin üstündeki örtüyü kaldırmamıştır. Eski Muhafızlar'ın ortadan kaldırılmaları, bundan sorumlu insanlara suç olarak atfedileceği yerde lehlerine bir puan Olarak kullanılmıştır. Bu suçun bedelini kim ödemiştir? Ordu, halk ve ülke ödemiştir.

Hepsi de Leninci ekolden yetişmiş olan ve hepsi de

Stalin'in ilk kurbanları olan önemli askerî, Parti, İdarî ve diplomatik liderlerin adlarını sıralasanız bir kitap doldurur. Namuslu, sadık Leninciler, devrim dâvasına bağlı kalanlar; işte Stalin Parti yönetimini ele geçirdiğinde, ilk gidenler, bunlar olmuştur.

Stalin'in elinde yokolan birçok generallere itibarları iade edilmiştir. Bunlar Yirminci Parti Kongresi'nde yapılmıştır. Fakat son zamanlarda bunlarla ilgili çok şey de susurulmuştur. Ortadan kaldırılan bu insanlara sadece itibarları iade edilmekle kalınmayıp bunlar kamuoyu önünde halk düşmanlarına karşı mücadele sloganı altında Stalin'in yürüttüğü dehşet yönetiminin şehitleri olarak ilân edilmelidirler.

Stalin bu cinayetleri niçin işlemiştir? Kandırılmış mıdır? Kandırılmışsa kimin tarafından kandırılmıştır? Ve bu kandırılmayı bizler kaç hayatla ödemiştir?

3 |

BERİA'NIN İKTİDARA GELİŞİ

Bu bölümde Kruşçev, Ukrayna'da 1933*-deki ilk günlerinden büyük temizlik hareketi sırasında Moskova'da ve sonra Kiev'de bulunduğunu anlatmaktadır. Kruşçev'in, Ukrayna Birinci Sekreteri olarak atanması sıra-

smda Ukrayna'daki temizlik hareketinin tamamlanmış olduğu düşünülebilir. Kruşçev bunun böyle anlaşılmasını istemez görünmemektedir. Fakat Kiev'de ilk hareketi kendi başladığı yeni temizlik hareketine 'nezaret' olmuştur. 1938 yazında, bir yıl önceki seksenaltı kişilik Merkez Komitesi'nden sadece üç kişi sağ kalmıştı. Kruşçev, kendi anlayışına göre, yeni bir hükümet, yeni bir Parti örgütü kuruyordu. 1938 Mayıs'ında halk önünde açıkça, «Ukrayna topraklarındaki bütün Faşist, Troçkici, Buharincî ve diğer Burjuva milliyetçi ajanları ele geçirip yoketmek için hiçbir çabadan kaçınmıyacağım söz veririm,» diyordu. O yazın sonlarında Ukrayna Parti organında şu övgü yer alıyordu: "Komünist Partisi Merkez Komitesi yolundan dönmez bir Bolşevik ve Stalinci olan Nikite Sergeyeviç Kruşçev'i, Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komitesi başına gönderdikten sonra halk düşmanlarının —Troçkicilerin, Buharincilerin, burjuva milliyetçilerin ve diğer casus sürüsünün "acımasız bîr ayıklanmasına girişilmiştir." Bu büyük bir abartma idi. Fakat o zaman Kruşçev böyle görünmek isterdi.

1938, yaşlarında Stalin bana Ukrayna Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği makamını teklif etti. Kossior'un iyi çalışmadığını söyledi. Kiev'e giderek bu görevi Kossior'dan devraldım (!) Kossior Moskova'ya çağırılmış ve Molotov'-

(!) S. V. Kossior, 1928'den beri Ukrayna Partisinin Birinci Sekrete-

un başkanlığında Halk Komiserleri Konseyi yardımcılığına getirilmiştir. Bir yıl sonra benim Molotov’un yardımcısı olmam konusu ortaya çıkmıştı. Bu imkânı ilk olarak bana Molotov belirtmiştir. Sonra, Moskova’ya sık sık yaptığım danışma yolculuklarından birinde Staiin beni bir kenara çekerek; “Molotov yardımcısı olarak seni istiyor. Onun istediğini elde etmesini isterim ben de. Sen ne dersin?” demişti.

Ben henüz Kiev’e yerleşmiş olduğumu ileri sürerek kuvvetle karşı koymuştum bu fikre. Halk beni kabul etmişti ve Ukrayna’da güçlü bir Parti örgütü kurmaya başlamıştım. Hepsinden de önemlisi, bir savaşa doğru gittiğimiz açıktı; bu sırada Ukrayna’ya yeni bir adam getirmek, savaş patladığında karışıklıklara yol açabilirdi. Stalin’i beni Kiev’den nakletmenin dâvamıza zararlı olacağına inandırmıştım. Molotov’a nasıl olsa bir yardımcı bulunabilirdi. Staiin;

“Tamam,” dedi. “Bu konuda anlaştık. Kruşçev, Ukrayna’da kalacak.” (’)

Bazan Staiin karşısında inatla muhalefet edersiniz ve o sizin haklı olduğunuza inanırsa, kendi düşüncesinden gerileyip sizinkini kabul ederdi. Elbette bu esneklik ve mantıklılık herhangi bir insanda olumlu niteliklerdir. Fakat ne yazık Stalin’in bu erdemini uyguladığı zamanları tek elinizin parmaklarıyla zor sayabilirsiniz. Çoğunlukla birşey

riydi. Stalin’in olmasına rağmen, pek çok Ukrayna Parti lideri gibi o da Ukrayna millî duygusundan yoksun değildi ve Moskova’nın mutlak egemenliğine karşı direniyordu. Büyük temizlik hareketini ılımlaştırmak için boşuna bir çaba harcamıştır. 1937’de kendisi gibi düşünen ikinci Sekreter Postişev tutuklanmıştır. 1938 başın, da Birinci Sekreterlikten alınarak Moskova’da Başbakan olan Molotov’un yardımcılığına getirilmiştir. Fakat az bir süre sonra tutuklanmış, işkence edilmiş («Gizli Söylev»e göre) ve 1939 Şubat’ında idam hükmü verilmiştir.

(’) Kruşçev’e SSCB’nin Başbakan yardımcılığının teklif edilmesi hikâyesi yanidir.

yapmanıza karar verdi mi —ister akıllıca ister aptalca olsun— mutlaka yaptırırdı insana. Siz de onun dediğini yapardınız.

Her neyse, benim Ukrayna'da kalışımın hikâyesi budur.

Fakat Ukrayna Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak geçen yıllarımı anlatmadan ve Kiev'de tayin olmadan önce Moskova'da başlayan ve sonra devam eden bazı önemli gelişmelerden söz etmeliyim. Özellikle Lavrenti Beria'nın Parti içinde gelişen rolü üzerinde durmak istiyorum.

Beria'nın böyle nüfuzlu bir makama nasıl olup da geldiğini incelemek için temizlik kasaplığının alabildiğine devam ettiği döneme dönmek gerekir. Tuhaşevski grubu açığa çıkarılmadan altı ay önce Stalin, İçişleri Halk Komiseri' Yagoda'nın görevini gereğince yapamadığı ve değiştirilmesi gerektiğini söylemişti. O günlerde Stalin'e olan güvenimiz mutlaktı. Çevremizi kuşatan düşmanların varlığını göremeyecek kadar kör olduğumuz için kendimizi suçluyorduk. Stalin'in siyasal mücadele anlayışına sahip olamadığımızı ve bu yüzden de onun gibi, içimizdeki düşmanları göremediğimize inanıyorduk.

Stalin, Yagoda'nın yerine Yezhov'u getirdi T). Yezhov, Merkez Komitesi'nde personel şefiydi. Kendisi NKVD'ye tayin olunca yerini yardımcısı Malenkov aldı. Fakat Yezhov'un Malenkov üzerindeki üst'lüğünü sürdürmesi Merkez Komite personelinin NKVD denetimine girmiş olması ile açıklanabilir.

Karadeniz kıyısında Soçi'de tatilde olan Stalin'le Zdanov'un Kaganoviç, Molotov ve 'diğer Politbüro üyelerine' 25 Eylül 1936'da çektiği ünlü telgrafın nedeni budur. Stalin, gizli polisin 'Troçkici . Zinovievci bloğun maskesini düşürmek' görevinde 'dört yıl' geri, de kaldığı gerekçesi ile Yagoda'nın yerine Yezhov'un getirilmesini istiyordu. Dehşeti iki katına çıkartmak için işaretti bu.

Ben Yagoda'yı eskiden beri severdim ('). Tutumunda Parti aleyhtarı hiçbir şey görmezdim. Stalin'in Yagoda'yı yerinden atacak nedenlerinden değil gizlilerini, mantığa uygun olanlarım bile anlayamazdım. Diğer yandan Yezhov'a karşı bir itirazım yoktu. Çalışkan ve güvenilir bir insandı. Petrograd'lı bir işçi olan Yezhov'un 1918'den beri Partiye kayıtlı olduğunu biliyordum. Bu da onun iehinde bir pu-vandı. Akademi Merkez Komitesi'nin Personel Bölümü yönetimi altında olduğundan Sanayi Akademisinde Parti Sekreteri seçilmemden sonra benim yöneticim olmuştu. Personel Bölümü öğrencileri bir iş projesi ya da siyasal bir kampanya için harekete geçirme görevini bana verdiği zaman gelişme ve durum raporlarını sık sık Yezhov'a verirdim.

1936'da Yezhov NKVD'nin başına getirildikten sonra baskı herzamankinden çok arttı. Gerçek bir kıyım başladı, halk yığınları kıyım makinesine kapıldılar.

Bir süre sonra Stalin, Yezhov'un yardıma ihtiyacı olduğunu ve kendisine birisinin verilmesi gerektiğini söyledi. Yezhov'a yardımcı olarak kimi istediğini sordu. Yezhov, daha önce Merkez Komitesi'nin Personel Bölümünde yardımcısı olduğu gerekçesi ile Malenkov'u istedi. Bu minval üzerine bir süre konuşmalar olduğunu hatırlıyorum, fakat sonunda sorun Stalin'in bir sözü ile çözümlenmiş oldu:

"Hayır, bana kalırsa Malenkov'u sana vermiyelim. Olduğu yerde, Merkez Komitesi Sekreterliğinde kalsın daha iyi." (2)

(') Kruşçev'in peşpeşe gelen gizli polis şeflerinin hepsini dost ve iyi insanlar olarak görmesi ilginçtir, ilk büyük hıyanet dâvasından (Zinoviev, Kamenev ve diğerleri) başka Yagoda'nın ününü yayan en başlıca olay Beyaz Deniz Kanalı'nın açılışında örgütlenmiş zorunlu işçi kullanma düzenini kurmuş olmasıdır.

(2) Malenkov'u Yezhov'la birleştirme çabası kendisini lekeleme amacını gütmektedir. İki adam, birbirlerine çok yakındılar. Merkez Komitesinin Personel Bölümündeki Malenkov Parti üyesi arkadaşlarını, tasfiye edilmeleri için Yezhov'a teslim ederdi.

Stalin daha sonra Yezhov'a yardımcısı olarak Beria'yı almasını öğütledi. Bu sırada Stalin'in Yezhov'dan hoşnut olmadığı gözle görünüyordu artık. Üzerinde zırhlı eldiven çizilmiş dövizlerin taşındığı gösteriler bitmişti çoktan; Stalin artık Yezhov'a "Bizim Zırhlı Yumruğumuz" ya da "Bizim Böğürtlenimiz" demiyordu. (Yezhov adından yakıştırmalar)

Stalin, Beria'yı Yezhov'un yardımcısı olarak atadığında Yezhov'un yerinden olmasının yakın olduğu anlaşılmıştı. Yezhov'un kendisi de anlamıştı bunu. Yıldızının batmakta olduğunu biliyordu. Mesleğini bitirmişti, belki de hayatı da sona ermek üzereydi. Stalin'e;

"Yoldaş Beria hiç şüphesiz çok değerli bir insandır," dedi. "Gerçekte bir yardımcından çok daha üstün işler görebilir. Belki de bir Halk Komiseri olabilir."

Stalin, "bilmem," diye karşılık verdi. "Ama iyi bir yardımcı olacaktır."

Böylece Beria, Yezhov'un yardımcısı oldu ('). O sıralarda Beria ile aram iyiydi. Toplantıdan sonra yanına gidip yarı şaka yarı ciddi kendisini tebrik etti.

"Tebriklerini kabul edemeyeceğim," dedi.

"Neden?"

"Sen Molotov'un yardımcılığını kabul etmedin, ben Yezhov'un yardımcılığına seçildim diye niye sevinecekmişim? Benim Gürcüstan'da kalmam daha iyi olurdu."

Beria'nın bunu büyük bir içtenlikle söylediğine inanıyorum. Ne olursa olsun, sonunda Gürcüstan'dan Moskova'daki merkezi NKVD bürolarına taşınmıştı. İlik başlarda çalışmalarını birşeyler vaadederek gibi görünüyordu. Moskova'ya gittiğim zamanlar Beria bana sık sık;

"Burada neler oluyor?" derdi. "Sağdakileri de soldakileri de, hatta Bölgesel Komite sekreterlerini bile yaka-

(') Beria, 1938 Temmuzunda Yezhov'un yardımcılığına getirilmiştir.

layıp tutukluyoruz. Bu işler çok ileri gitmeye başladı. Çok geç olmadan durdurmak gerek.”

Bu arada Yezhov'un durumu gittikçe nazikleşiyordu. Ukrayna İçişleri Halk Komiseri Uspenski'nin karıştığı bir olay, Yezhov'un sonunun geldiğini bildiriyordu ('). Stalin, bir gün bana Kiev'e telefon ederek;

“Suçlu olduğuna hiç şüphe bırakmıyacak kadar delil var elimizde Uspenski hakkında,” dedi. “Onun tutuklanmasını siz ele alırsınız?”

“Eğer talimatınız bu ise, pek tabii,” dedim.

“Şu halde tutuklayın kendisini.”

İlk önceleri Stalin'in Uspenski hakkında değil de Usenko hakkında konuştuğunu sanmıştım. Kiev'de Gençlik Örgütünde çalışan bir Usenko vardı ve aleyhinde de kendisini suçlamaya yetecek kadar delil bulunmuştu. Fakat Stalin olayın ayrıntılarını sıralamaya başladığında Ukrayna İçişleri Komiseri Uspenski hakkında konuştuğunu anladım. Telefonu kapattıktan bir kaç dakika sonra Stalin tekrar telefon ederek;

“Sana Uspenski hakkında söylediklerimi unut,” dedi. “Biz kendimiz hallederiz bu işi. Onu Moskova'ya çağırır ve yolda iken tutuklatırız.”

Ben Dniepropetrovsk'a gitmek niyetindeyim. Uspenski, Moskova'ya çağırılmadan yolculuğa çıktım. Moskova'ya gitmeyeceği konusunda bir önsezi vardı içimde. Ne için

(') Kruşçev, Ukrayna'da iken oradaki temizlik hareketini yapan Yezhov'un kendi adamı olan Ukrayna NKVD başkanı A. İ. Uspenski'ydi. Uspenski, 1938 Temmuzunda, «Ben kendimi Nikolay İvanoviç Yezhov'un bir öğrencisi olarak kabul ediyorum.» demiştir. Ayrıca, «Sadık Stalinçi Nikita Sergeyeviç, Kruşçev Ukrayna'ya geldikten sonradır ki halk düşmanlarının ezilmesi gerçekten başlamıştır,» demiştir. Bu sözünün üstünden birkaç hafta geçtikten sonra Uspenski, tek bir iz bile bırakmadan ortadan kaybolmuştur. Kruşçev'in bu anlattıkları bir yeniliktir. Beria, 1938 Aralık ayında Yezhov'un yerini almıştır.

çağrıldığını ve tutuklanma tehlikesinde olduğunu biliyordu herhalde. Onun için, yola çıkarken, Ukrayna Halk Komiserleri Konseyi Başkam olan Koroçenko’ya (‘) “Ben yokken Uspenski’ye gözkulak olun,” demiştim.

Ertesi sabah Dniepropetrovsk’a vardığım zaman Beria’dan —Yezhov’dan değil Beria’dan!— bir telefon aldım.

“Sen orada burada dolaşırken Uspenski kaçtı,” diyordu.

“Ne dedin?”

“Evet, kaçtı.”

Derhal Kiev’e döndüm. Doğru idi, Uspenski ortalıkta yoktu. Kendini Dnieper nehrine atacağım bildiren bir not bırakmıştı. Nehirde ağ ile, dalgıçlarla kendisini aradık; ama izine bile rastlamadık. Havaya uçup gitmişti sanki. Sonraları onu bir yerlerde, galiba Voronezh’de, yakaladılar ve kurşuna dizdiler.

Bu olaydan az sonra Moskova’ya gittiğimde Stalin, Uspenski’yi Yezhov’un uyardığını sandığını söyledi.

“Biz konuşurken Yezhov bizi dinlemiş olacak,” dedi. “Uspenski’yi Moskova’ya çağıracağı yerde ona yolda tutuklanacağını haber vermiş olmalı.”

Şu halde Stalin, Yezhov’un bir halk düşmanı olduğuna ve kendisine güvenilemeyeceğine ‘kani’ olmuştu artık. Bundan az sonra da Yezhov tutuklandı ve yerine Beria geçti. Beria derhal güçlerini pekiştirmekle işe başladı. Artık Uspenski ortada olmadığından Ukrayna’nın bir İçişleri Komiseri’ne ihtiyacı vardı. Beria, Kabulov’u, Kiev’e yolladı. Bu

(‘) D. S. Koroçenko, aslında Ukraynallı değildi. Doğduğu zaman adı Koroçenkov’dur. Kruşçev’in yanında Moskova Parti Komitesinde çalışmış ve temizlik hareketinin en ateşli çağında, kendisini aşırı şiddeti ile belirttiği Smolensk’e gönderilmişti. Kruşçev, 1938 yılında onu Ukrayna’ya getirmiştir. Yeni efendisinin yanında yük. gelecek, sırası gelince Merkez Komite Sekreterliği üyesi olacaktır.

NKVD'de Beria'nın yardımcısı olan ve Gürcüstan'da birlikte çalıştığı Kabulov'un kardeşi idi (').

Yezhov'un tutuklanmasından sonra bütün yardımcıları ve onunla ilişkisi olan herkes de tutuklandı. Yezhov, Malenkov'u birinci yardımcısı olarak istemiş olduğundan Malenkov'un üstünde de böyle bir bulut dolaşıyordu. Sonra herkes Malenkov'un Yezhov'un iyi arkadaşı olduğunu bildirdi. Ben de uzun yıllar Malenkov'un arkadaşıydım. Moskova Komitesi'nde birlikte çalışmıştık. Malenkov'la ilgili şüphelerime şu olaydan sonra varmıştım:

Bir gün Kiev'den Moskova'ya geldiğimde Beria beni daşa'sına davet etti.

"Haydi benim oraya gidelim," dedi. "Yalnızım. Hiç kimseler yok. Biraz dolaşırız, geceyi de orada geçirirsin."

"Pekâlâ," dedim. "Ben de yalnızım nasıl olsa."

Daşa'sına gidip ormanda gezintiye çıktık. Beria konuşmaya başladı:

"Malenkov için ne düşünüyorsun?"

"Ne düşünmem gerek ki?" f

"Yani, şimdi Yezhov'un tutuklanmasından sonra demek istiyorum."

"Malenkov ile Yezhov'un arkadaş olmasından ne çıkar ki? Sen de Malenkov'un arkadaşı idin, ben de. Malenkov'un namuslu ve kusursuz bir insan olduğuna inanıyorum."

"O başka bir mesele. Sen hâlâ Malenkov'un arkadaşısın. Biraz daha düşün bakalım."

Düşündüm. Bir karara varamadığım için Malenkov'la dost kalmaya devam ettim. Moskova'ya döndüğüm zaman tatil günlerimizi onun daşa'sında geçirirdik. Stalin'in beni

(') Görevinde uzun süre kalmayan bu Kabulov üzerine hiçbir şey bilin, merkektedir. Yerine, kötü bir ün yapacak olan I. A. Serov gelmiştir. (4. Bölüme Bkz.)

Beria aracılığı ile Malenkov hakkında uyarmak istediğini sanıyorum. Fakat sonunda tehlike Malenkov'dan uzaklaştı ve giderek Beria ile ayrılmaz iki dost oldular.

1939 yılının Şubat ayında, NKVD'deki kötü kullanım ve aşırılıkları görüşmek üzere bir Merkez Komitesi toplantısı yapıldı. Son üç yıldır hüküm süren dehşetin gevşemesi Beria'nın etkisine bağlanıyordu. Halk Komiseri olduktan sonra Beria'nın NKVD çalışma sistemini incelediğine ve Stalin'e bir takım öğütlerde bulunduğu inaniyordu. Fakat, 1938 Merkez Komite Toplantısı'nda dehşetin ortadan kalkmadığını, sadece daha kurnazca yollarla işlediğini belirtecek bir takım olaylar geçti.

Şubat Toplantısı bir kendi kendini eleştirme toplantısıydı. Herkesin bir başkası hakkında eleştiride bulunacak bir konusu vardı. Parti liderliğinin yüksek kademesinde olup da eleştiriden uzak kalan tek kişi bendim. Birdenbire Yakovlev, —asıl adı Yakov Arkadyeviç Epstein'dir— kıkıp bana karşı çok olağanüstü ve 'orijinal' bir suçlamada bulundu. Moskova örgütünde herkesin bana Nikita Sregeyeviç demesinden dolayı beni eleştirdi. Bütün söylediği de buydu. Kalkıp yoldaşlarımın beni adım ve baba adımla çağırıldıklarının doğru olduğunu söyledim. Kendi adının da gerçekte Yakovlev değil de Epstein olduğunu ima ettim. Oturumdan sonra, hâlâ "Pravda"nın başında olan Mekhlis beni bir kenara çekti. Yakovlev'in söylediklerine çok kızıştı. Mekhlis'in kendi Musevi olduğu halde;

"Yakovlev bir Musevi'dir ve Ruslar arasında ad ve baba adını kullanmanın uygun olduğunu bilmiyor," dedi ("

i1} Y. A. Yakovlev, eskiden Halk Tarım Komitesi idi. {2. bölüme bkz.) Bu, Kruşçev'in Musevi aleyhtarlığından nefret ettiğini söylemesine rağmen tek tek Musevileri küçültmekten kendini alamadığının önemli bir örneğidir. (Diğer örnekler sırası ile gelecektir.) Rus Musevileri de diğer bütün Ruslar gibi 'ad ve baba adları'nı kullanırlar. Yakovlev konuşmasında herhalde Kruşçev'E kendini övmekle suçluyordu.

Daha sonra Merkez Komitesi’nin bütün gün süren toplantısı bittikten sonra herkes yemeğe dağılmıştı. Bert bir an için geride kalmıştım. Gitmek üzere yerimden kalkarken Stalin;

“Kruşçev, nereye gidiyorsun?” diye seslendi.

“Yemeğe çıkıyorum.”

“Benimle gel. Birlikte yeriz.”

Kendi kendime, “Acaba beni niye davet ediyor?” diye düşündüm. Biz kapıdan çıkarken çevremizde dolaşan Yakovlev de çağrılmadan Stalin’in dairesine geldi. Üçümüz birlikte yedik yemeği. En çok Stalin konuşuyordu. Epstein • Yakovlev çok sinirliydi. Bir iç karışıklığı geçirdiği yüzünden okunabiliyordu. Tutuklanacağından korkuyordu. Bu önsezisinde yanılmamıştı da. Stalin’in yemekte dostça konuşmasından az sonra tutuklanıp tasfiyeye tabi tutuldu. Bu hikâyeyi Yakovlev gibi Stalin’e çok yakın olan bir insanın —Yakovlev, Merkez Komitesi’nin Tarım Bölümünün başı ve muhalefete karşı mücadelede Stalin’in baş destekleyicisiydi— birdenbire hayatını bir pamuk ipliğine bağlı olarak görebileceğini göstermek için anlattım. Bu olay Stalin’in hileci kişiliğinin tipik bir örneğiydi.

Aynı Şubat Toplantısındaki diğer bir olay da, MKVD’deki aşırılıklara ve kötü kullanışlara karşı soruşturmayı Beria’nın başlatmış olmasına rağmen, onun da büyük bir hileci olduğunu gösterir. Toplantı sırasında Grişa (Grigoril Kaminski bir konuşma yaptı. Devrim öncesi Parti tecrübesine sahip, savgı gören bir yoldaş olan Kaminski Rus Federasyonu Halk Sağlık Komiseriydi. Onu Moskova örgütündeki çalışmam sırasında ilk olarak tanımıştım. Çok doğru sözlü, içtenlikli ve namusluydu. Parti ahlâkının tertemiz, lekesiz olduğunu söyleyebilirim. İşte Merkez Komitesine söylediği şeyler:

«Yoldaşlar! Herkes, herkes hakkında bildiği şevleri sayıp ortaya döküyor. Benim de Partiyeye bildirmek istediğim

bazı şeyler var. Ben Bakü'de çalışırken, Bakü'nün İngilizler tarafından işgali sırasında, Beria'nın Eşitlik hükümetinin karşı haber alma servisinde çalıştığı söylentileri çok yaygındı. Eşitlik karşı haber alma örgütü İngilizlerin denetimi altında olduğundan, Beria'nın Eşitçiler aracılığı ile hareket eden bir İngiliz haber alma ajansı olması gerektiği söyleniyordu.» (')

Kaminski konuşmasını bitirince yerine oturdu. Kimse bu konuda bir açıklama ya da reddetmede bulunmadı. Beria da bu konuda birşeyler söylemedi. Toplantı'nın o oturumundan hemen sonra Kaminski tutuklandı ve arkasında bir iz bırakmadan ortadan kayboldu. Ona bütün bütüne güvendiğim için başına gelenler içimde bir acı bırakmıştır. Böyle birşeyi uyduramayacağını bilirdim. O her zaman gerçekleri söylerdi. (')

Malenkov'un konuşmasını da hatırlıyorum. Kendi kendilerini överek göklere çıkardıkları için bir Orta Asya bürosu sekreteri ile Beria'ya çatmıştı. Malenkov birtakım dağcıların Orta Asya'nın en yüksek dağlarından birini fetheketlerini ve sonra bu parti sekreterinin adım o tepeye verdiklerini söylemişti. Bu adam sonradan tutuklanmıştır. Beria da kendini yüceltmekle suçlanmıştı. Bu konuda onu eleştirecek çok sebep vardı daha o zaman.

Toplantı sonunda Merkez Komitesi, NKVD'nin aşırılıklarım 'takbih' eden bir karar yayımlandı. Bu karar bize Partide hüküm süren keyfi idarenin sona ereceği hakkında ümit vermişti. Üç yıldanberi kimsenin bir dakika sonra ne olacağı konusunda hiçbir düşüncesi olmadan yaşamıştık. Bu korku ve şüphe Partinin moralini çökertmişti. Şubat

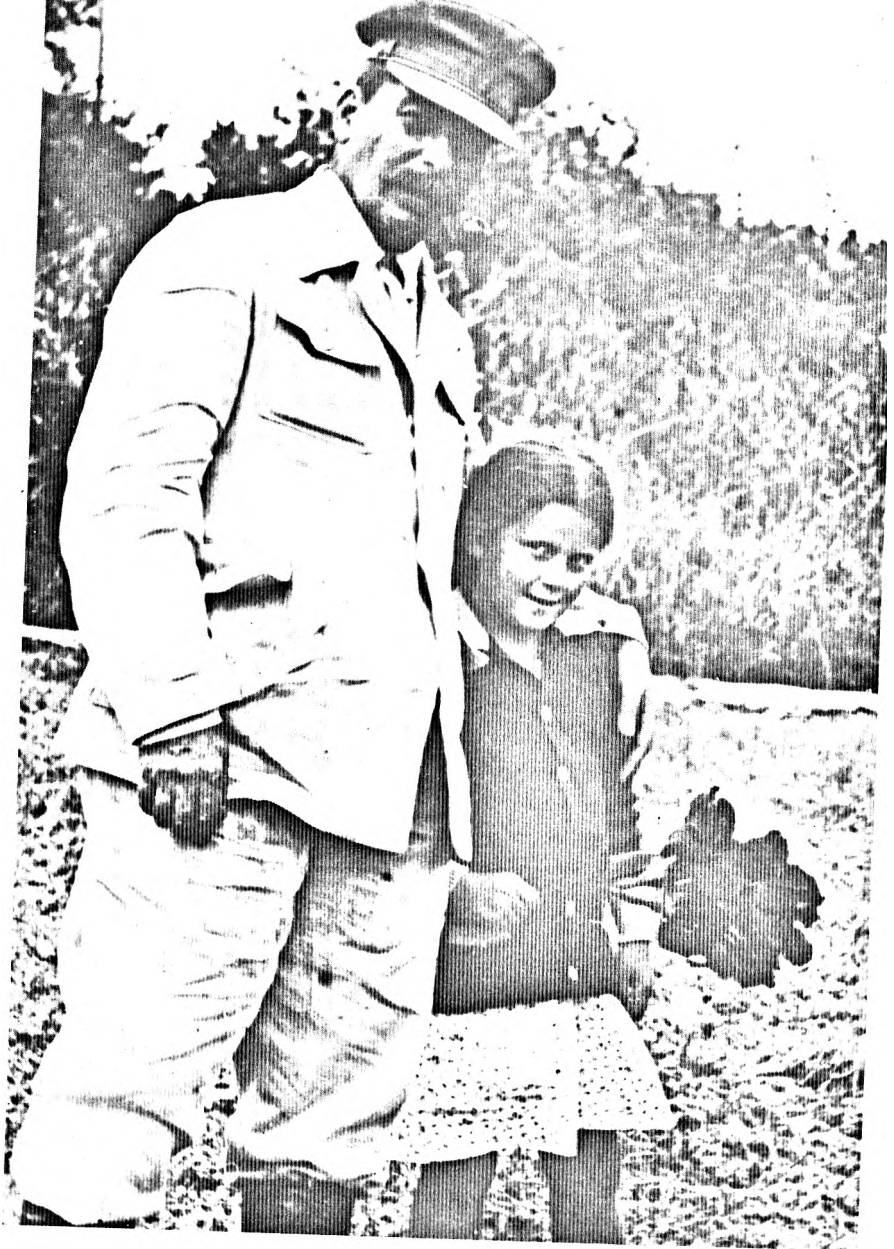
(') Eşitçi Ter İngiliz müdahalesi sırasında Bakü'de Bolşevik'lere karşı çarpışan Müslüman Kafkas milliyetçileri idiler.

(2) Halk Sağlık Komiseri olan G. M. Kaminski. Daha önceleri Sargo Ordzhonikidze'nin tabii sebeplerden öldüğünü yazan ölüm kâğıdına imza koyanlardan biriydi.

Stalin, 1930'ların başında (soldan itibaren) Kalinin, Kaganoviç, Orjonikidze ve Vorosilov'la bu pozu vermişti. Fakat aslında en yakınlarına bile güveni yoktu. Ve en yakınları için de, en haşın kararlara varmaktan çekinmezdi.

1938 yazında Kruşçev:
Ukrayna'da oy veriyor

Mm

1933 yılında kızı Svetlana görüyorsunuz. Evet.
k, Svetlana yıllarca sonra Soyret Rusya'dan Amerika'ya
kaçacak ve siyasi iltica hakkı isteyecektir.

Toplantısı'ndan sonra temizlik hareketi frenlendi, ama bas-kiya tam bir son verilemedi: İnsanlar, hâlâ sanki ayaklarının altındaki buz parçası kırılmış da suya gömülmüşler gibi bir anda kaybolmaya devam ettiler.

Beria ile birbirimizi sık sık Stalin'in evinde görmeye başladık (') Önceleri kendisini seviyordum. Dostça sohbetlerimiz oldu, hatta bol bol şakalaştık da. Ama yavaş yavaş siyasal rengi belirmeye başlamıştı. İki yüzlülüğü karşısında şaşkına dönmüştüm. Moskova'ya gelişinden kısa bir süre sonra, kolektif liderliğin ve Stalin'in yakın çevresinin atmosferi eskisinden bambaşka bir nitelik kazandı. Çok daha kötüye doğru gitti. Stalin bir keresinde Beria'nın etkisi karşısında duyduğu hoşnutsuzluğu şöyle açıklamıştı:

«Beria gelmeden önce, yemekli toplantılarımız huzurlu ve verimli olurdu. Şimdi ise herkesi içki yarışına davet edip meydan okuyor. Sofradakiler hep sarhoş oluyorlar!» (2)

Stalin'e bütünüyle hak vermekle birlikte cevabımda dikkatli olmam gerektiğini biliyordum. Stalin'in en hoşuna giden hilelerinden biri karşısındakini bir beyanda bulunmak üzere ya da bir beyanı onaylamak üzere tahrik etmek

(') Daha önce belirtildiği üzere Beria, Yezhov'un yardımcılığı görevine Kruşçev'in Ukrayna'ya gidiş tarihi olan 1938 Temmuzundan önce başlamamıştı. Fakat iki adam Beria'nın Moskova'yı sık sık ziyaretlerinden birinde karşılaşmış olabilirler ve ilişkilerini Kruşçev'in Kiev'den Moskova'ya geldiği zamanlar geliştirmiş olabilirler.

(2) Burada ve daha sonraları, özellikle Zdanov ve Şçerbakov'a atıfta bulunarak, Kruşçev bazı arkadaşlarının içki huylarından küçültücü bir şekilde söz etmektedir. Sarhoşluk yalnız Stalin'in çevresinde değil ordu yüksek kumandasında dahi moda idi. Kruşçev de çok içerdi ve hiç olmazsa 1956'ya kadar halk önüne sık sık sarhoş olarak çıkmıştır. Gerçekten de sarhoşluğa karşı Sovyet davranışı İngilizlerin yüzelli yıl önceki davranışlarını andırmaktadır. Kruşçev e hak vermek için Beria'nın ayıktan çok sarhoş olduğunu belirtmek gerekir. Kendisini gördüğüm birkaç kere hep sarhoş olduğuna dikkat etmişimdir.

ve insanın başkası hakkındaki düşüncelerini anlamaktı. Stalin'le Beria'nın pek sıkıfıkı oldukları belliydi. Bu arkadaşlığın ne dereceye kadar içten olduğunu bilmiyordum ama bildiğim şey, Stalin'in Yezhov'un yerine Beria'yı seçmesinin bir rastlantı olmadığıydı. Stalin'in gözünde kalmak isteyen herkes Beria'ya da yaltaklanmak zorunda idi. Kaganoviç bu tür dalkavukluklarla yükselmekte pek ustaydı. Molotov'un bu tür insanı alçaltıcı davranışlarda bulunduğunu görmediğimi söylemeliyim. Ben de hiçbir zaman Beria'nın önünde elpençe divan durmadım ve bunun sonucunda Beria'nın bana karşı çıkışları ile kaşılaştım. Parti ve Devlet içinde birçok önemli mevkilerde çalıştığım için ilerici gelişmeler konusunda tavsiyelerde bulunacak birçok fırsat ele geçirmişimdir. Genellikle Stalin beni destekledi; desteklemediği zamanlar da bu, hemen hemen her zaman Beria ile Malenkov'un onun üzerindeki etkilerinin sonucuydu. Bana karşı muhalefetlerinin temelinde kıskançlık yattığına eminim.

Beria, Stalin üzerindeki etkisi ve kolektif liderlikteki gücünden dolayı şiddetli bir kıskançlık içindeydi. Şu hikâye onun neler yapmaya yetenekli olduğunu gösterir:

Stalin'in kayınbiraderi Redens (') önceleri Gürcüstan'da Devlet Güvenliği Halk Komiseri olan Beria'nın yardımcısıydı. Beria, kendisi Moskova'ya atanmadan önce Redens'i Gürcüstan'dan atmaya karar verdi. Niçin? Stalin'in Gürcüstan'da Beria'dan başka ajanı kalmaması için. Beria, Sergo Ordzhonikidze'ye de aynı nedenle düşmandı. Redens'i ortadan kaldırmak için ne yaptı? Adamlarına talimat vererek Redens'i bir meyhaneye sokturdu, orada iyice sarhoş ettirdikten sonra adamı kaldırırma bıraktırdı. Polis de gelip onu orada şerefsiz bir durumda sızmış olarak buldu. Beria Stalin'in Redens'in kendini küçük düşürdüğünü öğrenmesini de sağladı. İşte bunun için Redens Gürcüstan'daki görevin-

(') Redens, Svetlana Alliluyeva'nın dayısıdır. «Bir Dosta Yirmi; Mektup»ta onun üzerine çok şey yazmıştır.

den kovuldu ve NKVD'nin Moskova Bölgesel bürosuna atandı. Beria'nın nasıl bir tahrikçi olduğunu görüyorsunuz! Yıllarca sonra, Beria devrildikten sonra, Merkez Komitesi eski bir Gürcü mahpustan aldığı bir mektupta Beria'nın buna benzer oyunlarının kurbanlarının tam bir listesini ele geçirdi.

Beria, bazı insanların başları dertte iken onlara yaptığı iyilikleri anlatmaktan pek hoşlanırdı. Fakat çoğunluğu yalan olan bu hikâyelerin hepsinin meşum bir yanı vardı. Bir keresinde bana Mareşal Meretskov'u, bir halk düşmanı ve İngiliz ajanı olduğuna dair itirafnamesini imzalamaya zorladığını anlatmıştı (') Bu itirafı ben kendim okumadım. Stalin bunu dağıtmamıştı. Bu olay savaş sırasında geçmişti, o zaman da artık Stalin ülkenin tek mahkemesinin tek yargıcı olmuştu. Kimin tasfiye edileceğini kendisi tayin ediyordu; başkalarının kendisini desteklemesine ihtiyacı yoktu. Beria'nın hikâyesine göre, Meretskov'un serbest bırakılmasının ve hizmete dönmesinin bütün şerefi kendisine aitti.

«Yoldaş Stalin'e gidip, 'Bu Meretskov'un İngiliz casusu olarak tutuklanması da ne demek,' dedim. 'Hiç İngiliz casusu olabilir mi o? Namuslu bir insandır. Savaş var ülkemizde, Cephe'de ona ihtiyacımız var üstelik. Bir komutanlık verilmeli kendisine.'

Stalin, 'Haklı olabilirsin. Git bir konuş bakalım,' dedi. Meretskov'a gidip, 'Yazdığın bu itirafname saçma,' dedim. 'Sen casus filan değilsin. Namuslu bir insan, iyi bir Rus'sun. Hiç İngiliz casusu olabilir misin sen?'

- P) General Meretskov, bir mucize sonucunda hapisten kurtulan ve Hitler'le savaşmak üzere cepheye gönderilen birçok yüksek rüt. belı Kızılordu subayından biriydi. Bunlardan en ünlüsü Mareşal Rokosovski'dir. Bir diğeri de, sonradan Berlin'de Sovyet komutanı olan ve hapisane hayatını «Hayatımın Yılları» adlı kitabında dile getiren General Gorbato'v'dur.

Meretskoy ümitsizce yüzüme bakarak, 'Söyliyecek bir şeyim yok,' diye karşılık verdi. 'Elinizde kendi elyazım-la yazılmış bir itirafnamem var. Beni niçin yeniden sorguya çektiğinizi anlamıyorum.'

'Seni sorguya çekmiyorum, Yoldaş Meretskoy. Sana, senin casus olmadığını bildiğimi söylüyorum. Git hücrene düşün biraz. İyi bir uyku çek. Yarın yine görüşürüz.' Alıp götürdüler adamı. Ertesi gün yine karşıma çağırıp, 'Düşündün mü bakalım?' diye sordum.

Meretskoy ağlamaya, bana teşekkür etmeye başladı. 'Nasıl olur da ben İngiliz casusu olabilirim. Ben iyi bir Rus'um. Ulusumu sever, ona inanırım,' dedi. Böylece hapis-ten salıverdiler, general üniformasını giydirdiler, doğruca cepheye komutan olarak gitti.»

Hikâyenin böyle anlatıldığı kadar basit olmadığını biliyorum. Tutuklanmasından önce Meretskoy güçlü, gösterişli genç bir generaldi. Serbest bırakıldığında eski görünüşünün bir gölgesi idi âdeta. Beria'nın anlattıkları, beni başka bakımlardan da şaşkına çevirmişti. Meretskoy'u kimin tutukladığını bilmiyordum. Beria bunu V.S. Abakumov'a yük-lüyordu, ama, Abakumov kimdi? Beria'nın adamlarından bi-riydi bu. Abakumov herkesten hatta Stalin'den önce Beria'-ya rapor verirdi. Beria'nın emri olmadan Meretskoy'u tutuk-layamazdı. (')

Beria bana Meretskoy'u haptiden nasıl çıkardığını an-latırken aklıma onun başka bir sözü gelip takılmıştı. Beria şüphelenilen bir kimse üzerinde şunları söylemeyi pek se-verdi: «Dinleyin beni, bir geceliğine onu bana verin, ertesi

(') 1946'da Devlet Güvenlik Bakanı olan kötü ünlü bir Çeka'cı olan V. S. Abakumov. 1951'de görevinden alınmış, 1949 Leningrad Dâvası'nı uydurmuş olduğu gerekçesi ile 1954'te kurşuna dizilmiştir. Aleksandr Solzhenitsin'in «İlk Çember» adlı romanında hikâyesi anlatılmaktadır.

sabah kendisine İngiltere kralı olduğunu itiraf ettireyim.»
Bunu ne anlama çekeceğimi bilmiyordum ama Beria'nın istediğini elde etmeyi bildiğinden de şüphem yoktu. Beria'nın küstahlık ve hilekârlığı gittikçe sağlamlaşan güçlü durumu ile orantılı olarak artıyordu.

Dördüncü Bölüm

UKRAYNA'YA DÖNÜŞ

A

PARTİYİ TOPARLAMA ÇABALARI

Ukrayna Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak 1938'de Kruşçev'in ilk görevi, hiçten yeni bir parti örgütü yaratmaktır. Kossior'un başkanlık ettiği eski Parti örgütü 1929'dan tasfiye hareketinde yokolona kadar sürmüştü. Fakat Kruşçev, Partiyi yeniden kurma çabasıdayken temizlik hareketleri devam ediyordu. Bu bölüm bu çabanın 'mahiyetini' açıklamaktadır. Kruşçev'in sözünü etmediği ikinci görevi, Ukrayna'yı Ruslaştırmaktır. Bu görev, mahalli vatanseverliklerinden (burjuva milliyetçileri diye adlandırılarak) şüphe edilen ve kilit mevki-lerde bulunan bütün Ukraynalıları yerlerinden almayı ve okullarda ve diğer yerlerde Ukrayna dilinin kullanılmasını önlemeyi kap-

sıyordu. Bu, Stalin gözünde çok önemli bir eylemdi. Sovyetler Birliği'nin ekmek sepeti ve aynı zamanda çok güçlü bir sanayi bölgesi olan bu zengin topraklarda Ukrayna milliyetçiliği çok güçlüydü. Büyük bir merhametsizlikle uygulanan bu politikanın resmî özrü —Kruşçev'in 1938 yazında dediği gibi— «Alman faşistlerini, toprak ağalarını ve burjuvaziyi içeri sokmak ve Ukrayna işçi ve köylülerini faşizmin köleleri ve Ukrayna'yı Polonyall - Alman faşistlerin bir sömürgesi yapmak isteyenlerin» hepsini ortadan kaldırmaktı.

QUENİ Ukrayna'ya Parti örgütünün başına göndermek istiyoruz. Kossior, işleri pek iyi halledemiyor anlaşılan. Onu Moskova'ya Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Yardımcısı ve Merkez Komitesi Komisyonu Başkanı olarak alacağız.»

Stalin, 1938'de bana en yüksek Ukrayna makamını teklif ettiği zaman üç şeyden ötürü bunu kabulde düşünce-liydim: Birincisi, Kossior'u seviyor ve onun yerini almak-tan rahatsızlık duyuyordum. 1929'da Ukrayna Merkez Komitesi Birinci Sekreteri olarak Kaganoviç'in yerini aldığından beri tanıyordum kendisini. O yıl benim Sanayi Akademisi-ne girmek için başvurduğum yıldı ve bunu onaylayan Kossi-or olmuştu. İkincisi, Kossior'un yerini alacak kadar tecrü-beli olduğuma inanmıyor, Ukrayna Birinci Sekreteri kalpa-ğının başına büyük geleceğinden korkuyordum. Son ola-rak da, milliyetçilik sorununu düşünüyordum. Ukrayna'da görev aldığım ve gerek Ukrayna'lı komünistlerle, gerekse Parti üyesi olmayanlarla iyi geçindiğim doğrudur. Ama yine

de bir Rus olarak, Ukraynalılar arasında bir garip hissediyordum kendimi. Ukrayna dilini anladığım halde, konuşacak derecede öğrenememiştim. Bütün bunları Stalin'e anlatarak Ukraynalıların, özellikle aydınlarının bana karşı çok soğuk davranabileceklerini belirttim ve;

«Benim gibi bir Rus'u Ukrayna'ya göndermek pek anlamsız,» dedim.

«Kossior Rus değil ama, Polonyalı. Niçin bir Rus, Ukraynalılar karşısında bir Polonyalıdan daha âciz kalsın?»

«Kossior, Polonyalı olabilir,» dedim. «Fakat Ukrayna dilinde nutuk çekebiliyor. Üstelik benden çok tecrübeli de.»

«Bu kadar tartışma yeter! Ukrayna'ya gidiyorsun.»

«Pekâlâ. Bana olan güveni haklı çıkaracak herşeyi yapıp Ukrayna Partisini ayağa kaldırmaya çalışacağım.»

Bu görevi başaramıyacağımdan korkuyordum ama, Merkez Komitesi'nin bana böyle yüksek bir makamı lâıyk görmesi koltuklarımı da kabartmıştı.

Ukrayna örgütünde tepeden tırnağa bir silkelene olduğunu biliyordum. Kossior'un yerinden alınması, bunun derecesi üzerinde bir fikir veriyordu. 1920 yıllarında Ukrayna Parti kongrelerinde ve madenciler toplantılarında sık sık karşılaştığım eski Ukrayna Halk Komiserleri Konseyi Başkanı Çubar'ın akibetini de görmüştüm i¹⁾. Bir ara Donbass'ta madenlerin başında bulunmuştu. Parti davranışı her zaman başarılıydı. Sonraları birgün ben Kremlin'de ve Stalin'in bürosunda iken Stalin telefona çağırılmıştı. Birkaç dakika birisi ile konuşmuş, sonra telefonu kapatmıştı. Bana dönerek, telefon edenin Çubar olduğunu ve ağlayarak namuslu bir insan olduğunu ispat etmeye çalıştığım söyle-

P) V. Çubar, Kruşçev'in Ukrayna'daki ilk günlerinden kalma bir dosya idi. 1923'te Ukrayna Başbakanlığına atanmış, 1935'te Mikoyan'la aynı zamanda, öldürülen Kirov'un yerine Politbüro'ya girmiştir. 1938 yazında ortadan kaybolmuş ve 1939 Şubat'ında idam edilmiştir.

misti. Stalin'in sesinde Çubar'a acıyan bir ton sezinlemiştim. Hiç olmazsa Çubar'ın niçin bu kadar üzüntülü olduğunu anlamış gibiydi. Hemen ertesi gün Çubar tutuklanmış ve tasfiye edilmişti.

Ukrayna Komünist Partisi, Polonya ve Batı Ukrayna temizlik hareketlerinin sonucu olarak yıkılmıştı. Pek çoğu Moskova'da Komintern'de yaşayıp çalıştıkları için Stalin'in Polonya Partisinin liderlerini ortadan kaldırması kolay olmuştu. V) Bierut ve Gomulka'nın hayatta kalmış olmaları, Parti çevrelerince pek tanınmış olmamalarındandır. Batı Ukrayna Komünist Partisi dengesiz, hatta yıkıcı unsurlarla doluydu; ele geçirebildiğimiz personel tahrikçi, döneke, Pilsudski ajanları olarak tasfiye edilmişti. Ukrayna Merkez Komitesi teknik olarak Batı Ukrayna Partisi'nden sorumlu olduğundan 1920'lerden beri tanıdığım birçok Ukrayna Parti lideri bu temizlik hareketinden süpürülmüşlerdi. Bunların arasında ben 1928-29'da Kiev Örgütsel Bölümü Başkanı iken Kiev Bölgesel Komite Birinci Sekreteri Yoldaş Demçenko da vardı. (2)

■,*

Stalin beni Kiev'e gönderdiğinde Ukrayna Merkez Komitesi Birinci Sekreterliğine ek olarak hem Kiev Bölgesel hem de Kiev Şehir Komitelerinin de Birinci Sekreteri olacağımı söylemişti. Benim bu kadar çok görevi birden yüklenemeyeceğimi söylediğim an kararında ısrar etti.

(1) Bu, Stalin'in 1937 - 39 yılları arasında Polonya Komünist Partisi'ni bile bile parçalaması olayına zalim denecek kadar küçümsenen bir 'atıftır. Kruşçev'in dediği gibi, Polonya Partisi'nin en ileri gelen kişileri, Polonya diktatörü Mareşal Pilsudski'den kaçıp Moskova'ya sığındıkları için bu temizlik hareketi kolayca başarılmıştır. O sıralarda Moskova'da çalışan birçok Alman, İspanyol ve diğer yabancı komünistler de bu arada ortadan kaldırılmışlardır.

(2) Kruşçev'in sözünü ettiği Batı Ukrayna, o zaman Polonya'nın bir parçasıydı. Almanya, 1939'da Polonya'yı işgal ettiğinde Sovyetler Birliği tarafından ele geçirilmiştir. (5. bölüme bkz.)

«Sen yaparsın,» dedi. «Yanında kimi istediğini seç hele oraya gidince.»

Malenkov'a bana bazı Ukrayna'lıları vermesini söyledim. Kendi yardımcılarından olan Burmistenko'yu İkinci Sekreterim olarak atadı. İlk gördüğüm anda sevdim Burmistenko'yu. Aynı kumaştan biçilmiştik ikimiz de. (') Kendisine Moskova örgütüyle Merkez Komite örgütünden on, on-beş kişi seçmesini söyledim.

Ukrayna'ya varınca Yoldaş Kossior bize başlarındaki dertleri anlattı ve temizlikten arta kalan bir kaç Parti liderini tanıştırdı. Özel bir Merkez Komitesi toplantısında bizi Ukrayna Partisine resmen tanıttı. Parti tertemiz olmuştu. Sanki ne bir bölgesel ve İdarî komite sekreteri, ne bir Halk Komiserleri Konseyi sekreteri, ne de tek bir üye kalmamış gibiydi. Parti liderliği de bütünü ile ortadan silinmişti. Hiç yoktan varedecektik herşeyi. (2)

Moskova'dan Lukaşov'u getirtmek için Stalin'den izin istedim. Lukaşov bugün de hayattadır ama emekliye ayrılmış uzun bir zaman oluyor. Moskova'da işçi kooperatifleri için sebze ve meyve alımı işleri ile uğraşırdı. Çok çalışan, yetenekli bir insandı. Stalin'e onu Ukrayna'da İç Ticaret Halk Komiseri diye atamak istediğimi söyledim, Stalin buna razı geldi.

(') M. O. Burmistenko henüz on yedi yaşında iken 1919'da Çeka örgütüne girerek kendini göstermiştir. Kollektifleştirmeye olan direncin bastırılmasındaki vahşeti ile ün yapmıştır. ORPO'da (İlerigelen Parti Organları Bürosu) Malenkov'un yardımcısı olarak, temizlik hareketlerinde faal ve 'meşum' bir rol oynamıştır. Kruşçev'in yardımcısı olarak Kiev'e atanması, pek yakında kellelerin uçacağını gösteren bir kanıttı.

(2) Kruşçev'in gitmesinden önce Ukrayna'da olanların ışığı altında Kruşçev'in 1938'de Stalin'in yarattığı karışıklığı anlamış olması gerekmektedir. Stalin'in ölümüne kadar, Stalin'in tutumunun caniyane olduğunu bilmediğinde ısrar etmesini saçma kılacak noktalar bu ve bunu izleyen bölümlerdeki sözlerinde bulunmaktadır.

Sonra birdenbire Lukaşov tutuklanıverdi. (') Birinci olarak Lukaşov'u sevdiğim ve ikinci olarak da sorumlu bir mevkie tayinini istediğim için bu çok tatsız bir darbe oldu bana. Lukaşov'un bir halk düşmanı olarak tutuklanmasının benim için çok kötü olacağını biliyordum. Aradan uzun bir süre geçtikten sonra Lukaşov serbest bırakıldı. Vücutça ve ruhça çökmüş ve bitmiş olarak Ukrayna'ya çıkageldi. Beni bir fesat çemberinin üyesi olarak adlandırmak için işkence edildiğini anlattı. Eskiden Moskova'da çalışırken bir kere Lukaşov'un soğan tohumu ve sebze almak üzere Polonya ve Litvanya'ya gönderilmesini istemiştim. Tutuklandığı zaman, bu ticarî görevinin dış ülkelerdeki Sovyet aleyhtarî örgütlerle ilişki sağlamak amacı ile sağlanmış gizli bir siyasal görev olduğunu itiraf etmesi istenmiş. İtiraf etmeyi reddetmiş ve serbest bırakılmıştı; çok az vukubulan bir olaydı bu. Stalin'e bunu anlattım.

«Evet,» dedi. «Ne demek istediğini biliyorum. Bu tür sapıklıklar oluyor. Benim aleyhimde de delil topluyorlar.»

Şu olaydan sonra NKVD'nin faaliyetleri konusunda epey rahatsız oldum: Ben Ukrayna'ya geldiğimde İçişleri Halk Komiseri Uspenski idi. Onu pek az tanıdığım halde severdim. Adı Polonyalı adı olduğu halde kendisi Rus'tu. Yagoda'nın merkezî NKVD'sinde çalışmış, sonraları Moskova Bölgesi NKVD temsilcisi olmuş, daha sonra da Kremlin kumandanı olmuştu. Oradan da Ukrayna'ya tayin edilmişti. Merkez Komitesi'nin kendisine güvendiği açıkça belliydi. Geldiğim zaman gördüğüm kadarı ile bu güven de yerinde idi. Fakat az bir zaman sonra bazı şüphelere kapıldım.

Kiev Şehir Komitesi İkinci Sekreteri Kostenko adında birisi idi. Kendisini iyi tanıımıyordum ama çalışkan ve güvenilir bir insan kanısını yaratıyordu. Namuslu, basit bir

(') Burada sözkonusu edilen insanlar ikinci derecede önemli kişiler olup, sonları kendileri gibi onbinlercesinin aynı olmuştur.

kişiydi. Geçmişinde işçi ya da köylü olduğunu hatırlamıyorum. Birdenbire kendisinden şüphelenildi ve tutuklandı. Halk düşmanları ile olan bağlantıları hakkında uzun bir itirafname gönderdiler bana. Çok şaşırmıştım.

Uspenski'ye;

«Tutukladığın bu Kostenko ile bir konuşmak istiyorum,» dedim.

«Olur, Yoldaş Kruşçev!» dedi.

İçişleri Komiserliğine gittim, Kostenko'yu karşıma çıkardılar. İtirafında söylediği herşeyi benim önümde onayladı.

«Evet,» dedi. «Bunların hepsini yaptım. Bir fesat örgütünün parçası idim. Herşeyi, herkes hakkında bütün bildiklerimi anlattım. Hiçbir şey gizlemedim.»

Tam olarak tatmin olmamıştım. Kostenko'nun itirafı cevaplandırdıklarından çok fazla sorular uyandırmıştı bende. Bundan da keyfim kaçmıştı. NKVD bürosundan çıkarken Uspenski'yi uyardım: «Yoldaş Uspenski, eğer Kostenko yu bir halk düşmanı olarak ölüme mahkûm edersen belki de son sözleri sırasında birisini daha suçlar. Böyle birşey olursa ithamlarını ispatlıyana kadar onu idam etmemeni tavsiye ederim. Yalan yere kimseyi suçlamasını önlemeliyiz.»

Bir süre sonra Uspenski'nin getirdiği bir raporda Kostenko'nun tam kurşuna dizilmeden önce Kiev Bölgesel Komitesi'nde kendi yerini almış olan Çerepin'in de aynı suçları işlemiş olduğunu söylediği bildiriliyordu. Çerepin'i severdim. Poltava'lı basit fakat akıllı bir köylüydü. Kostenko'nun onu suçlamaya çalıştığını öğrenince çok hiddetlendim.

«Buna nasıl izin verdin Yoldaş Uspenski?» dedim. «Ben sana açık olarak Kostenko'nun kurşuna dizilmeden önce yapacağı suçlamaları tahkik etmeni söylemiştim!»

Personel kısmında olduğu için yardım edebileceğini

umduğum Merkez Komitesi'ndeki Malenkov'a telefon ettim hemen. Olup bitenleri anlattım.

«Çerepin'e güveniyor musun?» diye sordu Malenkov.

«Evet.»

«O halde işinin başında kalsın.»

Rahatlamıştım. Fakat aradan çok geçmeden Malenkov bana telefon ederek;

«Çerepin'i Sekreterlikte tutmasak daha iyi olacak, dedi.» Senin ona güvendiğini anlıyorum ama elimizde aleyhinde çok ciddi deliller var.»

«Ne delilleri? Kostenko'nun suçlamalarını mı söylüyorsun? Bu delil değil, iftira, iftira!»

Fakat Malenkov söz dinlemiyordu. Çerepin'in Parti gözünde itibarının iadesine çalıştım. Zaten Halk Ticaret Komiseri Yardımcısı yapmıştık onu. Merkez Komitesi'ne başvurup kendisini Parti işlerinde çalıştırmak için izin isteyip duruyordum. Vicdanım beni rahat bırakmıyordu bu konuda. Kusursuz bir insan olduğunda ve haksız bir iftiraya uğradığında ısrar ediyordum. Sonunda Malenkov pes etti ve Çerepin, Sumski Bölgesel Komitesi Birinci Sekreterliğine getirildi. Savaş başladığında Kıyı Ordusu Askerî Konseyi'ne adaylığını bildirdim. Alman saldırısı sırasında öldürüldü. Böylece ülkesi, halkı ve Sovyetler Birliği için hayatını şerefle vermiş oldu.

Stalin beni Ukrayna'ya gönderirken;

«Senin şehirler ve sanayi için zayıf bir yanın olduğunu bilirim,» demişti. «Ama sınai ve belediye yönetimine kuvvet verip tarımsal sorumluluklarını unutmamanı öğütlerim. Özellikle bütün zamanını Donbass'ta geçirmemeye dikkat et. Sanayide olduğu kadar tarımda da birçok sorunlar bulacaksın. Hele şunu hatırdan çıkarma; Ukrayna çiftçiliği, Sovyetler Birliği için çok önemlidir. Oradaki tarım alanımızı daha iyi çalışacak şekilde örgütlemeye bak.»

Öğütlerine kulak verdim, ilk gözağrılarım olan ma-

dericilik ve sanayi dallarına kapılmamak benim için çok zor oldu. Fabrikalar, atelyeler, madenler hep beni çekiyordu. Herşeye rağmen çiftçilik konusunda mümkün olan herşeyi öğrendim. Ukrayna içlerinde çok dolaştım, çiftlikleri, köyle-ri ziyaret ettim; tarımcılarla, yöneticilerle konuştum.

Burmistenko ile Ukrayna'ya 1939'un Ocak ya da Şubat'ında tam ilkbahar ekimi sırasında geldik. Gelir gelmez de tehlikeli bir sorun karşısında bulduk kendimizi. Ukrayna'nın batı kesimlerinde, Polonya sınırı civarında atlar düşüp düşüp ölüyorlardı. Kimse atlara ne gibi bir hastalığın geldiğini bilemiyordu. Vinnitsa bölgesinde bir kollektif çiftliği gezerken bir seyise atların neden böyle sinekler gibi öldükleri hakkında bir bilgisi olup olmadığını sordum. Hayvanların zehirlendiklerini söyledi.

«O adamın atlara zehir verdiğini gördüm,» dedi. «Hemen yakalayıp götürdük. Kimmiş biliyor musunuz? Veterinermiş hem de.»

İnanılmaz birşey değildi bu. Bize karşı savaşa hazırlanan Almanların ekonomik ve askerî gücümüzü sabote etmeye çalışmaları mümkündü. Atlar o günlerde sadece 'hayvan' değildiler: Bugünün tankları, uçakları, cipleriydiler aynı zamanda. (')

Meseleyi biraz daha deşmek istedim. Uspenski'ye;

«Atları zehirlerken yakalananlardan kimse kaldı mı hapiste?» diye sordum.

«Bir kaç tane var.»

«Kimler?»

Bir Musevi olan Harkov Veterinerlik Enstitüsü'nün bir profesörünü ve Ukrayna'lı olan Harkov Hayvancılık Enstitüsü direktörünü saydı.

(') Garip fakat gerçektir bu. Stalingrad savaşı sırasında İran yolu ile Amerikan kamyonları gelene kadar Sovyet ordu ulaşımı atla yapıldı.

«Bunlarla konuşmak istiyorum. Ama hapishanede değil, senin bürona çağır onları.»

«Ne faydası var ki? NKVD'ye sabotajcı ve Alman ajanı olduklarını itiraf ettiler bile. Sana da aynı şeyleri tekrarlıyacaklar.»

«Olabilir. Fakat bu işte beni rahatsız eden bir nokta var. İtiraflarında kullandıklarını söyledikleri zehirin kimyevi formülünü vermişler. Bizim bilim adamlarımıza bu formülünden bir örnek yaptırıp atlara yedirdim, hiçbir şey olmadı. Vermiş oldukları zehirin etki etmemesi beni çok şaşırttı. Onun için tutuklularla kendim konuşmak istiyorum.»

«Pekâlâ. Bir görüşme hazırlarım.»

NKVD'ye gittim. Elli yaşlarında ak saçlı Musevi profesörü karşıma çıkardılar.

«Ne söyleyeceksin bakalım?» dedim.

«İki itirafname verdim şimdiye kadar. Ancak orada yazılanları tekrarlayabilirim. Evet, bizler Alman ajanlarıyız. Bize atları zehirlleme görevi verilmişti.»

«Peki ama itirafnamenizde verdiğiniz kimyevi formülün hayvanları hasta bile etmemesini nasıl açıklarsınız?»

«Olabilir. Bize doğrudan doğruya Almanya'dan gelen ilaca burada kendi hazırladığımızı katardık. Almanya'dan gelen maddenin ne olduğunu bilmiyoruz.»

Tatmin olmamıştım. Bana kalırsa itirafnameleri tutarsızdı ve mesele kapanmış sayılamazdı. Ona suçsuzluğunu ileri sürmesi için mükemmel bir fırsat vermiş olduğum halde o eski hikâyesinden bir adım bile gerilememişti. Beni rahatsız eden birşey daha vardı. Bir Musevi, can düşmanı ve Musevi aleyhtarı Alman faşistlerinin emrine niçin girsindi? Bir anlamı yoktu bunun. Şüphesiz bunu sınıf mücadelesi terimleri ile filan açıklayabilirdiniz, ama ben yine de şüphe ediyordum.

İkinci doktoru, Harkov Hayvancılık Enstitüsü Başkam'm çağırdım. O da itirafım tekrarladı. Sabotajcılıkla suç-

lanmak şaka değildi, eğer suçlarını itiraf ederlerse belki kendileri için daha iyi olacağını düşünüyorlardı. Ama yine de...

Hayvanların esrarlı ölümlerini inceleyecek bir komisyon kurmaya karar verdim. Burada da karşıma bir duvar çıktı. Birçok böyle komisyonlar kurulmuş, fakat hayvanlar ölmekte devam edince bunlar iptal edilmiş; üyeleri de tutuklanıp tasfiye edilmişlerdi. Onun için, haklı olarak, bu komisyonların birinde görev almanın insanın hayatının sonu demek olduğu kanısı yaygındı.

Ukrayna Bilimler Akademisi Başkam Yoldaş Bogomelets'i çağırttım. Parti üyesi değildi ama bence bu bir formaliteden başka birşey değildir. İyi bir Sovyet vatandaşı ve ilerici bir insan olduktan sonra Partili olmuş, olmamış benim için hepsi birdir.

«Yoldaş Bogomelets,» dedim. «Çiftliklerimizdeki atların halen ölmekte olduklarını biliyorsunuz. Bu konuda birşeyler yapmamız gerek.»

«Ne yapabiliriz ki?»

«Bilimin bu kadar çaresiz kalacağına inanmıyorum. Eğer sıkı bir çalışma yaparsak ölümlerin nedenini bulabiliriz gibi geliyor bana. Bir araştırma komisyonu daha kurmamız gerektiğini düşünüyorum. Arkadaşlarınızın, geçmişte bu gibi komisyon üyelerinin tutuklanmış olmaları nedeni ile, bu komisyona tayin olunmaktan korktuklarını biliyorum. Fakat siz, Bilimler Akademisi Başkanı olarak, bu komisyonun başkanı olursanız diğer uzmanların isteyerek size katılacaklarına inanıyorum. Size komisyonun bütün toplantılarına kendimin de katılacağına ve bilim adamlarınızın raporlarını dinliyeceğime söz veriyorum. Komisyonunuzun herhangi bir nedenle suçlanmasını önlemek için Halk İçişleri Komiseri Yoldaş Upsenski de bu toplantılara katılacaktır. Bir tedbir daha almanızı salık veririm; birbirine paralel ola-

Kruşçev'i 1934 yılının 1 mayıs yürüyüşünü Kızıl Meydan'da Stalin ve Molotov'la birlikte izlerken görüyorsunuz.

1935 yılında çekilen bu resimde, Kruşçev'in görevi, Moskova Şehir ve Bölge Komitesi Birinci Sekreter'ini idi. Bu bakımdan Stalin'le sık sık temas ediyor, hattâ aile çerçevesi içinde yaşıyordu.

rak çalışan iki komisyon kuralım. Böylece birinden birinin bir sonuç alması şansını arttırırız.»

, Gerçekte iki paralel komisyon kurmaktaki maksadım başkaydı. Çevrede sabotörlerin bulunduğunu tahmin ediyor ve bunlardan biri komisyonlardan birine girmeyi başarırsa hiç olmazsa diğer komisyonun namuslu kişilerden meydana gelmiş olmasını istiyordum.

Pek isteksiz gözükmesine rağmen Bogomolets razı oldu.

İki komisyonun üyeleri SSCB Halk Tarım Komiserliği tarafından onaylandı. Tam olarak emin olmak için, Moskova'dan Profesör Vertinski başkanlığında bir üçüncü komisyon daha getirttik. Her üç komisyon da çiftliklere dağılıp çalışmalarına başladı.

Bir zaman sonra Ukrayna komisyonlarından biri, Profesör Dobrotko'nunki bu hastalığa ıslak saman içinde büyüyen bir mantar türünün sebep olduğu kararına vardı.

Yoldaş Dobrotko;

«Hastalık sebebinin bu mantar olduğunu anlayınca, kendime bunu aşılıp sonucunun ne olacağını bekledim. Atları öldüren hastalığa benzer bir hastalığa tutuldum,» dedi.

Profesör Vertinski, Dobrotko'nun sonuçlarını kabul etmeye razı değildi. Vertinski Moskova'lı, Dobrotko ise Ukrayna'lı idi. O sıralarda bu farklılık pek önemliydi. Aralarında bir çatışmayı önlemek için, araştırmanın gerçek karşılığı bulunduğu ispatlanana kadar bir süre daha devam etmesini istedim.

Uzun bir süre geçtikten sonra Vertinski, Dobrotko'nun bulguları ile aynı fikirde olduğunu söyledi. Araştırma sona erince, Kiev'de bir toplantı yapılarak rapor sunuldu. Hastalığı önlemek için öngörülen yol çok basitti: Samanları kuru tutmak!

Stalin olayı dikkatle izliyordu. Ukrayna'da atların ze-

hirlendiğini duyunca çok keyfi kaçmıştı. Moskova’ya dönüp de komisyonlarımızın raporlarını kendisine sunduğum zaman komisyon başkanlarının mükâfatlandırılması gerektiğini ileri sürdüm. Profesör Dobrotko’ya ‘İşçi Kızıl Bayrak’ nişanı verildi; oysa, bana kalırsa ‘Lenin’ nişanı almalıydı. Bütün bu işlerde rolü aracılık olmakla birlikte, Profesör Vertinski’nin de ‘Şeref’ nişanı almasını teklif etmiştim.

Tarım alanında kazandığımız zafer bir başarıdan daha büyük bir şeydi. Bu ahlâki ve siyasal bir zaferdi aynı zamanda. Fakat ben durumun üzerine eğilip de ele alana kadar kaç tane kollektif çiftlik yöneticisi, hayvan yetiştiricisi, hayvancılık uzmanı ve bilim adamı sabotajcı olarak can vermişti bu yolda!

Ukrayna’daki güvensizlik ve hainlik havasının dağılması için uzun zaman geçmesi gerekmişti. Temizleme hareketi sırasında hüküm süren davranış izlerine sürekli olarak rastlıyordum. Ukrayna’da aynı zamanda siyasal bir kişiliği olan bir doktor vardı. Adı Medved’di (‘ayı’ anlamına gelen ve çok rastlanan bir soyadı) Bu adam, yıllar sonra, San Fransisco’ya Birleşmiş Milletler’in kuruluşuna giden Ukrayna delegeleri arasında idi. Orada düşmanlarımızı rahatsız etmişti ve onun hakkında hep, «Ukrayna ayısı yine hırlıyor!» derlerdi. Gerçekten ayı homurtusu gibi bir sesi ve tıpkı bir ayağa yaraşan huyu vardı. Benim zamanımda Ukrayna’da bu Medved hakkında anlatılan bir hikâyeye temizlik hareketinin en yüksek anında durumun ne çılgın aşırılıklara vardığını göstermesi bakımından ilginçtir:

Medved, ya Kiev ya da Harkov Bölgesel Sağlık Bölümü Başkan Yardımcısı iken bir Parti toplantısında bir kadın yerinden fırlayıp parmağını ona doğru sallayarak; «Şu adamı tanımıyorum ama bakışından bir halk düşmanı olduğu anlaşılıyor,» demiş. (‘) Böyle bir şeyi düşünebiliyor musunuz?

(‘) Milyonlarca insanı ölümlerine ya da çalışma kamplarına gönde-

Neyse ki, Medved kendini kaybetmemiş ve hemen, «Beni şu anda suçlamış olan kadını tanımıyorum ama bakışından bir fahişe olduğu anlaşılıyor» diye karşılık vermiş. Tabii, çok daha açık bir kelime kullanmış. Medved'in hazırcevaplığı muhtemelen hayatını kurtarmıştır. Eğer savunmaya geçip de halk düşmanı olmadığını iddiaya kalkışsaydı, daha çok şüphe altına girecek ve onu suçlayan kadın, bir sorumluluk taşımayacağını bildiğinden, suçlamalarını daha da şiddetlendirecek^.

Ben Ukrayna'ya yerleştikten ve Uspenski de İçişleri Halk Komiserliğinden alındıktan sonra bu tür olaylar git-tikçe azaldı.

Uspenski'nin yerine geçen Serov'la ilgili bir kaç şey de söylemeliyim ayrıca. Serov benim zamanımda cezalandırılmıştır. Yanlışlarına rağmen namuslu, rüşvet yemez, güvenilir bir insandı, fakat çok dikkatsizdi. Ona güvenir ve saygı gösterirdim. Saf denecek kadar basit bir adamdı. Onu ilk tanıdığımda henüz genç ve tecrübesizdi. Topçu akademisinden yeni çıkmıştı. Askerleri NKVD hizmetine ilk aldığımız zaman silah altına çağırılmıştı. Güvenlik işlerinde hiçbir tecrübesi yoktu. Bu kendisi için hem iyi hem de kötüydü. Serov güvenlik görevine atanmadan önce, memurlar hem kendilerine, hem Partiye hem de ülkeye zararlı tecrübeler kazanıyorlardı. Kışkırtma hareketleri düzenlemekte, suçsuz insanları tutuklamada, binbir türlü işkence ile itiraflar elde etmekte usta kesiliyorlardı. Serov'un NKVD'deki selefleri mutlaka zalim kimseler değildiler ama robot haline gelmişlerdi. Tek bir düşünce vardı kendilerini yöneten: «Ben bunu başkasına yapmazsam, başkası bana yapar, şu halde benim yapmam daha iyi olur kendim için.» Zamanımızda, sosyalist çağımızda, Partiye sadık komünistlerin vicdanları ya da mantıklarıyla değil de kendi canları için bu

ren isterik ya da kötü niyetli suçlamaların çok karakteristik bir örneğidir bu.

hayvanca korkular ile güdüldüklerini düşünmek korkunç bir şey! Kendi hayatlarını kurtarmak için tamamen suçsuz insanların hayatlarını söndürüyorlardı. Neyse ki Serov, bu mantığın ve bu zamanın insanı değildi. (')

Onun yardımı ile Ukrayna'yı yeni baştan düzenledim. Sanayi kotalarını doldurmaya başladı, tarım alanı denge-sini buldu; baskı azaldı, Parti ve yönetici kadroları normal kapasitelerini alana kadar doldular.

(') İ. S. Serov, 1938'de Frunze Askerî Akademisi'nden NKVD'ye alınan bir Kızılordu subayı idi. Hızla yükselmiş ve kısa bir süre içinde Ukrayna NKVD'si başkanı olarak Uspenski'nin yerini almıştır. Ukrayna'daki faaliyetleri bundan sonraki bölümde anlatılmıştır. Pek 'hevesli' bir katil değildi. Daha çok bir örgüt adamı ve iyi bir yöneticiydi. Gerektiği zaman kılı bile kırırdamadan öldürür, kütle sürgünleri düzenler ve sonra bürosundan evine iyi yürekli, kibar, neşeli bir insan olarak giderdi. Devlet Güvenlik Bakanlığı (MGB), Devlet Güvenlik Komitesi (KGB) haline getirildiği zaman (Stalin'in ölümünden sonra) Kruşçev, Serov'u bu örgütün ilk başkanlığına getirmiştir. Eskiden tam bir merhametsizlikle davrandığı yerde bu kez ılımlı olarak davranmak zorunda idi. Fakat, 1956'da Macaristan'da olduğu gibi, fırsat düştükçe yine aynı ustalıkla halkı tutuklar ve ödürtürdü. 1958'de bilinmeyen nedenlerle yerinden atılmıştır.

AKADEMİSYEN PATON

Bu bölümde Kruşçev'i pratik bir eylem adamı olarak görüyoruz. İşleri başlarından aşkın insanların katılmaya zorunlu oldukları bitmek tükenmek bilmeyen 'indoktrinasyon' toplantılarında harcanan zaman konusundaki düşünceleri çok haklıdır. Fakat bunlar bugün de sürdürülmektedir. Kiev'de yeni yapılan bir köprüye adının verilmesine o kadar şiddetle muhalefet eden Kruşçev'in, Ukrayna'yı yönetirken, Moskova'da Stalin'in gölgesinde yaşayan üstlerinin bazılarının pek kızdıkları güçlü bir 'kişiye bağımlılığı' teşvik ettiğini de unutmuş gözükmektedir.

U KRAYNA'DAKİ görevime başladıktan kısa bir süre sonra Yevgeni Oskaroviç Paton adındaki ünlü bir makine mühendisi telefon ederek bir randevu istedi benden. Bu epey yaşlı, saçları kırışmış, iriyarı bir adamdı; aslan gibi bir yüzü, parlak ve delici gözleri vardı. Beni selâmladıktan hemen sonra cebinden bir maden külçesi çıkararak masamın üstüne koydu.

«Şuna bakın, Yoldaş Kruşçev, bakın enstitümüz ne-
ler yapabiliyor! On milimetre kalınlığında bir demir lama bu.
Bakın, ne mükemmel kaynak yaptık!»

Parçayı dikkatle inceledim. Kendim de maden tesvi-
yeciliğinde çalışmış olduğumdan kaynaktan iyi anlardım.
Sanki tek bir döküm parçası imiş gibiydi elimdeki maden.

Akademisyen Paton;

«Bu elektrik kaynağıdır,» dedi.

İlk kez işittiğim bir terimdi bu, ne demek olduğunu
sordum. Birçok buluşları olan Paton bana yeni ve çok ileri
bir kaynak tekniği keşfettiğini anlattı. Gemilerde ve köprü-
lerde kullanılabilecek portatif elektrik kaynak makinelerinin
taslaklarını çizdi. Hayran olmuştum Akademisyen Paton'a.
Bütün hayatımca maden işlerine düşkündüm. Babam benim
kunduracı olmamı isterdi, ama ben makinist چراğı olmayı
tercih etmiştim. Hatta bir kere, çocukken atılmış parçalar-
dan bir motosiklet bile yapmışım. İlk gördüğüm andan iti-
baren Akademisyen Paton'un tam aradığım insan olduğunu
anladım. Hemen o anda buluşunun gereken dikkati çek-
mesine karar verdim.

Moskova'ya ilk gittiğimde Stalin'e Paton'dan söz et-
tim. Stalin çok ilgilenmişti. Paton'un Halk Komiserleri Kon-
seyi'ne alınıp alınmayacağını sordu.

«Eğer yeni kaynak yöntemini fabrikalarımızda ve in-
şaatlarımızda kullanmak için sınırsız yetki versek bütün o
bürokratlarla başa çıkar, onlara söz geçirebilir mi,» dedi.

«Yoldaş Stalin, benim anladığım kadarı, bürokratlar
Paton'un karşısında ağız bile açamazlar.»

Böylece Paton'a yeni kaynak yöntemini bütün sana-
yimize tanıtmaya yetkisi verildi. Birgün ona bu kaynak yөн-
teminin tanklarda kullanılıp kullanılmıyacağım sordum.

«Söyle bana Yoldaş Paton, bu tekniğin tank çeliğinde
de kullanılabilir mi?»

«Bir incelemem gerek. Tank zırhının kalınlığı ne kadardır?»

«Yüz milimetre belki de.»

«Çok güç, ama başarırız sanıyorum.»

Paton'u Harkov tank fabrikasına göndererek oradaki Parti örgütçüsü Yoldaş Yepişev'den (şimdi Sovyet Ordusu Siyasal Direktörlüğü Başkamdir) kendisini mühendislere ve yöneticilere takdim etmesini istedim. Bu, Akademisyen Paton'un mesleğinin önemli bir aşamasının başlangıcıydı. Savaşta çok önemli bir rol oynamıştır. Tank yapımında getirdiği yenilikler sayesinde tanklar montaj hattından ekmek somunları gibi yuvarlanmaya başladı. Savaşın başlarında sanayiimiz Harkov'dan boşaltılırken Patonda zırhlı tesisleri ile Urallara gitti.

1943'te Stalin beni bir görüşme için cephe'den Moskova'ya çağırdığı zaman Paton da oradaydı. Paton bana Merkez Komitesi'ne yazdığı bir mektubu getirdi. İşte mektup:

«1917'de devrimi ciddiye almadım. Babam, İtalya'da Çarlık konsolosuydu, ben de eski rejimin bir çocuğu idim. Yetiştirilmem de Çarlık devrine göre olmuştur. Ekim Devrimi'ne bir yakınlık duymadımsa da Sovyet aleyhtarı gösterilere de hiçbir zaman katılmadım. Her geçen yıl beni Sovyet İktidarına daha çok yaklaştırdı. Şimdiye kadar Partiden özel bir tanınma hakettiğime inanmıyorum. Devrimin ilk günlerindeki o dar görüşlülüğümü hiç unutamıyacağım. Fakat şimdi uzun bir süredenberi Sovyet İktidarı tarafındayım ve son zamanlarda tank yapımına yardımcı olarak ülkemizin savunmasına önemli bir katkıda bulunduğuma inanıyorum. Bunun için bu anda Parti saflarına kabul edilmeyi istemek hakkını artık kendimde görüyorum. İlişikteki Parti üyeliğine adaylık dilekçemi Merkez Komitesi'nin kabul etmesini rica ederim.»

Bu mektubu okuyunca ne kadar sevindiğimi söylemek gereksiz. Ona kabul edileceğinden hiç şüphem olmadığını söyledim. Mektubu doğruca Stalin’e götürdüm. Stalin de çok heyecanlanmıştı.

«Demek Paton, Partiye girme kararını verdi, ha?» dedi. «Girmemesi için hiçbir neden yok bence. Tam üyeliğe kabul için özel bir ‘talimatname’ yayınlayıp bekleme süresini atlatalım.»

O zamanlar burjuva ve aydınlardan Partiye girmek isteyen herkes iki yıllık zorunlu bir ‘adaylık’ devresinde bekletilirdi. Paton için bir ayrıcalık tanınmıştı.

Savaşın sonra Paton, Ukrayna Bilimler Akademisindeki bilimsel görevine döndü. Sonraları Akademi’nin başkan yardımcılığına getirildi. Bundan az sonra da Ukrayna ve özellikle Ukrayna bilim adamları büyük bir talihsizlikle karşılaştılar: Akademi’nin başkanı Yoldaş Bogomolets öldü. Benim, Akademisyen Paton’a ne gözle baktığımı bilenler, Bogomolets’in halefi olarak onun atanacağından emindiler.

Paton’un Akademi’de çok tartışmalı bir durumu olduğunu belirteyim. Hakkındaki düşünceler birbirini tutmazdı. Bir keresinde Ukrayna Merkez Komitesi Propaganda Bölümü Başkanı’nın bana Paton’u şikâyet ettiğini hatırlarım. Davet edildiği bir Parti toplantısının ortasında, toplantıdan çıkarak, Merkez Komitesi’ne saygısızlık gösterdiğini söylemişti.

"Bu toplantıda neler konuşuluyordu?" diye sordum.

"İdeolojik çalışmalara ilişkin sorunlar tartışılıyordu."

"Öyleyse çıkıp gitmiş olmasına hiç de şaşmamak gerek. Yoldaş Paton, zamanını böyle toplantılarda harcayamaz. Herhalde bilimsel araştırmalarına dönmesinin daha iyi olacağını düşünmüştür."

Bu, Paton’un tipik bir davranışını yansıtıyordu. Bir sürü budala, gösterişçi insanın bilgiç tavırlar takınıp faydasız, anlamsız konuşmalarına tahammül edemezdi. Bu tip insanlar da Paton’dan çekinirlerdi.

Baskı yapmak isteseydik, onu Akademi başkanı seçtirebilirdik ama, bunu yapmamaya karar verdik. Üstelik Paton'un başkan olmak hevesi de yoktu. Bilimsel araştırmaları kendine yetiyordu.

Paton öldüğü zaman, Dnieper nehri üzerinde Kiev şehrinin en büyük köprüsü tamamlanmak üzereydi. Tamamı kaynakla yapılmış bir köprüdür bu, tek bir perçin yoktur üstünde. Ukrayna'lılar yeni köprüye benim adımı vermeyi düşünüyorlardı. Fabrikalara, kollektif çiftliklere ve diğer kuruluşlara henüz sağ olan Parti ya da hükümet adamlarının adlarını vermeyi yasaklayan bir kanun çıkarmış olduğumuzdan bu habere çok bozuldum. Biz, hatta uygun bulmadığımız bazı adları bile değiştirmiştik. Kısacası, Stalin devrinde başlamış olan ve kimin adını en çok yere verdirebileceği konusundaki bu çekişmeyi önlemiştik.

Ukraynalılara;

"Eğer bu köprüye benim adımı verirsiniz, bu, Merkez Komitesi kararını çiğnemek olur," dedim. "Bu kararın çıkarılmasına ben önayak olduğum için bu düşüncenize daha da karşıtım. Beni nasıl bir duruma sokacağınızı anlamamanızı isterim. Niçin köprüye Akademisyen Paton'un adını vermiyorsunuz?"

Ve dediğimi yaptılar. Bugün, dediklerini göre, köprü hâlâ kullanışlı ve sağlamış ve üstünden geçenler onu mümkün kılan kişiyi, Sovyetler Birliği'nde sanayi kaynakçılığının babası Akademisyen Yevgeni Oskaroviç Paton'u saygı ve şükranla anarlarmış.

OTOMOBİL LASTİĞİ SANAYİİNDE ARIZA ARANIYOR

Aşağıdaki bölümde Kruşçev'i pratik bir sanayici olarak görüyoruz; şuraya el veriyor, burada işçilere emirler yağıdırıyor; orada bir fabrika yöneticisine işini öğretiyor. Burada, hem **"Plan'ı aşmak"** çabasının gereksizliği belirtiliyor, hem de ülkenin bütün en iyi kaynaklarının ağır sanayi kurulmasına hasredildiği ilk iki beş - yıllık planlardan sonra 1939'da Sovyet sanayiinin aşırı yamalı durumu gösteriliyor. Aynı zamanda Stalin'in, en güçlü yardımcılarını ne kadar küçük işlerde kullanmasını göstermesi bakımından da ilginçtir. Kruşçev, bu dönemde, kırk milyondan fazla Ukraynalının egemeni olduğu gibi tam yetkili bir Politbüro üyesiydi de. Fakat buna rağmen işinden alınmış, Yaroslavl'daki bir otomobil lastiği fabrikasının neden gerektiği gibi işlemediğini incelemeye gönderilmiştir.

SAVAŞTAN bir süre önce Politbüro ve Merkez Komitesi üyelerinin uçakla yolculuk yapmaları yasaktı. Mikoyan, Belorusya'da eğlence için bir uçağa bindikten sonra bu yasak konmuştu. Olay gazetelere geçmişti. Stalin, adamlarından birinin uçakla bir sürü akrobasi hareketlerini yaptığını öğrenince Mikoyan'ı azarlamış ve Merkez Komitesi üyeleri ile Cumhuriyetlerin birinci sekreterlerinin uçağa binmelerini yasaklamıştı. Ben uçmayı sevdiğim için bu karara pek bozulmuştum. Bunun için Kiev ile Moskova arasındaki yolculuğu bir süre tren ya da otomobille yapmam gerekmişti.

Aleksandr Georgiyeviç Zuravlev otuz üç yıllık şöförümdü. Çocuklarım kendisine 'Şaşa Amca' derlerdi. İşinin ehli adamdı, ben kendisine güvenir ve saygı gösterirdim.

1939 yılında Kiev'den Moskova'ya giderken bana otomobillerimize verilen lastiklerin çok çabuk aşındıklarını söyledi. Yepyeni oldukları halde yanlarından hemen patlıyorlardı. Moskova'ya varınca Stalin'e bu yapım bozukluklarının bize zaman ve para kaybına yol açtığımı anlattım.

Stalin kimsenin Sovyet malı bir eşyayı eleştirmesine tahammül edemezdi. Belli bir hoşnutsuzlukla şikâyetlerimi dinledi. Sonra bu durumun üstüne eğilip suçlularını bulmamı emretti.

"Demek lastik sanayiimizi de eleştiriyorsun, ha?" dedi. "Yalnız sen değil herkes eleştiriyor bunu. Bu durumu düzeltme işini sana vereceğiz. Derhal işe e! koy, gerekli tedbirleri al ve fabrikalarımızdan iyi kaliteli lastik çıkmasını sağla."

"Yoldaş Stalin, bu görevi büyük bir zevkle kabul ederdim, ama kauçuk sanayimden ve lastik yapımından hiç anlamam," diye karşılık verdim. "Kömür sanayii, meta-

lurji ve inşaat işlerinde biraz tecrübe edindim ama lastik sanayii konusunda hiç bir bilgim yok.”

“O halde öğren. Bu işi yoluna sokmadan Ukrayna’ya dönmek yok!”

Derhal bir komisyon kurulması için karar alındı, ben komisyon başkanlığına getirildim. Doğrusu biraz keyfim kaçmıştı. Bu işin ne kadar süreceğini, halledip edemiyecagimi bilemiyordum. Komisyonu toplayarak Yaroslavl lastik fabrikasından, Leningrad’dan, Moskova’dan ve çeşitli bakanlıklardan uzmanlar çağırttım. Merkez Komitesi örgütü aracılığı ile lastik yapımından anlayan herkesi bir araya getirdim. Toplantılarımız Merkez Komitesi binasında yeralıyordu. Herkesin düşüncesini söyleme fırsatı vardı. Yaroslavl lastik fabrikası müdürünün daha ilk başta üzerimde çok iyi bir izlenim bıraktığını hatırlıyorum.

İlk konuşmalardan sonra Stalin’e herkesin ne söylediğini teker teker bildirdim ve sonunda kendi düşüncelerimi anlattım.

“Bana kalırsa Yaroslavl’a gidip yerinde çalışmalısın,” dedi.

“Yaroslavl oto lastik fabrikası elimizdekilerin en iyisidir.”

Böylece Yaroslavl’a yollandım. Yanıma Moskova’dan birkaç uzman da almıştım. Bölgesel Parti Komitesi Sekreteri, sonraları Dış Ticaret Bakanı olan Yoldaş Patoliçev’di, Bölge Yönetim Komitesi Başkam da, Patoliçev gibi metalürji mühendisi olan genç bir ermeniydi. İkisi de üzerimde iyi bir izlenim bıraktılar. Yaroslavl’a niçin geldiğimi anlattım ve bana yardım etmelerini istedim.

İlk olarak lastiklerin sırtlarının nasıl yapıldığım merak ediyordum. Fabrika müdürüne;

“Bütün işlemi şimdi bana anlatmayın,” dedim. “Bu zaman kaybindan başka bir şey olmaz. Montaj hattınız boyunca götürün beni. En başından başlamak istiyorum.”

Şurada burada durup bakarak, beni ilgilendiren işçilerin yaptıklarını inceleye inceleye bütün hattı dolaştım. Vaktim olmadığından vulkanizasyon işlemini göremedim, bu konuda uzmanların bilgisine dayandım.

Özellikle işçilerin çelik telleri lastiklere uygulama teknikleri beni çok ilgilendirmişti. Uzun bir zaman seyrettim bunları. Çok büyük bir hız ve ustalıkla çalışıyorlar, telleri takarken ellerine bile bakmıyorlardı. Elleri müzisyen elleri gibi işliyordu. Onlara hayran kaldım, sonraları yaptıkları işin üretim planını sordum. Kaç kat tel döşendiğini ve bu tellerin ne işe yaradığını anlattılar. Bana anlatılanlara dayanarak zayıf noktayı yakaladığımı hissettim. İşçilerin telleri ne kadar çabuk döşediklerini görmüştüm. Oysa bunların eşit olarak gerilip uygulanmaları ve böylece hepsinin tek bir kat tel gibi iş görmeleri gerektiğini biliyordum. Eğer teller eşit olarak uygulansaydı, o zaman kaç kat konuluyorsa direnci de o kadar artacaktı. Fakat bir kat diğerine uymazsa o zaman direnç kaybolacak ve teller teker teker kopacaktı. Bunun için patlıyordu lastikler. Daha başka kusurlar vardı ama temel kusur buradaydı.

Fabrika müdürünü çağırdım.

"Yoldaş Mitrohin, lastik yapımı yönetmeliğinizi göstersenize bana. Ne çeşit bir üretim işlemi tavsiye edildiğini görmek istiyorum. Bu fabrikayı Amerikalılardan aldığımıza göre herhalde bir plan tavsiye etmişlerdir."

"Evet, her türlü yönetmelik var üretim konusunda."

"O zaman şimdiki işlemle onları karşılaştırmak ve ne gibi değişiklikler yapıldığını bana bildirin."

Mitrohin'in raporuna göre gerçekten de Amerikan firmasının üretim planında bazı değişiklikler yapılmıştı. Geri kalanının yeterli olacağı düşüncesi ile bir ya da iki kat tel çıkarılmıştı. Lastiğin yanlarındaki tel adetlerinde de bir azaltma olduğunu söylediler. Bir iki de halka çıkarılmıştı. Bütün bunlar işlemi daha ekonomik yapmak için alınmış tedbirlerdi. Bozukluğu yakaladığımı anladım.

"Ne zaman yapıldı bu değişiklikler?" diye sordum.

"Yoldaş Kaganoviç bir denetim sırasında buraya da gelmişti, üretim metotlarımızı inceledikten sonra bu değişiklikleri öğütledi."

Kaganoviç'in Ulaştırma Halk Komiserliği sırasında idi bu. Anlaşılan Yaroslavl'a Sergo Ordzhonikidze ile birlikte gelmişti.

"Pekâlâ" dedim. "Bana Kaganoviç'le olan görüşmenizin resmi tutanaklarım verin de Yoldaş Stalin'le Merkez Komitesi'ne raporumu vereyim. Bundan sonra da Amerika'da uygulanan metodun aynını uygularsınız siz de."

Fabrikada dolaşırken her fabrikada olduğu gibi burada da şeref tahtasında en iyi işçilerin resimlerinin asılı olduğunu görmüştüm.

"Lastiğe tel geçiren işçileriniz aynı işi yapan Amerikalı işçilere kıyasla ne durumda?" diye sordum. Bizim dev adımlarla ilerlediğimiz ve Amerikalı işçileri geride bıraktığımız karşılığını aldım.

Bulgularımızı bir karar metni haline soktuk ve ben Moskova'ya döndüm. Stalin'e raporumu verirken, ekonomik amacı ile, makineleri aldığımız firmanın salık verdiği üretim işlemini bozduğumuzdan dolayı kötü kaliteli lastik yaptığımız üzerinde durdum. Amerika'lı fabrikatörlerin buluşunu 'düzeltmiş' ve üretim metodlarımız 'geliştirmiştik' ama, bunun sonucunda onların bir lastiği bizim on lastiğimiz kadar dayanıyordu. İşte size tam bir ekonomik davranış örneği!

Stalin'e üretim ve randıman normlarını bu kadar yükseltmenin yanlış olduğunu düşündüğümü söyledim. Kalite pahasına üretimi arttırmaktan ve üretimde ekonomi yapmaktan kaçınmalıydık. Lastik işçileri kotalarını aşmışlardı ama bunda aşırıya da kaçmışlardı. Lastiklere tel takan işçilerimiz niteliğe daha çok önem vermeye teşvik edilmeliydiler. Bunu elde etmek için de randıman normlarını

indirmek zorundaydık. Eğer işçiye nitelikli bir mal yapma fırsatını tanımayan bir üretim düzeyini zorlarsak, çıkan mal bozuk olacaktı. Fabrikanın şeref tahtasında resimleri asılı işçiler aslında ürettiklerini berbat ediyorlar; şoförlerimiz üreticiliklerini azaltıyorlar ve bizim motor gücünden yeterli verimi almamızı engelliyorlardı.

Stalin beni dikkatle dinledi. Ona anlattıklarımın dolayı çok kızdığını görüyorum ve bunun nedenini anlıyordum. Devletin refahını düşünen bir insan, hele o devletin liderlik mevkiinde bulunuyorsa, bu tür haberlerden rahatsız olmakta haklıdır. Stalin:

"Sana hak veriyorum," dedi. "Bize öngördüklerini bildir, onaylıyalım."

Raporumda normların indirilmesi, işçilerin ücretlerinin arttırılması ve fabrika uzmanlarının, bilimsel araştırma enstitülerinin ve Halk Komiserliklerinin öngöreceklere diğer tedbirlerin alınması isteklerinde bulundum.

Stalin; "Lastik fabrikasında şeref tahtasını kaldırarak işçiler arasında niceliğin niteliğe üstün gelmesini mümkün kılan aşırı rekabeti de önlemek için bir karar alalım," dedi.

Genel olarak ben buna karşıydım. Leninist düşünceye göre üretim için yararlı birşeydi rekabet ve üretim sanayi gelişmesinin temeliydi. Buna rağmen bu 'özel' olayda Stalin'in davranışını uygun gördüm.

Uzmanların yardımı ile lastik yapımında kusurlu noktayı tespit edip ortadan kaldırmış olmaktan dolayı çok mutluydum. O sıralar bir savaşa doğru yolaldığımızı hissediyorduk ve bir savaş sırasında ordunun hareket kabiliyeti de ulaşım sanayiinin niteliğine bağlıydı. Kusurları ortadan kaldırıp gerekli üretim yöntemlerini yerleştirdiğimiz zaman iyi kaliteli, dayanıklı lastiklerin ortaya çıkacağı için pek seviniyordum. Çeşitli fabrikalarda lastiklerin tamir edilmeden ne kadar dayanacakları konusunda testler yaptık..

Test sonuçları olumlu ise genel iyiliğe katkılarından dolayı bütün işçilere kollektif olarak verilen bir ödül kazanıyordu o fabrika.

Bundan kısa bir süre sonra, Yaroslavl fabrikası müdürü Mitrohin, Kimya Sanayii Komiseri oldu. Stalin’in bu adamı övdüğümü unutmamış olmasına ve onu böylesine sorumlu bir mevkie getirmesine çok sevinmiştim.

Bütün üretim sanayii karşısında bu olay pek küçük kalır fakat yine de benim için önemi büyüktür. Bu hikâyeyi Stalin’in sorunları ne kadar bilinçli ve devlet adamı gibi ele aldığını göstermesi bakımından anlattım. Devlet’in kiskanç bir ‘lordu’ ve ‘efendisi’ idi; her türlü bürokrasi ve bozukluğa karşı savaşırdı. Büyük bir insan, büyük bir örgütçü ve lider fakat aynı zamanda bir despot’tu. Sanayimizde hüküm süren ilkelliklere karşı çoğunlukla sert yöntemler kullanarak savaşırdı. Devletin refahını koruma arzusu ile gözüne çarpan bozuklukları ortadan kaldırmakta hiç acıması yoktu. Fakat bir despot olarak Stalin çok zarar da vermiştir. Parti ve askerî liderlere karşı davranışının unutulmaması gerekir. Bunların nedeni başka kimselelere güvenmemesi olmuştur.

Üretim ve randıman sorunlarımız var bugün de. Şu ya da bu zamanda kadın ve erkeklerin ellerinde demirler, sokaklardaki buzları kırmaya çalıştıklarını görmüşsünüzdür. Bu, üretici olmayan bir emektir. Böyle bir durum insanı rahatsız etmektedir. Ülkemizde karmaşık üretim işlemlerini mekanize etmek için o kadar çok şey yapılmış, işi kolaylaştıracak o kadar makine bulunmuştur. Hatta ilk yapay dünya uydusu geliştirilmiştir, fakat demir ve küreği bir makine ile değiştirmeye henüz sıra gelmemiştir. Bu gibi işlere pek dikkat etmez, onları önemsemeyiz. Fakat önemsenmiyecek birşey midir bu? Hayır! Pek çok insanın işini meydana getiren şeyler işte bu ‘küçük şeyler’dir.

Beşinci Bölüm

SAVAŞA GİRİŞ

SOVYET - ALMAN İLİŞKİLERİ

Tehlikeli savaş öncesi yıllarında Kruşçev'in dışışlere pek önem vermediği açıktır: Tik önceleri Moskova, sonraları da Ukrayna'yı yönetmekle meşguldü. Stalin ona olup bitenin pek azını anlatmıştır. Böylece Hitler'in ortaya çıkışı ve Litvinov'un "**kollektif güvenlik**" kampanyası konusunda çok bir diyeceği yoktur. Avrupayı karmaşıklığa iten ve Hitler'e Polonyayı işgal için yeşil ışık yakan 1939 Ağustos'undaki Molotov-Ribbentrop Anlaşması ile anılarına başlamaktadır. Polonya 1 Eylül 1939'da işgal edilmiş, İngiltere ile Fransa 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilân etmişlerdir. Kızılordu 17 Eylül'de Doğu Polonya'ya girmiştir. Kruşçev, Sovyetler Birliği, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın nedenleri ve davranışları hakkında kabul edilen Sovyet politikasını yansıtmaktadır.

Ç AVAŞIN kaçınılmaz olduğu, Hitler ve düşmanlarımızın bize saldırı için hazırlanmaya başlamalarından çok önce biliniyordu. Faşistlerin Almanya'da iktidarı ele geçirmelerinden sonra er geç bize savaş açacaklarını biliyorduk. "Mein Kampf"ında Hitler (bu kitap beni öylesine iğrendirmiştir ki sonunu getirememişimdir) dünya üstündeki saldırgan emellerini ve kendisini harekete geçiren insandan nefret felsefesini açıklamıştı. Komünizmi yeryüzünden kaldırmayı ve onun kalesi Sovyetler Birliği'ni ele geçirmeyi yeminli görevi olarak kabul ediyordu.

İktidara gelir gelmez hemen ordusunu düzene sokma çabasına girdi. Bu gizli birşey değildi. Bütün Almanya'da gürültülü askerî törenler yapılıyor ve Sovyetler Birliği'ni tehdit eden saldırgan söylevler veriliyordu. "Mein Kampf"ta bizimle barış içinde bir arada yaşamaktan söz edilmemişti. Bizi ezip yoketmekten söz ediliyordu. Hitler'i, 1939 yılı Ağustos'unun 23'ünde Moskova'ya yollamaya iten nedenler bir fikir değişikliği de değildi. Hayır, o yine kendini savaşçı ve fatih olarak gören ve Rus halkını Bolşevizm'den kurtarmayı arzulayan Hitler'di.

Ribbentrop'un geleceğini —gelişinden— bir gün önce öğrendim. Bir cumartesi günü Stalin'in daşa'sındaydım; bana bir gün sonra Ribbentrop'un geleceğini söyledi. Gülmüyerek bu haberin bende ne gibi bir etki yaratacağına baktı. Ben onun şaka ettiğini sanmışım. Sonra:

"Ribbentrop niye bizi görmeye gelecekmiş?" diye sordum. "Yoksa bize mi sığınıyor?"

Stalin; "Hayır," dedi. "Hitler bize, 'Bay Stalin lütfen bakanım Ribbentrop'u kabul etmenizi rica ederim. Size olumlu bazı teklifler getiriyor,' diye bir mesaj yolladı. Biz de yarın onunla buluşacağız."

Stalin'e ertesi gün Bulganin ve Malenkov'la birlikte Voroşilov'un çiftliğine avlanmaya gideceğimizi söyledim. Stalin;

“Gidin,” dedi. “Zaten yarın size göre bir iş yok. Molotov’la ben Ribbentrop’u karşılar, getirdiği haberi öğreniriz. Siz avdan dönünce ben size Hitler’in neler peşinde olduğunu ve Ribbentrop’la konuşmamızı anlatırım.”

O gece Bulganin ve Malenkov’la aylanmak üzere Zavidova’ya gittik. Vardığımızda Vorosilov’u orada bulduğumuza göre kendisi Stalin’in Ribbentrop’la görüşmesinde bulunamamıştı ('). Av alanında bir takım diğer generaller ve mareşaller de vardı.

Çok şahane bir gündü. Hava sıcak; av, özellikle benim için çok başarılıydı. Sakın yanlış anlaşılmasın; avcılığı övüyor değilim, ama o gün Vorosilov’dan bir ördek fazla vurmuştum. Basın, Vorosilov’u en usta nişancımız olarak yaymaya başladığı için bunu belirtiyorum.

Avdan sonra hemen Stalin’in daşa’sına döndük. Stalin’in hepimizi yemeğe tutacağını bildiğim için o gece Politbüro üyeleri ile paylaşmak üzere ördeklerimi de getirmiştim. Stalin’e avdan sözettim ve o günün çok başarılı geçtiğini anlattım. Stalin’in ava karşı tutumu o an içinde bulunduğu ruh durumuna göre değişirdi. Eğer keyfi pek yerindeyse kendisinin de ava çıkmak istediğini bile söyleyebilirdi. Ama bazan da oturur, avcılardan acı acı yakınırdı. Av aleyhtarlığı, hayatı kutsal saydığından değil, aksine avlanmakla geçen zamanı boş geçen bir zaman olarak görmesindendi. Fakat, eğer boş geçirilen zamanlar söz konusu edilirse, eş sorumluluk taşıyıp da Stalin kadar sofrada oturup yiyip içerek zamanını harcayan bir lider daha görmediğimi söyleyebilirim.

t1) Ribbentrop uçakla Moskova’ya gittiğinde İngiliz ve Fransız delegeleri hâlâ Ruslarla anlaşma konuşmaları yapmakta olduklarını sanıyorlardı. İngiliz ve Fransızlarla olan konuşmalarda Rus sözcüsü Halk Savunma Komiseri Mareşal Vorosilov’du. Molotov - Ribbentrop anlaşmasının imzalandığı gün, Vorosilov’un ördek avlamaya gitmiş olmasını öğrenmek çok ilginçtir..

Neyse, 1939’un o Ağustos günü Stalin’de toplanıp da avladığımız hayvanlar sofrası için hazırlanırken, Stalin bize Ribbentrop’un bir dostluk ve saldırmazlık anlaşması getirdiğini ve bizim de bunu imzaladığımızı söyledi. Çok memnundu. Henüz Moskova’da olan İngilizlerle Fransızların ertesi gün bu anlaşmayı öğrenir öğrenmez hemen memleketlerine döneceklerini anlattı. Moskova’ya Voroşilov’la görüşmeye gelen bu İngiliz ve Fransızlar, bizim Almanya ile anlaşmamızı kesin olarak istemiyorlardı. Onlarla olan görüşmelerimizden bir fayda çıkmamıştı. Onların bizimle bir anlaşma yapmak konusunda ciddi olmadıklarını ve asıl amaçlarının Hitler’i bizim aleyhimize kışkırtmak olduğunu biliyorduk. Onların çekilip gitmelerine memnun olduk.

İşte Batı’da “Molotov - Ribbentrop Anlaşması” adı verilen paktın imzalanması böyle olmuştur. Biz, Hitler’in bu anlaşma ile bizi kandırmaya çalıştığını da biliyorduk. Stalin’in, “Bunların hepsi kimin kimi kandıracağını anlamak için bir oyun. Ben gerçekte Hitler’in ne yapmak istediğini biliyorum. Benden kurnaz olduğunu sanıyor. Ama aslında onu tongaya bastıran ben oldum!” dediğini kulaklarımla işittim. Stalin; Voroşilov, Beria, ben ve daha diğer birkaç Politbüro üyesine bu anlaşma nedeniyle savaşın bir süre daha bize uğramıyacağını söyledi ('). Tarafsız kalacak ve kuvvetlerimizi harcamayacaktık. Sonra da neler olup bittiğini görecektik.

Hitler’in bizimle anlaşma yapmak istemesini bize saldırmaktan korkmuş olmasına yoranlar da oldu. Anlaşmanın bu şekilde yorumu bize pek hoş geliyordu. SSCB’de çok kişi bunun böyle olduğuna inanıp kendi kendilerini kutladılar. Fakat bizler, hükümet ileri gelenleri, bunun aslını biliyorduk. Kendi kendimizi hiç kandırmadık. Sonunda savaşa sürükleneceğimize emindik. Stalin’in İngiliz ve Fran-

(') Kruşçev’in sözünü ettiği savaş, 1941 Haziran’ında başlayan, Rusya ile Almanya arasındaki «Büyük Vatan Savaşıdır.

sız'ların Hitler'i tüketeceğini ve önce Batı'ya sonra da Doğu'ya saldırma planlarını altüst edeceklerini umduğunu sanıyorum. Stalin'in bu ümidi anlaşmayı imzalamaya razı gelişimizin altında yatan strateji olsa gerektir.

1939 Ribbentrop-Molotov Anlaşması'nın kaçınılmaz ve sonunda bunun Sovyetler Birliği'ne yararlı olduğuna inanıyorum. Bir santranç açılışı gibiydi bu: Eğer biz o açılışı yapmasa idik; savaş daha önce başlar ve daha çok aleyhimize olurdu. Bu hali ile, bize bir 'istirahat anı' vermişti. Kimse açıkça söylemediği halde Parti'nin büyük bir çoğunluğunun anlaşmayı imzalamamızı akıllıca bulduğuna inanıyorum. Anlaşmayı Parti toplantılarında bile konuşamazdık. Hele açık bir dille imzalama nedenlerimizi anlatmak çok hatalı olurdu, üstelik kimse bize inanmazdı. Biz komünistlerin, faşist aleyhtarları olarak, faşistlerin felsefe ve politikaları karşısında olan bir halk olarak Almanya ile kuvvetlerimizi birleştirme düşüncesini kabul etmemiz çok güçtü, kendimizin kabul etmesi bile çok güçtü aslında. Bunu sokaktaki adama anlatmanın olanağı yoktu. Bunun için Hitler'le barış içinde birarada yaşama anlaşmasına girdiğimizi açıkça söyleyemezdik. Almanlarla bir arada yaşamak mümkün olabilirdi ama Hitlerci faşistlerle asla.

Almanlar ise bu anlaşmayı zaman kazanmak için bir manevra olarak kullanıyorlardı. Onların düşünceleri Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı birleşmiş olan tekrar birleşebilecek olan ulusları bölmek ve fethetmekti. Hitler* düşmanlarıyla teker teker hesaplaşmak istiyordu. Almanya'nın Birinci Dünya Savaşı'nda iki cephede birden savaşımaya çalışması yüzünden yenildiğine inanıyordu. Bizimle imzaladığı anlaşma, yaklaşmakta olan savaşı tek bir cepheye sığdırma çabasıydı.

Bu arada İngiltere, Fransa ve bütün burjuva basını, "Rusya toprak ayaklı bir devden başka bir şey değildir!" diye Hitler'i Sovyetler Birliği'ne saldırtmaya çalışıyorlardı.

İngiltere ile Fransa bir kenarda durup Almanya ile Sovyeiler Birliği'nin birbirlerinin işini bitirmesini seyretmeye bayılacaklardı. Savaşa bir oyun gözü ile bakarsanız, durumu şöylece özetleyebilirsiniz: Yakında uçuşmaya başlayacak kurşunlardan anlaşmanın arkasına sığınarak kurtulacağımızı ve böylece Batılı kuvvetlerin başımıza gelmesini ümit ettikleri belâdan kaçınacağımızı umuyorduk. Eğer gerçekten böyle olmuş olsaydı, Ribbentrop-Molotov Anlaşmasının doğrulanacağına inanıyordum.

Hitler ilk anlaşma teklifini Moskova Elçisi Schulenburg aracılığı ile yaptı. Schulenburg, tarihin de gösterdiği gibi, gerçekten de Almanya ile Sovyetler Birliği arasındaki barışçı ilişkilerin kuvvetlendirilmesinden yanaydı ('). Hitler'in bize karşı savaşa girme planına muhalif olduğuna şüphe yoktu. Molotov, kendisini anlaşmaya ilişkin bir konuyu görüşmek üzere çağırdığı zaman, "Tanrı bizim yardımımıza geldi!" demiştir. O zaman rol yaptığını sanmıştık ama sonraları anlaşma hakkındaki bu sevincinin samimi olduğuna inandık. Almanya'nın Sovyetler Birliği ile ilişkilerini barış, dostluk ve karşılıklı saldırmazlık ilkesi temeli üzerine kurma gerekliliğini anlamıştı. Bu görüşlerini bir ara Hitler'e bildirmiş de olmalıdır; fakat Hitler buna aldırmış etmemiştir. Schulenburg 1944'te Hitler'e yapılan suikastta rol almış fakat bunun başarısızlığa ulaşması sonunda idam edilmiştir.

Anlaşmanın imzalanmasından hemen sonraki dönemde Stalin ve Hitler, anlaşma şartlarını yerine getirmişler, ya da getirir gibi görünmüşlerdir. Hatırladığıma göre, arada epey ayrıntılı haberler gidip gelmişti. Molotov, Stalin'e sık sık, "Şchulenburg şunu dedi.. Schulenburg şunu bildirdi..." diye raporlar verirdi. Elbette, Schulenburg bize

(') Kont Werner von der Schulenburg, gerçekten de Almanya ile Rusya arasındaki barışı korumak için elinden gelen her şeyi yapmıştır.

bilgi vermekten çok bizden bilgi toplamak peşindeydi. Bir kere Stalin'lerdeyken Molotov'un şu hikâyeyi anlattığım hatırlıyorum: Schulenburg'u bürosuna çağırdığı bir gün onun stenoların radyo yayınlarını kaydettiklerine dikkat ederek, "Niçin steno kopyaları çıkartıyorsunuz?.." deyip birden sözünü kestiğine dikkat etmiş ve sonra bu olayı aklında tutmuş. Schulenburg'un ağzından kaçırıldığı bu sözden Almanların radyo yayınlarını tesbit edecek bir araç bulduklarını ve böylece stenoya ihtiyaçları olmadığını anlamış. Ancak savaştan sonra ses alma makinelerinin varlığını öğrendiğimizde Alman Haberalma Servisi'nin radyo yayınlarını bizden daha iyi izlemelerinin nedeni açıklanmış oldu. Gizli radyo haberleri, bir stenonun yazacağından çok daha hızla yayınlanır. Üstelik bunlar şifreli dirler de. Oysa bir ses alma makinesi bunları kaydeder ve sonra şifrenin kolaylıkla çözülmesi için daha yavaş çalıştırılabilir. Böylece Schulenburg'un ağzından kaçan bir söz, Molotov'a Almanların ses alma makinelerini icat etmiş olduklarını öğretmişti.

Anlaşmaya göre, Almanlara belirli bir miktar buğday, petrol ve diğer ürünlerden vermemiz gerekiyordu. Biz bütün teslimatımızı tam zamanında yaptık. Hitler buna karşılık bize bir savaş kruvazörü verecekti. Kruvazörü donatmak için uzmanlarım bile yolladı. Geminin donatılmasını denetlemek için yüksek rütbeli bir Alman deniz subayı Lenin-grad'a geldi. Kendisine uygun, yatacak ve çalışacak bir yer bulundu. Sonra birden bir skandal koptu. Bizim Haberalma Servisimiz adamın oturduğu yere bir sürü dinleme ve fotoğraf çekme aracı koymuş. Bu amiral karşı cinse pek düşkün olduğundan ona genç bir kadın da bulmuşlar ve sonra da tutup adamın ahlâksız bir durumda resmini çekmeye kalkmışlar. Bu iş birkaç gece böyle sürüp giderken amirai bir vınlama sesinden şüphelenip etrafı araştırmaya başlamış. Duvarda asılı büyük tabloyu kaldırıncaya arkasında küçük bir pencere, pencerede de bir fotoğraf makinesi bul-

muş. Hemen resmî makamlara şikâyet etmişti. Bizim Çeka'cılar onu tuzağa düşürüp kendileri için çalışmaya zorlamak niyetindeydiler ama Alman amiralinin üstleri onun bir kadınla ilişki kurmasına aldırılmazlardı bile (').

Hitler bu olup bitenden dolayı gürültü çıkarmaya kalkışmıştı. Stalin'in Beria'ya bizim Çeka'cıların bu hareketinden dolayı çıktığını hatırlarım. Zaten kruvazörü de bu vesile ile öğrenmiştim. Sonraları, savaş bittiğinde kruvazör hâlâ tamamlanmamış durumda Leningrad'da bekliyordu. Bazı kişiler Hitler'in bize kruvazör vermesini askerî gücünü bizimle paylaşmak arzusuna yordular. Gerçekte ise Hitler, kruvazörün donanımı bitmeden Sovyetler Birliğini yerle bir edeceğini ve kruvazörünü yeniden eline geçireceğini umuyordu.

Hitler'in saldırmazlık anlaşması şartlarına şerefle 'riayet' ettiğini göstermeye çalıştığının bir örneğini daha vereyim: Skoda adlı Çekoslovak firmasıyla anlaşmamız vardı, bize uçaksavar topu yapacaklardı. Bunlar daha önce yine Skoda'dan aldığımız örneklerle uygun 88 mm.'lik toplardı. Bir miktar da 205 mm.'lik top alacaktık. Hitler, Çekoslovakya'yı işgal edince Skoda sözleşmeyi bozdu. Hitler müdahale ederek fabrikanın bizim toplarımızı yapmasını sağladı. Skoda, az bir miktar 205'lik top yolladı. Neyse ki 88'likleri kendi fabrikalarımızda da yapıyorduk. Bunlar savaşta hem uçaksavar hem tanksavar silahı olarak önemli hizmetler gördüler.

Bütün bu dönem sırasında Almanlar bizim teknolojik gelişmemizi, özellikle motorlu araçlarımızı tartıyorlardı. Bizim zayıflığımız onları yüreklendirdi. Ama sonunda bizim kuvvetimizi pek de iyi tahmin edemedikleri anlaşıldı.

1940 yılından sonra Hitler'le olan ilişkilerimizde bir-

in Bu olay, o gün gibi bugün de Sovyet gizli polisinin karakteristik bir cephesidir. Kruşçev yalnızca ajanların bulunmuş olmasını eleştirmektedir.

takım pürüzlü durumlar çıkmaya başladı. Kendi aramızda uzun uzun tartıştıktan sonra Molotov'un Berlin'e gitmesine karar verdik. Ben, Molotov bu yolculuktan döndükten sonra 1940 yılının Ekim ya da Kasım ayında Moskova'ya geldim. Molotov, yolculuğunun Sovyet sınırından Berlin'e kadar olan bölümünde tren yolunda çok sıkı güvenlik tedbirleri alındığını ve onlar toplantı yaparlarken İngilizlerin bir hava akınının Hitler ve maiyetini sığınağa girmeye zorladığını anlattı. Molotov'a göre sığınağın epey kullanılmış bir hali varmış. Kendisi çok konuşmayan bir insan olan Molotov, Hitler'in hiç konuşmadığını ve bir damla içki bile içmediğini söyledi. Resmî bir ziyafette Hitler şarap kadehine elini bile sürmemiş, yerine yemek sırasında çay içmiş D.

Molotov'un Stalin'in sorularına verdiği cevaplardan bu yolculuğun, savaşın kaçınılmaz ve belki de çok yakın olduğu hakkındaki kanımızı kuvvetlendirdiğini anladım. Stalin'in yüzü ve davranışları endişeli olduğunu gösteriyordu, fakat o pek nadiren endişesini bizimle paylaşır ya da ne yapılması gerektiği hakkındaki fikirlerimizi sorardı. Hess İngiltere'ye gittiği ve Almanlar onun memleketten kaçtığı balonunu uçurdukları zaman ben Stalin'e, «Almanlar birşeyler saklıyorlar,» dedim. «Hess'in İngiltere'ye sığınmasının Almanya'dan kaçması demek olduğunu sanmıyorum. Mutla-

(') 13 Kasım 1940 akşamı Ribbentrop ile Molotov «etki aianarı» ve «toprak emelleri» üzerinde konuşurlarken İngiliz Hava Kuvvetleri Berlin'i bombalamışlardı. Stalin'in sonradan Tahrân'da Churchill'e söylediği üzere, Almanlar bu hava akım sırasında İngilizlerin işlerinin artık bitmiş olduğunu söylüyorlarmış. Molotov, «Eğer bu dediğiniz doğru ise, bu sığınak nedir? Üzerimize yağan bu bombalar nedir?» diye sormuş. Molotov'un Berlin'e gelişi Hitler için bardağı taşıran son damla olmuştu. Bir ay sonra «Barbaros Harekâtı» adını verdiği 21 sayılı emirnamesini yayınlamış, generallerine İngiltere ile savaş sona ermeden Sovyet Rusya'yı ez-meleri emrini vermiştir.

ka Hitler onu gizli bir görevle göndermiştir. İngilizlerle savaşı kısa kesip doğuya dönmek istiyordur. (')

Stalin beni dinledikten sonra;

«Tamam. Çok iyi anlamışsın,» dedi. Bu konudaki düşüncelerini açıklamadı. Sadece sözlerimi onayladı. Eğer size birşey söylenmiyorsa, onu sormamanız gerektiği uygulamasına alışmıştık. Bu sıradan memurlarla olan ilişki alanında olabilir ama hükümet üyelerine böyle davranışlarda bulunulması yanlıştır. Partinin ve ülkenin yöneticilerine böyle davranmak, eğer Parti gerçekten demokratik olacaksa, uyulması gereken bütün kuralların çiğnenmesi demektir. Fakat 1930 ve 1940 yılları arasında bizim Partimizin, Lenin'in Partisinin, durumu buydu işte. Stalin haberleri dikkatle seçer, tartar ve ondan sonra Politbüro'ya iletirdi. Parti yönetmeliğine göre buna hakkı yoktu. Buna rağmen böyle davranmakta devam etmesi Stalin devrinde kanunun ne kadar 'keyfi' olarak kullanıldığını gösterir.

Moskova'ya tekrar kışın, ya 1940'ın sonunda ya da 1941'in başında geldim. Stalin'in beni daşa'sında görmek istediğini haber alır almaz oraya gittim. Stalin bir koltukta uzanmış okuyordu. Kendini pek iyi hissetmediğini söyledi. Sonra bana askerî konulardan sözetmeye başladı. Yalnız olarak askerî konuları konuştuğumuz tek an o gündü. Anlaşılan canı konuşmak istemişti ve karşısında kimin olduğuna aldırmıyordu. Yalnız kalınca çok sıkılırdı. Sanki duvarlar üstüne çöküyormuş gibi olurdu. Yaklaşan savaş üzerindeki konuşmamızın beni yanında tutmak için bir 'mazeret' olduğuna eminim. Genellikle başkalarına fikir danışmak ihtiyacını hissetmediği için bunu ancak bu şekilde 'izah' ediyorum. Kendi görüş ve yeteneklerini herkesinkinden çok daha değerli görürdü (2).

(') Bugün bile pek çok Rus, İngiltere'nin Hess ile bir çeşit anlaşmaya vardığını kabul ederler.

(2) 1940 Fin savaşından sonra Mareşal Semyon Timoşenko, Halk

1940 - 41 kışındaki o gün, Stalin, o sırada süregelen askerî danışmalardan bir sonuç alamadığından yakındı. Ben yanında iken Timoşenko'ya telefon açıp, sert bir tartışmaya girdi. Topçunun önemi üzerinde duruyor ve başka bir silah lehine verilmiş bir kararı eleştiriyordu. Savunma durumumuz hakkında çok üzülmekte olduğu görülüyordu. Stalin'in bu derin korkusunun dış görüntülerine karşı davranışım çok insanca oldu. Gerçekten de kara bir bulut çöküyordu memleketin üzerine.

Hep birlikte Kremlin'de iken radyodan Fransız ordusunun teslim olduğunu ve Almanların Paris'e girdiklerini dinlediğimizi hatırlarım. Fransa'nın düşüşünü duyunca, Stalin'in sinirleri bozuldu. İngiliz ve Fransız hükümetlerine küfürler yağıdırıyor, ümitsizce, «Hiç bir direnme göstermedi mi bunlar?» diye soruyordu. Beria ile Zhdanov da oradaydılar, sanıyorum.

Hitler Avrupa'yı fetihte müthiş bir başarı kazanmıştı. Askerlerini bir hamlede Sovyetler Birliği sınırlarına dayamıştı. Polonyanın düşmesinden sonra Hitler'in kuvvetleri ile Sovyetler Birliği arasında çok havadan bir sınır kalmıştı. Almanya, İtalya ve Japonya güçlü ülkelerdi ve hepsi de bize karşı birleşmişti. Bütün tarihi boyunca en acil ve en tehlikeli bir durum, kapısını çalıyordu Sovyetlerin. Bu tehdidi herbirimiz kendimizde hissediyor gibiydik. Amerika bize yardım edemeyecek kadar uzaktaydı ve o zaman bize saldırılmasına karşı Amerika'nın nasıl bir tavır takınacağı bilinmiyordu. İngiltere ise pamuk ipliğine bağlı idî. Hitler kuvvetleri Manş Denizi'ni geçmeye kalkarlarsa, İngiltere'nin dayanıp dayanamayacağını kimse bilemiyordu.

Hitler, durumumuzun ne kadar tehlikeli olduğunu anlıyor ve bizi küçük düşürmek için elinden geleni ardına koy-

Savunma Komiseri olarak Vorosilov'un yerini almıştır. Fin savaşından önce Kiev Askerî Bölge komutanı olarak Ukrayna'da bulunuyordu.

muyordu. Stalin'in, bir keresinde, Hitler'in gizli yollardan kendisinden bir yardım istediğini söylediğini hatırlıyorum. Komünist dünyasının en yetkili ve tutulan kişisi olarak Stalin'in Fransız komünist Partisini Alman işgaline karşı direnme hareketine geçmemesi için kandırmasını istiyordu. Stalin çok kızmıştı. Ne gibi bir karşılık vereceği konusunda hiç şüphe yoktu. Hitler nasıl bu kadar kötü ve iğrenç olabilirdi? Stalin'in böyle küçültücü bir anlaşılmaya yaklaşmasını nasıl bekleyebilirlerdi? Fransız komünist Partisine karşı faşistlerle işbirliği yapması kendisinden nasıl beklenilebilirdi? (')

Hitler'in yüzsüzlüğünün bir örneğini daha hatırlıyorum: Almanlar, Danzig şehrini işgallerini bir filim çevirir gibi hazırlamışlardı. Önceden filim kameraları kurmuşlar ve savaşı denizden ve karadan filme almışlardı. Sonra da bu filimi bütün dünya ülkelerine dağıtmaya kalkışmışlardı. Hitler gücünü göstermek ve gelecekteki düşmanlarını korkutmak istiyordu. Fasit askerlerin nasıl karşıkonulmaz darbeler indirebildiklerini bütün dünyanın görmesini ve önünde tirtir titremesini istiyordu. Stalin'e bu filmi sinemalarımızda göstermesini teklif etti. Stalin, bir şartla buna razı geldi: «Siz bizim filimlerimizi gösterirseniz, biz de sizinkileri gösteririz.» Bizim de askerlerimizi manevrada ve törenlerde gösteren gayet etkili filimlerimiz vardı. Tabii, Stalin'in tahmin ettiği gibi Hitler bu değıştokuşa razı olmadı. Stalin, böylece Hitler'in bizim irademizi kırma çabasını boşa çıkarmış oldu. Fakat sonunda Hitler'in filmi gönderilmiş ve biz de bunu Kremlin'de seyretmiştik. Çok cesaret kırıcıydı. Hitler'in, ordusunu yönelteceği ilk ülkenin bizimki olduğunu biliyorduk.

O zamanlar tiyatrolarda «Berlin'in Anahtarları» adlı bir oyun oynuyordu. Gelmekte olan savaş karşısında halkın

(') Kruşçev, bu hiddeti arasında Stalin'in daha önceleri Hitler karşısında Alman komünistlerine ihanet ettiğini belirtmemektedir. Bunu bilmiyor olabilir.

yüreklendirilmesi kampanyamızın bir bölümü idi bu. Almanlar yenilmez olduklarını ve yakında dünyanın bütün ülkelerinin ayakları altında ezileceğini söylüyorlardı. Bu oyun da tarihimizde Rus askerlerinin Almanları yendiği zamanlar olduğunu, Berlin’e girdiklerini ve şehrin anahtarlarını aldıklarını gösteriyordu. Yazık ki İkinci Dünya Savaşının sonunda Berlin’in anahtarlarını almayı başaramadık. Aslında bu, bizim hakkımızdı.

2

POLONYA’YA GİRİŞ

Bu ve bundan sonraki bölümde, Kruşçev, Sovyetler Birliği tarihinin en karanlık ve en korkunç olaylarından birini anlatmaktadır: Molotov - Ribbentrop Anlaşması’nın gizli maddelerine dayanarak Sovyetlerin doğu Polonya’yı, Polonya Ukrayna’sını işgal etmeleri! Polonya ordusu batıda Almanlar tarafından paramparça edilirken Kızılordu sessizce arkasından bastırdı ve hiç denecek kadar az bir direnme ile karşılaşarak yeni sınırına kadar yayıldı.

Sovyet Ukrayna yöneticisi olan Kruşçev, Lvov daki başkenti ile bir sivil yönetim kurulmasından ve işgal edilen toprakların sovyetleştirilmesinden sorumluydu. Polonya ordusunu esir alıp Sovyet Rusya içlerindeki hapisane ve çalışma kamplarına nakletmek işi de Timoşenko komutasındaki Kızılordu'ya düşüyordu. Onbeş bin Polonyalı subay ortadan kayboldu. Sonraları bunlardan dört bininin cesedi Smolensk yakınlarında Katyn Ormanı'nda kitle mezarlarında bulundu: Hepsi de NKVD tarafından kurşuna dizilmişlerdi. Kadın ve erkek ikiyüz binden fazla Polonyalı esir olarak kamplara taşındı. Çoğu oralarda ölüp kaldılar. Bir kısmı, Almanların Rusya'yı işgalinden sonra yapılan Stalin - Sikorski Anlaşması gereğince serbest bırakıldılar. Bunlardan çoğu da güneşe inerken yollarda öldüler. Kalanları, İran ve Orta - doğu'da İngilizlere sığındılar; asker olanlar yeni bir ordu meydana getirerek Müttefikler safında Cassino'da ve diğer yerlerde savaştılar.

Bu arada ordu ve burjuvazi ortadan kaldırıldıktan sonra Kruşçev tarafından bir kukla hükümet kurulmuş, işgal edilen toprakların Sovyetler Birliği'ne katılmasını öngören Sovyet usulü seçimler yapılmıştı. Kruşçev'in bu zalimliğin derecesinin farkında olup olmadığını söylemek imkânsızdır. O, gerekli olduğunu söylediği tutuklamalardan söz etmektedir. Fakat kırk milyon insanın efendisi olarak kendi adına yapılan her şeyi ayrıntılarıyla bilmiyeceği tabiidir. Çevresi

dalkavuklar ve döneeklerle sanlıydı. Dikkatle düzenlenmiş mitinglerde 'insiyaki' olarak kendini alkışlayan kalabalıklara elbette gülümseyecekti. Sovyetler Birliği dışındaki ülkelerdeki yaşama şartları hakkında bilgisi olmadığından ve Leninist dogmaya inandığından, baskı altında ezilen yığınlara refah ve aydınlık getirdiğine inanması kolay olacaktı. Bütün kirli işler, Ukrayna NKVD'si başı İvan Serov tarafından yapılmıştır'.

Polonya Ukraynası'nda gerçekten ezilen büyük yığınlar vardı. Albay Beck'in hükümetinin sağ kanadı diktatörce davranıyordu. Bundan başka Ukrayna tarihi karma karışık. (Ukrayna, sınır ülkesi demektir) İlk Rus devleti Kiev'de kurulmuştu. Onüçüncü yüzyılda Tatar istilâsından sonra Moskova önem kazanmıştı ve Onbeşinci yüzyılın sonunda Tatarlar püskürtüldüğünde, Moskova'nın Büyük Rusları Ukrayna'nın Küçük Ruslarından birçok bakımdan farklılıklar gösteriyorlardı. Ukrayna'da ise, kâh Polonyalılar kâh Litvanyalılar egemen oluyorlardı. Kiev ve Doğu Ukrayna'nın Moskovallı Çarlar egemenliğine girmesi onyedinci yüzyılı bulur. 1772'deki ilk bölünme sırasında bir parçası Rusya'ya bir parçası da Avusturya'ya giden Batı Ukrayna, o tarihe kadar Polonya toprağı idi. Lvov'un adı o zamanlar Lemberg'di. Ukraynalıların kendi nitelikleri ve kendi dilleri gelişmişti. (Dilleri Rusçaya çok benzerdi). Toprakları çeşitli hükümetler tarafından bölündüğü halde, Ukraynalılar kuvvetli bir ulusal bilince sahip olmuşlar ve

1918'de bağımsız bir devlet kurmuşlardır. Bu devlet uzun süre devam edememiştir. Ukrayna bu kez Sovyet Rusya ile yeni Polonya Cumhuriyeti arasında paylaşılmıştı. 1939 yılında da Timoşenko'nun komutasındaki Kızılordu ve Kruşçev'in temsil ettiği Sovyet hükümeti batı kısmını silah gücü ile ele geçirmiş, Polonya yine bağımsız bir kuvvet olarak varlığını sürdürememişti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ruslar ele geçirdikleri yerleri tutmuşlar ve komünist Polonya'ya, yeni devletin sınırlarını Almanya'nın içlerine kadar sokarak (Oder-Neisse hattı) taviz vermişlerdir.

R - ENİM Ukrayna'daki yerimden Alman-Sovyet ilişkileri nasıl görünüyordu?

Almanlar, bütün burjuva ideolojisine inananlar gibi, Sovyetler Birliği'nin bir çok ulustan meydana gelmesinden ötürü süngünün ucu ile dokununca çözülüneceğine inanıyorlardı. Bir milliyetçilik kavgasının çıkmasını ve halk dayanışması merkezinin çökmesini bekliyorlardı. Bu hayal bütün dünyada Sovyetler Birliği için kötü niyet besleyenleri avutuyor ve Almanların Ukrayna üzerindeki baskılarını arttırmalarını teşvik ediyordu t¹).

Polonya'nın düşmesinden sonra, Hitler, ordularını doğuya getirip bizim sınırimıza dayadı. Almanlarla saldırmazlık ve dostluk anlaşması imzalamış olduğumuz için Hitler'-

U) Almanlar kendi görüş açıları bakımından haklıydılar. 1941'de Ukrayna'ya girdikleri zaman büyük kitleler kendilerini kurtarıcı olarak karşılamışlardı. Düş kırıklığı daha sonraları ortaya çıkmıştı.

in sınırı kuvvetlendirme çabaları şüpheli görünüyordu. Olanları Stalin’e bildirdik. Stalin, ortadaki tehdidi anlamış olmalıydı ama, korkularımızı defetmek için ya raporlarımızı önemsemez ya da Almanların ne yapmak istedikleri hakkındaki fikirlerimizin yanlış olduğunu söylerdi.

Özellikle bir olayı hiç unutmam; Batı Ukrayna demiryollarını Avrupanın dar raylı sisteminden bizim geniş raylı sistemimize değiştirirken Almanlarla yakın ilişkilerimiz vardı. Almanlar bir kaç kere bize hatları değiştirmemizi öğütlediler. Ne düşündüklerini biliyordum. Stalin’e, Almanların yakın bir gelecekte demiryollarını kendi ulaştırma işleri için kullanmayı planladıklarını bildirdim. Bu sefer Stalin sözümü dinledi. Küfür ederek;

«Emir ver de rayları en kısa bir süre içinde olduğu gibi değiştirsinler» dedi.

İstediğimizi yaptık. Ama bunun pek bir faydası olmadı, çünkü Almanlar istilâdan sonra yine rayları eski şekline soktular, faşist askerlerin ardından yol işçileri geliyor, hatları söküyorlar ve genişleterek yürüyüşe devam ediyorlardı.

Almanlar, Polonya’nın düşmesinden sonra takındıkları bütün alaycı ve kibirli tavırlara rağmen büyük bir istilâya hazır olmadan bizimle askerî bir çatışmaya girmemeye dikkat ettiler. Onları yakından gözlemek fırsatım vardı. Kiev Bölgesi Askerî Konseyi üyesi olarak sık sık Timoşenko ile sınırdaki askerlerimizi denetlemeye çıkardım. 1 Eylül 1939’daki saldırıdan sonra Polonya hükümetinin ve savaş mekanizmasının böylesine çökmüş olması karşısında şaşkına dönmüştük. Polonyalılar gururlu ve kendilerini beğenmiş insanlardı, onlarla güçlerimizi birleştirmemiz teklifimize hiç iltifat etmemişlerdi. Şimdi ise orduları utanç verici bir şekilde paramparça olmuştu f¹).

- (i) Polonyalılar, Sovyetler, İngiltere ve Fransa ile anlaşmayı reddetmekle gerçekten de başlarına belâ sarmışlardır. Bu anlaşmaya göre; Almanya ile savaşa girerlerse Sovyet askerleri Polonya

Ribbentrop - Molotov anlaşması Polonya ile Sovyet Ukraynası arasında yeni bir sınır çizmişti. Hemen hemen hiçbir direnme hareketine rastlamadan sınırı aşıp batıya yürüdük. Önceleri askerlerimizi Ternopol’e yürütmüştük. Çoğunlukla Ukraynalıların yaşadığı Polonya köyleri arasından geçtik. Kampanyanın ikinci ya da üçüncü gününde Lvov’a yaklaştık. Almanlardan biraz önce gelmiştik oraya. Almanlarla Lvov’a kimin gireceği yüzünden bir çatışmadan kaçındığımız için şimdi Topçu Mareşali olan Yakovlev’i bir anlaşma için Alman hatlarına gönderdik (‘). Yakovlev, biraz almanca bilirdi. Eğer Almanların istediği olsa idi onlar bizden önce Lvov’a girecekler ve şehri yağma edeceklerdi. Fakat Golikov (2) kumandasındaki ordularımız onlardan önce oraya vardığı için Almanlar bize düşmanlık göstermek istemediler. Anlaşmaya riayet ettiler ve Yakovlev’e «Lütfen misafirimiz olun, buyrun!» dediler. Hitler büyük kuma>-oynuyordu, ‘ufaklık’ için bizimle savaşa girmek istemiyordu. Bizim kendisinin sözünün eri bir insan olduğumuza inanmamızı istiyordu. Böylece Almanlar anlaşma ile tespit edilen sınırlara kadar geri çekildiler.

Gerek askerlerimiz gerekse bölge halkı arasında Batı Ukrayna’nın Sovyet Ukrayna’sına katılmış olmasından dolayı büyük sevinç vardı. Tarihsel bakımdan bu topraklar üstünde tek bir Ukrayna halkı yaşamıştı. Yalnızca büyük şehirler bunun dışındaydı. Sözgelisi, Lvov’da Ukraynalıdan çok

topraklarından geçebilecekti. Gururlu ve kendini beğenmiş oldukları da gerçektir. Alman yıldırım savaşı kısa zamanda ülkeyi paramparça etmiştir. Fakat Kruşçev onların ordusunun ‘utanç verici’ halinden sözetmeden Sovyet ordularının da önce Finlilerce, sonra 1941’de aynı Almanlarca o utanç verici hale düştüğünü hatırlamalıydı.

(‘) Sonradan Leningrad cephesinde Sovyet Dördüncü Ordu komutanı olan General V. F. Yakovlev.

(2) Sonradan mareşalliğe terfi eden Lvov Askerî Bölgesi yöneticisi P. İ. Golikov.

Polonyall vardı. Fakat bu sözde bir çoğunluktu. Ukraynalı'lara şehirlerdeki işler hep kapalıydı; hatta yol işlerinde bile çalışamazlardı. Bu ayırım, Polonyallların şehirlere egemen olmalarını sağlama politikasından başka birşey değildi.

Sovyetler Birliği'nin Batı Ukrayna'yı almasına sadece bir toprak elde etme açısından bakarsanız, kanun açısından hakkımız olan ve 1920'de Pilsudski tarafından gaspedilen Belorusya ve Ukrayna topraklarından başka birşey almadığımız ortadadır ('). Elbette Ribbentrop - Molotov Anlaşması'ndan milliyetçi nedenlerle hoşnut olmayan birtakım Ukrayna'lılar da vardı. Bunlar, Ukrayna'daki Sovyet rejiminin geçici Olduğuna inanıyorlardı. Böyle düşünenler Ribbentrop-Molotov Anlaşması ile çizilen yeni sınırdan daha batıdaki Curzon hattını kabul etmek isterlerdi. 1939'da anlaşmanın imzalanmasından, 1941'de savaşın başlamasına kadar geçen süre içinde Ukrayna milliyetçileri başımıza bela kesildiler. Bunların Alman'lardan talimat ve para aldıklarına dair sağlam deliller geçti elimize. Bu haber ise, Hitler'in bizi istilâya hazırlandığının yeni bir ispatıydı. Ukrayna milliyetçilerini Batı Ukrayna'daki ajanları olarak kullanıyordu. Burasını istila ettikleri zaman da bölgedeki milliyetçi sürüler Alman Haberalma Servisi'ne pek çok yardımlarda bulunmuşlardır(2). İstiladan önce Göbels'in kendilerini Hitler'in

(') Devrime kadar bu topraklar, İmparatorluk Rusyası'nındı. Rusya, Almanya ve Avusturya arasında 1863'teki Üçüncü Bölünme'den sonra Polonya egemen bir devlet olarak varolmamıştı. 1918 Kasım'ında General Pilsudski Cumhurbaşkanı, piyanist Paderevski de 1919 başlarında Başbakan oldular. Bolşevikler Rus üstünlüğünü tekrar kurmak isteyerek Tuhaşevski komutasındaki bir ordu ile Varşova'ya yürüdüler. Pilsudski onları geri püskürttü ve 1921 Mart'ında Riga Anlaşması ile Polonya'nın Belorusya ve Ukrayna üzerindeki egemenliği tanındı.

(2) İşte burada Kruşçev'in işine geldiği zaman, Ukrayna milliyetçiliğinin gücünü küçültmeye ya da büyültmeye karar veremediğini görüyoruz. Gerçekte ise bu milliyetçilik çok güçlüydü.

«Moskovalılar»ı Ukrayna'dan sürüp atacağına ve Ukrayna'lılara bağımsızlıklarını gümüş bir tepsi içinde takdim edeceğine inandırdığı için, Ukrayna milliyetçileri yaklaşan savaşı hevesle bekliyorlardı. Bu milliyetçiler, dünyanın en ilerici doktrini olan Marksizm - Leninizm üzerine kurulan Sovyet rejiminin kendilerine neler vadettiğini göremeyecek kadar kördüler.

Lvov'a girince Ukrayna milliyetçi lideri Stepan Bandera'yı hapisten çıkartmak yanlıslığında bulunduk. Kimdi bu Stepan Bandera? Çoğu insan hâlâ bilmez onun kimliğini. Bazıları onu İlf ve Petrov'un bir karakteri olan Ostap Bender ile karıştırırlar. Stepan Bandera, tıpkı babası gibi Stanislav bölgesinde bir papazdı. Bir zamanlar Lvov Politeknik Enstitüsünde eğitim görmüştü. Polonya İçişleri Bakanının öldürülmesi olayına adı karıştığı için de hapiste bulunuyordu. Gerici Polonya devletinin bir bakanı için yas tutmaya hiç de niyetli değildik. Fakat yine de Bandera gibi insanları önceden bir incelemeye tutmadan hapisten salıverdiğimiz için bir yargı eksikliği göstermiş olduk. Polonya hükümetinin bir muhalifi olarak Bandera'mn sicili bizi etkilemişti. Ama onun gibi insanların Sovyetler Birliği'nin de düşmanları olduğunu hesaba katmamız gerekirdi. Bunlar Ukrayna milliyetçileri olduklarından dolayı Sovyet rejimine karşı patolojik bir nefret beslerlerdi. Bandera, açıktan açığa Alman faşizminin bir ajanı olup sonradan bize çok sıkıntı çektirmiştir. Hitlercilerin bağımsız bir Ukrayna sözlerini tutmaya niyetleri olmadığı anlaşıncı, Bandera'nın birliklerini onlara karşı kullandığı doğrudur. Fakat o zaman bile Sovyetler Birliği'nden nefret etmekten geri kalmamıştır. Savaşın ikinci yarısında hem bize hem de Almanlara karşı savaşmıştır. Sonraları, savaştan sonra, Ukrayna milliyetçileri ile Sovyet iktidarı kuvvetleri arasındaki acı mücadelede binlerce insan kaybettik (').

C1) Savaşın sonundan öldürölünceye kadar Stepan Bandera, Sovyet

Ribbentrop - Molotov Anlaşması'nın imzalanmasından hemen sonraki dönemde Ukrayna'da meydana gelen acı bir olaydan söz etmek isterim. Bu gelişmelerle kendim uğraşmak fırsatını bulamamıştım. Üstelik Politbüro üyesi ve Ukrayna Merkez Komitesi Sekreteri olarak önemli durumumdan dolayı doğrudan doğruya bu olaylara karışmam politika uymazdı. Bu olayları bana Ukrayna İçişleri Halk Komiseri İvan Serov anlatmıştır.

Serov'un görevleri, kendisinin Gestapo ile ilişkileri olmasını gerektiriyordu. Bir Gestapo temsilcisi resmi görevle Lvov'a gelip giderdi. Gestapo'nun Ukrayna'da nasıl bir örgüt kurduğunu bilmiyordum ama bunun çok geniş olduğundan şüphem yoktu. Bunun için şöyle bir anlaşma vardı aramızda: Şimdi Sovyet askerlerinin işgali altında bulunan eski Polonya topraklarından olup da halen Alman işgali altındaki yerlerde bulunanlar memleketlerine dönebiliyorlar, aynı şekilde Sovyet toprağında bulunan Ukrayna'lılar da Alman işgali altındaki memleketlerine gidebiliyorlardı.

Serov bana şunları anlattı:

«Polonya toprağına dönmek için adlarını yazdıranlar uzun bir kuyruk yapmışlar. Bunlara yakından bakınca çoğunun musevi olduğunu gördüm. Gestapo ajanlarına rüşvet veriyorlar kendilerini bir an önce memleketlerine göndermeleri için!»

Gestapo ajanları rüşveti alıyor, ceplerini şişiriyor ve bu insanları da doğrudan doğruya gaz odalarına gönderiyorlardı. Onlara engel olacak hiçbir şey yapamazdık. Mem-

yetkilileri için çok ciddi bir sorun olmakta devam etmiştir. Belli nedenlerle faaliyetleri kamuoyuna duyurulmamıştı. Fakat hepsi de Moskova korkusu ya da nefretiyle birleşmiş, Ukrayna milliyetçileri, Sovyet ordu kaçakları, eski savaş esirleri ve birçok ulusların insanlarından meydana gelen ayaklanma kuvvetleri bastırmak için tank, uçak, ağır topçusu ile geniş çaplı bir askerî ve polis hareketi gerekmiştir.

leketlerine dönmek istiyorlardı. Belki de Polonya'da akrabaları vardı. Belki de sadece doğdukları topraklara dönmek istekleri. Almanların musevilere nasıl davrandıklarını biliyor olmalıydılar. Kaderin darbesi ile kendilerini Sovyet toprağında bulan ve şimdi de faşizmin egemen olduğu bir memlekete dönmek isteyen bu Polonya'lı musevileri daha iyi bir son beklemiyordu elbette.

Batı Ukrayna'daki Polonyalı aydınları, Kızılordu'nun gelişini çeşitli tepkilerle karşıladılar. Bir çok aydın henüz bir şok durumundan kurtulamamıştı. Polonya'da Hitlerci bir devletin baskısı altında kalmışlar, Polonya hükümetinin tasfiyesine tanık olmuşlardı. Varşova bir harabe halindeydi, diğer büyük şehirler de altüst olmuştu. Burjuva kültürü ve burjuva fikirleri ile yetişen Polonyalılar milli kişiliklerini kaybetmekte olduklarını hissediyorlardı. Marksist-Leninist öğretileri ne anladıkları ne de kabul ettikleri için, ülkelerinin Sovyetler Birliği'ne katılması ile kültürlerinin aslında zenginleşeceğini tahmin edemiyorlardı. Başka bir deyişle, Batı Ukrayna'daki Ukrayna halkı Kızılordu'nun kendilerini kurtardığını hissederken, Polonyalı halk kendilerini ezilmiş ve baskı altında hissediyorlardı.

Sovyet işgali altındaki topraklarda oturan Polonyalıların çoğunluğu Sovyet düzenine karşı idiler, fakat Hitler'in Polonya'nın diğer bölümüne getirdiklerini görünce iki kötünün en iyisi olduğuna inandıklarını seçtiler. Yazık ki birçok Polonyalı aydın kaçtı ve bu kaçanlardan çoğu da Gestapo'nun gezginci gaz odalarında ve fırınlarında can verdiler (').

i¹) 1939'da gaz odaları yoktu. Auschwitz, Treblinka ve diğer gaz odalı kampların kurulmasına yol açan Avrupa musevilerini toptan öldürme kararını, Hitler, 1941'den önce vermiş değildi. 1939'da Almanya'da museviler açıkça kötü davranışlara 'muhatap' oluyorlardı ama Polonya musevileri; hele özellikle burjuva köklü olanları o sıralarda Almanya'dan rüşvet vererek Batı Avrupa'ya geçmeyi, Sovyet çalışma kamplarından kaçmaktan daha imkânlı buluyor olmalıydılar.

Beni çok şaşırtan ve üzen bir olayı da çok iyi hatırlıyorum: Lvov’a girdiğimizde Wanda Bandrowska adında çok ünlü bir Polonyall opera şarkıcısı vardı orada. Kültürel işlerimize bakan görevlilere onunla anlaşmalarını ve kendisini Kiev, Harkov ya da Odesa operalarından birinde çalışmaya ikna etmelerini söyledim. Böyle çekici bir teklifin onu kalmaya ikna edeceğini sanıyordum. Onun gibi ünlü bir insanın şimdi faşistlerin elinde olan Polonya topraklarına dönmelerini istemiyordum. Onun Polonya’da şarkı söylemesi, hem Polonya halkına hem de Sovyet halkına hakaret olurdu. Fakat Bandrowska bizden akıllı çıktı. Teklifimizle ilgilenir görünürken, arkamızdan faşistlerle anlaşma yolları arıyormuş. Kendisini Alman işgali altındaki bölgeye kaçırma larım sağladı. Bir gün Serov bana; «Bandrowska gitti,» dedi. «Flalen Krakov’da Alman subaylarına şarkı söylüyor.»

Buna benzer aksiliklere rağmen Batı Ukraynall Polonyall işçiler ve köylüler gibi aydınların da Ribbentrop - Molotov Anlaşması’nın gerekliliğini anlayıp Sovyet yönetimini kabul edeceklerinden emindik. Bizim anlaşmayı imzalamak zorunda kalmış olmamız kendi suçumuzdan değildi. Bu, akılsız bir Polonya hükümetinin suçuydu. Sovyetler Birliği’ne olan nefretleri kendi devletinin işçi ve köylüsüne duyduğu düşmanlığın gözünü körleştirdiği Pilsudski taraftarlarının hükümetinindi. Bizimle ilişki kurdukları takdirde kendi toplumlarındaki bağımsızlık sever unsurların yürekleneceğinden korkuyorlardı. Hepsinden de çok Polonya Komünist Partisinden korkuyorlar ve Partiyi güçlendirecek bir hareket yapmaktan kaçınıyorlardı. Pilsudski’ciler, bizimle birleştikleri takdirde kaderlerinin ‘Polonya halkının iradesine teslim’ olacağını biliyorlardı. Böylece yardım taleplerimizi kabul etmediler. Sonunda da Batı Ukrayna, Doğu Ukrayna ile birleşip halkı, Sovyetler Birliği vatandaşları olmak fırsatını kazandıkları zaman Polonya’nın yarısından çoğu Hitler’in eline geçmiş oldu.

BATI UKRAYNA'NIN SOVYETLEŞTİRİLMESİ

Bu bölümde Kruşçev, Polonya Ukrayna'sının Sovyetler Birliği'ne katılması hikâyesine devam ederken, 1940 yılındaki Baltık Devletleri'nin işgaline de değinmektedir. Litvanya, Letonya ve Estonya'nın sovyetleştirilmesi —bütün tutuklamaları, sürgünleri ile birlikte— Ukrayna'da geliştirilmiş usullerle yapılmıştır. Aradaki fark bu küçük ulusların hiç bir anlamda Ruslukla ilgileri bulunmamaları ve Sovyetler Birliği'ndekinden yüksek bir hayat standardına sahip olmalarıydı.

POLONYA DAN 'ilhak' edilen topraklarda Sovyet yönetiminin yerleştirilmesi ve durumun normale getirilmesi işine benim liderliğimde başladık. Yoldaş Serov'un yardımıyla Batı Ukrayna'da bölgesel Parti örgütlerinin kurulması üzerinde önemle durdum. Bölgesel komiteler Sovyet (Doğu) Ukraynası'ndan gelen insanlardan, mahalli komiteler de, mahalli Parti eylemcilerinden meydana getirildi. Kuv-

vetli Ukrayna milliyetçiliği etkilerine ve Polonyalı aydınların direnmesine rağmen, Sovyet gerçeğini kabule hazır pek çok insan vardı. Batı Ukrayna Komünist Partisinin 1936-37 temizlik hareketlerinde kapatılmış olmasına rağmen bölgede bize yakınlık duyan pek çok komünist bulunuyordu.

Batı Ukrayna’lı mahalli Parti unsurları sadık fakat kaba kişilerdi. Hoş bir olayı özellikle hatırlarım: Bir gün, Lvov Devrim Komitesi’ne, Başkamın ne yaptığını görmek için uğraşmıştım. Bürosu şehrin yönetimine ait çeşitli işleri konuşmak için gelen insanlarla doluydu. Tramvay hatlarının durumu, bakıma ihtiyacı olan yollar ve en önemlisi de şehrin elektrik ve su durumu konuşuluyordu. Geçmişte bu hizmetleri görenlerin hepsi Polonyalı olduğu için bunlar şimdi Devrim Komitesi’ne başvurarak yeni yöneticilerden talimat alıyorlardı. Bütün bu insanların ortasında da Başkan oturuyordu. İri yarı bir adamdı, ayağında uzun çizmeler, koyunderisi ceketinin üstünde koskoca bir palto vardı. Mevsim sonbahardı, havalar soğumaya yüz tutmuştu. Adamın palto-sunun altından iki tabanca kabzası görünüyordu. Sirtında bir top taşımamasının tek nedeninin, bunun çok ağır olacağı’ düşüncesi geliyordu insanın aklına. Onunla konuşmak için sıra bekleyen insanların kendisinden korktukları belliydi. Çalışma saati sona erince Devrim Komitesi Başkam’ını bu halde gördüğüm için dehşete düştüğümü söyledim kendisine.

«Bana bak, bu iş böyle yürümez,» dedim. «Bu insanlar üstünde çok kötü bir etki yaratıyorsun. Hem kendin, hem de Partimiz için kötü bir nam salacaksın. İçeri bir tedhişçi dalıp da seni öldürmeye kalkarsa ne yaparsın? Üstelik seni kendi tabancanla delik deşik eder. Bundan sonra canın tabanca taşımak istiyorsa, kabzasının paltonun altından sarkmamasına dikkat et.»

Lvov’da ve Batı Ukrayna’nın diğer şehirlerinde beni çok şaşırtan birşey daha vardı. Bu da mahalli musevi hal-

kın davranışlarıydı. Hem işçi sınıfı, hem de aydınlar arasında pek çok musevi bulunuyordu ve bunların bir kısmı şu ya da bu şekilde Sovyet aleyhtarı eylemlere karışmışlardı. Bazı museviler, Ukraynallarla birlikte Ukrayna Savunması İçin Komünist Partisi adındaki milliyetçi, Polonya aleyhtarı bir örgütün üyesiydiler (‘). Çoğunluğu işçi olan fakat aralarında bir kaç da aydının bulunduğu Ukraynallı, musevi ve Polonyalı bir topluluğu Lvov opera binasında yaptığımız bir toplantıya davet ettiğimizi hatırlıyorum. Bu toplantıdaki musevi konuşmacıların kendilerinden ‘yahudiler’ olarak söz etmeleri çok tuhafıma gitmişti. «Biz yahudiler şunu şunu kabul ediyoruz,» falan gibi şeyler söylüyorlardı hep.

Toplantıdan sonra bunlardan birkaçını durdurarak;

«Nasıl oluyor da siz ‘yahudi’ sözcüğünü kullanıyorsunuz? Bunun musevi ulusuna bir hakaret olduğunu bilmiyor musunuz?» diye sordum.

«Batı Ukrayna’da bunun tam tersi kabul edilir,» diye açıkladılar. «Burada biz kendimizi yahudi olarak görür ve ‘Musevi’ sözünü hakaret kabul ederiz.»

Söyledikleri gerçektir anlaşıldığına göre. Ukrayna edebiyatına bakarsanız —Gogol’ü ele alın— ‘yahudi’ sözcüğünün hakaret etme ya da küçültücü bir anlamda kullanıldığını görürsünüz. Fakat biz bu geleneği öğrendikten sonra bile alışana kadar bu bizi epey rahatsız etti (2).

Batı Ukrayna aydınları arasında bizi destekliyecek kişiler ararken, Polonya aydınları arasında sözü çok geçen

(‘) Bu örgütün Rus dilindeki karşılığının baş harfleri Batı Ukrayna Komünist Partisinin baş harflerinin aynıdır.

(3) Bizim küçültücü bir terim olarak kullandığımız ‘yid’ (yahudi) Rusçadaki ‘zid’ sözcüğüne çok yakındır. Batı Ukrayna musevileri gerçekten de kendilerinden ‘zidze’ diye sözederler. Bu, o kadar çok bilinen birşeydir ki, herhangi bir Ukraynallı ya da Rus için bunun önemsenecek bir yanı yoktur. Kruşçev burada da, musevi aleyhtarlığından bütünüyle yoksun bulunduğunu iddia ederken musevileri küçültmeye çalışmaktan kendini alamamaktadır.

Wanda Lvovna Wassilevska adında bir kadın yazarın bulunduğunu öğrendim. Kendisi ile iyi dost olduk. İyi bir insan, akıllı ve çok namuslu bir kadındı. Sadık ve şerefli bir komünist oldu. Sonraları Stalin'e kalkıp cevap verebilen ve yine de onun gözünde kalmasını bilen az insandan biriydi. Basit bir köylü ceketi ve kara çizmeleri ile yürüyerek Varşova'dan bizim işgal bölgemize kaçmıştı. Ünlü bir Polonyalı aileden geliyordu. Pilsudski hükümetindeki bir bakanın kızıydı. Hatta Pilsudski'nin vaftiz kızı olduğu bile söyleniyordu ama kendisine bunun gerçek olup olmadığını hiçbir zaman sormadım. Önemli olan, eski Polonya topraklarında Sovyet İktidarının kurulmasından yana olmasıydı. Ribbentrop - Molotov Anlaşması'nı kendi zararlarına imzalamış olduğumuz düşüncesine hâlâ budalaca sarılan Batı Ukrayna Polonyalılarına söz dinletmemizde çok etkili olmuştur ('). Daha sonraları Wanda Lvovna'nın Sovyetler Birliği'nde yaşayan ve Moskova'daki büyük kitaplıklardan birinde çalışan kızı Eva ile tanışma fırsatını da bulmuştum.

Benim başlıca görevim, Batı Ukrayna halkını temsil edecek örgütler kurmak ve halka kendilerini açığa vurmalarına yardım edecek bir fırsat tanımaktı. Sovyet devleti ile birleşmeyi istiyor muydular, istemiyor muydular? Bu konuda bir karara varmak için Lvov'daki bir meclise delegeler seçildi. Meclisin ilk toplantısında ben özel bir locadan durumun gelişmesini izledim. Çok cesaret verici bir olaydı. Mahalli prezidyum Batı Ukraynalılardan meydana gelmişti. Daha önce mitinglerde ve basında kendilerini açıklamış olduklarından onların siyasal bakımdan ne yanda olduklarını biliyorduk. Bu adamlar bizce çok iyi tanındıkları halde ajan-

(') Yeni Sovyet vatandaşlığından büyük bir mutluluk duyan VVassilevska siyasal yazar Kerneyçuk'la evlenmiştir. Polonyalı yazarların çoğunluğu onu vatan haini olarak kabul ederler. Polonyalı meslektaşlarının tasfiyesine yardım ettiği için Ukrayna Başbakan Yardımcılığı'na getirilmiştir.

larımız ya da casuslarımız değillerdi, İnanmış komünistlerdi.

Büyük sevinç gösterileri ve siyasal heyecan arasında bir kaç gün sürdü toplantı. Batı Ukrayna'da Sovyet İktidarı'nın kurulması gerektiği konusunda şüpheli olan tek bir konuşmaya rastlamadım. Konuşmacılar, en büyük hayallerinin Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti'ne katılmak olduğunu, teker teker kürsüye çıkarak belirttiler. İşçi sınıfının, köylülerin ve çalışkan aydınların Marksist - Leninist öğretileri anlamaya başladıklarını ve geleceklerini bu temel üstünde kurmak istediklerini görmek benim için çok büyük bir mutluluk kaynağı oldu. İşte Lenin'in fikirlerinin gücü böylesine büyüktü. Polonyalı yöneticilerin bizim Leninist öğretimizi saptırmak ve halkı yıldırma çabalarına rağmen Batı Ukrayna'da Lenin'in fikirleri dipdiri yaşıyordu.

Bu arada tutuklamalara da devam ediyorduk. Bizim görüşümüze göre; bu tutuklamalar, Sovyet devletini güçlendiriyor ve Marksist-Leninist ilkeler üzerinde sosyalizmi kurabilmek için yolumuzu temizliyordu ('). Fakat burjuva düşmanlarımız bu tutuklamaları başka türlü yorumluyorlar ve bu nedenlerle bizi Polonyalıların gözünden düşürmek istiyorlardı. Fakat bu geniş iftira kampanyasına rağmen Batı Ukrayna halkı Kızılordu'yu, emekçi bir halkın kuratıcısını karşıladığı gibi karşılamıştır.

Lvov meclisi büyük bir başarıyla sürüyordu. Temsilciler konuşmalarını yaparlarken gözlerinde neşe gözyaşları parıltıyordu. Ukrayna'nın birleştiği ve Ukrayna'lı kardeşlerine kavuştukları bu günü gördükleri için sevinçlerini belirtiyorlardı. Hem Ukrayna halkının ulusal ülküleri yerine gel-

(') Tutuklanmalar gerçekten de Sovyet devletini güçlendirmek amacını güdüyordu. Çünkü o zaman da bugünkü gibi Devlet, hapis-hane ya da çalışma kampları dışında, düzeni eleştirecek insanların varlığına katlanacak kadar güçlü hissetmiyordu kendini. Sovyet işgalindeki Polonya'da ve Baltık Devletlerimde bu tutuklananların sayısı yüzbinleri bulmuştur. (24. nota bkz.)

miş oluyor, hem de Sovyet devletinin sınırları güçleniyordu. Sınırlarımız batıya doğru genişlemiş, tarihin Ukrayna halkına 'reva' gördüğü haksızlık düzeltilmişti. Ukrayna halkı şimdiye kadar tek bir Ukrayna devleti halinde birleşmemiştir. Ancak şimdi, Sovyet çağında, bu düş gerçekleşiyordu.

Lvov meclisi yalnızca Polonya baskısından kurtarılan halkın duygularını yansıtıyordu. Bunun için Ukrayna'nın birleşmesi ve eski Polonya topraklarının Sovyetler Birliği'ne resmen kabulü henüz hukukça tamamlanmamıştı. Fakat geri kalan, bir formaliteydi. Hiç kimse doğudaki Ukraynalıların Batı Ukrayna'nın Ukrayna Sovyet devletine kabul edilmesini isteyeceğini düşünemezdi. Lvov'daki bu temsilciler ya da kurucu meclisten sonra bu konuların tartışılmasını Kiev'e taşıdık. Burada delegeler önce Ukrayna sonra da Sovyet Hükümetlerine, Batı Ukrayna'nın Sovyet Ukraynası'nın bir parçası olarak kabulü için başvurular. Sonra da Kiev'de toplanan SSCB Yüksek Şurası'nın özel bir oturumunda Sovyetler Birliği'ne kabul edilmelerini istediler. Bu oturumun havası övünçlü bir başarı havasıydı. Ta başından beri Batı Ukrayna'nın sovyetleştirilmesini ben örgütlediğim ve yönettiğim için bu toplantılara katılmak bana büyük bir sevinç ve gurur vermişti.

Karpat Dağları'nın ötesinde yaşayan daha birçok Ukraynalı'nın bulunduğu doğrudur. Çekoslovakya'nın tesliminden sonra Transkarpat Ukraynası Macaristan'a katılmıştı. Ukraynalılar kendi aralarında, «Şimdilik Transkarpat Ukraynalıları bizim devletimizin içinde değil ama onların da bizimle birleşecekleri zaman gelecek,» derlerdi. Bu istek, savaşın sonra gerçekleşti. Hitler kuvvetleri ezildiği zaman Transkarpat Ukraynası da Sovyet Ukraynası ile birleşti ve sonunda bütün Ukrayna tek bir devlet haline geldi.

Bu sırada Belorusya'da da Sovyetleştirme devam ediyordu. Belorusyalılar da Ukraynalılar gibi Sovyet yönetiminin zaferini ve bütün Belorusya halkının tek bir Belorusya Sovyet devleti halinde birleşmesini kutluyorlardı.

Litvanya, Letonya ve Estonya'nın katılmaları daha sonraları olmuştur. Mussolini, Yunanistan'a karşı askeri harekâta giriştiği ve Mitler de tek bir silah atmadan Norveç'i işgal edip Murmansk'taki kuzey sınırimıza yerleştiği zaman biz Litvanya, Letonya ve Estonya ile müzakerelere giriştik ('). Baltık devletlerinin bize saldırmıyacağına dair 'teminat' istedik. Bu ülkelerin herbirinde kısa bir süre sonra hükümet değişikliği olduğu bilinmektedir. Ben Kiev'den Moskova'ya döndüğümde Stalin ile konuşurken oralarda olupbitenleri öğrendim. Litvanya, Letonya ve Estonyalı'ların tekrar Sovyet Devleti'nin bir parçası olacağına hepimiz çok sevinmiştik. Bu, toprağımızın genişlemesi, nüfusumuzun artması, sınırlarımızın pekiştirilmesi ve Baltık Denizinin geniş kıyı sınırının ele geçirilmesi anlamına geliyordu (2).

Baltık devletlerinin ilhakı o bölge halklarına ilişkin ilerici amaçlarımızın da gerçekleşmesine yardımcı oldu. Ruslara kuvvetli ulusal bağlarla bağlı Belorusyalı'lar ve Ukraynalı'ların aksine Baltık halkları başka bir ulustan geliyorlardı. Fakat buna rağmen kendilerine Rusya'nın işçi sınıfı, köylüsü ve çalışan aydınınınkine eşit koşullarda yaşama fırsatı verilmiştir. Bu katılmanın Sovyetler Birliği için olduğu kadar Baltık halkları için de büyük bir başarı olduğuna emindik. Baltık devletlerinin işçi sınıfı ve köylüleri, Rusya'da olduğu ve Sovyetler Birliği 'ne katılacak bütün halklarda olacağı gibi, kendilerindeki sömürücü sınıfların da ortadan kaldırılacağı biliyorlardı.

Litvanya, Letonya ve Estonyalı'lar bir süre bir sorunla karşı karşıya kaldılar. Liderleri burjuvazi ile birlikte kaçmışlardı. Kaçmaya fırsat bulamayan bazı liderlere yeni hü-

f1) Norveç 1940 Mart ayında işgal edilmiştir. Mussolini, Yunanistan'a 1940 Ekim'inde; Hitler, Yugoslavya'ya 1941 Nisan'ında saldırmıştır. Fakat Rusya, Baltık Devletleri'ni 1940 Haziran'ında 'ilhak' etmiştir.

C2) Kuvvet'in haklılık olduğu Sovyet inancının pek ender bir itiraidir bu. Birçok olaylardan sonra her üç ülke de Onsekizinci yüz-

kümetlerde makamlar verildi, fakat gerçekte yeni insanlar bulmak zorundaydık ('). Sovyetleştirme hareketi Ukrayna ve Belorusya'dakinden çok daha ağır oldu. Önce Sovyetler Birliği'ne eğilimli hükümetler kuruldu, mahalli Komünist Partilerine 'meşruiyet' tanındı; sonra ilerici güçler halk arasına girerek Sovyetler Birliği ile dostluk fikrini yaydılar. Belirli bir süre sonra Baltık halkları Sovyetler Birliği'ne katılmak istediklerini bildirdiler. Demokratik yöntemlerle Sovyet yönetimi kuruldu (2).

Sovyet halkı Baltık devletlerinin Sovyetler Birliği'ne katılmasını, Ukrayna ve Belorusya'nın katılmasında duyduğumuz heyecan ile karşıladı. Bu ilhaklar milliyet farklılıklarını aşan zaferlerdi.

Hepimiz sorgusuz sualsiz Stalin'in liderliğinin mantıklılığına inanıyorduk. Ülkemizin güvenliğini korumadaki öngörüsü için onu yüceltiyorduk. Sınırlarımızın aşılmazlı-

yılda çeşitli tarihlerde İmparatorluk Rusyası'nın bir parçası olmuşlardır. 1918'de ayrı ayrı bağımsızlıklarını ilân etmişlerdir. Bu devletlerin halkları Ukraynalıların aksine Slav değillerdi ve gerek genel kültür, gerekse tarımsal ve ekonomik gelişme bakımından Ruslardan üstündüler. Köylü ve işçinin sovyetleştirilmekten kazanacağı hiçbir şey yoktu fakat kaybedeceği çok şey vardı.

- (') Gerçekten de pek çok insan kaçmıştır. Bazıları onlar kadar talihi olamamışlardır. Sovyet katılımı ile Alman işgali arasındaki sürede 170.000 kişinin tutuklanıp, hayvan katarlarıyla Sibiryaya sürgüne gönderildiği tahmin edilmektedir. İşçi, köylü ya da komünist olmayan herkesin ilke olarak yazıldığı bir sürgünler listesi, işgalden yedi ay önce NKVD'nin İ. A. Serov'u tarafından hazırlanmıştır. 11 Ekim 1939 tarih ve 00123 sayılı bu ünlü 'Emirname', Serov tarafından imzalanmıştır. Serov, bundan sonra Ukrayna'ya Kruşçev'in yanına gitmiş ve aynı işi bu kez çok daha büyük çapta olmak üzere orada yapmıştır.
- (2) Sovyet yöneticisi tarafından (Kruşçev, Polonya Ukraynasında ne ise Andrey Zdanov da Baltık Devletlerinde o idi) kurulan hükümetlerin Moskova tarafından devletlerinin Sovyetler Birliği'ne dahil edilmelerini istemeleri için talimat aldıklarını ve bunu yerine getirdiklerini söylemenin başka bir şekilde ifadesidir bu.

ğmı sağlama yeteneğine inancımız vardı. Sovyet Ukrayna'-sının sınırını batıya doğru genişletmek ve Baltık Denizi'ne yeni bir çıkış yolu bulmak az şey değildi. Bundan önce ancak Finlandiya Körfezi'nden dar bir boğazla Baltık Denizi'ne çıkabilirdik; oysa, şimdi geniş bir kıyı sınırimız olmuştu. Bizim görüşümüze göre büyük bir savaş kopsa ya da İngiltere, Fransa ya da Almanya bize karşı bir istila hareketine girişse; toplanma alanı olarak ancak Litvanya, Letonya ve Estonya topraklarını kullanabilirlerdi. Bunun için Baltık Devletleri'ni 'ilhak', savunmamızı güçlendirmişti. O sıralarda iktisat ve sanayimiz zayıf olduğundan ve burjuva emperyalist kampın düşman —ve üstün— kuvvetleri ile çepeçevre sarılmış bulduğumuzdan bu bizim için çok önemliydi.

FİNLANDİYA İLE KIŞ SAVAŞI

Kruşçev'in 1939 - 40 kış savaşı hikâyesi, bilinen gerçeklere uygun düşmektedir. Leningrad şehrinin güvenliğini sağlamak için Stalin'in Finlileri Karelya'nın bir parçasını vermeye kandırma çabalarının en iyi ve en doğru hikâyesi Vaino Tanner'in «Kış Savaşı» adlı kitabında verilmiştir. Tanner, Sovyet genişleme politikasının sarsılmaz bir muhalifi olduğu halde, Stalin'in güç kullan-

mak istemediğini ve Finli'lerin isteklerine razı olmadıkları zaman gerçekten şaşırdığını belirtmektedir. Bir kere zor kullanmaya karar verince de Finli'lerin hemen teslim olmalarını beklemiştir. Eski Finli Bolşevik Kuusinen, işgal edilen topraklarda bir hükümet kurmak üzere yetiştirilmişti. Fakat bütün dünyanın bildiği gibi evdeki hesap çarşıya uymadı. Mareşal Mannerheim ve Finli'ler kahramanca bir direnme gösterdiler ve Kızılordu'yu küçük düşürdüler. Kızılordu'nun bütün gücünü Fin cephesine süren Mareşal Timoşenko'nun Vorosilov'un yerine geçmesinden sonradır ki, Finli'ler sonunda teslim olmak zorunda kaldılar. 1941 Haziran'ında Nazi'lerin Sovyetler Birliği'ni istilâ etmelerinin ardından Finli'ler Almanya'nın yanında savaşa katılmaya zorlandılar. Hitler'in yenilgisinden sonra Stalin'in, istemiş olsa, Finlandiya'nın bütününü ele geçirebileceği doğrudur. Kruşçev'in Stalin hakkında bu bölümde söylediklerinde aşırı bir yan yoktur. Karelya dışında Finlandiya, Sovyetler Birliği için bir önem taşııyordu. Üstelik Rus'lar, yönetimi güç bir halk olan Finli'ler karşısında rahatsız oluyorlardı. Bundan başka zaten bir kenarda tecrit edilmiş olan Finlandiya, Avrupa'da çıkacak büyük bir savaş sırasında kolaylıkla ele geçirilebilirdi.

^ UZEYDEN gelecek bir saldırıya karşı savunma hatlarımızı korumayı düşünmeye başlayınca Finlandiya sorunu ortaya çıkmış oldu. Fin sınırından bir top atımı uzaklıkta

bulunan ve Fin topraklarından rahatça bombardıman edilebilecek olan Leningrad'ın güvenliğini sağlamak zorundaydık. Fin hükümeti de, Sovyetler Birliği'ne düşman bir siyaset gütmekteydi. Açıktan açığa Hitlerci Almanya ile anlaşma yolundaydı. Fin başkomutanı Cari Mannerheim, eski bir Çarlık generali ve Sovyetler Birliği'nin yeminli bir düşmanıydı (1). Eski bir Sosyal Demokrat olan Vaino Tanner ise ömrünün sonuna kadar bizim Marksist - Leninist ideolojimizin düşmanı olarak kalmıştır (2). Sonuç olarak, toprağı daha güçlü hükümetler tarafından kullanılabileceğı için Finlandiya bize gerçek bir tehlike olarak görünüyordu. Su halde Sovyet devletinin Leningrad'ı korumak için gerekli tedbirleri alması mantıklı hatta zorunluydu.

İlk önce bir çeşit bir diplomatik anlaşmaya varmak için Finlandiya ile müzakerelere başladık. Bu konuşmalar ben Ukrayna'da iken yer almıştı. Finli'lerin bize bir miktar toprak bırakarak sınırı Leningrad'dan daha uzağı çekmelerini istiyorduk. Bu, bizim Leningrad'ın güvenliğini sağlama ihtiyacımıza yetecekti. Finli'ler ileri sürdüğümüz şartları kabul etmediklerinden bu sorunu çözümlmek için savaşa başvurmaktan başka çaremiz kalmamıştı.

Kiev'den Moskova'ya her gelişimde Stalin beni yanına çağırırdı. Onu görmeye gidince çoğunlukla yalnız olurdu. Tek başına olduğı zamanlar onunla konuşmak çok daha

t¹) Savaş tehdidi sırasında Mareşal C. G. E. von Mannerheim, Fin Savunma Konseyi Başkanıydı. Rusların uzun bir süre boş yere yarmaya çalıştıkları ünlü Mannerheim hattının yaratıcısıdır.

(2) Vaino Tanner, 1926 - 27 yılları arasında Finlandiya Başbakanıydı. 1939 sonbaharında Stalin'le bir anlaşmaya varmak için Moskova'ya üç kere gitmiştir. Savaş hükümetinin Dışişleri bakanı sonra da Fin politika hayatının liderlerinden biri olmuştur. Sovyet liderleri kendisini, sadece sosyal demokrat olduğı için değil {komünistler muhafazakârlardan çok diğer Sosyalizm biçimlerinden korkar ve nefret ederler} fakat kendilerini çok iyi anladığı, kuvvet ve zayıflıklarını bildiğı için sevmezlerdi.

kolaydı. Fakat bazan da Molotov, Voroşilov, Kaganoviç ve bazan da Zdanov'u yanında bulurdum. Zdanov, Leningrad Bölgesel Komitesi Birinci Sekreteriydi. Mikoyan ve Beria da sık sık orada olurlardı. Moskova'ya bir gelişimde Stalin beni evine yemeğe çağırırdı. Molotov ve Kuusinen'in de yemekte olacağını söyledi. Kuusinen o zaman Komintern'e bağlıydı.

Kremlin'deki dairesine vardığım zaman, Stalin, Molotov ve Kuusinen'in Finlandiya üzerinde daha önce başladıkları bir konuşmaya devam ettikleri duygusuna kapıldım. Anlaşıldığına göre, Finlandiya'ya bir ültimatol veremeyi kararlaştırmışlardı. Kuusinen'in yeni bir Karelo-Fin Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti hükümetinin başına geçmesinde de hepsi uyuşmuşlardı. O zamana kadar Karelia, Rus Federasyonuma bağlı otonom bir cumhuriyetti. Şimdi ise, bir Sovyet Cumhuriyeti haline getirilecekti. Grubun düşüncesi, başarısız müzakereler sonunda reddettikleri toprak isteklerimizi kabul için Finli'lere son bir fırsat daha verilmesiydi. Ültimatomumuza boyun eğmezlerse, askerî harekâta başlayacaktık. Bu, Stalin'in düşüncesi idi. Tabii, ben karşı çıkmadım. Üstelik bu durumda en doğru hareketin bu olacağını da düşünüyordum. Sesimizi biraz yükseltince, Finli'ler hemen boyun eğeceklerdi. Eğer bu da olmazsa bir el silah attığımızda hemen ellerini yukarı kaldırıp teslim olacaktı. Biz böyle düşünüyorduk. Stalin'in dairesine geldiğim zaman Stalin, «Hemen bugün başlayalım,» diyordu.

Uzun bir süre oturduk orada. Ültimatol saati kararlaştırılmıştı bile. Belirli bir zaman geçtikten sonra Topçu Mareşali Kulik, Fin sınırının bombalanmasını denetlemek üzere gönderildi (*). Ne sonuç alacağımızı beklemeye başladık. Stalin kendinden emindi. Hiçbirimiz bir savaşın çıka-

(*) Mareşal Kulik, aptallığı, zalimliği, beceriksizliği ve ahlâksızlığı ile ün salmış bir NKVD generali idi. Stalin'in ona bağlılığı Alman istilâsının ilk günlerinde Sovyetler Birliği'ne pahalıya maiolmuştur.

cağını aklımıza getirmiyorduk. Savaşa girmeye zorlanmadan Finli'lerin isteklerimizi kabul edeceklerine emindik. Tekrar ediyorum: Tek amacımız, Kuzey'deki güvenliğimizi sağlamaktı. Bizim geniş toprak ve tabii kaynaklarımızla kıyaslanınca Finlandiya'nın toprak ve orman olarak bize katacağı pek birşey yoktu. Tek düşüncemiz güvenlikti. Lenin-grad tehlikede idi

Birdenbire telefon çaldı. İlk atışımızı yapmıştık ve Finli'ler buna kendi topçularının ateşi ile cevap vermişlerdi. Savaş başlamıştı. Gerçeğin bir de başka türlü anlatılışı vardır: Ateşe ilk Finli'lerin başladığı ve bizim de karşılık vermek zorunda olduğumuz söylenir. İnsanlar savaşa başlayınca hep böyle söylentiler çıkar. «İlk ateşe sen başladın,» ya da «İlk yumruğu sen attın, ben sana karşılık veriyorum,» derler. Şimdi ancak operada görülen eski bir gelenek vardır: Bir insan bir diğerini düelloya davet etmek için eldivenini yere fırlatır, eğer eldiven kaldırılırsa düello kabul edilmiş demektir. Belki eski zamanlarda öyleydi ama bizim zamanımızda savaşı kimin başlattığı bu kadar kesin olarak anlaşılamaz.

Finlandiya'ya karşı giriştiğimiz hareketin meşru ya da ahlâki dayanakları olup olmadığı sorunu da vardır. Şüphesiz ki, hiçbir meşru hakkımız yoktu. Ahlâkiliğe gelince, kendimizi korumak arzumuz bizim gözlerimizde bizi haklı çıkaracak yeterli bir nedendi.

Savaşın başlamasından birkaç gün sonra ben Ukrayna'ya döndüm. Herkes gibi ben de, üstünlüğümüzün büyük olduğuna ve çok bir kayıp vermeden Finli'lerle olan anlaşmazlığımızın çözümleneceğine inanıyordum. Böyle düşünüyor ve bunu ümit ediyorduk. Fakat bu çatışmanın tarihi çok başka şekilde cereyan etti.

Savaş inatla devam ediyordu. Finli'ler yaman savaşçıları. Karelya berzahındaki Mannerheim hattı boyunca parlak bir savunma örgütü kurmuşlardı. Bu stratejik önem-

li geçidi aşmak çabalarımızı hep püskürtüyorlardı. Ağzımıza çiğneyebileceğimizden büyük bir lokma atmış olduğumuzu anladık. Çelikte güçlendirilmiş tahkimatlar, ustalıkla kullanılan top ateşleri ile karşılaştık. Mannerheim Hattı aşılma bir hattı. Kayıplarımız korkunç bir hızla artıyordu. Kış gelince Karelya berzahını bırakıp kuzeyde tahkimatları olmayan Ladoga Gölü tarafından saldırmaya karar verdik. Fakat arkadan kısıtırmaya kalkışınca kendimizi eskisinden daha kötü bir durumda bulduk. Sporcu yapılı Kuzey insanları olan Finli’ler daha doğru dürüst yürümeden kayakla kaymayı öğreniyorlardı. Ordumuzun karşısına, yüksek tirsirli otomatik silahlarla donatılmış ve müthiş hareket yeteneği olan kayak birlikleri çıktı. Biz kendi birliklerimizi de kayaklandırmaya çalıştık ama sıradan olan ve talim görmemiş Kızılordu askerlerinin kayak üzerinde savaşmaları kolay olmuyordu. Meslekten sporcuları silah altına alma kampanyasına giriştik. Bunlar da çok değildi. Leningrad’dan başka Moskova’dan ve Ukrayna’dan bile adam getirttik. Onlara olağanüstü bir uğurlama töreni yaptık. Herkes sporcularımızın zaferle döneceğinden emindi. Zavallı çocuklar, sapır sapır döküldüler hepsi. Kaçının sağ döndüğünü bilmiyorum.

Müthiş günlerdi o günler... Hem uğradığımız kayıplar yüzünden hem de daha geniş bir açıdan bakıldığında. Biz Finli’lerden dayağı yerken Almanlar saklamak gereğini duymadıkları bir neşeyle bizi gözlüyorlardı.

Donanmamız da Fin donanması karşısındaydı. Finli’lerin denizde bir üstünlükleri olamayacağını düşünürsünüz, ama, donanmamızın doğru dürüst bir iş yaptığı yoktu. Moskova’da Stalin’deyken, denizaltılarımızdan birinin Fin gemisi sandığı bir İsveç şilebini bile batıramadığını işittiğimi hatırlıyorum. Almanlar bu olaya tanık olmuşlar ve bize yardım ederek bizimle alay etmişlerdi: «İşler bu kadar kötü mü? Silahsız bir gemiyi bile batıramıyor musunuz? Bizden

yardım ister misiniz?» diye. Bunun bize ne kadar acı geldiğini tahmin edersiniz. Hitler, çaresizliğimizi anladığını belli ediyor ve zevkle buna gülüyordu.

Stalin'in savaşın gidişi üzerinde nasıl acı acı ve ke-derle konuştuğunu hatırlıyorum:

«Kar çok kalın. Birliklerimiz yürüyüş halinde. Birliklerin çoğu Ukraynallı oldu. İlk başlarda hepsi şevkle, 'Nerede şu Finli'ler? Getirin bir görelim!' diyor sonra birden bir otomatik silah ateşi ve hepsi yere seriliyorlar.»

Finli'ler orman savaşlarında şu taktiği kullanıyorlardı: Çam ağaçlarının üzerlerine tırmanıyorlar ve devriyelerimiz burunlarının dibine gelince ateş ediveriyorlardı. Üni-formalarının üzerine giydikleri beyaz pelerinlerle dalların arkasına gizlenen Finli'ler görünmez oluyorlardı. Ağaç tepelerinde oturduklarından dolayı Ukraynallı askerler, Finli'lere 'Guguk kuşları' adını vermişlerdi. Bu guguk kuşlarına karşı özel bir kampanya açıldı. Fakat bu çok zaman aldı ve çok ağır kayıplara uğradık.

Stalin askerlere ve —benim görüşüme göre haklı olarak da— Vorosilov'a ateş püskürüyordu. Vorosilov yıllardanberi Savunma Komiseri makamında oturuyordu. Ülkenin savunmasının yetenekli ellerde sanılması için halk arasında yaman bir nişancı olduğu söylentileri yayılmıştı. Fin savaşının bu gidişinden dolayı Vorosilov'un suçlanması gerekiyordu, fakat tek suçlu o değildi. O da savaşın bu kötü yönetilişini kötü haberalma örgütüne yoruyordu.

Bir keresinde daşa'sında, Stalin'in öfke ile yerinden fırlayıp Vorosilov'u haşlamaya başlamasını hatırlarım. Vorosilov da ateş püskürüyordu. Yerinden fırladı, yüzü kıpkırmızı kesildi ve Stalin'in suçlamalarını yüzüne haykırdı.

«Bütün bunların suçlusu sensin,» dedi. «Ordunun Eski Muhafızlarını ortadan kaldırtan, en iyi generallerimizi öldürten sensin!»

Stalin buna şiddetle itiraz edince, Vorosilov içinde

kızarmış süt domuzu bulunan koca bir tabağı kaptığı gibi masanın üzerinde parçaladı. Böylesine bir taşkınlığa hayatımda ilk defa tanık olmuştum. Sonunda Voroşilov Halk Savunma Komiseri görevinden alındı. Ardından da uzun bir süre şamar oğlanı olarak ortalıkta dolaştı durdu (').

Kiev Askerî Bölge komutanı Mareşal Timoşenko, Kiev’de yanıma gelip, «Moskova’ya çağrıldım. Herhalde Fin cephesine gönderileceğim,» dedi (2). Meretskoy’un yerine Karelya berzahındaki birliklerimizin başına getirildi. Ordumuz iyi bir ders almıştı. Ladoga gölünü dolanıp arkadan vurmak yerine Karelya berzahındaki Fin müstahkem mevkiilerine önceden saldırıp yıkmak kararı alındı. Bu stratejinin niçin daha önce uygulanmadığı sorulabilir. Her neyse, gerekli topçu, hava desteği ve piyade saldırı için toplandı. Fin mevzileri yerle bir edildi. Topçumuz önünde hiçbir şey kalmadı.

Bu vuruşta hava kuvvetleri de rolünü iyi oynamıştı. Stalin’in, «Hava kuvvetlerimiz savaşa katıldılar. Görevleri Finli’lerin ikmal yollarını bombalamak, trenyollarını işlemez hale getirmek, köprüleri atmak, lokomotifleri ateşe tutmaktır. Pek çok köprü yıkılmış, bir çok tren hasara uğratılmıştır. Finli’lerin şimdi yalnız kayakları var. Finliler kayaksız edemezler. Ve kayak stokları da hiç bitmez,» dediğini hatırlıyorum.

En sonunda Finlandiya ateş-kes istedi. Barış şartlarında uyuşarak bir anlaşma imzaladık. Finli’ler, Leningrad’dan onbeş kilometre geriye çekildiler, ayrıca Hangö Yarımadasında bize bir üs verdiler.

Böylece Fin savaşı sona ermiş oldu. Niçin bu kadar kö-

(') Voroşilov’un hayat hikâyesi için 3 no.lu Ek’e bkz. Süt domuzu olayından ilk defa burada söz edilmektedir.

(2) Fin savunmasını yıkıp savaşı kazandıktan sonra Mareşal Semyori Timoşenko, Kiev’e dönmüştür. Kruşçev’le olan ilişkisi barış zamanında olduğu gibi savaş sırasında da sürüp gitmiştir.

tü hazırlanmış olduğumuzun ve savaşın bize bu kadar pahalıya maiolmasının nedenlerini araştırdık. Bir milyona yakın insan kaybettiğimizi söyleyebilirim. Timoşenko bana suçun haberalma örgütünde olmadığını söyledi. Gerçekte, haber alma örgütümüz ta baştan beri Fin mevzilerinin yerlerini biliyormuş. Mannerheim Hattı üzerindeki topçu mevzileri ve bataryalar daha savaştan önce haberalma haritalarına işaretlenmiş. Bütün aksaklık, ilk savaş kararı alındığı zaman haberalma subaylarına danışılmamış olmasından ileri gelmişti. Bu tür bir budalalığa nasıl göz yumulduğunu düşünemiyorum bile. Askerî harekâtın, hareket alanının incelenmesi ve strateji uzmanlarının haberalma örgütü ile yakın işbirliğine dayanması gerektiği askerliğin ana kurallarından biridir. Fin savaşını, bir çocuğun bile haritaya bakarak düzenileyebileceği gibi planlasa idik, sonuç hem Sovyetler Birliği hem de Finlandiya için bambaşka olurdu.

Fin hükümetinin topraklarını düşmanlarımızın emrine vereceği hakkındaki düşüncemiz sonraki olaylar sırasında doğrulanmış oldu. Hitler’in SSCB’ni istila etmesinden çok daha önce Finlandiya’ya askerlerini yerleştirmekte olduğunu öğrendik. Bize kızgın oldukları 1940-41 savaşında kaybettiklerini elde etmek istedikleri için Finlilerin buna razı geldikleri ileri sürülebilir. Fakat ne olursa olsun Leningrad’ın tehlikede olduğu gerçeği ortada idi ve bizim de askerî harekâta başvurmada bu sorunu çözümleme imkânımız yoktu.

Stalin’in Finlandiya’yı işgal için savaşı başlattığını söylemek yanlış olur. İkinci Dünya Savaşı sırasında Fin ordusu bütünüyle silinip süpürüldüğü zaman neden Finlandiya’yı işgal etmedik? Stalin devlet adamı olarak akıllı bir davranış göstermiştir burada. Finlandiya topraklarının dünya proleter devrimi’nin temel ihtiyaçları için gerekli olmadığını biliyordu. Bunun için, İkinci Dünya Savaşı sırasında Finlilerle bir anlaşma imzalamakla savaşı sona erdirip işgal etmeye kalkışmaktan daha kârlı bir iş yapmış olduk.

Finlandiya'nın düşmanlıktan vazgeçmesi Hitler Almanya-sı'nın diğer uyduları için iyi bir örnek olmuştu. Fin halkı karşısında biz de iyi bir not almıştık (').

Finlandiya ile ««Kış Savaşı» bize ciddi zayıflıklarımızı göstermiş oldu. Bu zayıf noktalarımızı Hitler de öğrendi. Fin savaşından sonra Hitler'in ne düşündüğünü tahmin o kadar güç olmasa gerektir: «Sovyetler Birliği, bizim bir iki saat içinde yokedeceğimiz bir ülke ile güç başa çıkabildi. Ya en iyi örgütlenmiş, talim görmüş ve en iyi şekilde donatılmış ordularımızla Rusların karşısına çıkarsak ne yapabilirler?»

Kısacası, bizim Fin savaşını kötü yönetmemiz, Hitler'in yıldırım savaşı planını, Barbaros Harekâtı'nı hızlandırmış oldu.

Finlilerle yaptığımız savaşta savaş yerini ve zamanını seçmek bizim elimizdeydi. Düşmandan sayıca üstündük, harekâtımız için hazırlanacak dünya kadar zamanımız vardı. Fakat bütün bu uygun şartlara rağmen kazanmamız çok büyük güçlüklerden ve kayıplardan sonra olmuştu. Bu paha da bir zafer, gerçekte moral bir yenilgiydi.

Gerçekler kendilerine söylenmediği için halkımız moral bir yenilgiye uğradığımızı bilmiyordu. Tam aksine. Fin savaşı sona erdiği zaman halkımıza, «Çalsın zafer boruları!» dedik (* 2).

Fakat şüphe tohumları ekilmişti bir kere. Fin savaşı, sloganları «Yarın savaş varsa, biz yürüyüşe bugünden hazırız!» olan ordumuz için kötü bir saat olmuştu.

(') Fakat Ruslar kendilerine göre, gayet ağır tazminat istemişlerdi. Fin halkı oturup kendilerine acıyacak yerde bu borcu en kısa sürede ödemeye kalkışmışlar ve büyük fedakârlıklar yaparak bunu yerine getirirlerken sınai kapasitelerini, özellikle gemi yapım sanayiini genişletmişlerdir.

(2) Sovyet liderliğinin gerçekleri halktan saklama yetenekleri üzerine açıklayıcı bir görüş.

5

BARBAROS HAREKÂTI ÖNCESİNDE KIZILORDU

Kızılordu'nun savaşa hazırlıksız olması konusunu tartışırken Kruşçev, kendisi en yüksek siyasi örgüt olan Politbüro'nun bir üyesi olduğu halde ve Sovyet sanayiinin on-yıldan beri ordu ihtiyaçları üstünde toplanmasına rağmen, ünlü Kızılordu'nun kötü komutanlar elinde olduğunu ve donanımının yetersiz bulunduğunu bilmediğini belirtmek çabası içindedir. Stalin'in yönetim biçimi göze alınırsa, bu, akla yatkın görünebilir. Kruşçev, kendini Ukrayna'nın sivil yönetimine vermişti. Ukrayna savunması için kendi cephe komutanına güvenecekti. Stalin ve Vorosilov'un da (Savunma Bakanı) aralarında orduyu bir bütün olarak örgütleyip silah ve cephane ihtiyaçlarını karşılamış olacaklarını düşünecekti. Kruşçev'in Savunma Bakanına sorular yöneltebileceği doğru düzgün bir kabine yoktu. Orduya çok büyük masraflar yapılmıştı; manevra ve törenler çok aşırı gösterişliydi. Kruşçev, 1937'de Stalin ve Yezhov'un ordu yüksek kademesindeki komutanların çoğunu tasfiye ettiklerini

bildiği halde, daha alt kademede kırk bin subayın temizlik hareketinde öldürüldüğünü bilmiyor olabilir. Finli'lerin karşısında Kızılordu'nun düştüğü durum, onu ürkütmüş olmalıdır. Kiev'deki askerî komutanın —önceleri Timoşenko sonra Zukov— onu, ordunun bu acı durumu konusunda uyarmamış olmamaları inanılmaz birşeydir. Kruşçev'in müdahalesi olmasa idi; Timoşenko, 1938'de bir halk düşmanı olarak kurşuna dizilmiş olacaktı.

M EPİMİZ, en başta Stalin olmak üzere, Finlilere karşı kazandığımız zaferde bir yenilgi kokusu hissediyorduk. Düşmanlarımızın 'Sovyetler Birliği'nin ayakları çamurdan bir dev olduğu' kanısını kuvvetlendirdiği için tehlikeli bir yenilgiydi bu. Yenilgiyi kabul etmek ve Fin savaşının kötü yönetilmiş olmasından dolayı kendimizi kabahatli bulmak yeterli değildi. Voroşilov'u atıp yerine yeni bir Halk Savunma Komiseri seçmek de yeterli değildi. Olaylardan yakın gelecek için ders almak zorundaydık. Fin kampanyası hazırlıklarında ne yanlışlığa düştüğümüzü daha derin ve geniş bir şekilde anlamamız gerekiyordu. Yenilgimize yol açan kusurları tespit edip örgütümüzden ayıklamamız gerekiyordu. Sovyet Ordusu'nun savaşma gücünü yükseltmemiz gerekiyordu. Ve bu da, herşeyden önce, askerî komutanların liderlik niteliklerini yükseltmek demektir.

Ordumuzu zayıf düşürenin silah eksikliği mi yoksa kumandanlarımızın yetersizliği mi olduğunu kesin olarak bilemiyorum. Hiç şüphe yok ki, her iki unsur da çok önemliydi. Askerî törenler ve manevralar halkımızın moralini yükselttiği için bir yandan olumlu bir rol oynamışlardı. Di-

ger yandan bunlar ordunun kusurlarını örttüğü ve bize kendimizi güvenlikte hissettirdiği için olumsuz bir rol de oynamışlardı. Fin savaşından sonra ordumuzu ve özellikle» motorlu birliklerimizi gözden geçirmeliydik. Sanayimizi savaş ihtiyaçlarına döndürmeye de çok daha önce başlamalıydık. Düşmanın saldırmasına ne kadar zaman kaldığını bilmiyorduk. Yine de savaşın başladığı güne kadar yapılmamış çok şey kalmıştı. Bu özür kabul edilmez bir durumdu ve bunun için çok toprak ve can kaybettik. Savaş için hazırlanma, harita üzerinde stratejiyi işaretlemekten çok daha başka şeyleri de kapsar. Askerî hazırlanmanın temeli silah üretimidir. Bu da, uçak, top, tank, tüfek, istihkâm malzemesi, kimyevi ve bakteriyolojik silahlar; kısacası, bir saldırıyı önleyip düşmanı ezmek için gerekli bütün araçlar demektir.

Sorunun bir kısmı Stalin'in cephane ve motorlu malzeme üretimi yönetimini tek başına eline alması olmuştur. Sonuç olarak kimse cephane durumumuzun ne olduğunu bilmiyordu. Sözgelişi, 1941'de Stalin benden uçaklara dizel motoru monte edilip edilmeyeceği konusunu araştırmamı istemişti. Dizel motorlarının daha az yakıtı ihtiyacı olduğundan uçakların daha uzun uçuşlar yapabileceğini düşünüyordu. Dizel motorlarının Harkov lokomotif fabrikasında yapıldıklarını söyledi. Bu fabrikayı biliyordum ama orada motor yapıldığını ilk defa işitiyordum. Fabrika içine girmek için özel bir izne ihtiyaç vardı ve Stalin de bu proje ile ilgisi olmayan hiç kimsenin içeri burnunu bile sokmaması için gerekli tedbirleri almıştı. Ukrayna Merkez Komitesi Birinci Sekreteri olan ben bile, Flarkov'da burnumun dibinde bu güçlü dizel motorlarının yapıldığını bilmiyordum. Motorların bombardıman uçaklarına monte edilip edilmeyeceklerini araştırmaya zamanım olmadı, ama bu motorlar T-34 tanklarımızda çok etkili oldular. Fakat savaş başladığı anda elimizde bu tanklardan yeteri kadar yoktu.

Savaşın ilk aylarında müthiş bir silah sıkıntısı çektik. Ben bir Politbüro üyesi ve Stalin çevresinin çok yakın bir kişisi olduğum halde; değil tank ve ağır top, piyade tüfeği ve makineli tüfekten yana bu kadar sıkıntıda olduğumuzu bilemiyordum. Bu kadar önemli ve gerekli bir konuda hazırlıksız olacağımızı düşünemezdim. Çarın bile 1914'de Almanya ile savaşa girerken Hitler saldırısının ertesi günü bizim elimizdeki tüfeklerden daha çok sayıda tüfeği vardı. Ve bizim ekonomik potansiyelimiz Çarlık hükümetinden kat kat üstündü, onun için hiçbir mazeretimiz yoktu.

Ben suçun büyük bir kısmını Vorosilov'a yüklüyorum. Fin savaşı sırasında yerinden atılana kadar silahlı kuvvetlerimiz durumunun sorumluluğu en çok onun elindeydi. Silah için büyük kaynaklar ayırmıştık ve Stalin'in bu konuda bir para istemini bir kere bile geri çevirdiğini hatırlamıyorum. Vorosilov gerekli istemleri yapmamıştı sadece. Bu ihmali büyük bir suçtu. Astları ona durumun kötülüğünü bildirmiş olmalıydı, ama bu raporlar ona vız gelmişti anlaşılan. Sorumluluklarından habersiz fotoğrafçılara gülerek poz verir, sinema makinelerinin önünden bir aşağı bir yukarı yürürdü. Herkes Vorosilov'un Savunma Komiserliği'nden çok Gerasimov'un stüdyosunda poz vermekle zamanını geçirdiğini söylerdi ('). Sahne dünyasında da çok zaman harcardı. Opera eleştircisi olarak ün bile salmıştı. Bir kere benim önümde bir opera şarkıcısından sözedildiğinde Vorosilov'un karısının gözlerini yere indirerek, «Kliment Efremoviç'in onunla ilgili düşünceleri pek iyi değildir,» dediğini hatırlarım. Vorosilov kendini iyi bir şarkıcı olarak görürdü, hatta kulakları ağır işitmeye başladıktan sonra bile. Bana kalırsa iyi şarkı söylerdi. Stalin gibi, bir zaman kilise korosunda imiş.

(') Sovyet Sanat Akademisi başkanı olan Gerasimov, Stalin'in maiyet ressamıydı. Akademik olarak kötü olmaktan başka, orijinalliğe özenen bütün Sovyet ressamlarının başının derdiydi de.

Kısacası, Voroşilov silah sağlamak ve birliklerin talimini denetlemekten çok törenlerde gözcü askerî kişiliğini göstermekten hoşlanırdı. Gamarnik, Tuhaçevski ve Eski Muhafızlar'ın diğer üyeleri 1937'de tasfiye edilmeden önce. Halk Savunma Komiserliği'nin idari ve siyasal işleri Voroşilov'suz pekâlâ yürümekteydi (').

Stalin'e gelince; o, ordumuzun hazırlığı konusunda aşırı iyimserdi. Diğer pekçok kişi gibi o da, manevraları ve törenleri gösteren filimlerin etkisi altında kalmıştı. Durumu gerçek hayatta olduğu gibi görmüyordu. Pek az çıkardı Moskova'dan dışarı. Aslında daşa'sına ya da tatil için Soçi'ye gittiği zamanlar dışında Kremlin'den dışarı çıkmazdı. Bu bakımdan, suçlarını tartarsak; Stalin'in, Voroşilov'dan daha suçlu olduğunu söyleyeceğim. Voroşilov bazan suçlanan generalleri savunur ve Stalin'le tartışmaya girerdi; bazan da Stalin'i dürtüklerdi âdeta. Politbüro'nun diğer üyeleri üzerine söylenecek birşey yoktur. Molotov, karar verme bakımından Stalin'e en yakın olan insandı. Askerî komuta işlerini yönetmek kendi işi olmadığı halde, o bile, bazan Stalin'i Eski Muhafızlar'a karşı kışkırtırdı. Fakat Molotov'un silah ikmali konusunda bir sorumluluğu yoktur.

Kızılordu'nun üst tabakası tasfiye edilmemiş olsaydı faşist istilâsını çok daha kolay püskürteceğimiz şüphesizdi. Bu adamlar önemli tecrübe ve uzmanlığa sahip kişilerdi. Çoğu askerî akademilerden çıkmışlar ve İç Savaş'ta çarpışmışlardı. Vatanları için askerî görevlerini yapmaya hepsi hazırды ama onlara bu fırsat verilmedi. Onların tasfiyesinden sonra yeni komutanlar seçmek zorunda kaldık. Genelkurmay bile iki, üç hatta dört komutan değiştirdi. Birinci ve ikinci sırayı işgal edenler kurşuna dizildikten sonra üçüncü, dördüncü sıradakiler onların yerlerini aldılar.

Terfi eden insanların çoğu namuslu ve sadık kişilerdi,

(') Bu, haklı bir görüştür. Voroşilov, Kruşçev'in bütün söylediklerini haketmiştir.

fakat tecrübeleri yoktu. Bu tecrübeyi de Hitler Almanyası ile savaşarak kazanacaklardı. Bunların tecrübe edinmesi çok can kaybına yol açtı, ülkemiz harabe haline geldi.

1940'da Timoşenko, Halk Savunma Komiser'i olunca Kiev Askerî Bölge komutanlığına Zukov getirildi ('). Zukov, Timoşenko'dan daha üstündü. Becerikli bir örgütçü ve güçlü bir liderdi. Savaşta kendini ispat etmiştir. Sonradan yollarımızın ayrılmış olmasına rağmen hâlâ ona bir kumandan olarak saygı duyarım. Savunma Bakanı rolünü iyice anlamamış ve bir takım işler çevirmeye kalkışmıştı. Kendisine karşı harekete geçmek zorunda kaldık. Fakat o zaman da bir asker olarak kendisini çok değerli görürdüm ve bugün bile bu duygudan bir adım gerilemiş değilim. Savaşın sonra Stalin'le arası bozulduktan sonra bile Zukov'a hayranlığımı gizlememiştir (2).

1940'ın sonunda ya da 1941 'in başlarında Yoldaş Zukov, Kiev'den Moskova'ya atanarak Genelkurmay Harekât Dairesi'nde çalışmaya başladı. Kiev'deki yerine Kirponos gönderildi. Kirponos, Kızıldoru kumandanlarının tasfiyesinden sonraki boşluğu doldurmak için terfi ettirilen iyi niyetli fakat tecrübesiz komutanlardan biriydi. Atanacak başka insan olmadığı için Kirponos, Kiev Askerî Bölge komutanlığına getirilmişti. Fin kampanyası sırasında emrine bir tümen verilmiş, kendini göstermiş ve «Sovyetler Birliği Kahrama-

(') Uzak Doğu'da Japonlara karşı parlak başarılar kazanmış olan Zukov. Fin savaşından önce, Kiev Askerî Bölge komutanı Timoşenko'nun Genelkurmayına atanmıştı. Timoşenko, Fin direnişini kırmak için 'başkumandan' olarak çağrılınca, Zukov da kurmay başkanı olarak onunla gitmiştir. Savaşın sonra dönünce de Timoşenko'nun yerini almıştır. 1940 Haziran'ında general rütbesine yükseltilmiş, 1941'de Alman istilâsından 4 ay önce Savunma Bakanı yardımcısı ve Genelkurmay başkanı olmuştur.

(2) Zukov hakkında bilgi için 3 no.'lu Ek'e bkz.

nı» unvanını almıştı. Fakat Kiev komutanlığı sorumluluğu için hiç de hazırlıklı değildi (').

Kiev Askerî Bölgesi doğrudan doğruya Hitler istilâ kuvvetlerinin yolu üzerindeydi. Motorlu bir saldırı için gerekli bütün topografya şartlarına sahipti. Yollar düzgündü, bataklık yoktu. Hitler'i bize saldırmaya kışkırtmak için yabancı burjuva basını, Polonya ile Kiev arasındaki bölgenin, Hitler'in tanklarını bütün dünyaya neler yapabileceğini gösterebileceği gerçek bir 'tank garajı' olduğunu söyleyip duruyorlardı.

Stalin, dürüstlük ve bağlılık bakımından Kirponos'un Kiev komutanlığı için uygun olduğunu düşünmüştü. Haklıydı da. Fakat Kirponos'un bu kadar büyük bir birliğe komuta edecek gerekli tecrübesi yoktu. Bundan başka ülkemizin savaşa hazır olmama durumu, sınırlarımız içinde tehlikeye en yakın olan Kiev Askerî Bölgesi içinde acı bir şekilde yansımaktaydı.

Pek sık olmadığını kabul ettiğim kendi gözlemlerime dayanarak Mareşal Timoşenko başına geçtikten sonra Savunma Komiserliği'nin daha iyi çalışmaya başladığını söyleyebilirim. Kiev Askerî Bölgesi'nde o komutan, ben de Askerî Konsey üyesi olarak birlikte çalıştığımızdan beri Timoşenko'ya hayrandım, iyi bir insan ve iyi bir askerdı. 1940 yılında Besarabya'yı Romen işgalinden kurtardığımız sıralarda onu daha iyi tanıdım (2). Almanlarla yaptığımız

(') İyi bir tümen komutanı olan Albay M. P. Kirponos, temizlik hareketi sonunda kendi gücünün üstünde bir mevkie getirilmiştir. Zukov, Savunma Bakanlığına gidince, Kiev Askerî Bölge komutanı olarak onun yerini almıştır. Böylece dört ay sonra tam Almanların yolu üzerine çıkmış oldu. Kruşçev'in hakkında söyledikleri doğrudur. Fakat Kirponos kahramanca çarpışmıştır. Gerçekte de, bu Cephe diğerlerinden daha iyi donatılmıştı, daha iyi ikmal görüyordu.

(2) 1878 Berlin Kongresi'nde Rusya'ya geçen Besarabya, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Romanya'ya geçmiştir. Bölge, önce bağım-

anlaşmadan ve Ekim Devrimi'nden sonra Romanya krallığının çiğnediği tarihsel haklarımızı geri almak arzumuzdan doğan bu harekâta ben de katıldım. Bu sırada Timoşenko artık Halk Savunma Komiseri olmuştu. Bir kere onunla birlikte Romanya hatlarının epey gerisine, Besarabya'nın içine gittim uçakla. Doğup büyüdüğü Furmanka köyüne akrabalarını görmeye gitmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda askere çağırıldığından beri köyüne gitmemişti. Furmanka yakınlarında bir tarlaya indik, köylüler bizi çok sıcak karşıladılar. Mareşal Timoşenko bir kahramanmış gibi kabul gördü. Timoşenko bütün gece kardeşi, kızkardeşi ve arkadaşları ile içip konuşurken ben kardeşinin evinin yanındaki kulübede kaldım. Savunma Bakanı olarak Voroşilov'dan sonra Timoşenko gerçek bir gelişmeydi doğrusu.

Fakat, Timoşenko ve Zukov gibi insanlara az rastlanır. Eski Muhafızlar'ın yokedilmesinden sonra Meklis, Şçadenko ve Kulik gibi insanlar sahneye çıkmış ve Savunma Komiserliği çılgın köpeklerin barındığı bir köpek kulübesine benzemişti ('). Bir keresinde Yoldaş Timoşenko beni kolumdan çekerek Savunma Konseyi'nin bir toplantısına sokmuştu. Birlikte çalışmak zorunda olduğu bu insanların nasıl birbirlerini boğazlamaya çalıştıklarını göstermek istiyordu. Meklis bunların en kötülerinden biri idi (2). Stalin

sizliğim ilân etmiş sonra da Bolşevik'lere karşı Romanya'dan yardım istemişti, I-litier'le yaptığı anlaşmaya dayanarak Stalin, 1940'da Besarabya'yı Sovyetler Birliği'ne katmış ve hemen Sovyetleştirme hareketine başlamıştır.

(') Şçadenko ve Kulik, Voroşilov tarafından atanmış olan çok beceriksiz ve kötü tabiatlı 'siyasal' generallerdi. Her ikisi de 1937'de Kızılordu'nun temizlenmesinde görev almışlardı. Kulik 1940'da mareşalliğe terfi etmiş ve Leningrad'ı Almanlara vermek için ne mümkünse yapmıştır. Zukov tam zamanında yetişip görevini elinden almıştı.

(2) L. Z. Meklis, Stalin'in tuttuğu 'siyasal' generallerden bir diğeri. Temizlik yıllarındaki bilerek hareketleri ile mi yoksa savaş sıra-

üzerinde kuvvetli bir etkisi vardı. Kızılıordu Siyasal Direktörlüğü Başkanı görevini aşan davranışlarda bulunurdu. Stalin kendisini Buharin'in yerine «Pravda» yazı işleri müdürü olarak yerleştirdiğinden bu yana Meklis, Stalin'in sağ kolu olmuştu. Bir zamanlar onunla aram çok iyiydi. Dostluğumuz 1929-30 yıllarında sağcılara karşı ortak mücadelemizden doğmuştu. Ben Sanayi Akademisi parti örgütü sekreteri iken bana çok yardım etmişti. Fakat aradan geçen yıllar bizi ayırmıştı. Siyasal Direktörlüğün başına geçtiği zaman artık ona bir deli gözüyle bakıyordum. Onun gibi birinin Stalin'in mutlak güvenine sahip olması karşısında şaşırıp kalmıştım. Meklis çoğunlukla Stalin'e askerî konularda öğütler verir. Stalin de onu dinlerdi. Meklis'in bu etkisi oldu ve ülke için hiç de yararlı olmadı, savaş arifesinde savunma düzenimizin özür kabul etmez bozukluğuna katkıda bulundu.

Savaşın ilk felâketlerinden kurtulmuş ve sonunda zafere kavuşmuş olmamız halkımız ve ordumuz lehine bir nottur. Yanlışlıklardan ders almış ve sonunda düşmanı önümüze katıp onu kendi topraklarında perişan etmiştik. Fakat neler pahasına! Stalin en iyi generallerimizi temizlememiş olsaydı, savaş büyük bir ihtimalle yine gelecekti. Fakat hiçbir zaman, «Büyük Dahi», «Sevgili Babamız» devrindeki kadar pahalı olmayacaktı.

sındaki beceriksizliği ile mi daha çok insan kaybına sebep olduğunu kesin olarak bilmek imkânı yoktur.

Altıncı Bölüm

BÜYÜK VATAN SAVAŞI

EN KARANLIK SAATLER

Kruşçev'in savaş yıllarına ait anıları, yüksek komuta mevkiinde bulunanların eylemlerini açıklamasına ve çok yakın görüşlerini vermesine rağmen, esas bakımından kendi üzerinde yaratılan izlenimlerden öteye gitmemektedir. En belli başlı kavgasının Stalin'in başarısızlıklarını göstermek ve meslektaşları Moskova'da yangelip savaşan generalleri engeller, aleyhlerinde komplolar kurarlarken; kendisinin savaş alanında ve hareketin ortasında bir adam olduğunu ispat etmek, istediği anlaşılmaktadır. Kruşçev, elbette, savaşan generalleri ikmalden yoksun bırakan bu 'siyasilerden biriydi. Fakat uygulayıcı tabiatı ve iş bitirmek tutkusuyla Moskova'daki meslektaşları, NKVD gene-

raileri ve siyasal danışman yoldaşlarının, yanından çok, kendini meslekten askerlerle bir hissetmiş ve Kremlin'e karşı onların yanında yer almıştır. Leningrad'daki Zdanov dışında diğer bütün Politbüro üyelerinin içinde, savaşın yambaşında yer alan tek insan olduğu doğrudur. Almanlar Ukrayna'ya girerlerken o bir gecede, Sovyetler Birliği'nin tahıl ambarı ve baş sanayi merkezi olan geniş toprakların Stalin'den sonraki en üstün hakimi mevkiinden, Politbüro'nun Cephe karargâhı temsilciliğine, dönüşmüştür. Kısa bir süre içinde cephe parça parça olmuş, Kruşçev o geniş ülkesinin bir anda Alman zırhlı araçları ile istilâsına tanık olmuştur. Bunda suçun büyük bir kısmı Vorosilov'un arkadaşlarından ve İç Savaş'tan kalma müzeli Mareşal Budyonni'nin son derece yetersiz oluşuna bağlanabilir. Budyonni bir milyon insanın ölümüne, Kiev ve Harkov'un elden çıkmasına yol açan hareketlerde bulunmuştu. Kruşçev'in gözlemleri ve düşünceleri, Almanların büyük sarma hareketleri ile bütün orduları sildikleri, Leningrad ve Moskova'ya doğru ilerleyip Ukrayna'yı çiğnedikleri ve Stalin'in tamamen kendini kaybettiği o ilk günlerin karışıklık, utanç ve kahramanlığına ışık tutmaktadır.

U

İİÜKÜMETTE Merkez Komitesi Birinci Sekreteri ve Bakanlar Kurulu Başkam gibi yüksek makamlarda bulunduğum yıllarda askerî kişilerimize savaş anılarım yazarlarken çok dikkatli davranmaları gerektiğini defalarca söylemi-

simdir. Savaşa karışan bir kimseden o savaşın tarafsız bir çözümlemesinin beklenmemesi gerektiğini anlamışımdır. Fakat, bir Askerî Konsey üyesi ve çeşitli cephelerde Politbüro temsilcisi olarak ben, bazı önemli harekâtın nasıl geliştiğini aydınlayabileceğimi sanıyorum.

İlk önce savaşın benim gözümle nasıl görüldüğünü ve kendileri ile ilişkilerim olan bazı generallerin ve hükümet adamlarının rollerinin ne olduğunu anlatmalıyım.

Savaş başladığı zaman Moskova'daydım. Uzun bir süre hiç bir işim olmadan orada kalmaya mecbur oldum. Stalin durmadan, «Bak, Ukrayna'ya döneceksin de ne olacak? Bırak Kiev'de biraz da sen olmadan ne yapabileceklerini ispat etsinler. Gitmek için bu kadar acele etmenin gereği yok,» diyordu. Moskova'da oturmanın bir anlamı yoktu. Stalin'den yeni birşeyler öğreniyor değildim. Birbiri arkasından ziyafetlere gitmekten başka birşey yaptığımız yoktu. Nefret etmeye başlamıştım artık. Bu yemekler süresince Stalin'i yakından görme fırsatını elde etmiştim ve gördüklerimden hiç de hoşnut kalmamıştım. Stalin ordumuzun savaşacak yetenekte olduğuna dair bütün güvenini yitirmişti. Sanki Hitler, Fransız ordusunu ezip Paris'e girdikten sonra ümitsizlikle ellerini havaya kaldırmış ve savaş meydanını terketmiş gibiydi. Daha önce söylediğim gibi Fransa'nın teslim olduğunu öğrendiğimiz zaman Stalin'in yanında idim. Seçme bir kaç Rus küfrü savurmuş ve şimdi artık Hitler'in bizi paramparça edeceğinden emin olduğunu söylemişti (').

Bu çeşit konuşmaları dinlemenin bana bir yararı dokunmuyordu. Kiev'e dönmeme izin vermesi için onu sıkıştırmaya devam ediyordum. Sonunda açıkça;

«Yoldaş Stalin, herhangi bir an savaş kopabilir artık»

-i') Bu, Stalin'in savaş arifesi davranışı konusundaki diğer haberleri tasdik etmektedir.

dedim. «O anda benim burada ya da yolda olmam çok kötü olacaktır. Hemen Kiev'e dönmem gerek.»

«Doğru. Gitsen iyi olur artık.»

Bu karşılığı baria çoktandır şüphe ettiğim bir şeyde haklı olduğumu gösteriyordu: Benî neden Moskova'da tuttuğu hakkında en ufak bir fikri bile yoktu. Benim esas yerimin Kiev olduğunu biliyordu. Yanında, hele korktuğu zamanlar, bir insan bulunsun diye beni bırakmıyordu. Yalnız kalmaktan nefret ediyordu.

Ertesi sabah Kiev'e döndüm ve dosdoğru en son haberleri almak için Ukrayna Merkez Komitesi'ne gittim. Eve ancak akşam üzeri döndüm. O gece saat on, cnbir civarlarında karargahtan beni Moskova'dan o anda gelmiş bir haberi okumak için Merkez Komitesi'ne çağıran bir telefon aldım. Haberde, ilişik mektubun ancak Ukrayna Parti Birinci Sekreteri olarak benim tarafımdan okunacağı belirtiliyordu. Merkez Komitesi bürosuna ben kendim gittim ve Moskova'dan gelen haberin epey ürkütücü olduğunu gördüm. Önümüzdeki bir iki gün ya da saat içinde savaşa hazır olmamız bildiriliyordu.

O sırada Ternopol'deki komutanlıktan bir telefon geldi ('). Alman cephesinden bir askerin bize iltica ettiği ve bu adamın ertesi sabah saat üçte Almanların Sovyetler Birliğine saldıracakları iddiasında bulunduğu bildiriliyordu. Bu haber Moskova'dan gelen mesajı onaylıyordu. Alman askerini sorguya çekince anlattıklarının pek anlamsız olmadığını gördük. Almanların ertesi günü bize saldıracaklarını nasıl bildiğini sorduğumuzda askerlere üç günlük tayin çıkarıldığını söyledi. Saat üçü nereden bildiğine cevabı da Almanların daima sabahın erken saatlarında saldırıya başladıkları oldu. Bir komünist, bir faşist aleyhtarı ve Hitler'in askerî

(') Lvov'un doğusunda olan Ternopol, Sovyetlerin Doğu Polonya'yı işgalleri sırasında ele geçirdikleri bir yerdir.

maceracılığının muhalifi olduğu için bize ‘iltica’ ettiğini -söyledi.

O gece eve dönmeyerek saat üçe kadar olacağını bekledim. Gerçekten de, şafak söktüğü anda Alman topçusunun ateşe başladığı haberini aldık. Düşman ilk istilâ hareketine giriştiği zaman Moskova’dan ateşe ateşle cevap vermemek emri aldık. Liderlerimiz, herhangi bir Alman komutanının Hitler’in haberi olmadan, kıskırtmak için ateşe başladığını düşünerek bu garip emri vermişlerdi. Diğer bir söyleyişle, Stalin savaştan öylesine korkuyordu ki, Almanlar bizi gafil avlayıp direnmemizi çökertmeye çalıştıkları zaman bile, Hitler’in verdiği sözü tutup bize saldırmıyacağına inanıyordu (').

Fakat aradan birkaç saat geçince bizim askerlerimiz de savaş hattına girdiler. Almanların ilk saldırısını püskürttüler. Sabahleyin Askerî Bölge karargâhından Alman uçaklarının Kiev’e yaklaştıklarını haber aldık. Kısa bir süre sonra şehrin üstüne geldiler ve hava meydanını bombaladılar. Hangarlarda yangın çıktı. Bereket o sırada meydanda uçığımız yoktu. Bütün uçaklarımız sınırda kamuflaj ağlarının altında saklıydı. Hava kuvvetlerimiz, tanklarımız, topçumuz ve cephane depolarımız düşmanın bu ilk saldırısından yarasız beresiz kurtulmuştu.

Moskova’dan gelen yardımın çok az olmasından ötürü durum kısa bir zaman içinde kötüye döndü. Savaş başladıktan az sonra, Almanlar Kiev’e yürürlerken halk arasında büyük bir vatanseverlik duygusu uyandı. ‘Lenin Döküphanesi’nden ve Kiev dolaylarındaki diğer fabrikalardan işçiler sürüler halinde Merkez Komitesi’ne gelerek istilâcılara karşı savaşabilmek için silah istiyorlardı. Kızıl Gücü desteklemek için cepheye gitmek isteyen bu vatandaşları silahlandırmak için Moskova’ya telefon edip acele silah ve cephane göndermelerini istedim. Karşıma Malenkov çıktı.

t1) Gerçekten de Stalin savaşın ilk haftaları çok bitkin ve bezgindi.

«Bana nereden silah bulabileceğimizi söyle,» dedim. «Almanlarla savaşmak için Kızılordu'ya katılmak isteyen işçiler var burada; ama bizim onlara verecek hiçbir şeyimiz yok.»

«Bizden silah alma düşüncesinden vazgeç,» diye karşılık verdi bana. «Buradaki sivil savunma örgütünün silahları toptan Leningrad'a gönderildi.»

«Peki, biz ne ile karşı koyacağız düşmana?»

«Bilmem! Sopa, kılıç, evde yapılma silahlar, fabrikalarınızda neler yapabilirseniz onunla savaşın.»

«Yani, tanklara karşı mızrakla mı çikalım?»

«Elinizden geleni yapın! İçine benzin doldurulmuş şişelerden bomba yapıp tanklara atabilirsiniz.»

Malenkov'un böyle konuştuğunu duyunca duyduğum kızgınlığı tahmin edebilirsiniz. Top ve motorlu silahlar bir yana, tüfeğimiz, makmalımız olmadan istilâyı durdurmaya çalışacaktık! Malenkov'un dediklerini kimseye söylemeye cesaret edemedim. Yoksa kimbilir nasıl bir tepki ile karşılaşmıştım. Halka durumun gerçekten ne kadar berbat olduğunu da söyleyemezdim. Fakat onlar silah bakımından ne kadar acınacak halde olduğumuzu anlamış olmalıydı. Bu kötü duruma düşmemizin nedeni neydi? Savunma Komiserliği'nin kendine güveni ve liderlerin 'demoralize' olmaları ve baştan yenilgiyi kabul etmeleri elbette! Bu nedenler silah sanayiimizi geliştirmek ve sınırlarımızı pekiştirmekten alakoymuştu bizi. Şimdi de iş işten geçmişti.

Almanlar hızla Ukrayna, Belorusya ve Rus Federasyonuma yayıldılar. Ukrayna'yı işgalleri bizi maden ve tarım merkezlerimizden yoksun bıraktı. Moskova çevresindeki sanayi merkezlerimizi de ellerine geçirince otomatik üretimimizin büyük bir kısmı düşman eline geçmiş oldu. Moskova ve Leningrad bizim siyasal, askerî ve teknolojik beyin merkezlerimizdi. 1941'de de Leningrad kuşatıldı. Ros-

tov, Voronez, Stalingrad ve kuzey Kafkasya da elimizden gitti.

Sanayiimizi boşaltmak zorunluğundaydık. Halkımız, özellikle mühendis ve teknikerlerimiz, tank, top, mekanize silahlar, makineli tüfekler, mayınlar yapmaya devam edebilmemiz için üretim sanayiimizi nakletmek gibi dev bir görevi yüklendiler. Bu, insanüstü bir çaba ve tam bir birlik gerektiriyordu. Sonunda sanayiinin naklinin faydası görüldü ve bu sayede ordumuz düşmanı yurt topraklarından dışarı atabildi.

Savaşa girdikten sonra pek çok kere Stalin'le tartışmalarımız olmuştur. Beni istediği anda yokedebileceği halde inatla ona görüşümü anlatmaya çalıştım. Bazan da bunda başarılı oluyordum. Ona ısrarda devam edersem duruma benim gözümle bakmaya razı olabileceğini anlamıştım. Fakat onunla tartışmak çok güç ve çok tehlikeliydi.

Moskova dışındaki, yani, Güneybatı Cephesi'ndeki başarılı harekâtımız sonunda Stalin'le görüşmek üzere Moskova'ya çağırılmıştım. Karşımda yepyeni bir insan buldum. Savaşın başından bu yana çok değişmişti. Kendini toparlamış, gerçek bir asker gibi davranmaya başlamıştı. Kendini büyük bir askerî stratejisi olarak görmesi onunla konuşmayı daha da güçleştiriyordu. Kahraman bir liderin tüm kuvvetli kararlılığını gösteriyordu. Fakat onun ne denli bir kahraman olduğunu biliyordum. Boğa yılanı karşısındaki tavşan gibi Hitler'in korkusundan her tarafının tutulduğunu görmüştüm. Bu arada da benim onun hakkındaki düşüncelerim değişmemişti. Savaşın ilk anlarında, durum aleyhimizde gelişirken, tek bir emirnamenin altında Stalin'in imzası olmadığı gözümünden kaçmamıştı. Ya 'Yüksek Komuta Heyeti' ya 'Genel Kurmay' ya da buna benzer bir terim kullanılır, fakat adı hiç yazılmazdı. Almanları Moskova dışında püskürttükten ve Stalin güvenini tekrar kazanmaya başladıktan sonra bile bu uygulama değişmedi. Ondan ge-

len emirler hep imzasızdı. Bazan 'Başkomutan' ünvanının üstüne imza atardı ama adını yazıp imzalamadığına hiç rastlamadım. Bu bir rastlantı değildi. Stalin'in yaptığı hiçbir şey rastlantı değildi aslında. Her adımı önceden tasarlanmış, ölçülmüş, biçilmişti.

Stalin'in cephede olanlardan doğrudan doğruya sorumluluk almaktan kaçınmasının bir örneğini daha vereyim. Alman saldırısı karşısında esir düşen birçok generalimiz Stalin'in emri üzerine vatan haini ilân edilmişler ve bunların aileleri Sibiry'a sürgüne gönderilmişti. Bu uygulamanın Muziçenko, Ponedelin, Potapov ve ailelerine yapıldığını hatırlarım. Ancak Stalin'in ölümünden sonra bu insanların eski yuvalarına dönmelerine izin verilmişti. Muziçenko, Potapov ve Ponedelin'e esir kampından döndükleri zaman Sovyet ordusunda görev verilmiş ve itibarları iade edilmiştir. Kısacası, Stalin generallerine kötü davranırdı (').

Küçük subaylara ve askerlere karşı davranış da bundan iyi değildi. Yetenekleri, enerjisi ve yürekliliği çok övülen Gordov adında bir kumandanımız vardı. Ufak tefek olmasına rağmen subaylarını ve erlerini dövmekten geri kalmazdı. Sonraları Andrey İvanoviç Yeremenko'nun bir kero bir Askerî Konsey üyesini dövdüğünü duydum. Bir komutanın astlarını yumrukları ile disipline sokması kabul edilen hatta beklenen bir hareket tarzıydı H. Birisi Stalin'e birî-

- (') Sözü geçen üç general motorlu birliklerin komutanlarıydı: Tankçı Tümgeneral M. İ. Potapov, Tuğgeneral İ. N. Muziçenko ve Tümgeneral P. G. Ponedelin. Bunların birlikleri Kleist ve Reichenau tanklarının saldırılarını karşılamışlardır. İyi savaşımlardı. Stalin'in esir edilen subayların ailelerine bu davranışı tipiktir.
- (2) özellikle savaşın ilk günlerinde Stalin, Vorosilov ve Beria'nın adamları yüksek komuta mevkilerine sahip iken bu şiddet kullanma, ve hatta suçlu astların üstleri tarafından hemen öldürülme-leri de tipik bir olaydır. Zukov bile çok kabaydı. Sonraları, ordu temizlik hareketinden arınınca, komuta mevkilerine savaşta pişmiş subaylar gelmiş ve daha uygar bir geleneğe dönülmüştür.

sinin beceriksizliğinden ya da yanlışlığından şikâyet edince Ştalin; «Suratının ortasına bir tane indirdin mi? Bir daha böyle birşey yaparsa indir yumruğu,» derdi.

Stalin konusunda beni üzen birşey de askerî haberalma için Çeka'ya bağlı olmasıydı. Stalin'in güvenine sahip olan Çeka'cılar tüm olarak kötü kişilerdi. Sergienko'yu örnek alın. Bu adam Moskova'da Merkezî Devlet Güvenlik Örgütünde çalışırdı. Becerikli bir insandı. Kendi tecrübelerimden namussuz ve hilekâr olduğunu da öğrendim. Şöyle bir olay geçmişti: Savaşın başlarında durumumuz kötüyken komutanla benim karargâhımızı Kiev'den Brovari'ye nakletmekten başka yapacak birşeyimiz kalmamıştı. Birdenbire Stalin'den bir telgraf aldım. Beni korkaklıkla suçluyor ve hakkımda tedbir alacağını bildiriyordu. Kiev'i Alınanlara teslim etmek istediğimi ileri sürüyordu. Pis bir yalandı bu. Bunu Stalin'in kafasına o Sergienko haininden başka kimsenin sokmayacağını biliyordum. Stalin'in Çeka'cılarını her türlü kusurdan azade gördüğünü ve onların her söylediklerine inandığını da biliyordum. Bu olay sırasında Sergienko Alman hatları gerisindeydi. Almanlar Kiev'i kuşattıkları zaman o geride kalmış ve sonra bir köylü kıyafetine bürünerek kuşatmadan kurtulmuştu.

Bu olaydan sonra Sergienko'ya sürekli bir güvensizlik duydum. Kendisini bir kahraman yerine koyması pahasına her türlü iftirayı yapabilecek yetenekteydi ('). Fakat tarih beni, Sergienko'nun Kiev'i teslim etmeyi düşündüğümüz iftirasından temizlemiştir. Almanlara ağır kayıplar verdirdik ve cepheden saldırılarını geri püskürttük. Kiev aske-

{') Bu Sergienko üzerine çok birşey bilinmemektedir. Aşağılık bir Meclis olduğu anlaşılmaktadır. O günlerde Devlet Güvenliği Baş Direktörlüğü NKVD'ye bağlı bir daireydi, başında da Halk Komiseri Beria bulunuyordu. Burada anlatılan davranışlar, bütün polis generalleri ya da ordu siyasal komiserlerinin niteliklerini göstermektedir.

rî birliklerimiz tarafından terkedildiği için değil, Almanların Gomel ve Kremençu'da kuzeyden ve güneyden giriştikleri kısaç manevrası yüzünden düşmüştü.

Savaş sırasında Stalin'in çevresindeki en alçak insanlardan biri de Şçerbakov'du ('). Zehirli bir ylandı bu adam. Bir zamanlar Gorki Yazarlar Birliği Başkanı iken, bu Şçerbakov'un da onun sekreteri olduğunu duymuştum. Gorki kendini yürütme işlerine verecek, Şçerbakov da ideolojik konularla uğraşacaktı. Fakat Gorki, Şçerbakov'un emir verici tavırlarına katlanacak bir insan olmadığından sonunda Gorki'nin isteği üzerine başka bir yere nakledilmişti.

Hem Şçerbakov'a hem de Stalin'e özgü bir niteliği belirten bir olay geçmiştir. Bu 1943'te olmuştu. Üstün bir filim yapıcısı ve başarılı bir gazeteci olan Aleksandr Petroviç Dovzenko, «Ukrayna Alevler İçinde» diye bir senaryo yazmıştı. Bu eserde birçok sahne Kızılordu'nun kusurlarını açığa vuruyordu. Keskin bir zekâsı ve kalemi olan Dovzenko özellikle savaş arefesinde ordumuzu hazırlıksız bırakan sorumlu kişileri eleştiriyordu. Senaryoyu Merkez Komite-si'ne göndermiş, Malenkov ve diğer bazı arkadaşlar bunu okumuşlardı. Moskova'ya gittiğim bir gün Stalin bana bunu okuyup okumadığımı sordu. Okuduğumu söyledim. Oysa, ben kendim oturup okumamıştım. 1943 Temmuz'undaki Alman saldırısı sırasında Dovzenko okumuş, ben de dinlemiştim. Tabii, dikkatimin dörtte üçü düşman saldırısına çevrilmiş olduğu için Dovzenko'nun eserine pek dikkat edememişim. Stalin'e bunu anlattım. Benim sorumluluktan

- D Silahlı Kuvvetler Siyasal Direktörlüğü Başkanı ve Moskova Parti Başkanı, Politbüro üyesi olan A. S. Şçerbakov. Şişman, çok kaba, hileci, ayyaş, Stalin'e çok yakın ve savaş sırasında birçoklarınca Stalin'in halefi gözüyle bakılan bir adam. İyi bir yanı varsa henüz keşfedilmemiştir. 1945'te ölmüştür. 1953 «Doktorlar Komplosu»nda Kremlin doktorları tarafından öldürüldüğü iddia edilenlerden biridir. Gerçekten zehirlenmiş olabilir, ama Dr. Vinogadov ve meslektaşlarınınca değil.

kaçmaya çalıştığımı söyledi. Dovzenko’yu Ukrayna milliyetçiliğiyle ve daha bir sürü şey ileri sürerek ağır bir şekilde suçlamaya başladı. O sıralar Ukrayna’lıları milliyetçilikle suçlamak modaydı. Bunun bir delili olup olmadığı aranmazdı bile. Bu uygulama, Kaganoviç’in Ukrayna’da görevli bulunduğu zamanlarda başlamıştı. Kaganoviç, her Ukrayna’lının muhtemel bir milliyetçi olduğunu söylerdi ve şüphesiz saçma birşeydi bu.

Neyse, Stalin, Dovzenko’nun senaryosunu tartışmak üzere bir toplantı yaptı. Şçerbakov savcı olarak dâvayı sundu. Filim senaryosunun aşırı derecede milliyetçi olduğu suçlaması üzerinde durarak Stalin’in Dovzenko’ya olan hidetini körüklemeye çalıştığı açıktı. Malenkov, senaryoda bir suç bulunmadığını söylediği halde bütün toplantı boyunca sesini bile çıkarmadan oturdu.

Stalin konuyu orada bırakmadı. Propaganda kısmı Merkez Komitesi sekreterleri de içinde olmak üzere, Ukrayna parti ve hükümet liderlerinden meydana gelen bir heyet toplamamı istedi. Bizden Ukrayna ideolojik cephesindeki tatmin edici olmayan durum konusunda kendi kendimizi eleştiren bir karar sureti hazırlamamızı istedi. Sonra Dovzenko’yu çağırarak çok şiddetle azarladı. Bundan sonra uzun bir süre Dovzenko bir sanat adamı olarak hiçbir eylemde bulunamadı.

Bu utanç verici olay baştan aşağı Şçerbakov’un işi idi. Stalin’in güvenini kazanmış ve başkalarına hayatı zehir etmek için ne yapmak gerekirse yapmaya başlamıştı. Bütün bunları söyleyiş nedenimin Şçerbakov’a duyduğum özel bir düşmanlıktan geldiği sanılabilir. Bu, doğru değildir. Şçerbakov’a hakettiği değeri verdim, bunun kötü olması onun kabahatidir. Fakat baş suçlu Stalin’dir. Şçerbakov gibi insanların kötü etkilerinin olmasına imkân tanıyan odur.

Şimdi de savaş sırasında tanıdığım birkaç komutanla ilgili bir iki söz söylemek istiyorum. Birçok generalle uzun

bir süre birlikte bulundum ve bunlardan çoğunluğu ile iyi ilişkiler kurdum. Arasıra çatışmalarımız olmuyor değildi. Savaş zamanında bir miktar çatışma olağan birşeydir. İnsanlar yanlışlık yapar ya da hiddete kapılırlar. Elbette kişi kusursuz değildir. Ben de bir aziz değilim. Fakat genel olarak söylemek gerekirse, çeşitli cephelerde işbirliği yaptığım insanlar beni çok etkilemişlerdir. Her zaman ortak bir dil bulmuşuzdur anlaşacak. Arada bir çıkan anlaşmazlıklara burada değinmiyeceğim. Savaş biteli uzun bir zaman oldu, düşman yenildi. Sözkonusu olan komutanlardan çoğu mükâfatlandırıldılar ve şerefleriyle emekli oldular. Kirli çamaşırları ortaya çıkarmanın yeri değil şimdi.

Kendilerini savaş sırasında ortaya çıkaran komutanlardan önce savaşın en başında, Belorusya'daki direnmemizin çöküşü ile suçlanan Pavlov hakkında bir iki söz edeceğim (').

Belorusya komutanlığı kendisine verilmeden önce de Pavlov'dan şüphe ederdim. Zırhlı birlikler komutanımızken 1940 yılında kendisini Harkov'da yeni T-34 tanklarımızı denerken izlemiştim. Onunla kısa bir konuşmam olmuş ve ne kadar sınırlı bir insan olduğunu hemen anlamıştım. İspanya savaşının kahramanlarından biri olduğu halde yüksek sorumluluk taşıyan bir görev için hazırlıklı değilmiş gibi gelmişti bana. Pavlov'un yetenekleri hakkındaki şüphelerimi Stalin'e açmaya karar verdim. Konuya son derece dikkatle girdim:

«Stalin Yoldaş, Pavlov'u iyi tanır mısın?»

(') Savaş öncesinde en üstün Sovyet tank uzmanı olarak tanınan General D. G. Pavlov, tank konusunda pek çok İngiliz generalinin düştüğü yanlışlığa düşmüştür. Düşman topraklarına derinlemesine zırhlı saflar halinde girilebileceğini Almanlar gösterene kadar bunu düşünememişti. Ona göre, tank, ancak piyadeyi desteklemek için kullanılırdı. Bunun için savaşın ilk günlerinde Sovyet zırhlı birlikleri boş yere erimiş gitmiştir. Pavlov, asker ve ikmal malzemesinden yoksun olan ve ağır sonuçlara yol açarak düşen Belorusya Cephesi'ne komuta ediyordu.

«Evet, iyi tanırım.»

«Ben kendisiyle ancak birkaç dakika konuştum ama bende pek olumsuz bir izlenim bıraktı. Çok sınırlı görünüyor. Tank kullanmasını bildiğinde şüphe yok ama, komuta mevkiine pek uygun görmüyorum kendisini.»

Stalin'in kızdığı belliydi.

«Bunu nasıl söylersin? Adamı tanıımıyorsun bile.»

«Onu iyi tanımadığımı sözün başında belirtmiştim.»

«Ben tanıyorum. İspanya tank birlikleri komutanı olarak beni tatmin etmiştir.»

«Pekâlâ. Ben sadece sana benim üzerimde iyi bir izlenim bırakmadığını bildirmek istemiştim. Mareşal Kulik'le ilgili şüphelerimi de söylemek isterim. Topçumuzdan sorumlu tek adam. Savaş yakın, bense onun bu işe uygun olmadığına inanıyorum.»

Stalin ateş püskürüyordu.

«Önce Pavlov'dan şikâyet ettin, şimdi de Kulik'in aleyhinde konuşuyorsun. Kulik'i tanıımıyorsun bile. Ben onu İç Savaş'tan tanırım. Çaritsin'de (Stalingrad) topçu komutanıydı. Toptan iyi anlar.»

«Yoldaş Stalin, ben Kulik'in Çaritsin'de iyi bir topçu subayı olduğundan şüphe etmiyorum. Orada kaç topçumuz vardı? İki mi, üç mü? Şimdi ise ülkedeki bütün topların sorumluluğunu taşıyor.»

Stalin artık bana çok kızmıştı. Çenemi kapatıp kendi işimden olmayan işlere burnumu sokmamamı söyledi. Korktuğum da bu idi zaten. Stalin Kızılırdı'nun kendi çocuğu olduğunu sanıyor ve hiç kimsenin onun hakkında konuşma yeterliğine sahip olmadığına inanıyordu. Olaylar Stalin'in haksız, benim de hem Pavlov hem de Kulik konusunda haklı olduğumu ortaya çıkardı.

Stalin, Pavlov'u Belorusya Askerî Bölge komutanı yaptı. Atanma işi olup bittikten sonra benim bundan haberim olmuştu; bu da tipik bir örnektir. Stalin, Politbüro üyeleri-

ne danışmak zahmetine bile katlanmazdı. Böylece Pavlov'a batıdan gelecek saldırı hattının tam üstünde olan askerî bölgenin kumandası verildi ve o da birliklerini Hitler'in istilâsına karşı hazırlamak için hiçbir şey yapmadı. Savaşın ilk günlerinde Pavlov'un birlikleri bütünüyle çevrildiler ve uçakları havalanma fırsatı bulamadan yerde savaş dışı edildiler. Stalin, Pavlov'u, onun Kurmaybaşkanını ve mahalli Askerî Konsey'in bir üyesini divanı harbe verip kurşuna dizdirdi. Stalin Pavlov'a Belorusya komutasını vermekle nasıl bir hata işlediğini farketmiş olmalıydı, ama, artık iş işten geçmişti. Cephe yarılmış, Almanlar ülkenin içinde ilerlemeye başlamışlardı.

Kulik'e gelince; o da aynı derecede beceriksizliğini ispat etti. 1943'te Vatutin ile birlikte, Kulik'in Voronez Cephesi Askerî Konseyi üyesi Şepilov'a verdiği bir raporu dinlediğimizi hatırlıyorum. Raporu komedinin ta kendisiydi. Sonunda, bizim ısrarlarımızla, Stalin pes etti ve Kulik'i mareşallikten tümgeneralliğe indirdi. Savaşın sonra Kulik tutuklanıp kurşuna dizilmiştir.

Pek çok yıl sonra Stalin'in Partiyi kötüye kullanması Yirminci Parti Kongresi'nde açıklandığı zaman savaşın ilk günlerinde divanı harbe verilip kurşuna dizilen Pavlov ve diğer generallerin itibarlarının iadesine karar verilmişti. Pavlov ve diğerlerinin divanı harbe verilmesindeki 'meşru' nedenleri biliyordum. Onun için bu konuda kararsızdım. Fakat Pavlov gibi adamlara komutayı veren Stalin'in asıl suçlu olduğunu da bildiğimden yetkimi kullanıp bu itibar iadesine engel olmadım.

Zukov'u savaşın başlarında birkaç kere görmüştüm. Kirponos'un yerine geçmek üzere gelince çok sevindim. Bir keresinde, geleli henüz birkaç gün olduğu halde, Stalin'den aldığı bir telefon onun yaptığı işi bırakıp hemen Moskova'ya dönmesini istiyordu.

«Ne yapalım,» dedi. «Buradaki komutanınız çok zayıf.

Kubiyşev, sonra da Stalin.

**Kruşçev
ve onu**

1938'lerden sonraki yıllarda Stalin'le geniş bir işbirliğine girecek
ayranhkia ilyece"ir Fakat. Sta.in"ın son döneminde ise amansız
kısilecektir.

1941 ya da 1942 de Kruş-
çev ve Vasili Stalin Hava
Kuvvetleri üniforması ile.

Kremlin'de Stalin'in korku
ve hiddetine tanık olan
Kruşçev, cephede ise Ge-
neral Yermenko ile çok ya-
kından savaşı izlemiştir.

**Fakat ne yapabiliriz? Ondan daha iyisini de bulamayız. Yol-
daş Kirponos'u bütün gücümüzle destekliyelim ve işi olu-
runa bırakalım.»**

**Haklıydı, yapabileceğimiz tek şey buydu. Zukov'a git-
tiği için ne kadar üzüldüğümü söylerken çok samimiydim.**

**Savaş başlarında Moskova'dan cepheye gelenlerin
hepsi Zukov kadar yardımcı olamamışlardı. Sözgelisi, Al-
manlar Kiev'i kuşatırlarken Moskova'dan Mareşal Budyon-
ni gönderilmişti ('). Harekât Dairemizin başkanı Albay Bag-
ramyan, Budyonni'ye o sıralarda berbat olan durumu anla-
tırken ben de oradaydım (2). Tam olarak ne söylediğini ha-
tırlıyamıyorum —bütün konuşma askerî terimlerle doluy-
du— fakat konuşmanın sona erişini çok iyi hatırlıyorum.
Budyonni, Bagramyan'a yüksek bir sesle;**

**«Senin dediklerini dinledim ve bundan çıkardığım an-
lam kendi kuvvetlerine bile sahip çıkamadığın oldu,» dedi.
«Seni kurşuna dizdirmenin daha doğru olacağını düşünü-
yorum.»**

Bagramyan;

**«Semyon Mihailoviç, niçin beni kurşuna dedirtecek-
mişsiniz?» diye karşılık verdi. «Ben Harekât Dairesi Baş-
kanı olacak nitelikte değilsem, bana bir tümen komutanlı-
ğı verirsiniz, olur biter. Beni öldürtmek ne işinize yarar si-
zin?»**

(') Eskiden Çarlık süvari başçavuşu olan ve sonraları Stalin'in yakın dostları arasına giren ve bir süre Kızılorduda kullanılan bir kas-
kete adını veren S. M. Budyonni. Çok yakışıklı, yürekli ve içkiciy-
di. Çağdaş savaş yöntemlerinden habersizdi. Sadece Kiev'i kay-
betmekle kalmayıp kıyas kabul etmez sayıda Rus askerinin de
sarılıp yokedilmesine yolaçacak kadar işleri karıştırmıştır.

it²) Çarlık ordusunda subay olarak meslek hayatına başlayan İ. K.
Bagramyan. İç Savaş'ta Kızılordu saflarında çarpışmış, İkinci Dün-
ya Savaşı'nda Timoşenko'nun Kurmay başkanı olarak bir süre
hizmet gördükten sonra ordu komutanı olarak ün yapmış, sonra
da Mareşalliğe terfi etmiştir.

Budyonni nakil ya da rütbe indirilmesini kabule yanaşmıyor, inatla Bagramyan’ı kurşuna dizilmeye razı etmeye çalışıyordu. Elbette Bagramyan böyle birşeyi kabule hazır değildi.

Bu ‘dostça’ konuşmanın iyi bir yemek yendikten ve epey içki içildikten sonra yapıldığı hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu hafifletici nedenlere rağmen ben hayretler içindeydim. Budyonni gibi bir Yüksek Komuta Heyeti temsilcisinin Bagramyan gibi iyi bir askere böyle davranmasını aklım almıyordu, kepezelikti bu. Herhalde bu tutumu ile bizi tehdit eden ciddi konulara bir ışık tutuyor değildi. Budyonni geldikten sonra durumumuz düzelmemiş, o gittikten sonra daha da kötüye gitmemişti.

Neyse ki Budyonni’nin tehdidinden birşey çıkmadı. İvan Kristoforoviç Bagramyan halen sağ ve sıhhattedir. Her zaman iyi bir insan ve iyi bir asker olarak kalmıştır. Sonraları kendisine Hitler’in istilâsını püskürtme çabamızda cephenin birçok kilit noktaları teslim edilmiştir.

Sonradan vatan haini olan Vlasov ile ilişkilerimi de anlatmalıyım. Savaşın önce kahraman Doksan Dokuzuncu Tümenin komutanıydı. Bu tümen İkinci Dünya Savaşı’nda «Kızıl Bayrak Nişanı»nı alan ilk tümen olarak tarihe geçecektir. İyi bir insan olarak çok saygı görürdü, yetenekli bir komutandı. Kirponos ile Kiev’i savunmak için kurduğumuz Otuz Yedinci Ordu’ya komuta edecek birini aradığımızda, Kiev Askerî Bölgesi Personel Kısmı bize Vlasov’u salık verdi. Moskova ile görüşmeye karar verdim. O zamanlar her tarafta, özellikle ordu içinde, halk düşmanları olduğu şüphesiyle yaşıyorduk. Yeni kurulan ordunun kurmay heyeti seçimi işinde Vlasov’a güvenip güvenemeyeceğimizi tespit etmek istiyordum.

Merkez Komitesi’nde personel başkanı olan Malenkov’a telefon ettim. Kendisinin Vlasov hakkında birşey bilemeyeceğini kabul ediyor ve adamları ile Vlasov’un dosyasını inceleteceğini tahmin ediyordum. Malenkov’a:

«Bana Vlasov'la ilgili ne söyleyebilirsin?» diye sordum.

«Burasının ne âlemde olduğunu tahmin edemezsin,» diye karşılık verdi. «Bütün işler bir çıkmaza girdi. Sana yardım edecek boş bir adamım yok. Ne uygunsa sen kendin yap ve bütün sorumluluğu üstüne al.»

Bu da beni diğer askerlerin ne düşündüklerini öğrenmeye zorladı elbette. Bu bilgiye dayanarak Kirponos'la birlikte Vlasov'u komutanlığa getirmeye karar verdik. Vlasov etkin bir şekilde idareyi ele aldı. Cepheden çekilen ya da Alman kuşatmasından kaçıp kurtulan askerlerden bir ordu kurdu. Ateş altında kendini kaybetmiyor ve Kiev savunması için sağlam, akıllı bir lider olarak görünüyordu. Görevini tam anlamı ile yaparak Almanların cepheden saldırı ile Kiev'i almalarını önledi. Kiev'in düşmesi, şehrin kuşatılması ve Alman birliklerinin doğu tarafında toplanmış olmalarındandı. Yoksa Vlasov'un güçlü bir savunma yapmayışından değil.

Vlasov kuşatmadan kurtuldu ve yürüyerek hatlarımıza döndü. Stalin onun uçakla Moskova'ya gönderilmesini emretmişti. Genelkurmayın ona karşı bir delil bulduğunu ve soruşturma yapacağını sanmıştım. Sonradan Moskova'ya madalya verilmek üzere çağrıldığım öğrendik. Stalin Vlasov'u övmüş ve kendisine Moskova dışında Almanlara karşı saldırı yapan ordunun komutasını vermiş. Vlasov burada da kendisini göstermiş. Stalin de ona bu kez cephemizin Valdai bölümünü savunma görevini vermiş. Vlasov yine düşman tarafından sarılmış fakat yine kurtulup hatlarımıza gelmişti. Stalin, Vlasov'u Stalingrad Cephesi komutanlığına getirmeyi bile düşünüyordu. Bir keresinde tanıklar önünde Stalin'in bana, eğer boş olmuş olsaydı Stalingrad komutanlığını Yeremonko yerine Vlasov'a vereceğini söylediğini hatırlıyorum.

Vlasov vatanına ihanet edince; Stalin beni çağırarak.

Vlasov'u Otuzyedinci Ordu komutanlığına benim 'tavsiye' ettiğimi hatırlattı. Ben de ona Vlasov'u Moskova karşı saldırısının başına getirenin ve hatta Stalingrad Cephesi komutanlığına getirmek isteyenin kendisi olduğunu söyledim. Stalin konuyu orada bıraktı ve bir daha ağzına almadı.

Stalin için olduğu kadar benim için de Vlasov olayı kolay yutulamayacak birşeydi. Böylesine yüreklilik, sadakat ve beceriklilik gösteren ve böylesine saygı kazanan bir insanın vatanına ihanet etmesi akıl alacak şeylerden değildi. Bir Alman ajanı olmaya razı gelmesi için çok dengesiz bir kişiliği olmalıydı. Komünist olarak tanınıyordu ama anlaşılan gerçek bir ideolojik öze sahip değildi. Sivil hayatta öğretmenlik yapıyordu. Kötü bir insan sayılmazdı. Savaşın ilk yıllarında Sovyet iktidarına sadık görünüyordu. Belki de asker olduğu zaman ticarî düşünce ile hareket etmiştir. Belki de Partide rahat bir mevki elde etmek istiyordu. Geçmişte bu tipler çok vardı, bugün ise oğünkünden çoktur bunlar. Vlasov vatan haini idi, hakettiği cezayı buldu. Yarğılandı ve asıldı (').

C¹) Yeni kuşak Sovyet komutanlarının en parlak ve kararlılarından biri olan Albay A. A. Vlasov, savaşın ilk yılında mucizeler yaratmıştır. Üstlerinin ve meslektaşlarının beceriksizliği sonunda düşükleri kuşatmalardan birçok kere yalnızca yürekliliğı sayesinde kurtulmuştur. Kendini mesleğine vermiş, çok akıllı bir kişiydi. Stalin ve çevresinin beceriksizlik, zalimlik ve kötölüğüne karşı isyan ederek, Volhov nehri boyunda yine kötü hazırlanmış bir saldırıda Alman kuşatmasında kalınca, 1942 ilkbaharında teslim olmuştur. Rusya için tek kurtuluş ümidinin Alman zaferinde ve Rus rejiminin yıkılmasında olduğuna inanıyordu. Rus savaş esirlerini bir ordu haline sokup Alman safında çarpıştırmayı teklif etmiştir. Fakat Flitler, bu fırsattan faydalanmayı bilememiş ve Vlasov'un ordusu çok bir iş yapamamıştır. Vlasov, iş işten geçinceye kadar Almanlar elinde Rusya için bir kurtuluş olamayacağını anlayamamış olan hiddetli ve küskün bir idealistti. Kesinlikle bir fırsatçı değildi. Almanlar yenildiğı zaman vatan haini olarak idamı artık kaçınılmaz olmuştı.

HARKOV FELÂKETİ

1942 baharında Almanlar Leningrad'ın dış mahallelerine girmiş ve Moskova önünde son dakikada durdurulmuşlarken; Ruslar, Ukrayna'da üç çatallı bir saldırı hareketini başlatmaya karar verdiler. Merkez harekât, Timoşenko'nun Harkov'a yönelmiş büyük bir saldırıydı. Bu, Kızılordu için büyük bir felâket sayıldı. Timoşenko'nun karargâhında bulunan Kruşçev saldırının planlanmasında ve yönetiminde epey bir rol sahibi idi. Bu yenilgi onun çin yaralayıcı bir tecrübe oldu. «Gizli Söylev»inde kendini suçsuz gösterip bunu Stalin'e yüklemeye çalışmıştır. Aynı şeyi burada da yapmaktadır. Kruşçev'in düşmesinden sonra yayınlanan anılarında Zukov, (Mareşal Zukov'un En Büyük Savaşları) kötü sonuçlu saldırının Stalin'in fikri olduğunu ve kendisinin gayet geçerli nedenlerle buna karşı çıktığını söylemektedir. Bu, hemen hemen doğrudur. Fakat Zukov, Timoşenko ile Kruşçev'in Stalin'i kuvvetle desteklediklerini de yazmaktadır. Bu da doğru olabilir. Fakat bundan

sonra da Timoşenko ile Kruşçev'in felâket üzerlerine çökmeden saldırıyı durdurma çabaları göstermedikleri de 'ima' edilmektedir. Bu savaşın felâketle sonuçlanmasının nedeni, Almanların da Rus hatlarında bir yarma yapabilmek için bir saldırıya hazırlanmış olmalarıydı. Timoşenko da kendi ordusunu bu noktada toplamış ve böylece dosdoğru bir kıskacın içine girmiş oldu.

Q TALIN'IN bana karşı beslediği hoşnutsuzluk, Ukrayna'yı elden çıkaracağımızı sandığı zaman en yüksek noktasına ulaşmıştı. Kendisi başkomutandı, ama yenilginin sorumluluğunu yüklenmek istemiyordu. Bir kurban aramaya başladı. Hem Ukrayna Merkez Komitesi Birinci Sekreteri hem de Askerî Konsey üyesi olduğum için en uygun aday bendim.

Hayatımın en tehlikeli saati, 1942'de, Harkov'a karşı girişilen karşı saldırı sırasında geçmiştir. Harekât başarı vaadederek biçimde başlamıştı. Düşmanın ilk savunma hatlarını kolaylıkla —hatta çok kolaylıkla— yarmıştık. Karşımızda büyük kuvvetlerin bulunmadığını anladık. Önümüz düşman toprağına doğru dümdüz açık görünüyordu. Bu, rahatsız edici birşeydi. Bir tuzağına düştüğümüz anlaşılıyordu. Keşif yaptıınca düşmanın birliklerini Güney Cephesinde, Alvyansk kesiminde topladığını öğrendik. Anlaşıldığına göre; Almanlar, sol kanadımızdan saldırıp kış kampanyası sırasında meydana getirdiğimiz cebi keseceklerdi. Batıya doğru ne kadar ilerlersek, kanadımızı o kadar uzatmış olacağımız ve Almanların bizi kesip kuşatmalarının o kadar kolay olacağı görünüyordu. Düşman planını anladığımızda artık iş işten geçmek üzereydi. Şimdi bizim için yapılacak

tek şey saldırıyı durdurmak için izin almak ve geri çekilmektir (').

Harkov harekâtını örgütlemek için teşebbüse ilk geçenin kim olduğunu hatırlamıyorum. Sonraları Stalin, saldırı emri için beni suçlamıştır. Bunda benim de payım olduğunu inkâr etmiyorum ama Stalin'e; «Ya komutan Timoşenko'dan ne haber?» diye sormuştum.

Stalin; «Hayır,» dedi. «Bu, senin fikrindi; Timoşenko senin söylediklerini uyguladı sadece.»

«İmkânı yok,» diye karşılık verdim. «Timoşenko'yu iyi tanı mıyorsun galiba. Çok inatçıdır, iyi bir fikir olduğuna inanmasa, harekâtı onaylamazdı.»

Gerçekte ise, Harkov karşı saldırısı planını hazırlayan Yoldaş Bagramyan'dı. Bizim Güneybatı Cephesi karar-gâhımız gibi, Genelkurmay da bu planı onaylamıştı. İlk kararı hep birlikte vermiştik; şimdi de Genelkurmayı bu saldırıdan vazgeçirmeye çalışacaktım. Bunun çok güç bir iş olduğunu biliyordum.

Harkov'a doğru ilerlemenin tehlikesini anlar anlamaz saldırıyı durdurduk ve savunmaya geçmek için tedbirlerimizi aldık. Topçumuzu, zırhlı birliklerimizi ve tanksavar kuvvetlerimizi açıkta kalan sol kanadımızı desteklemeye gönderdik. Bütün gerekli emirler verildikten ve saldırıdan savunmaya geçtikten sonra dinlenmek üzere karargâhıma döndüm. Saat sabahın üçü idi, gün ışımaya başlamıştı. Biraz uzanmak için elbiselerimi çıkartırken Yoldaş Bagramyan rüzgâr gibi içeri daldı. Çok üzgün görünüyordu.

«Seni rahatsız ediyorum Yoldaş Kruşçev,» dedi. «Ama

t1} Timoşenko'nun ilerleyişi 12 Mayıs'ta başlamış ve birkaç gün iyi gitmiştir. 17 Mayıs'ta Sovyet birlikleri tehlikeli derecede açılmışlar ve gerçek tablo ortaya çıkmıştır. 17 Mayıs'ta Stalin'le telefon görüşmeleri yapılmış, 18 Mayıs sabahı da Almanlar karşı saldırılarını başlatmışlardı. Cep içinde kalan Ruslar ümitsizce savunmaya girişmişlerdi.

Moskova saldırıyı durdurma emrimizi geri almamızı istiyor.»

«Ne? Nasıl olur bu? Kim verdi bu kararı?»

«Bilmiyorum. Bütün bildiğim, saldırıya devam etmenin bir felâketi olacağıdır. Cep içinde kalan birliklerimiz mahvolacak. Yalvarırım size, Yoldaş Stalin'le siz konuşun. Verdiğimiz emri değiştiren kararları iptal etmeye ancak siz razı edebilirsiniz onları.»

Yoldaş Bagramyan'ı hiç bu durumda görmemiştim. Akli başında bir adamdı. Onu severim; hem de çok severim. Sağduyusu, Parti ruhu, askeri konulardaki geniş bilgisi ve dürüstlüğü için her zaman hayrandır kendisine. Stalin'le benim konuşmam gerekliliğine de inanıyordum. En kötü sonucu alacak olsam bile, Stalin'in fikrini değiştirmeye çalışmalıyım.

Genel Karargâha telefon ettiğim zaman Yoldaş Bagramyan da yanımdaydı. Karşıma Aleksandr Mihailoviç Vasilevski çıktı ('). Olup bitenleri biliyordu.

«Aleksandr Mihailoviç,» dedim. «Harita incelemiş ve düşman stratejisinden anlayan bir insan olarak durumu Yoldaş Stalin'den daha ayrıntılı olarak biliyorsunuz. Lütfen yanınıza bir harita alıp Yoldaş Stalin'e bu harekâta devam edersek neler olacağını anlatır mısınız?»

Vasilevski ne demek istediğimi anlamıştı. İkimiz de Stalin'in bir dünya yuvarlağı üzerinde parmağı ile cephelerdeki askeri birliklerin hareketlerini izlediğini biliyorduk.

«Stalin, şimdi daşa'sında,» dedi.

«O zaman oraya git lütfen. Seni görmeyi reddetmediğini bilirsin. Savaş bu. Rica ediyorum, bir harita al ve ona saldırıdan vazgeçmemizin, alınacak kararların en sıhhatlisi olduğunu anlat.»

t¹) Mareşal Şapoşnikov'dan sonra Genelkurmay Başkanı olan Mareşal A. M. Vasilevski.

«Olamaz, Yoldaş Kruşçev! Stalin çoktan kararını vermiş durumda. Emirleri yolladı bile.»

Vasilevski ile ilişkisi olan herkes onun bu sözleri nasıl bir monoton sesle söylediğini anlayacaktır. Onunla aram çok iyi olduğu için telefonu kapattıktan sonra bir kere daha açtım. Bu sefer yardım etmesi için yalvardım kendisine, ama o yine reddetti;

«Nikita Sergeyeviç, Yoldaş Stalin kararını verdi, yapılacak hiçbir şey yok artık!»

Genel Karargâhta Vasilevski yerine Zukov olmuş olsaydı, derhal Stalin'in daşa'sına gidip bizim lehimize müdahale edeceğine hiç şüphem yoktu.

Stalin'e benim telefon etmemden başka çaremiz kalmamıştı. Bu benim için çok tehlikeli bir andı. Stalin'in ken dişini çok büyük bir askerî stratejisi olarak gördüğünü biliyordum artık. Telefona Malenkov çıktı. Selâm sabahdan sonra;

«Yoldaş Stalin'le görüşebilir miyim?» dedim.

Stalin orada olmalıydı. Daşa'nın düzenini çok iyi biliyordum. Herkesin nerede oturduğunu, Stalin'in telefona gelmek için kaç adım atması gerektiğini de biliyordum. Telefona cevap verdiğini kaç kere görmüştüm. Malenkov'un telefonda benim olduğumu ve Stalin'e telefon başına gelmesini söylediğini duydum. Malenkov bana;

«Stalin söylemek istediğini bana söylemeni istiyor,» dedi. «Ben ona anlatırım.»

İşlerin kötüye gittiğinin belirtisi idi bu.

İsrar ettim;

«Yoldaş Stalin'le 'bizzat' görüşmek istiyorum. Ona cephe durumu hakkında rapor vereceğim.»

Malenkov'bu sözümü de Stalin'e ulaştırdı ve bana;

«Kendisine söyleyeceklerini bana anlatmanı istiyor,» dedi yine.

Bunun üzerine saldırıya devam edersek düşmanın is-

tediği oyuna düşeceğimizi anlattım. Cephemizi genişletmiş ve zayıflatmıştık, kanatlarımız Almanlara açıktı. Malenkov, bunları Stalin'e nakledinceye kadar bir süre daha bekledim. Sonra yine telefona gelip;

«Yoldaş Stalin saldırıyı durdurma kararını verirken cephe komutanının onayını almadığını biliyor,» dedi. «Saldırıyı durdurma fikrinin sadece ve sadece senden çıktığını da biliyor ve kendisi bu düşünceye karşı!»

Timoşenko'nun beni bu kararı ona zorla kabul ettirdiğimi Stalin'e söylemiş olacağına hâlâ inanamıyorum. Stalin'in beni kötü duruma düşürüp iddiamı çöktürmek istediğini sanıyorum.

«Yoldaş Malenkov, sen Timoşenko'nun nasıl bir adam olduğunu bilirsin. Saldırının kaldırılmasına inanmamış olsa, böyle bir kararı ölse kabul etmezdi.»

«Daha fazla tartışmanın anlamı yok. Stalin saldırının devam etmesi gerektiğini söylüyor.»

«Pekâlâ,» dedim. «Emir emirdir. Önümüzde düşman birlikleri olmadığı için saldırıya devam etmek çok kolay. Zaten bizi asıl korkutan da bu ya!»

Malenkov telefonu kapattı. Benimle birlikte olan Yoldaş Bagramyan bu konuşmayı dinlemişti. Birden sinirleri boşaldı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ne olacağını önceden kestirebiliyordu. Ordumuz için ağlıyordu C).

Tam beklediğimiz gibi birkaç gün sonra felâket gelip çöktü. Bundan kaçınmanın yolu yoktu. Pekçok general, albay, subay ve birlik mahvoldu gitti. Elli Yedinci Ordu'nun kurmay heyeti tamamen silinip süpürüldü. Hemen hemen

(¹) Telefon konuşması hikâyesi «Gizli Söylev»in bu bölümüne uymaktadır. Sadece yeni ve çok garip bir ayrıntı çıkmıştır ortaya: Stalin, Malenkov aracılığı ile Kruşçev'in Timoşenko'ya danışmadan kendi başına karar verdiğini söylemektedir. Hem Timoşenko hem de Kurmaybaşkanı Bagramyan, saldırıyı durdurmak ve kurtarabileceklerini kurtarmak için izin almaya çalışıyorlardı.

kimse kaçamamıştı. Ordu, düşman toprağı içinde bir hayli ilerlemişti; askerler kuşatıldıkları zaman kaçacak akaryakıt bile bulamamışlardı. Çoğu öldürülmüş, önemli bir kısmı da esir alınmıştı. General Gurov bir tank içinde kaçabildi. Bazıları onun —kaçtığı için— divanı harbe verilmesini istediler. Ben, «Yeteri kadar general kaybettik zaten. Kurtulan birkaçını da mı yok etmek istiyorsunuz? Hepiniz delirdiniz mi?» dedim.

Tabii, Stalin yanlışlığını kabul etmeyecekti. Felaketten bir iki gün sonra Moskova'ya çağırıldım. Cephe komutanı Timoşenko'yu değil beni çağırıyorlardı Moskova'ya. Çok üzgündüm, o anda neler duyduğumu zor anlatabilirim. Binlerce, binlerce insan kaybetmiştik. Bundan da kötüsü 1942 istilasını artık önleyebileceğimiz ümidini, bizi yaşatan ümidi de kaybetmiştik. Harkov herakâti yenilgisinin acısını çekmek zaten kötüydü. Bir de bunun suçunu ben kendim üstüme almak zorunda kalacaktım. Saldıryı durdurup felaketi savuşturmak istemiş olmamın hiçbir şeyi değıştirmeyeceğini hissediyordum. Biz saldırıyı durdurduğumuz zaman Stalin'in bizi haklı bulması kendi suçunu kabul etmesi olacaktı. Böyle bir soyluluk beklenemezdi ondan. Yanlış olan birşeyin sorumluluğunu yüklenmemek için yapamayacağı hiçbir şey yoktu.

Moskova'ya doğru uçarken kendimi kaderin ellerine terkettim. Herşeye, tutuklanmaya bile razıyım.

Stalin, ilk önceleri bana kızdığını mı yoksa haklı mı bulunduğunu hiç belli etmedi. İyi bir 'aktör'dü. Anlaşılması imkânsız bir maske vardı yüzünde. Sonra:

«Almanlar iki yüz bin askerimizi esir aldıklarını söylüyorlar. Doğru mu bu?» dedi.

«Evet, Yoldaş Stalin. Doğru! Birliklerimizin toplamı bu kadar, belki biraz daha fazlaydı. Bir kısmının öldüğünü, geri kalanların da esir düştüklerini kabul edebiliriz.» (')

(') Resmî Sovyet kayıp Üstesinde 5000 ölü, 70.000 kayıp ve savaş

Stalin başka birşey söylemedi ama öfkeden kuduracak hale geldiği görülüyordu. Kaynayan kazanın ne zaman patlayacağını ve patladığı zaman kimi haşlayacağını kesti-remiyordum. Fakat kendini tuttu. O an için başka birşey söylemedi.

Sonraları konuşmaya başladık. Şimdi ne yapacaktık? Donets nehrini düşmanın aşmaması için nasıl bir savunma izlemeliydik? Sınırlı imkânlarımızla Alman ilerleyişini nasıl durduracaktık? Bu tartışmadan sonra yemeğe gittik.

Moskova'da birkaç gün kaldım. Orada kaldığım süre uzadıkça başıma neler geleceğini beklemekten dolayı çek-tiklerim, olabileceklerden daha üzücü ve acı geliyordu bana. Stalin'in yenilgiyi bağışlayacağına pek inanmıyordum. Hâlâ bir kurban, bir suçlu arıyor olmalıydı. Halkın yararı söz konusu olduğu zaman ne kadar sert ve acımasız olduğunu gösterecek iyi bir fırsattı bu. Stalin'in öcünü nasıl düzenleyeceğini tam olarak biliyordum. Bu işlerin gerçek bir ustasıydı.

Moskova'ya geldikten birkaç gün sonra Stalin'in so-frasında oturmuş yemek yiyorduk. Stalin sakın, kendini açığa vurmayan bir tonla konuşmaya başladı. Bana bakarak;

«Bileceksin,» dedi. «Birinci Dünya Savaşı sırasında ordumuz Doğu Prusya'da Almanlar tarafından kuşatıldığı zaman, orduya komuta eden general, Çar tarafından Harp Divanına sevk edilmiş, suçlu bulunarak asılmıştı.»

«Yoldaş Stalin,» diye karşılık verdim. «Bu olayı gayet iyi hatırlıyorum. Çar, en doğru hareketi yapmıştı. Ama Miyasnikov bir haindi. Bir Alman ajanıydı.»

Stalin başka birşey söylemedi. Bu konuda fikirlerini daha fazla geliştirmede. Ne durumda olduğumu bana yeterli kadar anlatmıştı. Kendimi nasıl hissettiğim tahmin edilebilir. Birinci Dünya Savaşı'nda Doğu Prusya'da kuşatılan

dışı edilen 300 tank kayıtlı idi. Almanlar 200.000 esir aldıklarını söylemişlerdi.

birliklerimizle Harkov'un doğusunda kuşatılmış olan birliklerimizi eş tutuyordu. Harkov yenilgisinden sorumlu Askerî Konsey üyesine böyle bir yenilginin daha önce de başa geldiğini hatırlatıyordu. Zaten İkinci Dünya Savaşı'nda da buna benzer bir olay geçmişti: Savaşın ilk günlerinde Rusların Belorusya'yı işgal etmeleri üzerine General Pavlov, Kurmaybaşkanı ve Bölge Askerî Konsey üyesinin tutuklanması, yargılanması ve idam edilmesi.

Stalin, anavatanın çıkarları bakımından ve kamuoyunu yatıştırmak için Harkov felâketinden sorumlu olanları neden en sert bir şekilde cezalandırması gerektiğini anlamama beni psikolojik yönden hazırlıyordu.

Kaderimi bekliyordum.

Stalin'i beni suçlamakta zora düşüren tek şey, ona saldırıyı durdurmak için ısrarla telefon edişimdi —ve bunu tanıklar önünde yapmışım— düşüncelerimi ve yapılması gerekenleri kendisine Malenkov aracılığı ile söylemiştim: eminim Beria, Mikoyan, Molotov ve belki de Vorşilov da o sırada yanında idiler. Bu insanların kendine çok yakın olmalarına rağmen benim saldırıya devam etmeye şiddetle muhalefet ettiğim gerçeğini görmemezlikten gelmeleri imkânsızdı.

En sonunda Stalin beni bürosuna çağırarak cephe'ye dönebileceğimi söyledi. Rahat bir soluk almışım ama henüz güvenlik içinde değildim. Stalin'in çok kere insanları yanından rahatlatarak gönderdiğini ve sonra da hiç beklemedikleri bir yerde yakalattığını biliyordum. Fakat bürosundan çıktığım gece hiçbir şey olmadı, ertesi sabah da uçakla cepheye döndüm (').

Cephede durumu çok kötü buldum. Mareşal Timoşen-

(') Kruşçev, hayatı için endişe etmekte gerçekten haklıydı. Burada söylemediği tek şey, pek hafif olarak bu olaydan kurtulduğudur. Harkov felâketi sonucunda Timoşenko'nun rütbesi indirilmişti. Stalin'den sonra Başkomutan Yardımcısı şimdi Zukov olmuştu.

ko bana ordunun darmadağın olduğunu ve askerleri toplamak için tek çare olarak gezginci mutfaklar kurdurduğunu söyledi. Acıkan askerlerin geri döneceklerini ümidediyordu. İç Savaş'taki tecrübelerine dayanarak buna girişmişti. Mutfakları kurdurduk ve yavaş yavaş fakat sağlam bir şekilde savunma hatlarımızı örgütledik.

Aradan bunca yıl geçtikten sonra Harkov olayına Anavatanımızın acı çektiği bir an ve benim hayatımın da bir dönüm noktası olarak bakıyorum.

STALİNGRAD

Stalingrad Kruşçev'in en büyük saatinin gelip çattığı andır. Zukov, saldırıya geçinceye kadar Stalingrad savunmasından sorumlu olan Mareşal Yeremenko'nun siyasî danışmanı olarak her an görev başındaydı. Almanlar şehri yerle bir edip yıkıntılar arasında savaşırlarken Yeremenko'nun karar-gâhı nehrin öte yakasına taşınmak zorunda kalmıştı. Kruşçev'in anıları, Paulus'un Altıncı Ordusunun mahvolması ile sonuçlanan

ve savaşın dönüm noktasını belirleyen bu korkunç çatışmanın gelişmesini ilk elden göstermektedir.

Ç

'**STALINGRAD SAVAŞI** başladığı zaman silahlı kuvvetlerimiz henüz çok zayıftı. Hâlâ ağır top, makineli tüfek, uçaksavar ve tanksavar silahları sıkıntısı çekiyorduk. Almanlar bizi bastırıyordu. Fakat birliklerimiz artık inatçı bir direnişe geçmişlerdi. Savaşın daha önceki durumunu niteliyen düzensiz kaçış yoktu artık. Birliklerimiz kahramanca çarpışıyorlar ve başka çare kalmadığı zaman geriliyorlardı ancak. Bir siperden diğerine disiplinli bir şekilde geriliyorlar, kuşatılmalarına imkân vermiyorlardı.

Başarısızlıklarımız hâlâ cansıkıcı olmakta devam ediyordu. Savaş sırasında Ruben İbarruri'nin öldürüldüğünü haber aldım f'). Savaşın ilk dönemlerinde Ruben İbarruri ile benim oğlum Leonid, Kuibişev'de aynı yaralı koğuşundaydılar. Pilot olan Leonid daha sonraları savaşırken öldü. Anastas İvanoviç Mikoyan'ın pilot olan oğlunun da öldüğünü öğrendim bu sırada. Bu, pek alışageldiğim bir şeydi. Savaşıyorduk ve her savaşta olduğu gibi bir çok iyi insan ölüyordu. Fakat kötü hazırlanmış ve yeteri kadar silahlanmamış olduğu için Kızılordu gereğinden çok zarar görüyordu.

Şehrin güneyinde Noriman deresi civarındaki savaş bölgesinde acı bir sahne ile karşılaşımı hatırlarım. Avcı bombardıman uçaklarımızdan birkaçı üzerimizden geçip cepheye doğru uçuyorlardı. Tam o sırada Alman Messerschmitt uçakları ortaya çıktılar. Gözlerimizin önünde uçaklarımız isabet alarak birbiri arkasından yanmaya başladılar.

(f') Ruben İbarruri, «**La Pasionara**» olarak ün salan ve halen Moskova'da yaşayan İspanyol Komünisti Dolores İbarruri'nin oğluydu.

Pilotlar atladılar. Bizim uçaklarımız da Messerschmitt'lere çok benzerdi. Piyadelerimiz düşen uçakların Alman uçakları olduğunu sanarak ateşe başladılar paraşütle yere inmekte olan pilotlara. Bunlardan birinin, «Ben sizdenim! Ben sizdenim!» diye haykırdığını hatırlıyorum. Derken bir makinelî tarrakası işitildi ve herşey bir anda sona erdi.

Hava kuvvetlerimize, Çan Kay-Şek safında Çin'de Japonlarla savaşırken gösterdiği yararlıklardan dolayı «Sovyetler Birliği Kahramanı» ilân edilen bir genç komuta ediyordu (').

Almanlar Volga'ya ulaşip bizi yarı çember içine almışlar, Kuzey'le olan demiryolu bağlantımızı ve nehirdeki bütün ulaşımımızı kesmişlerdi. Stalin'den bir telefon aldım. Tehdit eder bir sesle;

«Şehri boşaltmaya başlamışsınız, ne demek bu?» dedi.

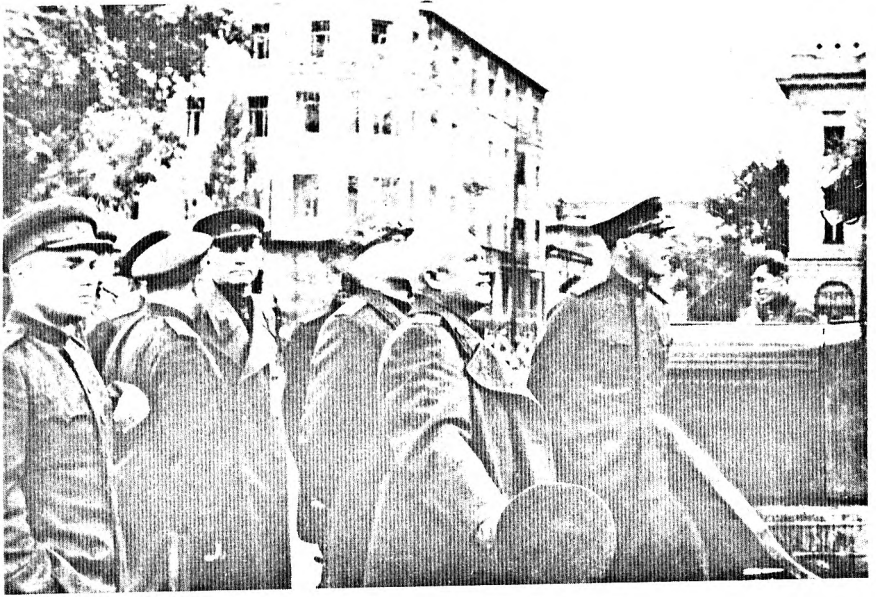
«Yoldaş Stalin sana kim sözetti şehri boşaltmaktan? Kim bunu bildirdi sana? Böyle birşeyi planlamadık bile. Bu haberi nereden duyduğunu bilmiyorum, ama, kesinlikle yalan olduğunu söyleyebilirim.»

Stalin telefonu kapattı. Bu iğrenç yalanı kim uydurmuş olabilir diye düşündüm. Bunun bana yöneltilmiş bir hareket olduğu apaçıktı. Bu kadar alçalacağını tahmin etmediğim halde Malişev'i aramaya karar verdim (2). Stalin'in telefonunu anlattım kendisine.

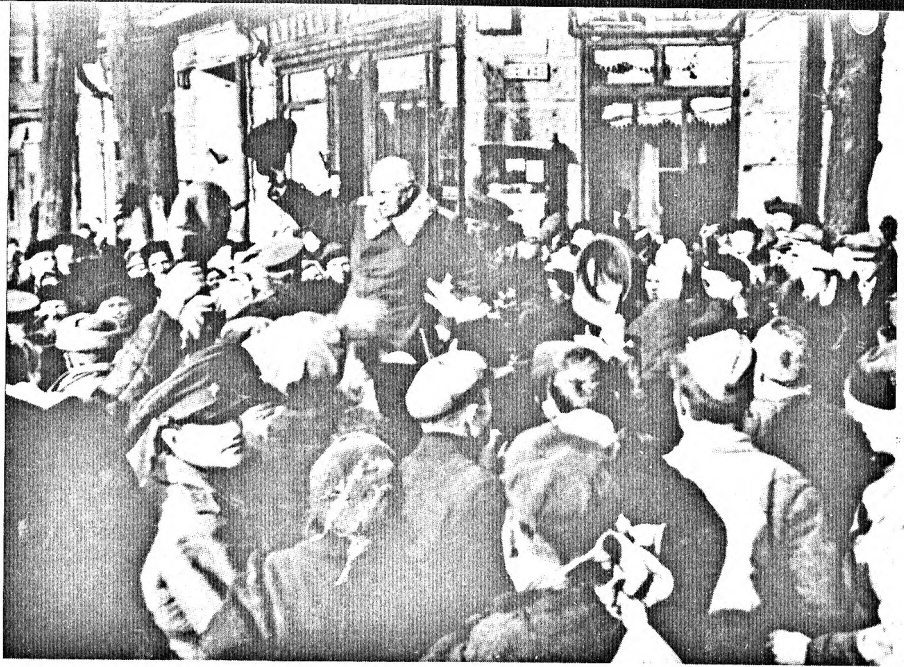
«Evet, Stalin biraz önce de bana hiddetle telefon

(') T. T. Kriukin, Sekizinci Hava Ordusu komutanıydı. Burada sözü geçen savaş, 1939 yazında Moğolistan'da Japonlarla yapılan kısa fakat kanlı savaştır. Zukov kendini ilk olarak burada göstermiş, tam zamanında Halkın - Gol'a yetişerek Japonları ezmiştir. Rusların o zaman Çan Kay-Şek'i müttefikleri olarak gördükleri ve onu Mao Çe-Tung'a karşı destekledikleri bazan unutulmaktadır. Fakat Mao, bunu hiçbir zaman unutmamıştır.

(2) O zamanlar Silah Sanayii Halk Komiseri olan V. A. Malişev. Sonraları Parti Prezidyumu üyesi olmuştur.

Kruşev, 1943 yılında askerî komutan General İM F. Vatutin ile Kursk cephesinde. Kruşev, general rütbesinde siyasal danışmandı.

Kruşçev, 1943 kışında Kiev'in Alman işgalinden kurtuluşundan sonra omuzlar üstünde taşıyor. O tarihlerde Kruşçev, Ukrayna Komünist Partisi Genel Sekreterliğine yükselmşti.

Solda 1943-44'te general rütbesindeki Kruşçev savaş generali Malinovski ile. Ortadaki kişi bilinmiyor.

etti,» dedi. «Sana söylediklerini aynen bana da söyledi. Bunu kimin uydurmuş olacağını bilemiyorum doğrusu.»

Belki Çuyanov diye düşündüm, ama o da bu kadar alçalacak bir adam değildi. Fakat ben bir kere de onu arayayım dedim. O da, Stalin'den böyle bir telefon aldığını söyledi.

Stalin şehri boşaltma işinden bir daha söz etmedi. Sonraları bu söylentinin kendi marifeti olduğunu anladım. Kendisinin koruyucu tedbir dediği usuldü bu; başkasının böyle birşeyi teklif etmesi çok fena sonuçlar doğuracağından, Stalin ne tepki göstereceğini bize belirtmek için bu fikri kendi yayıyordu ortaya. Bu, Stalin'in savaşı nasıl yönettiğinin tipik bir örneğidir. Her şeyi Moskova'dan düzenlemek isterdi. Stalin, Merkezî denetimi bu kadar aşırılaştırarak cephedeki komutan ve komiserlerin çalışmasına köstek vururdu.

Stalingrad'da savaş karargâhımız Çaritsa nehri kenarında, kar ve yağmurun uzun yıllar sonunda açmış olduğu bir hendeğin içindeydi. Stalingrad'a ilk geldiğimizde bu yarın dik bayırına böyle bir komuta mevkiinin açılmış olmasına çok şaşmıştık. Şimdiki savaştan çok önce hazırlanmış ve pekiştirilmişti. Girişi kum torbalan ile beslenmiş, kapıları içeri doğru çökmeye karşı kalın demirlerle sağlamlaştırılmıştı. Çaritsa üzerindeki bu yeraltı bankerinin her yanında bildik bir hava vardı. Herşey Stalin'in zevkine göre döşenmişti. Duvarlar Stalin'in bütün daşaları gibi meşe kaplıydı. Hiçbir eksigi yoktu. Hatta bir tuvaleti bile vardı. Savaş anında hiçbir gerçek asker böyle bir tuvalete sahip olmayı düşünemezdi. Bu komuta mevkiinin kimin için hazırlanmış olduğunu bugüne kadar öğrenememişimdir.

Savaşın başlarında düşman Stalingrad'ı amansız bir şekilde bombalıyordu. Alman uçakları dalga dalga geliyorlardı. Volga'nın sol kıyısı ile bağlantımızın kesildiğini gör-

dük. Oysa savaşı yönetmemiz için sol kıyı ile bağlantı mutlaka gerekli idi. Kumandan Yeremenko ile birlikte Stalingrad'da kalmamızın faydalı olmayacağını kararlaştırdık (').

Bütün ordularımızla bağlantımız olması için komuta mevkiini sol kıyıya nakletmek için Genel Karargâhtan izin istedik. Aradan bir gün geçti, cevap gelmedi. İsteğimizi tekrarladık. Yine Moskova'dan bir ses çıkmadı. İzin almadan komuta karargâhını başka yere taşıyamazdık.

Derken Stalin bizi bambaşka bir şey için aradı. Kendisi ile ben konuştum ve;

«Yoldaş Stalin, karargâhı sol kıyıya taşımak için yaptığımız talebi tekrarlamak zorunda kaldık, ama Genel Karargâh hâlâ cevap vermedi. Zaman çok önemli, onun için bize gerekli emri vermenizi istiyorum,» dedim.

«Hayır, buna imkân yok. Birlikleriniz, komutanlarının karargâhlarını şehir dışına taşıdıklarını duyarlarsa, Stalingrad düşer.»

Elimden geldiği kadar Stalin'e korkularının temelsiz olduğunu anlatmaya çalıştım.

«Yoldaş Stalin, ben bu işe o gözle bakmıyorum,» dedim. «Çuikov'un komutası altındaki Altmışikinci Ordu Stalingrad'ın savunmasını yüklenmiş durumda. Gurov'u da Askerî Konsey'e atayıp şehirde kalmasına ve ordunun liderliğini kuvvetlendirmesine memur'ettik. Çuikov ile Gurov'un görevlerini yapacaklarından eminiz. Onlar düşmanın savunma hatlarımızı yararak şehri ele geçirmelerine engel olacaklardır.» (2)

(') Mareşal A. i. Yeremenko, Kruşçev'in bağlı olduğu Güneydoğu Cephesinin komutanıydı. Bu dönemde Stalingrad şehri de bu cepheye giriyordu. Stalingrad Cephesi şehrin kuzeyinde, ordu gruplarının bulunduğu yerdeydi.

(2) Uzun süre kuşatmanın en ağır yükünü taşıyan Altmışikinci ordu komutanı General Lopatin'in yerine geçen Mareşal V. İ. Çuikov. Sonraları Berlin'e varma yarışına giren ve Almanya'daki Sovyet

«Pekâlâ. Cephenin dayanacağından ve savunma hatımızın yarılmıyacağından eminseniz sol kıyıya taşınmanıza izin veriyorum. Yalnız Stalingrad'da cephe karargâhında bir temsilci bırakın ki, durumu size bildirebilsin. Şehirde, Çuikov'un raporlarım onaylayacak birisini bırakmanızı istiyorum.»

Yeremenko ile kumanda karargâhını taşımaya hazırlandık. Kurmaybaşkanımız Zaharov'dan bize yardım etmesini istemiştik ⁽¹⁾. (Zaharov da, Yeremenko da Stalin'in emirleri üstüne herkesin 'suratının ortasına' yumruklarını indiren kişilerdi). Çuikov'un şehrin savunmasında neler yaptığını bize bildirmesi için General Golikov'u Stalingrad'da bırakmaya karar vermiştik. Golikov bize Stalin tarafından cephe komutan yardımcısı olarak gönderilmişti ⁽²⁾. Kendisini 1939'da Lvov işgalinden ve Kızılordu personel şefliğinden tanırdım. Ordu haberalma başkanı iken Stalin'in yanında pek çok kere görmüştüm ama o ana kadar kendisini bir insan ve bir komünist olarak tartacak fırsatı bulamamıştım.

Golikov'u çağırdık. Yeremenko;

«Yoldaş Golikov, komuta karargâhımızı sol kıyıya nakletme iznini aldık. Senin buradaki karargâhta kalarak Yoldaş Çuikov'la bağlantıyı sağlamanı istiyoruz.» dedi.

Golikov'un yüzüne bir dehşet ifadesi geldi, fakat ken-

kuvvetleri komutanı olan Çuikov; pek hoş bir insan sayılmazsa da, parlak bir asker ve Stalingrad'ın üstün bir kahramanıydı.

(1) Stalingrad'da Yeremenko'nun Kurmaybaşkanı olan General M. V. Zaharov. Sonraları ordu komutanlığı yapmıştır.

(2) Tümgeneral P. İ. Golikov, 'siyasi' bir generaldi. Savaş alanından çok İdarî ve yarı-diplomatik görevlerde başarılı olmuştur. 1943 Harkov saldırısında divanı harp tarafından kurşuna dizilmekten kıl payı ile kurtulan Golikov, savaştan sonra Silahlı Kuvvetler Siyasal Direktörlüğü başkanlığına kadar yükselmiştir. Stalingrad'da ne aradığı açıkça belli değildir. Orada çok uzun kalmadığı bilinmektedir.

dini tuttu. Yeremenko odadan çıkar çıkmaz bana onu şehirde yalnız bırakmamam için yalvarmaya başladı. Sivil olsun asker olsun bütün savaş sırasında kimseyi bu durumda görmemiştim. Yüzü bembeyaz kesilmiş, bana kendisini terketmemem için yalvarıyordu.

«Stalingrad hapı yutmuştur! Beni geride bırakmayın! Beni mahvetmeyin! Yanınıza alın beni de!» diyordu.

«Ne diyorsun sen? Stalingrad'ın işinin bittiğini nasıl söylersin? İşlerin değiştiğini görmüyor musun? Artık düşman karşısında gerilemiyoruz. Ordumuz burada direnecektir. Ne oluyor sana? Kendini topla. Şehirde kalman emredildi, sen de buna boyun eğeceksin!» dedim.

Birkaç gün sonra Stalingrad'daki bir subaydan aldığımız bir haberde Golikov'un aklını kaçırdığı ve tam bir çılgın gibi davrandığı bildiriliyordu. Ordudaki varlığı hiçbir işe yaramadığı gibi bize yük olmaya da başlamıştı. Ondan şikâyet eden subay gerekli tedbirlerin alınmasını da istemişti. Golikov'u görevinden affederek geri gönderdik.

Sonradan bizi Stalin'e şikâyet etmiş. Moskova'ya gittiğim bir sıra Stalin beni generallere karşı yanlış tutumum ve onlara destek olmamam yüzünden öfkeyle haşladı. Kendisine;

«Bunu söylerken hangi generali kastediyorsun?» diye sordum.

«Örnekse, Golikov,» dedi. «Onu sana yardımcı olarak gönderdik. Bir de senin yaptıklarına bak.»

Bundan sonra Yeremenko aleyhinde atıp tutmaya başladı. Şaşkına dönmüştüm. Stalin'in daha önceleri ateşli ateşli Yeremenko'yu övdüğüne, onun en iyi generalimiz olduğunu söylediğine tanıktım. Yeremenko'nun Stalin'in gözünden düşmüş olmasının bir nedeni Almanların hâlâ bizi gerilemeye zorladıkları ve Stalingrad'a girmiş olmalarıydı. Artık şehrin içinde çarpışmalar, hatta şiddetli savaşlar oluyordu. Fakat Stalin bana kendisini huzursuz yapan

şeyden sözedeceğine Yeremenko'nun Golikov'a kötü davranıldığından yakınıp duruyordu.

«Yoldaş Stalin,» dedim. «Yoldaş Golikov'un sana neler söylediğini bilmiyorum; ama, eğer ona karşı davranışımızdan şikâyet etmişse, sana bu davranışın nedenlerini anlatmak gerekecek.»

Sonra Stalin'e, Golikov'un şehirde kalmasını söylediğimiz zaman neler yaptığını anlattım. Stalin'in yüz ifadesinin değişikliğinden bu konuda hiçbir şey bilmediği anlaşıyordu.

«İşte bunun için Golikov'u kovmakta haklıydık,» dedim. «Dolayısıyla Yeremenko ile bana böyle söylenmene bir sebep yok. Haksız olarak cezalandırılmış herhangi bir insanı savunurum, ama, Golikov lâıyk olduğu davranışı görmüştür ancak.»

Stalin bunun üstüne bana Yeremenko'nun Stalingrad komutanlığından alınması için karar verildiğini açıkladı. Bunun çok büyük bir yanlışlık olduğunu söyledim.

«Burada Yeremenko hakkında çeşitli düşünceler olabileceğini kabul ederim,» dedim. «Herkes gibi onun da düşmanları ve kendisini saymayanları vardır. Fakat ben bir Askerî Konsey üyesi olarak çok ciddi durumlarda Yeremenko'nun yanında bulunduğum için onun rütbesini hakettiğine ve şimdiki işini başarı ile yürüttüğüne inanıyorum. Onun komutanlık niteliklerinden söz ediyorum. Diğer nitelikleri hakkında konuşmuyorum. Önemli olan etkili, tecrübeli olması ve birliklerini iyi yönetmesidir.»

İlk başlarda Stalin tabii olarak inat etti. Fakat az sonra yumuşamaya başladı. Sonunda cepheye dönebileceğimi söyledi. Veda ederken elimi sıkarak;

«Danışmak için seni buraya çağırdığımıza çok memnun oldum,» dedi. «Bana anlattıkların olmasaydı, Yeremenko'yu görevinden atacaktık. Bu konuda kararımı vermiştim bile. Senin konuşman fikrimi çeldi. Yeremenko, mevkiinde kalabilir.»

«Pişman olmayacaksın, Yoldaş Stalin. En doğru işi yapıyorsun!»

Bu arada düşman baskısını arttırıyordu, ama ordumuz da kazandıkları her santimi kanla ödetiyordu onlara. Sloganlarımız, «Bir Adım Bile Gerileme Yok!», «Volga Önün, de Direneceğiz!» ve «Ölmek var, fakat Stalingrad verilmeyecek!»ti.

Durumun kötüleştiği her zaman Malenkov, Vasilevski, Voronov, Novikov ya da Genelkurmay'dan başka birini yanına alıp gelirdi ('). Açık konuşmak gerekirse onları aramızda görmekten hiç hoşlanmazdım. Bize işe yarar bir yardım getirmedikleri sürece —ki bu da yedek asker, hava desteği, piyade ve topçu birlikleri demekti— elimiz zaten dolu olduğu için kalabalıktan başka bir işe yaramazlardı. Bu ünlü kişiler gelmek için hep en kötü zamanları seçerler, geldikleri zaman da komuta karargâhında hiç de sevilmezlerdi. Çok kalabalık olurdu.

En önemli bir anda Stalin'in bana özellikle dikkat gösterdiğini ve Malenkov'u beni gözlemek için gönderdiğini hissettim. Vasilevski ile Malenkov'un birşeyler fısıldaştıklarını görürdüm. Malenkov Moskova'ya dönüp Stalin'e savaşın neden böyle kötü devam ettiğini bildirmek zorundaydı, onun için de olup bitenden kişisel bir sorumluluk almak istemezdi. Vasilevski ile fısıldaştığı zamanlar birini suçlamak üzere olduğunu anlardım, bu da benden başkası

(') Mareşal N. N. Voronov burada rastlanılan yeni bir addir. Topçu komutanı olarak Sovyet generallerinin en akıllılarından biriydi. Kruşçev, Malenkov, Vasilevski (Genelkurmay Başkanı), Voronov ve Novikov'un (Hava Kuvvetleri Başkanı) hep birlikte geldiklerini ima eder gibi konuşuyor. Gerçekte ise Malenkov, Stalin'in özel temsilcisi olarak Yeremenko'nun karargâhında uzun zaman kalmıştır. Diğerleri ise sık sık gelirlerdi. Genel Karargâhın Stalingrad'da olup bitenleri bilmesi, şehre nasıl ikmal yapılacağını kararlaştırması gerekiyordu. Çünkü bu sırada Zukov büyük bir gizlilik perdesi altında karşı saldırısını hazırlamaktaydı.

olamazdı. Askerî konulardan hiçbir şey anlamazdı, ama dolap çevirmekte de üstüne adam bulunamazdı.

Sonunda Vasilevski ile Malenkov bana Moskova'ya dönmek için emir aldıklarını söylerlerdi. Onlar gittikten sonra Yeremenko ile ben komuta karargâhında küçük bir maiyetle birlikte kalırdık. Tıpkı fırtınadan sonra ormana çöken sessizliğe benzer korkunç bir sessizlik çökerdi ortaya.

Savaşın bir anında Konstantin Simonov, Stalingrad'a gelerek savaşı görmek için hangi cephe hattına gitmesi gerektiğini sordu. Söyledim, ama tehlikeli olduğu konusunda da uyardım kendisini. «Zarar yok,» dedi ve gitti (').

Savaş geliştikçe, Stalingrad Cephesindeki ordularımız da Güneye, Manstein'a karşı dönüyorlardı (2). Rokossovski ve Çistiakov'un orduları Almanlara yaklaşmaya başladılar (3) Çistiakov'un Kurmaybaşkanı General Penkovski

O Simonov, çok tutulan bir 'hükümetçi' yazardı. Şiirlerinden «Beni bekle, döneceğim» adlı olanı her yerde okunur ve dayanma iradesini temsil ederdi. «Yaşayanlar ve Ölüler» adlı epik romanı büyük çekişin karmaşıklık, hainlik ve kahramanlığını dile getirir.

(2) Paulus komutasındaki Alman Altıncı Ordusunun yenilgisi ile sonuçlanan büyük ve şâhane harekâttan söz edilmektedir burada. 1942 Ekim'inin sonunda Çuikov'un Altmışikinci ordusu Volga'nın sağ kıyısında ve şehrin içindeki birkaç yıkıntı adacığında ancak tutunabilmekteydiler. Fakat Zukov'un kuvvetlen gizlice kuşatma hareketine hazırlanıyorlardı. 19 Kasım'da, Voronov, savaşın en büyük baraj ateşini açtığı sırada üç ordu güneyden saldırıya geçtiler. Dört gün sonra şehrin etrafı sarılmıştı. Fakat bu çember içinden ya da dışardan gelecek ciddi bir harekete dayanacak kadar sağlam değildi. Manstein, Aralık başlarında çemberi yarıp Paulus'a yardıma kalkışmıştır. Artık o zaman da iş işten geçmişti.

(3) Mareşal K. K. Rokossovski, kuşatma hareketinin büyük kahramanı idi. 1937'de orduda temizlik esnasında canını güç kurtarmıştı. Sonradan Varşova Polonyalıları Almanlara karşı ayaklandığı zaman ordusunu (Stalin'in emri ile) Vistül'de bekletmekle kötü bir ün salmıştır. Polonyalı'lar 1956'da Ruslara karşı başkaldırdıkları zaman Polonya Savunma Bakanıydı. Çistiakov, Kletskeya köprü-

ile tanıştım ve kendisini pek sevdim. Çalışkan ve becerikli bir adamdı, sonraları Altıncı Muhafız Ordusunun faaliyetine önemli katkıda bulunmuştur. General Penkovski halen sağ ve sıhhattedir. Yüz yıllık bir mutluluk dilerim kendisine (').

Düşmanı Kotelnikovo yönünde bastırmaya başladığımız zaman iki çok ayrı harekâtı aynı anda yönetmek tek bir komutanlık için çok güç olmaya başladı. Cephe komutanlığı, hem Paulus'u Stalingrad'da kuşatmış olan ordularımızı, hem de Rostov'a yapılan saldırıyı yönetiyordu. Bunun için Genelkurmay cepheyi ikiye bölerek Paulus'un karşısında olan birlikleri Don Cephesi, Manstein'ın karşısında olanları da Güney Cephesi diye ayırmamızı öğütledi. Bu fikrin Stalin'den mi, yoksa Genel Karargâh'ta başka birinden mi çıktığını bilmiyorum (2).

Ortaya çıkan güçlükleri gözönüne alarak Stalingrad Cephesi'ni bölmek akıllıca bir davranıştı. Ama yine de Yeremenko ile benim için, yeni Don Cephesi ordularından ayrılmak çok üzücü olmuştu. Bu ordular, düşmanın ana sal-

başından ilerleyen Yirmüçüncü Orduya komuta ediyordu. Bu ordu sonradan Altıncı Muhafız Ordusu adını alarak Kursk'ta çarpışmıştır.

- (1) Rejime ihanet ederek Batı ajanı olan MGB Albayı Oleg Penkovski'nin büyük amcası.
- (5) Cephe terimi zihni karıştırmaktadır. Cephe belirli bir yeri değil, bir ordu grubunu belirtmek anlamında kullanılmaktadır. Eylül ayında Stalingrad Cephesi, Don Cephesi adını alarak Rokosovski'nin komutasına verilmişti. Güneydoğu Cephesi yine Yeremenko komutasında kalarak, Stalingrad Cephesi adını almış ve nehrin güneyinde Vatutin komutanlığında yeni bir cephe olan Güneydoğu Cephesi kurulmuştu. Aralık sonlarında Başkomutanlık Don ve Stalingrad Cepheleri'nin son saldırı için tek bir komutanlıkta bir, leştirilmesini öngörmüştü. Yeremenko yerine Rokosovski bu göreve atanmış ve Yeremenko üç ordusunun birini ona bırakmak zorunda kalmıştır. Şimdi artık Güney Cephesi adını alan Stalingrad Cephesi de Rostov bölgesindeki Alınanlara saldırmak üzere Güneye inmişti.

dirisini karşılayan ve Paulus'un darbelerine ilk hedef olan Altmışıkkinci ordu gibi, artık tarihteki yerlerini almışlardı. Bunların arasında Yoldaş Şumilov'un kumandasındaki Altmışdördüncü ordu, El İyedinci ordu ve niceleri vardı. Bu insanlara bağlanmıştık artık. Fakat biz güneye doğru bas-tırırken onların da Stalingrad'ı kuşatmalarına imkân vermek dâvamızın yararına idi. Stalin telefon ettiği zaman cepheyi bölmek kararını onayladığımı bildirdim.

Stalin sonra Yeremenko'yu telefona çağırdı. Ne ko-nuştuklarını bilmiyorum fakat sonra Yeremenko'yu ağlar-ken gördüm.

«Andrey İvanoviç,» dedim. «Ne var üzülecek? Cep-heyi ikiye bölmemiz gerektiğini anlamıyor musun? Ordu-larımız güney'e döndüler. Şimdi görevimiz kuzey Kafkasya'-da düşmanın kanatlarına saldırmaktır. Stalingrad kendi iş-i ni kendi halleder artık. Zaten kalan tek iş düşmanı kuşat-mayı tamamlamak. Bundan sonra yoldaşlarımız onların yi-yeceksiz ve cephanesiz kalmalarını bekleyeceklerdir.»

«Yoldaş Kruşçev, sen anlamazsın bunu. Sen sivilsin. Neler çektiğimizi bilemezsin. Savaşın ilk günlerinde nasıl artık sonumuzun geldiğini düşündüğümüzü, Stalin'in bize daha üç gün dayanıp dayanamayacağımızı sorduğunu unu-tuyorsun. Hepimiz Almanların Stalingrad'ı alacaklarını ve bizlerin de bundan sorumlu tutulacağımızı düşünüyorduk. Ama bir de şimdiki duruma bak. Belki sen neler olacağını görmüyorsun, ama ben görüyorum bunu. Yeni Don Cephesi. Stalingrad zaferinin bütün şanını şerefini üstüne alacak, yeni Güney Cephesi'ndeki ordularımız ise unutulacak.» Acı acı ağlıyordu Yeremenko.

«Bir insanın ya da bir komutanın kişisel tatmini önemlidir, fakat ana amaç bu değildir; halkın şerefi, hal-kın ve dâvamızın zaferidir,» diyerek kendisini avutmaya çalıştım. Fakat yapacak hiçbir şey yoktu, onun için gerçek-ten üzüliyordum. Neler çektiğini çok iyi biliyordum. Bütün

gücünü ve ustalığını zaferimizi elde etmek için kullanmaktan çekinmemişti. Stalingrad Cephesi komutanı olarak dâvamıza yaptığı katkıdan dolayı Yeremenko'ya hayranlığımı belirtecek sözler bulamıyorum Rusçada.

Paulus'un ordusunu sonbaharda kuşattık ve kışın da işini bitirdik. İlkbahar başlarında şehre girerken korkunç bir sahne ile karşılaştım. Askerlerimiz Alman askerlerinin cesetlerini topluyorlardı. Baharın ve arkasından sıcak bir yazın gelmesi ile neler olabileceğini biliyorduk. Çabuk davranmayacak olursak cesetlerin kokuşacağını ve bir salgın hastalığın başlayabileceğini kestiriyorduk. Fakat kolay iş değildi bu. Toprak donmuştu, cesetleri çıkarmak kolay olmuyordu. Binlerce ceset topladık ve bunları üstüste, aralarına demiryolu kalasları sererek, kümeler halinde yığdık. Sonra da bu büyük yığınları ateşe verdik. Bu işlemi bir kere seyrettim fakat bir ikincisine gidemedim. Napolyon ya da bir başkası yanan düşman cesetlerinin güzel bir koku verdiğini söylemiş. Ben, hiç de böyle düşünmüyorum. Çok kötü bir koku ve çok, ama çok kötü bir sahneydi bu.

Stalingrad çevresinde yarıyariya çıplak ölü Alman askerleri bulduk. Bunların çoğunlukla pantolonları ve çizme-leri yoktu. Bunları alan kurtlar değil, soygunculardı. Soy-gunda hem askerlerin hem de sivillerin rol almış oldukla-rım söyleyebilirim.

Savaştan sonra ilerlerken kurşunlanmış bir çok Alman askeri gördüm. General Volski'ye bunların kurşuna dizilip dizilmediklerini sordum (*)■

■'Hayır, hepsi savaşta öldü,» dedi.

Bir ordu ilerlerken düşman ağır kayıplara uğrar ama askerlerimizin esirlere karşı kuvvet kullanmama konusundaki kesin talimatı çiğnemiş olmaları ihtimalini pek gözden ırak tutmuyorum. Ahlâk kavramı bir yana, düşman pro-

(*) Dördüncü Motorlu Birlik komutanı General T. V. Volski.

pagandasının ilerlemekte olan Sovyet birliklerinin esirleri kurşuna dizdikleri iddiasında bulunmalarını istemiyorduk. Buna rağmen askerlerimizden bazılarının kinlerine yenilerek ellerine geçirdikleri bütün faşist askerleri, Almanların işledikleri her türlü vahşetin öcünü almak için öldürmeleri de anlayışla karşılanmalıdır.

GENERAL MALİNOVSKİ

Zamanı gelince Kruşçev devrinde Savunma Bakanı olacak Mareşal Malinovski ile ilgili yeni bilgiler verilmektedir bu bölümde. Yine bu bölümde, Stalin'in çevresini saran entrikacı ve şüpheli hava konusunda örnekler yer almaktadır. Larin olayının savaşın ilk karmaşık ve düzensiz aylarında değil de Stalingrad zaferinden sonra meydana gelmiş olması ilgi çekicidir.

ÇOK YAKINDAN tanımak fırsatım buldum. Rostov, Alınanlara teslim edildikten sonra gözden düşmüştü fakat yine

de en yetenekli komutanlarımızdan biri olarak kabul ediliyordu. Bana ilk meslek yılları hakkında şaşırtıcı hikâyeler anlatmıştı. Annesinin evli olduğunu sanmıyorum. Kendisi babasını hiç görmemişti. Teyzesinin yanında, Odesa'da geçirmişti çocukluğunu. Annesini hiç sevmez fakat teyzesine büyük bir sevgi beslerdi. Odesa'da çıraklık yapmış, sonra Birinci Dünya Savaşı başlayınca kendisini cepheye götüren bir birliğin peşine takılmıştı. Fransa'ya gönderilen Rus Askerî Kuvvetleri'nin arasında makineli tüfekçi olarak o da gitmişti.

Uzun yıllar sonra, SSCB'nin Savunma Bakamı olarak Malinovski benimle birlikte Paris'e Üç Büyükler'in başkanları ile buluşmaya gelmişti. Bu toplantı, Amerikalıların U-2 casus uçaklarından birini topraklarımız üstünde uçurduğu için başlamadan dağılmıştı. Biz bu uçağı düşürmüştük. Bu, Soğuk Savaş yapan Amerikalı emperyalistlere karşı mücadelemizin bir dönüm noktası olmuştur. Paris'te iken Malinovski;

«Gel, Birinci Dünya Savaşı'nda birliğimizin kaldığı köye bir gidelim,» dedi. «Evinde oturduğumuz ihtiyar köylü herhalde ölmüştür ama karısı genç bir kadındı, belki de yaşıyordur.»

Bir arabaya atlayıp o güzelim Fransız yollarına düş-tük. Malinovski hiç güçlük çekmeden köye kadar getirdi bizi. Kalmış olduğu evi bulduk. Evin hanımı ve şimdi kendi çocukları bile olan oğlu bizi iyi karşıladılar.

«Kocam öleli çok oldu,» dedi kadın.

Çevremiz dostlarla dolmaya başladı, şampanya şişeleri açıldı. Malinovski bilip tanıdığı kimseler, yerler hakkında sorular sormaya başladı.

«Köylülerin toplandıkları bir salon yok muydu şuralarda?»

«Onu da hatırlıyor musunuz?»

«Evet, hem de çok iyi hatırlıyorum.»

«Şu halde falan falan kızı da hatırlıyorsunuzdur?»

Malinovski, gülererek;

«Elbette, onu da hatırlıyorum,» dedi.

Hepsi güldüler.

«Hatırlıyor,» dediler. «Köyün güzeli idi o. Ama öleli çok oldu.»

Daha bir çok Fransız geldi yanımıza. Ziyaretçinin, hemen hemen elli yıl önce bu köyde kalan Rus birliğinin bir eri ve günün Sovyet Savunma Bakanı olduğu haberi ağızdan ağza yayılmıştı bir anda.

Hepsi de; «Elbette hatırlıyoruz sizi,» dediler. «Birliğinizde bir de Rus ayısı vardı değil mi?»

Malinovski gülererek bana Fransa'ya giderken yolda buldukları bir ayı yavrusunu da yanlarına aldıklarını anlattı. Devrim başladığı zaman Malinovski, Fransa'da imiş. Bana hayat hikâyesini anlattığını hatırlıyorum.

«Devrimin beni Fransa'da Rus Askerî Kuvvetleri arasında bulması doğrusu çok gücüme gitmişti,» dedi. Büyük güçlüklerle katlanarak Vladivostok yolu ile o zaman Kolçak yönetiminde bulunan Sibirya'dan geçip Rusya'ya dönmüş. Sonunda Kızılordu'ya rastlamış. Malinovski'nin hayat hikâyesinin bu bölümünü anlatışının nedeni, Stalin dönemini anlamak için önemli olduğundandır. Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da Çarlık kuvvetleri arasında olduğu ve sonra da Kızılordu'ya katılmadan Beyazların işgali altında olan topraklarda bulunduğu için, Malinovski'nin başının üstünde bir şüphe yıllarca Demokles'in kılıcı gibi sallanmış durmuştur.

Stalingrad Savaşı'ndan sonra Güney Cephesi'nde birlikte çalışırken Stalin ondan yine şüphelenmişti. Onun hikâyesi de şöyledir:

Bir gün Verhne-Şaritsinsk'teki büroma hızla daldı Malinovski. Çok berbat bir haldeydi. Yüzünden yaşlar akıyordu.

«Rodion Yakovleviç, ne oldu?» diye sordum.

«Korkunç bir şey! Larin kendini öldürdü.»

Larin, İkinci Muhafız Ordusu Askerî Konseyi üyesiydi. Gerçek bir asker ve iyi bir generaldi. Malinovski ile çok yakın arkadaşlıklar. Malinovski ilk kolordu komutanı seçildiği zaman Larin onun komiseriydi. O zamandan beri çok kereler Larin'in kendisine komiser olarak verilmesini istemişti.

Larin'in yaveri sonradan bana olayı anlattı. İnanılmaz bir hikâyledir bu! Anlaşıldığına göre, cepheyi denetlemeye gittiği zaman bilerek, isteyerek düşmanın kendisine ateş etmesine fırsat vermişti. Almanlar ateş açınca bir sipere gizleneceğine, aksine, aşağı yukarı dolaşıp ölümü davet etmiş. Yaralanmıştı, fakat bu önemli bir yara değildi. Kurşun kalçasında kalmış, kemiğe dokunmamıştı bile. Onu görmeye gittiğimde oturmuş Ermeni bir kadın doktorla tatlı tatlı konuşuyordu. Kendini öldürene kadar keyfi yerindeydi.

Larin'in nasıl intihar ettiğini hepimiz biliyoruz, fakat nedenini bilmiyoruz. Bu hareketi savaşın başında, geri çekilirken bir çok generalin kendilerini öldürdükleri zaman yapsaydı, anlamlı bir yanı olabilirdi. Ama şimdi şans dönmüştü ve saldırıyı yapan bizdik. Paulus'u sarmıştık; Larin'in Askerî Konseyi üyesi olduğu İkinci Muhafız Ordusu, Manstein'e karşı iyi bir savaş çıkarıyordu. Almanlarla savaş bakımından intihar etmesi için hiç bir neden yoktu.

Larin bir mektup bırakmıştı. Bu da çok garip birşeydi. Artık yaşamaya devam edemeyeceği hakkında birşeyler yazıyordu. İmzasının üstünde de «Yaşasın Lenin!» yazılıydı. Larin'in bu intihar mektubunu Moskova'ya yolladık, orada da bu, Şçerbakov'un eline geçti. İnsan ölümleri hakkında kötü şeyler söylememelidir; o yüzden Şçerbakov'un uzun yıllar Partinin yüksek kademelerinde çalıştığını ve savaş sırasında Kızılordu Siyasal Direktörlüğünü yaptığını söylemekle yetineceğim. Şçerbakov, rengini Larin'in mektubunu el-

de edince gösterdi. Bu mektubu Malinovski'ye karşı Stalin'i kıskırtmak ve bu olayın geçtiği yerin Askerî Konsey üyesi olmam dolayısıyla beni kötölemek için kullandı.

Larin'in mektubunu yolladıktan az sonra Moskova'ya çağrıldım. Her zamanki gibi büyük bir ziyafet vardı Stalin'in evinde. Yemek arasında Stalin bana dönerek;

«Bu Malinovski de kim oluyor?» diye sordu.

«Size Malinovski ile ilgili birkaç rapor vermiştim.» dedim. «Savaşın başında bir kolordu, daha sonraları da bir orduya komutanlık etmiş az çok ünlü bir generaldir. Bundan sonra da Güney Cephesi komutanıydı. Bu sırada bildiğiniz gibi bazı geri çekilme hareketleri olmuştur.»

Rostov düştükten sonra Malinovski komutanlıktan alınarak geriye verilmiş, burada da İkinci Muhafız Ordusu'nu kurmuştur.

Tam bu anda Şçerbakov Stalin'i Malinovski —ve dolayısıyla benim— aleyhime döndürecek şekilde konuşmaya başladı.

«Çok garip iş bütün bunlar,», dedi. «Belki de Larin 'Yaşasın Stalin' yerine 'Yaşasın Lenin'i kaza ile yazmamıştır. Stalin yerine Lenin demekle ne kastettiğini düşünüyorsun?»

«Bilmem ki,» diye karşılık verdim. «Larin kendini öldürdüğü zaman bir bunalım geçiriyordu anlaşılan.»

Şçerbakov, açıkça beni Larin ve Malinovski'yi suçlamam için dürtüklüyordu ama bu oyuna gelmeye hiç niyetim yoktu.

Daha sonra Stalin;

«Bu Malinovski de kimdir?» diye sordu.

«Yoldaş Stalin,» dedim. «Malinovski'yi savaşın başından beri tanıyorum ve hem insan hem de general olarak kendisi hakkında ancak en iyi şeyleri söyleyebilirim.»

Malinovski'nin başının belâda olduğunu görüyordum. Mesleğinin başlangıcı, Rostov başarısızlığı ve şimdi de

Larin’in intiharıyla —herşey Stalin’in zihninde birbirine bağlıydı— Malinovski aleyhindeki deliller çoğalıyordu.

Stalin; «Cepheye dönünce onu göz altında tut,» dedi. «İkinci Muhafız Ordusu karargâhını da gözaltında tutmanı istiyorum. Bütün karar ve emirlerini kontrol et. Her hareketini izle.»

«Pekâlâ Yoldaş Stalin. Malinovski’yi gözümden ayırmıyacağım.»

Cepheye dönünce günün yirmi dört saatini Malinovski’yi gözetlemekle geçirdim. Yattığı zaman bile yanına gider gerçekten gözlerini kapatıp uyuyup uyumadığını kontrol ederdim. Bunu yapmaktan da hiç hoşlanmadığımı söyleyebilirim.

Stalin’in ölümünden sonra bir gün Malinovski ile avlanmaya gittiğimizde ona Stalin’in Larin’in intiharına ne tepki gösterdiğini ve kendisinin her hareketini nasıl Genel Karargâha bildirmek zorunda kaldığımı anlattım. Malinovski, bütün o zaman boyunca benim kendisini neden izlediğimi ve niçin onun yanında yattığımı bildiğini söyledi. Durumumun garipliğini anladığı için bunu bana bir gücenme nedeni yapmamıştı. Dürüst ve namuslu olarak görevine devam ettiği sürece kendisine müdahale etmîyeceğimi ve Stalin’e kendisi hakkında iyi rapor vereceğimi biliyormuş.

Stalin’in insanları tutuklamak ve sonra ortadan kaldırmak tutkusuna kurban gitmekten Malinovski’yi kurtaran nedenleri bilmiyorum. Belki de savaş zamanı olması, Stalin’in hiddet ve şüphelerini kontrol altında tutmasında rol oynamıştır. Belki de benim Malinovski için iyi konuşmuş olmam onu kurtarmaya yardımcı olmuştur. Ne de olsa, Stalin karşısında sözü geçen bir insandım.

YOLDAŞ ULBRİCHT'İN ZİYARETİ

Şimdiki Alman Demokratik Cumhuriyeti ya da Komünist Doğu Almanya'nın egemeni olan Walter Ulbricht bu bölümde ortaya çıkmaktadır. Ulbricht, diğer Alman komünistleri ile birlikte savaşı Sovyetler Birliği'nde gelecekteki rolü için hazırlanarak geçirmiştir. Moskova'da, Sürgün'deki Alman Komünist Partisi Siyasal Bölümü başkanlığı yapmış ve en yetenekli arkadaşlarını ihbar ederek yükselmesini kolaylaştırmıştır. Ruslar, 1942 yılında Moskova'da bir Bağımsız Almanya Komitesi kurmuşlardı. Bu komitenin görevi Alman savaş esirleri arasından seçtikleri kimseleri siyasal eğitime tabi tutmak ve cephedeki Alman askerlerine propaganda yapmaktı. Stalingrad'dan sonra bir çok önde gelen Alman subayı bu komite tarafından görevlendirilmiştir. Bu hareket en iyi olarak Heinrich von Einsiedeln'in «**Stalingrad'ın Gölgesi**» adlı kitabında dile getirilmiştir.

D

L* İR gün Walter Ulbricht'le birkaç Alman komünisti Verhne-Çaritsinsk'e düşmana hoparlörlerle yayın yapmaya

geldiler ('). Alman askerlerini teslim olmaya teşvik ediyorlardı. Bu iş genellikle geceleri yapılırdı. Cephenin ön hatlarından döndükten sonra Ulbricht'le oturur beraber yemek yerdik. Onunla şakalaşırdım hep;

«Ee, Yoldaş Ulbricht, bugünkü yemeğini haketmiş benzemiyorsun. Bugün teslim olan tek bir Alman bile yok,» derdim.

Bir gün bir Alman askerinin bize sığındığını bildirdiler. «Getirin bakayım, ne biçim bir adammış bu,» dedim. «Bakalım arkadaşlarının morali hakkında neler söyleyecek!»

Adamı getirdiler.

«Sen kimsin? Ne milletsin?» diye sordum.

«Polonyallyım.»

«Alman ordusuna nasıl girdin?»

«Ben Polonya'nın Almanya'ya 'ilhak' edilen kısmındayım. Askere aldılar beni.»

Pek hoşlanmamıştım bu adamdan;

«Ülkenizi kurtarmak için bir Polonya ordusu kuruyoruz, ne dersin?» dedim.

«Memnun oldum. Polonya'nın kurtulmasını istiyorum.»

«Şu halde Polonya ordusuna katılırsın öyleyse?»

«Hayır!»

«Peki ama Polonya nasıl kurtulur sonra?»

«Ruslar kurtaracak Polonya'yı.»

Bunu söylerken sesinin tonunu hiç beğenmemiştim. Yoldaş Ulbricht'e dönerek;

«Bak propagandanla ne getirdin?» dedim. «Adam bir kere Alman askeri değil de Almanlardan kaçan bir Polon-

(') Bu olay, 1942 Aralık ayının ortalarında, Ruslar'ın Mansteln'in Stalingrad'da sıkışıp kalan Altıncı Ordu'sunu kurtarma çabalarını çürüttükleri zaman geçmiş olabilir.

yalı. Üstelik kendi ülkesini kurtaracak orduya katılmayı bile istemiyor.»

Daha sonraları bir kaç tane gerçek Alman bize sığındılar. Yılbaşı gelince bunların karargâha getirilmelerini emrettim. Ama önce yıkanmalarını, yeni elbiseler giydirilmelerini söyledim. Sonra yanımıza çağırıp herbirine yüz gram votka ile yiyecek birşeyler verdik. Ulbricht de oradaydı. Konuşmalar sırasında Alman esirlerden biri Nazi'lere, Hitler'e ve savaşa karşı olduğunu söyledi. İçlerinde tek adama benzeyen oydu. Ulbricht;

«Seni tekrar geri yollarsak orada bizim için çalışmısın?» diye sordu.

Alman, «Çalışırım,» dedi. «Teker teker bırakın bizi, subaylarımıza elinizden kaçığımızı söyleriz.»

Aralarında bir tartışma başladı. Öteki Alınanlardan biri;

«Kendi batlarımıza dönersek vururlar bizi,» diyordu. «Kimse inanmaz kaçığımıza. Ne hikâye söylersen söyle, kimseyi inandıramazsın.»

'Bizim' Aiman hırsla;

«Korkak!» diye bağırdı, «Ben giderim öyleyse. Vursunlar bakalım. Dâvamız için ölmekten korkmam ben!»

Yoldaş Ulbricht'le ben Alman kaçaklarını hatlarına geri göndermek konusunda tam olarak anlaşmıştık. Ama sonra bu planımızı öğrenen Tolbuhin beni görmeye gelerek:

«Yoldaş Kruşçev, sakın bu işi yapmayın,» dedi. «Bu Almanlar bizim karargâhın yerini öğrendiler şimdi. Geri gönderirsek, bizi ele verir, bombalatırlar.» C¹⁾

(¹) Burada sözü geçen çeşitli karargâhlar hakkında bazı karışıklıklar olabilir. Verhne - Çaritsinsk, bu sıralarda Tümgeneral N. İ. Trufanov'un komutasındaki Ellibirinci Ordu'nun karargâhıydı. Bu ordu ise General F. İ. Toibuhin komutasındaki Elliyedinci Ordu bir grup meydana getiriyordu. Malinovski, 15 Aralık'ta Rokosovski'nin Stalingrad Cephesi'ne sevk edilen 2. Muhafız Ordusu komutanıydı.

«Hiç korkma,» dedim. «Buraya gelip giderken gözle-
rini bağlamıştık. Nerede olduklarını bilmiyorlar bile.»

«Ne olursa olsun, çok tehlikeli bir şey olur bu. Hiç
olmazsa karargâhımı başka bir yere nakletmeden gönder-
me onları.»

Israr etmekte fayda görmedim. Tolbuhin şikâyet eder-
se, Stalin'in beni desteklemeyeceğini biliyordum. Ulbricht'e,
Tolbuhin'in söylediklerini anlatmadım. Kısaca:

«Yoldaş Ulbricht,» dedim. «Bu Almanların karargâhı-
mızı ele vermeleri tehlikesi olduğu için şimdilik bu planı
bir kenara koyalım.»

«Peki,» diye omzunu silkti. «Nasıl isterseniz.»

Ve Alman hatlarına propaganda yayınları yapma gö-
revine devam etti.

KURSK

Kursk Savaşı, tarihin en büyük tank sa-
vaşıdır. Savaşın dönüm noktası Stalingrad'da
olmuş, fakat 1943 Temmuz'unda Kursk'da
Zukov, Alman ordusunu darmadağın et-
miş ve tam bir çöküntüye hazırlamıştı. Al-

tı bin tank ve motorlu topun rol aldığı bu savaşta stepler paramparça edilmişti. Manevra serbestisi o kadar mutlak ki, bir kara savaşının deniz savaşına benzemesi ancak bu kadar olabilirdi. Fakat bu hareket Stalingrad gibi Batı dünyasının hayal gücünü etkilememiştir. Fakat bu şaşırtıcı bir silah gücü gösterisi, olağanüstü ölçülerde bir savaş gösterisi olmuştur. Bu harekette yalnızca bunu planlayan Zukov ve Vasilevski'nin ustalık, dayanıklılık ve merhametsizliği ispat edilmiş olmayıp, yeni güçlendirilen Voronez Cephesi'nin komutanı olan Vatutin'in de yeteneği ortaya çıkmıştır. En tecrübeli Alman tank birliklerini durdurmuşlar ve bütününüyle yoketmişlerdir. Her iki ordunun da en değerli komutanı olarak sivrilen Korgeneral N.F. Vatutin'in siyasal danışmanı olarak da bu olağanüstü çatışmada Kruşçev de hazır bulunmuştur. Vatutin 1944 Şubafesinde isyancı Ukraynalı milliyetçiler tarafından öldürülmüştür.

Ç.

STALINGRAD'DA Paulus'un ordusunu yenilgiye uğratmamızın tek nedeninin Rus kışının bizden yana olduğunu söylemişlerdir. 1941'de Moskova dışında Almanları yendiğimizde yine aynı şeyi söylemişlerdi. Rusya, Napolyon'un İstilâsını durdurduğundan beri kışın hep bizim baş müttefikimiz olduğu söylenir. Fakat Almanlar 1943'deki Kursk Cebi Savaşı'nda yenilgilerine bunun yolaştığını ileri süremezler. İlk atışı onlar yapmışlar; zamanı, yeri ve savaş biçimini de onlar seçmişlerdir. Bütün kozlar Hitler'le katillerinin

elindeydi. Yaz ortasıydı. Süslü sözcüklerden hoşlanırsanız, dört bir yanın çiçeklerle dolu olduğunu, havanın mis gibi koktuğunu söyleyebilirsiniz.

Rokosovski komutasındaki ordularımız 20 Temmuz'da saldırıya girişmeye hazırlanıyordu. Başarıya ulaşacağımıza ve Almanları ezip Dnieper'in batısına atacağımıza emindik. Hepimizin tek bir özlemi vardı; Alman hatlarını yarmak ve Harkov'u geri almak!

Harekâta başlamadan onbeş onaltı gün önce Altıncı Ordu'dan bir telefon aldık. Komutan cephedeki SS tümeninden bir Alman askerinin bize sığındığını ve önemli haberleri olduğunu söyledi.

"Almanların yarın sabah saat üçte saldırıya geçeceklerini söylüyor," dedi. Esirin hemen yanımıza getirilmesini istedik. Vatutin'le ben sorguya çektik adamı.

"Yarın saldıracaklarını nereden biliyorsun?" diye sordum.

"Tabii, saldırı emrini görmedim, ama askerler, olacakları önceden hissederler. Sadece bir önsezi değildir bu. Üç günlük tayınımızı yanımıza verdiler. Sonra, tanklar cephenin ön kesimine kadar geldiler. Üçüncü olarak da ağır topların yanma cephane yığılması için emir verildi."

"Peki saldırının sabah saat üçte başlayacağını nereden biliyorsun?"

"Kendiniz hesap edin, bakın! Yılın bu aylarında şafak o saatta söker, Alman komutanları da saldırıya şafakla birlikte başlamayı severler."

Bu adam genç, sarışın yakışıklı bir insandı, işçiye benzemiyordu. 'Adolf Hitler', 'Reich' ya da 'Ölü Kafası' diye anılan ünlü SS zırhlı tümenlerinden birindendi. Bu üç tümen de bizim karşıımızdaydı. Vatutin'e, cepheye nereye gidersem gideyim karşımda hep 'Ölü Kafası' tümenini bulduğumu söyledim zaten.

Almana Nazi olup olmadığını sordum.

"Hayır, Nazi değilim. Onun için size sığındım zaten."

"Fakat SS birliğindensin, onların hepsi de Nazi'dir."

"Artık değiller. Savaşın birinci ve ikinci yılında bu dediğiniz doğruydı, fakat şimdi SS'ler önlerine geleni alıyorlar birliklerine. Beni de gösterişimle boyum yüzünden aldılar. Ben zaten Nazi'lerin anlamında Alman da değilim. Anam babam Alsas'lı idiler, Fransız olarak yetiştirildim ben. Anam babam da Hitler'e karşı olduklarından beni do kendileri gibi yetiştirdiler. Hitler için canımı tehlikeye atmak istemiyorum. Onun için kaçtım size. Hitler'in yenilip ortadan kaldırılması Alman halkı için çok iyi olacak."

Esirin sorgusu bittikten sonra haberalma subaylarımız alıp götürdüler adamı. Hemen Moskova'yı arayıp Almanların bir saldırıya hazırlandıklarını bildirdik.

Az sonra Stalin beni aradı. Bu arada Vatutin'le konuşup konuşmadığını bilmiyorum. Stalin beni aradı dediğim zaman, kumandanı değil de yalnızca beni aradığını söylemek istemiyorum. Herkesin, "İşte Kruşçev hep kendini öne sürüyor. Hep ben, ben, diyor" diye düşünmesini istemem. Ben olanları kendimin gördüğü gibi anlatıyorum yalnızca. Askerî Konsey ve Politbüro üyesiydim; Stalin beni tanır ve bana güvenirdi. Bazan kendi yanlışlıklarını bana yüklemeye kalkar, endişelerinin, korkularının acısını benden çıkarmaya kalkarsa da yine de büyük bir güven duyardı bana. Sık sık telefon eder, çeşitli konularda fikrimi sorardı. Stalingrad'da iken de böyle olmuştu, Güney'de iken de. Şimdi Kursk Cebi'nde de böyle oluyordu.

Ben durumu açıklarken Stalin hiçbir şey söylemeden dinledi beni. Geçmişte olduğu gibi sabırsız ve kaba değildi. Bundan çok memnun kalmıştım. Eskiden hiddeti burnunda olduğu halde bu sefer neden bu kadar sakin olduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu. Sanki Stalin'in sinirlerinin ucu bir şeytanın elindeydi ve bu şeytanın ipi ne zaman çekip Stalin'i korkunç bir hiddet nöbetine sokacağı bilinmezdi. Sta-

lin’in hiddeti de kendine hakimiyeti de çok ileri bir derecede gelişmişti. Kısacası olağanüstü bir kişiliği vardı.

Durumu anlatmam bittikten sonra;

“Ne yapmamız gerektiğini düşünüyorsunuz?” diye sordu.

“Komutanla konuştuk, durum hakkında çok iyimseriz. Almanların yarın saldırıya başlayacaklarına ikimiz de çok memnunuz,” dedim.

“Neden?”

“Savunma mevzilerimiz çok sağlam. Düşman yarma hareketine girişince anasından emdiğini burnundan getireceğiz. Yedek kuvvetleri halen beklediğimiz halde durumumuz sağlam. Savunma için saldırıdan çok daha az insana ihtiyacımız olacak. Bunu teoride olduğu gibi uygulama alanında da öğrendik artık.”

Düşman da zaferi kazanacağından emindi. Sonradan tahrip edilen bir Alman zırhlı aracında bulduğumuz bir emri gördüm. Alman birliklerine hitap eden bir mesajdı bu:

“Şimdi Rusların T - 34’lerinden çok daha üstün tanklarla saldırıya girişmektesiniz. Şimdiye kadar T - 34’ler dünyanın en iyi tanklarıydı. Bizimkilerden bile iyi idiler. Ama artık bizim de Tiger tanklarımız var. Bunların bir eşi yeryüzünde yoktur. Siz Alman ordusunun savaşçıları böyle bir silahla düşmanı ezmekte hiç güçlük çekmeyeceksiniz.”

Yeni tankları gerçekten de çok tehlikeliydi, ama bizim birliklerimiz de kısa sürede bunlarla başetmesini öğrendiler. Kursk’ta biz savaş terazisinin dengesini bizim lehimize bozan bir meydan savaşı kazandık. Bence Kursk Savaşı, ‘Büyük Vatan Savaşı’nın dönüm noktasıdır. Hitlerci Almanya’nın yenilgisini ve bizim Sovyet Ordumuzun, ideolojimizin ve Komünist Partimizin son zaferini tayinde kesin bir rol oynamıştır.

ZAFER

Kruşçev, Kiev'e 21 Kasım 1943 tarihinde girdi. Artık korgeneral olmuş ve iki yıldan fazla bir süredenberi birlikte yaşadığı askerlerden bir farkı kalmamıştı. Onlarla birlikte yeni Polonya sınırına kadar gitti. Fakat askerlik günleri artık sona ermişti, şimdi Kiev'e dönüp Ukrayna hükümetinin ve Partinin yönetimini yeniden kurmak görevine başlayacaktı.

KURSK yenilgisinden sonra Almanlar ordularımızın darbelerini yiye yiye batıya çekilmeye başladılar. İçinde gurun da bulunduğu birtakım insan zayıflıklarına ben de sahip olduğumdan Kızılordu'nun Stalingrad ve Kursk'taki olağanüstü savaşlarında, cephede bir Askerî Konsey üyesi olmaktan çok sevinç duymaktayım.

Kursk'tan sonra önce Voronez Cephesi'ne sonra da Birinci Ukrayna Cephesi'ne gittim. Kiev'e doğru zorlu bir ilerleme yapıyorduk. Dnieper'in batı kıyısına vardığımız zaman zaferin sevincini duyduk. Ukrayna'nın başkentinin, Rus şehirlerinin anasının kurtarılması için çarpışıyorduk. Her-

kes gözlerine yaş dolduğunu hissetti o gün. 1941'den beri Stalingrad'a kadar sürülmüştük. Ve şimdi de yarın, ya da öbür gün Kiev'de olacaktık!

Henüz şehrin dışındayken Genel Karargâh'tan Zukov geldi (*). Onunla bana uyumak için bir yeraltı bankeri hazırlandı. Gündüzün oturup şakalaşıyor, durumu tartışıyoruz. İkinci ya da üçüncü günde artık yeraltı siperini de kullanmadık. Almanları ormana kaçmaya zorlamıştık, birliklerimiz şehrin varoşlarında çarpışıyorlardı.

Düşmanın Zitomir-Kiev yolundan kaçmasını önlemek için şehrin batısında kurduğumuz köprübaşında savaşıyorduk.

Voronez Cephesi'nin komutan yardımcısı Greçko idi (2). Onu Mezgora'ya kendisine bir savaş karargâhı kurması ve birlikleri oradan yönetmesi için gönderdik. Greçko'nun Kiev dışındaki komutanlık karargâhımıza döndüğü zaman güneş batmak üzere olduğunu hatırlıyorum. Sonbahar başladığı halde hava ılıktı. Pelerinlerimizi sırtımıza atıp dışarı çıkmıştık. Greçko doğru yanıma gelip raporunu verdi. Onu çoktanberi tanıdığım ve kendisine saygı duyduğum için o uzun boyu ile biraz alay ettim:

“Yoldaş General, biraz geri git de gözlerini göreyim,”* dedim.

Greçko güldü. Raporunda tam olarak ne söylediğini

D Kursk savaşından sonra Voronez Cephesi komutanı Vatutin, Birinci Ukrayna Cephesi'ne geçince Kruşçev de onunla birlikte kalmıştı. 1944 Şubat'ında Vatutin'in ağır bir şekilde yaralanması sonunda bir süre için komutayı Zukov aldı. Bu, Zukov'un 1941 Moskova savaşından bu yana ele aldığı ilk harekât komutanlığıydı.

(2) Şimdi Mareşal ve Savunma Bakanı olan Tuğgeneral A. A. Greçko, Daha sonra 1960'da Varşova Paktı kuvvetlerinin baş komutanı olmuştur. Savaştan hemen sonra Kiev Askerî Bölgesi komutanı olarak Kruşçev'le birlikte birkaç yıl çalışmıştır. 1968 Çekoslovakya istilasını planlayan, hazırlayan ve uygulayan Greçko idi.

hatırlamıyorum ama getirdiği haberi biz zaten biliyorduk: Düşman mahvedilmişti.

Bundan az sonra birdenbire bir patlama oldu ve şehirden bir duman bulutu yükseldi. Kiev'i avcumun içi gibi bilirdim:

"Almanlar 'Bolşevik' fabrikasını havaya uçuruyorlar," dedim. "Binaları uçurmaya başladılar mı kaçıyorlar demektir."

Biz saldırıya başlamadan önce özel mangalardan meydana gelen birliklerimiz Kiev'e girdiği anda Merkez Komite binalarına, Kiev Askerî Bölge karargâhına, Bakanlar Konseyi binalarına, Bilimler Akademisi'ne ve diğer noktalara gitmelerini istemiştim. Bu mangalar Almanların yangın çıkarmamalarını sağlayacaklardı. Alman tahrip birliklerini kovalayacaklar, dinamit fitillerini sökeceklerdi.

Patlamalar başlayınca topçu komutanına;

"Yoldaş Varentsov, emir ver de Kiev'i dağınık bir ateşe tutsunlar," dedim.

Adam şaşkınlıkla baktı yüzüme. Benim sadık bir Kiev'li olduğumu ve şehri çok sevdiğimi biliyordu. Birdenbire niçin Kiev'e ateş açılmasını emretmiştim?

"Yoldaş Varentsov, şehre ateş açarsan Almanlar paniğe kapılırlar," diye açıkladım düşüncemi. "Ne kadar çabuk kaçarlarsa da şehre o kadar az zarar verirler. Bir kaç merminin yaptığı hasarı nasıl olsa biz kolaylıkla onarıyoruz."

Birliklerimiz 6 Kasım 1943'te Kiev'e girdiler. Bu büyük Ekim İhtilâli yıldönümünün arifesi olduğu için önemli bir gündü. Sanki Kiev'in kurtuluşunu mahsustan bugüne rastlatmış oluyorduk ama gerçekte bu mutlu bir rastlantıdan başka birşey değildi.

6 Kasım sabahı erkenden şoförüm Yoldaş Zuravlev'i Kiev'e yolların durumunu keşfe gönderdim. Yolun çok iyi olduğunu bildirdi. Bazı Ukraynalı liderlerle birlikte şehre girdik. Kiev'e girerken beni saran heyecan dalgasını anlata-mıyacağım. Üstünde gittiğimiz yol bizim daşa'mıza gider-

ken geçtiğimiz yoldu. Şehrin dış mahallelerinden geçerek Kreşçatik’e (Kiev’in ana caddesi) girdik. Ben doğruca Bakanlar Konseyi binasına giderek binaya baktım. Dışında pek birşey yoktu. Merkez Komitesi binası, Bilimler Akademisi ve tiyatrolar da sağlandı ama hem ‘Bolşevik’ hem de ‘Kreşçatik’ fabrikaları tahrip edilmişti.

Şehirde insanı ürküten bir hava vardı. Eskiden öylesine gürültülü, canlı, gençlik dolu bir yerdi. Şimdi ise sokaklarda hiç kimseler yoktu. Kreşçatik caddesinden Lenin Sokağı’na döndüğümüz zaman ayakseslerimiz çınılıyordu bomboş kaldırımlarda. Az sonra halk saklandığı yerlerden çıkmaya başladı. Sanki toprak altından çıkıyormuş gibiydiler.

Lenin Sokağı’nda Opera’ya doğru yürürken birdenbire bir çığlık işittik ve genç bir adamın koşa koşa bize doğru geldiğini gördük. “Ben sağ kalan tek museviyim! Kiev’de sağ kalan tek musevi benim!” diye bağıırıyordu. Adamı yatıştırmıya çalıştım, çok heyecanlı olduğunu, belki de aklım kaçırmış olabileceğini düşündüm. Nasıl olup da hayatta kaldığını sordum.

“Karım Ukrayna’ıdır,” dedi. “Beni tavanarasında sakladı. Kendimi göstermiş olsaydım bütün öteki museviler gibi ben de temizlenecektim.” (’)

Daha sonra kır sakallı, yaşlı bir adama rastladık. Elinde tıpkı benim Yuzovka’da fabrikaya taşıdığım gibi bir ye-

(’) Burada sözü geçen olay, şehrin hemen dışında bir hendek olan Babi Yar’da musevilerin katledilmeleridir. İki gün içinde 33.771 musevi öldürülmüştü. Hendeğin kenarına dizilmiş ve makineli tüfeklerle öldürülmüşlerdi. Stalin zamanında olduğu gibi Kruşçev zamanında da Sovyet liderleri Sovyet musevilerinin diğer Sovyet vatandaşlarından daha çok Nazi zulmüne katlanmadıklarını ileri sürmüşlerdir. Babi Yar bir park haline sokulmuştur. Şair Yevgeni Yevtuşenko ünlü ‘Babi Yar’ şiirini yazdıktan ve bunun yüzünden başı belâya girdikten sonradır ki, birçok Rus’un bu olaydan haberi olmuştur.

mek çantası vardı. Kucağıma atılarak yanaklarımdan öptü. Bir fotoğrafçı bu anın resmini çekmişti; bu, bir çok gazete ve dergide yayınlandı.

Amerikalıları ilk defa 1944 yazı başında Kiev'de gördüm. Pırıl pırıl, ılık bir gündü. Uzaklardan bir ses işittik. Gökyüzüne bakınca bir uçak filosunun şehre yaklaştığını gördük. Bizim hava kuvvetlerimizde böyle uçaklar olmadığından bunların Amerikalı olduklarını tahmin ettim. Amerikalı olmalarını istiyordum da, aksi takdirde ancak Alman uçakları olabilirdi bunlar. Sonraları bu uçakların B-17 'uçan kaleler' olduğunu ve Roosevelt'le yaptığımız anlaşma gereğince Poltava dışında üslendiklerini öğrendim. Almanya üstünde bombardıman uçuşu yaptıktan sonra bizim topraklarımıza inerek cephane ve yakıt ikmali yapıyorlardı. Genellikle geceleri Almanya yönünde uçarken görürdük onları, sabah gün doğarken geri gelirlerdi. Almanlar nasılsa Amerikalıların Poltova'da üslendiklerini öğrenmişler; bir gün gelip hava alanını bombaladılar. Bir çok uçağın harabolduğunu ve çok kimsenin öldüğünü haber aldım. Ölenlerin çoğu, üste bakım personeli olarak çalışan bizim adamlarımızd. V).

Almanları batıya doğru sürdüğümüz zaman karşımıza eski düşmanlarımız çıktı; Ukrayna milliyetçileri. Ukrayna'daki partizan karargâhımız komutanı olan Yoldaş Begma'dan, Bandera'cılar (2) kendi partizan birliklerini kurdukla-

(1) Savaşın ilk günlerinde Murmansk'ta üslenen bir İngiliz hava savaş filosu dışında Poltava'daki üssü Amerikalılara vermek, Stalin'in Rus topraklarından uçuş izni isteyen Müttefiklere tek tavizi olmuştur. Kruşçev'in sözünü ettiği Alman baskını, 21 - 22 Haziran 1944'de yeralmış, elli Amerikan uçağı tahrip edilmiş, otuz kadar Rus ile iki Amerikan askeri ölmüştür. Büyük ümitlere rağmen bu bombardıman işi bir sonuç vermemiştir. Poltova'dan ancak on sekiz uçuş yapılabilmektedir. Sovyetlerin siyasî şüphecilikleri ve bürokratik yetersizlikleri harekâtı engellemiştir.

(2) Âsi Ukrayna milliyetçisi Bandera'nın taraftarları,

rını öğrendik. Bunlar Rovno çevresindeki ormanlarda üslenmişlerdi. Liderleri, Gogol'ün kahramanı 'Taraş Bulba'nın adını almıştı. Begma'ya Bandera'cı partizanların ne yapmak istediklerini bütün ayrıntılarıyla öğrenmesini söyledik. Sonra da Bulba'ya, bizimle Almanlara karşı çarpışmak için bir fırsat vermesini de bildirdik. Fakat az bir zaman sonra Bandera'cılarının güçlerini pekiştirmek ve biz, Almanları Ukrayna'dan sürdükten sonra bizi arkadan vurmak istedikleri anlaşıldı.

1944 kışında Yoldaş Begma ve şehri kurtaran komutanla konuşmak üzere ben kendim Rovno'ya gittim. Bu komutanın Moskalenko olduğunu sanıyorum ('). Her taraf karla kaplı, hava çok soğuk idi. Komutan geceyi orada geçirmem için ısrar etti ama hemen Kiev'e dönmek niyetimden vazgeçemedim. Eski Polonya sınırından kuzeye doğru çıkmaya başladım. Dinlenmek için geri ikmal üslerimizden birinde mola verdiğim zaman garip bir kalabalığın ortalıkta dolaştığı dikkatimi çekti. Bu adamlardan acaba kaçının bizim yemeğimizi yiyen, ateşimizde ısınan ve aleyhimizde casusluk yapan Bandera taraftarı olduğunu düşündüm. Bölgenin Banderacılarla kaynadığını bildirmişlerdi. Geceyi bu ikmal üssünde geçirmektense eski sınırdaki küçük bir köye gidip orada kaldım.

Askerlerimiz Polonya'ya girdikten sonra Cephe kargâhlarını ziyaret etmek için daha çok imkan bulabilmeyi isterdim. Almanların Doğu Avrupa'ya sürülmelerini görmek herhalde çok hoş bir şey olurdu ama Kiev'de işim bashedimden aşkındı. Ukrayna'nın yeniden imarı ve Partinin yeniden örgütlenmesi beni bekliyordu.

Düşmanı kendi topraklarımızdan attığımızdan dolayı

{ } O zamanlar Birinci Ukrayna Cephesi'nde bir ordu komutanı olan Mareşal K. S. Moskalenko. 1960'da Sovyet Füze komutanlığı sonra da Stratejik Füze Kuvvetleri Başkomutanı olmuştur.

sevinç büyüktü. Muhafız birlikleri özellikle savaşın son yılında kendilerini gösterdiler. Sloganları “Berlin’e! Stalin-grad’dan Berlin’e” idi. En yaygın bir şaka konusu Alman başkentini ele geçirdiğimiz zaman Berlin’in komutanının kim olacağıydı. Herkes istiyordu bu görevi. Bu savaşın ülkemize yüklediği sıkıntıları gören ve çeken herkes, Almanların yaptıklarının cezasını çektiklerini görmek istiyordu.

Kiev’de iken bir gün Zukov’dan bir telefon aldığımı hatırlıyorum:

“O kaygan vahşî Hitler’i yakında bir kafese tıkacağım,” diyordu. “Onu Moskova’ya Kiev yolu ile göndereceğim ki, sen de bir görürsün ne mene şey olduğunu.”

Zukov’a başarılar diledim. Onun cephe kumandanlığı yaptığı sürece saldırımızın güvenilir ellerde olduğunu biliyordum. Almanya teslim olduktan sonra Zukov yine telefon etti;

“Sözümü tutamıyacağım,” dedi. “Hitler yılanı öldü. Kendini öldürmüş, cesedini de yakmışlar. Kömürleşmiş leşini bulduk.” (1)

Hitlerci istilâcılara karşı halk savaşımızın büyük destanı böylece sona ermiş oldu. Düşmanın perişan olmasından dolayı büyük sevinç duyuyor ve zaferimizden ulu bir moral hissi duyuyorduk. Kulaklarımızda Alexander Nevski’nin sözleri çınliyordu: “Bize kılıçla karşı çıkarı, kılıçla ölecektir.” (2)

Yapmamam gerektiğini düşünmeme rağmen Almanya’nın teslimi dolayısıyla Stalin’i kutlamak üzere telefon açtım.

“Yoldaş Stalin, silahlı kuvvetlerimizin ve halkımızın Alman ordusuna karşı kazanmış olduğu zafer için seni tebrik ederim,” dedim.

{1} Staün, uzun bir süre Hitler’in ölmemiş olduğunu İddia etmiştir.

{2} Savaşçı bir rus destan kahramanı olan Alexander Nevski, bu duyuguyu dile getiren ilk insan değildir.

Ne karşılık verdi dersiniz buna? Kaba bir şekilde sözlerimi keserek zamanını boşyere işgal etmekte olduğumu söyledi. Şaşkına dönmüştüm. Telefonu açtığım için kızdım kendi kendime. Onun ne biçim bir insan olduğunu ve sonucun bu olacağını bilmeli idim. Daha önce de söylediğim gibi Stalin iyi bir 'aktör'dü. Savaşın bitmesi üzerine hemen daha başka ve daha önemli konularda düşünmeye başlamış olduğunu ima etmek istiyordu. O zihnini yarını düşünerek yorarken ben dünden söz açarak onun zamanını harcıyordum. Sanki zaferimizden hiç şaşımamış gibi davranıyordu. Ta başından beri sonucun ne olduğunu bildiğini düşünmemi istiyordu. Ama ben bundan daha âlâsını biliyordum. Buhranlı günlerde kendisini incelemiştim. Savaş sırasında çevresindeki insanların hepsinden daha çok endişeli olduğunu, hepsinden daha çok korktuğunu biliyordum.

STALİN VE MÜTTEFİKLER

Bu bölümde Amerika'nın ve İngiltere'nin Sovyet Ordusuna yardımının ve Ödünç Verme ve Kiralama'nın oynadığı çok büyük rol, ilk defa bir Sovyet politikacısı tarafından kamu önünde açıklanmaktadır. Kruşçev'in bu sözleri iktidarda iken söylememiş olması çok yazıktır. Bu yardımın miktarı Sovyet halkına hiç açıklanmamış, bütün

olaylar şu ya da bu propaganda perdesi arkasına gizlenmiştir. Öyle ki Batı’da bile çok kimse Müttefiklerin yardımının büyüklüğü ve önemi konusunda tam bir bilgiye sahip değildirlere. Kruşçev, söylenmesi gerekenin yarısını bile söylememektedir; ama hiç olmazsa bir adım atmıştır. Yine burada Müttefiklerin gayelerinden şüphe edildiğini, İkinci Cephe konusundaki şüpheleri, Manş denizini aşmak için gereken o muazzam deniz harekâtının tam bir anlayışsızlıkla karşılandığını görmekteyiz. Stalin’in başında olduğu geniş hareketlerden Kruşçev’in büsbütün habersiz olduğuna da ışık tutulmaktadır bölümde. Oysa, bu sırada Kruşçev sadece Ukrayna’nın egemeni değil, en yüksek politika organı Politbüro’nun da uzun süredenberi üyesiydi. Fakat ortaya şu gerçek çıkmaktadır; gelişen dış politika konusunda kendisine danışılmak şöyle dursun, Stalin’in Churchill ve Roosevelt ile müzakerelerinden bile sofrada başında söylediği şaka yollu haberler dışında haberdar edilmemiştir. Stalin’in kendisine daha ilerdeki bir bölümde, Kruşçev’in 1950’de Moskova’ya çağrılana kadar Moskova’lı meslekdaşları arasında dolaşan evrakın dağıtım listesinde de olmadığını itiraf ettiğı görülecektir. Bu, gelecekte Sovyet politikasının baş mimarı olacak bir adamın biraz garip bir yetiştirilişidir. Kruşçev’in kazandığı başarılar kendisinin öğrenme yeteneğinin çok yüksek olduğunu göstermiştir. Bu da bir dereceye kadar başarısızlıkların nedenini de ortaya koymaktadır.

HAZİRAN 1945'te Kızıl Meydan'da bir zafer töreni; düzenlenmişti. Ben de bu yüzden Moskova'ya geldim. Vatanımızın başkentinde halkımızla birlikte sevinmek ve askerlerimizin geçişlerini seyretmek istiyordum. Eisenhower de gelmişti Moskova'ya. O da bizimle birlikte Lenin Mozolesinde töreni seyretti. Benim ilk karşılaşmamdı Eisenhower'le. Stalin, büyük bir ziyafet verdi. Bütün askerî liderlerimiz oradaydı. Eisenhower de bu ziyafete geldi. İngiliz komutanı Montgomery'nin geldiğini sanmıyorum. Stalin,, Eisenhower'le ve hele Roosevelt'le çok iyi ilişkiler kurmuştu. Churchill ve Montgomery ile olan ilişkileri ise bertattı.

Savaştan sonra, fakat benim Ukrayna'dan Moskova'ya dönmenden önce (1949 sonunda) Stalin'in, iç çevresinde sık sık Eisenhower'in soylu kişiliğinden söz ettiğini duydum. Stalin daima onun müttefikleri ile olan ilişkilerinde terbiyeli, cömert ve erkekçe olduğunu söylerdi. Eğer Eisenhower olmasaydı, Berlin'i ele geçiremeyeceğimizi de söylemişti. Amerikalılar bizden önce şehre girebilirlerdi. Almanlar İngiliz ve Amerikalılara teslim olmaya hazırlanırken bütün güçlerini bize karşı toplamışlardı. Stalin, Eisenhower'e bir mektup yazarak ordularını tutmasını istemiş. Roosevelt'le yaptığı anlaşmanın ve halkımızın döktüğü kanın hesaba katılarak Berlin'e ilk girme hakkının bizim birliklerimize ait olduğunu söylemişti. Eisenhower, ordularını durdurmuş ve Berlin'i bizim almamızı sağlamıştı. Eğer bunu yapmamış olsaydı; Berlin, daha önce Amerikalılar tarafından işgal edilmiş olacaktı ve Stalin'in dediği gibi, Almanya sorunu bambaşka bir durum alacak ve bizimki de daha kötü olacaktı. İşte Eisenhower'in gösterdiği erkekçe cömertlik buydu. Roosevelt'in sözüne sadık kalmıştı.

Bu sıralarda Truman, Başkan'dı ve Stalin ona karşı;

hiç bir saygı duymazdı. Truman'ı değersiz bulurdu. Bunda haklıydı da. Truman saygıyı haketmiyordu. Gerçek, budur.

Savaşın tam sonuna doğru Stalin, Amerikalıların Batı'daki sınır çizgisini aşacaklarından korkuyordu. Roosevelt'in daha önce Tahran'da bize bırakmaya söz verdiği toprakları terkedeceklerinden şüpheliydi. Amerikalılar birliklerinin vardığı hattın, işgal bölgesini bölen yeni sınırlar olduğunu söyleyebilirlerdi. Fakat Amerikalılar askerlerini geri çekerek Tahran'da çizilen sınıra riayet ettiler. Bu da Eisenhower'ın inceliğinin bir delilidir.

Birliklerimizin baskısı altında olan Almanların artık direnmeleri çökmüştü. Silahlarını atıp bize teslim olmaları gerekiyordu. Fakat onlar bunu yapacak yerde batıya gidiyorlar ve Amerikalılara teslim oluyorlardı. Stalin, Eisenhower'e bir kere daha başvurarak Sovyet askerlerinin Almanları ezmek için kanlarını döktüklerini, oysa, şimdi karşılına çıkan Almanların Amerikalı'lara teslim olduklarını söyledi. Bunun haksız olduğundan yakındı. Bu olay, Malinovski'nin ilerleme harekâtının başında olduğu Avusturya Cephesi'nde geçiyordu. Eisenhower, Alman komutanına kendi ordusunu yenmiş olan Ruslara teslim olmasını emretti.

Stalin bir keresinde buna benzer bir istekte bulunmuştu Churchill'den. Almanlar, Rokosovski'den kaçıyorlar ve Montgomery'nin işgal ettiği bir bölgedeki İngilizlere teslim oluyorlardı. Stalin, İngilizlerden esir almamalarını ve Almanların bizim askerlerimize teslim edilmeye zorlanmalarını istedi. Stalin bunu öfke ile şöyle anlatırdı:

“Ama ne gezer! Montgomery hem esirleri hem de silahlarını aldı. Böylece bizim zaferimizin meyvelerine Montgomery konmuş oldu!”

Hem General Eisenhower hem de Mareşal Montgomery aynı sınıftan, burjuvazi singindandılar. Ama bu sorunu ayrı şekillerde karara bağlamışlardı. Ortaklık, anlaşma ve şeref ilkelerini başka türlü yorumluyorlardı. Sonraki yıllarda Eisenhower'le ilişkilerim olduğu zaman hep savaş

sırasındaki hareket tarzını hatırladım. Onun hakkında Stalin'in söylediklerini hiç aklımdan çıkarmadım. Stalin hic kimseyi, hele bir sınıf düşmanını nedensiz yere sevmekle suçlanamazdı. Sınıf sorunlarında taviz kabul etmezdi. Bu en büyük niteliklerinden biriydi ve bu yüzden çok saygı gö-rürdü (').

Stalin, Eisenhower'i Zafer Töreni'ne davet etmiş ve onun liyakatini takdir ettiğini göstermek için kendisine en büyük nişanımız olan Zafer Nişam'ını takmıştı. Aynı madalyanın Mareşal Montgomery'ye de verildiği doğrudur ama bunun nedeni, müttefik olarak görevimizi yerine getirmekten ibaretti. Çünkü İngilizler de bizim askerî liderlerimize madalyalar veriyorlardı. Bizimki sadece buna karşılık vermek olmuştur.

Stalin'in savaş sırasında Müttefiklerin birbirleriyle olan ilişkileri ve özellikle Roosevelt ve Churchill'le ilgili fikirleri benim üzerimde ne gibi bir izlenim bırakmıştır? Söylediklerine göre, bir yargı vermek gerekirse Stalin'in, bizim sorunlarımıza daha büyük bir anlayış gösterdiği için Roosevelt'i Churchill'e tercih ettiğini söyleyebilirim. Roosevelt ile Stalin'in krallık rejimine ve bunun kuruluşlarına karşı ortak bir antipatileri vardı. Stalin bir kere bana şu hikâyeyi anlatmıştı. Tahran'da bir yemek sırasında Roosevelt kadehini Sovyetler Birliği Cumhurbaşkanı şerefine kaldırmış: «Bay Kalinin,» diye. Herkes içmiş. Bir iki dakika sonra Churchill, İngiliz Kralı şerefine kadehlerin kaldırılmasını teklif etmiş. Roosevelt onun şerefine içmeyeceğini söyle-

(') Stalin'in, Müttefiklerin Almanya içinde ilerlemesini Eisenhower ve diğerlerinin durdurması karşısındaki hayretine inanmak kolaydır. Sovyetlerin önünden kaçan Almanları teslim aldığı için gerçekten de Montgomery'ye çok kızmıştı. Kruşçev'e, Churchill'den çok Rossevelt'le daha iyi geçindiğini söylerken de doğruyu söylemekteydi. Roosevelt, Britanya emperyalizmine karşı büyük bir şüphe besliyor ve Stalin ile daha kolay bir kişisel anlaşmaya girebileceğine inanıyordu.

miş. Churchi11 kızmış ama Roosevelt sözünden geri dönmemiş; «Hayır, içemem,» demiş. «Bir İngiliz kralı şerefine içemem. Babamın sözlerini unutmadım henüz.»

Stalin'in söylediğine göre; Roosevelt'in babası, İngiltere'den ya da İrlanda'dan Amerika'ya göç ederlerken oğluna, «Kral bizim düşmanımızdır,» demiş. Roosevelt babasının İngiliz kralına olan bu nefretini hiç unutmamış. Bütün görgü kurallarına rağmen Roosevelt kadehini kaldırmamış (').

Tahran'daki çalışmaları sırasında çıkan tartışmalarda Stalin, Churchill'e karşı olduğu zaman yanında hep Roosevelt'i bulurdu. Böylece kendisi de Roosevelt'i takdir etmiştir. Churchill'i de takdir etmesine karşılık Roosevelt'in gözünde başka bir yeri vardı. Churchill, yalnızca büyük bir İngiliz devlet adamı olmayıp aynı zamanda dünya politikasının yönetiminde önemli bir yer işgal ediyordu. Müttefikler Arden'de bozguna uğrayıp da çıkartma planları tehlikeye düşünce, Churchill, Stalin'den Alman ordusunu kendi üzerimize çekmemizi istemiştir. Bu, bizim o zaman planımızda olmayan bir saldırıya kalkmamızı öngörüyordu; fakat sonunda bizim için çok kârlı olmuştur. Stalin, müttefikimize ihtiyaç anında iyi niyetimizi göstermekle çok güzel bir iş yapmıştır.

Churchill, elbette savaşta önemli bir rol oynamıştır. İngiltere üzerinde sallanan tehlikeyi anladığı için Almanları Sovyetler Birliği'ne çekecek ve savaşa sokacak herşeyi yapmıştır. Hitler bize saldırdığı zaman, Churchill derhal İngiltere'nin Almanlara karşı bizimle birlikte bir anlaşma yapması gerektiğini söylemiştir. Stalin, burada da gerekli şeyi

(') Bu hikâyeyi Stalin'in gerçekten anlatıp anlatmadığını öğrenmek ilginç olacaktır. Eğer Roosevelt'in babasının İngiltere ya da İrlanda'dan Amerika'ya göç ettiğini sanıyorsa, kendisine çok yanlış bilgi verilmiş olmalıdır. Kruşçev'in, Roosevelt ile Churchill arasında Tahran'da başlayan soğukluğu, Başkan Kennedy'nin ailesi hakkında bir anısı ile karıştırmış olması daha akla yatkındır.

yapmıştır. Churchill'in teklifini kabul ederek anlaşmayı imzalamıştır. Bir süre sonra Amerika da savaşa katılmış ve böylece Üç Büyük Kuvvet koalisyonu doğmuştur.

Savaşın sonuna doğru Müttefiklerin niyetlerinin ne olduğu üstüne bir yargıya varmak zordur. Sovyetler Birliği'nin omuzlarına daha büyük bir yük yüklemek istemiş oldukları ihtimalini silip atamam. Ya da kendi söylediklerine göre, çıkartma için yeterli derecede hazırlıklı değillerdi. Silah üretimleri yeterince gelişmemişti, zamana ihtiyaçları vardı falan. Belki her iki açıklama da doğrudur. Fakat bana kalırsa bunların asıl istedikleri bizi biraz daha yıpratmak ve kendilerinin son dönemde ortaya çıkarak dünyanın kaderini tayin etmeleri idi. Savaşın sonuçlarından faydalanmak ve iradelerini yalnızca düşmanları Almanya üstünde değil, müttefikleri SSCB üzerinde de gerçekleştirmek istiyorlardı. Bu fikrin, düşüncelerinde ne denli önemli bir rol oynadığını tahmin edebilirim.

Duruma sınıf açısından bakarsak, bizim ülkemizin sosyalist ilkeler üzerine kurulmuş olmasına rağmen Sovyetler Birliği'ni bir savaş müttefikisi olarak görmek Müttefiklerin çıkarıydı. Güçlerimizi ortak bir düşmana karşı birleştirecektik. Hiçbirimiz savaşı tekbaşımıza kazanamadık. Fakat ortak düşmana karşı kollektif çaba harcadığımız halde herbirimiz kendi sınıfsal durumu içinde kaldı. Batılı Müttefikler hiç şüphesiz bizi güçlendirmek istiyorlardı. Kendi sınıfsal açıları bakımından İngiltere ile Amerika bir dereceye kadar bize yardım zorunluğu duyuyorlar fakat savaştan sonra bize isteklerini dikte edebilmeleri için Sovyetler Birliği'nin zayıf durumda kalmasını istiyorlardı.

Bize gelince; biz, uluslararası sorunların çözümünde söz sahibi olabilmemiz için savaşın sonunda daha kuvvetli kalmamız gerektiğini biliyorduk. Eğer bize kalmış olsaydı, Almanya sorunu Potsdam'da kararlaştırıldığı biçimde

çözömlenmiyecekti. Potsdam kararı, savaş sonunda Müttefikler arasında güçlerin dağılışı temeline dayanan bir tavizdi. Anlaşmanın tek taraflılığı, özellikle Berlin ve Viyana ile ilgili maddelerde yansımaktadır. Bu şehirler Sovyet birlikleri tarafından işgal edilmiş bölgede bulunuyorlardı ve bu nedenle de bizim bölgemizin birer parçası olmalıydılar. Oysa, Müttefikler bu şehirleri bize bırakmadılar. Berlin ve Viyana dörder işgal bölgesine bölündü. Biz bir bölgeyi, Batılı güçler —İngiltere, Amerika ve Fransa— diğer üç bölgeyi aldılar. İşte bu da savaşın sonunda güçlerin dağılımı hakkında bir fikir verir.

Biz Batıya doğru ilerlemeye başlayıp da Almanya sınırına yaklaştığımız zaman Müttefikler acele edip çıkartmalarına başlamak zorunda kaldılar. Bizim, Yalta'da kararlaştırılan sınırlardan daha ileriye gideceğimizden korkuyorlardı.

Her şeye rağmen Hitlerci Almanya'yı yenmek ortak dâvasına bulundukları katkıdan dolayı Müttefiklere haklarını vermemiz gerekir. Aşırı gurura kapılmayı önlemek için Sovyetler Birliği halkının ve Partinin, Müttefiklerin ortak dâvaya ve Sovyetler Birliği'ne katkıları konusunda doğru bilgiler edinmeleri önemlidir. Eğer geçmiş, tarafsız olarak incelenmezse, geleceğin temeli ispatlanmış gerçekler yerine hayal ve ilkel bir vatanseverlik üstüne kurulmuş olur. Yazık ki, İkinci Dünya Savaşı ile ilgili tarihsel çalışmalarımız bir hayal yaratmıştır. Bunlar yanlış bir gurur duygusu ve müttefiklerimizin katkıları konusunda gerçeği söylemenin korkusu ile yazılmışlardır. Bütün bunların nedeni, Stalin'in kendisinin yanlış ve gerçekçi olmayan bir tutuma sahip olmasıydı. Kendisi doğruyu biliyordu ama bunu ancak kendi kendine tuvalette itiraf edebiliyordu. Bunu açıkça söylemenin ölkemizi küçöltecek ve utandıracak birşey olduğunu sanıyordu.

Fakat gerçeği söylemek küçöltücü birşey değildir.

Savaşta ki ortaklarımızın meziyetlerini kabul etmek kendi meziyetlerimizi azaltmazdı. Aksine tarafsız bir tutum bizi bütün dünya halklarının gözünde yükseltir ve itibarımızı ve zaferlerimizin önemini hiç de küçültmezdi. Bu konuda doğruluk Stalin için düşünölmeyecek birşeydi. O bizim zayıflıklarımızı örtmeye kalktı. Bunun bizi düşmanımızdan daha kuvvetli yapacağını ve bizden daha çok korkulacağım düşündü. Budalaca birşeydi bu. Düşmanı aldatmanın imkânı olmadığını bilmeliydi. Düşman kendi gözü ile görür ve yargısını kendi verir. Stalin, savaş tarihinin açık olmasının kendisine zararlı olacağından korkmuş da olabilir. Bu, başka bir konudur. Fakat ben yine de olanları açıkça kabul etmemiz ve örtmememiz gerektiğinde ısrar ediyorum. Yanlışlıklarımızı saklamamanın ve ne kadar acı olursa olsun halkın bunları görmesini sağlamanın dâvamıza ve ülkemize yararlı olacağına inanıyorum. Halk anlayacak ve bizi destekliyecekti. Gerekirse yapılmış olan yanlışlıkları affedeceklerdi. Ben savaşın kötü yönetildiğini açıkladığım zaman halk, «İşte Kruşçev, Stalin'i eleştiriyor, ama Stalin'i ancak yapıcı bir çözümleme amacı için kullanıyor,» diyebilirdi. Bu, doğrudur. Yakında şimdiki liderlerin yerini alacak yeni kuşağın savaşın başlangıcı konusunda aydınlatıcı bilgiler getirmeleri için vaktin geç olduğunu sanmıyorum. Daha önce yapılmasına izin verdiğimiz yanlışlıkların bir daha olmaması için geçmişi incelememiz gerekir. Bunların hem şimdi, hem de gelecekte yapılmasına engel olmalıyız.

Bugünkü rakiplerimizden geçmişte maddî yardım aldığımızı kabul etmek şimdiki durumu etkilemez. Almanları tek başımıza yendik ve Müttefikler yalnızca son anda birşeyler elde etmek için savaşa girdiler diye böbürlenemeliyiz. Onun için ben Müttefiklerin katkıları konusunda kendi görüşümü belirtiyorum. Bu görüşümün, 1941 ve 1945 yılları arasındaki olayları tarafsız bir şekilde inceleyecek olan tarihçiler tarafından onaylanacağını umuyorum. İngilizler kendilerini tehlikeye atarak bize ısrarla yardım et-

mislerdir. Murmansk'a malzeme gönderirken çok ağır kayıplara uğramışlardır. Alman denizaltıları bütün yol boyunca dolaşıp duruyorlardı. Almanya, Norveç'i istilâ etmiş, Murmansk'a komşu olmuştu.

Mikoyan'ın Amerika yolculuğundan sonra onayladığı gibi Amerikalılardan da askerî malzeme, gemi ve erzak yardımı gördük. Bunlar bizim savaşmamızı sağlamada çok yardımcı olmuşlardır. Stalin'in ölümünden sonra bütün toplarımızın Amerikan malzemesi üzerine monte edilmiş olduğu görüldü. «Bütün motorlu araç üretimini askerî ihtiyaçlara çevirelim de törenlerdeki topçekerler Sovyet malı olsun» diye bir teklifte bulunduğumu hatırlıyorum. Doğu Almanya'daki topların hemen hemen hepsi Amerikan Studebaker'lerin üzerine monte edilmişti.

«Bu iş böyle yürümez. Ayıp bu!» dedim. «Savaş sona ereli kaç yıl oldu, biz hâlâ Amerikan araçlarını kullanıyoruz.» Bu sözle Amerikalılardan aldığımız motorlu araç ve kamyonların miktarını belirtmek istemiştım. Bunlar olmasaydı, Stalingrad'dan Berlin'e nasıl gidebileceğimizi düşünün hele. Manevra kabiliyetimiz olmadığı için kayıplarımız da müthiş olacaktı C).

Bunlara ek olarak top, uçak vb. yaptığımız çelik ve alüminyum da aldık Amerika'dan. Bizim kendi sanayiimiz harap olmuştu ve çoğunlukla düşman elindeydi. Büyük miktarlarda yiyecek maddesi de aldık yardım olarak. Bu rakamlar yayınlanmadığı için bir miktar veremeyeceğim. Bunların hepsi Mikoyan'ın belleğinde kilitlidir. Ordu içinde Amerikan yiyecekleri üstüne yapılmış pek çok şakalar var-

(') Sovyet tankları dünyanın en iyi tanklarıydı fakat Stalingrad'a kadar Sovyet ordusunun motorlu araçları yoktu. Stalingrad çevresindeki düşman kuvvetlerinin kuşatılması ve hızla Kursk'a yetişip orada Alman zırhlı birliklerini perişan etmek ve Berlin ve Viyana yolunun açılması ancak Amerikan ve İngiliz kamyonları ve motorlu araçları ile mümkün olmuştur.

dır, fakat yine de lezzetliydiler. Bunlar olmasaydı ordumuza besleyemiyecaktık. En verimli topraklarımız olan Ukrayna ile Kuzey Kafkasya'yı kaybetmiştik.

Tekrar ediyorum; Müttefikler bu yardımı ne halkımıza acıdıkları için, ne siyasal düzenimize saygı duydukları için ne de Sosyalizmin zaferi ve Marksizm-Leninizm'in başarısı için yapmışlardır. Müttefikler durumu serinkanlı olarak değerlendirdikleri için bu yardımı yapmışlardır. Sovyet Ordusu'nun Hitlerci Almanya'nın karşısında ezilmemesi ve çağdaş silahlarla düşmanın can damarını kesmemiz ve bu arada kendimizin de yıpranması için yapmışlardır. Sovyetler Birliği gücünü yitirip, dünya sorunlarının çözömlenmesinde karar verici bir duruma sahip olamayacağı zamana kadar Almanya ile savaşa girmek istememişlerdir.

UKRAYNA'DA KİTLİK

1946 - 47 yıllarında Ukrayna'da meydana gelen büyük kıtlıktan Batı dünyasının hiç haberi olmadı, dense yeridir. Halk önünde verdiği son söylevlerinden birinde, 1947 Aralık ayında Andrey Zdanov bu kıtlığa değinmiş ve bunun Ukrayna tarihinin en kötü—hatta 1890 yılındakinden de kötü— bir ku-

raklığı olduğunu söylemiştir. Fakat bu yine de, şimdiye kadar hâlâ kabul edilmemiş olan kollektifleştirme yıllarındaki kıtlık kadar kötü değildi. Kıtlığın baş nedeni kuraklıktı, ama kuraklık da harap olmuş bir tarım düzeni üzerinde etkisini gösteriyordu. Kruşçev çiftliklerde çalışacak insan bulunmamasından söz etmektedir. (Savaşın bitiminden sonraki yıllarda, değil yalnız Ukrayna'da bütün Sovyetler Birliği'nde kollektif çiftliklerde çalışan erkeğe rastlanmıyordu, bütün işler ilkel aletlerle çalışan kadınlar, çocuklar ve ihtiyarlar tarafından yapılmaktaydı.) Ülke öylesine bir yıkıntıya dönmüştü ki, Ukrayna ve Belorusya halkının büyük bir çoğunluğu toprak içine kazıp üzerini derme çatma damlarla örttükleri izbelerde yaşıyorlardı.

Bu, Kruşçev'in Ukrayna egemeni olarak ikinci kez rol alışının arka planıdır. Açlık ve yamyamlık hakkında söyledikleri birer abartma olmak yerine durumun kötülüğünü tam olarak belirtmemektedir bile. Fakat kıtlığın bir nedeninden söz etmemektedir Kruşçev: Alman işgali sırasında kollektifleşme suya düşmüştü ve Partinin görevlerinden biri de şimdi bunu yeniden yerleştirmektir. Yalnız köylüler değil, rüşvet karşılığında komün toprağının özel mülkiyetine göz yuman çiftlik yöneticileri bile kuvvetli bir direnme göstermişlerdir. İşte Kruşçev'in başa çıkması gereken sorun bu idi ve buna yetişemiyordu. Bu sıralarda başının belâda olduğu ve kollektifleştirme çabasına merhametsizlik katmak için Mosko-

va'dan Kaganoviç'in, Kruşçev'in başına getirildiği açıktır. Kruşçev'in Ukraynalıları için Devlet'le (bu kendisinin üyesi olduğu Moskova Hükümetiydi) karşı savaşa girmesini bu bölümde görmekteyiz. Bir bakıma 1930 yılları yeniden gelmiş, köylüler şehirlileri beslemek için yine aç kalmışlardı. Fakat bu kez Kruşçev iki ateş arasında kalmıştı. Hem Ukrayna'nın refahından sorumluydu, hem de görevi Stalin'in emirlerini yerine getirmektir. O emirlerin nasıl yerine getirildiğini bu bölümde görüyor ve Stalin'in Moskova'daki en yakın iş arkadaşları arasındaki kişisel entrikalara tanık oluyoruz. İlkbahar buğdayı ile kış buğdayı, derin ekim ile sathî ekim gibi büyük kavga konuları gerçekte kişiler arasındaki kavgaların bir bölümüydü. Bu insanlar ellerine geçirebildikleri herhangi bir teknik konuyu hemen kendi aralarındaki sürekli gerilla savaşında silah olarak kullanırlar ve bunu, Stalin'i rakiplerinin aleyhine kışkırtmak için bir araç yaparlardı. Bu konularda özellikle Malenkov çok büyük faaliyet gösteriyordu. (Kruşçev'in belirtmemesine rağmen Almanlar geri sürülürken ve Kruşçev cephe karargâhında iken, Malenkov, Ukrayna'ya imar işine başlamak üzere gönderilmişti.)

UKRAYNA, 1944'de Hitlerci istilâcılarının elinden kurtarılınca, Partiyi yeniden örgütlemek ve ekonomiyi düzenlemek işine sarıldım. Bütün işe yarar sağlam erkekler as-

kere alınmıştı. Kızılıordu ilerledikçe, saflarım işgal edilen topraklarda yaşayan erkeklerle doldurmaktaydı. Kurtulmuş bölgelerdeki bu insanlar görevlerini hemen kabul ediyorlar ve Hitlerci Almanya'ya karşı savaşmak üzere Sovyet Ordusu'na katılmaları için uzun uzun öğütler gerekmiyordu.

Ukrayna ekonomisinin ve özellikle tarımının, yeniden kurulması geride kalanlara düşüyordu. Bunlar da yaşlı erkekler, sakatlar, askerlik görevi yapamayacak olanlar ve özellikle kadınlardı. Bazı mühendisler, madenciler ve sanayi işçileri askere alınmamışlardı. Sanayi seferberliğine katılanlar; hele genç kızlar, seve seve koştular bu işe. Bu heveslerini anlamak çok basitti. Bir kere vatanseverce duyguları onları bu dâvaya yardıma koşturuyordu. Ekonomik felaketten kurtulmanın ve halkın yaşama standardını yükseltmenin tek yolunun sanayiın kalkınması olduğu yolundaki propagandanın da bunda büyük katkısı oluyordu. Bir diğer neden de sanayiın yeni baştan kurulmakta olduğu bölgenin köylük bölgelerden daha iyi ikmal edilmiş olmasıydı. Şehirlerde köylerden daha çok yiyecek bulunuyordu.

Donbass'ta kömür madenleri, çelik üretimi, atelyeler ve mahalli sanayi kısa zamanda kuruldu. İmar büyük bir hızla ilerliyordu. İnsanların, sanayii ve tarımı geliştirmek için bütün güçlerini harcamaları gerektiğini anlamaları beni şaşırtıyordu. Ekim Devriminden sonra Lenin'in akılcı ve ileri görüşlü politikası, Ruslarla Ukraynalılar arasındaki milliyet düşmanlığını kaldırmıştı. Tabii hâlâ bir takım sorunlar vardı. Geçmişin bütün kötülüklerini silmek için yıllar gerekecektir. Fakat ana gayeye ulaşılmıştı. Halk —işçiler, köylüler ve aydınlar— ancak birlik sayesinde güçlenebileceğimiz! ve hem maddî hem de kültürel gelişme elde edeceğimizi biliyordu. Savaş bizi sonsuzadek birleştirmiş ve düşmanlarımızın, onların bölücü baskılarına dayanamayıp çözüleceğimiz ümitlerini paramparça etmişti. Savaş sona erdikten ve halkın sevinmesi bittikten sonra

işçilerimiz fabrikalarına, atelyelerine, madenlerine, devlet ve kollektif çiftliklerine döndüler. Kalkınma daha hızla başladı.

1946 yılının kurak geçmesi sonunda Ukrayna tarımı çok zarar gördü. Büyük bir kıtlık bekleniyordu. Tarımın çok az makineleşmiş olmasıyla şiddetli iklim şartları birleşince, bu kaçınılmaz birşeydi. Traktörümüz de, öküzümüz de, atımız da azdı. Bunların dışında da insan gücümüz yine de çok eksikti. Erkekler savaştan çalışmaya hazır olarak dönüyorlardı, ama hiçbiri eski yerine uymuyordu artık. Uzun bir zaman geçtiği için bazıları usta çiftlik işçiliklerini kaybetmişlerdi, diğerleri de zaten savaşa giderken usta değildiler (').

Devlete yeterli tahılı sağlamak için imkân olan bütün tedbirler alınmıştı. Ukraynallı kollektif çiftlik işçilerinin görevlerini gerektiğince anladıkları söylenebilir. Ülkeye ek-mek sağlamak için ellerinden geleni esirgemediler. Almanlar topraklarını işgal ettiği zaman açlık çektikleri için yeteri kadar ek-mek bulamamanın ne demek olduğunu ve ağır sanayiin ek-mek olmadan kalkınamıyacağını biliyorlardı. Maden işçileri, çelik işçileri, kimya sanayii işçileri için de aynı şeyler söylenebilir. Üstelik kollektif çiftlik işçilerinin Partiye güvenleri tamdı. Alınanlara karşı zafer Partinin yönetiminde kazanılmıştı. Ukrayna çiftlik işçileri, gerekli tarım ürünleri sağlayarak ülkenin geri kalan bölümünün güvenliğine katkıda bulunduklarından, aralarında yaygın bir sorumluluk duygusu taşıyorlardı.

Önce devlete gerekli olanı sağlamak, sonra da kendi

- (i) Bu durumu ağırlaştıran çeşitli nedenler vardır: Korkunç savaş kayıpları yirmi milyona yaklaşmıştı; fabrikaları yeniden kuracak ve çalıştıracak adama ihtiyaç çoktu; ayrıca Stalin'in politikası sonucu terhis edilen erler, Batıda gördükleri daha yüksek yaşama standartlarını anlatmasınlar diye köylerinden uzak çiftliklerde çalışmaya gönderiliyordu. Bilmedikleri yerlerde karşılaştıkları yabancılara gördüklerini anlatmaktan çekinecekleri düşünülmüştü.

ihtiyaçlarımızı karşılamak zorundaydık. Bize 1946 yılı için 400 milyon pud'luk (7,2 milyon ton; 1 pud 162 kilodur) bir üretim planı verilmişti. Basında bu rakamı destekleyici bilimsel veriler verilmişse de, bu kafadan uydurulmuş bir miktardı. Bizim ne kadar buğday üretebileceğimiz esasına göre değil de Devletin bizden ne kadar koparacağına göre hazırlanmıştı. Bu kota sistemi gerçekte bir 'gasp' sisteminden başka birşey değildi. O yılın tabii felâket tehdidi altında olduğunu görüyordum. Kollektif çiftlik işçilerinden ve yöneticilerinden yürek parçalayıcı mektuplar alıyordum. Aklıma tipik bir örneği geliyor bunların. Biri, bir kollektif çiftlik başkanından gelmişti. «Yoldaş Kruşçev, çok şükür kontenjanımızı doldurduk,» diye yazıyordu. «Fakat elimizde hiçbir şey kalmadı. Hepsini verdik. Devletin ve Partinin bizi unutmayacağından ve bize yardıma geleceklerinden eminiz.»

Kaderlerinin benim elimde olduğunu sanıyorlardı. Ben, Ukrayna Halk Komiserleri Konseyi Başkanı ve Ukrayna Merkez Komitesi Birinci Sekreteri idim. Ukrayna devletin başı olduğum için kendinö yardım edebileceğimi sanıyordu. Kendini kandırıyordu gerçekte. Buğday, Devlet toplama noktalarına verildikten sonra benim yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Onu dağıtmak benim gücümün dışındaydı artık. Kendi halkımızı beslemek için ben Devletten özel buğday tahsisi talebinde bulunmak zorunda kalıyordum (').

Planımızın uygulanamayacağı görüyordum. Yoldaş Starçenko başkanlığında bir grup tarım uzmanı ve iktisatçıyı gerçekten ne kadar tahıl üreteceğimizi hesaplamak üzere görevlendirdim. 100 ile 200 milyon pud'luk bir raka-

(') Kruşçev, Ukrayna'ya 1938'de Stalin'in epey merhametsiz bir ajanı olarak sorgusuz sualsiz gitmişti. Halkın yakından gördüğü acıyı ve savaş tecrübeleri kendisini etkilemiştir. Burada herşeye rağmen bir temsilcisi olduğu Devlete karşı halkın koruyucusu olarak çıkmaktadır.

ma vardılar. Bu, çok azdı. Savaştan önce Ukrayna 500 milyon pud'a yakın tahıl üretmişti. Devletin 1946 yılı için bize öngördüğü üretim planı ise 400 milyon pud idi. Bu soruna dürüst bir şekilde dokunmak gerektiğini hissettim. Stalin'e durumu bütün açıklığı ile anlatır, raporumu gerçekler ve rakamlarla desteklersem bana inanacağını sanıyordum. Elimdeki bütün imkânları kullanarak Stalin'in durumumuzu anlamasını istiyordum.

Geçmişte bazan Moskova örgütünün bürokratik direncini kırıp bazı konularda doğrudan doğruya Stalin'le görüşmeyi başardığım olmuştu. Bazan, dikkatle seçilmiş malzemeyi mantığa uygun sonuçlarla takdim edebilirim, gerçekler kendilerini ortaya çıkarır ve Stalin de beni desteklerdi.

Bu kez de haklı olduğumu ispat edeceğimi ve Stalin'in talebimi 'sabotaj' olarak nitelemeyeceğini umuyordum. Kollektif çiftliklerden gasp ve baskı yolu ile ürünlerini almayı haklı göstermek için hazır bekleyen bir terimdi bu. Ben ise şimdi ihtiyacımız olan tarımsal maddeleri veremeyeceğimize Stalin'i inandırmaya çalışacaktım. Bu maddelere bizim ülkemizin ihtiyacı vardı; Stalin ayrıca bizim yardımımız olmadan yaşayamayacak olan Polonya ve Almanya'ya ve diğer sosyalist ülkelere yiyecek göndermek istiyordu. Stalin şimdiden bir ittifak peşinde idi ve kendisini gelecekteki askerî harekâtın lideri pozunda görüyordu. Ukrayna'nın Devlete ayrılmış olan kontenjanını dolduramayacağını ve aksine kendi halkını beslemek için Devletin yiyecek yardımına ihtiyacı olduğunu öğrenmek onu çok üzecekti.

Stalin'in karşısına olayları göstererek çıkmaktan başka çarem yoktu: Kıtık yaklaşmıştı ve bu konuda acele bir şeyler yapılması gerekiyordu. SSCB Bakanlar Konseyi'ne sunulmak üzere bir rapor hazırlanmasını emrettim. Bu raporda çiftliklerde yaşayan insanların beslenmesi ve kıtlık-

tan aç kalanların doyurulması için Devletin yiyecek karneleri dağıtmasını istiyordum. Bunda başarılı olacağımdan çok şüpheliydim. Stalin'i iyi tanıdığım, kabalığını ve sert tabiatını bildiğim için bu raporu Moskova'ya gönderip göndermemekte tereddütlüydüm. Fakat yoldaşlarım beni ikna ettiler:

«Bu raporu Stalin'e göndersen bile, biz işleri öyle ayarladık ki, rapor onun eline geçmeyecektir,» dediler. «O bunu görmeyecek bile. Biz daha önce Kosigin'le konuşup anlaştık, o bize gerekli yiyecek karnelerini verecek.» O zamanlar bu işlere Kosigin bakardı (').

Uzun süren bir kararsızlıktan sonra raporu imzaladım. Rapor Moskova'ya gittiği zaman Stalin orada değildi. Soçi'de tatile çıkmıştı. Fakat Beria ile Malenkov beni Stalin'in gözünde düşürmek için bir fırsat olarak gördüler bunu. Stalin'in yokluğunda bu konuda rahatlıkla kendileri karar verecekleri yerde raporu doğru Stalin'e gönderdiler. Bütün resmî raporlar Stalin'e gönderilir fakat o bunlardan pek çoğunu görmezdi bile. Hiç görmediği hükümet kararlarının altında imzası bulunduğu gibi. Fakat Beria ve Malenkov'un çabalarıyla benim rapor Suçi'de Stalin'in eline geçiverdi.

Karşılık olarak Stalin bana kaba ve hakaret dolu bir telgraf gönderdi. Benim şüpheli bir kişiliğim olduğunu, Ukrayna'nın kendi başının çaresine bakmaktan âciz olduğunu ispatlayacak raporlar yazdığımı, aşırı miktarda yiyecek karnesi isteğinde bulunduğumu yazıyordu. Bu telgrafın beni ne derecede üzdüğünü imkân yok, anlatamam. Yalnızca benim üzerimde değil, bütün Ukrayna halkının da üzerinde sallanan bütün faciayı açıkça görüyordum. Artık açlık kaçınılmaz hale gelmişti. Stalin'in telgrafı da bundan kurtulmamız hakkında son ümitlerimizi silip süpürmüştü.

(') Şimdi SSCB Başbakanı olan A. N. Kosigin. Savaş sırasında çeşitli yiyecek sanayii ile elde kalan hafif sanayiî düzenlenmesinden sorumluydu.

Stalin, Soçi'den dönünce dosdoğru kendisini görme-ye Moskova'ya gittim. Akla hayale gelebilen her türlü haşlanmaya hazırdım. Böylesine bir durumda herşey olabiliirdi. Bir an içinde halk düşmanları listesinin başına geçebilirdi insan. Göz açıp kapayınca kadar kendinizi Lubyanka'da bulabilirdiniz (Moskova'nın göbeğindeki gizli polis merkezi ve hapishanesi). Stalin'e Ukrayna'daki durumu tam olarak belirtmek için çok uğraştığımı söyledim, Ukrayna'nın gerçekten yardıma ihtiyacı olduğunu anlattım. Fakat benim ileri sürdüğüm deliller onun öfkesini arttırmaktan başka bir işe yaramamıştı. Yiyecek karnesi isteklerimizi kesinlikle reddetti.

Bu arada da önceden belirtmiş olduğum gibi kıtlık başlamıştı. Kısa bir süre sonra açlıktan ölüm olayları ile ilgili resmî raporlar ve mektuplar almaya başladım. Yam-yamlık da başlamıştı. Kiev'in dışında bir kasaba olan Vsil-kovo'da küçük bir köprü'nün altında bir insan başı ve ayakları bulunduğu bildirildi. Vücudunun yenmiş olduğu açıkça belliydi. Buna benzer çok olaylar olmuştur. O zamanlar Odesa Bölgesel Komite Sekreteri olan Kiriçenko, halkın kışı nasıl geçirdiğini görmek üzere bir kollektif çiftliğe gittiğini anlattı (*). Orada çalışan bir kadını görmesi istenmiş. İşte çiftliği anlatışı: «Korkunç bir sahne ile karşılaştım. Kadın çocuğunun cesedini masanın üzerine yatırmış kesiyordu. Hem işini görüyor hem de, 'Maneçka'yı (küçük Maria) yedik, şimdi de Vaneçka'yı (Küçük İvan) tuzlayacağız, bu bizi bir süre idare eder,' diye mırıldanıyordu. Bunu

(*) Savaştan önce Ukrayna Parti örgütünde Kruşçev'in astlarından olan A. İ. Kiriçenko. Tümgeneral olarak savaş sırasında çeşitli cephelerde askerî konsey üyeliklerinde bulunmuştur. 1949'da Ukrayna'da Birinci Sekreter olarak Kruşçev'in yerine geçmiş, 1957'de kendisi, Parti Aleyhtarı Gurubu yenmesinde yardımcı olduktan sonra Kruşçev'in sağ kolu olarak Moskova'ya getirilmiştir. 1960 yılında, açıklanmayan nedenlerle gözden düşmüştür.

düşünebiliyor musun? Kadın açlıktan çıldırmış ve öz çocuklarını kasap gibi doğramıştı!»

Bu hikâyeyi şimdi anlatırken aklıma o zamanlar geliyor. O korkunç sahneyi bütün canlılığı ile gözümün önünde görebiliyorum. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Bütün bunları Stalin'e rapor ettim ama bu da onun öfkesini körüklemekten başka işe yaramadı.

«Çok yufka yürekli olmaya başladın,» diyordu. «Aldatıyorlar seni. Duygululuğundan faydalanmak için anlatıyorlar sana bu hikâyeleri. Yedek yiyeceklerini onlara vermek için uğraşıyorlar.»

Anlaşılan Stalin'in benim kanalımdan geçmeden aldığı birtakım raporlar vardı ve bunlara benim sözlerimden daha fazla güveniyordu. Bazıları da benim mahalli Ukraynalıların etkisi altında kaldığını ve Ukraynall bir milliyetçi olmaya başladığım söylentilerini yayıyorlardı. Bu diğer raporlar nereden geliyordu? Çeka'cılardan elbette. Durmadan ülkenin dört bir yanını dolaşırlar ve Merkez Komitesi'ne rapor verirlerdi. Bu raporların bir kısmı da Stalin'e ulaşmıştı. Genellikle kimse Stalin'e doğrudan doğruya rapor vermek istemezdi; cesaret kırıcı raporların onu kızdıracağını ve sonunda kendilerine zararlı olacağını düşünürlerdi. Stalin ülkede herşeyin olağanüstü olduğunu düşünmeyi severdi. Ondokuzuncu yüzyılın ünlü Ukraynall şairi Taraş Şevçenko'nun söylediği gibi düşünürdü ülkesini: «Zamanlar iyi olduğu için Moldavya topraklarından Fin topraklarına kadar bütün diller suskun.» Aradaki bütün fark, Şevçenko'nun Birinci Nikola devrinde yazdığı, şimdinin ise Birinci Jozef devri olduğuydu.

Stalin tarım konusunu tartışmak üzere bir Merkez Komitesi toplantısı yapılması sorununu ortaya attı. Son toplantı yapıldığından bu yana aradan ne kadar zaman geçtiğini unutmuştum bile. 1930 yıllarında önce halk düşmanlarına karşı mücadeleyi konuşmak, sonra da halk düşman-

larına karşı açılan mücadeledeki aşırılıkları tartışmak üzere toplantılar yapılmıştı. O zaman Stalin kendi başlattığı aşırılıklara karşı çıkan iyiliksever bir insan rolündeydi. Her neyse, Stalin bu kez tarım üretimimizi nasıl arttırabileceğimizi tartışmak için bir toplantı yapmamızı istiyordu.

Genel Rapor'u kimin sunacağı konusu sorunu çıktı ortaya. Stalin herkesin ortasında yüksek sesle düşünüyordu:

«Genel Raporu kim sunacak?» diye sordu. «Malenkov mu? Gerçi o tarım işlerine bakıyorsa da, ne biçim bir rapor verebilir ki? Tarım üzerine en ufak birşey bile bilmez, terimlerini bile bilmez doğru dürüst.»

Stalin, bu sözleri Malenkov'un önünde söylüyordu. Haklıydı. İnsanı bundan da çok şaşırtan şey, onun bu konuda yeteneksiz olduğunu bile bile tarım işlerini yönetme görevine getirmiş olmasıydı. Beni şaşkına çeviren bu konu hakkında doğrusu hiçbir şey söyleyemiyorum. Fakat Stalin işin içinde oldu mu herşey mümkündü.

Birden bana dönüp; «Gel Raporu sen sun,» dedi.

Korkup kalmıştım bu teklif karşısında;

«Yoldaş Stalin, ne olur bu görevi bana yükleme,» dedim.

«Neden?»

«Ben Ukrayna hakkında bir rapor verebilirim. Uzun yıllardanberi orada çalışıyorum ve durumu aşağı yukarı bilmekteyim. Ama Rus Federasyonu'nun tarımsal durumu üzerinde hiçbir bilgim yok, Sibiryaya için desen, öyle. Hayatımda Orta Asya'ya gitmedim. Pamuk denen şeyi tarlada hiç görmedim, nasıl yetiştiği hakkında hiçbir bilgim yok. Gerçekte, Ukrayna'ya gitmeden önce tarımla da ilişkim yoktu. Ben sanayiciyim. Bunca yıldır sanayi ve şehir yönetimi ile uğraştım.»

«Zararı yok,» diye ısrar etti. «Genel Raporu sen sunarsın.»

«Hayır, yoldaş Stalin,» dedim. «Beni bu görevden af-

fetmeni rica ediyorum. Ne Merkez Komitesini yanlış bir yola sürüklemek, ne de anlamadığım konularda rapor vermeye çalışarak kendimi gülünç bir mevkie koymak istemem.»

Birkaç dakika düşündükten sonra;

«Pekâlâ,» dedi. «Rapor işini Andreyev'e veririz.» (')

Andreyev, Partinin tarım uzmanı olarak ün salmıştı. Diğer Politbüro üyelerine kıyasla tarım üzerinde az çok birşeyler bilirdi. Ben, bilgisinin pek öyle ahım şahım birşey olmadığına inanıyordum. Resmî ve kuru bir insandı. Diğer tarım uzmanları tarafından yazılan raporları birleştirerek Genel Rapor'unu yazacağından emindim. Ne olursa olsun, ondan daha iyisini salık veremeyeceğimden ve görevi üstünden atabildiğimden dolayı sevinçliydim.

Andrey Andreyeviç Andreyev, Merkez Komitesi Plenum'u sözcüsü olarak onaylandı. Toplantı, Kremlin'in Svedlov Salonu'nda yapıyordu. Andrey Andreyeviç'in raporu, bütün raporları gibi az çok anlaşılır ve mantıklı bir şekilde yazılmış bir rapordur. Stalin'in yanında oturduğumdan onun raporu çok dikkatle dinlediğine tanık oldum. Toplantı sırasında Politbüro üyelerinin birşeyler yemek için geçtikleri salona gittik. Bir masaya oturduk, çay geldi önümüze. Stalin;

«Andreyev'in raporu için ne diyorsun?» diye sordu.

«Başlıca sorunlara ışık tutuyor,» dedim.

«Fakat sen orada oturmuş, ne dediğine dikkat bile etmiyordun. Ben hep seni gözledim» dedi.

(') Stalin'in iktidara gelişi süresince yanında bulunan ve 1914'denberi Bolşevik ve 1932'denberi Politbüro üyesi olan A. A. Andreyev. Asık yüzlü bir örgütçü olan Andreyev, Stalin adına verilen her işi ısrarla ve merhametsizce uygulamıştır. 1943'te tarım işleri yöneticiliğine getirilmiştir. 1950 yılında tarım politikasının teknik bir sorunu yüzünden Stalin'i kızdırmış fakat sonraları Malenkov'un himayesinde tekrar sahneye çıkmıştır. Kruşçev'in Sovyet tarımı sözcüsü olarak ortaya çıkışı, 1950 yılına rastlar.

«Samimi olmamı istersen, şunu söyleyeyim; bana kalırsa bu sorunlar çok daha başka bir şekilde sunulmalıydı. Bütün gerekli konulara dokunuldu ama bu hep alışlagelmiş şekilde oldu.»

Stalin çok kızmıştı.

«Hem kendin rapor hazırlamaktan kaçınıyorsun hem de sunulan raporu eleştiriyorsun,» dedi.

Raporu vermekten kaçınmış olduğum için gerçekte eleştirmek de istemiyordum. Ama yine de Stalin'e, Andreyev'in ikinci sınıf bir iş yaptığını düşündüğümü dürüstlikle söyledim. Bunun üstünde de Stalin'in bana çok kızdığını görüyordum.

Aradan sonra raporun tartışmasına başladık. Ben de içlerinde olmak üzere çok kişi söz aldı. Ukrayna'nın ekonomisinin yeniden kalkındırılması için konuştum. Bence ana konunun makineleştirme ve tohumluk stokları sorunu olduğunu belirttim. Bu toplantı'dan önce bir kollektif çiftlik işçisinin en önemli görevi konusunda bir yönetmelik yayınlanmıştı: Buna göre ilk görevi, kendisine 'tayin edilmiş' kontenjanı doldurmak ve öngörülen miktarda tahıl Devlet'e vermektir; ancak bundan sonradır ki, tohumluk ve diğer ürünlerden çiftliğe ayırabilirdi. Stalin'in kafasından çıkan bu emrin değiştirilmesinin ve tahıl Devlete verilmeden önce bir miktarının tohumluk olarak ayrılmasının gerekliliğine inanıyordum. Eski günlerde köylüler tohumluk olarak ayırdıkları buğdayı yiyecek yerde açlıktan ölmeyi tercih ederlerdi. Tohumluğu onun geleceği, çiftliğinin hayatı demekti. Onun elinden bu tohumluğunu nasıl alabilirdik? Devletin ona ayrıca tohumluk vermesinin pek önemi yoktu, çiftçi bu yeni tohumun cinsini ve nereden geldiğini bilemezdi. Devlet, çiftçileri belki de kendi bölgelerinin iklim şartlarına uymayan tohumları ekmeye zorluyordu. Tarım böyle yönetilmezdi.

Andreyev'in raporunun tartışması sırasındaki sözle-

rim Stalin'i daha çok hiddetlendirmişti. Hele Maltsev'in konuşmasından sonra başıma kara bulutlar çöktü. Maltsev, Ural'ların tarımını çok üstün başarı ile yöneten tecrübeli bir çiftçiydi ('). Konuşmasında Ural'larda her şeyin 'mükemmel' olduğunu ve iyi bir bahar harmanı kaldıracaklarını söyledi. Maltsev'in bahar harmanından söz ettiği anda başımın belâya gireceğini anladım. Stalin'in ayrıntılarına inmeyerek bahar harmanı sorununu yüzüme fırlatacağını biliyordum. Kaskatı ve zorunlu kurallara uyarak bahar buğdayına karşı olduğumu belirtmiştim. Ukrayna'da —özellikle güneyde bahar ekimi verimsiz olmasına rağmen— bazı çiftliklerde bu, iyi sonuçlar veriyordu. Bunun için Ukrayna kollektif çiftliklerinin isterlerse, bunu ekebileceklerini fakat Moskova'nın her çiftliğin şu kadar miktar bahar ekimi yapmasını zorunlu kılmasının doğru olmadığını savunuyordum. Bazı yerlerde bahar buğdayı, tohumluk masrafını kurtaracak bir harman bile kaldırtmıyordu. Stalin, bunu ne anlıyor, ne de bu konuda birşey duymak istiyordu. Bahar buğdayı sorunumuzu ona savaştan önce anlatmıştım. O zaman bana hak vermiş ve Ukrayna kollektif çiftliklerinin bu zorunluluk dışında tutulması için verilen bir kararı onaylamıştı bile.

Toplantıya bir ara daha verildi. Dinlenme salonuna geçince Stalin ürkütücü bir sesle;

«Maltsev'in bahar ekimi konusunda söylediklerini duydu mu?» diye sordu.

«Evet, Yoldaş Stalin. Ama o, Urallardan sözediyordu. Ukrayna'da en verimli ürünümüz kış buğdayıdır. Urallarda kış buğdayını ekmezler bile. Onlar yalnız bahar buğdayı ekerler. Bunun üzerinde çalışmışlardır. Bunu kârlı olarak

(') Kuvvetli Parti ilişkilerine sahip, değerli ve enerjik bir tarımcı olan T. S. Maltsev, üretimi arttırmak için yapılan deneme çabalarının uzun süre başında bulunmuştur. Bu çabalardan kimi başarılı, kimi başarısızdı.

nasıl yetiştirmeleri ve harman yapmaları gerektiğini bilirler.»

«Zararı yok. Urallarda bahar buğdayından bu kadar iyi bir harman elde edebiliyorlarsa ve bizim de,» — Sözü-
nün burasında göbeğine bir şaplak indirdi— «böylesine
zengin kara toprağımız varsa, bu, daha iyi bir harman kal-
dıracağımız anlamına gelir. Bu konuda bir karar alınmalı.»

«Eğer karar alınmasını istiyorsan, aldır,» dedim. «Be-
nim buna 'muhalif olduğumu da kayıtlara geçirtebilirsin.
Herkes benim bahar buğdayına karşı olduğumu biliyor za-
ten. Fakat ille de bunu yapmak istiyorsan, kararı kuzey
Kafkasya ve Rostov bölgeleri için çıkart.»

«Hayır bu karar doğrudan doğruya sana çıkartılacak-
tır.»

Bu sözle, diğer bölgelerin beni izlemeleri için ilk ha-
rekete benim başlamam gerekeceğini kastediyordu (').

Andrey Andreyeviç başkanlığında bir komisyon ku-
ruldu. Ben de bu komisyona atandım. Merkez Komitesi Top-
lantısı sona erdiği zaman Ukrayna'ya dönmek zorunday-
dım. Komisyon görevini tamamlamadığı için Stalin'in iste-
diği kararnameyi hazırlamak için Malenkov'la Andrey And-
reyeviç geride kaldılar. Ben gitmeden önce kollektif çiftlik
işçilerinin kontenjan ve tohumluk zorunluluklarının komis-
yon tarafından kaldırılmasını teklif ettim. Devlete verilen
ürünle orantılı ve ona paralel olarak kollektif çiftliklerin
tohumluk buğday depolamalarını teklif ettim. Bu benim
açımdan bir tavizdi ama hiçbir değişiklik olmaması yerine
bu kadarının bile bir şey olacağını düşünüyordum. Şimdiki
durumda Devlet çiftçilere hiçbir şey bırakmamaktaydı. Be-

ni Bahar ve kış buğdayları dramı, Stalin'in hiç bilmediği konulardaki
müdahalesinin tipik bir örneğidir. Urallara uygun olan bir şeyin
Ukrayna'ya uygun olmayacağını düşünemezdi. Daha sonraki yıl-
larda, mahalli şartları dikkate almadan darı ekilmesine karar
verdiğinde Kruşçev de aynı hatayı işlemiştir.

nim teklifime göre; çiftçiler, ürünlerinin belli bir kısmını Devlete verirken, belli bir kısmını da tohumluk olarak saklayabileceklerdi.

Bundan sonra Kiev'e döndüm. Malenkov bir kaç gün sonra telefon ederek, «Karar hazır,» dedi. «Senin, kolektif ve devlet çiftliklerine ilişkin tohumluk depoları teklifini karara koymadık. Şimdi raporu Stalin'e vereceğiz. Senin raporunu da ayrı olarak vermemizi ister misin? Yoksa bundan hiç söz etmeyelim mi?»

Bu, bir kışkırtmadan başka birşey değildi. Komisyon toplantılarında teklifim lehine ne kadar uğraştığımı Stalin de biliyordu, herkes de. Şimdi Malenkov'a teklifimi Stalin'e açmamasını söylersem korkak durumuna düşecektim. Onun için;

«Hayır Yoldaş Malenkov, lütfen benim raporumu da Yoldaş Stalin'e ver,» dedim.

«Pekâlâ,» dedi. Raporu verdiler. Aradan çok geçmeden Malenkov yine beni telefonla arıyarak raporunun Stalin'i öfkeliendirdiğini ve reddettiğini bildirdi.

Bundan sonra olan şey daha garipti: Stalin, bana Ukrayna'da nasıl bir yardım yapılabileceği konusunu attı ortaya ('). Bu, bana gözünü diktiğinin bir belirtisiydi.

«Kruşçev'in Kiev'deki liderliğini desteklememiz gerektiği anlaşılıyor,» dedi. «Ukrayna mahvoluyor, bu da bütün ülkemiz için bir felâket demektir.» Birşeyler düşünüyordu ama ben bunun ne olduğunu kestiremiyordum. «Sana yardım için Kaganoviç'i gönderelim, ne dersin?» diye sordu.

«Kaganoviç bir zamanlar Ukrayna Merkez Komitesi Sekreteriydi, Ukrayna'yı çok iyi tanır,» dedim. «Ukrayna koskoca bir cumhuriyet olduğuna göre değil iki, yüzlerce kişi için bile yapacak iş var zaten.»

(') Stalin, astlarından birinin 'yardım'a ihtiyacı olduğunu belirttiği zaman, bu, o kişinin yerinden olacağı anlamına gelirdi.

O zaman Stalin;
«Öyleyse Patoliçev'i de sana yardıma gönderelim,»
dedi.

«Çok iyi,» diye karşılık verdim. Karar tutanağa geçirilip yayınlandı. Stalin, Ukrayna Bakanlar Konseyi Başkanlığı'nın Merkez Komitesi Birinci Sekreterliğinden ayrılmasını teklif etti. Bir iki yıl önce bu iki görev Stalin'in emri ile birleştirildiği zaman ben bunun iyi bir fikir olmadığını ileri sürerek onu iknaya çalışmışım. Stalin ise şimdi, «Kruşçev, Ukrayna Halk Komiserleri Konseyi Başkanı, Kaganoviç Merkez Komitesi Birinci Sekreteri, Patoliçev de Merkez Komitesi'nin tarım işleri ile görevli sekreterliği'ne getirilecek,» diyordu (').

Ben yine, «Pekâlâ,» dedim. Ukrayna'da bir Merkez Komite toplantısı yaparak Stalin'in kararını onayladık. Herkes makamına oturarak görevine başladı. Kaganoviç'le Patoliçev'e;

«Ekim kampanyasına başlamalıyız,» dedim. «Halk açlıktan ölüyor. Yamyamlık başladı. Bir kıtlık yardımı örgütlemesek, ekim kampanyası konusunda konuşmanın hiçbir anlamı yok.»

1947'de iyi bir harman kaldırma ve 1948 ekimine başlamak için çok geç kalındığını düşünüyorduk. Stalin'e yardım için başvurduğumuzda Moskova'dan bir miktar tohumlukla yiyecek gönderdiler. Şubat ayı gelmişti. Güneyde bazı bölgelerde ekim başlamıştı. Mart'ta Ukrayna'nın dört bir yanındaki kollektif çiftliklerin pek çoğunda da başlayacak-

(') Bu, Kruşçev için çok tehlikeli bir andı. Artık işlerine son verildiği anlamına geliyordu. Kruşçev söylemese bile N. S. Patoliçev, Malenkov'un adamıydı. Bu da onun atanmasının, Kruşçev için çok daha tehlikeli olduğunu gösteriyordu. Bu Patoliçev, 4. bölümde sözü geçen Yaroslavl lastik fabrikasının müdürüydü. Ukrayna'ya atanmasından sonra gözden düşmüş, fakat 1950'de Belorusya Komünist Partisi Birinci Sekreteri olmuştur. Malenkov'un 1957'de yıldızının batışı sırasında da kendini kurtarmış ve 1958'de Dış Ticaret Bakanı olmuştur.

tı. Nisan'da Kiev Bölgesi'ndeki büyük bir ekim kampanyası ile bu işe son verecektik.

Kaganoviç'e, «Ne yapacağımız üzerinde bir karara varalım,» dedim.

«Ukrayna'yı bir dolaşalım,» diye karşılık verdi.

«Dolaşalım, ama şimdi en önemli iş bu değil. Sen uzun zamandanberi Ukrayna'da olmadığın için, git kendi başına dolaş. Ben Kiev'de kalırım. Bu anda benim birçok kollektif çiftlikte görünmem doğru olmaz. Esas iş, tohumlukları trenle acele olarak gerekli yerlere göndermektir şimdi. Ekim kampanyasının başarısı buna bağlı.»

Böylece Kaganoviç gitti ve ben de bir ulaştırmacı gibi telefon başında tohumluk buğdayı, akaryakıtı ve kampanya için gerekli diğer malzemeyi oraya buraya göndermeye başladım. Elimizde olmadığı için sun'i gübre dağıtmak konusu diye birşey yoktu tabii.

Kaganoviç, Poltava Bölgesi'ne gitti. Orada gördükleri, ne kadar şerefli olursa olsun Birinci Sekreterlik görevinin kendisini çok sorumlu bir duruma soktuğunu anlamasına yardımcı oldu. Kollektiflerde çalışan çiftçilerin rüzgâra kapılıp uçacak hale düşmüş olduklarını gördü. Çalışacak güçleri yoktu, çoğu açlıktan ölüyordu. Kiev'e döndükten sonra bana özellikle bir çiftlikten söz etti. Bu çiftliğin yöneticisi olan Mogilçenko adındaki adamı anlattı:

«Onun gibi bir adama hayatımda rastlamamıştım. Öylesine inatçı ki. Sonunda iyi bir harman kaldıracığını sanırım.»

«Ne varmış bunda?» diye sordum.

«Mogilçenko'nun kollektif çiftliğine vardığımda orada derin olmayan çift sürme usulünü kullandıklarını gördüm.» —Bu adama nasıl bağırması olabileceğini anlamak için Kaganoviç'i tanımış olmanız gerekir.— «Niçin bu usulle sürüyorsunuz toprağı?» dedim.

İşini iyi bilen Mogilçenko, «Nasıl gerekiyorsa öyle sürüyorum,» diye karşılık verdi.

«Bu kadar yüze yakın sürerseniz yakında Devletten ekmek dilenirsiniz,» dedim.

Mogilçenko, gururla; «Ben değil, Yoldaş Kaganoviç,» dedi. «Ben hayatımda Devletten ekmek dilenmedim. Ben ekmeği kendim veriyorum Devlete. Hem de senin Partinin Birinci Sekreteri olman, umurumda bile değil. Sen ne dersen de ben bu şekilde sürmeme devam edeceğim. Görürsün, biz bildiğimiz usulle sürer, iyi de bir harman kaldırırız.»

Bir yıl sonra bu Mogilçenko ile tanışmak üzere özel olarak gittim oraya. Onun çiftliği ülkemizin en ‘müreffeh’ çiftliğiydi. Devlete vereceği tahılı zamanından altı ay önce verirdi. Bunlar, Kaganoviç’i rahatsız eden şeylerdi. İşte onun için bana;

«Bu Mogilçenko’nun derin sürüm yapmadan iyi bir harman elde edeceğine inanıyorum,» demişti.

Kaganoviç’in Mogilçenko’yu küçük düşürmekte kişisel bir avantajı olduğuna değinmeliyim. O, bu çeşit toprak sürme usulüne taraftar olanlarla mücadelede büyük bir rol oynamıştı. Bu yöntemi kullananlar mahkemelere verilmişler, hatta bazan idama mahkûm bile olmuşlardı. Toprağı derin sürmemek ‘kanuna aykırı’ ilan edilmişti. Bu kararın verilmesinde geliştirilen teoriyi Saratov’da, sonradan cezalandırılan bir profesör ortaya atmıştı. Onu hapse tıktıklarını ya da daha kötü şeyler yaptıklarını sanıyorum f).

Ukrayna’da çalışmaya başladığı ilk günden itibaren Kaganoviç kendini gösterecek bir fırsatı kaçırmamaya dikkat ediyordu. Ukrayna’yı sınai randıman planının üstüne çıkartarak kendini belirlemek fikrini aklına koydu.

İlerki yıllardan birinde, Ukrayna Bakanlar Konseyi Başkanı olarak, Ukrayna Politbürosu’na, Devlet Planlama Komisyonunun teklif ettiği hedef rakamları bildiriyordum.

(f) Tarım uygulamaları hakkındaki anlaşmazlıklara ilişkin kaderin küçük bir örneği.

Kaganoviç bu planı kabul etmekte çok kararsızdı. Rakamların çok yüksek olduğunu ve bunun bizi başarısızlığa götüreceğini düşünüyor ve erişemeyeceğimiz bir randıman planını kabul etmemizi istemiyordu. Onun istediği aşılabacak bir plandı. Bu plana alçak rakamlar koymak ve sonra da planın yerine getirildiğini ve hatta aşıldığını bağıra bağıra ilan etmek çok kolaydır. Ne yazık ki bu çok başvurulmuş bir yoldur. Ve bunun bugün de çok yaygın olarak kullanıldığına inanıyorum.

Tam bu sırada talihim kötüye dönmeye başladı. Soğuk aldım ve arkasından zatürree oldum. Uzun zaman oksijen çadırında yatmak zorunda kaldım. Güç kurtulmuştum. Ben hasta yatarken Kaganoviç gözümünden uzak, istediğini yapmak fırsatını bulmuştu. Patoçilev'i o kadar rahatsız etmiş ki ben hasta yatağımda yatarken gelip bana onu şikâyet etti.

"Artık Kaganoviç'in beni emir eri gibi kullanmasına dayanamıyorum," dedi. "Ne yapacağımı bilmez hale geldim."

Sabrının sonuna geldiğini anlamıştım. Sonraları Stalin'e bir mektup yazarak Kaganoviç'le birlikte çalışamayacağı için görevinden alınmasını istemişti. Patoliçev'i Kiev'den alıp Rostov'a gönderdiler.

Sağlık durumum düzelmeye yüz tutmuştu ama işe başlamadan önce daha iki ay yatakta yatmam gerekti. Ayağa kalkıp işime döndükten sonra da Kaganoviç'le olan ilişkilerim gittikçe kötüleşti. Artık dayanılmaz bir hal almıştı. Bütün faaliyetini iki yola yöneltiyordu: Ukrayna milliyetçilerine ve musevilere karşı. Kendi musevi olan Kaganoviç, musevilere karşıydı! Bu musevi aleyhtarlığı, özellikle benimle dost olan musevilere karşı daha kuvvetliydi. Sözgeleşi, Kiev'de Traskunov adında bir gazete editörü vardı. Kaganoviç onu işinden attırdı, adama çok kötü davranışlarda bulundu. Onunla alay etti, korkuttu. Traskunov namuslu bir insandı. Savaş zamanında en iyi cephe gazetelerinden biri-

nin editörüydü. Onu Yuzovka İşçi Fakültesi'nden tanırdım. Orada da okul gazetesini yönetirdi. Parti üyeliği için başvurduğu zaman adaylığını ben desteklemiştim. Sırf benimle olan ilişkisinden ötürü Kaganoviç, Traskunov'u cezalandırıyordu.

Kaganoviç bu arada gözüne ilişen herkes hakkında bir sürü siyasal şikâyetlerde de bulunmaktaydı. Ukrayna Bakanlar Konseyi Başkanı olarak bunları Parti Sekreterliği'ne bıraktım. Kaganoviç'in Parti üyeleriyle ilgili bir çok şikâyetleri bürolar arası personel raporları şeklinde Stalin'e kadar ulaştı. Stalin bir gün bana telefon açtı;

"Niçin Kaganoviç'in bu raporunda senin de imzan yok?" diye sordu.

"Yoldaş Stalin, bu raporlar hükümet işi değil, Parti işi. Onun için bunları benim imzalamama ihtiyaç yok."

"Olmaz böyle şey! Kaganoviç'e senin de imzan olmadıkça ondan gelecek raporları kabul etmiyeceğimi söyledim."

Telefonu kapatır kapatmaz, bir daha çaldı. Bu sefer Kaganoviç'ti;

"Stalin seni aradı mı?" diye sordu.

"Evet."

"Söyledi mi?"

İkimiz de birbirimizi çok iyi anladığımız için ne konuda konuşmuş olduğunu sormamıştı bile.

"Evet. Bundan böyle raporları ikimizin de imzalamamız gerektiğini söyledi."

Kaganoviç'in resmî şikâyet mektuplarının birden ardı arkası kesildi. Benim bunları imzalamıyacağımı biliyordu. Bu kendi başına iyi bir gelişme idi ama gerçekte bu olayın en önemli yanı, Stalin'in bana olan güveninin geri geldiğini göstermesiydi. Bana telefon etmesini, Politbüro üyesi olarak gözündeki eski yerimi aldığım anlamında kabul ettim. Moralim inanılmaz derecede yükseldi (').

(') 1947 Mart'ında Kruşçev, Ukrayna Birinci Sekreterliğini Kagano-

Sonunda ekmek kontenjanımızı doldurduk ve 400 milyon pud'luk tahıl teslim ettik Devlete. Savaş öncesi standartlarına göre, bu, önemli bir miktar sayılmasa da savaştan sonra elimizde olanlarla kıyaslanınca iyi bir harman olmuştu.

Sonbaharda Stalin, Kaganoviç'i Moskova'ya geri aldı.

1949 yılı Ukrayna'da geçen son yılım olmuştur. Bu aynı zamanda en iyi yılımızdı da. Cumhuriyetler - arası yarışmalarda bizler gibi Alman istilâsı sonuçlarından kurtulmaya çalışan diğer bütün bölgelerle Belorusya'yı geride bıraktık. Tarım alanındaki başarımız bütün ülkenin gözünde Ukrayna'nın durumunu ve Ukrayna liderlerinin prestijini yükseltti. O döneme sıcak anılarla bakıyorum şimdi. Stalin bir çok kere bana tarım konularında, sözgelisi Ukrayna'da hayvan yetiştiriciliği konusunda raporlar yazmam için talimat vermiş ve sonra da yazdığım raporlar başkalarına örnek olmak üzere «Pravda»da yayınlanmıştı. Fakat bütün bunların şerefi bana ait değildir. Ben bir Rus'um ve Rus ulusunu küçük düşürmek istemem, ama yine de Ukrayna tarımının 'ihya' edilmesi ve Ukrayna sanayiinin yeniden kurulması başarısının Ukrayna halkının eseri olduğunu söylemek isterim.

viç'e bıraktı. Bir hafta sonra Ukrayna tarımının yetersizliği yüzünden kendi Ukrayna Tarım Bakanını resmen suçladı. On gün sonra Kiev Bölgesel Parti Komitesi Sekreterliği'ni de bıraktı. Haziran'da toplanan Ukrayna Merkez Komitesi Plenum'unda bulunmadı. Hiç iz bırakmadan gözden kaybolmuştu. Hâlâ ismen Ukrayna Başbakanı ve Moskova Politbüro üyesi olması hiçbir anlam taşııyordu. Stalin üst rütbedeki adamlarını işlerinden aldıktan sonra bir süre 'ismen' önemli makamlarda bırakırdı. Kruşçev, bu süre içinde hasta olduğunu söylemektedir. Bu doğru olabilir. Sovyet Hükümeti üyelerinin hastalıkları ancak çok yakın zamanlarda devlet sırrı olmaktan çıkmıştır. 1947 Aralık ayında, Kaganoviç, Moskova'ya dönmüş ve Kruşçev birdenbire ortaya çıkarak bütün iktidarı eline almıştır.

Yedinci Bölüm

STALİN'İN SON YILLARI

LENİNGRAD OLAYI

Kruşçev'in Yirminci Parti Kongresi'nde verdiği «Gizli Söylevse kadar 'Leningrad Olayı' adı verilen olay, Sovyetler Birliği'nde açıkça konu edilmemişti. Dış dünyaca bilinen tek şey, Leningrad Parti lideri ve bir sıralar Stalin'in halefi olarak kabul edilen Andrey Zdanov'un 1948'deki anî ölümünden sonra Leningrad örgütünde ve Zdanov'un Moskova ve diğer yerlerdeki taraftarları arasında geniş ölçüde bir temizlik hareketine girilmiş olmasıdır. Merkez Komitesi üyesi ve Leningrad'da Zdanov'dan sonra gelen ve savaşta kuşatmanın bir kahramanı olan A. A. Kuznetsov idam edilmişti. Rus Federal Cumhuriyeti Başbakanı M. I. Rodinov da dahil olmak üzere bütün Leningrad

Şehir ve Bölgesel Parti sekreterleri de idamdan kurtulamamışlardı. Devlet Planlama'mn genç ve parlak Başkanı N. A. Voznesenski de bu sırada kurşuna dizilmiştir. Şimdi Sovyetler Birliği'nin Başbakanı olan başka bir Leningrad'lı, A. N. Kosigin geçici bir rütbe indirilmesi ile kurtulmuştu. Bu kanlı harekâttan yararlı çıkan en belli başlı insan Malenkov'du. Rakibi Zdanov'un ölmesi, kendisi için gökten inme bir nimet olmuştu. Malenkov'un adamları hemen Leningrad'da ve Moskova'da ön yerleri işgal ettiler Kruşçev, Stalin'in kendisini 1949 sonunda Kiev'den Moskova'ya getirtmesinin nedeninin aşırı güçlenmeye başlayan Malenkov'a karşı bir denge unsuru olduğunu söylerken pek de haksız değildir. Fakat Stalin'in Malenkov yerine Kuznetsov'u getirmeyi planladığından şüphe edilebilir. Zdanov öldükten sonra Malenkov'un Beria'dan da yardım görerek, Zdanov imparatorluğuna konmak istemesi ve kendisine rakip olarak gördüğü Stalingradlılara karşı Stalin'in fikrini çelmiş olması daha çok ihtimal dahilindedir. Ne olursa olsun Malenkov'un durumu şimdilik kuvvetlenmişti ve bundan sonra en büyük rakibi Kruşçev olacaktı.

1949 YILI sonunda Ukrayna'dan Moskova'ya nakledilişimin bir nedeni de Stalin'in hayatının son yıllarında tutulduğu ve aklını etkileyen bir hastalıktı.

Bir gün Lvov'da, yazar Galan'ın Ukrayna milliyetçileri

tarafından öldürüldüğü ormancılık enstitüsünde, öğrencilerle bir toplantı yaparken Malenkov'dan bir telefon aldım. Stalin'in benim Moskova'ya gelmemi istediğini söylüyordu.

“Çok mu acele?” diye sordum.

“Evet. Yarın sabahki ilk uçakla gel.”

Her şeye hazırlıklı, en kötü sürprizleri aklıma getirmeye çalışarak yola çıktım. Ukrayna'ya döndüğüm zaman durumumun ne olacağını, hatta dönüp dönemeyeceğimi bile bilmiyordum. Fakat korkularım yersizmiş. Stalin beni güler yüzle karşıladı.

“Söyle bakalım,” dedi. “Ukrayna'da yeteri kadar kaldığın fikrinde değil misin artık? Neredeyse Ukraynalı bir tarım uzmanı olup çıkacaksın! Artık Moskova'ya gelip çalışmanın zamanı geldi. Biz senin eski işin olan Moskova Şehri ve Bölgesel Parti komitelerinin Birinci Sekreterliği'ni yeniden alman gerektiğini düşünüyoruz.”

Bana güvendiği için teşekkür ettim ve oniki yılın Ukrayna'da hizmet görmek için hatırı sayılır bir süre olduğunu kabul ettim. “Çok iyi muamele gördüm. Bana Ukrayna'nın yönetimi konusunda yardım eden herkese müteşekkirim,” dedim. “Fakat yeniden Moskova'ya dönmekten memnun olacağım.”

“Güzel! Sana ihtiyacımız var burada. İşler pek yolunda gitmiyor. Birtakım tertipler ortaya çıkarıldı. Merkez Komitesi'nin fesatçılara karşı mücadelede mahalli Parti desteğine güvenebilmesi için Moskova örgütünün başına geçeceksin. Şimdiye kadar Leningrad'da bir fesat yuvası ortaya çıkardık; Moskova'da da Parti düşmanları faaliyet gösteriyorlar. Biz şimdi şehri, Merkez Komitesi'nin bir kalesi haline getirmek istiyoruz.”

“Elimden gelen her şeyi yaparım.”

“Çok iyi. İşte sana elimize geçirdiğimiz önemli bir mektup. İçindekileri oku da sonra buraya yerleşince üzerin-

de konuşuruz.” Bana epey uzun bir belge uzattı. Altında bir sürü imza vardı ama bu daha çok imzasız bir mektup biçiminde yazılmıştı. Moskova’da Merkez Komitesi aleyhine çalışan bir fesatçı grubu olduğunu bildiriyor ve bölge komiteleri sekreterleri, fabrika yöneticileri ve mühendislerden meydana gelen bu grubun başında Moskova ve Merkez komiteleri Sekreteri Popov’un bulunduğunu açıklıyordu (1). Aklıma ilk gelen düşünce bu suçlamaları ya bir delinin ya da alçak bir insanın yapmış olduğuydu. Bu, kim olursa olsun kötü niyetlinin biriydi. Mektubu kasama kilitleyerek bir daha Staiin bundan sözedeneye kadar üstünde konuşmamaya karar verdim. İş ne kadar uyursa o kadar iyi olur diye düşünüyordum.

Kiev’e dönüp nakil hazırlıklarına başladım. Eve gittiğim zaman Wanda Lvovna ile Korneyçuk beni görmeye geldiler (2). Onlara yeni görevimi bildirince Wanda Lvovna ağlamaya başladı.

“Nasıl gidebilirsin? Ukrayna’yı nasıl terkedebilirsin?” diyordu. Polonyalı bir kadın Ukrayna’dan bir Rus’un gitmesine üzülmüyordu.

Kiev’de Ukrayna’ya yeni bir baş seçmek için bir toplantı yaptık. Staiin, 1949 yılının 21 Aralık günündeki yetmişinci yaş gününe yetişmemi tenbih etmiş olduğu için acele ediyordum.

Kısa bir süre sonra resmen Moskova Komitesi Birinci Sekreteri olarak tayinim çıkınca, Staiin bana verdiği mektup konusunu açtı (3).

(1) G. M. Popov. Ukrayna dönüşünde Kruşçev’in yerine geçtiği Moskova Parti şefi.

(2) A. Korneyçuk, Parti erkânı tarafından çok tutulan ünlü bir Ukraynalı yazar - politikacıydı.

(3) 1949 sonunda Moskova’ya döndüğü zaman Kruşçev, Moskova Parti Komitesi Birinci Sekreteri’nden çok daha büyük bir mevki sa-bıydı. Hâlâ Politbüro üyesiydi ve şimdi Merkez Komitesi Sekreterliği’ne de getirilmişti.

“Sana verdiğim belgeyi inceledin mi?” dedi. Bunu söylerken dikkatle beni gözlüyordu.

“Evet.”

“Peki, ne oldu?” Bunu sorarken gözlerini kasmış ve gözlerimin içine dikmişti.

“Mektubu yazan bir deli ya da alçak bir insan olmalı,” dedim.

“Ne!” Birisi, fesatçı gruplarını açıklayan mektuplara tam bir inanç beslemediği zaman Stalin çok kızardı.

“Yoldaş Stalin, mektupta ileri sürülen suçlamaların gerçekte hiçbir ilişkisi olmayacağına yüzde yüz eminim. Fesatçı olarak bildirilen insanların çoğunu yakından tanırım. Bunların hepsi namuslu ve dürüst kişilerdir. Popov’un böyle bir işe karışmayacağından eminim. Aptalca davranışlarda bulunduğu, işini gereği gibi yapamadığı doğrudur ama böyle bir komplonun içine girmez o. Namuslu bir adamdır. Şimdiye kadar hiçbir şüpheye kapılmadım, bu mektup da onun hakkında beslediğim düşünceleri değiştiremez.”

Bu kadar kesin konuşmamım Stalin üzerinde bir etkisi olmuştu. Bana yakından bakarak;

“Demek bu mektubun ciddiye alınmaması gerektiğini düşünüyorsun?” dedi.

“Tamamen öyle, Yoldaş Stalin. Tabii emin değilim ama bana kalırsa bu bir kışkırtıcının işi olmalı.”

Stalin bir küfür savurup konuyu orada bıraktı. Mektupta uydurulan suçlamaları desteklemiş olsaydım; hem kendi durumumu kuvvetlendireceğim, hem de Stalin’in güvenini kazanacağım şüphesizdi. Bütün söylemem gereken şey, “Evet, Yoldaş Stalin, bu ciddi bir şeye benziyor. Bir araştıralım,” demekten ibaretti. Stalin’in Popov ve diğerlerini tutuklattırmak için beklediği söz bunlardı sadece. Onlar da elbet suçlarını itiraf edecekler ve Moskova’da da Lenin-grad’daki kadar utanç verici bir fesat dâvası görülecekti. Uyanıklığı, komploları dalbudak salmadan önlemeyi mümkün kılmış bir insan olarak şeref duyacaktım ben de.

Popov bir an için kurtulmuş olduğu halde, Stalin'in onu ele geçirecek başka bir fırsatı kaçırmıyacağımdan emindim. Popov ortadan kalkmadıkça rahat etmiyecekti. Popov'u Moskova'dan başka bir yere atamak teklifinde bulundum. Ona Kuibişev'de büyük bir fabrikanın yöneticiliği görevini bulduk.

Stalin arasına mektuptaki suçlamaları hatırlar ve "O Popov nerede?" diye sorardı.

"Kuibişev'de," karşılığını verirdik.

Stalin sakinleşirdi; ama mutlaka kendi kendine "Belki Kruşçev haksızdı. Belki Popov benim aleyhime komplo kuruyordur," diye düşünürdü de. Sonraları kendisini Moskova'dan attığımız için Popov'un beni şikâyet ettiğini öğrendim. Eğer ben olmasaydım çoktan ölmüş olacağını bilmiyordu anlaşılan. Kendimi büyük tehlikeye atarak kurtarmıştım onu. Eğer Stalin bana güvenmeseydi, beni de Popov'la birlikte sanabilirdi. Popov, gerçek arkadaşlarının kim olduğunu göremiycek kadar kördü.

Moskova'daki görevime başladıktan sonra, oraya gelişimin Beria ile Malenkov'un planlarına köstek vurduğunun farkına vardım. Ayrıca Stalin'in beni Moskova'ya çağırış nedenlerinden birinin de kollektif iktidar dengesini etkilemek ve Beria ile Malenkov'u kontrol etmek olduğundan şüphelenmeye başladım. Stalin'in Beria'dan korktuğunu ve ondan kurtulursa memnun olacağını, fakat bunu nasıl bececeğini bilmediği anlaşılıyordu. Stalin bunu bana hiç açmadı ama ben durumun böyle olduğunu hissedebiliyordum ('J. Stalin bana gerçekten iyi davranıyordu. Bana güveniyor ve değer veriyordu. Sık sık eleştirmesine rağmen ihtiyacım olduğunda desteğini esirgemiyordu. Buna çok memnun olmuşum; çünkü sürekli olarak Beria ile Malenkov'u karşımda buluyordum. Malenkov savaştan sonra Po-

{') Stalin'in bu sıralarda Beria aleyhine döndüğüne dair çok delil vardır.

litbüro üyesi olmuştu. Aslında tipik bir kalem efendisiydi. Böyle adamlar ellerine iktidar geçirirlerse çok tehlikeli olurlar. Önceden çizilmiş sınırların dışına çıkacak her canlıyı öldürürler.

Bu arada Leningrad'da da insan avı devam ediyordu. 'Leningrad Olayı' hakkında Stalin'in gerçekte neler hissettiğini bilmiyordum. Benim Ukrayna'dan naklim sırasında 'Moskova fesatçıları' konusuna ilişkin olarak söylediği bir iki sözden başka benimle bunun üstünde hiç konuşmamıştı. Moskova'da tutuklananlar çoğunlukla Zdanov tarafından, Gorki örgütünden Moskova örgütüne getirilenlerdi (*)■

Ben Moskova örgütünden sorumlu olarak Merkez Komitesi Sekreteri görevime başladığım zaman A. A. Kuznetsov (ki biz ona Leningrad'lı Kuznetsov derdik) çoktan tutuklanmış ve Leningrad Parti örgütü didik didik edilmişti. Kampanya, parlak bir gelecek vaadeden üç genç adama karşı yönetilmekteydi: Kuznetsov, Voznesenski ve Kosiğin. Kuznetsov'u şöyle böyle, Voznesenski'yi ise iyi tanırdım. Ben Moskova'ya geldiğim zaman henüz tutuklanmamıştı ama bütün görevlerinden alınmıştı. İşsiz kalmış, hergün kendisini gelip almalarını bekliyordu.

Voznesenski kızağa çekildikten sonra da Stalin'lerdeki yemeklere gelirdi. Ama artık bambaşka bir insan olmuştu. Eskiden tanıdığım o parlak, iradeli, kendine güvenen Voznesenski değildi. Gerçekte gözden düşmesine de bu meziyetleri sebep olmuştu. Devlet Planlama'mın Başkanı iken Beria ile çatışacak yürekliliği göstermişti. Ülkenin ekonomik kaynaklarının dağıtımını daha eşitlikli bir biçime sokmak istemişti. Bu ise Beria'nın himayesi altındaki bir takım komiserliklerin gelirini kesmek anlamına geliyordu. Beria'-

(*) Katledilen Kirov'un yerine Leningrad'a gönderilene kadar Andrey Zdanov, Gorki (Nizni Novgorod) Parti Sekreteriydi. Koruduğu insanlardan bir kısmını Leningrad'a getirmiş, bir kısmını da Moskova'da önemli yerlere yerleştirmişti.

nın emrinde bir çok komiserlikler vardı ve bunlar devamlı olarak paylarına düşenden daha fazla para talep etmekteydiler. Stalin'in birisine karşı beslediği iyi ya da kötü niyeti kendi çıkarına kullanmak için tam anını nasıl yakaladığını anlamamız için Beria'nın Cizvit papazlarına taş çıkartacak kurnazlığının nasıl işlediğini görmeliydiniz. Voznesenski, Beria'nın yoluna çıkmak yürekliliğini göstermişti ve Beria onun hesabını görmeden bile Voznesenski eski kişiliğinin bir hayali haline dönmüştü (').

Bu dönemde Stalin'in Malenkov ve Beria'ya bir çok kere; "Bir karar verinceye kadar Voznesenski'yi çalıştırmak yazık olmuyor mu?" diye sorduğunu hatırlıyorum.

"Doğru," derlerdi. "Hele bir düşünelim de."

Aradan bir süre geçer, Stalin yine bu konuyu açardı: "Şu Voznesenski'yi Devlet Bankası'nın başına geçirsek. Gerçek bir maliye sihirbazıdır."

Kimse buna itiraz etmez, fakat sonunda birşey de çıkmazdı. Voznesenski yine boştaydı.

Stalin'in Voznesenski'ye eskiden kalma bir saygı beslediği açıktı. Leningrad olayının başlamasından önce bu üç genç adam hakkında büyük ümitler beslemiş ve 'komplo açıklanmadan' önce onları durmadan terfi ettirmiştir. Kuznetsov'un Malenkov'un yerini alacağı belliydi. Voznesenski, Stalin'in birinci yardımcılığına getirilmişti ve çoğunlukla Bakanlar Konseyi toplantılarına başkanlık yapardı. Kosiğin'e ticarî ve malî işlerde sorumluluk taşıyan bir mevki verilmişti. Bu üç adamın gözden düşmelerinin başlıca nedeni bence şudur: Stalin, bunları Kremlin Eski Muhafızlarına halef olarak hazırlıyordu. Bu da en önce Beria ve sonra Malenkov, Molotov ve Mikoyan'ın artık Stalin'in güvenine

- (i) Genç kuşağın en önde gelen kişisi olan N. A. Voznesenski'nin kurşuna dizilmesi şimdiye kadar hep 'Leningrad Olayı' ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Ama Kruşçev burada, ilk defa olarak, olup bitenin inanılır bir hikâyesini vermektedir.

sahip olmadıklarını gösteriyordu ('). Eskilerin, Stalin’in bu gençlere karşı güvenini nasıl sarstıklarını ve kaba bir şekilde söylemek gerekirse üzerlerine nasıl saldırdıklarını bilemiyeceğim. Ancak kendi gözlemlerime ve Malenkov ile Beria arasındaki, işittiğim sözlere dayanarak bu konuda vardığım sonuçları açıklayabilirim:

Stalin’in yanında bu üç gencin adları geçtiği zaman Beria ile Malenkov’un davranışlarını çok iyi hatırlıyorum. Beria ile Malenkov ikilisinin bu Kuznetsov, Voznesenski ve Kesiğin üçlüsünü parçalamak için ellerinden gelen herşeyi yapmaya çalıştıklarını hemen anlamıştım. Daha önce belirttiğim gibi Beria, Stalin’in başkalarına olan güvenini yıkmakta ustaydı ve bu işte de Malenkov’u kale kapısı yıkmaya yarayan koçbaşı gibi kullanıyordu. Malenkov, Merkez Komite Sekreterliğimde bulunduğundan Stalin’e verilen bütün bilgilerden yararlanabiliyordu. Bunları Stalin’in öfkesini ya da güvensizliğini uyandıracak şekillerde kullanırdı.

Beria ile Malenkov’un Leningrad üçlüsüne karşı kurdukları komplonun, Leningrad’lıların tutuklanmaları başladığı zaman hapiste olan A. İ. Şakurin olayı ile de ilişkisi vardı. Şakurin, savaşta Hava Sanayii Halk Komiseriydi. Kendisini Otuzuncu Havacılık Fabrikası’ndan sorumlu Merkez Komitesi Parti örgütçülüğü yaptığı zamandan beri iyi tanırdım. Ben Ukrayna’da iken Şakurin savaş sırasında hatalı uçaklar yapımına izin verdiği gerekçesiyle tutuklanmıştı. Malenkov, sonraları, bana pilot olan Vaysa (Vasili) Stalin’in Şakurin’i babasına ihbar ettiğini ve Stalin’in de soruş-

(') Bu, biraz ileri gitme olmaktadır. Kruşçev’in, Stalin’in planlarını önceden bilmesi mümkündür. Malenkov ve Beria’nın Kuznetsov, Popov ve Voznesenski’nin yükselmelerini kıskanmaları ve onları ortadan kaldırmak için anlaşılmış olmaları da mümkündür. Üstte olanlar gidince, gecenin gündüzü izlediği gibi (Sovyet geleneğine göre) bunların bütün yardımcılarının ve adamlarının da onları izleyeceği tabii idi.

turma açılması için emir verdiğini anlatmıştı f¹). Malenkov da dolaylı olarak bu işe karışmıştı. Savaş sırasında görevlerinden birisi de havacılık sanayiini denetlemektir. Bu da kendisini Halk Komiseri'nin yaptığı yanlış işlerden sorumlu kılıyordu. Savaş sürüp giderken nitelikten çok niceliğe önem verildiği için gerçekte Şakurin o kadar haksız değildi. Fakat sonunda o hapse atılmış, Malenkov da Merkez Komitesi Sekreterliği'nden alınarak Orta Asya'ya, sanırım, Taşkent'e gönderilmişti. Beria etkisini kullanarak Stalin'den Malenkov'un Moskova'ya dönmesi iznini koparmış ve bundan sonra bu ikisi bir daha birbirlerinden ayrılmamışlardı.

Hava Mareşali A. A. Novikov da Leningrad olayı başladığında hapisteydi (2). Bozuk uçakları kabul etmek suçu ile hapse atılmıştı. Onun da Vasya Stalin tarafından ihbar edildiği söyleniyordu. Novikov'u iyi tanıyordum. Savaş süresince Kızılıordu Hava Kuvvetleri Komutanlığı yapmış ve Stalingrad savaşı sırasında bizim karargâhımızı ziyaret etmişti. Kusurlu tarafları vardı. Sağlığına zarar verecek kadar çok içerdi ama sadık, namuslu ve şerefli bir insandı.

(1) Stalin'in oğlu küstah ve kine! tabiatı ile ün salmıştı. Alkolikti. Babasının oğlu olmasından aşırı gurur duyardı, hava kuvvetlerinde tümgeneral rütbesine yükselmesi açıkça bir kayırma hareketiydi. Ölümünden az önce, Moskova Askerî Bölge hava kolu komutanlığı görevinden oğlunu Stalin kendisi almak zorunda kalmıştı. «Bir Dosta Yirmi Mektup» adlı kitabında Svetlana Alliluyeva, Sovyet hava kuvvetleri başkomutanı Mareşal A. A. Novikov'un gözden düşmesinden ve hapsedilmesinden Vasill'nin sorumlu olduğunu yazmaktadır. Stalin'in ölümünden sonra Vasili bu ve diğer suçları yüzünden askeri mahkeme tarafından sekiz yıl hapse mahkûm edilmişti. Kruşçev kendisine acıdığından hapis süresi dolmadan çok önce salıverilmiştir. Hava kuvvetlerindeki rütbesi, Parti üyeliği, emeklilik hakkı kendisine geri verilmişti. Fakat bir süre sonra tekrar hapse girmiş ve 1962'de aşırı içki yüzünden ölmüştür.

(2) Novikov, birinci sınıf bir komutan, mükemmel bir pilot ve yakışıklı bir adamdı. Onunla Şakurin'in bu tür komplolarla hapse atılabilmeleri Stalin Rusya'sının hayatı hakkında bir fikir vermektedir.

Bu tutuklamalardan sonra bile Stalin’in, Şakurin ile Novikov’a karşı iyi hisler beslediği belli oluyordu. Yemek esnasında Beria ile Malenkov’a döner ve "Yahu, Şakurin’le Novikov hâlâ hapisteler mi?" diye sorardı.

"Evet."

"Acaba onları serbest bıraksak iyi olmaz mı, dersiniz?" Fakat Stalin bu soruyu kendine soruyordu. Yüksek sesle düşünüyordu sadece. Kimse birşey söylemez, mesele ortada kalırdı; ta bir daha Stalin açıncaya kadar. Bir keresinde, "Şakurin ile Novikov’u serbest bırakmak konusunda ciddi birşeyler düşünmelisiniz. Bize hapiste bir faydaları dokunmuyor ki? Hâlâ çalışabilirler oysa," bile demişti. Şakurin ile Novikov dâvasına baktıkları için bu sözler hep Beria ile Malenkov’a yöneltilirdi.

Stalin’de yemek yedikten sonra hep birlikte banyoda ellerimizi yıkardık. Bu büyük, geniş bir banyoydu ve oturma odasından sonra —Stalin’in yemeklerine hep ‘oturum’ derdik— bazan burada oyalanır ve ne yapılması gerektiğini, oturumun sonuçlarının neler olduğunu konuşurduk. Bir keresinde Beria’nın Malenkov’a, "Stalin yine şu havacılar konusunu açtı. Biliyorsun, bunlar serbest bırakılacak olurlarsa iş başkalarına kadar uzayabilir," dediğine kulak misafiri oldum.

Beria, "Başkalarına kadar uzayabilir," demekle ne kastetmişti? 'Başkaları' kimlerdi? Şakurin ile Novikov serbest bırakılacak olurlarsa Beria, Stalin’in Kuznetsov ve Voznesenski olayına döneceğinden korkmuştu. Onları mahkeme önüne çıkmadan serbest bırakmak isteyebilirdi. Malenkov’la Beria, Leningrad komplosunun elebaşları olarak tanınan Kuznetsov ile Voznesenski’nin serbest bırakıldıkları takdirde bütün Leningrad örgütüne karşı kurulan kampanyanın suya düşeceğinden korkuyorlardı. Bunun için ikisi de Şakuri ile Novikov’u hapiste tutmak için ellerinden geleni

esirgemediler. Bunda da başarılı oldular ve bu suretle Leningradlılar da hapiste kaldılar.

Leningrad dâvasının iddianamesini görmedim ama —Malenkov ile Beria arasındaki konuşmalardan anladığıma göre— Kuznetsov grubuna karşı yöneltilen suçlamaların Merkez Komitesi'ne muhalefet ve Rus milliyetçiliği olduğunu sanıyorum. Soruşturma başladı. Soruşturmayı yöneten kimdi dersiniz? Stalin, ta kendisi. Ama eğer Stalin şefse Beria da birinci kemancıydı doğrusu. Bunu niçin söylüyorum? Çünkü savcı makamında bulunan V. S. Abakumov, Beria'nın adamıydı. Beria ile konuşmadan kimseye hatta Stalin'e bile rapor vermezdi.

Ben şahsen bu dâvada bulunmadım ama ceza kararım imzalamış olabileceğimi itiraf ederim. O zamanlar bir dâva sona erdiğinde —ve eğer Stalin gerekli görmüşse— ceza kararını Politbüro toplantılarından birinde imzalar ve imzalamamız için bize geçirirdi. Biz bunun ne olduğuna bile bakmadan basardık imzalarımızı. “Kollektif cezalandırma” denilen şey buydu.

Stalin'in halk düşmanlarına uyguladığı alışılmış yöntemiyle kıyaslanınca, Leningrad dâvası bir adalet örneği idi. Bütün hukuki kurallara uyulmuş görüntüsünü veriyordu. Soruşturma sorgu yargıçları tarafından yapılmış, iddianame savcı tarafından sunulmuş, yargıç önünde muhakeme edilmişlerdi. Sanıkların mahkemede sorguları yapılırken Leningrad örgütünün aktif üyeleri gözlemci olarak davet edilmişlerdi. Ve karar okunmadan önce de sanıklara kendi lehlerinde birşeyler söylemek fırsatı verilmişti.

Kurşuna dizilerek ölüme mahkûm edildiği kendisine bildirilmeden hemen önce Voznesenski'nin söyledikleri Stalin'e nakledildiğinde ben de yanındaydım. Voznesenski yerinden kalkmış ve Leningrad'a duyduğu nefreti küsmüştü. Öğrenim yapmak üzere Donbass'tan kalkıp şehre ayak bastığı günü lânetlemişti. Leningrad'ın zaten payına düşen fe-

sat yuvalarına sahip bulunduğunu; Biron'dan Zinoviev'e kadar çeşitli gerici etkiler altında bulunduğunu söylemişti (1). Aklını kaybettiği anlaşılıyordu. Sanki aynı şeylermiş gibi Biron ile Zinoviev'i bir cümle içinde kullanmak saçma birşeydi. Zinoviev ülkemizde Sosyalizmin kurulması yolu konusunda Stalin'inki ile çatışan bir siyasal görüşe sahipti. Ben daima Stalinist olarak kalmış ve Zinoviev ve taraftarları ile mücadele etmişimdir. Fakat Biron! O, bambaşka birşeydi.

Kuznetsov ile diğerlerinin son sözlerinde neler dediklerini bilmiyorum; ama, ne söylemiş olurlarsa olsunlar, bunun kaderleri üzerinde bir etkisi olmamıştı. Karar resmen tebliğ[^] edilmeden, hatta yargılama başlamadan bile mahkûm edilmişlerdi. Gerçekten de, tutuklandıkları zaman Stalin onlar hakkındaki yargısını vermişti.

Leningrad'da çok kişi mahvoldu gitti. Leningrad'dan başka yerlere nakledilmiş olan pek çok kişi de aynı sonuca uğradı.

Kosigin'e gelince; onun hayatı pamuk ipliğine bağlıydı. Leningrad'da tutuklanıp mahkûm edilenler ona karşı gü-lünç suçlamalarda bulunmuşlardı. Hakkında söyledikleri saçma sapan şeylerin sonu yoktu. Kosigin, evlilik dolayısıyla Kuznetsov'a akraba olduğu için daha baştan pek sallantılı bir durumdaydı. Hatta Stalin'e çok yakın olduğu halde birdenbire bütün görevlerinden alınmış ve bir bakanlıkta çalışmaya başlamıştı. Suçlamaların üstüne öylesine kara bir gölge gibi çöktüğü halde diğerleri ile birlikte idam edilmekten nasıl olup da kurtulduğunu bilemiyorum. Kosigin talihli bir piyango bileti çekmiş ve yakayı kurtarmıştı (2).

i1) Biron, sonraları Courland Dükü olan kötü ünlü Kont von Biiren'di. Geçmiş belli olmayan bir Almandı. Tahta geçmeden önce İmparatorçe Anna İvanovna'nın sevgilisi olmuş ve sonra rus tarihinin en çok nefret edilen zalimlerinden biri haline gelmiştir. Haddini fazla aşınca da yirmi yıllığına Sibiry'a gönderilmiştir.

(2) Kosigin'in canını kurtarmış olmasına hayret eden sadece Kruşçev

O günlerde herhangi birimizin başına her şey gelebilirdi. Her şey Stalin'in sizin tarafınıza baktığı zaman ne düşündüğüne bağlıydı. Bazan size bakar ve “Bugün niçin gözlerimin içine bakmıyorsun? Gözlerini neden kaçırıyorsun?” diye çatardı. Hiç uyarmadan, birdenbire gerçek bir kötülükle saldırdı insana. Stalin'in sofrasına davet ettiği kişilere davrandığı gibi bir sorgu yargıcı bir katile davranmazdı.

O günler hepimizin yaşamakta olduğu bu tecrübeyi Bulganin çok güzel bir şekilde dile getirmiştir. Bir akşam yemekten sonra Stalin'lerden çıkarken, “Stalin'in sofrasına arkadaş olarak geliyorsun ama, eve yalnız mı döneceğini, yoksa araba ile hapis haneye mi gönderileceğini bilemiyorsun,” demişti. Bulganin bunu söylediği sırada epey sarhoştuk fakat sözleri gerçekten de durumumuzun nezaketini belirtiyordu.

STALİN'İN MUSEVİ DÜŞMANLIĞI

Bu anların en ilginç yanlarından biri de Kruşçev'in musevi düşmanlığını suçlamakta olmasıdır. Burada suçluluk duygula-

değildir. Bunun nedeni, Leningrad örgütünde önemli bir mevkii olmasına rağmen, Kosigin'in Parti entrikalarına karışmayıp kendisini yönetim ve sınai ekonomi işlerine vermiş olması olabilir. 1952'de Ondokuzuncu Parti Kongresi'nden sonra Stalin onu genişletilen Prezidyum'un aday üyeliğine getirmişti.

rının rol oynadığı şüphesizdir. Kruşçev’in musevi aleyhtarı politikaya aktif olarak katıldığına dair bir delil yoksa da, musevileri küçük düşürücü sözler söylemekte olduğuna, onların yerlerini bilmeleri gerektiği düşüncesinde olduğu da açıktır. Çocukluğundaki kıyımlardan dehşete düşmüş olabilir; ama musevileri sevmemiştir ve Ukrayna egemeni olduğu sıralarda da, Nazi’lerin Kiev dışındaki Babi Yar’daki de dahil olmak üzere, musevi kıyımı konusunda hiçbir şey söylememiştir. Sonradan kendi politikası olarak benimsediği Stalin politikasına göre, musevilerin Sovyet toprağı üzerindeki musevi olmayanlardan daha çok ıstırap çekmediğini ileri sürmüştür. Savaşın sonra, Stalin’in UkraynaII musevileri Sibirya’nın içlerine sürgüne yollamasına da göz yummuş olmalıdır. Bu dönem içinde tek tek museviler hakkında anlattıklarının hepsi gerçektir; fakat bundan çok fazlasını da söyleyebilirdi. Mihoel’in katlinin resmen onaylanması ve zavallı Lozovski’nin kaderine ışık tutulması ilginçtir. Bunların hiçbiri «Gizli Söylev»inde belirtilmemiştir. Molotov’un karısının tutuklanması ve hapse atılması da söz konusu edilmemiştir. Diğer yandan bu bölümde, Stalin’in Kırım ve Kafkasya halklarını Almanlarla 'işbirliği' yaptıkları bahanesi ile toptan yokedişi hakkında «Gizli Söylev» dekinden çok daha az bilgi vardır. Daha önceki temizlik harekâtı bölümünde olduğu gibi burada da Kruşçev’in şiddet ve keyfi yönetime karşı savruk davranışı ortaya çıkmaktadır. "Ben tutuklama taraftarı-

yım" demektedir, ama, bunun usulüne uygun olarak yapılması gerektiğini de 'imâ' etmektedir.

D

‘İZ ALMANLARI Ukrayna'dan atmaya çalışırken, Sovyet Haber Bürosu'nda «Faşist Aleyhtarı Museviler Komitesi» adında bir örgüt kurulmuştu. Bunun görevi ülkemiz hakkında, ortak düşmanımız Hitler Almanyasına karşı Sovyet Ordusunun faaliyetleri hakkında bilgi toplamak ve bu bilgileri Batı ajanslarına, özellikle geniş ve etkili bir musevi çevresi bulunan Amerika'ya dağıtmaktı. Bu komite Sovyetler Birliği'nde yüksek mevkilerde bulunan musevilerden meydana geliyordu. Başlarında Merkez Komite üyesi ve eski Profintern (Uluslararası İşçi Sendikası) başkanı Lovozski vardı. Diğer bir üyesi de ünlü musevi oyuncusu Mihoels'di. Bir diğeri de Molotov'un karısı Yoldaş Zemçuzina'ydı. Bu örgütün Molotov'un fikri üzerine kurulduğunu sanıyorum. Ama Stalin'in fikri de olabilirdi. Sovyet Haber Bürosu ve onun Faşist Aleyhtarı Museviler Komitesi, Devletimiz, politikamız ve Komünist Partimiz çıkarları bakımından çok önemli tutuluyordu (').

(') Lozovski'yi Batılı gazeteciler çok iyi tanırlar ve ona resmî Sovyet sözcüsü olarak saygı gösterirlerdi. 1948'de birdenbire ortadan kaybolmuştu. Az sonra Faşist Aleyhtarı Museviler Komitesi'nin birdenbire dağıtılmasından sonra diğer bazı musevi yazarları ile birlikte kurşuna dizildiği anlaşıldı. Kruşçev, ‘Kırım Olayı’ konusunu ilk kez 1956'da Kanada komünist delegeleri ile yaptığı bir konuşmada ortaya atmıştır. Ünlü musevi oyuncusu Mihoels'in ortadan kayboluşu da bu sıraya rastlar. Resmen kabul edilmemesine rağmen onun da kurşuna dizildiği öğrenilmişti. Zehirleme faaliyetlerinde bulunmakla yalan olarak suçlanan Kremlin'li doktorlardan birinin kardeşiymi ve bu komploya NKVD tarafından karıştırılmıştı. Madam Molotov ise, bir zamanlar Devlet Kozmetik Tröstü'nün başı olarak ve Sovyet gençlerine parfüm ve dudakboyasını tanıtarak kendi yolunda ün yapmış bir kadındı. Molotov,.

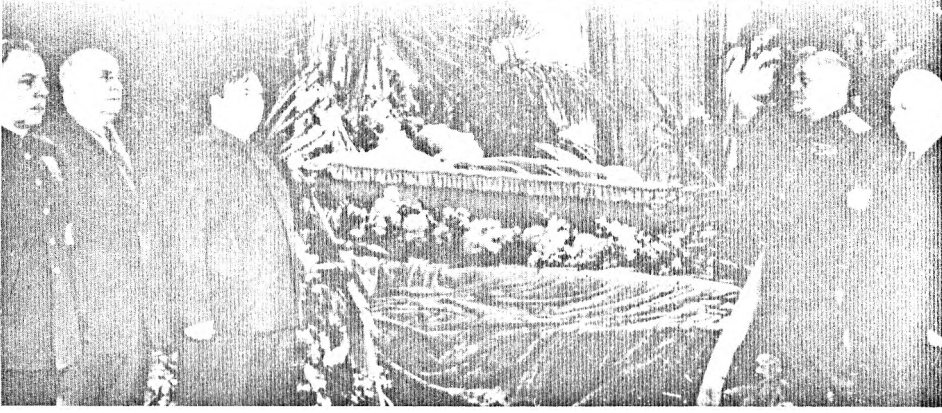
Moskova’ya her gelişimde Lozovski beni arar, bazan da Hitlerci Faşistler hakkında propaganda malzemesi isterdi. Çeşitli yazarların imzaları ile böyle bir malzemenin hazırlanması için emir vermiştim. Kızılıordu’nun başarılarını ve Ukrayna’da Almanların vahşetini açıklayan bu yazılar Amerika’da dağıtılmıştı. Bütün olarak ele alınırsa, Lozovski’nin faaliyeti çok değerliydi. Çalışkan ve bazan da insanı sıkacak derecede ısrar eden bir adamdı. “Bana malzeme ver! Daha çok! Daha çok!” diye durmadan benden birşeyler isterdi. Oysa biz ekonomimizi ayağa kaldırmaya çalıştığımızdan bu gibi işlere ayıracak vakit bulamıyorduk. Ama o peşimi bırakmazdı: "Ortak düşmanımızı dünyaya tanıtmanın, onun vahşetini açıklamanın, şehirlerimizdeki ve köylerimizdeki kalkınma hamlesini göstermenin ne kadar önemli olduğunu anlamalısın,” derdi.

Ukrayna kurtulduktan sonra Lozovski komitesi üyeleri bir rapor hazırladılar. Burada, Kırım tatarlarının Kırım’dan sürüldükten sonra burasının Musevi Sovyet Cumhuriyeti yapılması isteniyordu. Rapor Stalin’e hitaben yazılmıştı. Stalin bu teklifin ardında Sovyet Haber Bürosu aracılığı ile harekete geçmiş olan Amerikalı Siyonistlerin elini gördü. Kırım’ı Sovyetler Birliği’nden ayırıp, kendi kıyılarımızda Amerikan emperyalizminin bir kalesini kurmak için burada bir musevi devleti kurmak istiyorlardı. Stalin bu konuda hayalini serbest bırakmıştı. Çılgın bir öç arzusuna kapıldı. Lozovski ve Mihoels tutuklandılar. Az sonra Zemçuzina da tutuklandı. Bütün grubun soruşturması uzun sürdü ama sonunda hepsi mahvoldular. Lozovski kurşuna dizildi. Zemçuzina sürgüne gönderildi, ilk başlarda onun da kurşuna dizildiğini sanıyordum. Olup bitenler yalnız Stalin’e bildiril-

Soğuk Savaş’ın ilk günlerinde demir cephesini Batıya çevirdiği sıralarda onun tutuklanıp sürgüne gönderilmesini sesini bile çıkarmadan karşılamıştır.

Orta sırada soldan sağa: II. Dünya Savaşında ölen Kruşçev'in oğlu Leonid'in kızı, Kruşçev'in oğlu Sergei, Nina Petrovna ve Kruşçev. Ön sırada kızı Helen ve sağdaki çocuk bilinmiyor. Arka sırada Kruşçev'in birinci karısından olan kızı Julia ve kızı Rada.

1953 yılı mart ayında Stalin'in cenaze töreninde saygı duruşunda. Soldan Klimentî, Beria, Malenkov, Stalin, Bulganın ve Kruşçev.

1954 yılında Bulganın'le (sağda) Çin'e yaptığı ziyaret sırasında

yordu ve yalnız o kimin öldürölüp kimin kalacağına karar veriyordu.

Molotov'un bu olay konusunda benim fikrimi sormak için telefon ettiğini hatırlıyorum. Anlaşıldığına göre, karısı onu da bu işe sürüklemişti. Molotov, hiçbir zaman Zemçuzina'nın tutuklanması gerekliliği konusunda Stalin'le aynı fikirde değildi. Bir Merkez Komitesi toplantısında Zemçuzina'yı Merkez Komite üyeliğinden atmak oya konulduğu zaman herkes lehte oy verdiği halde, Molotov çekimser kaldı. Aleyhte de oy vermemiş yalnız çekimser kalmıştı. Stalin buna çok öfkelenmişti. Bu olay, Stalin'in Molotov'a karşı tutumunu etkilemiştir. Kaganoviç'in kötülüğü Molotov'un nazik durumunun en iyi bir ölçeğiydi. Stalin'in kışkırtmasıyla Kaganoviç, Stalin'in soğuk davrandığı herhangi bir Politbüro üyesini paramparça etmeye hazırды. Bu kez çılgın bir köpek gibi Molotov'a saldırmıştı.

Stalin'in ölümünden sonra Molotov bana karısının sürgünde olduğunu söyleyene kadar Zemçuzina'nın yaşayıp yaşamadığını bilmiyordum. Onun serbest bırakılmasına karar verdik. Beria kadım serbest bıraktırarak Molotov'a iade etti. Beria, Molotov'un İçişleri Bakanlığındaki odasında karısı ile nasıl buluştuğunu anlatırdı. Molotov karısını sağ bulduğuna sevinmiş, kucağına atılmıştı. Beria, o zaman Molotov'a ve Zemçuzina'ya iyiniyetlerini bildirmişse de sonradan hep kendi sayesinde kadının hürriyetine kavuştuğunu da başlarına vururdu.

Rus Federasyonu ya da Ukrayna içinde bağımsız bir Musevi Birliğı kurmak gerekli mi idi? Ben bunun gerekli olduğuna inanmıyorum. Halen ismen varolan bağımsız bir Musevi Bölgesi daha o zamandan kurulmuştu, onun için bir de bunu Kırım'da kurmaya kalkmak çok gereksizdi ('). Fa-

(') Sovyet musevileri için bir vatan olarak ayrılan Sibiryadaki Bağımsız Birobidzan Cumhuriyeti. Musevilerin pek azı buraya yerleşmişlerdir.

kat bu sorun bir konu olarak hiç görüşülmemiştir. Stalin'in mantığını kabul etmeye şartlandırılmıştık, onun otoritesi altındaydık. O, eğer Kırım'da bir Musevi Cumhuriyeti kuru-lursa, Amerika'da yaygın bir halde bulunan Siyonizmin bi-zim ülkemizde de ayakbasacak bir yer bulacağına inanıyor-du. Hepsi bundan ibaretti. Kararım vermiş, keyfince milleti tutuklatıyor, hukuk kurallarını çiğniyor, sanıkların savaş sı-rasında Almanların vahşetini gün ışığına çıkartmak için oy-nadıkları olumlu ve önemli rolü dikkate almıyordu. Yapıcı bir görevleri olmuştu, ama şimdi bunun artık hiçbir değeri kalmamıştı. Bağımsızlıklarım ve çok kere de hayatlarım kay-betmişlerdi. Bu olayı bütünüyle utanç verici buluyorum. Sta-lin onların tekliflerini reddedip, onları azarlayabilirdi. Fakat hayır, teklifi destekleyen herkesi yoketmesi gerekiyordu.

Zemçuzina'nın hayatını uzun bir sürgün dönemi pa-hasına kurtarması bir mucizeydi. Musevi tiyatrosunun en büyük oyuncusu, bir kültür adamı olan Mihoels'in cezalan-dırılması da tipik bir örnektir. Onu bir hayvan gibi öldürdü-ler. Gizli olarak öldürdüler. Sonra katillerini mükâfatlandır-dılar ve kurbanı da törenle gömdüler. İnsanın akli duracak gibi oluyor bunu düşününce! Mihoels'in bir kamyon kazası-na uğradığı bildirilmişti. Gerçekte ise kamyonun önüne at-mışlardı adamı. Bu çok ustaca ve kurnazca hazırlanmış bir plandı. Kim yapmıştı bunu? Stalin yapmıştı ya da onun ta-limatlarını uygulayan başka biri. Stalin'in ölümünden sonra Devlet Güvenlik Bakanlığı arşivlerini açtığımız ve Beria'mn adamlarını sorguya çektiğimiz zaman Litvinov'u (Molotov'-un Dışişleri Bakanı olarak selefi) da böyle öldürmek niye-tinde olduklarını öğrendik. Litvinov, Moskova'dan daşa'sı-na giderken yolda baskına uğrayıp kaçırılacak ve bu şekil-de öldürülecekti (').

(') 1939'daki 'kollektif güvenlik' hareketinin başarısızlığı uğramasın-dan sonra yerine Molotov'un geçtiği Sovyet Dışişleri Bakanı M. M. Litvinov. Bu suikast teşebbüsü hikâyesi yenidir. Tabii bir ölümle . ölmüştür.

Daha sonraları Stalin Otomobil Fabrikasındaki bir grup musevi de yargılanmıştı. Bu olayda da Stalin, Siyonist'ler eliyle faaliyet gösteren Amerikan emperyalizmi oyunlarını arıyordu. Hepsi saçmaydı bunların. Fakat Stalin'in keyfi yönetimi sırasında ve otoritesi üzerinde hiçbir sınırlama olmaması yüzünden bu gibi şeyler sık sık yer alırdı.

Böyle birşeyin bizim zamanımızda olmuş olmasını aklım almıyor. Ben insanları tutuklama taraftarıyım fakat sanıklara adil bir yargılama hakkı tanınmalı ve ancak gerçekten suç işledikleri tesbit edilirse sürgüne ya da hapse gönderilmelidirler. Sorgu ve yargılama hukuk kurallarına uygun olmalıdır. Yargılamalar açık olarak yapılmalıdır ki kimsenin zihninde sanıkların suçluluğu konusunda bir şüphe kalmasın. Bu şekilde kimse cezalandırılan insanı savunmaya kalkmaz ve kamuoyu ceza organlarını gerçekten destekler. Bizim zamanımızda mahkemede seslerini yükselten, suçlamaların doğruluğunu onaylayan, göğüslerini yumruklayan, sanıkların halk düşmanı olduklarına yemin eden insanlar vardı ve bunların hiçbirinin de gerçekte olup biten hakkındaki hiçbir bilgisi yoktu. Bir tanık atfedilen suçun ne olduğunu, sanığın o işle ilişkisi olup olmadığını bilmeden elini kaldırır, yemin eder ve sanığın idamı için oy verirdi. Bunlar gerçek yargılamalar değildi. Bunlar troyka'ların elindeki kapalı mahkemelerdi. Kimdi bu troykayı meydana getirenler? Sanıkları kendi başlarına tutuklayan, sorguya çeken ve yargılayan üç kişi. Stalin devrinde başlarını verenlerin çoğu bu tür mahkemelerde yargılanmışlardı.

Stalin'e hakkını vermeye ve meziyetlerini ortaya koymaya çalıştım ama bana kalırsa, karakterindeki o büyük bozukluğun —musevi halka karşı duyduğu düşmanlığın— mazreti yoktur. Bir lider ve bir teorisyen olarak yazılarında ve söylevlerinde musevi aleyhtarlığı konusunda tek kelime söylemezdi. Özel konuşmalarında museviler aleyhinde söylediği sözleri dışarıda tekrarlayanın başına gelmedik iş kal-

mazdı. Stalin herhangi bir musevi hakkında konuşurken, musevilerin konuşma tarzını taklit ederek konuşurdu. Bu taklitte ustaydı da.

Moskova'da çalıştığım zamanlar, Otuzuncu Havacılık Fabrikası'ndaki bir olay Parti ve Devlet Güvenlik kanallarıyla Stalin'e intikal ettirilmişti. Bir toplantı sırasında Stalin bana dönerek; "O fabrikadaki işçilere sopa vermeli de çalışma saatleri sona erince o musevilerin canlarına okusunlar," dedi. Bunu söylediği zaman yalnız değildim. Molotov, Beria ve Malenkov da oradaydı. (Fakat Kaganoviç yoktu. Stalin Kaganoviç'in önünde musevi aleyhtarı sözler edilmesine izin vermezdi.) Ben kendi kendime, "Ne söylüyor bu adam? Nasıl söylüyor bu sözleri?" diye düşündüğümü hatırlıyorum.

Odadan çıkarken Beria;

"Tamam mı? Talimatını aldın mı?" diye sordu.

"Evet, aldım," dedim. "Babam cahil bir insandı ama hiç pogrom'a katılmamıştı. Ayıp birşeydi bu! Şimdi de bu emir bana SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi Sekreteri olarak veriliyor."

Stalin bana doğrudan doğruya emir verdiği halde, eğer onun istediği gibi bir iş yaparsam ve bu kamuoyunca duyulursa bir komisyon kurulup suçluların şiddetle cezalandırılacağını biliyordum. Stalin'i musevi aleyhtarlarını kamu önünde cezalandırmaktan kimse önleyemezdi. Emir vermiş olsun ya da olmasın, hareketleri kendi adını kirletmiş birini boğardı. Hele bu hareket musevi aleyhtarlığı gibi utanç verici ve savunulmaz bir konuya ilişkin ise. O Havacılık Fabrikası konusunda olduğu gibi çok konuşmalarımız olmuştu ve artık buna alışmıştık. Stalin'in bize söyledikleri bir kulağımızdan girer ötekenden çıkardı.

Ukrayna'dan Moskova'ya atandıktan sonra, Ukrayna'da Birinci Sekreter olarak halefim Melnikov ve Koroçenko

da benimle birlikte Moskova'ya geldiler ('). Stalin bizi da-
 şa'sına yemeğe davet etti. Onları içmeye zorlayarak iste-
 diğinde muvaffak oldu. Melnikov'la Koroçenko ilk kez Sta-
 lin'e çağırılmışlardı. Stalin'in kendilerini kabul etmesini bir
 şeref kabul ederek hevesle içtiler. Ben Stalin'i onlardan iyi
 tanıyordum. Milleti sarhoş etmekten hoşlandığını biliyor-
 dum ve aklında olan da iyi evsahipliği değildi. Misafirleri-
 ni dillerini tutamıyacak hale getirmek isterdi. Ayık olduk-
 ları zaman ağızlarından çıkaramıyacak oldukları sözleri sar-
 hoşken gevelemelerine bayılırdı. Bu oyun sürüp giderken
 sinirli sinirli sonunu bekliyordum. Melnikov'u Moskova'ya
 ben çağırdığım için ondan ben sorumlu idim. Koroçenko için
 edecek çok söz yoktur. Namuslu ama pek sınırlı bir adam
 olduğunu bilirdim. O sıralarda Stalin musevi aleyhtarlığım
 gizliyemiyor gibiydi. Melnikov'un davranışları da bu tür ko-
 nuşmaları davet ediyordu. Stalin söylemeye başladığı şey-
 leri dinlemek için hazırды. Koroçenko ile o, tek kelime söy-
 lemeden ağızları bir karış açık Stalin'i dinliyorlardı. Yemek
 bitti ve çıktık oradan. Melnikov ve Koroçenko da bir zaman
 sonra Ukrayna'ya döndüler.

Moskova'ya nakledildikten sonra Merkez Komite Po-
 litbürosu bana Ukrayna Komünist Partisi'nin faaliyetlerini
 gözetleme görevini verdi. Bu görevim dolayısıyla bütün Uk-
 rayna gazetelerini alırdım. Ben, belli başlı gazeteleri, yar-
 dımcılarım da diğerlerini inceler, dikkati çekecek bir şey
 olup olmadığını araştırırdık. Stalin'deki o yemekten kısa bir
 süre sonra yardımcım Şuiski bana bir Ukrayna gazetesi ge-
 tirerek, bazı bozukluk ve yetersizlikleri eleştiren bir maka-
 le gösterdi. Makalede onaltı ad eleştiriliyordu ve bunların

(') Koroçenko, Ukrayna'da Kruşçev'in sağ kolu olan ve 1947'de Uk-
 rayna Başbakanlığına yükselen kişidir. 1954'de Ukrayna Cumhur-
 başkanı olmuş ve bir süre Merkez Komite Prezidyumu aday üye-
 lini vanmıştır. Melnikov, Kruşçev'in yerine Birinci Sekreterliğe
 gelmiştir.

onaltısı da museviydi. Bunu okuyunca çok sinirlendim. Böyle bir şeye nasıl izin veriliyordu? Rüzgârın ne yandan esmekte olduğunu hemen anladım. Melnikov ile Koroçenko Stalin'in musevi halka karşı bir eleştiri kampanyası başlattığını sanmışlardı. Stalin'in sözlerini yerine getiriyoruz diye, kendi başlarına iş yapmaya kalkışmışlardı. Melnikov'a telefon açarak; «Makalenı okudum. Utanman gerekir. Musevi düşmanlığı yaratmaya çalışmaktır bu yaptığın. Niçin yapıyorsun bunu?» dedim. «Ne düşündüğünü biliyorum ama, sana şunu söyleyeyim ki, sen, Stalin'in sözlerini tersinden anladın. Stalin bu makalenı okursa, senin Ukrayna Merkez Komitesi Sekreteri olarak halin ne olur, hele bir düşün. Ukrayna Partisinin baş organı, musevi düşmanlığını yayıyor! Düşmanlarımız senin bu utanç verici hareketini dillerine dolayıp Ukrayna'nın musevilere karşı mücadeleden bayrağı ele aldığını söyleyecekler.» (')

Melnikov kendini haklı çıkartmaya çalıştı. Sonra hiç kırmaya başladı. Ben peşini bırakmadım; «Bu skandal devam ederse, Stalin'e kendim gidip bildireceğim,» dedim. Telefon konuşmalarımızın dinlenip dinlenmediğini bilmediğim için bir tehlikeyi göze alıyordum böyle konuşmakla. Melnikov'un Stalin'e yazıp da, Kruşçev'in kendisine Stalin'in daşasında Stalin tarafından verilen emirlere aykırı emirler verdiğini bildirmeyeceğine de emin değildim. Stalin benden böyle birşeyin gelmiş olmasına katiyyen katlanamazdı.

Bir süre sonra Nina Petrovka (Kruşçev'in karısı) Kiev'den aldığı bir mektup üzerine bana Melnikov ve musevi düşmanlığına ilişkin yeni bir olayı anlattı. Kiev'de çocuklar için bir kemik veremi kliniğı vardır. Bu kliniğin başında bir kadın olan Profesör Frumina bulunuyordu. Mos-

(') Melnikov'un musevi aleyhtarı davranışlarından söz ederken Kruşçev, savaştan hemen sonra, kendi başta iken, Ukrayna'dan kitle halinde musevi sürgünler! yapıldığını unutmuş görünmektedir.

kova'ya naklolunmadan önce Kiev'de otururken bu Profesör Frumina sık sık evimize gelirdi. Oğlum Seryoza (Sergei) vereme tutulduğu zaman onu tedavi etmişti. Sergei bu hastalığı tamamen atlatmıştır şimdi. Biz bunu Frumina'ya borçluyuz. Leningrad'lı diğer bir kemik veremi uzmanı, Nina Petrovna'ya bu hastalığın üstüne Frumina'dan başka kimse olmadığını söylemişti. Biz Moskova'ya geldikten sonra Frumina, Nina Petrovna'ya bir mektup yazarak klinikteki işinden atıldığını bildirdi. Kendisine söylenen neden, gerekli niteliklerden yoksun olmasıydı. Çok kızıştım, hemen Melnikov'a telefon ettim.

«Nasıl yapabildin bunu? Böylesine değerli bir insanı böyle sudan bir nedenle işinden nasıl attın? Leningrad'lı Akademisyen, kemik veremi üstüne ondan daha bilgili bir kişi olmadığını söylerken sen nasıl onun niteliksiz olduğunu iddia edersin?» dedim. Melnikov kendini haklı göstermeye çalıştı. Bu gibi durumlarda hep herşeyi kurallara uygun olarak yaptıklarını söyleyen insanlar vardır. «Sen Komünizm adını lekeliyorsun!» dedim. Hatırladığıma göre Frumina eski görevine tekrar alınmıştı ama musevi düşmanlığı kepazeliği de devam etmişti.

Bu utanç verici olaylar niçin ikide bir ortaya çıkmaktadır? Bunun bir nedeni musevi aleyhtarlığının eski günlerden beri içimizde olduğu ve bundan kurtulmanın kolay olmadığıdır. Eski kuşaklar sayısız kırımları ve Duma'da (Çarlık Parlamentosu) «Kara Yüzler»in baş temsilcisi olan Vladimir Purişkeviç'i hatırlarlar (').

Çocukluğumda Donbass'da ben kendi gözlerimle bir pogrom'a tanık olmuşum. Babamın çalıştığı madenden dört

(') «Kara Yüzler», Çarlık gizli polis parasıyla beslenen çok aşırı geri, ci örgütlerdi. Görevleri musevileri olduğu kadar reformcu ve devrimci hareket taraftarlarını korkutmaktı. Bu örgütlerin en baskanlı ve korkuncu, en büyük programları düzenleyeni, «Rus Halkı Birliği» idi.

verst uzaklıktaki okula giderdim. Bir gün okuldan eve dö-nüyordum. Güneşli, pırıl pırıl, havada örümcek ağlarının kar taneleri gibi uçuştğu güzel bir sonbahar günü idi. İlkba-harın başından sonbaharın sonuna kadar her zaman oldu-ğu gibi o gün de yalınayaktık. Bütün köylülerin rüyası idi bir çift çizmeye sahip olmak. Biz çocuklar ise doğru dürüst bir ayakkabımız olunca talihli sayılırdık. Burnumuzu kolu-muza siler, pantolonumuzu bir parça sicimle bağlardık. Gü-zel bir gündü ve biz de çok keyifli idik. Arkadaşlarımla gi-derken yolda bir arabacıya rastladık. Adam bizi görünce arabasını durdurup ağlamaya başladı. «Ah, çocuklar, bir bil-seniz neler yapıyorlar Yuzovka'da,» dedi. Daha hızlı yürü-meye başladık. Eve varır varmaz kitaplarımı attığım gibi Yuzovka'ya kadar koştum. Kasabaya yaklaşıncı demiryolu-nun yanındaki maden yığınları üstünde bir kalabalığın top-landığını gördüm. Bu maden cevheri kışın yüksek fırınlar-da kullanılmak üzere Krivoi Rog'dan getirilirdi. Bu kızıl de-mir cevheri tepelerinin üstü Yuzovka'daki pazara gidip ge-len madencilerin ayak izleriyle düzlenmişti. Kazakların gel-miş olduklarını gördüm. Bir boru öttü. Bundan önce haya-tımda asker görmemiştim. Yuzovka'da asker olmadığından bu benim için bir yenilikti. Borular çalmaya başlayınca ya-nımdaki işçilerden askerlik etmiş olanlar bunun ateşe ha-zırlanma borusu olduğunu ve az sonra ilk atışı duyacağımı-zı söylediler. Kalabalık tepenin güneyinden aşağı inmeye çalıştı ama askerler işçileri kasabaya sokmadılar. Bir ateş sesi geldi. Birisi havaya ateş ettiklerini; bir başkası da bir iki asker dışında hepsinin kurusıkı ateş ettiklerini ve bu bir iki askerin de musevileri birazcık korkutmak istedikle-rini söyledi. Herkes kendi kafasından uyduruyordu olanla-rı. Akşam çökünce kalabalık dağıldı. Bizim madenin işçile-ri ertesi gün yağmada kaç çift çizme ve daha neler neler elde ettiklerini övünerek anlatıyorlardı. Bir adam on çift çizme topladığını söyledi. Madencilerden bir kısmı 'yahu-dilerin' Ruslara hakaret ettiklerini, ellerinde bayraklar so-

kaklarda dolaştıklarını, 'yahudi çarlarım' omuzlarında taşıdıklarını anlatıyorlardı. Ruslar sopalarla üzerlerine saldırınca bir deri fabrikasına saklanmışlardı. Ruslar bu fabrikayı ateşe vermişler ve 'yahudi çarı' diri diri yanmıştı.

Pogromun başladığı günün ertesi günü olup biteni görmek için okuldan doğru Yuzovka'ya gittim. Yağma devam ediyordu. Altüst edilmiş saat tamirci dükkânları gördüm, yağmacıların girdikleri musevi evlerinin pencerelerinden parçalanmış şiltelerden kuştüyleri yağıyordu sokaklara.

Ondan sonra üç gün için herkesin musevilere istediklerini yapmalarım mümkün kılan bir kararname yayınlandığı söylentisi yayıldı ortalığa. Üç gün yağma durdurulamadı. Üç gün sonra polis, düzeni geri getirmeye çalıştı. Fakat yağma ve soygun konusunda hiçbir şey yapılmadı. Pogromu kararlaştıran güçler sözlerini tutmuşlardı: Üç gün «Kara Yüzler»in emrine verilmiş, bütün yağma ve cinayetlere göz yumulmuştu. Dayak yiyen musevilerin çoğunun fabrika revirinde olduğunu öğrendim. Benim gibi küçük bir öğlanla gidip bakmaya karar verdik. Korkunç bir sahne ile karşılaştık orada. Dayaktan ölmüş musevilerin cesetleri sıra sıra yerlerde yatıyordu.

Daha sonra işçilerin akılları başlarına geldi. Pogromların halka karşı Çarlık polisinin bir kışkırtması olduğunu anladılar. Fabrikada grevcilerin elebaşlarının ve siyasal mitinglerde severek dinledikleri konuşmacıların çoğunun musevi olduklarını anlayan işçiler musevilerin kendilerinin düşmanları olmadığını öğrendiler.

Sonbahar sona ererken amcam Martin beni madenden köye götürdü. Anam ve babam toprağa yakın büyümemi istedikleri için onunla yollamışlardı beni. Madendeki işine girmeden önce babam çiftlikte çalışmış. O zaman da yoksulduk, madenci iken de yoksulduk. Annem çamaşır yıkayarak fazladan üç beş kuruş kazanırdı. Ben de okuldan sonra ve cumartesileri kazanları temizleyerek bir iki kopek geti-

rirdim eve. Hem annem hem babam, ama özellikle annem, köylerine dönebilecekleri günü düşlerlerdi hep. Kendilerinin bir küçük evleri, bir atları, bir parça toprakları olsun isterlerdi. Onun için bazan babamın yanında madende, bazan da Kursk Bölgesi'nde büyükbabamın yanında kalırdım.

Donbass'ta grevler başlayınca köye gittim. Kızıl bayraklar sallanıyor, mitingler yapılıyordu. Köyden şehre dönünce olup bitenleri anlattılar. Grevlerin örgütçülerini ve liderlerini söylediler. Bunların çoğunun musevi olduklarına dikkat ettim. Halk bu konuşmacılar için iyi şeyler anlatıyorlardı. İşçiler hararetle onlardan söz ediyorlardı. Böylece işçiler pogromlara katılmaya kandırıldıklarını anlamışlardı ve «Kara Yüzler»e ve gizli polisler karşı direnmemiş oldukları için utanç duyuyorlardı.

Yıllar sonra Stalin başa geçince, musevi düşmanlığının kökünü kurutacağı yerde bunun yayılmasına yardımcı oldu. Musevi düşmanlığı, Stalin'in beyninin içinde bir ur gibi büyüdü. Ölümünden sonra bu büyümeyi biraz durdurabildik ancak. Yazık ki, musevi düşmanlığı mikrobu bugün de düzenimizin içinde yaşamaktadır. Benim muhafızlarım kötü insanlar değiller ama onlarla konuştuğum zaman bile musevi düşmanlığı çıkıveriyor ortaya.

STALİN'İN TEORİK YAZILARI

Kruşçev bu bölümde Stalin'in maiyeti-ne anlaşılmasız gelen bir yanma değinmektedir. Stalin, komünizm teorisi üzerinde kendi

damgasını bırakmak istiyordu (ne de olsa okumuş, eğitim görmüştü) ve bazı hareketlerini haklı göstermek için teorik dayanak ihtiyacını hissetmişti. Stalin'in düşüncesünü anlamak için önemli olan din alanındaki hareketleri Batı'da pek yankı uyandırmamıştır. Sözü geçen Gürcü bilgini, dilci Profesör N. Y. Marr'ın bir öğrencisi olmalıdır.

1950 yazında, yıllardır halk önünde tek bir kelime bile söylememiş olan Stalin (imtiyazlı gazetecilere bazan verdiği karşılıklar bunun dışındadır) birdenbire «Pravda»da, Marr'ın teorilerinin yanlışlığı (ki «Pravda» okuyucularının milyonda biri bu profesörün adını işitmemiştir) konusunda uzun ve anlaşılması güç bir makale yayınladı. Sonra da 'Mektuplara cevap'larında da kendi düşüncelerini geliştirdi. Okuyucular şaşırmışlardı. İşin aslı şuydu: Marr, resmen kabul görerek, Marksist terimlere göre dilin toplumun üst yapısının bir yanı olduğunu ve toplum değiştikçe bunun da değişeceğini iddia etmişti. Yani, komünizmin dünya çapında gelişmesiyle dil farklılıkları ortadan kalkacak ve yalnız tek bir dil olacaktı. Stalin bu tür beynelmileciliğe bir son verme zamanının geldiğine inanmıştı. Geleceğin dili rusça olacaktı. Bunun için de, dilin, toplumun üstyapısının değil de, değişmez temelinin bir görüntüsü olduğunu Marksist terimlerle ispat etmek gerekiyordu. Kruşçev'in iddia ettiği gibi, Stalin'in bu dil konusuna dalıp birşey elde etmediği değil de, bu teorik egzersizden büyük bir tatmin duyduğu düşünülebilir.

Kruşçev'in burada sözünü ettiği, Stalin'in ikinci teori kurma örneği Ondokuzuncu Parti Kongresi arefesinde «Sosyalizmin Ekonomisi» adlı broşüre ilişkindir. Kongre sözcülerine ve delegelerine bu broşür basılmadan önce okumaları için dağıtılmış olmalıdır. Hiçbiri bundan birşey anlamışa benzememektedir. Bu uzun ve sıkıcı bir polemikti fakat gelecek için çok önemli bir düşünce taşıyordu. 1952 Ekim'ine kadar Stalin, görünüşe göre, Lenin'in dünya devrimine varmak için savaşlardan geçmek gerektiği tezini kabul etmekte idi; savaşlar, kapitalist toplumun çözülmesini kolaylaştıracak gerginlikler olarak görülüyordu. Atom bombasının ortaya çıkışının bu düşünceyi saçma hale getirmesinden sonra bile uzun bir süre buna inanmakta devam etmiştir. Fakat «Sosyalizmin Ekonomistonde Stalin, durumun değişmiş olduğunu ve Sovyetler Birliği'nin artık gelecek savaşlardan uzak kalacak kadar kuvvetlendiğini, gittikçe azalan dünya pazarları için çatışarak kapitalist güçlerin kendilerini yokedeceklerini söylüyordu.

1952

YILINDA toplanan Ondokuzuncu Parti Kongresi'ne kadar Stalin büyük düşünür rolüne girmişti ve birtakım teorik eserler yazmıştı. Bunlar Kongre'den bir iki yıl önce dil sorunu konusunda bir polemige girmesiyle başlamıştı. Bu çok garip bir tartışmaydı, kendisine hiçbir faydası yoktu. Bir Gürcü bilim adamı arkadaşını yemeğe davet etmiş ve nasılsa adamlarla dil üzerinde konuşmaya başlamıştı. Bunun

sonucunda, Stalin, dil konusundaki makalesini yazmış ve Gürcü arkadaşına orada saldırmıştı. Stalin'in teorik yazılarının hayatının son döneminde başlaması bu şekilde olmuştur.

Ekonomik sorunlara da el atıyordu. Bir açık tartışma düzenlemiş, kendi teorilerini yayınlamıştır. Stalin, ölümünden az önce sosyalizmin ekonomik sorunları hakkındaki eserini kısım kısım dikte edip bastırırken herkesin bunları okumasını da zorunlu hale getirmişti. Bütün Parti oturup onun makalesini okuyacak, onun üzerinde tartışacaktı. Stalin, Ondokuzuncu Parti Kongresi konuşmacılarının kendisinin ortaya attığı teorik sorunları görüşmelerini teklif edecek kadar ileri gitmişti. Malenkov, Kongre'ye sunduğu Genel Rapor'unda Stalin'in teorileri üzerinde uzun uzun durmuştu. Benim dışımda, diğer bütün konuşmacılar da aynı şeyi yapmışlardı. Bu benim yürekli ya da akıllı olduğumdan ya da Stalin'in yazılarını benimsemediğimden falan değildi. Ben, Ondokuzuncu Kongre'de konuşacak değildim; Parti Kuralları konusunda bir rapor verecektim ve bunda da Stalin'in dil ve ekonomi alanındaki yazılarını tekrarlamaya zorlayacak birşey yoktu beni. Üstelik Malenkov, Genel Raporu'nda buna gereğinden fazla değinmişti.

Bir yaz günü hep birlikte Stalin'in daşa'sında toplanmıştık. Tipik bir Stalin örneği yemeğe oturduk; sıkıcı ve uzun. Birdenbire Voroşilov çok garip bir konuşmaya başladı. Kendisini böyle neyin dürttüğünü anlamamıştım. «Koba,» dedi —Stalin'e lâkabıyla hitap ederdi çoğunlukla— «Falan bilim adamının yayınladığı tezi okudun mu?» Sonra bu bilim adamına küfürler yağdırarak, «Şuna bak hele! Bir süpürüntü, bir haydut.... Yazılarına bak hele... Hatırlıyor musun? Okumadın mı?»

Stalin; «Hayır, okumadım,» dedi.

Voroşilov bizlere baktı. Sözüünü ettiği her neyse onu okumadığımızı söyledik. Malenkov bir ekonomi uzmanının

bir kitap yazdığını ve Bilimler Akademisi'nin kendi teorileri üzerine bir sempozyum düzenlemesini istediğini söyledi. Adamın adını hatırlamıyorum ama Ukraynallyı andırıyordu. Adam öfkelenmiş, Merkez Komitesi'ne mektuplar yazdırıyor, müdahale etmemizi ve kendisinin hakkı olan değerin verilmesini istiyordu. Malenkov bu adamın kitabının bir kopyasını Merkez Komitesi'ne de göndermiş bulunduğunu söyledi. Voroşilov, yazar hakkındaki hareketlerini tekrarlayarak, «Tutuklanmalı bu herif, tutuklanmalı!» diye bağırıyordu.

Stalin, Voroşilov'u destekledi;

«Amma da domuzmuş, ha! Tutuklayın herifi!»

Bir zaman sonra Stalin bizi, bürolarımızda çalışacak kişileri seçerken dikkatsiz davrandığımız gerekçesiyle bir güzel haşladı. Bizim sekreterliklerimizden gizli dokümanların dışarıya sızdığından yakınıyordu. Bir soruşturma açıp gerçek suçluyu yakalayacağım söyledi. Hepimiz şaşkınlıkla yüzüne bakıp ne demek istediğini anlamaya çalışıyorduk. Birdenbire Stalin bana dönerek;

«Şensin bu, Kruşçev!» dedi. «Senin sekreterliğinden sızıyor bunlar dışarı.»

«Yoldaş Stalin, eminim bu doğru olamaz,» dedim. «Benim yardımcılarım dürüst insanlardır. Hepsine tam olarak güvenim vardır. Herhangi birisinin gizli haberleri dışarıya sızdıracağını sanmam.»

«Önemi yok bunların. Senin sekreterliğinden dışarı sızıyor haberler.»

Bundan sonra bize kendi ekonomik eserindeki bir formülün kelimesi kelimesine Voroşilov'un suçladığı bilim adamının kitabında bulunduğunu söyledi.

«Nasıl ele geçirdi bu adam benim eserimi?» diye sordu. «Benim yazdığım şeyleri nasıl öğrendi? Beni işitmiş olamaz. Şu halde benim dikte ettiğim ve sizlere dağıttığım kâğıtları ele geçirmiş olmalı. Şimdi de tutmuş bu formülü kendi malı imiş gibi bastırmış.»

Stalin konuştuğunda köpürüyordu. Birden meselenin ne olduğunu ya da hiç olmazsa niçin beni suçladığını anladım. Söz konusu olan adamın adı Ukraynallı adıydı. Stalin benim büromda birçok Ukraynalı'mın, hele yardımcım Şuiski'nin bulunduğunu biliyordu. Son derecede dürüst bir adam olan Şuiski ve diğer Ukraynalılar da böylece şüphe altına girmişlerdi. Stalin onların dışarı haber sızdırdıklarına inanıyordu. Bu gürültünün nedeninin benden bir itiraf kopartmak olduğunu anladım. Bunu sık sık yapardı. Adamın gözünün içine bakar, suçlamasını yapar, sonra gözünü kırıp kırpımayacağını gözlerdi.

Ertesi sabah Moskova Komitesi bürosuna giderek Şuiski'yi çağırttım. Sakin bir sesle;

«Falan bilim adamını tanıyor musun?» diye sordum.

«Hayır. Tanımıyorum,» dedi.

«Adını hiç işitmedin mi?»

«İşittim.»

«Ahababın mıdır?»

«Hayır, hiç tanışmadım kendisiyle.»

«Pekâlâ. Dosyasını getir bana.»

Şuiski adamın dosyasını getirdi. Adamın adının Ukraynallı adı olduğu halde kendisinin Sibiryalı olduğunu öğrendim dosyasından. Büyükbabası Ukrayna'nın Poltava Bölgesi'nden çıkmış ve Sibiryaya yerleşmişti. Adamın kendisi 1918 ya da 1919'dan beri Partiyeye kayıtlı olup, İç Savaş'ta Beyaz - Muhafıza Kazak'lara karşı bir partizan savaşçı olarak önemli rol oynamıştı.

Ertesi gün Stalin'e gittim.

«Yoldaş Stalin,» dedim. «Bana şu adamı soruyordun. Dosyasını çıkarttım. Ukraynallı değilmiş. Ukrayna'da doğmamış bile. Büyükbabası Ukrayna'dan göçmüş Sibiryaya. Kendisi Sibiryada doğmuş.»

Benim sekreterliğimin bu haberin sızması ile bir ilişkisi olmadığını ispatlamaya çalışıyordum.

Stalin bana sert sert bakıp;

«Kahrolsun!» diye hırladı. Bu da onun, beni suçladığı için özür dileme şekliydi. Sonra yumuşayarak; «Demek Sibiryalı'yımış, ha?» dedi.

«Evet, Sibiryalıymış. Zaten Ukraynall adı olana nerede rastlanmaz ki? Bütün dünyaya yayılmışlar. Uzak-doğu'da, Kanada'da, sınırlarımızın çok ötesinde de bu ada sahip insanlar yaşar.»

Böylece darbeyi savurmuştum ama Stalin konuyu orada bırakmadı. Bu 'yarım akıllı' bilim adamının formülü kendisinininkine kelimesi kelimesine uyduğu için çok içerlemişti. Hiç kimsenin Stalin'in fikrine eş bir fikre varmasına izin verilemezdi. Her yeni şeyin onun tarafından söylenilmesi gerekirdi. Herkes onun dediklerini tekrarlayacak ve ilân ettiği sosyalizmi kurmak için onun bulduğu yeni kanunları yayacaktı. İşte şimdi de kimsenin bilmediği, tanımadığı bir Sibiryall çıkmış, onun yazdığı şeyleri aynen yazmıştı.

Stalin tarafsız ve bu kadar bencil olmasaydı ve kendi teorilerini eleştirebilme yeteneğine sahip bulunsaydı; o zaman bu 'yarım akıllı Parti teorici'si'nin kitabının, Stalin yazı yazmaya başlamadan çok önce yayınlandığını anlamak için çok çaba sarfetmek gerekmezdi. Aslında bu Sibiryallının Stalin'e gelip de, «Benim formülümü çalan sensin,» demesi gerekirdi.

Bilinmeyen, tanınmayan bir insanın önemli bir keşifte bulunmasına sık sık rastlanır. Her büyük adam kendisini büyük yapan adımı atmadan önce sıradan bir insandır. Fakat Stalin bu ihtimali kabul edemezdi. Yaşadığı sürece, 'Büyük Lider' olduğu sürece, teorik sorunlarda ilk ve son söz onundu.

Bu olay Sibiryall bilim adamının Partiden atılmasıyla, basında aleyhinde yazılar çıkmasıyla; gözden düşürölüp, tutuklanıp hapse tıklmasıyla sona erdi. Böyle bir şey nasıl

1958 yılı Haziran ayında Kremlin'de ve Lenin'in portresinin altında Sovyetler Birliği Başkanı Kruşçev.

1955 yılında Hindistan'a yaptığı ziyaret sırasında Bulganin, Nehru ve Kruşçev

olabilmişti? Adamın bütün yaptığı, bir kitap yazmış olma-
tı. Bu belki kötü, belki yıkıcı bir eserdi. Ama adam bunu
doğrudan doğruya Merkez Komitesi'ne göndermişti; ken-
di görüşüydü bu. Bir Parti üyesi ve İç Savaş emeklisiydi.
Şimdi ise kendisine suçlu damgasını vuruyorlardı. Ne için?
Onlar da bilmiyorlardı nedenini. Bütün bildikleri Stalin'i
kızdırmış olan bir tez yazmış olmasıydı. Eğer Voroşilov ko-
nuyu açmamış olsaydı, adam herkesi bürokratlıkla suçla-
yacak ve geçip gidecekti. Ama iş bu yola dökülünce kendi
hapse tıklandı.

Stalin'in ölümünden sonra adamı serbest bıraktık.
Moskova Komitesi'ne şikâyet etti ve özellikle öfkesini ben-
den çıkarmaya kalktı. Tabii, bu olayda benim rolümün no
olduğunu bilmiyordu. Beni kendi lehine müdahale etmemek
ve eserini takdir etmemekle suçladı. Belki de eseri gerçek-
ten değerliydi. Ama sonuçsuz kaldı. Bu olayda Stalin'in yaz-
dıklarını tutan ve Sibiryallyı batıran sözde bilim adamları,
artık Stalin ölmüş olduğu için tutumlarını değiştirmekte bir
anlam görmediler. Bu adam hakettiği kabulü görmemiştir
belki de, ama ben bunu yargılayamam. Ekonomi, çok uz-
manlık isteyen bir konudur. Uzmanlar okusunlar onun kita-
bını; değerlendirsinler, takdir etsinler ve yerine, rafa koy-
sunlar.

Stalin'in ekonomik yazılarının 'sızması' olayı, Sibirya-
İlinin tutuklanmasıyla sona ermedi. Stalin'i sızıntının benim
büromdan olmadığına inandırmıştım; ama bu kez, o, bunun
Poskrebişev'den olduğu kararına vardı. Poskrebişev, yıllar-
dır Stalin'in yanında çalıştığı için inanılmaz birşeydi bu.
Stalin'in sadık köpeği idi o. Poskrebişev'in resmî bir sırrı
açıklamış olacağına kim inanırdı? Herkes onun kim oldu-
ğunu bildiği ve ondan korktuğu için kimsenin onunla iliş-
kisi olamazdı ki. Aptal bir adam değildi, ama elinde o ka-
dar güç toplamıştı ki bir takım pozlar takınmaya başladı
sonunda. Herkese yüksekten bakar, hele Stalin'in gözün-

den döşen Prezidyum üyelerine hakaret bile ederdi. Sözel geliş, Molotov ile Mikoyan gözden düştükleri zaman pis pis hırlardı onlara. Stalin'e çok yakın olduğu için kimin Stalin'in şüphesi altına düştüğünü hepimizden önce öğrenirdi. Bunun için Poskrebişev'in sırt çevirdiği bir insan yeni bir kurban adayı idi.

Ve şimdi de birdenbire Poskrebişev'den şüphelenmeye başlamıştı Stalin. Söz konusu bütün belgeleri elde edebilecek durumdaydı Poskrebişev. Stalin dikte ettiği zaman o yazmıştı bunları. Stalin düşünürken oturmazdı. Odada yürürken yazdırırdı. Stenograf da kullanmazdı. Daima Poskrebişev'e dikte ederdi, o da ona söylediklerini okurdu. Poskrebişev yanlış bir şey yazmışsa ya da Stalin daha iyi bir deyim bulmuşsa, Poskrebişev hemen gerekli düzeltmeleri yapardı. Stalin'in hakkını vermek isterim burada. Ölüm anına kadar gayet açık ve kesin konuşurdu. Kısa, anlaşılır ve konunun üzerine basan düşünceleri vardı. Stalin'in en büyük meziyetlerinden biri budur. Bu bakımdan Stalin inkâr edilemeyecek ya da küçük görülemeyecek müthiş bir güce sahipti. Stalin'i tanıyan herkes bu yeteneğine hayran kalırdı. Bunun yüzünden biz kendisiyle çalışmaktan gurur duyardık.

Stalin, Poskrebişev'i yerinden atarak başkasını aldı. Stalin bir süre daha yaşamış olsaydı Poskrebişev'in tutuklanıp, hain olarak idam edilmiş olacağına eminim. Stalin'in bu konuda son sözü şu olmuştu:

«Poskrebişev'i gizli yazıları verirken yakaladım. Ondan başka kimse yapamazdı bunu. Gizli dokümanlar onun aracılığıyla sızıyordu dışarı.»

Ne de gizli ama! Stalin'in 'sızdığını' söylediği herşey çoktan basılıp yayınlanmış olursa, ne biçim gizlilik bu?

ONDOKUZUNCU PARTİ KONGRESİ

1952 Ekim'inde Ondokuzuncu Parti Kongresi'ne başkanlık ettiğinde Stalin beş aylık ömrü kalmış yaşlı, hasta bir adamdı. Bu ve bundan sonraki bölümlerde o günlerin havası verilmektedir. Kruşçev burada da, «Gizli Söylev»inde belirttiği gibi, Stalin'in, en yakın arkadaşlarını, eski Politbüro'nun yaşlı üyelerini de içine alacak yeni bir temizlik hareketine başlamak üzere olduğundan söz etmektedir. Fakat Kruşçev bunun sözünü etmekle yetinmektedir. Stalin'in bir takım hareketlerinin gerçek önemini dikkate almamaktadır. Kendisiyle Malenkov arasında gittikçe tehlikeli bir hal alan iktidar ve etki mücadelesine dair birşey söylememektedir. Stalin, sadece yedi dakika konuştuğu halde, bütün Kongre'ye egemendi. Başrolde olanlar, Merkez Komitesi Genel Raporu'nu sunan Malenkov ile Parti Tüzüğü'nün reformu konusunda aynı önemde bir konuşma yapan Kruşçev'di. İki rakip böylece kendilerinden yaşlı olanların üstüne çıkmayı başarabilmişlerdi. Stalin'in bu sıralarda on-

larm ikisini ortak halef olarak ortaya çıkardığı ve aynı zamanda birbirlerine karşı oynattığı ihtimali de kuvvetlidir. Kruşçev'in burada belirtmediği nokta, her ikisinin de konuşmaları sırasında birbirlerini suçlamış olmalarıdır. Malenkov, ad belirtmemekle birlikte sonuçsuz kalan tarım reformları için Kruşçev'e sataşmıştı. Kruşçev de aynı şekilde Parti içinde fesat ve ahlâk bozukluğu için Malenkov'a sataşmıştı.

IUUË. YILINDA Stalin bizi çağırarak bir Parti Kongresi toplamamızı teklif etti. Bu konuda bizi ikna etmesine ihtiyaç yoktu. Onüç yıldanberi Parti Kongresi'nin toplanmamış olmasını inanılmaz birşey olarak görüyorduk zaten. Çoktandır Merkez Komitesi toplantısı da yapılmamıştı. Merkez Komitesi ne politika - yapıcısı ne de danışma organı sıfatıyla toplanabilmişti yıllardır (!). Kısacası, ne genel olarak Parti ne de özel olarak Merkez Komitesi kolektif liderlikte bir rol almamışlardı. Stalin herşeyi kendisi yapar, Merkez Komitesi'ni dikkate bile almaz, Politbüro'yu mühür gibi kullanırdı. Belirli bir tedbir hakkında Politbüro üyelerinin fikrini sormak zahmetine katlanmazdı bile. Kararı kendisi verir, kendisi ilân ederdi.

1952'nin Ekim ayında bir Parti Kongresi toplamaya karar verdik. Stalin gündem ve kimin konuşacağı konusun-

(!) Parti Tüzüğüne göre, üç yılda bir Parti Kongresi yapılmalıydı. Kongrenin görevlerinden biri, yeni bir Merkez Komitesi seçmektir. Sonra bu Komite'den Politbüro, Sekreterlik ve diğer organlara üye seçilirdi. Stalin, 1939'dan beri Kongre toplamadan iktidarını yürütmüş, Merkez Komitesi'ne aldırış etmemiş, Politbiro'ya atamaları kendisi yapmıştır. (2. Ek'e bkz.)

da bir süre bizlere hiçbir şey söylemedi. Hepimiz Stalin'in Genel Raporu kendisi mi sunacağı yoksa bir başkasına mı vereceğini merakla bekliyorduk. Başkasına verecekse, bu kim olacaktı? Eğer kendisi sunmazsa, bunun sağlık durumunun elverişli olmadığı ve uzun saatler boyunca kürsüde ayakta duramayacağı anlamına geleceğini biliyorduk. Pek tabii, raporun metnini delegelere önceden dağıtır ve yüksek sesle okumaya zahmet etmeyebilirdi de.

Sonunda Stalin Kongre gündemini kararlaştırdı ve Genel Raporu okuma işini Malenkov'a verdiğini bildirdi:

«Parti Tüzüğü konusundaki raporu Kruşçev'e, Beş Yıllık Plan konusundaki raporu da Saburov'a verelim,» dedi. Saburov, Devlet Planlama Komisyonu Başkanıydı ('). Stalin bize görevlerimizi bildirdiği zaman bunlar tutanağa da geçirilmişti. Ses çıkarmadan kabullendik görevlerimizi, On dokuzuncu Parti Kongresi gündemi işte böyle hararlaştırılmış ve kabul edilmiştir.

Parti Tüzüğü hakkında bir rapor hazırlama görevini alınca huzurumun kaçtığıı itiraf etmeliyim. Bu görev benim için bir şerefti ama bu konuda herkes tarafından kabul edilecek bir rapor yazmak çok güçtü.

Rapor'un bir taslağını sunduğum zaman diğerlerinin, özellikle Malenkov'u da kendisiyle birlikte sürükleyecek olan Beria'mn buna karşı çıkacağını biliyordum. Nitekim öyle oldu. Stalin raporumu görmedi bile. Malenkov, Beria'nın, benim ve daha bir başkasının bütün raporları gözden geçirmesini ve Beria da benim raporumun çok uzun olduğunda ısrar ederek kısaltılmasını istedi. Birçok yeri kesildikten sonra benim raporum bir saatte okunacak kadar kı-

C¹) Mühendis olan M. Z. Saburov, mesleğinin büyük bir kısmını Devlet Planlama'da geçirmiştir. 1947'de Başbakan Yardımcısı olmuş, 1952'de Merkez Komitesi'ne girmiştir. Ondan sonra hızla yükselmiştir. 1957 yılında Kruşçev'e karşı 'Parti. Aleyhtarı Grup'u desteklediği için başı belâya girmiştir.

şaldı. Bütün örnekler çıkarılmıştı. Ben raporumu destekleyici örneklerle şişirerek bir dereceye kadar Zdanov'u kopya etmiştim. Zdanov Onsekizinci Parti Kongresi'nde (1939'da) Parti Tüzüğüyle ilgili bir rapor vermiş ve burada birçok örnek kullanmıştı. Ben bunların ne derece gerekli olduğunu bilmiyorum; ama, böyle bir raporun onaylandığını görmüş olduğumdan, onu kopya etmeyi düşünmüştüm (').

Her ikisi de Partide Malenkov'dan daha yüksek mevkilerde bulunan Molotov ya da Mikoyan'a Genel Raporu hazırlama işinin neden verilmediğini sorabilirsiniz. Bunlar iyi tanınan, ünlü Parti büyükleriydi. Savaş öncesinde Molotov'u gelecekteki liderimiz ve Stalin'in halefi olarak görürdük» ama savaştan sonra bütün bu düşünceleri kafamızdan silip attık. Ondokuzuncu Parti Kongresi'nden önce ve sonra Stalin, her toplantıda Molotov ve Mikoyan'a saldırırdı. Bu iki adam artık gözden düşmüşlerdi, hayatları tehlikede idi.

Kongre toplandı, raporlar okundu ve tartışma başladı, O sıralarda Partide hüküm süren havaya göre, liderliğin sunduğu raporlardaki tekliflerin tartışılmasının pek faydalı olmayacağıydı. Kongre sona ererken Saburov'un Beş Yıllık Plan'ını tartıştık. Bu bir Parti Kongresi'nce kabul edilen en kötü «Beş Yıllık Plan»dı. Çok kötü hazırlanmış ve çok kötü sunulmuştu. Daha sonra Stalin'in ölümünden sonra onu yerine getirme sorumluluğunu biz yüklenecektik. Plan kabul edilemeyecek kadar kötü olduğundan birtakım değişiklikler yapmaktan başka çaremiz yoktu. Bir kural olarak. Parti Kongresi'nce onaylandıktan sonra herhangi bir evrak üzerinde değişiklik yapmak düşünülemeyecek bir şeydi. Fakat burada özel bir durum vardı: Bu Beş Yıllık Plan'ın bir şeyler getirmeyeceği ortadaydı. Hedeflerinin gerçeğe bir parça olsun yaklaşması için öngörülen değişiklikleri dele-

F) Kruşçev'in mesleğinin en üstün dakikası olan bu anda bu konuşmayı nasıl hazırlamış olduğu baklandaki açıklaması çok ilginçtir.

gelere dağıttığımızı hatırlarım. Kısacası, bize açık olan tek mantıklı yolu seçmiştik.

Kongre'nin sonunda Stalin konuştu. Bu konuşması altı, yedi dakika sürmüştü ancak. Herkes kendisini alkışladı, bir dahi olduğunu filan söyledi. Kürsüden indikten ve oturma ara verildikten sonra Prezidyum dinlenme salonunda toplandığımız zaman Stalin;

«Heyyt, şuna bakın! Hâlâ yapabiliyorum bu işi,» dedi.

Pabucumu yapıyordu! Kürsüde altı, yedi dakika durmayı büyük bir zafer sanıyordu. Şu kadar dakikalık bir konuşmayı bile çok güçlüklerle yapabildiği halde, hâlâ çalışacak gücü var sanıyordu.

Kongre'den sonra Merkez Komitesi toplantısını Stalin açarak, yirmibeş üyeden meydana gelen bir Prezidyum kurulmasını teklif etti. Cebinden bir kâğıt çıkararak birtakım adlar okudu. Bu yeni prezidyumun üyeleri idi. Bu teklif ve liste tartışılmadan kabul edildi. Hepimiz bu demokratik olmayan usullere alışmıştık artık. Stalin birşey teklif ettiği zaman sorgu sual olmazdı. Stalin'den gelen bir 'teklif' bir Tanrı buyruğu idi. İnsan, Tanrı buyruğuna boyun eğer, o kadar. Stalin üye listesini okurken hepimiz olduğumuz yerde kıvranıp duruyorduk. Yirmibeş kişi! Bu kadar kalabalık bir toplulukta çalışmak ve hareket sorunları üstünde karara varmak çok güç olacaktı.

Toplantı sona erince hepimiz birbirimize baktık. Ne olmuştu acaba? Kim hazırlamıştı bu listeyi? Stalin o anda atadığı insanların birçoğunu tanımazdı bile. Önceleri bu yeni Prezidyum'un arkasında Malenkov'un olduğunu ve bunu bizden gizlediğini düşündüğümü itiraf ederim. Sonradan dostça sordum kendisine;

«Bana bak,» dedim. «Bu işe senin elinin karıştığını biliyorum. Fakat bana arada başka akıllar da var gibi geliyor. Stalin de bazı düzeltmeler yaptı değil mi?»

Malenkov; «Yemin ederim ki liste ile bir ilişkim ol-

madı.» dedi. «Ne Stalin benden yardım istedi, ne de ben yeni üyeler üzerine bir tek söz söyledim.»

«Malenkov'un inkârı, işi daha da esrarlı bir hale sokmuştu. Listede Beria'nın Stalin'e kesinlikle öğütlemeyeceği adlar olduğundan Beria'dan şüphelenmiyordum. Ama yine de bir kere sorayım dedim.

«Lavrenti, sen mi soktun Stalin'i bu işe?»

«Hayır. Ben de başta bunu Malenkov'un yaptığını sanıyordum, ama o hiç karışmamış olduğuna yemin ediyor.»

Molotov'la Mikoyan'ın bu işe karışmış olmalarına imkân yoktu. Bulganin de bu konuda birşey bilmiyordu. Hep bunları düşünüyor, sahne arkasındaki adamın kim olduğunu bulmaya çalışıyorduk. Şüphesiz başrol Stalin'deydi, ama ona kim yardım etmişti? Poskrebişev, Stalin'in özel sekreterliğindeydi fakat Malenkov örgütüne danışmadan bu listeyi hazırlayamazdı. O zaman da Malenkov'un haberi olurdu. Malenkov'un örgütünde yıllarca çalışmış insanlar vardı; bunlar Stalin'den gizli talimat almış bile olsalar, gelip Malenkov'a söylerlerdi. Bir çıkmaza saplanmış kalmıştık. Bilmece haline gelmişti liste. Şimdi şimdi bazı belirtilere dayanarak Stalin'in Malenkov'u atlayıp Kaganoviç'in yardımıyla bunu hazırladığını tahmin edebiliyorum. Bazı adlar Parti içinde tanınmamıştı, Stalin'in bunları bilmesine imkân yoktu. Ama Kaganoviç hepsini tanıyordu. Herhalde bunları Stalin'e bildirmiş ve o adlar da böylece listeye geçmişlerdi.

Nasıl bir liderliğimiz olduğunu görüyorsunuz ya? Sözde Stalin, Kongreyi yönetiyor, yeni bir Merkez Komitesi kuruyor ve yeni bir Prezidyum yaratıyordu. Ama gerçekte ne yaptığının pek farkında değildi. Beria ve Malenkov'la bakışlarımızın karşılaştığını hatırlıyorum. Yeni Prezidyum çalışılmayacak kadar kalabalık ve yeni üyeler çok karmaşıktı. Yirmibeş kişi çeşitli niteliklere sahip çeşitli insanlardan meydana geliyordu. Bunların hepsi Partinin güvenine sadık

ve elbette değerli insanlardı. Fakat pek çoğu bu önemde bir işi görmeye hazır değillerdi (').

Stalin, yeni Prezidyum üyeleri listesini okurken Molotov, Mikoyan ve Voroşilov'un da bunların içinde olup olmadığını merak ediyordum. Çok şüpheliydi bu. Bunlar, Stalin'in silkip bir kenara attığı insanlardı. Casus olarak kabul edilip, halk düşmanı ilân edilmeleri tehlikesi başları üzerinde dolaşıyordu. Fakat sonunda onların da adları okununca rahat bir soluk aldım. İyi bir işaretti bu.

Stalin yirmibeş adı teklif ettikten sonra bunun çok kalabalık olacağını belirterek Prezidyum üyeleri arasından bir Büro seçmemizi söyledi (2). Bu tüzüğe uymayan bir teklifti. Ondokuzuncu Parti Kongresi'nde yeni Parti Tüzüğü'nü az önce kabul etmiş ve Prezidyum Bürosu için hiçbir hazırlık yapmamıştık. Tüzüğü hemen ihlâl etmeye başlamıştık bile! Stalin, Büro'nun Prezidyum'dan daha sık toplanacağını ve ortaya çıkacak bütün harekât sorunlarını karara bağlayacağını söyledi. Dokuz kişilik bir Büro teklif etti ve hemen o anda üyeleri tayin etti: Kendisi, Malenkov, Beria, Kruşçev, Voroşilov, Kaganoviç, Saburov, Pervuhin ve Bulganin (3). Molotov ve Mikoyan bu Büro dışında tutulmuş-

(') Bu işlerin içinde olmayanlar için çok küçük olan Politbüro yerine yirmi beş kişilik Prezidyum'un atanması bir sürpriz niteliğinde olabilir. Ama Kruşçev ile Malenkov, bizler kadar bu işlerden uzak mıydılar? Yeni üyelerin ilginç yanları yarısının Malenkov'un yarısının da Kruşçev'in adamları olmasıydı. Bu da bir raslantı değildi tabii. Aday üyelerin arasında, Leningrad olayından sonra ortadan kaybolan A. A. Kosigin ve millî sahnede ilk kez görünen Kruşçev'in himayesindeki L. İ. Breznev'in olması ilgi çekicidir. Stalin ileride eski üyelerini temizliğe tâbi tutacağı en büyük Parti organını, bu hareketini maskelemek için genişletmeye çalışıyordu.

(2) O zamanlar Stalin'in gözde yakınlarından meydana gelen daha küçük bir kabine ya da büro olması ihtimali düşünülüyordu. Fakat bunun kimlerden meydana geldiği bugüne kadar bilinmiyordu.

(3) M. G. Pervuhin sanayide ad yapmış teknokrat bakanlardan biriydi.

lar fakat Voroşilov dahil edilmişti. Voroşilov'un listeye girmesi çok garipti, çünkü Stalin, Molotov ile Mikoyan'ın gölden düşmesinden çok önceleri ondan şüphelenmeye başlamıştı. Molotov'la Mikoyan'ın Büroya alınmamasına üzül-müştüm. Onların da bu organda yer almaları gerektiğine inanıyordum. Stalin, Molotov'la Mikoyan'ın Parti'nin güvenini neden haketmedikleri konusunda toplantıda çok şaşırtıcı ve bulanık bir açıklama yaptı. Onların bazı Batı hükümetlerinin ajanları olarak görüldüklerini söyledi. Mantıksız birşeydi bu. Eğer gerçekten yabancı ajanssalar ve güvenimize lâıyk değilseler, o zaman niçin Merkez Komitesinde ve Prezidyum'da tutuluyorlardı? Ne olursa olsun, Molotov ile Mikoyan hükümetin iktidarı elde tutan grubundan ayrılmış-lardı. Fakat Voroşilov'un Büro'ya alınmasına sevinmiştim. Stalin en sonunda onu İngiliz casusu olarak görmenin yanlışlığını anlamış olduğunu düşünüyordum. Kimin hangi gün hangi emperyalist ülkenin ajanı olarak kabul edileceği ancak Stalin'in pek verimli hayaline bağlıydı.

Ondokuzuncu Parti Kongresi'nden, geniş bir Prezidyum ve yeni bir Prezidyum Bürosu kurulmasından sonra da işlerimiz, yapılan bütün değişikliklere ve düzenlemelere rağmen, eskisi gibi devam ediyordu. Büro'nun dokuz üyesi arasında Stalin, o andaki keyfine göre beş kişi seçti. Stalin'e çağrılmak büyük bir şeref sayılıyordu. Diğer yandan da bir kere çağrıldıktan sonra bir daha çağrılmamak ise kötü bir işaret olarak kabul ediliyordu. Bu beş kişi genellikle Stalin'in kendisi, Malenkov, Beria, Bulganin ve Kruş-çev'di. Kaganoviç ile Voroşilov'u pek seyrek olarak çağırırdı. Molotov ile Mikoyan'ı bir kere bile çağırmamıştı. Gerçekte, Prezidyum hiç toplanmadı. Bütün sorunlar hakkında Büro karar verirdi. Büro ise Stalin'in en yakını olan beş kişiydi. Bütün kararlar, Stalin'in 1.939'dan önce uygu*

Stalin'in son yıllarında hızla yükselmiştir. Parti - Aleyhtarı Grup'un yenilgisinden sonra onun da başı belaya girmiştir.

lamaya koyduğu yöntemlere göre verilirdi. Onsekizinci Parti Kongresi'nden önce Politbüro'nun az çok uyguladığı bir demokratik yöntem vardı. Fakat giderek demokrasi otokrasi haline dönüşmüştü. Onyedinci Parti Kongresi'nde (1934) Merkez Komitesi'ne seçilen ve ta Devrim öncesinden Partimizin kurulması mücadelesi veren bizim 'eskiler' diye adlandırdığımız insanların ortadan kaldırılmasından bu yana Stalin herkese emir yağdırır, konuşma hakkını kimseye kullandırmazdı.

Kollektif liderlik konusunda bu kadar söz yeter.

DOKTORLAR SUİKASTI

1953 yılının Ocak ayında Kremlin doktorlarının Andrey Zdanov ve diğer Sovyet ileri gelenlerini zehirleyerek öldürdükleri iddiası ile tutuklanmaları, Stalin'in son temizlik hareketinin ilk hamlesiydi. Stalin, en yakın iş arkadaşlarından bazılarını, Beria'yı ve —muhtemelen de— Molotov ile Miko-yan'ı ortadan kaldırmayı planlıyordu. Kruş-çev, «Doktorlar Suikastı» diye adlandırılan

bu olay konusunda yeni birşey söylemektedir: Olay, 1952 Ekim'indeki Ondokuzuncu Parti Kongresi'nden daha önce hazırlanmıştı. Yoksa Kruşçev, kendisini Kongre sırasında tedavi eden doktorun suçlanacağını bilemezdi. Eğer bir kronoloji yanlışlığına düşmemişse bunu söylemesi çok kötü bir izlenim uyandırmaktadır. Kruşçev'in bu meşum olaydaki rolü üzerinde şüpheye düşmek gerekir. Kruşçev'e çok yakın olan S. D. İgnatiyev, Devlet Güvenlik Bakanı olarak Beria'nın destekleyicisi Abakumov'un yerine geçmişti. Abakumov, 1952'de Beria'nın güvenlik hizmetlerindeki adamların vahşi bir şekilde temizlemeye girişmişti. Doktorlar aleyhinde delil uydurmak ve onlardan zorla itiraflar koparmak onun göreviydi. (Kruşçev'in kendisinin «Gizli Söylev»inde belirttiği gibi Lidya Timaşuk'un mektubu açıkça uydurmaydı.) Stalin'in ölümünden sonra olay 'yemden ele alındığı'nda bu tertibi ortaya koyan ve İgnatiyev'in sorumlu olduğunu söyleyen Beria olmuştur. Bundan kısa bir süre sonra da Beria —Abakumov da içinde olmak üzere— baş yardımcıları ile tutuklanıp kurşuna dizilmiştir. Kruşçev'e bakılırsa; 1932'de ölümün eşiğine gelmiş İgnatiyev, Kruşçev'in kendi Parti Sekreterliğinde üye olacak kadar kendini toparlamıştır. Kruşçev'in bu olayı anlatış tarzı, dikkati, olayın başka yanlarından ve halen ayrıntıları karanlıkta olan gerçekten uzaklaştırmaya yolaçmaktadır. O, bu olayı Stalin'in doktorlar gibi masum insanlara saldırmaktaki kötülüğünün bir örneği olarak

göstermektedir. Çoğunluta musevi olan talihsiz doktorlar, Kruşçev'in meslektaşlarından bazılarına yöneltlen büyük harekâtın piyonlarından başka birşey değildiler. Bu harekât, Sovyet musevilerini de toptan bir pogrom'da yoketme amacını gütmektedir.

C.

Ü TALİN bir gün bizi Kremlin'e çağırarak, Timaşuk adında bir kadın doktordan gelmiş olan bir mektubu okudu. Kadının mektubunda Zdanov'un, doktorlar kendisine kasten yanlış bir tedavi uyguladıkları için öldüğünü ileri sürüyordu. Eğer bu gerçek ise, korkunç bir alçaklıktı. Doktorlar için hayatı kurtarmak yerine söndürmek tabiata karşı işlenecek en büyük suçtur.

Stalin normal bir insan olsaydı, mektubu okur geçerdi. Psikolojik bozukluklar gösterenler ya da düşmanlarını ortadan kaldırmak isteyenler hep böyle mektuplar gönderirlerdi. Ama Stalin bu tür edebiyata çok düşküncü. Aslında ben bu Timaşuk denilen kadının Stalin'in politikasının bir yarattığı olduğunu düşünüyorum. Stalin hepimize, düşmanlarla sarılı olduğumuz şüphesini ya da herkesi açığa çıkmamış bir hain ya da bir sabatör olarak görmemiz gerektiği düşüncesini yerleştirmişti. Stalin buna «uyanıklılık» diyor ve bir raporun yüzde onu doğru ise hepsine gerçek olarak bakmamız gerektiğini söylüyordu. Fakat Timaşuk'un gibi bir mektupta yüzde on gerçek payı bile bulunamazdı.

Stalin'in uyanıklılık görüşü, dünyamızı, herkesin bir başkasında varolmayan gerçekleri aramaya teşvik edildiği bir tımarhaneye döndürmüştü. Oğul babaya, baba oğula, yoldaş yoldaşa karşı idi. Buna, 'sınıf yakınlaşması' deniyordu. Sınıf çatışmasının ailelerin hem de merhametsizce

bölünmesini Önleyemediğini görüyorum. Sınıf çatışması, ailenin her insanın durumunu belirler. Sınıf çatışmasının aman vermez savaşım severek karşılarım. Bu, Sosyalizmin kurulması ve daha bir iyi geleceğe varmak için gereklidir. Sınıf savaşı bir geçit resmi değil, kanlı, ıstıraplı bir savaştır. Bunu biliyorum. Ben kendim sınıf çatışmasında rol aldım. Kızılordu'nun İç Savaş'ta Mahnovit, Grigorievit, Antonovit ve diğer Beyaz birlik kalıntılarına karşı açtığı kanlı savaşta sınıf yakınlaşmasının ne demek olduğunu anladım. Kuzey Kafkaslar karınca sürüsü gibi eşkiya doluydu: Ben onlarla mücadele için örgütler kurdum. Bir keresinde Siyasal Direktörlük Başkam Furmanov ile bir fotoğrafımız çekilmişti. Ordu siyasal işler bölümündeki silah arkadaşım Vera Şutskina bana bu resimden bir kopya göndermişti. Kendisi şimdi emeklidir. Sağ ve sağlıklı olduğuna çok seviniyorum. Stalin kasaplığı döneminde başını nasıl kurtardığını bilmiyorum. Her neyse, kuzey Kafkaslarda Beyaz Kazak çetelerine karşı çarpışırken Lenin, öngörüsü ile, büyük insanlık göstermiştir. Masum olanlara zarar vermemek için elinden geleni yapmıştır, birinin suçlu olduğunu görünce onu cezalandırmak yerine uslandırmak için her yolu denemiştir. Bir insan kaymışsa, Lenin ona destek olur, olumlu yönlerini güçlendirirdi: Önce adamın olumsuz huylarını ortadan kaldırır sonra yavaş yavaş onu yeni Sosyalist hayat biçiminin kurulması yolunda eylemci çabaya kazandırır. Fakat Leninci dönemi geride bıraktık. Stalinci döneme girdik ve hasta bir adamın mantıksız politikası hepimize korku saldı.

Timaşuk'un mektubuna dönelim: Zdanov'un Kremlin doktorları tarafından tedavi gördüğünü belirtmeliyim. Bu doktorlar, mesleklerinin en iyi ve en güvenilen kişileriydiler. Sovyet tıp dünyasında çok tanınan ve saygı gören kişiler Kremlin hastanesinde görev alabilirlerdi ancak. Fakat bunlar adi suçlular gibi tutuklanmışlar ve hapse tıkmışlardır.

Ölümünden önce Zdanov'un bir süredir sağlığı bozuk

gidiyordu. Hastalığının ne olduğunu bilmiyorum ama dertlerinden biri irade gücünü kaybetmiş olmasıydı, iş içmeye gelince kendini tutmayı beceremiyordu. Onu görmek insana acı verirdi. Zdanov'un hayatının son günlerinde Stalin'in ona içki içmemesi için bağırdığım hatırlarım. Bu çok şaşılacak birşeydi. Çünkü Stalin herkesi içmeye teşvik ederdi aslında. Fakat bizler şarap ya da daha kuvvetli içkiler içerken onu meyve suyu içmeye zorlardı. Stalin'in onu ancak böyle tutabilmesi karşısında evine gidince ne hale düşeceği kolayca tahmin edilebilir. Aynı dert, Şçerbakov'u öldürmüştü. Zdanov'un ölümünü de çabuklaştırdığı söylenebilir.

Şçerbakov'la Zdanov'u aynı düzeyde tutmuyorum. Stalin'in ölümünden sonra aydınlarımızın Leningrad gazetelerini kapattırdığı için Zdanov'a bir gücenme duygusu beslediklerinin farkına vardım. Fakat Zdanov'un ancak Stalin'in emirlerini yerine getirmekte olduğu unutulmamalıdır. Stalin'in kültür politikasının, hele Zdanov aracılığı ile Leningrad şehrine zorladığı kültür politikasının anlamsız ve zalim olduğunu sanıyorum ('). Edebiyat, sanat ve kültürün gelişmesini bir sopa ile ya da emirler yağdırmakla düzenleyemezsiniz. Sanatçıları çok sıkı denetlemeye kalkarsanız fikir çatışması olmaz, bunun sonucunda eleştiri olmayacağı için gerçek de ortaya çıkmaz. Ancak sıkıcı ve faydasız tek örnek bir sanat çıkar meydana. Bu da insanların sanattan faydalanmalarını teşvik edeceği yerde sanata olan ilgilerini zehirler ve öldürür.

Her şeye rağmen Zdanov olayı ile ilgili olan doktorlar tutuklandılar. Bunların arasında V.N. Vinogradov da vardı. Kendisi bir zamanlar Stalin'i tedavi etmişti ki, bu, önemli

(') Burada sözü geçen olay, 1947 - 48'de büyük bir skandal olan ve Zdanov'un, Zdanovşçina adı verilen sanatı temizleme hareketi, dir. Dergiler kapatılmış, yazarlar yazı yazmaktan menedilmişler, ünlü besteciler geçmiş hatalarını itiraf etmişler ve bundan böyle halk kütlesi için beste yapacaklarına söz vermişlerdi.

bir üstünlüktü; çünkü Stalin doktorların kendisini tedavi etmelerine hemen hemen hiç izin vermezdi. Ama Stalin Vinogradov'a acımadı, tutuklatıp dövdürttü. Serbest bıraktıktan sonra Vinogradov'la tanışmıştım. Bir kaç kere bana bakmaya gelmişti. Ünlü bir doktor olan profesör V.K. Vasilenko'yu da tutukladılar. Onu pek tanımazdım ama kendisine çok saygı duyduğum Strazeski'den hakkında çok iyi şeyler duymuştum. Strazeski'yi Kiev'den tanıyordum. Yalnız Sovyet tıp dünyasında değil başka ülkelerde de elde tutulan bir hekimdi. Savaştan sonra Strazeski, Vasilenko'yu ordudan terhis ettirip kendi kliniğine vermemi rica etti. "Vasilenko benim öğrencimdir," demişti. "Kliniğin benden sonra güvendiğim bir ele geçmesini isterim." Strazeski, kliniğini devrimden önce kurmuştu, çok ünlü bir yerdi. Tutuklamalar başladığı zaman Vasilenko Çin'deydi. Derhal geri çağırıldı ve Sovyet sınırını geçer geçmez de zincire vuruldu.

Ondokuzuncu Parti Kongresi'nde Parti tüzüğü konusundaki raporumu sunduktan sonra hastalandığımı hatırlıyorum. Kogre'de raporum tartışılırken ben evden ve bir kaç gün yataktan çıkmadım. Beni muayeneye yaşlı bir doktor geldi. Kalbimi dinlemek için kulağını göğsüme dayadığı anda kendimi çok fena hissettim, ama bu hasta olduğumdan değildi. Sağlığım la bu derece ilgilenen bu yaşlı doktor aleyhindeki delilleri okumuştum ve ne söylersem söyleyeyim, Stalin'in onu harcamasına engel olamayacağımı biliyordum.

Vinogradov, Vasilenko ve diğerlerinin tutuklanmasından sonra Stalin Timaşuk'un mektubunun kopyasını bastırıp dağıttı. Buna Zdanov'u öldürmekle 'böylesine büyük bir suç' işledikleri için halk kitlesini doktorlara karşı kıskırtan bir de not eklemişti kendisi. Doktorları hain olarak suçlayan mektuplar yağmaya başladı bunun arkasından. Stalin'in böyle bir mektubu yayınlatmasının suçun ispat edilmiş olduğu anlamına geldiğine inanan insanlar bu kadar iğrenç

birşeyin meydana gelmiş olmasından ötürü düşüncelerini belirtiyorlardı.

O zamanlar hasta olan Konev, Stalin'e gönderdiği uzun bir mektupta kendisinin de Zdanov'u öldürmekte kullanılan ilaçlarla zehirlenmekte olduğunu yazdı ('). Konev'in mektubu komediyi tamamlamış oldu. Prezidyumun bütün üyeleri Konev'in suçlamasındaki anlamsızlığın farkında idiler, ama Stalin bir konuda karar verip de sorunla uğraşmaya başlayınca yapacak hiçbir şey olmadığından, bunu açıkça konuşmadık. Özel olarak biraraya gelip de konuştuğumuz zaman Konev'in mektubuna çok öfkelendiğimizizi belirttik. Zdanov'u öldürmekle suçlananlar demir parmaklıkların ardına atılmış olduklarından, bu mektup şüpheliler miktarını çoğalttı ve Stalin'in doktorlara olan güvensizliğini körükledi.

Soruşturma başladı. Stalin'in Devlet Güvenlik Bakanı S. D. İgnatiyev'le nasıl konuştuğunu kulaklarımla duydum. İgnatiyev'i tanırdım, hasta bir adamdı. Çok şiddetli bir kalp krizi geçirmişti. Yumuşak, düşünceli ve sevilen bir insandı. Hepimiz onun sağlık durumunu çok iyi biliyorduk. Stalin bizim önümüzde telefon edip adamı fena halde haslardı. Çılgın gibiydi Stalin; İgnatiyev'e bağırıyor, tehdit ediyor, doktorları zincire vurmasını, dövmesini, toz haline getirmesini istiyordu. Doktorların hepsinin suçlarını itiraf etmesine hiç şaşmadım. Kendi kendilerine iftira etmelerinde suçlu bulamam onları. Elimden çok çeşitli insan, namuslu da haini de, devrimcisi de, sabotörü de geçmiş, hepsi de suçlarını itiraf etmişlerdi. Meretskoy'u alalım. Artık ha-

(') İkinci Dünya Savaşı'nın önde gelen bir generali olan Mareşal İ. S. Konev. Sonraları siyasal entrikalara karışma eğilimi göstermiştir. Sovyet Kara Kuvvetleri Başkomutanlığı, Savunma Bakanlığı Birinci Yardımcılığı, Varşova Paktı kuvvetleri Başkomutanlıklarında bulunmuştur. Ondan başka daha iki mareşal, bir general ve bir amiralin de talihsiz doktorlar tarafından zehirlendikleri (fakat ölmedikleri) ileri sürülmüştür.

yatının son demlerini yaşamaktadır. İki büklüm bir halde sakatmış gibi y  r  r sokakta. İngiliz casusu olduğunu itiraf etmişti. Kremlin doktorları da aynı duruma d  ş  r  lm  şlerdi, onlar da itiraf ettiler suçlarım.

İşte «Doktorlar Suikastı» denilen olay böyle çıkmıştır. Utanç verici birşeydi bu. İkinci Dünya Savaşı'nda düşmanı yenmemizden sonra Sovyet aydınları kendilerini toparlamışlar ve dünya çapında   ne kavuşmışlardır. şimdi de aydınlarmız —ya da aralarında olan doktorlarımız— Stalin'in şüphesine kurban gidiyorlardı (').

1902 yılında Makeyevka'da (Donbass'ta bir şehir)   ıkan kolera gösterilerinde bölge doktorları insafsızca d  v  lm  şlerdi. Gençliğimde 1910 yıllarında Donbass'ta bir kolera salgını çıktığını hatırlarım. Babamla benim çalıştığım madende bir çok madenci hastalıktan   l  yordu. Hastalanan madenciler kolera barakalarına kaldırılırdı. Buradan kimse geri dönmezdi. Madenciler arasında doktorların hastaları zehirledikleri söylentisi yayıldı nasılsa. Birisinin kuyuya bir toz attığını gören tanıklar bulundu. Böyle birtakım saçmalıklar işitmiştim o zaman. şimdi de, kendi zamanımızda, aynı kara g   ler başlarını havaya kaldırmış, aydın ve doktor kıyımı açığa çıkmıştı.

(') Stalin'in ölümünden sonra Beria tarafından kurulan bir soruştırma komisyonu doktorları suçsuz bulmuştu. Fakat iki kişi önceki sorgu sırasında ölmüştü.

SVETLANKA

Kruşçev'in, Stalin'in kızı, babası ile ilişkileri ve ev hayatı hakkındaki izlenimleri Svetlana Alliluyeva'nın «**Bir Dosta Yirmi Mektup**» ve «**Yalnızca Bir Yıl**» adlı kitaplarında yazdıkları ile kıyaslanabilir. Bir takım uyuşmazlıklara rağmen, genellikle Svetlana, Kruşçev'in anlattıklarını onaylamaktadır. Buradaki Kruşçev çok iyi ve Stalin de çok kötü olarak gösterilmiştir. Kronoloji her zaman olduğu gibi biraz 'müphem'dir; fakat Svetlana'nın anlattıkları, Kruşçev'in gerek kendi ve gerekse Mikoyan'ın iyi niyetli davranışlarını doğrulamaktadır. Svetlana ile Brajeş Sing için çok önemli olan bir anda Kruşçev devrilmişti. Kosigin ile Suslov, Svetlana'nın evlenmesine ve Brajeş Sing'i ölmek üzere Hindistan'a götürmesine engel olmuşlardı. Brajeş Sing ölüp de cesedinin küllerini Hindistan'a götürmek izni Svetlana'ya verilince, Sovyet otoriteleri onun bir an önce memleketine dönmesi için çaba harcamışlardır. O zamanlar Hindistan'daki Sovyet elçisi olan Benediktov çok korkmuş-

tu. Kendisi bir zamanlar Tarım Bakanlığı yapmış fakat sonra Kruşçev tarafından yerinden alınmıştı. Kruşçev'in Sovyet vatan-daşlarının Moskova'ya geri çağrıldıkları zaman neler umdukları hakkındaki sözleri yeteri kadar açıklayıcıdır.

Ç.

Ü TAUN vahşi karakterli, sert huylu bir insandı; fakat bu vahşiliği kendilerine karşı kaba davrandığı kimselere bir kötülük edeceği anlamına gelmezdi her zaman. Doğuştan vahşi yaradılışıydı. Herkese karşı kaba ve kötü konuşan bir adamdı. Bu kabalığına ben de çok kere maruz kalmışım-dır. Stalin beni severdi. Eğer sevmemiş ya da bana karşı en ufak bir şüphe duymuş olsa; beni canının istediği herhangi bir anda, beğenmediği çok kişiye yaptığı gibi, ortadan kaldırtırdı. Bana kaba davrandıktan sonra çok defa iyi niyetini belirtmiştir. Fakat özür dilemesinden Tanrı korusun insanı! Özür dilemek tabiatına aykırıydı. Onun en yakınlarına bile nasıl hakaret ettiğini anlatan bir hikâye vardır.

Bu olay hayatının son yılında geçmişti. Stalin hepimizi daşa'sına Yeni Yıl'ı kutlamak için çağırmıştı. Büyük bir sevinç duyuyorduk hepimiz. Yeni bir yıl! Başarı ve zaferle geçmiş olan bir yıl daha! Çerezlerle donatılmış sofralar hazırlanmıştı. Çok yiyip çok içtik. Stalin keyifli olduğu için hem içiyor, hem de bizleri içmeye teşvik ediyordu. Hayli şarap içilmişti o gece.

Stalin pikaba Rus ve Gürcü halk havaları plakları koymuştu. Hepimiz birden okumaya başladık. Sonra bir dans plağı koydu, hepimiz dansa kalktık. Aramızda dansetmesini becerebilen bir kişi vardı; Anastas İvanoviç Mikoyan. Bütün adımları 'Lezginka' (bir Kafkas halk dansı) adıymıydı. Sonra Voroşilov da kalkınca biz de dansetmeye başladık.

Ben dansederken ayaklarımı oynatamam. Buz üstünde kayan bir ineğe benzerim. Buna rağmen katıldım aralarına. Kaganoviç de kalktı. O benden pek üstün sayılmazdı. Bulganin'in gençliğinde dansettiği belli oluyordu. Rus temposuyla ayaklarını vurup birşeyler yapmaya çalışıyordu. Stalin de dans etti. Kollarını yana açmış ayaklarını sürüyordu. Onun da hayatında ilk dansedişi olduğu anlaşılıyordu. (O akşam Molotov'un aramızda olmayışı çok fena olmuştu. Şehir danslarını bilen bir o vardı. Aydın bir aile içinde yetişmiş ve üniversite öğrencisi olarak bir çok danslı partilere gitmişti. Müzik sever, hatta keman bile çalardı. Ben bu işin ustası değilim ama benim gözümde Molotov 'mükemmel' dansederdi.)

Toplantı havasının genel olarak iyi olduğunu söyleyebilirim. Bir ara Svetlanka çıktı ortaya. Kendi isteği ile mi yoksa çağırılıp da mı gelmişti bilmiyorum. Kendinden yaşlı bir sürü insanın ortasına girivermişti. Bu ciddi gençkız aramıza gelir gelmez Stalin onu dansetmesi için zorladı. Kızın yorgun olduğunu görüyordum. Dansederken kımıldıyamıyordu âdetâ. Biraz sonra durdu. Ama babası hâlâ ısrar ediyordu. Svetlanka pikabın yanma giderek duvara yaslandı. Stalin onun yanma gidince ben de aralarına karışiverdim. Stalin orada durmuş;

"Haydi Svetlanka, dansa! Ev sahibesi sensin. Dans etmelisin!" diyordu.

Kız; "Dansettim ya, baba. Çok yorgunum," dedi.

Bunu duyan Stalin eli ile saçını kavrayıp çekti kızı. Kızın yüzünün kızardığını, gözlerinin yaşla dolduğunu görüyordum. Üzülmüştüm zavallıya. Stalin, kızının saçından çeke çeke salonun ortasına sürükledi.

İşte bir babanın kızına duyduğu şefkatin belirtisi! Stalin'in Svetlanka'yı çok sevdiğine şüphe yoktu. Vasya'yı da severdi ama onun içkiciliğini ve disiplinsizliğini hep eleştirirdi. Ayrıca Svetlanka örnek bir öğrenciydi. Bir gençkız ola-

rak davranışları kusursuzdu. Onun hakkında kötü birşey işitmemiştir: Stalin kızına çok düşkündü, gurur duyardı ondan. Ama bakın işte, babalık duygularını nasıl gösteriyor du kızına karşı. Svetlanka'yı üzme için bu kadar vahşi davranıyor değildi. Gerçekte onun bu davranışı sevgisinin bir belirtisiydi; fakat kendisine özgü sapık ve vahşi bir sevgi belirtisi!

Daha önce de söylediğim gibi Svetlanka'nın annesi Nadezda Alliluyeva'ya karşı büyük bir saygı beslerdim. O, Stalin'den bambaşka bir yaratılıştaydı. Alçakgönüllülüğünden dolayı her zaman beğenmişimdir onu. Vaysa (Vasi11i) iyi bir çocuktı, akıllı fakat inatçıydı. İçkiye gençliğinde başlamıştı. Düzensiz bir öğrenciydi, Stalin'i çok üzmüştür. Stalin'in onu sürekli olarak kırbaçladığını ve oğlunu gözaltında bulundurmak için Çeka ajanlarını görevlendirdiğini sanıyorum.

Svetlanka ise, bambaşkaydı. Küçücük bir kızken misafir geldiğimizde hep aramızda dolaşır dururdu. Stalin ona 'evsahibesi' derdi; biz de kendisini öyle çağırmaya başlamıştık. Hep bir Ukrayna eteği ile işlemeli bir bluz giyerdi. Şık giyinmiş bir bebeğe benzerdi, kestane rengi saçları, küçük küçük çilleri ile annesini çok andırırdı. 'Evsahibesi' bizim gözlerimizin önünde büyüdü. Biz geldiğimiz zamanlar Stalin'in ona; "Haydi evsahibesi, misafirlerini eğlendir bakalım," dediğini hatırlıyorum. Sonra da bize, "Bana kızdığı zaman, seni gidip aşçıya şikâyet edeceğim" diye kendisini tehdit ettiğini anlattı. Stalin de ona; "Aman acı bana, aşçıya söylersen halim yaman olur sonra!" dermiş.

Stalin'in bir Gürcü olan ilk karısından Yaşa (Yakov) diye bir oğlu daha vardı. Ben kendisini hiç tanımadım. Stalin'in evine gidip gelmeye başladığımda Yaşa pek ender uğrardı oraya.

Karısı ve küçük kızı ile ayrı bir evde oturuyordu. Stalin'in aile yemeklerine geldiği bir iki kere de daima yalnız gelmişti. Karısı ile kızım hiç getirmemiştir.

Nadya bu sırada intihar etti. Pek esrarlı bir ölümdü bu. Nasıl ölmüş olursa olsun, bunun Stalin'in yaptığı birşe/yüzünden olduğu muhakkaktı. Svetlanka da bunu biliyor olmalıydı. Stalin'in, Nadya'yı öldürdüğü söylentileri bile doluşmuştu ortalıkta. Bana daha çok inanılır gibi gelen başka bir söylentiye göre de; Nadya, kadın olarak kendisine edilmiş bir hakaret yüzünden öldürmüştü kendini. Svetlanka'nın annesinin nasıl öldüğü hakkında bazı bilgilere sahip olduğu gerçektir ve bu yüzden çok acı çekmiştir.

Nadya'nın ölümünden sonra Vasya ile Svetlanka'yı Stalin'e gittiğimiz her zaman ortalıkta görürdük. Svetlanka'yı görmeye alışmıştım artık. Ona çok bağılıydım, bir baba şefkati besliyordum. Bir yetime duyulan acımayı duyuyordum kendisine Stalin vahşiydi, çocuklarına hiç dikkat etmez, onlara bir yakınlık göstermezdi. Doğrudan doğruya kaba davranmadığı zamanlar dışında soğuk ve duygusuzdu. Her gittiği yerde başkaları ile olan ilişkilerinde bir hoşnutsuzluk izi bırakırdı. Bir zorba kişiliğine sahipti. Svetlanka'nın babası ile ilişkileri son derecede karmaşıktı. Babası kızını sever, fakat bu sevgisini kaba bir şekilde gösterirdi. Şefkati, kedinin fareye duyduğu şefkatti. Önce bir çocuğun, sonra bir gençkızın, daha sonra da bir kadın ve bir annenin kalbini kırmıştı. Bütün bunlar Svetlanka'nın yavaş yavaş sınırlarının bozulmasına sebep olmuştu. Stalin tatile hep yalnız çıkardı. Çocuklarını hiç birlikte götürmezdi. Bütün çocukların şefkate ihtiyacı vardır, bundan yoksun kalan insan psikolojik bozukluklara uğrar. İşte Svetlanka'nın başına gelen de budur.

Svetlanka'yı büyüten insanların nasıl kişiler olduklarını bilmiyorum. ortalıkta genç bir Gürcü kadını gördüğümü hatırlıyorum. Birisi onun Svetlanka'nın dadısı olduğunu söylemişti. Bunun ne biçim bir dadı olduğunu, nereden geldiğini de hiç bilmiyorum. Onu oraya Beria'nın kendi çıkarları için yerleştirmiş olduğu söylentileri vardı. Günün birinde birdenbire ortadan kayboldu gitti.

Svetlanka, Morozov adında bir adamla evlenmişti. Adı Rus adı olduğu halde kendisi museviydi. Bir süre birlikte yaşadılar. Stalin bu adama tahammül edemezdi. Svetlanka'nın ilk oğlu doğduktan sonra Stalin'in damadını bir daha gördüğünü hiç sanmıyorum. Bu da Svetlanka'yı çok üzmüştü. Savaştan sonra Stalin birdenbire bir musevi düşmanlığı krizine tutuldu. Svetlanka ve Morozov boşandılar. Morozov akıllı bir adamdı. Şimdi iyi bir iktisatçı olduğu ve doktorasını verip iktisat öğretimi yaptığı söylenmektedir. Kısacası iyi ve dürüst bir Sovyet vatandaşıdır.

Stalin, Svetlanka'ya kocasını boşamasını bildirdiği zaman bu konuda Malenkov'a da birşeyler söylemiş olmalıdır. Malenkov'un kızı Volya, babasının arkadaşı Şamberg'in oğlu ile evlenmişti. Şamberg yıllardanberi Malenkov örgütünde çalışmış bir adamdı. Bir gün Malenkov'un kendisine büyük bir saygı beslediğim akıllı bir kadın olan karısı Valeriya Alekseyevna Malenkov'a bana Volya'nın genç Şamberg'den boşandığını ve başka biriyle, sanırım bir mimarla evlendiğini söyledi. İki adamı kıyaslamaya kalkmıyacağım. Bu Volya'nın bileceği bir işti. Fakat bu olay beni çok bozmuştu. İkinci kocasının da iyi bir insan olduğunu kabul ediyorum. Fakat babasının dostu Şamberg'in oğlunu neden öyle birdenbire başından attığına aklım ermiyor. Malenkov musevi düşmanı değildi, bana da hiçbir zaman Stalin'in Malenkov'un kızının musevi ile evli olduğu konusunda herhangi bir şey söylemiş olduğundan söz etmemişti. Fakat eminim, Stalin, Malenkov'a bu konuda doğrudan doğruya birşey söylememişse bile, Malenkov başkalarından Stalin'in Svetlanka'nın musevi kocasından boşanmasını emrettiğini duymuş olmalıdır. Kendi kızına da aynı şeyi yaptırması gerektiğini anlamıştır. Bu olay da o alçaltıcı ve utanç verici musevi düşmanlığı konusunun başka bir belirtisidir. Bu duyguyu Malenkov'a yüklüyor değilim. O, sadece bir uşağın efendisinin önünde nasıl davranması gerekirse öyle

davranmıştır. Stalin, damadının musevî olması dolayısıyla, kızını boşanmaya zorlamıştı, Malenkov da bunu yapacaktı elbet. Genel olarak söylemek gerekirse, Malenkov'un bu çirkin hastalığa yakalanmamış normal, sağlıklı bir insan olduğuna inanıyordum.

Derken Svetlanka ikinci defa evlendi. Zdanov'un oğlu Yun ile evlenmesini isteyen Stalin'di. Yuri, şimdi Rostov Üniversitesi'nin rektörüdür. Onu her zaman sevmişimdir, hâlâ da severim. Akıllı, iyi eğitim görmüş, mantıklı bir insandır. Stalin de onu pek severdi ama nedense Svetlanka sevedemedi. Stalin'in ölümünden sonra boşandılar. Ben bütün bu olup bitenlere çok üzülmüştüm. Herkesin Svetlanka'nın kötü davranışları ve kocalarına olan sadakatsizliği konularında konuşmalarını dinlemekten hiç hoşlanmamıştım. Uzun bir süre tek başına, kocasız yaşadı. Bu gayri tabii birşeydi. İki çocuğu vardı; ilk kocasından bir oğlu ve genç Zdanov'dan bir kızı. Babasının iktidarını kötüye kullandığı konusundaki açıklamalar da kendisini çok sarsmıştı.

Sonraları Mikoyan bana Svetlanka'nın öğüt vermesi için kendisine başvurduğunu anlatmıştı. Hintli bir gazeteci olan Brajeş Sing ile evlenmek istiyordu. Mikoyan'a bu adamı sevdiğini açıklamıştı. Adam kendisinden yaşlıydı ama, Svetlanka onu uzun zamandır tanıyormuş, iyi bir insan, iyi bir komünistmiş. Mikoyan bana;

“Bu konuda senin fikrinin ne olduğunu anlamamı istedi,” dedi.

Benim fikrimi sormasına şaşırmıştım. Bence bu kendi bileceği bir işti. Mikoyan'a;

“Adamı değerli buluyorsa, evlensin,” dedim. “Kendi seçti nasıl olsa. Neye karar verirse versin biz karışmaya-cağız. Eğer gerçekten adamı seviyorsa, onun Sovyet vatan-daşı olmaması bir engel teşkil etmez. Kendi kararım kendisi versin.”

Böylece evlendi Sing ile. Ben memnundum. Svetlanka’nırı kendi hayatını yaşamasını istiyordum.

Ve en sonra da bardağı taşıran son damla geldi: Üçüncü kocasının ölümü ve cenaze töreni.

Svetlanka’dan bu kadar uzun söz etmem onun şimdi çok talihsiz olduğundandır. Onun kocasının vatanına kocasını gömmek üzere gittikten sonra geri dönmeyeceğini öğrendiğim zaman, bunun burjuva gazeteciler tarafından uydurulmuş bir iftira olduğunu düşündüm. İlk bir kaç gün buna inanmak istemiyordum, fakat sonra bunun doğru olduğuna dair kesin bilgiler aldım. Bu adımı atmaya nasıl karar verebildiğini bilemiyorum. Vatanını ve çocuklarını arkada bırakmıştı. Sovyet hayat biçiminin düşmanlarına dedikodu yapma fırsatı vermiş ve adının, Stalin’in kızının adının, ülkemize zararlı olan Sosyalizm düşmanlarının ağzına düşmesine yol açmıştı. Bir Sovyet vatandaşının bunu yapması affedilmez birşeydi. Buna rağmen Svetlanka’ya çok acıyorum. Onu ve kaderini hatırladığım zamanlar aklıma hep Nekrasov’un mısraları geliyor (‘):

**Ormandaki açıklığı görünce gözlerine yaş doluyor
Hep orada yetişen çam ağaçlarını hatırlıyor.**

Svetlanka’yı hatırlayınca benim de gözlerim yaşla doluyor. Böyle bir sona vardığı için çok üzülüyorum. Hayatının ilk günündenberi kaderi çok karmaşıktı, bir gün bile yüzü gülmemiştir. Bunlar, yaptığı işin suçluluğunu örtmez ama yine de ona kızmaktan çok acıyorum.

Svetlanka’nın yazdığı kitabı okumadım, yalnız bazı bölümlerini radyoda dinledim. Batı dünyası, kitabın işine gelen bölümlerini yayınlıyor radyoda. Belki de dinlediğim bölümler kitabının karakteristik bölümleri değildi, ama en azından garip bir etki yapıyordu dinleyicinin üstünde. San-

(‘) Bu mısra Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış şair N. A. Nekrasov’un ‘Şaşa’ adlı şiirinden alınmıştır.

ki bir ruhi bunalım sırasında yazılmış şeylerdi bunlar. Söz-gelişi, dînine çok bağlı olduğunu ve sık sık istavroz işareti yaptığını yazıyor. Svetlanka'nın hiçbir zaman gerçekten din-dar olduğuna inanmıyorum. Garip, hatta hasta bir yanı var kitabının. Bizim toplumumuzda yetişen bir Sovyet vatanda-şısı nasıl yazar bunları?

Batı ya kaçması, çok yanlış bir hareketti. Bu, haklı gösterilemez. Fakat olayın bir de başka yanı vardır. Svet-lanka budalaca bir iş yaptı, ama kendisine de çok budalaca ve kaba hareketler yapılmıştı. Anlaşıldığına göre; kocası-nın cenaze töreninden sonra bizim Yeni Delhi'deki elçiliği-mize gitmiş. Hindistan elçimiz Benediktov'du. Kendisini ta-nırdım. Çok sınırlı düşünen bir adamdır. Svetlanka bir kaç ay Hindistan'da kalmak istediğini söyleyince, Benediktov, ona derhal Scvyetler Birliği'ne dönmesini öğütlemiş. Buda-laca bir hareketti bu. Bir Sovyet elçisi bir Sovyet Vatanda-şının derhal memleketine dönmesini öğütlerse, bu o kişi-nin şüpheli olduğunu gösterir. Svetlanka bu konudaki huy-larımızı çok iyi bilirdi. Kendisine güvenilmediğini hemen anlamıştır. Bu öğüdün kendi iyiliği için verilmediğini bili-yordu. Bu, ancak siyasal güvensizliği belirtmekte ve sonu-nun kötü olacağını kendisine anlatmaktaydı ve en sağlam bir insanı bile sarsacak kötü ve küçültücü bir taktikti. Svet-lanka da pek sağlam bir insan değildi. Sağlam olmadığı ki-tabında yazdıklarından belli zaten. Kadın ruhsal dengesini kaybedip yabancılardan yardım aramak zorunda kaldı so-nunda. Onun kaçıışı, bir Sovyet vatandaşına saygı ve an-layış gösterilecek yerde polis tedbirleri almaya kalkışan in-sanların suçudur biraz da.

Ne yapılabilirdi? Bana kalırsa eğer kendisine karşı başka türlü davranılmış olsaydı, bu olay meydana gelmiye-cekti. Elçiliğe gidip de bir iki ay Hindistan'da kalmak iste-diğini söylediği zaman kendisine verilecek cevap çok ba-sitti:

“Svetlana İosifovna, sadece üç ay mı? Bir yıllık, hatta iki üç yıllık bir vize alın. Vize alınca istediğiniz kadar kalırsınız burada. Vatanınıza dönmeye hazır olduğunuz zaman da dönersiniz.” Eğer kadına seçme özgürlüğü tanınmış olsaydı morali yükselecekti. Ona bu şekilde davranmış olsalardı eminim eğer kitabını yazmış ise yayınlamıyacak ya da tamamen yeni baştan yazacaktı. Fakat ona şüphe altında olduğunu gösterir şekilde davrandılar. Akıllı bir kadın olduğu için işin içyüzünü hemen anladı ve dosdoğru Amerikan elçisine gitti. O yolla da İsviçre’ye, oradan da Amerika’ya gitti. Vatanı ile bağlarını tümünden kopardı. Oğlundan, kızından, dostlarından ömrünün sonuna kadar ayrılmış oldu. Bildiği herşeyi kaybetmiş oldu. Sovyet vatandaş olarak hayatı böylece sona erdi. Çok ama çok üzüntü verici bir şey bu! Acıyorum Svetlanka ya. Uzun yıllardan beri adı Svetlana İosifovna olduğu halde ben alıştığımdan hâlâ Svetlanka diyorum kendisine.

Benim düşündüğüm şekilde hareket etseydik ve Svetlanka hâlâ Hindistan’dan dönmemiş olsaydı, ne olurdu? Bu da kötü birşey olurdu; ama, şimdiki durumla kıyaslanamazdı bile. Svetlanka’nın başına gelenler beni çok üzüyor, fakat yine de henüz herşeyin kaybolmamış olduğunu düşünüyorum. Hâlâ geri dönebilir. Çocuklarına dönmek arzusu daha güçlü çıkabilir. Kendisine bir fırsat daha tanımak gerek. Geri gelmek istiyorsa gelebileceğini ve Amerika’ya giderken gösterdiği zayıflığın kendi aleyhine kullanılmayacağını bilmesi gerekir. Yaptığı iş için Svetlanka’yı affetmiyorum; ona yardım edecek yerde, onu bu sürgün hayatının çamuruna kendini atması için itenleri de affetmemekteyim.

STALİN'LE BAYRAM VE TATİL GÜNLERİ

Bu bölüm konusunda söylenecek çok şey yoktur. Artık çökmekte olan bir diktatörün canlı ve korkunç bir tablosu çizilmektedir. Kruşçev de dahil olmak üzere bütün çevresinin iki yüzlülüğü açıkça belirtilmektedir. Kruşçev'in bu sıralarda Malenkov'la ölesiye bir mücadeleye girdiği unutulmamalıdır. Bu tablonun gerçekliğinden şüphe eden herkes Yugoslav Milovan Djilas'm «Stalin'-le Konuşmalar» adlı kitabını okumalıdır. Djilas, burada 1947 yılında Stalin'i 'en yakınları' ve mareşalleri arasında anlatmaktadır:

"Mermerli ve yaldızlı saray salonlarından çirkin, kısa boylu bir adam geçerken önünde herkes iki tarafa çekilerek yol açtılar; dalkavukları ağzından çıkan tek bîr sözü kaçırmamak için peşinden seğirtirlerken hayran bakışlar izliyordu kendisini. O ise, kendinden ve yaptığı işlerden emin, bunları hiç önemsememekteydi. Ülkesi harabeye dönmüş, halkı aç ve bitkindi. Fakat zafer ve votkadan sarhoş olmuş şişman mareşalleri

ve orduları daha şimdiden Avrupa'nın yarısını çizmeleri altında çiğnemişlerdi. İkinci raundda diğer yarısını da çiğneyeceklerinden emindi. Tarihin en zalim ve en despot kişisi olduğunu biliyordu. Ama bu onu hiç üzmüyordu, çünkü o tarihin emrini yerine getirdiğine inanıyordu."

Stalin'in çalışma biçiminin Djilas tarafından yapılan bu tasviri Kruşçev'inkine uymaktadır. 1947'de, Stalin, hâlâ güçlü ve aşırı derecede güvenliydi. Kruşçev, onu son döneminde de göstermektedir. Attila yapılı bu adamın ihtiyarlığında yozlaşması, kendisini yoketmelerinden önce en yakın iş arkadaşlarını yoketmek için planlar kurması, kendi mutfağının yemeğini yemekten korkması, fakat yine de çevresindekilerin yüreğine korku salabilmesi! Kruşçev'in de aralarında olduğu bu iş arkadaşları zamanın adaletsizliği karşısında seslerini çıkarmayı tercih etmişlerdir.

Q

'-TALİN'le son yıllarımız epey güç geçmişti. Hükümet âdeta iş yapamaz olmuştu. Stalin her zaman yanında bulundurduğu küçük bir grup toplamıştı. Bir de, uzun süre davet etmediği ve böylece cezalandırdığı bir ikinci grubu daha vardı. Hepimiz bir gün bir grupta ertesi gün diğer grupta bulabilirdik kendimizi. Ondokuzuncu Parti Kongresi'nden sonra Stalin yeni Prezidyum üyeleri arasından çeşitli konuları incelemek üzere komisyonlar kurdu. Uygulamaya gelince, herkes kendi başına bırakıldığı için bu komisyonların hiçbirinden bir iş çıkmadı. Onları yöneten, yol gösteren

bir organ yoktu. Kendilerine öze! bir görev de verilmediği için komisyonlar inceleyecekleri konuları kendileri seçtiler. Orkestradaki her üye kendi aletini canı istediği zaman çalışıyordu; ortada bir şef yoktu.

Büro toplantılarına genellikle şu şekilde katılırdık: Resmî toplantı diye birşey yoktu. Stalin, o zamanlar oturduğu daşa'sından şehre iniyorsa bizi Merkez Komitesi Sekreterliği aracılığıyla çağırırdı. Ya Kremlin'deki çalışma odasında ya da çoğunlukla Kremlin'in sinema salonunda toplanırdık. Bir süre filim seyrederek ve filim aralarında çeşitli şeyler konuşurduk. Stalin öğle uykusundan akşam yedi sekiz sularında kalkar ve Kremlin'e gelirdi. Biz kendisini Kremlin'de karşılardık. Oynatılacak filimleri kendi seçerdi. Çoğu Batı'dan gelen filimlerdi bunlar. Bir kısmı da Amerikan filmiydi. Stalin, özellikle kovboy filimlerine bayılırdı. Bu tür filimlere küfür eder, ideolojik değerlerini verir fakat hemen yenilerini ısmarlardı. Filimlerin altında yazıları olmadığı için Sinema Bakanı İ.İ. Boşakov söylenenleri yüksek sesle çevirirdi rusçaya. Bolşakov her dilden çevirirdi. Gerçekte bu dillerin hiçbirini bilmezdi ama. Kendisine önceden filmin konusu anlatılır, oturur bunları ezberler ve sonra da filim oynarken 'çevirirdi'. Onun çevirileri hakkında hepimiz hele Beria, çok alay ederdik. Bolşakov ya konuyu karıştırır, ya da filimde gördüklerini anlatmaya kalkardı: "İşte şimdi odadan çıkıyor... Şimdi sokakta yürüyor," diye. O zaman Beria ona yardıma koşardı, "Bak, bak! Koşmaya başladı. İşte şimdi koşuyor" derdi.

Stalin, Kremlin'den başka bir yerde sinemaya gitmezdi. Kremlin salonunun makinesi de daha o zamandan eskimiş bir modeldi. Salon, sinema salonunun olması gerektiğinden çok uzundu. Alman, İngiliz, Fransız, Amerikan ve daha bir sürü ülke filmi seyrederdik. Çok geniş bir filim arşivi vardı. Doğrusunu söylemek gerekirse, bu filimlerden pek hoşlanmazdık. Bir keresinde kasvetli, kötü bir tarihî

filim gördüğümüzü hatırlıyorum. Olay, İngiltere'de geçiyordu. Hindistan'dan Londra'ya bir hazine nakledilecekti; denizlerde ise İngiliz gemilerini soyup, denizcilerini öldüren İspanyol korsanları kum gibi kaynıyordu. Hâzineyi nakletmek zamanı gelince İngilizler hapishanelerden birinde yatan bir korsan kaptanı hatırladılar. Bu çok usta ve yürekli, gözünü budaktan sakınmaz bir korsandı. Korsan kaptan bu işi ancak kendisine mürettebatını hapiste yatan korsanlar arasından seçmek izni verilirse bu işi yüklenebileceğini söyledi. İngilizler kabul ettiler. Ona bir gemi verdiler, adam Hindistan'a gidip hâzineyi yükledi. Geri dönerken korsan mürettebatını teker teker elemeye başladı. Usulü şu idi; Kabinesinde başı ucuna sırf hatırlatmak maksadıyla ortadan ilk kaldıracığı arkadaşının resmini asıyordu. Adamı öldürüp cesedini denize attıktan sonra resmi indiriyor, sırada bekliyen bir başkasının resmini koyuyordu. Sanırım sonunda kaptanın kendisi ortadan kaldırılmıştı. Bunun gerçek bir hikâye olduğunu söylüyorlardı. Biz filmi seyredip kaptanın hilesini gördüğümüz zaman, Stalin'in çevresindeki insanların da ne kadar sık ortadan yok olduklarını hatırladık. Aklımızda hep bir düşünce kovalıyordu bizi: «Halk düşmanları da bu yolda öldürülmüyor muydular?»

Bir kural olarak filim bitince Stalin; "Haydi gidelim, birşeyler atıştıralım," derdi. Saat gecenin birine gelmiş olurdu. Bizler henüz acıkmazdık. Ertesi gün hepimizin işi olduğu için yatmak isterdik. Ama Stalin'in sabah bir çalışma zorunluğu yoktu, bizi de düşünmezdi. Herkes karnının aç olduğunu söylerdi Stalin'in teklifi üzerine. Bu açlığı söylemek bir 'refleks' halini almıştı bizlerde. Arabalarımıza biner, Stalin'in daşa'sına giderdik. Beria ile Malenkov, Stalin'in arabasına binerler; biz de diğerlerine dağılırdık. Ben genellikle Bulganin'le birlikte giderdim. Kremlin'den Moskova Nehrine kadar ara yollardan geçerek giderdik. Stalin'in arabasındakilere; "Niçin ana yoldan gitmediniz de ara sokaklara saptınız?" diye sorardım.

“Bize sorma. Gececeğimiz sokakları Stalin kararlaştırdı,” diye cevap verirlerdi. Anlaşılan Stalin elindeki Moskova planına göre her seferinde ayrı bir yolu izleyerek gidiyordu daşa'sına. Hangi yoldan gideceğini önceden koruyucularına bile bildirmezdi. Hayatına kastetmek isteyen düşmanlarına karşı tedbir aldığını anlamak için çok kurnaz olmak gerekmezdi. O günlerde Kremlin'den içeri kimse sokulmazdı. Sinema salonunun bulunduğu bina Stalin'le birlikte gelenler dışında herkese kapalıydı.

Stalin'in daşa'sına girerken birbirimize kapıdaki kilitlerin her gün biraz daha artmakta olduğunu fısıldardık. Kapıda asılı bir sürü kilitten başka bir de barikat kurulmuştu. Bunlardan ayrı olarak daşa'nın çevresi iki duvarla çevriliydi, duvarların arasında da kurt köpekleri dolaşırdı. Sonradan bir takım elektrikli alarm tertibatları da yerleştirilmişti. Böylece herşey güvenlik altındaydı. Durumu dolayısıyla Stalin, Sovyet rejiminin düşmanları için iştah açıcı bir hedefti. Bu bir şaka konusu değildi ve aldığı tedbirler yerindeydi fakat bizlerin kendilerimiz için bu tedbirleri almaya kalkışmamız, tehlikeli olurdu şüphesiz.

Daşa'ya vardığımız zaman 'oturum' devam ederdi; tabii buna oturum adı verilebilirse. Bu çalışma düzeni, eğer böyle adlandırabilirseniz, savaşın bitiminden Stalin'in ölümüne kadar böyle sürdü. Ne Merkez Komitesi ne Politbüro ne de Prezidyum Bürosu düzenli bir şekilde çalışmadı. Fakat Stalin'in iç grubu ile devamlı toplantıları saat gibi işliyordu. Bizi iki üç gün çağırmasa, kendisinin hasta falan olduğunu düşünürdük.

Yalnızlık kendisine müthiş acı veriyordu. Her zaman çevresinde insanlar olmasını isterdi. Sabahları uyanınca hemen telefonla bizleri arar; ya sinemaya çağırır ya da sırf kendisiyle biraz daha uzun konuşmamız için iki dakikada bitecek bir söze başlayıp, konuşmayı uzatır da uzatırdı. Bizim için boş vakit geçirmekten başka birşey değildi bu.

Arasıra Devlet ve Parti sorunlarının karara bağlandığı doğrudur ama zamanımızın pek azını harcardık bu konularda. En önemli şey, Stalin'in yalnızlık çekmemesi için onun zamanını doldurmaktır. Yalnızlık, Stalin'i çökertir, onu korkutturdu.

Sadece yalnızlıktan ve daşa'sına giderken yolda suikasta uğramaktan değil, başka şeylerden de korkardı. Birlikte yemek yerken, başkası tatmadan tek bir yiyeceğe el sürmezdi. Kendisine yıllarca hizmet eden ve çok sadık oldukları şüphesiz olan hizmetçilerine bile güvenmezdi. Aslına bakılırsa hiç kimseye güvenmezdi. Yemeğe gittiğimiz zamanlar hep sevdiği yemekleri hazırlatırdı, aşçıları çok usta kimselerdi. Şahane yemeklerdi bunlar. Fakat yemeğe başlamanın da belirli bir töreni vardı: Stalin'in bir şey yemek istediğini kabul edelim; herkesin önüne önceden tması için birer tabak konurdu.

Stalin, "Bak, Nikita ringa balığı! Tattın mı?" diye sorardı.

"Ah, unuttum!" derdim ben. Onun o şeyi yemek istediğini fakat korktuğunu anlardım. Önce bir iki lokma alırdım, sonra da o yemeye başlardı.

Az sonra, "Aa! Bakın, tavuk da varmış" derdi. Bunu çok severdi. Kendisi tuzsuz yerdı. Ben önce Stalin'inkini tattıktan sonra o yerdı önündeki yemeği. Her yemekte böyleydi bu. Her yemeğin zehirli olup olmadığını önce deneyecek olan özel bir tadıcısı vardı.

Stalin'in sofrasında aramızda tadıcılık görevini yüklenmeyen tek insan Beria idi. Bizim yediğimiz yemekleri yemediği için bu görev dışında kalmıştı. Stalin'in sofrasına bile Beria yemeklerini kendi daşa'sından getirirdi. Stalin'in yaşlı hizmetçisi Matriona Petrovna, Beria'ya hizmet ederken, kalın sesi ile, "Yoldaş Beria, işte otun geldi," demeyi âdet haline getirmişti. Hepimiz kahkahalarla gülerdik bu söze. Tıpkı Orta Asya'dakiler gibi Beria gerçekten de

hep sebze yer, yemeklerini ağzına parmağı ile tıktırırđı. Arada sırada çatal kullandığı olurdu ama çoğunlukla eli ile yerdi.

Korkunç şeylerdi bu yemekler. Evlerimize sabahın erken saatlerinde kahvaltı vakti döner, hemen de işlerimizin başına giderdik. Ben hep öğle saatlarında biraz kestirirdim. Çünkü arada uyumazsanız ve akşam Stalin yine yemeğe çağırırsa, sofrada uyuklama tehlikesi vardı. Stalin'in sofrasında uyuyanların sonu da kötü olurdu doğrusu. Sık sık ciddi içki yarışları da yapılırdı. Stalin'in içme temposuna ayak uyduramayan Beria, Malenkov ve Mikoyan'ın hizmetçiye kadehlerine içki yerine renkli su doldurması talimatını verdiklerini hatırlarım.

Savaş öncesinden beri Stalin'in sofrasında aşırı içme huyu vardı. Şçerbakov ile Zdanov ölümlerinden önce bu kötü huyun en önde gelenleri ve ilk kurbanlarıydılar. Bir keresinde Şçerbakov, Beria, Malenkov ve Mikoyan'ın şarap yerine boyalı su içtiklerini açıklayacak kadar kendinden geçmişti. Stalin kandırılmış olduğunu anlayınca kıyameti kopardı. Hepimiz Şçerbakov'dan öğreniyorduk ama birşey söyleyemiyorduk elbette. Sonunda kendini öldürünceye kadar da içti. Alkole olan aşırı düşkünlüğünden değildi bu içmesi, Stalin'in çevresindekilerin sarhoş olup masanın altında sızmasını görmekten hoşlandığını bilmesindendi. Daha başka türlü söylemek gerekirse; Stalin, çevresindekilerin çok biçimsiz hatta utandırıcı duruma düşmelerini seyretmeye bayılırdı. Her ne sebeple ise başkalarının küçük düşmelerini çok komik bulurdu. Bir keresinde yüksek Parti şahsiyetleri arasında beni 'Gopak' (bir Ukrayna halk dansı) oynamak zorunda bıraktığını hatırlarım. Diz çöküp ayaklarımı ileri doğru uzatmam gerekiyordu ki benim yapımda bir insan için bu pek kolay bir iş değildi. Fakat ben hem bu hareketi yaptım hem de yüzüme neşeli bir ifade vermeye gayret ettim. Sonradan Anastas İvanoviç Mikoyan'a

dediğim gibi; “Stalin dans et derse, akıllı bir insan kalkar, danseder.”

Bu sonsuz ve can sıkıcı yemekler süresince, Stalin, hikâyeler anlatarak bizi ağırlardı. İlk sürgüne gidişini anlatmasını hiç unutmam. Bu olay niçin bu kadar içkiye düşkün olduğunu da anlatmaktadır. Vologda Bölgesinde bir yere gönderilmişti. Siyasi ve adi suçluların çoğunun gönderildiği bir sürgün bölgesi idi burası. Stalin, “Adi suçlular arasında iyi kimseler vardı,” diye anlatmıştı. “Ben çoğunlukla bunların yanında dururdum. Şehrin meyhanelerini tek tek dolaşırdık. Kimin cebinde bir iki ruble varsa çıkarır, pencereden patrona gösterir ve son meteliğimize kadar içerdik. Bir gün ben öderdim içki parasını, ertesi gün bir diğeri; başka bir gün bir üçüncüsü. Bu suçlular tam bu toprağın adamlarıydılar. Siyasal suçlular arasında bir sürü döneke vardı. Bunlar, bir yoldaşlar mahkemesi kurmuşlar ve beni de adi suçlularla içtiğim için yargılamışlardı bile. Onlarla içki içmeyi suç sayıyorlardı.”

Bu yoldaşlar mahkemesinin verdiği cezanın ne olduğunu bilmiyorum. Kimse bunu kendisine sormaya cesaret edemezdi. Birbirimize bakmakla yetindik. Ancak sonraları yalnız kaldığımızda, “Gördün mü, gençliğinde bile çok içermiş. Herhalde babasından geçmiştir,” dedik. Stalin bize babasından da söz ederdi. Babası çok içen bir kunduracı imiş. Babasının içki parası bulmak için kemerini bile satmış olduğunu anlatmıştı. Oysa bir Gürcü’nün kemerini satması için çok büyük sıkıntıda olması gerekir. Stalin; “Babam kemerini bir kaç kere sattı hem de,” dedi. “Ben beşikte iken parmağını şarap kadehine daldırıp bana emdirtirdi. Daha beşikteyken içmesini öğretiyordu bana.”

Stalin’in biyografisinde babası hakkında ne yazıldığını bilmiyorum; ama, benim ilk meslek yıllarımda onun babasının basit bir kunduracı, bir işçi olmadığı söylentileri dolaşırdı. Babası en azından on işçi çalıştıran bir atelye sa-

hibiymiş. O günlerde bu büyük bir teşebbüs sayılırdı. Eğer bu söz temizlik hareketi sırasında Stalin'den bir başkası için yayılmış olsaydı, o kişi kemiklerini çatırdatacak bir sorguya çekilirdi. Devrimden sonra kimse insanın geçmişine pek meraklı değildi. Eğer işçi olmayan bir aileden gelmiş olduğunuz anlaşılırsa, ikinci sınıf vatandaş sayılırdınız. Bu anlaşılır bir davranıştır. İşçi sınıfı, toplumumuzun en devrimci ve en dengeli sınıfıdır. Bütün tarih boyunca diğer sınıfların yükünü omuzlarında taşımıştır. Bundan ötürü, proletarya dışındaki bütün diğer sınıflara karşı halkın tutumu eleştirici ve ihtiyatlıydı.

İşte Stalin'in anlattığı hikâyelere bir örnek daha:

“Bir gün kış günü, tüfeğimi alıp Yenisey Nehri'ni kayakla geçerek avlanmaya çıkmıştım. Oniki verst (sekiz mil) kadar gittikten sonra bir ağaç dalma konmuş keklikler görmüştüm. Doğrusunu söylemek gerekirse onların keklik olduğunu bilmiyordum. Ben bunları daha önce de avlamıştım, ama, daha çok otlar arasında bulunduklarını sanıyordum. Neyse, yaşayan öğrenir demişler. Yakına gelince ateşe başladım. Ağaçta yirmi dört kuş, tüfeğimde de on iki kurşun vardı. On ikisini öldürdüm. Gerisi kımıldamadan dalda oturuyorlardı. Kurşun almak için dönmeye karar verdim. Gittim, yeni kurşun aldım, döndüm. Kuşlar hâlâ yerlerinde duruyorlardı.”

Ben sözünü kesip; “Ne demek istiyorsun, hâlâ orada oturuyorlardı demekle?” diye sordum.

“Ne diyorsam onu. Hâlâ dalın üstündeydiler.”

Beria hikâyesine devam etmesi için kışkırttı Stalin'i. “Kalan on iki kekliği de öldürdüm. Bir ip alıp bir ucunu belime bir ucunu kuşlara bağladım, eve kadar ardımdan sürükledim.”

Yemekten sonra gitmeye hazırlanıp ellerimizi yıkar-ken hepimiz hiddetten tepiniyorduk. Bir kış günü on iki verst gitmiş, on iki keklik vurmuş, sonra eve dönmüş, kurşun alıp

gelmiş, on iki kuş daha vurmuş ve sonra tekrar eve dönmüş; kırk sekiz verst ederdi bu! Hem de kayakla! Beria, “Yahu Kafkasyalı bir adam, hem de hayatında kayak yapmaya pek fırsat bulamamış bir adam, bu kadar yolu nasıl gider?” dedi. “Yalan söylüyor mutlaka.”

Elbette, yalan söylüyordu. Hiçbirimizin şüphesi yoktu bundan. Stalin'in yalan söyleme gereğini neden duyduğunu söyleyebilmek güçtü. Onu iteleyen şeyin ne olduğunu bilmiyorum. Bu eğlendirici bir yalandı, bir zararı dokunmazdı. Ama bazan ciddi konuşmalarında da yalan söylediği olurdu. Tüfek atışındaki ustalığına gelince, kendi gözümle nasıl bir nişancı olduğunu görmüştüm. O kim, yirmi dört'kurşunda yirmi dört kuş vurmak kim. Bir gün daşa'sında yemek yerken silahını alıp bahçedeki kırlangıçları kovmaya kalkışmıştı. Sonunda yapabildiği tek şey Çeka'cı koruyucularından birini yaralamak oldu. Bir başka seferinde tüfeği ile oynarken, silah birden patlamıştı da, Mikoyan ölümünden güç-belâ kurtulmuştu. Kurşun toprağa saplanmış, Mikoyan'ın ve masanın üstü kırılan taş parçaları ile dolmuştu. Kimse birşey dememişti, ama, hepimiz çok korkmuştuk.

Stalin'le bir sofrada oturmaktan daha kötü birşey de onunla birlikte tatile çıkmaktı. Onunla yemek yemek ya da tatile çıkmak büyük bir şerefti aslında. Fakat çok büyük bir bedeni yorgunluktu da. Bunun ne büyük bir sıkıntı olduğu, ilişkileri sürdürmek için ne nahoş şeylere katlanılmak zorunda olunduğu tahmin edilemez. Arakadaşça ilişkileri daima dışa vurarak göstermek gerekiyordu. Bu fedakârlığı yapmanız lazımdı. Fakat bu sıkıntılara katlanmanın mükâfatları ve faydaları da vardı. İnsanın kendi çıkarına kullanabileceği ve kendi amaçları için faydalı sonuçlar çıkaracağı konuşmalar olurdu.

Moskova'da çalışmaya başladıktan sonra Stalin tatil için Kafkasya'ya gittiği zamanlar sık sık beni de davet ederdi. Bu davetler hep yalnız kalmaktan korktuğu içindi. Özel-

likle beni çok sevmiş olmalıydı ki, tatile çıkmadan önce bana telefon eder; "Haydi güneye gidelim. Senin de bir tatile ihtiyacın var," derdi.

"Pekâlâ, ben de geliyorum," derdim. Gerçekte gitmeyi tercih ederdim fakat bunu söylemek düşünülemez bir şeydi. Her seferinde gider ve belamı çekerdim. Bir keresinde tam bir ay tatil yaptık. Beni kendi odasının yanına yerleştirdi. Bir işkenceydi bu. Bütün zamanımı yanında, sofrada geçirirdim. Kurban olarak ben seçildiğim zamanlar Beria, "Konuya başka türlü bak; nasıl olsa biri gidecek, ha sen ha başkası, ne çıkar?" diye beni teselli ederdi.

Stalin, çoğunlukla tatile Soçi'ye gider ve eski zamanların hatırı için Voroşilov'un da oraya gelmesine izin verirdi. Voroşilov, Savunma Komiserliği sırasında ve henüz Stalin'in gözünden düşmeden önce Soçi'de kendisine Yalta'daki Livadia Sarayı'na benzer koskocaman bir daşa yaptırmıştı.

Bir kere ben tek başıma Soçi'ye tatile gitmiştim. Mikoyan da başka bir yerde, zannedersem Suhumi'deydi. Stalin Borzomi'deki evinden telefonla bizi aradı. Borzomi'ye tatile gittiği tek yıldır o yıl. Moskova'da işinin başında olan Beria dahil olmak üzere Kafkasya'da tatilde olan hepimizi yanına çağırdı. Borzomi'de toplandık. Ev büyüktü ama konforsuzdu. Daha önceleri müze olduğu için yatak odası yoktu. Hepimiz bir odada yatıyorduk. Korkunç bir şeydi bu. Her şey için Stalin'e bağlıydık. Bizim onunkinden ayrı bir düzenimiz vardı. O daha uyurken biz kalkar, yürüyüşe çıkardık. Sonra o kalktığı zaman gün resmen başlamış olurdu.

Stalin bir gün bizi çağırarak; «Rakosi (Macar diktatörü) tatil için Kafkasya'ya gelmiş. Telefon edip beriden izin istedi,» dedi. Ne çıkardı bundan? Bu, Rakosi'nin tatil için Kafkasya'ya Ük gelişi değildi ki. Birşev söylemedik ama. «Birisi Rakosi'ye telefon edip buraya gelmesini söylesin,» dedi. Birisi gidip Rakosi'ye telefon etti. Stalin; «Ra-

kosi benim Kafkasya'da olduğumu nasıl bilebiliyor?» diye sordu bundan sonra. «Anlaşılan ortada kendisine bunları haber veren bir örgüt var. Ona böyle şeylere başvurması söylenmeli.» Demek Rakosi de şüpheliler listesine girmişti! Demek o da bir ajandı! Aslında Rakosi'nin Stalin'in nerede olduğunu öğrenmesi işten bile değildi. Merkez Komite Sekreterliği'ne telefon edip sormuş olsa; Stalin'in Kafkasya'da tatile gittiğini söylerlerdi kendisine. Bütün yapacağı ve herhalde yaptığı da buydu.

Rakosi gelip soframıza katıldı. Bir keresinde, epey içtikten sonra; «Ne oluyor burada?» dedi. «Nedir bu ayyaşlık?»

Rakosi doğru söylüyordu. Onun haklı olduğunu biliyorduk ama biz davranışımızı haklı gösterecek birer neden bulmuştuk. Hiçbirimiz böyle yaşamak istemiyorduk. Hepimiz Stalin'in iradesinin kurbanlarıydık. Buna rağmen Rakosi'nin sözlerinden alındık.

Beria, Stalin'e Rakosi'nin bize ayyaş sürüsü dediğini söyledi. Stalin; «Görürüz bakalım,» diye cevap verdi. O gece yemeğe oturur oturmaz Stalin, Rakosi'yi içirmeye başladı. İki üç şişe şampanya ile sayısız kadeh şarap doldurdu adamın önüne. Rakosi'nin dayanamayıp öleceğinden korkmaya başlamıştım. Fakat, neyse kurtardı kendini. Ertesi sabah da kalkıp gitti. Stalin'in bütün gün keyfi yerindeydi; «Gördünüz mü ne duruma soktum Rakosi'yi?» diye gülüyordu.

Stalin, Borzomi'de bir süre kaldı; Mikoyan ile beni de arkadaşlık etmek için yanında tuttu. Sonunda elinden kurtulup kendi tatil yerlerimize döndük.

Kafkasya'da iken çocukluğundan tanıdığı yaşlı Gürcülerini evine davet ederdi. Özellikle çok düşkün olduğu ihtiyar bir demiryolu işçisini hatırlıyorum. Görünüşe bakılırsa iyi ve namuslu bir adamdı, komünistti. Stalin'e, Gürcüstan'daki gençliğin kötü durumunu anlatırdı. Öğrenimlerini bitiren gençler Gürcüstan'da iş bulamıyorlar, memleketlerini

terketmek de istemiyorlar. Ya boş boş geziyorlar ya da karaborsacılık yapıyorlardı. Gürcüstan konusunda en ufak bir bilgisi olan her insan bunları bilirdi. Ama bütün bunlar Stalin'e yeni geliyordu. Sonraları bana; «Gürcüstan'da neler oluyormuş biliyor musun? Gençler ya boşta geziyor ya da karaborsacılık yapıyorlarmış. İğrenç birşey!» demişti.

Gürcüstan'ın 'patronu' Beria idi. Uzun yıllardan beri Gürcüstan Merkez Komitesi Sekreterliği'ni yapıyordu. Stalin'in doğum yeri hakkında Stalin'e bilgi veren tek insan oydu. Beria, Gürcüstan'ın gerçek durumunu şimdiye kadar Stalin'den saklamasını bilmişti fakat şimdi esen yel, Stalin'in hiddetini körüklemek için yeter de artardı bile. Gürcüstan'da savaşılmaması gereken birtakım bozukluklar ve eksiklikler olduğu şüphesizdi, fakat ben bunların Gürcülerin suçu olduğunu kabul edemem. Ortadaki sorunlar Gürcüstan'daki yaşama şartlarından ileri geliyordu. Gürcüstan, Sovyetler Birliği'nin cennetidir. İklimi ılık, üzüm ve narenciye için idealdir. İnsancıl yanları da pek çoktur. Tabii olarak sınırlı bir geçmişe sahip bir Gürcünün memleketinden ayrılması güçtür. Fırsatçılar için de imkân çoktur burada. Bununla birlikte Gürcüstan'ın bu tür unsurları arasında yaygın olan bu kötü huy aynı şartlarda yaşayan diğer halklar için de geçerlidir. Benim gardiyanlarımdan bile, «Gürcüler her tarafa dalbudak salmışlar, karaborsacılık yapıyorlar,» diye yakındıklarını duydum. Ruslar da Gürcüstan'da yaşamış olsalardı, onların da aynen davranacaklarını söylerim ben de.

Elbette fazladan bir para kazanmak için insanda daima bir dürtü vardır. Bu, karaborsacılığın temel nedenidir. Bu bir milliyet sorunu değil, hayat gerçeğidir. Eğer Gürcüler sebze karaborsacılığı yapıyorlarsa Devlet bu sebzeleri serlerde yetiştirmeli ve karaborsacıların bu malları Gürcüstan'dan Moskova'ya nakledip yüksek fiyatlarla sat-

malarını önlemelidir. Devlet teşebbüslerince yetiştirilirse bunlar çok daha ucuza malolurlar. Gayri kanuni ticaretin arkası kesildikten sonra bütün Gürcüler yükselir ve Moskova'daki Gürcüler karaborsacı namlarından kurtulurlar. Fakat Stalin böyle bir yapıcı ve mantıklı çözümü hiçbir zaman kabul etmemiştir. Gürcüstan'daki karaborsacılığı önlemenin yolunun İdarî tedbirler olduğunu düşünmüştür. Bu ise halkın tutuklanması ve sürgüne gönderilmesi idi.

İÇ ÇEVREDE KORKU VE FESAT

Kruşçev, bu bölümde Stalin'in kinciliği ve ruh hastalığı üstüne birkaç örnek daha vermektedir. Fakat burada ve bütün kitapta eksik olan, Stalin'in Churchill ve Roosevelt'le ilgili olarak tartışmasına ve kendi tutumunu öne sürmesine imkân veren nitelikleri konusundaki bilgidir. Belki de bu konuda otorite olarak ancak Molotov söz söyleyebilir. Stalin'in 'en yakın iş arkadaşları' arasında sürekli olarak dönen fesat dolabına da değinilmektedir.

Ç

VJ TALIN'in tatilini Afon'da geçirdiği sırada yer alan bir olayı hatırlıyorum. Tatil için bir yere gitmediğine göre, bu, 1951 ya da 1952 yılında olmuştur. Stalin tatile çıkmayınca, kimse de çıkamazdı. Afon'dayken Stalin beni Soçi'den, Anastas İvanoviç Mikoyan'ı da Suhumi'den çağırttı. Bir gün biz evin çevresinde dolaşırken Stalin kapıya çıktı. Bizi görmemişti galiba. Kendi kendine; «Bittim artık ben,» dedi. «Hiç kimseye, hatta kendime bile güvenmiyorum artık.»

Bu şaşırtıcı bir itiraftı. İnsanlara güvenmediğini biz çoktandır görüyorduk ama şimdi bunu kendisi ağız ile itiraf ediyordu. Ülkesinin kaderi konusunda karar veren, dünyanın kaderini etkileyen bir insandan böyle bir sözün çıkabileceğini düşünebilir misiniz? İnsanlara güvenmemek başka bir şeydir; hatta hakkıdır bu onun, ancak aşırı güvensizliği ciddi bir psikolojik durum olmadığını göstermemiş olsa idi. Ama bir insanın güvenmediği herkesi ortadan yoketmeye kalkışması, bambaşka birşeydir.

Stalin'in çevresinde olan bizler hep geçici insanlardık. Bir dereceye kadar bize güvendiği sürece yaşayıp çalışabilirdik. Fakat size karşı tavır takınmaya başladığı andan itibaren, güvensizlik kadehi taşana kadar gözlerini üstünüzden ayırmazdı. Artık bu dünyadan göçmüş olanların arasında yerinizi alma sıranız geldi demektir. Onunla çalışan ve Parti adına Parti saflarında onunla birlikte mücadele eden herkes için, bu, böyleydi. Stalin'in en sadık silah arkadaşları olan bu insanların çoğu 'tasfiye' edilmişlerdi. Kamenev ve Zinoviev anlatmak istediğim şeyin iyi birer örnekleridir. Devrimden hemen sonraki dönemde Stalin'le Troçki arasında nasıl bir ilişki olduğunu bilmiyorum. Ölümünden önce yazdığı «Vasiyetname»sinde Lenin, Troçki'nin hiçbir zaman Marksist olmadığını, Stalin'in ise gerçek bir Marksist olmak için gereken niteliklere sahip olduğunu

söylemektedir ('). Fakat Lenin, Stalin'in hoşgörüsüz ve kin- ci olduğunu da söylemiştir. 1951 yılında Afon'da Stalin'in bunu kabul etmesi bize, ülkeyi ve Partiyi yönettiği yıllar- da oynanan dramın nedenlerini gizleyen perdeyi aralama imkânı vermişti. Stalin iktidarı uzun, çok uzun bir zaman sürmüştür. İktidarda olduğu sürece pek çok namuslu ve masum insan canından olmuştur.

Ölümünden önceki günlerde genellikle bir grup ha- linde giderdik Stalin'e; Beria, Malenkov, Bulganin ve ben. Bulganin, iç çevrenin bu yemek oturumlarında her zaman bulunmazdı. Yıllar geçtikçe Stalin'in bedenen olduğu ka- dar zihnen de zayıfladığını görüyorduk. Bu, özellikle olay- ları hatırlamamasından ve hafızasını kaybedişinden belli oluyordu. Sağlıklı ve ayık olduğu zamanlar hâlâ eski güç- lü lider'di, fakat son hızla çöküşe doğru gidiyordu. Bir ke- re Bulganin'e dönüp birşeyler söylemek istediğini fakat adını hatırlamadığını hatırlıyorum. Dik dik yüzüne bakarak; «Bana bak, adın neydi senin?» diye sormuştu.

«Bulganin.»

«Tabii, tabii! Buganin. Ben de Bulganin diyecektim zaten.»

Böyle birşey başına geldiği zaman müthiş sınırları bo- zulurdu. Başkalarının buna dikkat etmelerini istemezdi. Fa- kat bu hafıza kayıpları sık sık oluyor ve onu deliye çeviri- yordu.

Kaganoviç bu toplantılara Bulganin'den bile daha sey- rek katılırdı. Voroşilov ise, hemen hemen hiç davet edil- mezdi. Çok seyrek olarak Voroşilov'un davet edilmeden toplantıya geldiği olurdu, bazan da önceden, geleceğini te- lefonla bildirirdi. Fakat çoğunlukla yoktu ortalıkta. On yıl

['] Bolşevik'lere katılmadan önce Troçki, Menşevik'ti. Eski bir Men- şevik olarak da Lenin'in gözünde gerçek bir Marksist olamazdı, fakat sonradan bu suçunu örtmüştür. Kruşçev'in burada sözünü ettiği 'Vasiyetname'sinde Lenin, Troçki'nin Marksist olmadığını söylemiş değildir.

süre ile Stalin, Vorosilov'un bir İngiliz casusu olduğundan şüphe etmiştir. Hayatının en büyük budalalığı budur (').

İnsanın bu derecede aşırılığa varması için diğer insanlara ne kadar güvensizlik duyması gerektiğini doğrusu aklım kesmiyor. Stalin uzun ama pek uzun yıllar Vorosilov'la bir arada çalışmış, omuz omza çarpışmıştı. Parti'nin ve işçilerin gözünde Vorosilov'un dürüstlüğü konusunda hiçbir şüphe olamazdı. Savunma Halk Komiseri olarak görevini değerlendirmek, bundan ayrı tutulacak birşeydir. Vorosilov bu görevinde hazırlıksız, dikkatsiz ve tembeldi. Fakat aslında sadık ve namusluydu. Stalin'in toplantılarımızdan birinde birdenbire öfkelenip; «Bu Vorosilov da Büroya girmeyi nasıl becerebildi?» diye sorduğunu hatırlarım.

Biz; «Kendi kendine girmedir. Sen seçtirmiştin,» diye cevap verdik. Sonraları Beria ve Malenkov'la başbaşa verip Stalin'in böyle birşeyi nasıl sorabildiğini düşünmüştük.

Kaganoviç, Vorosilov'dan daha az çarpıcı bir insan olduğu halde çalışkanlık konusunda bir fırtınaydı âdeta. Elinden geldiği ve gücü yettiği kadar çalışırdı. Kendine hiç acımaz, zaman diye birşey düşünmezdi. Mesleğinde fırsatçıydı, ama, bu başka bir konudur. Ben onun çalışma biçiminden söz ediyorum.

Bir gün benim yanımda Stalin'in, Molotov hakkındaki şüphelerini açıkladığını hatırlıyorum. Stalin'in aklına Molotov'un Amerikan emperyalizminin bir ajanı olduğu düşüncesi takıldığı zaman güneyde —galiba Afon'da— idik. Bu suçlamanın dayanağı neydi? Molotov Amerika'da iken Washington'dan New York'a trenle gitmişti. Stalin, Molotov'un trenle yolculuk ettiğine bakarak özel bir vagonu olduğuna hükmetmişti. Eğer özel bir vagonu var idi ise, bunu alacak

t¹) Sori yıllardaki inancı ne olursa olsun, Stalin'in 1943 yılından itibaren, en eski dostlarından biri olan Vorosilov'un İngiliz casusu olduğunu düşünmüş olması pek akla yakın gelmemektedir.

parayı nereden bulmuştu? Demek, Molotov kendini Amerikalılara satmış olmalıydı. Stalin'e, Molotov'un bir vagon sahibi olamayacağını anlattık. Birleşik Devletler'de bütün vagonların özel demiryolu şirketlerine ait olduğu için kimsenin vagon satın alamayacağını söyledik. Buna rağmen Stalin o zamanlar Birleşmiş Milletler'de çalışan Vişinski'ye (1930'lardaki açık mahkemelerin baş savcısı) bir telgraf göndererek Molotov'un Amerika'daki faaliyetleri hakkında mümkün olan herşeyi öğrenip kendisine iletmesini bildirdi. Molotov'un, A.B.D.'de özel bir vagonu var mıydı? Pek tabii ki, Vişinski hemen böyle birşeyin olmadığını ve olamayacağını söyledi. Bu olayı, Stalin'in son yıllarda zihninde nasıl bir bulutlanma olduğu ve o zamanlar liderlik havasının ne durumda bulunduğunu belirtmek için anlattım.

Daha önce de söylediğim gibi, Stalin'in şüpheleri yüzünden Molotov ile Mikoyan Ondokuzuncu Parti Kongresinden sonra bir kenara atılmışlardı. Hepimiz onların sonundan endişe duyuyorduk. Stalin'in onları Büro'ya almakla aleyhlerinde birşeyler düşündüğünü biliyorduk. Özellikle ben onların iç çevreden atılmış olmalarına çok üzül-müştüm. Her ikisine de saygım vardı. Molotov'u, hele dış politika işlerinde, çok tecrübeli olarak tanırdım. Benim önümdeyken sık sık dış politika konuları üzerinde konuşur ve bu konularda bilgili, mantıklı ve söz sahibi olduğunu ispat ederdi. Bundan dolayı görevinden alınmasının liderlik işlerinin niteliğini etkileyeceğinden korkuyordum. Anastas İvanoviç Mikoyan'ı da severdim. Onun da dışişleri konusundaki, hele dış ticaret konusundaki yargılarına değer verirdim.

Ondokuzuncu Parti Kongresi'nden sonra Mikoyan'la Molotov, eski uygulamayı sürdürerek, biz Stalin'de iken oraya gelmekte devam ettiler. Stalin'e telefon edip izin almak zahmetinde bulunmuyorlardı. Stalin'in Kremlin'de ya da daşa'sında bulunduğunu öğrenirler ve birdenbire kapıyı

çalıp gelirlerdi. Her zaman kabul edilirdi ama Stalin'in onları görmekten hoşlanmadığı da açıkça belli idi. Sadece Parti ve liderlikteki durumlarını değil, canlarını da kurtarmak istedikleri için Stalin'e yakın olmaya çalışırlardı. Yaşamak istiyorlardı. Stalin'in güvenini yeniden kazanmak istiyorlardı. Onların içinde bulundukları tehlikeyi gördüğünden, bütünü ile onların safındaydım.

Stalin günün birinde, «Artık bu ikisinin buralara gelmesini istemiyorum,» dedi. Adamlarına bundan böyle Mikoyan ile Molotov'a kendisinin nerede olduğunu söylemelerini emretti. Daha sonra Molotov'la Mikoyan, Beria, Malenkov ve benimle bir görüşme yaptılar. Stalin'in onlara karşı tutumunu yumuşatmaya çalışmaya karar verdik. Stalin Kremlin sinemasına ya da daşa'sına giderken bizimle buluşabilmeleri için kendilerine haber vermeyi de kararlaştırdık. Bundan bir süre sonra sinema salonunda buluştuğumuz zamanlar Molotov'la Mikoyan da oraya geldiler. Stalin adamlarına sorup, onların kendisinin orada bulunduğunu onlardan öğrenmediğini anladı. Sonra da bizim manevralarımızı keşfederek Molotov'la Mikoyan'ın ajanları gibi hareket ettiğimizi öğrendi. Bir gün kıyameti kopardı. Biz ad ad suçlamadıysa da konuşurken hep Malenkov'a bakıyordu. «Biz sinema salonunda toplanacağımız zamanlar Molotov'la Mikoyan'ın da gelmesi için neler yaptığınızı bilmiyorum sanıyorsunuz galiba?» diye bağırdı. «Kesin artık bunları! Onlara nerede olduğumu söylemeyin. Tahammülüm kalmadı artık!»

Israr etmenin faydasız olduğunu gördük. Artık bunda direnmek, hem Mikoyan'la Molotov'a bir fayda sağlamıyacak hem de bizim durumumuzu kötüye götürecekti. Bunu da hiçbirimiz istemiyorduk. Stalin sinirlenmişti. Bu durumda da onunla olan ilişkilerimizin bir anda kötüye döneceğini hesaba katmak zorundaydınız. Bu konuyu bir daha ele almadan durumun gelişmesini beklemekten başka çare

yoktu. Eğer Stalin bir süre daha yaşamış olsaydı, Molotov'-la Mikoyan'ın sonlarının kötü olacağına inanıyorum.

Stalin'in hayatının sonlarına doğru Beria'nın onunla olan ilişkisine de değinmek isterim. Savaş süresince Beria her zamankinden daha saldırgan olmuştu. Almanlar önünde biz gerilerken Stalin'in denetimi ve hatta iradesini kaybettiği günlerde Beria, Partinin başına bela kesilmişti. Gittikçe artan etkisini Stalin'in çevresinden anlıyordum. Savaş sırasında Cephe'den Moskova'ya geldiğim zaman Stalin'in çevre'sinin Gürcülerle sarılmış olduğunu farkettim. Stalin'e şiş kebab yapan bir Kafkasyalı aşçı vardı. Tümgeneral rütbesine getirilmişti. Moskova'ya her gelişimde bu adamın göğsünün madalyalarla, kordelalarla gittikçe donandığını farkediyordum. Herhalde bunları şiş kebab yapmadaki ustalığı için alıyor olmalıydı. Bir keresinde aşçının madalyalarına gözümü diktiğimi görünce, Stalin, ters ters bakmıştı bana. O benim ne düşündüğümü, ben onun ne düşündüğünü biliyorduk; ama ikimiz de hiçbir şey söylemedik. Aşçısını madalyalarla süsleyip ortalıkta dolaştırmasının tahkir edici olduğunu herkes görüyor ama, söylemek hiçbir şeye yaramayacağı için kimse ağzını açmıyordu. Tümgeneral aşçıbaşının yanında, Stalin'in mutfağına şarap, şiş kebab için kuzu ve diğer yiyecekleri tedarik eden bir Gürcü daha vardı. O da savaş sırasında tümgeneralliğe getirilmişti. Cepheden her gelişimde onun da bir iki madalya daha almış olduğunu görürdüm. Benim gibi herkesin bu uygulama karşısında öğrendiğini tahmin ediyorum. Bir keresinde Stalin'in beni mutfak ikmal işlerine bakan tümgeneralin önünde azarladığını hatırlıyorum. O da Stalin ve bizler gibi içip sarhoş olmuştu. Bu adam zaten bizlere uygun bir insan değildi. Soframız için gereken yiyecekleri tedarik etmesine izin vermek başka birşey, aynı sofraya oturmak başka şeydi. Kimse kendisini tanımadığı halde karşısında serbestçe konuşmak zorundaydık. Bana kalırsa, Stalin, savaş sırasında aklını kaybetmeye başlamıştı artık.

Savaşın sonra Beria Politbüro üyesi olunca Stalin, onun gittikçe artan etkisinden endişelenmeye başladı. Bundan da ötesi, Beria'dan korkmaya başlamıştı. O zamanlar bu korkunun nedenlerini bilmiyordum ama sonra Beria'nın milleti tasfiye düzeni açıklanınca bu, açık olarak ortaya çıktı. Stalin'in amaçlarını elde etme araçları Beria'nın elindeydi. Stalin, kendi parmağı ile işaret ettiği birini Beria'nın derhal ortadan kaldırılabildiğini görünce, kendi isteği ile kendi istediği birini de aynı şekilde ortadan yokedeceğini anladı. Beria'nın seçebileceği ilk insanın kendisi olmasından korktu. Şüphesiz Stalin bunu kimseye açık olarak söylememiştir ama ben onun halinden bunu anlayabiliyordum. Savaşın sonra bir akşam Stalin'in sofrasında bu korkusunun şiddetini farkettilim. Birdenbire Stalin kendisine hizmet eden insanlara bakarak, hiddetle:

«Niçin bu kadar Gürcü var benim çevremde?» diye sordu.

Beria derhal korunmaya geçerek:

«Yoldaş Stalin, bunlar senin sadık hizmetçilerindir, hepsi sana yürekten bağlıdır,» dedi.

Stalin daha kızarak:

«Yani Ruslar sadık değiller mi? Ruslar bana yürekten bağlı değil midirler?» diye sordu.

Beria; «Ben onu kastetmedim,» dedi. «Buraya seçilmiş hizmetçilerin hepsinin sadık kişiler olduklarını söylemek istedim.»

Stalin, «Benim onların sadakatine ihtiyacım yok!» diye bağırıldı. «Atın şu adamları dışarı!»

Gürcüler —şişkebab aşçısı ve ikmal subayı da dahil olmak üzere— hemen kovuldular, Beria da dayak yemiş bir insan gibi ayaklarını sürükleyerek odadan dışarı çıktı.

Stalin, Gürcü hizmetçileri atıp yerlerine Rusları alınca, Beria'nın mutfağına sızmasını önlediğini sanıyordu herhalde. Gerçekte Stalin yaşlanmıştı ve Beria'nın ne kadar güçlendiğini göremiyordu. Sözgeliliği, Devlet Güvenliği Ba-

kanı Abakumov Stalin'e raporunu ancak, Beria kendisi rapor verdikten ve talimatını aldıktan sonra verebilirdi. Fakat dediğim gibi Stalin yaşlanmıştı ve olupbitenleri artık anlayamıyordu. Abakumov'un kendi emirlerini yerine getiren zeki bir genç olduğunu sanıyordu, oysa Abakumov, Beria'nın Stalin'in duymak istediği şeyleri öğrenip de kendisine bildirdiği konular üstünde rapor verirdi. Gürcüler ev hizmetinden atıldıktan sonra bile, Beria, Stalin'in maiyetini yönetirdi. Uzun süre Çeka'da çalıştığı için bütün Çeka'cılar tanırdı. Bunların hepsi de Beria'nın gözüne girmeye çalıştıklarından onları kendi amaçları uğrunda kullanmak Beria için çok kolaydı. Bundan dolayı Çeka'cı koruyucusu da içlerinde olmak üzere, Stalin Rus maiyetine bile güvenemezdi.

Stalin'in Beria'dan korktuğu hakkındaki düşüncem, Stalin'in, Mingrelyan olayını ortaya çıkarması ile onaylanmış oldu. 'Komplo' suçlamasının, kendisi de Mingrel olan Beria'yı tasfiye etmek için uydurulmuş olduğuna inanıyorum. Stalin bir emirname yayınlayarak Mingrel'lilerin Türklerle ilişkileri olduğunu ve bunlardan bazılarının siyasal düşünce bakımından onlara yaklaştığını ileri sürdü. Bu suçlama tümünden saçmaydı tabii. Stalin yaşlı ve hasta olduğu için bu planını uygulamada ısrar edemedi. Beria bütün işi kendi lehine çevirerek, kurnazlıkla Stalin'in adamı olduğunu ortaya koyma fırsatını buldu. Gürcüstan Cumhuriyeti-ne ilişkin bir konuya müdahale etmeye hiçbirimiz cesaret edemedik. Beria hayali düşman Mingrelleri cezalandırmak için kendi kendisini Gürcüstan'a gitmekle görevlendirdi. Zavallı adamlar koyun gibi boğazlandılar ('). Pek acı bir tat bıraktı bu olaylar ağızımızda.

(') Gürcüstan'daki sözde bir milliyetçilik hareketinin bastırılması olan Mingrelyan olayının Beria tarafından düzenlendiği Kruşçev'in «Gizli Söylev»inde ima edilmiştir. Gerçekte ise bu, şimdi anlatıldığı gibi, Beria'yı güzden düşürmek için hazırlanmış bir komploydu. Kruşçev'in kendi adamı S. D. Ignatyev tarafından hazırlanmıştı.

Beria'nın küstahlığı arttıkça arttı. Sofrada ortaya bir-şey atar, Stalin bunu reddedince daha sonra aynı şeyi söyleyen biri çıkarsa Beria; «Sana demin de söyledim ya, bu sorunu ortaya çıkarmanın gereği yok,» derdi. Stalin'in buna nasıl katlandığını anlamıyordum. Stalin konuyu ilk reddedenin kendisi olduğunu bile bile, Beria'nın böyle demesine sesini bile çıkarmazdı.

Hiçbir şey Beria olmadan karara bağlanamazdı. Daha önceden Beria'nın desteğini almadan Stalin'e bir rapor bile verilemezdi. Eğer Beria'nın önünde Stalin'e bir rapor verecek olsanız ve Beria ile bunu daha önce görüşmemişseniz, bir takım sorular sorup sizi çelişkilere düşürerek raporunuzu Stalin'in gözleri önünde paramparça ederdi. Bu arada Beria güçlerini de sağlamlaştırıyordu.

Savaşın sonra, durumunun kötüye gitmesine rağmen, Malenkov da güçlerini toparlamaya başlamıştı. Bir keresinde, Stalin, Malenkov'u Merkez Komitesi Sekreterliğinden alıp Orta Asya'ya bile göndermişti. Beria, Malenkov'a yardım elini uzatmış ve tekrar Moskova'ya nakledilmesini sağlamıştı. O günden sonra ikisinin içtikleri su ayrı gitmez oldu. Stalin, sofrasında onlarla, 'o iki haydut' diye alay ederdi. Bu iki 'haydut' arasındaki 'dostluğun' gelişmesini ilgiyle izlemeye başladım. Beria'nın Malenkov'u sevmediğini ve ona saygı duymadığını fakat onu kendi siyasal amaçları için kullandığını görüyordum. Beria bir keresinde bana şunları söylemişti:

«Şu yüreksiz Malenkov var ya, bir keçiden başka bir-şey değil o. İpini sıkı tutmazsan elinden kaçırır. Ama Rustur, işe yarayabilir.» Bu 'işe yarayabiSir'lik Beria'nın Malenkov'la olan dostluğunun anahtarıydı işte (!).

C1) Bu anılarında, Kruşçev, Malenkov'u öyle kişilişsiz bir 'entrikacı' olarak tanıtır ki, bu 'keçi'nin, 1957'de kendisini yerinden etmeye kıl payı kaldığı unutulmaktadır. Şüphesiz 'entrikacı' idi, ama aşırı

Savaş öncesi Moskova örgütünde çalıştıgımızdan beri Malenkov'la dosttum. Boş günlerimizi hep birlikte geçirirdik. Sayfiyedeki daş'larımız birbirine yakındı. Bunun için, savaşta Stalin benden hoşnut değilken, Malenkov'un bana karşı takındığı bütün tavırlara rağmen kendisi ile hiç kavga etmemişizdir.

Bir kere Malenkov'la Stalin'in Soçi'deki tatil evindeydik. Ben Kiev'den, Malenkov da Moskova'dan gelmiştik. Birlikte yürüyüşe çıktığımız bir sırada kendisine:

«Beria'nın sana karşı tutumunun ne olduğunu görmemene şaşıyorum. Bunun ne olduğunu anlamıyor musun?» diye sordum. «Seni saydığını mı sanıyorsun? Bana kalırsa alay ediyor seninle.»

Sesini bile çıkarmadı. Az sonra:

«Anlıyorum,» dedi. «Ama elden ne gelir?»

«Ne mi gelir? Anlaman yeterli. Bugün için birşey yapamıyacağın doğru. Ama onun da zamanı gelecektir.»

Benim endişem gittikçe artıyordu. Stalin hepimizi güç bir duruma sokacak yaşıydı. Stalin'in ölümünü dört gözle bekleyecek yerde bundan korkuyordum. Sonuçlarından korkuyordum bunun. Memleket ne olacaktı? Halk düşmanlarına karşı olan kampanya hakkında hâlâ şüphelerim varsa da, Stalin'e güveniyordum. Bir takım aşırılıkların olduğuna, fakat aslında herşeyin çok iyi yönetildiğine inanıyordum. Stalin'i suçlamak bir yana, onu Partiyi temizlemek ve bu suretle birleştirmiş olmak çabasından dolayı yüceltiyordum bile. Stalin'in öldüğü zaman Beria'nın Parti içinde lider durumuna gelmemesi için elimizden geleni yapmak gerektiğini ta 1940'lardan bu yana düşünüyordum. Yoksa bu Parti'nin sonu demekti. Beria'nın başarısı, Devrim'in kazançlarını kaybetmektir diye düşünüyordum. Be-

derecec'e kurnaz, acımasız ve sertti. Bunlar dışında iyi bir eği. tim görmüş ve iyi yetiştirilmiş olduğu için belki do Kruşçev'i küçümserdi. (3 no.'lu Ek'e bkz.)

nim düşünceme göre, Beria, ülkenin gidişini sosyalizmden kapitalizme çevirebilirdi.

Stalin'in son yıllarında Beria, Stalin hakkındaki saygısız sözlerini açıkça söylemeye başlamıştı. Benden çok Malenkov'la daha serbest konuşurdu; ama, benim önümde bile Stalin için saygısız hatta hakaretti sözler etmekten çekinmezdi. Bu beni çok gücendirir ve dikkate yöneltirdi. Bana kalırsa, Beria'nın Stalin'le ilgili bu saygısız davranışı beni de öyle söyletmek içindi. O zaman Stalin'e gidip beni bir Stalin aleyhtarı ve bir halk düşmanı olarak suçlayacaktı. Fakat ben, Beria'nın ne mal olduğunu bildiğim için hep dip-ler, hiçbir şey söylemezdim. Kulağımı hiç kapamaz, ağzımı da hiç açmazdım. Kendisini teşvik etmediğim halde Beria bu biçimde konuşmaya devam etti. Kendisini tehdit eden hiçbir tehlikenin olmadığından emindi. Benim gidip casusluk yapmıyacağımı da biliyordu. Ben onun Stalin'e benden yakın olduğunu ve bu nedenle biraz daha dikkatsiz olabileceğini kestiriyordum. Beria ile Stalin kavga ettikleri zaman, Beria bunu bir âşık kavgası olarak göstermeye kalkardı. İki Gürcü ancak kendilerini eğlendirmek için kavga ederlerdi. Sonunda hep barışırlardı.

Beria'nın kışkırtma yöntemleri konusunda bu kadar söz yeter. Bu işin ustasıydı. Pis ve entrikalı her işin uzmanıydı. Bunun için onun karşısında daima tetik dururdum. Beni suçlayıp ortadan yokedecek bir fırsat aradığım bilirdim. Aynı numarayı Bulganin'e de yapmaya çalıştı; ama, Bulganin de Beria'nın ne mal olduğunu benim kadar bilirdi. Fakat Beria'nın Kaganoviç'in önünde Stalin aleyhinde tek bir söz bile sarfetmediğine eminim. Beria sadece Kaganoviç'e güvenmemekle kalmayıp şiddetli bir tutkuyla nefret de ederdi ondan.

Stalin'in ölümünün arifesinde genel durum buydu işte.

STALÎN'İN ÖLÜMÜ

1953 yılının Mart ayının 4'ünde Moskova radyosu dünyaya Staiin'in 'Moskova'daki evinde' bir beyin kanaması geçirdiğini haber verdi. Aslında Kruşçev'in burada belirttiği gibi, Stalin, o sırada daşa'smdaydı. Bildirde, Merkez Komitesi ve Bakanlar Konseyi halka 'bu sıkıntılı günlerde, birlik, dayanışma ve ruh sağlamlıklarını' iki katına çıkarmaları çağrısında bulunuyordu. Rus Ortodoks Patriği ve Baş Haham özel âyinler yaptılar. İki gün sonra «Lenin'in silah arkadaşının, onun dehasının ve dâvasının bayraktarının, Sovyetler Birliği ve Komünist Partisi nin akıllı önderi ve öğretmeninin yüreğinin durduğu» haberi, sabah saat dörtte verildi.

Kruşçev'in Stalin'in ölümüne ilişkin anıları aslına uygun olup, Svetlana Alliluyeva'nın «Bir Dosta Yirmi Mektup» adlı kitabında anlatılanlara uymaktadır. Herbirinde de diğerinin anlatmadığı bir ayrıntı bulunmakla birlikte her ikisinin Beria'mn

ölüm yatağı başındaki inanılmaz tutumu hakkındaki görüşleri eştir.

Kruşçev, Beria'mn Devlet Güvenlik Bakanlığı'nı alacağı korkusu üzerinde çok durmaktadır. Bunun nedeni, Beria'nın yıllardan beri gizli polisin başında olmasına rağmen 1946'dan beri resmî bir ünvanınm olmayışydı. Politbüro üyesi olarak İçişleri Bakanlığı (MVD) ve Devlet Güvenliği Bakanlığı (MBG) üzerinde genel denetim hakkı vardı. 1951'de Kruşçev'in dostu S. D. İgnatiyev, MGB'nin başına getirilinceye kadar her iki bakanlığın başında da Beria'nın kendi yetiştirdiği a.damlar bulunmaktaydı. Kruşçev, Beria'nın güvenlik hizmetlerinde çalışan adamları aracılığıyla İgnatiyev'i yerinden uzaklaştırıp, MGB'nin yönetimini ele geçireceğinden korkuyordu. Gerçekte de bu olmuş, fakat uzun sürmemiştir.

Q.

vrALIN, 1953 Şubat'ında kendini pek iyi hissetmiyordu. Bir cumartesi gecesi, Kremlin'de film seyrettikten sonra Malenkov, Beria, Bulganin ve ben, daşa'sına gitmiştik. Her zamanki gibi yemek sabahın saat beşine altısına kadar sürmüştü. Stalin epey içmişti ve keyifliydi. Hasta olduğunu gösterecek en ufak bir belirti bile yoktu. Gitme zamanımız geldiğinde bizi geçirmek üzere kapıya kadar çıktı. Şaka ediyor, parmağını mideme sokuyor, keyfi yerinde olduğu her zamanki gibi bana, Ukrayna aksam ile 'Nikita' diyordu. Bu toplantıdan sonra, yemekte kötü hiçbir şeyin geçmemiş olmasından dolayı eve dönerken hepimiz mutluyduk. Stalin'in yemekleri hep böyle neşeli sonuçlanmazdı doğrusu.

Ertesi gün pazar olduğu için tatildi fakat Stalin'in bizi yine bir toplantıya çağıracağını tahmin ediyordum. Pazar gecesi telefonunu beklediğimden evde yemek yemeyi geciktirdim. Ama sonunda beklemeyip sofraya oturduk. Yemek bitmiş, hâlâ telefon gelmemişti. Stalin'in bizi çağırmadan bir gün geçirebileceğine inanamıyordum. Soyunup yatağa girdiğim vakit saat çok geçti.

Birden telefon çaldı. Malenkov arıyordu:

«Bana bak,» dedi. «Stalin'in daşa'sındaki Çeka'cılar telefon ettiler. Başına birşey gelmiş galiba. Hemen gitsek iyi olur. Beria ile Bulganin'e de haber verdim. Derhal yola çık.»

Hemen arabamı çağırttım. On beş dakika sonra Stalin'in daşa'sına varmıştım. Hepimiz toplanınca Stalin'in odasına girmeden önce nöbetçi subaylarla görüştük. Niçin endişelendiklerini şöyle anlattılar: «Yoldaş Stalin her gece saat onbirde, ya çay ya da yiyecek birşeyler ister. Bu akşam kimseyi çağırmadı.» Çeka'cılar Stalin'e bir bakması için Matriona Petrovna'yı çağırdıklarını söylediler. Matriona uzun yıllardır Stalin'in yanında çalışmış yaşlı bir kadındı. Çok akıllı değildi ama dürüsttü ve Stalin'e çok bağlıydı. Matriona Petrovna odaya girip baktıktan sonra dönüp Çeka'cılara Yoldaş Stalin'in genellikle yattığı büyük odanın yerinde yatıp uyumakta olduğunu söylemiş. Anlaşılan Stalin yatağından kalktığında düşmüşmüş. Çekacılar kendisini kaldırıp yandaki küçük odadaki divanın üstüne yatırmışlar.

Bunları bize anlattıklarında bu kadar biçimsiz bir durumda iken geldiğimizin Stalin'e haber verilmesini uygun bulmadık. Dönüp evlerimize gittik. O gece Malenkov bir kere daha telefon etti: «Yoldaş Stalin'in evindeki çocuklar yine telefon ettiler,» dedi. «Stalin'e birşeyler olduğunu sanıyorlar. Matriona Petrovna derin bir uykuda olduğunu söylemiş ama kontrol için bir daha gönderdiğimizde bunun

pek olağan bir uyku olmadığı anlaşıldı. Bir daha gitsek, iyi olur.»

Malenkov'un diğer Büro üyeleriyle, bir gece önceki yemekte ve daşa'ya ilk gittiğimizde bizimle olmayan Voroşilov ile Kaganoviç'i de haberdar etmesini kararlaştırdık. Doktorları da çağırdık. Bunların arasında Profesör Lukomski'nin de bulunduğunu hatırlıyorum. Nöbetçi subayların odasında toplandıktan sonra Stalin'in divanda uyuduğu odaya girdik. Doktorlara gerekeni yapmalarını ve Stalin'in durumunu tespit etmelerini söyledik. Profesör Lukomski Stalin'e çok dikkatle yaklaştı. Ne düşündüğünü biliyordum. Sanki sıcak bir ütü imiş gibi tuttu Stalin'in elini, titreye titreye. Beria hırçın bir sesle:

«Doktor değil misin? Haydi, doğru dürüst tut şu eli,» dedi.

Profesör Lukomski, Stalin'in sağ kolunu oynatanladığını söyledi. Sol bacağına da felç gelmişti. Konuşamıyordu da. Durumu çok ciddi idi. Kendisini soydular ve genellikle yattığı ve daha havadar olan büyük odaya taşıdılar.

Doktorlar Stalin'in başında devamlı nöbet tutmaya başladılar. Biz de Prezidyum üyeleri arasında yirmi dört saatlik bir nöbet sırası düzenledik. Beria ile Malenkov, Kaganoviç'le Voroşilov, Bulganin'le ben birlikte nöbet tutuyorduk. Bu düzeni kuranın Malenkov ile Beria olduğu belliydi. Onlar kendilerine gündüz nöbetini almışlar, gece nöbetini Bulganin'le bana bırakmışlardı. Çok keyifsizdim. Stalin'f kaybetmekte olmamıza çok üzülüyordum.

Stalin'in durumu kötüydü. Doktorlar böyle bîr hastalıktan artık çalışma hayatına dönülemediğini söylüyorlardı. Yaşayabilecekti belki, ama bir daha çalışamayacaktı. Bu tür hastalıkların uzun sürmediğini ve ölümle sonuçlandığını bildirdiler.

Stalin'i ayağa kaldırmak için elden ne gelirse yaptık. Bilinçsiz olduğunu ve ne durumda bulunduğunu bilmediğini görüyorduk. Fakat doktorlar idrar alırken üstünü ört-

meye çalıştığına dikkat ettim. Herhalde bir rahatsızlık hissediyordu. Bir kere, gündüzün tamamen kendisine geldi. Hâlâ konuşamadığı halde yüzü kı mıldıyordu. Kendisine kaşıkla çorba ve çay veriyorlardı. Sol elini kaldırarak duvardaki birşeyi işaret etti. Dudaklarında da bir gülümseme belirdi. Ne söylemek istediğini anladım ve diğerlerinin buna dikkatini çektim. Duvarda Ogonyok dergisinden kesilmiş bir resim asılıydı ve bir boynuzdan bir kuzuya yem veren küçük bir kızın resmini gösteren bir tablonun kopyasıydı. Stalin de o anda kaşıkla çorba içirildiği için, «Ben de kızın beslediği o kuzunun durumundayım şimdi,» demek istiyordu.

Sonra herbirimizin elini sıkmaya başladı. Sağ eli kı mıldamadığı için sol eliyle sıkıyordu ellerimizi. Bununla duygularını belirtmek istiyordu.

Stalin, hasta yatağına düşer düşmez, Beria, ona karşı beslediği nefreti kusmaya, onunla alay etmeye başlamıştı. Beria'yı dinlemek bile ağır geliyordu insana. Fakat işin ilginç yanı şudur ki; Stalin bu bilinçlenme belirtilerini gösterip de bizde iyileşeceğine dair bir inanç doğunca, Beria hemen önünde diz çöküp Stalin'in elini yakaladı ve öpmeye başladı. Fakat sonra kendini kaybedip gözlerini kapattınca ayağa kalkıp yere tükürdü. İşte gerçek Beria bu idi; sözde hayran olduğu ve hatta taptığı ve şimdi de yüzüne tükürdüğü Stalin'e bile bu kadar haince davranan bir insan.

Bulganin'le birlikte bir akşam gece nöbetine gelmiştik. Zaten günün büyük bir kısmını da orada geçirmiştik. Hem doktorlar orada iken başlarında duruyor, hem de geceleri nöbet tutuyorduk. Bulganin'le diğerlerinden daha çok samimi idim, ona en gizli düşüncelerimi bile açardım. «Nikolay Aleksandroviç, Stalin bu hastalıktan kalkamayacak. Doktorlar yaşamıyacağını söylediler bile,» dedim. «Stalin ölünce nasıl bir durumla karşılaşacağımızı biliyor musun? Beria kendisine hangi mevkii lâıyk görüyor, farkında mısın?»

«Hangisini?»

«Devlet Güvenlik Bakanı olmak isteyecek. Ne olursa olsun, bunu önlemeliyiz. O, bu Bakanlığı ele geçirirse bizim de sonumuz geldi demektir. Bizi ortadan kaldırmak için bu makama gelmek isteyecektir. Eğer önlemezsek, gelecektir de. Onun için ne olursa olsun, ne pahasına olursa olsun, buna engel olmalıyız.»

Bulganin benimle aym fikirde olduğunu söyleyince bundan sonra ne yapmamız gerektiğini tartışmaya başladık.

«Ben Malenkov'la konuşurum,» dedim. «Onun da bizim gibi düşüneceğine eminim. O da birşeylerin yapılması gerektiğini anlamalı. Eğer birşey yapmazsak ve üstelik çok çabuk yapmazsak, Parti için bir felâket olur bu. Beria'nın bizi arkadan vurmasını istemiyorsak da, gerçekte bu iş yalnızca bizi ilgilendirmiyor. İş Beria'ya kalırsa yeniden 1937-38'lere döneriz, hatta daha beter bir hale düşeriz.»

Daha önce söylediğim gibi, Beria'mn gerçek bir komünist olduğu konusunda bile şüphelenmeye başlamıştım. Onun şu ya da bu yolla Parti'ye sızmış olabileceğini sanıyorum. Grişa Kaminski'nin, Beria'mn İhtilâlin ilk yıllarında Bakü'de İngiliz Karşı Haberalma Servisi ajanı olduğu hakkındaki sözlerini hatırlıyordum. Koyun postuna bürünmüş bir kurt olan Beria, Stalin'in güvenini kazanmış, hile ve yalanla yüksek bir mevki elde etmişti.

Bulganin her konuda benimle hemfikirdi. Nöbetimiz sona erince evlerimize döndük. Uzun zamandır uyku uyumamıştım, onun için bir uyku hapı alıp yattım. Daha gözlerimi kapatmamıştım ki telefon çaldı. Malenkov'du. «Hemen gel. Yeni bir kriz geçirdi Stalin. Çabuk gel buraya,» dedi. Derhal arabamı çağırıp yola çıktım. Daşa'ya varınca Stalin'in durumunun gerçekten ağırlaştığını gördüm. Ötekiler de gelmişlerdi. Stalin'in artık ölümün eşiğinde olduğunu görüyorduk. Doktorlar bize Stalin'in ölmek üzere

olduğunu ve can çekişmesini seyrettiklerini söylediler. Birden soluğu kesildi. Bir yerden iri yarı bir adam çıkarak solunum yaptırmaya başladı. Adam Stalin'in göğsünü öyle kuvvetle ovuyordu ki Stalin için üzülmüştüm doğrusu. Onun Stalin üzerinde böyle çalıştığım görmek çok acıydı.

«Bana bakın! Yeter artık,» dedim. «Adamın ölmüş olduğunu görmüyor musunuz? Ne yapmak istiyorsunuz? Diriltemezsiniz ya. Ölmüş işte!»

Bunun üzerine vazgeçtiler. Doğruydu, Stalin ölmüştü.

Stalin'in öldüğü an Beria arabasına atlamış ve çoktan uzaklaşmıştı.

Sekizinci Bölüm

HALEFLİK — SELEFLİK

BERİA'NIN DÜŞÜŞÜNÜN PLANLANMASI

Kruşçev'e bakılırsa bu planlama, Kruşçev, arkadaşları ve Svetlana Alliluyeva, Stalin'in başucunda beklerken hazırlanmaya başlanmıştı. Beria'nın olağan dışı davranışı konusunda da Svetlana ile Kruşçev aynı şeyi anlatmaktadırlar. Her ikisi de, Stalin öldüğü anda otomobilinin getirilmesi için emir verirken Beria'nın yüzünde beliren gülümsemeyi görmüşlerdir. Beria'nın bir an önce Kuntsevo'dan uzaklaşıp güvenlik kuvvetlerinin kontrolünü ele geçirerek en güçlü duruma geçmek istediği açıktır. (Svetlana Alliluyeva'nın o sırada ve daha sonraları Kruşçev'in kendisine karşı davranışları konusunda çok iyi sözler ettiğinin burada belirtilmesi gerekir.) Beria'nın en yüksek

mevkii ele geçirmek istediğinde şüphe yoktur. Bir süre için —Başbakan ve Komünist Partisi Birinci Sekreteri olarak— Stalin'in halefi olarak ortaya çıkan Malenkov da bunu istiyordu. İki adam birbirlerini kullanacaklarını düşünerek geçici bir ittifak kurmuşlardı. Fakat Kruşçev'in de gözü yükseklerdeydi. O an için Malenkov - Beria koalisyonuna boyun eğmişti. Fakat on gün sonra Malenkov Parti Birinci Sekreterliği'ni bırakmak zorunda kaldı. Bu görev altı ay sonra resmen Kruşçev tarafından alınmıştır. Kruşçev'in Beria aleyhindeki komplonun başı olma iddiası, elbet bir gerçektir. Fakat bu olayın onun anlattığı gibi geçmiş olmasından şüphe edilebilir. Kruşçev'den başkaları da Beria'nın emellerini ve iktidarın onun ellerinde toplanmasının doğuracağı tehlikeyi biliyorlardı. Prezidyum üyelerinden ayrı olarak bunların arasında en önemli grubu ordu yüksek komuta heyeti meydana getiriyordu. Bunlar savaş sırasında Stalin'in casusluğunu yapmış olması nedeniyle Malenkov'u da tutmuyorlardı. Pek çoğunun Kruşçev le birlikte çalışmış olduğu mareşallerin burada belirtilenden daha önemli bir rol oynadıkları düşünülebilir. Üstelik ne kadar mantıksız ve tuha.f olsa da Suhumi'de daşa inşası tekliflerinden çok daha ciddi sorunlar olması da gerekir. Beria'nın düşüşünün planlanması, destek aramak için ona buna başvurmaktan ibaret kalmayan bir hareket olmuş olmalıdır. Kruşçev'in Beria'nın tutuklanması ve cezalandırılması hakkında anlattıkları, arasına yabancı komünist

lkelerden gelen ziyaretçilere anlattıklarından çok bambaşka bir şekilde sunulmasına rağmen muhakkak doğrudur.

Q.

U TALİN lmt. Ve o zaman bu ölüm büyük bir facia olarak görünüyordu. Ama ben başımıza bundan daha çok kötü şeylerin geleceğinden korkuyordum. Stalin'in ölümünü herbirimiz başka bir şekilde karşıladık. Bunu kabul etmek bana çok g geldi. Doğruyu söylemek gerekirse, ona bağlı olduğum için değil de bağlı olmama rağmen g geldi bu bana. Yaşlı bir adamdı, uzun zamandır ölüm kendisini bir adım geriden izliyordu. En sonunda, ölümden kaçınılmaz. Herkes doğar, herkes ir. Bir hayat kuralıdır bu. Ben onun ölümünden çok, Stalin'in arkasında bıraktığı Prezidyum'un kuruluşundan ve özellikle Beria'nın kendisine maletmeye çalıştığı yerden tedirgin oluyordum. Çok ciddi karışıklıklar ve hiç de hoş olrpayan sürprizler olacak gibiydi.

Stalin ölür lmez Beria canlanmış, gençleşmiş, sevincinden havalara uçmaya başlamıştı. Kabaca söylemek gerekirse Stalin'in ls daha tabutuna yerleştirilmeden o, yeni görevi için tebrik kabulüne bile başlamıştı. Uzun yıllardır beklediği anın geldiğine inanıyordu. Artık yeryüzünde onu durduracak bir g kalmamıştı. Hiçbir şey ona engel olamazdı. Canının istediğini yapabiliirdi. Otomobilini çağırtıp bizi daşa'da bırakarak şehre dönerken bu düşünceleri yüzünden okunabiliyordu.

Malenkov'un hiçbir zaman kendi başına bir rolü olmadığını, ancak ırac gibi oradan oraya koşturulduğunu biliyordum. Stalin i çevresi ile yaptığı konuşmalar arasında, «Bu Malenkov iyi bir ktip,» derdi. «Bir kararı çok çabuk yazar, kendisine sorumluluklar verilebilir ama ba-

ğimsız bir düşünce ya da hareket yeteneği hiç yoktur.» (') Beria'nın kendisi ile alay ettiğini ve küçük gördüğünü bile bile Malenkov onunla iyi geçinmenin kendi çıkarına olduğunu düşünmüştü. Haklıydı da. Beria'ya bu kadar yakın olması nedeniyle, Stalin'in gözünde bir lider olarak yer alamamışsa da, bir kenara silkilip atılmamıştı. Şimdi Stalin ölmüş olduğuna göre Malenkov, Beria'nın planlarında, bir zamanlar Beria'nın bana itiraf ettiği gibi, 'işe yarayacaktı'.

Stalin'in ölüsü başında beklerken aklımdan geçen düşünceler bunlardı.

Beria gittikten sonra bizler bütün Büro ve Prezidyum üyelerini çağırmaya karar verdik. Onları beklerken Malenkov sinirli sinirli bir aşağı bir yukarı dolaşıp duruyordu. Kendisiyle hemen o an, orada konuşmaya karar verdim. Yanına gidip; «Yegor (Georgi) seninle konuşmak istiyorum,» dedim.

Soğuk bir sesle; «Ne hakkında?» diye sordu.

«Artık Stalin öldüğüne göre konuşacak bazı şeylerimiz var. Şimdi ne yapacağız?»

«Bunda konuşacak ne var? Hepimiz bir araya geldiğimizde konuşuruz. Onun için toplanıyoruz ya.»

Demokratik bir cevaptı bu ama ben işi başka türlü anladım. Bana kalırsa Malenkov daha önce Beria ile konuşmuştu ve birşeyler de kararlaştırılmıştı.

«Pekâlâ,» dedim. «Sonra konuşuruz.»

Herkes daşa'ya gelip Stalin'in öldüğünü gözleriyle gördü. Svetlanka da geldi. Ben kendisini karşılamaya koştum. Çok üzgündü, hemen ağlamaya başladı. Kendimi tutamadım, ben de ağladım. Stalin'in ölümüne gerçekten ve içtenlikle ağladım.

Sadece Stalin için ağlamıyordum. Ülkenin geleceğinin

{') Daha beş ay önce 1952 Ekim'inde Stalin, Malenkov hakkında bu kadar kötü düşünmediğini, onu Ondokuzuncu Parti Kongresi Genel Raporunu hazırlamakla görevlendirerek ispat etmişti.

den, Partinin geleceğinden endişeliydim. Beria'nın herkese liderlik taslamaya başlayacağını tahmin ediyor ve bunun sonun başlangıcı olduğunu biliyordum. Uzun zamandan beri onun komünist olmadığını biliyordum. İstedığı şeyi elde etmek için hiçbir şeyden kaçınmıyacak hilekâr bir fırsatçıydı. İdeolojik bakımdan da komünist olarak görmüyordum kendisini. Beria bir kasap, bir katilden başka birşey değildi.

Toplantıda yeni görevlerin dağıtımı başladı. Beria, Malenkov'un Bakanlar Konseyi Başkanı olmasını teklif etti hemen. Malenkov da o an ayağa kalkarak Beria'nın kendisinin birinci yardımcılığına getirilmesini istedi. Sonra Devlet Güvenliği ve İçişleri Bakanlıklarının tek bir İçişleri Bakanlığı bünyesinde birleştirilmesini ve bunun başına da Beria'nın getirilmesini istedi. Beria için pek alçakgönüllü bir mevkidi bu (1). Ben sesimi çıkarmamıştım. Bulganin'in bu usulsüz harekete müdahale edeceğinden korkuyordum, ama o da sesini çıkarmadı. Diğerlerinin tutumlarının da ne olduğunu görüyordum. Eğer Bulganin'le ben, Beria ile Malenkov'un toplantıyı yönetim şekline itiraz edecek olsaydık, kavgacı olmakla ve Stalin'in cesedi daha soğumadan Parti içinde kavga çıkartmakla suçlanacaktık. İşlerin korktuğum yönde ilerlediğini görüyordum.

Molotov'la Kaganoviç de Beria ile birlikte Başbakan Birinci yardımcılığına aday gösterildiler. Voroşilov ise Şvernik'in yerine Sovyet Prezidyumu Başkanlığı'na (SSCB'nin Cumhurbaşkanı) aday olarak teklif edildi (2). Bu ta-

f1) O kadar da alçakgönüllü değil. Kruşçev daha önceleri korktuğunun bu olduğunu söylemişti. Beria, Bakanlar Konseyi Birinci Başkan Yardımcısı olarak da seçilmişti.

(-) Eskilerden biri o'an N. M. Şvernik, mesleğinin büyük bir kısmını Sovyet işçi sendikaları basında geçirmiştir. SSCB Cumhurbaşkanı esas bakımından törensel bir görevdi. Beria, Kaganoviç ve Molotov'un yanı sıra Bulganin de Bakanlar Konseyi Başkanı

yinlerin hepsinin Beria'nın planına uygun olduğu gözümünden kaçıyordu. Sözgelisi, Voroşilov'u Sovyetler Prezidyumu Başkanlığına getirmekle ileride başlayacağı kasaplık hareketi için kendisine bir destek sağlamış oluyordu. Merkez Komitesi Sekreterliği görevime kendimi daha çok verebilmem için Beria benim Moskova Sekreterliği görevimden affedilmemi de teklif etti. Daha birtakım teklifler yapıldı, adaylar gösterildi. Ondan sonra da Stalin'in ölümünü halka en uygun şekilde nasıl yansıtacağımızı ve nasıl bir cenaze töreni yapacağımızı görüştük (').

İşte Stalin'i böyle kaybetmiş ve hükümeti kendi başımıza yönetmeye böyle başlamıştık.

Hem cenaze töreni sırasında, hem daha sonraları Beria bana saygılı davranıyordu. Bu, beni şaşırtmıştı. Malenkov'la dostça ilişkilerini kesmediği halde benimle de aynı biçimde bir ilişki kurmaya başlamıştı. Beria ile Malenkov Kremlin bahçelerinde dolaşırlarken beni de yanlarına aldılar. Ben buna karşı direnmediğim halde Beria hakkındaki düşüncelerim değişmemişti. Bana karşı bu davranışını bir hile olarak görüyordum. Sık sık söylediğimiz gibi işin içine Beria'nın Asyalı kurnazlığı giriyordu. Bu terimle, birşey düşünen insanın başka birşey söylemesini kastederdik. Beria'nın bana karşı iki yüzlü bir politika izlediğini biliyordum. Benimle oyun oynuyor, dikkatimi dağıtmaya çalışıyor, bir yandan da herkesten önce beni ortadan kaldırmak için bir fırsat gözlüyordu.

Malenkov'la benim Prezidyum toplantılarının gündemlerini hazırlamamız kararlaştırılmıştı. Malenkov toplantılara başkanlık edecek, gündemin hazırlanmasında ben ona yardımcı olacaktım.

Birinci Yardımcılığına getirilmişti. Kruşçev'in Bakanlık düzeyinde bir nnevi yoktu. Onun kuvveti, Prezidyum üyesi ve Parti Sekreterliği'nde olmasında idi.

(') Bildiride Sovyetler Birliği halkından 'panik ve düzensizlik'ten kaçınmaları istenmişti.

Beria'nın her geçen gün kuvvetlerini biraz daha toparladığını görüyordum, küstahlığı da o oranda artmaktaydı. Kışkırtıcı olarak bütün kurnazlığını ortaya dökmüştü artık.

Bir yanda Beria ile Malenkov, diğer yanda diğer bütün Prezidyum üyeleri arasında ilk çatışma bu sıralarda patladı. Prezidyum biraz değişmişti. Büyük Prezidyumu ve küçük Büro'yu kaldırmıştık. Onbir kişilik dar bir çevre kurmuştuk. Bir Prezidyum toplantısında Beria şu teklifte bulundu:

«Bir çok kimsenin mahkûmiyet ve sürgün süreleri sonuna yaklaştığına göre, bütün bu eski suçlular ve sürgünler evlerine döneceklerdir. İçişleri Bakanlığının özel izni olmadan bunlardan hiçbirinin yerlerine dönemeyeceklerini belirten bir karar almamızı teklif ediyorum. Bunların, İçişleri Bakanlığı tarafından gösterilecek bölgelerde oturmalarını zorunlu kılan bir karar çıkartmamızı da istiyorum ayrıca.»

Yani, Beria'nın istediği bölgelerde demekti bu. Beria'nın nelere kalkıştığını gösteren bir tehlike belirtisiydi bu teklif.

Öfkelendim ve ona karşı çıkıp;

«Teklif edilen bu keyfî yönetim biçimine itiraz ediyorum,» dedim. «Geçmişte buna benzer şeyler yapılmıştır. Fakat şimdi artık geçmişe değerlendirmekte daha gerçekçi ve eleştirici bir düşünceye sahibiz. Kanun kılığı altında bu kanunsuzluğu halkımıza yükleyemeyiz artık. Sözünü ettiğiniz bu suçlular ve sürgünler Devlet Güvenliği üclüleri tarafından tutuklanmış, sorguya çekilmiş, yargılanmış ve cezalandırılmışlardır('). Ne tanık, ne savcı ne de yargıç haklarından faydalanabilmişlerdir. Bunlar sadece hapse tıkmışlar ya da öldürülmüşlerdir. Şimdi ise cezaları bu üclüler tarafından verilmiş olan bu insanların yeniden bütün

(') Savcı ve yargıç görevini yapan ve aşırı sürat ve keyfilikle iş gören üç kişilik gruplar.

haklarının ellerinden alınması, yeniden suçlu davranışı görmeleri ve istedikleri yerde yaşama imkânlarının ellerinden alınması istenmektedir. Bu, asla kabui edilemez.»

Diğerleri de beni destekleyince, Beria, hemen kurnazlıkla teklifini geri aldı. Tutanakları Malenkov tuttuğu için bu teklif kaydedilmemişti bile. Sonradan Beria daha liberal görünüşlü bir önerge verdi. Buna göre troyka'lar tarafından tutuklanmış ve cezalandırılmış olanların hapis ve sürgün cezaları 20 yıldan 10 yıla indirilecekti. Bu, epey liberal görünüşlü bir önerge olduğu halde Beria'nın aklından geçenleri çok iyi biliyordum.

«Bu önergeye de karşıyım,» dedim. «Yalnızca ayrıntıları değil bütün tutuklama ve soruşturma düzenini gözden geçirmemiz gerektiği düşüncesindeyim ben. Siz bir kere daha keyfî bir kanun geçirtmeye çalışıyorsunuz. En ağır cezanın on ya da yirmi yıl olması hiçbir şey ifade etmez. On yılı bitiren bir insanı bir on yıl daha mahkûm edebilir ve böylece devam ederek adamı ölene kadar hapiste tutabilirsiniz. Gereken şey, Stalin döneminde hüküm süren tutuklama ve cezalandırma sistemlerinin köklü olarak yeniden düzenlenmesidir. Oysa, siz keyfî yönetimi —statükoyu— kanunlaştırmak istiyorsunuz. Teklif ettiğiniz yöntemlerin geçmişte keyfî ve kanunsuz olarak uygulandığını gösterecek dokümanlar hazırlanmaktadır. Bunun sonucunda Partinin zarara uğradığı da böylece gözler önüne serilecektir.»

Beria önergesini bir kere daha geri aldı. Daha şimdiden iki kere ona karşı şiddetli muhalefette bulunmuştum. Benim durumumun ne olduğunu çok iyi bildiği ve bundan sonraki hamlesini planladığı muhakkaktı. Beria önünde kimsenin durabileceği düşüncesine kendini asla alıştırınamıştı.

Hain Beria'nın bundan sonraki hamlesi ne olacaktı? İşte olanlar... Bir gün hep birlikte —Beria, Malenkov ve ben— gezinirken Beria şu düşüncüyü geliştirmeye başladı: «Eski-

lerin dediği gibi hepimiz Tanrı'nın elindeyiz. Gençleşmek yolunda olmadığımız da ortada. Hepimizin başına her an birşeyler gelebilir ve ailelerimiz aramızda kalırlar. Yaşlılığımızı ve ailelerimizi düşünmek zorundayız. Bunun için Hükümet'in ülkenin liderleri için öze! daşa'lar yaptırmayı teklifini ileri sürüyorum.» Tipik bir Beria teklifi idi bu. Böyle Komünistçe olmayan şeyler hep ondan çıkardı. Daşa fikrinin bir kışkırtına olduğundan emindim. Cevap vermeden dinledim. Beria;

«Bu daşa'ların Moskova yerine (Karadeniz kıyısında) Suhumi'de yapılmasını teklif ediyorum,» dedi. «Ama tam şehrin ortasında, kıyısında falan değil. Şehrin ortasını istimliâk eder, şeftali ağaçları ile donatılmış bir park haline sokarız.»

Bundan sonra Suhumi'nin ne olağanüstü bir yer olduğunu, orada yetişen şeftalileri, üzümleri anlattı durdu. Herşeyi planlamıştı kafasında. Nelere ihtiyaç olacak, hangi personel kullanılacak; hepsi hazır. Büyük çaplı düşüncelere dalmıştı.

«İçişleri Bakanlığı bu projeyi ^yönetecek,» diyordu. «Önce sana bir daşa yaparız Yegor (Malenkov) sonra da sana Nikita. Arkadan da Molotov, Voroşilov ve diğerlerine.»

Onu hiç ses çıkarmadan dinledim. Hiç tartışmaya girmiyor; «Olur, olur, düşünürüz,» diyordum arasına, sanki kendisi ile aynı düşüncede imişim gibi.

Konuşma bittikten sonra arabalarımıza döndük. Üçümüz de aynı arabaya bindik. Daşa'larımıza gidiyorduk. Rublev kavşağına gelince, Malenkov'la ben inip başka bir arabaya bindik; Beria daha ileri gidiyordu. Yalnız kalınca Malenkov'a;

«Bana bak, ne düşünüyorsun Beria'nın bu fikri hakkında?» diye sordum. «Açıkçasına bir kışkırtma değil mi bu?»

«Neden böyle düşünüyorsun?»

«Beria kışkırtıcının biri. Bu daşa'ları kışkırtma olsun

dîye inşa ettirmek istiyor. Bir süre itiraz etmeyelim. İstediyini yapsın bakalım. Ne tasarladığını kimsenin anlamadığını sansın.»

Beria fikrini uygulamaya başladı. Daşa planlarının hazırlanmasını emretti. Bunlar bitince bizi çağırıp gösterdi. İnşaatin hemen yapılmaya başlanmasını teklif etti. Tanınmış bir inşaatçıya verildi iş. Bu yoldaş halen atom enerjisi fabrikaları inşaatının başındadır. Beria onu güvenilir bir müttefik olarak görüyordu. Beria'nın emrinde çalışır, o ne isterse onu yapardı. Toplantıdan sonra Beria, Malenkov'un daşa'smın yerinin özel olarak seçildiğini ve penceresinden hem Karadeniz'e bakabileceğini hem de Türkleri gözleyebileceğini söyledi. Beria, «Yegor, Türkiye'yi görebileceksin,» diye şaka yapıyordu. «Bak göreceksin, ne güzel bir ev olacak.»

Herkes gittikten sonra ben Malenkov'un yanında kaldım.»

«Senin daşa'nın Suhumi'nin tam göbeğine yapılması Beria'nın planı için çok önemli,» dedim. «Plana göre, çok kimse evinden toprağından edilecek. Ev işleri Bakanı bu daşa tasarısının çok kişinin evlerinden çıkartılmasını gerektirdiğini söyledi. Bunlar kuşaklardan beri hep aynı topraklarda yaşayan insanlar ve şimdi birdenbire bu topraklardan zorla atılacaklar. Şaka değil bu. Hâlâ kışkırtma unsurunu görmüyor musun? Beria bir çeşit pogroma başlamak istiyor. Milleti yerinden yurdundan atacak, evlerini yıkacak ve yerine sana bir saray yaptıracak. Daşa'mn ve bahçelerinin çevresi kalın duvarla çevrilecek. Şehir, sana dış bilemeye başlayacak bu yüzden. Herkes, 'Kimin için yapılıyor burası?' diye soracak. İnşaat tamamlanınca sen çıkageleceksin ve halk seni, Bakanlar Konseyi Başkam'nı otomobilinden inip sarayına girerken görecek. Bu pogromun ve halkın evlerinden atılması nedeninin sen olduğunu görecekler. Sana karşı yükselen nefret yalnızca Suhumî şehrini değil, bütün ülkeyi kaplıyacak. İşte Beria'nın bek-

İediğî de bu. Seni, istifa etmek zorunda kalacağın bir skandalin içine itmek istiyor. Görmüyor musun? Beria kendi daşa'sı için de planlar çizdireceğini söyledi; ama, görürsün bak, onu yaptırmayacaktır. Senin daşa'm yaptırtacak ve bunu halkın gözünden seni düşürmek için kullanacaktır.»

«Nasıl aklına getirebiliyorsun böyle birşeyi? Ben Beria ile bunları daha önceden konuşmuştum.»

Fakat bu konuşmamız Malenkov'u düşündürmeye başlattı.

Bir gün Beria bana daşa planlarını gösterirken, o kalın Gürcü aksam ile; «Ne güzel evler olacak değil mi?» diye sordu.

«Evet, evet. Mükemmel bir fikir,» dedim.

«Neden planları alıp eve götürmüyorsun?»

Bunun üzerine planları alıp eve götürdüm. Nina Petrovna (Kruşçev'in karısı) bunları görünce;

«Nedir bunlar?» diye sordu. Ne olduklarım anlatınca müthiş kızdı, «Ne çirkin bir düşünce!» dedi.

Ona durumu açıklayamayacağım için, «Şimdilik bir kenarda dursun da sonra konuşuruz,» dedim (').

Beria, Suhumi'deki inşaat işini acele getirmeye çalıştıysa da, tutuklandığı zaman henüz hiçbir şey yapılmamıştı. Tutuklandıktan sonra da bütün projeyi iptal ettik. Planları uzun bir süre sakladım.

Bu arada işler hızlanmaya başlamıştı. Beria, Parti çalışmalarına, özellikle Çeka'ya burnunu sokmaya çalışıyordu. Ukrayna Parti liderliğindeki işlerin durumu hakkında uyurma bir belge düzenlemişti. Ben, beni işe karıştıracığını tahmin etmiş olduğumdan hazırlıklıydım. Halen Ukrayna'dan genel sorumlu bendim. Beria, Ukrayna İçişleri Bakanlığı bölge büroları aracılığı ile delil toplamaya başladı. Stro-

(') Kruşçev'in aile hayatı ve karısı hakkında ilginç bir nokta.

kaç, Lvov'da, MVD (İçişleri Bakanlığı) Başkanıydı (*). Şimdi ölmüştür. Namuslu bir komünist ve iyi bir askerdir. Savaşın önce Ukrayna sınır birlikleri kumandanlığında albaydı. Sonra, savaş başladığı zaman Ukrayna partizan birlikleri karargâhı başına getirilmiş olduğu için düşman hattı gerisindeki durum hakkında sık sık bana raporlar verirdi. Namuslu, dürüst bir insan olduğunu anlamıştım. Savaşın sonra Lvov Bölgesi İçişleri Bakanlığı temsilciliğine atandı. Sonradan Beria'nın adamı olan Ukrayna İçişleri Bakan'ın, Strokaç ile temasa geçerek mahalli Parti üyeleri hakkında bilgi istediğini öğrendik. Strokaç personelden sorumlu olmadığını, Bölgesel Parti Komitesi'ne başvurmaları gerektiğini söylemiş. Bundan sonra Beria'nın kendisi Strokaç'a telefon edip eğer bu kadar ince eleyip sık dokumaya devam edecekse, toz haline getirilip yokedileceğini bildirmiş.

Biz bu olayı Beria'nın tutuklanmasından sonra öğrendik. Fakat o zamanlar Partinin zayıflatılıp Ukrayna'daki İçişleri Bakanlığı'na tabi tutulmaya çalışıldığını bilmiyorduk.

Prezidyum, Ukrayna'daki yönetici organların etnik bileşimi konusunda Beria'nın bir memorandumunu tartışmaya başlamıştı. Beria'nın düşüncesine göre her Cumhuriyetin liderlik mevkilerinde mahalli (yani, Rus olmayan) memurların bulunması ve bunların Moskova'daki merkezî örgüte terfi ettirilmemeleri gerekiyordu. Bu memorandum sonucunda Ukrayna Merkez Komitesi Birinci Sekreterliği görevinden atfedilen Melnikov yerine bir Ukraynallı olan Kiriçenko getirildi. Beria, Ukrayna Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu'na Korneyçuk'un getirilmesi yolunda bir önerge daha vermişti. Bu da yapıldı ve bir Ukrayna Merkez Komitesi Plenum'u toplandı. Korneyçuk, Beria'nın Parti aleyhindeki amaçlarını gerçekleştirmek için terfi ettiğinden habersiz. Toplantı sırasında Beria ve memorandumu lehinde çok uyumlu bir

(*) Güvenlik polisinde tümgeneral olan T. A. Strokaç. 1955 - 56 yılları arasında Ukrayna MVD'si Bakanı idi.

konuşma yaptı. Bundan sonra Baltık devletleri, arkasından Belorusya hakkında memorandumlar çıktı ortaya. Her ikisi de Cumhuriyet liderliğinin bölge halkı arasından seçilmesi noktası üzerinde ısrarla duruyordu. Her Cumhuriyetin Birinci Sekreterliği'nin Moskova'dan gönderilen bir Rus yerine bölgenin yerlilerinden birine verilmesini kararlaştırdık (').

Beria'nın bu konudaki tutumunun doğru olduğu ve bunun bütün Sovyetler Merkez Komitesi'nin tutumuyla uygunluk gösterdiğini herkes biliyordu. Ama Beria kendi Parti aleyhtarı amaçları için bu tutumu desteklemekteydi. Rus olmayan Cumhuriyetler liderliklerinde Rusların üstün olması kuralının değiştirilmesini teklif ediyordu. Herkes bunun doğru olduğunu ve Parti Politikası'na uyduğunu biliyordu. Fakat kimse ilk başlarda Beria'nın bunu Ruslarla, Rus olmayanlar arasındaki milliyetçi gerginliği arttırmak için ortaya attığını anlayamadı. Beria aynı zamanda Moskova'daki merkezi liderlik ile Cumhuriyetlerdeki mahalli liderlikler arasındaki gerginliği arttırmak amacını da güdüyordu.

Bu noktada Malenkov'u bir kenara çekerek;

«Bana bak, Yoldaş Malenkov, bütün bunların bizi nereye sürüklediğini görmüyor musun?» dedim. «Felâkete sürüklüyor bunlar bizi, felâkete. Beria, bıçaklarını biliyor artık.»

Malenkov; «Ne yapabiliriz?» diye sordu. «Ne olduğunu görüyorum, ama elden ne gelir?»

«Direnme zamanı geldi artık. Beria'nın Parti aleyhta-

(') Burada, Beria'nın üye Cumhuriyetlerde mahalli liderliği teşvit etmek için hâlâ karanlıkta kalmış olan çabasından söz edilmektedir. Amacı açıkça ortaya çıkmadan tutuklanmış ve kurşuna dizilmiş olmasına rağmen, Kruşçev'in ileri sürdüğü düşünce doğru olabilir. A. I. Kiricenko, Kruşçev'in adamı olup, efendisinin gölgesinde çok yükselmiş fakat sonra 1960'da açıklanmayan bir nedenle gözden düşmüştür.

rı tutumunun farkındasın. Bu yaptıklarını kabul etmemeliyiz. Karşı çıkmalıyız ona.»

«Yani, tek başıma ona karşı mı çıkayım istiyorsun? Bunu yapmak istemem.»

«Ona karşı çıktığın takdirde yalnız olacağını kim söyledi sana? Bir kere ikimiz varız. Bulganin'in de görüşümüzü kabul edeceğinden eminim. Onunla bu konuda birkaç kere konuştuk. Görüşümüzü sağlam bir Parti tutumu açısından ileri sürersek, diğerlerinin de bize katılacağını sanıyorum. İşin kötü tarafı, Prezidyum toplantılarında senin kimseye konuşma fırsatı vermemen. Beria bir önerge verir vermez sen hemen yerinden fırlayıp, Bravo, Beria! Çok mükemmel bir teklif bu. Ben kabul ediyorum. Aleyhte olan var mı aranızda? diyorsun. Hemen işi oylamaya döküyorsun. Bırak bir kere de biz kendi görüşümüzü belirtelim. Bak, görürsün o zaman neler olacak. Kendine hâkim ol. O kadar sinirli olma. Kendin gibi düşünenlerin olduğunu göreceksin çevrende. Beria'ya karşı olan çok kimsenin bulunduğu inanıyorum. Gündemi ikimiz hazırlıyoruz nasıl olsa, bir kere de Beria'nın hatalı olduğunu sandığımız konuları tartışmaya koyalım. O zaman ona muhalefet ederez. Diğer Prezidyum üyelerini de peşimizden sürükleyip, karar» çıkartacağımızı sanıyorum. Gel bir deneyelim.»

Malenkov sonunda kabul etti sözlerimi. Hem şaşırmış, hem sevinmiştim. Ertesi Prezidyum oturumu için gündemi hazırlarken diğer üyelerin bizi destekledikleri bazı maddeleri de koyduk, Beria yenildi. Bunu birkaç oturum tekrarladıktan sonra Malenkov'a, Beria'ya karşı Parti yöntemlerini kullanarak, onun Partiye ve ülkeye zararlı olduğuna inandığımız önergelerini reddedebileceğimiz güveni geldi. Beria diğer Prezidyum üyelerinin kendini altetmeye başladıklarının farkına varınca işleri hızlandırmaya başladı. Kendi önemini, üstünlüğünü her fırsatta göstermeye çalışıyordu. Çok tehlikeli bir dönemde idik. Artık açıkça karşı

karşıya gelmek zamanının geldiğini anladım. Eyleme geçmek zamanı gelip çatmıştı.

Malenkov'a, diğer Prezidyum üyeleri ile konuşup onların desteğini kazanmamız gerektiğini söyledim. Bunu Beria'nın bulunduğu bir oturumda yapmak imkânı yoktu. Herkesle tek tek konuşup, hepsinin Beria'ya karşı gerçek tutumunu öğrenmemiz gerekiyordu. İlkönce Yoldaş Vorosilov'la konuşmamı kararlaştırdık. Vorosilov'la bir komisyonda birlikte çalışıyorduk. Onu görmek için bunu bahane edecektim. Kendisini telefonla arayıp, bir komisyon işi için görüşmek istediğimi söyledim. Vorosilov Merkez Komitesi binasına geleceğini söyledi. Ben; «Yok yok, ben senin bürona gelirim,» dedim. O bana gelmekte ısrar etti sonunda benim dediğim oldu. Malenkov'la kararlaştırdığımıza göre, eve giderken ona uğrayacak ve Vorosilov'la yaptığım toplantıyı anlatacaktım. Malenkov'la aynı apartmanda oturuyorduk. Benim dairem onunkinin hemen üstündeydi.

Yoldaş Vorosilov'un bürosuna gittim ama istediğimi başaramadım doğrusu. Daha kapıdan girer girmez Vorosilov, Beria'ya övgüler yağdırmaya başladı:

«Ne mükemmel bir adam bu Beria, Yoldaş Kruşçev, ne mükemmel bir adam!»

«Belki de değildir,» diye cevaplandırdım. «Belki de olduğundan değerli görüyorsun kendisini.»

Fakat beni böylesine karşılamasından sonra onunla konuşamazdım. Belki de Vorosilov'un bizi dinlediklerini sandığı için böyle konuştuğunu düşündüm. Diğer taraftan beni Beria'nın müttefikisi sanabilirdi. Beria, Malenkov ve ben sık sık bir araya geldiğimizden inanılırdı bu düşünceye. Her neyse, istediğimi söylemiş olsaydım Vorosilov'u çok biçimsiz bir duruma sokmuş olacaktım. Sırf gururu yüzünden benimle aynı fikirde olduğunu söyleyemeyecekti. Benim kapıdan girdiğimi görür görmez Beria'yı övmesinden sonra benim tarafıma geçmesini beklemek boşunaydı. Malenkov'a

Voroşilov'la yaptığım konuşmanın sonuç vermediğini ve kendisiyle açıkça konuşamadığımı anlattım.

Yoldaş Malenkov ile bundan sonra Dışişleri Bakanı olan Yoldaş Molotov'la konuşmama karar verdik. Molotov, beni Merkez Komitesindeki odasına Dışişleri Personeline ilişkin bir konuyu görüşmek üzere çağırmıştı. Ben onun bu çağrısını bir konuşma nedeni yapmak için telefon edip;

«Buluşmamızı istiyordun. İstedığın zaman emrine hazırım. İstersen hemen buraya gel, personel konusunu görüşürüz,» dedim.

Az sonra geldiği zaman da; «Evet personel konusunda konuşalım ama Dışişleri Bakanlığı personeli konusunda değil,» dedim. Beria'nın rolü hakkındaki görüşlerimi açtım kendisine. Beria'nın ne biçim bir insan olduğunu ve eğer Parti liderliği konusundaki planlarını engelleyemezsek, Partiyi ne gibi tehlikelerin beklediğini bir bir anlattım. Ona Beria'nın Cumhuriyetlerde milliyetçi gerilimi arttırmak için planlar kurduğunu da söyledim.

Molotov'un bu konuda önceden düşünmüş olduğu anlaşılıyordu. Stalin'in iktidarı zamanında olup biten her şeyi bildiği için bunu da bilmemesine imkân yoktu. Molotov'un Stalin'in güvenine sahip olduğu zamanlarda Stalin'in önünde olmamakla birlikte, onun Beria aleyhinde konuştuğuna tanık olmuştum. Molotov, Beria'nın ikiyüzlülüğünün ve Stalin'i kışkırtmasının kurbanı olmuştu ve Beria'nın yaptıklarını yüzüne vurduğunu pek çok kere işitmiştim. Onun için hemen ciddi konuşmaya başladım. Onun da benim gibi düşündüğünü görüyordum.

«Evet,» dedi. «Seninle aynı görüşteyim. Fakat bir soru sormak istiyorum. Malenkov'un tutumu nedir?»

«Bu konuyu Malenkov ve Bulganin adına konuşuyorum seninle. Onlarla daha önce bu konudaki görüşlerimizi birbirimize açıklamıştık.»

O zaman Molotov, «Bu konuyu ortaya çıkardığınız için

çok haklısınız,» dedi. «Sizinle tamamen hemfikirim ve sizi destekliyorum. Fakat söyle bana ne yapmak istiyorsunuz? Nereye götüreceksin bu yol sizi?»

«İlk olarak Beria'yı Prezidyum üyeliğinden, Bakanlar Konseyi Başkan Yardımcılığı'ndan ve İçişleri Bakanlığı'ndan almalıyız.»

Molotov bunun yeterli olmadığını söyledi.

«Beria çok tehlikelidir. Bana kalırsa daha aşırı tedbirler alınması gerekir.»

«Belki de sorguya çekmek için alıkoymamız gerektiğini düşünüyorsun?» dedim.

Beria hakkında bir suç isnadı olmadığı için 'tutuklamak' yerine 'alıkoymak' deyimini kullanmışım. Kaminski'nin ileri sürdüğü üzere onun Eşitçiler'in bir ajanı olduğuna inanabilirdim ama Kaminski'nin iddiası doğrulanmamıştı. Beria'nın Bakü'deki rolü hakkında bir araştırma yapılmamıştı. Beria'nın kışkırtıcı davranışlarına ilişkin bir takım sezgilerimiz vardı fakat insan sezgi üzerine de tutuklanamazdı ya. Onun için kendisini soruşturma için 'alıkoymaktan' söz etmişim. Molotov ile bu konuda anlaştıktan sonra yanından ayrıldım. Sonradan Malenkov ile Bulganin'e bu konuşmamızı anlattım.

Elimizi çabuk tutmaya karar verdik; yoksa, 'Beria'nın kulakları' birşeyler duyabilir ya da birisi ağzını tutmayabilir. Ürdi. Kısacası, atmaya hazırlandığımız adımların haberi Beria'ya ulaşırsa, Beria hepimizi tutuklayabilirdi.

O zamanlar Prezidyum üyesi olan Saburov'la konuşmamı kararlaştırdık. Saburov'a konuyu açınca;

«Ben de sizinle birlikteyim,» dedi. «Ama Malenkov'un durumu nedir?»

Konuştuğum herkes Malenkov'un durumunu soruyordu.

O sıralar Kaganoviç, Moskova'da değildi. Kereste endüstrisini denetleme gezisine çıkmıştı. Döndüğü zaman

Merkez Komitesi'ne uğramasını rica ettim. Bir akşam üzeri geldi, uzun uzun konuştuk. Bana Sibirya'dan ve bıçkışanelerden sözetti. Kafamda bıçkışanelerden çok başka şeyler olduğu halde sözünü kesmek istemedim. Konuşmaktan bıkmasını bekleyecek kibarlığı gösterdim. Raporu sona erince;

«Bu anlattıklarının hepsi çok güzel,» dedim. «Şimdi ben de sana burada olup bitenleri anlatayım.» Durumun ne olduğunu ve ne karara vardığımızı anlattım.

Kaganoviç hemen kulaklarını dikerek:

«'Biz' dediğin de kimler?» diye sordu. Malenkov, Bulganin, Molotov, Saburov ve benim aynı fikirde olduğumuzu ve o olmasa da çoğunluğu meydana getirdiğimizi söyledim. Kaganoviç;

«Ben de sizinle birlikteyim,» dedi. «Elbette sizinleyim. Lâf olsun diye sorayım dedim.» Ben onun ne düşündüğünü biliyordum, o da benim ne düşündüğümü biliyordu. Sonra, «Voroşilov'dan ne haber?» diye sordu. Voroşilov'la buluşmamı, onun Beria'yı övmesini anlattım. «Gerçekten öyle mi?» diye şaşırdı Kaganoviç. İnanmamış görünüyordu.

«Evet,» dedim. «Ben odadan içeri girer girmez, Beria'ya övgü yağdırmaya başladı.»

Kaganoviç Voroşilov'a küfür etmeye girişti;

«Vay kurnaz piç vay!» dedi. «Yalan! Bana Beria'ya tahammül edemediğini, Beria'nın tehlikeli olduğunu ve hepimizin canına okuyacağım söylemişti.»

«Voroşilov'un doğru söylemediğine emindim ya, bana söyledikleri bunlardı,» dedim.

«Söyledikleri hiçbir anlam taşımıyor ki.»

«O zaman onunla bir konuşma daha yapmamız gerekecek. Belki de Malenkov konuşsa daha iyi olur. Ben bir kere Beria konusunda konuştuğum için tekrar buna dönmeysem iyi olur. Onu garip bir duruma düşürmek istemem.»

«Ya Mikoyan'dan ne haber?»

«Daha Mikoyan'la konuşmadım. Onun durumu biraz daha karmaşık.» Herkes Mikoyan'ın Beria ile arasının çok iyi olduğunu biliyordu. İhtikleri su ayrı gitmezdi. Mikoyan'la görüşmemiz gerekiyordu ama bu daha sonra da olsa olurdu.

Malenkov'a Kaganoviç'le konuşmamı anlatınca, Vorosilov'la kendisinin konuşmasının daha doğru olacağım söyledi. Sırada bir tek Pervuhin kalmıştı. Malenkov birdenbire;

«Pervuhin'le ben kendim konuşmak istiyorum,» dedi.

«Nasıl istersen. Ama Pervuhin karışık bir adamdır. Ben kendisini tanırım.»

«Ben de tanırım.»

«Pekâlâ, öyleyse sen konuş.»

Malenkov Pervuhin'i çağırdı ve sonra da bana;

«Pervuhin'i çağırtıp herşeyi anlattım,» dedi. «Düşüneceğini söyledi. Bu çok tehlikeli birşey. Bir kere de sen git konuş, ama çabuk ol. Ne olacağını kimse bilmez. 'Düşünürüm', çok tehlikeli birşey bul»

Yoldaş Perhuvini telefonla aradım. Bana geldi. Herşeyi açık açık anlattım kendisine. ;*

«Eğer Malenkov da bu kadar açık olarak anlatsaydı, kafamda hiçbir düşünce kalmazdı,» dedi. «Sizin gibi düşünüyorum ben de. Başka bir yolu yok bunun.» Malenkov'un Pervuhin'e ne söylediğini bilmiyorum; ama, iş halledilmişti.

Böylece Vorosilov ve Mikoyan dışında bütün Prezidyum üyelerini teker teker dolaştık. Benim Mikoyan, Malenkov'un da Vorosilov'la konuşmasını kararlaştırmıştık. Sonradan Malenkov'a giderek Vorosilov'la yaptığı konuşmanın sonucunu sordum.

«Ne oldu? Hâlâ Beria'ya övgü düzmekle mi meşgul?»

«Ben kendisine planımızı anlatır anlatmaz boynuma sarılıp ağlamaya başladı,» dedi Malenkov.

Bunun gerçekten böyle olup olmadığını bilmiyorum,.

Yoldaş Malenkov'un bu konuda yalan söylemesinin gereği yoktu doğrusu.

Bir sorun daha çıktı ortaya. Beria'yı görevlerinden almayı kararlaştırmıştık ama onu alıkoyacak olan kimdi? Prezidyum muhafızları ona sadıktılar. Oturum sırasında Çeka'cılar yan odada bulunacaklardı. Beria onlara bizi tutuklamaları emrini verebilirdi. Kremlin'de büyük bir silahlı muhafız kuvveti bulunduğu için hiçbir şey yapamazdık. Bunun için askerlerden yardım istemeye karar verdik. İlk önce Beria'nın cezalandırılmasını Hava Savunma komutanı Yoldaş Moskalkenko ile beş generale emanet ettik ('). Bu benim fikrimdi. Sonra, oturum öncesinde, Malenkov Mareşal Zukov'la diğer bazılarını da bu gruba kattı. Hepsi onbir mareşal ve general ediyordu. O günlerde bütün askerî personel Kremlin'e girerken silahlarını kapıda bırakırlardı. Bulganin, mareşal ve generallerin silahları ile içeri girmelerini sağladı. Oturum başladığı sırada Moskalkenko ile grubunun yan odada beklemelerini ayarladık. Malenkov işaret verince toplantı odasına girecekler ve Beria'yı tutuklayacaklardı.

Bakanlar Kurulu Prezidyumu toplantısı düzenlemek üzere bir oturum çağırısı yaptık ama bütün Merkez Komitesi Prezidyumu üyelerini de bu oturuma davet ettik. Malenkov toplantıyı Bakanlar Kurulu Prezidyumu oturumu yerine. Merkez Komitesi Prezidyumu oturumu olarak açtığı için Parti içi durumu görüşmek mümkün oldu. Vorosilov, Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı olduğu ve Bakanlar Konseyi ya da Parti Prezidyumu toplantılarına genellikle katılmadığı için özel olarak davet edilmişti.

Malenkov, oturumu açar açmaz;

«Parti sorunlarını tartışalım,» dedi. «Hemen görüşmemiz gereken bazı konular var.»

(') Sonradan mareşal olan General K. S. Moskalkenko. Beria tutuklandığı sırada Moskova Hava Savunma Komutanıydı.

Herkes kabul etti bunu. Daha önceden hazırladığımız üzere ben kalkarak Beria konusunun konuşulmasını istedim. Beria sağımda oturuyordu. Şaşırdı, elimden tutarak yüzüme baktı;

«Ne oluyor, Nikita? Neler geveliyorsun ağzında?» dedi.

«Dikkatle dinle. Birazdan anlarsın,» dedim. Söylediklerim şunlardı: Yoldaş Grişa Kammski'nin, Beria'yı Bakü Parti örgütünde sekreterken, Eşitçiler karşı haber alma servisinde çalışmakla, yani İngiliz ajanı olmakla suçladığı 1939 yılı Şubat ayındaki Merkez Komitesi toplantısını hatırlattım. O toplantıdan hemen sonra Grişa Kaminski'nin suya düşen bir taş gibi birdenbire ortadan kaybolduğunu söyledim.

«Kaminski'nin beyanını ve neden kimsenin bu konuda bir açıklama istememiş olduğunu hep düşünmüşümdür,» dedim. Sonra Beria'nın, Stalin'in ölümünden buyana davranışlarım, Ukrayna, Belorusya ve Baltık Devletleri'nin Parti örgütlerine müdahalesini gözler önüne serdim. Beria'nın, Komünist Partinin bütün düşmanları gibi, Sovyetler arası birliği bozmak için milliyetçi düşmanlıklara güvendiğini anlattım. Sürgünde ve hapiste olan insanlarla ilgili son teklifi ile Beria'nın keyfî yönetimi 'meşru'laştırmak istemesinden sözettim. Sözlerimi şöyle bitirdim:

«Beria'nın faaliyetleri konusundaki gözlemlerim sonucunda onun komünist olmadığı kanısına vardım. O kendi çıkarları için Parti safları arasına sızmış bir fırsatçıdır. Küstahtır. Hiçbir namuslu komünist onun Parti içinde davrandığı gibi davranamaz.»

Benden sonra Bulganin söz isteyerek aynı şeylerden konuştu. Diğerleri de sıra ile konuştular. Molotov bu konu üzerinde Partinin görüşünü belirtti. En son konuşan Mikoyan dışında diğer bütün yoldaşlar aynı ilkeler üzerinde durdular. Mikoyan, toplantıdan önce bana söylediği şeyleri

tekrarladı orada da: Beria'nın eleştirilerimizi ciddiye alacağını, durumunun umutsuz olmadığını, kolektif liderlikte hâlâ yararlı olabileceğini ileri sürdü.

Bütün konuşmalar bittikten sonra Malenkov söylenenleri toparlayacak ve oybirliğine varıldığını bildirecekti. Ama son anda sinirlerine hâkim olamadı. Son konuşmadan sonra oturma ortada kaldı. Uzun bir sessizlik oldu. Güç duruma düştüğümüzü görünce Malenkov'dan söz isteyerek bir önerge vermek üzere kürsüye geldim. Merkez Komitesi Prezidyumu'nun Beria'yı bütün görevlerinden affetmesini teklif ettim. Malenkov hâlâ panik içindeydi. Hatırladığıma göre, teklifimi oya bile sunmadı. Yandaki odada bekleyen generallere haber vermek için gizli düğmeye bastı, içeri ilk giren Zukov olmuştu. Sonra Moskalkenko ile diğerleri geldiler. Malenkov gayet zayıf bir sesle Yoldaş Zukov'a:

«SSCB Bakanlar Konseyi Başkanı olarak kendisine karşı yöneltilen suçların soruşturmasının yapılması için Beria'yı tutuklamanızı istiyorum,» dedi.

Zukov; «Eller yukarı!» diye bağırdı Beria'ya.

Moskalkenko ve diğerleri de Beria'nın birşey yapması ihtimaline karşı tabancalarını çıkardılar. Beria pencere kenarında duran çantasını almak için elini uzattı. Ben çantadan silah çıkarmasını önlemek için kolunu kavradım. Sonradan ne üstünde ne de çantasında silah bulmadık. Bu hareketi sadece bir refleksten ibaretti.

Beria derhal Bakanlar Konseyi binasında Molotov'un odasının yanına götürüldü. Başında silahlı muhafızlar bekliyordu. Şimdi de yeni bir sorun çıkmıştı ortaya. Beria'yı tutuklamıştık ama nereye koyacaktık? Hepsi kendi adamı olduğu için içişleri Bakanlığı'na veremezdik. Beria'nın yardımcıları Kruglov ile Serov'du ('). Kruglov'u hiç tanımıyor-

(') Güvenlik polisinde general olan S. N. Kruglov, bir zamanlar Smersh ('Casuslara ve Bölücülere Ölüm' örgütünün baş harfleri) örgütünün Başkan yardımcısıydı; Yalta ve Tahran'da Stalin, Roose.

dum. Serov'u ise tanır ve güvenirdim. O zaman olduğu gibi şimdi de Serov'u namuslu bir insan olarak görürüm. Bütün Çeka'cılar gibi onun hakkında da şüpheli bir şey varsa bunun Stalin'in genel politikasının kurbanı olmasından doğduğunu söyleyebiliriz. Sonunda Beria'yı Hava Savunma Komutanı Yoldaş Moskalenko'ya teslim karar verdik. Moskalenko'nun Parti için gerekli herşeyi yapabileceğini görmüştüm.

İş tamamlandıktan sonra Malenkov beni bir kenara çekerek;

«Bak benim baş muhafızım ne diyor,» dedi. Adam yanıma gelip, «Beria'nın tutuklandığını öğrendim,» dedi. «Kendisi yedinci sınıfta okuyan üvey kızımı iğfal etmişti. Bir iki yıl önce kızımın büyükannesi ölmüş, karım da hastaneye yatmak zorunda kalmıştı. Bir akşam Beria'nın oturduğu evin yakınlarına ekmek almaya gitmiş. Orada kendisini dikkatle süzen yaşlı bir adama rastlamış. Çok korkmuş. Sonra birisi gelip onu Beria'nın evine götürmüş. Beria kızı yemeğe alıkoymuş. Kız sofrada içtiği birşeyden sonra uyuyunca da iğfal etmiş.»

Adama, «Bütün bu söylediklerini sorgu sırasında savcıya da anlatmanı isterim,» dedim.

Daha sonra Beria'nın tecavüz ettiği yüzden fazla kız ve kadının listesini çıkardık. Hepsine de aynı usulü uygulamıştı. Yemeğe davet etmiş, ikram ettiği şarabın içine uyku ilacı katmıştı.

Beria hücreye kapatıldıktan sonra kâğıt kalem istedi. Aramızda konuştuk bu işi. İçimizde şüpheliler vardı, ama sonunda belki de kendisini suçladığımız konularda bildik-

velt ve Churchill'in güvenliğinden sorumluydu. O örgütte bile intikamcı ve zalim olarak ün salmıştı. Fakat birçok meslektaşının aksine cesur bir insandı. 1957'de düşene kadar İçişleri Bakanı olarak Beria'nın yerine geçmiştir. Bu sıralarda MGB başkanı Serov değil, Kruşçev'in adamı olan S. D. İgnatiyev'di.

lerini söyler düşüncesiyle bu isteğini yerine getirdik. Bir takım notlar yazmaya başladı. Bunlardan ilki Malenkov'a idi: «Yegor, beni tanımıyor musun? Arkadaş değil miyiz? Niçin Kruşçev'e güvendin? Seni bu işe teşvik eden o oldu, değil mi?» diye yazıyordu. Bana da bir iki not gönderip namuslu, dürüst bir insan olduğuna yeminler etmişti.

Devlet Savcısının Beria dâvasının soruşturmasını tarafsız olarak yapabileceğine inanmadığımızdan onu kovup yerine Yoldaş Rudenko'yu getirdik C¹). Rudenko Beria'yı sorguya çekmeye başladığı zaman karşımızda korkunç bir insan, kendisince hiçbir şeyin kutsal olmadığı bir 'yabani' bulunduğunu gördük. Arşivleri açıp da Beria'yı yargıç karşısına çıkardığımız zaman onun amaçlarına varmak için kullandığı yolların neler olduğunu öğrendik. Onun komünist bir yanı yoktu; insanlıktan bütünüyle uzaktı.

Beria'nın tutuklanmasından sonra Devlet Kontrol Bakanı Merkulov'un ne olacağı sorunu çıktı ortaya (2). Onun gözümde yüksek bir yeri olduğunu ve iyi bir Parti üyesi olarak tanındığım söyleyebilirim. Gerçekten kültürlü bir adamdı, kendisinden hoşlanırdım. Onun için yoldaşlara;

«Merkulov'un, Gürcüstan'da Beria'nın yardımcılığını yapmış olması Beria'nın suçlarına ortak olması demek değildir,» dedim. «Belki de hiçbir ilişkisi yoktu. Beria ile her çalışana onun suçortağı gözü ile bakamayız. Merkulov'u bir çağırıp konuşalım hele. Belki de Beria hakkında şüphe kalan bir kaç konuyu aydınlatır bize.»

Diğerleriyle anlaşarak Merkulov'u Merkez Komitesi

(R Nuremberg Mahkemesinde SSCB'nin baş savcısı olan Ukraynalı R. A. Rudenko. 1953'de Genel Hükümet Savcısı olmuştur.

(2) V. N. Merkulov çok yakışıklı, fakat o derecede zalim bir gizli polisti. Beria'nın çok yakın arkadaşıydı. 1946'da MGB başkanı iken yerini Abakumov almış, o da kısa bir süre sonra Devlet Kontrol Bakanı olmuştur. Beria ile birlikte yargılanmış ve kurşuna dizilmiştir.

bürosuna çağırdım; kendisine olup bitenleri, Beria'nın tutuklandığını ve soruşturmanın başladığını anlattım.

«Sen uzun yıllar Beria ile çalışmıştın, Yoldaş Merkulov,» dedim. «Senin soruşturmamıza yardımcı olacağını düşündük.»

«Ne isterseniz yaparım,» diye cevap verdi.

«Şu halde bir rapor yaz bize.»

Bir kaç gün sonra Merkulov uzun bir rapor getirdi. Hiç bir değeri yoktu bunun. Bir roman gibi yazılmıştı. Bu Merkulov biraz da yazardı galiba. Raporu savcılığa gönderdikten sonra Rudenko telefonla benden bir randevu istedi. Yanıma gelince de Merkulov'un tutuklanmaması halinde Beria'nın dâvasının tamamlanamıyacağını söyledi. Merkez Komitesi Merkulov'un tutuklanmasına karar verdi. Ben kendisine güvenirdim; oysa, Beria'nın bazı suçlarında kendisine ortaklık ettiği ortaya çıktı. O da cezasını görüp sorumluluğunu yükledi. Mahkemece cezası bildirildikten sonra son sözlerinde Beria'ya ilk rastlamış olduğu güne ve saata lanet etti. Beria'nın kendisini bu sona sürüklediğini söyledi. Böylece son anda Merkulov hareketlerinin suçluluğunu kabul etmiş ve kendisini bu yola sürükleyen adamı yargılamış oluyordu.

Beria'nın düşüşünden sonra faydalı ve eylemci bir hayata döndürebildiklerimizden biri de filim yönetmeni Aleksandr Petroviç Dovzenko idi. Beria tutuklandıktan az sonra Dovzenko benden bir randevu istedi. Büroma geldiği zaman da bana şu hikâyeyi anlattı:

«Beriin'in Düşüşü» adlı filmin yönetmeni Çiaureli bir gün Dovzenko'yu çağırtmış. Çiaureli, Stalin'e bağlı bir adamdı. Berlin'in düşüşü hakkındaki filmin bir sahnesinde, koskoca bir salonda bomboş iskemleler arasında Stalin'i strateji planlaması yaparken göstermesi bir rastlantı değildi. Dalkavuğun biriydi. Stalin'in ölümünden ve Beria'nın tutuklanmasından sonra onu Urallara göndermiştik. Bugün fi-

lim sanatı dünyasında yerinin ne olduğunu ve koruyucusu Stalin öldükten sonra kendisine karşı yapılan eleştirilerden bir ders alıp almadığını bilmiyorum. Her neyse işte bu adam Dovzenko'yı çağırmış ve «Yoldaş Dovzenko, sana tavsiye ederim, git Yoldaş Beria'yı bir gör,» demiş. «Kendisi seninle çok ilgileniyor, sana bir teklifte bulunacak. Onun sözlerini dinlemen senin lehine olacaktır.» Dovzenko şaşırmış. Çiuareli niçin ona Beria'ya gitmesini söylüyormuş? İçişleri Bakanlığı'nda ne işi varmış kendisinin? Sonunda gitmeme-ye karar vermiş.

Dovzenko'ya, «Seni Beria'nın ajanı yapmaya çalışıyordu,» diye durumu açıkladım. «Senin etkili bir insan olduğunu ve Beria'nın Ukrayna planlarında kendisine yardım edebileceğini düşünüyordu. Kan banyosu başladığı zaman Beria senin kendisinin yordakçısı olmanı istiyordu. Beria başka türlüünü bilmediği için onun planları ancak kanı olabiliyordu.»

Dovzenko'yu dürüst, sadık bir vatandaş olarak görüyordum. Belki liderlerin hoşuna gitmeyen şeyler söylemişti; fakat bu sözleri namuslu bir insanın ağzından işitmek, bir düşman ağzından işitmekten bin kat iyidir. Namuslu bir insan hata yaptığı zaman onu doğru yola çekebilir, haklı ise ondan birşeyler öğrenebilirsiniz. Aleksandr Petroviç öldükten sonra Ukraynalılara Kiev Filim Stüdyosu'na onun adını vermelerini teklif ettim, onlar da kabul ettiler.

YİRMİNCİ PARTİ KONGRESİ

Beria, 1953 yılının Haziran ayında tutuklanmıştı. İç politika bakımından şimdi 1956 Şubat'ındaki Yirminci Parti Kongresi'ne üç yıllık bir sıçrama yapmaktayız. 1953 Haziran'ından 1956 Şubat'ına kadar olan dönem Kruşçev için bir ölüm kalım dönemi idi. 1953'te Stalin'in ölümünden on gün sonra Malenkov'un terketmek zorunda bırakıldığı Parti Birinci Sekreterliği'ni 1953 Eylül'ünde Kruşçev ele geçirmişti. Bundan sonra da öylesine sebatla muhafaza edilen kolektif liderlik hızla çözülmeye başladı. 1955 Şubat'ında Malenkov, Başbakanlıktan istifaya zorlandı. Yerine rolü önemsiz ve belirsiz olan Bulganin geçti. Fakat Malenkov hâlâ Politbüro'da bir' gücü temsil ediyordu. Molotov, Mikoyan ve diğerlerinin Parti liderliğine getirdikleri kişiyi dikkatle izlemekte olduğu da açıktı. Buna rağmen Kruşçev'in hemen hemen açık bir şekilde en yüksek makama oynamakta olduğu belli olmuştu. Sanayii ve tarımı —hele Bâkir Topraklar kampanyası ile— altüst ediyordu. Hem ülke içinde hem

dışarda, bazı arkadaşlarının kendisine muhalefet etmelerine rağmen, gerçek hâkim olarak belirmektedir. Alıkoyan (ve diğerleri) bu Bâkir Topraklar kampanyasına itiraz etmişlerdi; Molotov da muhalefet etmiş ve sonunda kamuoyu önünde hakarete uğramıştı. Kruşçev, kendi kişiliğine tapma geleneğini yerleştirmeye çalışıyordu. Rusya'nın bir atom savaşında yenilmezliği ve ağır sanayiinin tüketim maddelerinden önce gelmesi konularında Stalinci tutumu kabul etmişti. (Bu, Malenkov'un düşmesine kadar böyle süregelmiştir. Malenkov, Sovyetler Birliği'nin diğer bütün dünya devletlerinin yanısına nükleer bir savaşta yokolacağına inanıyordu ve mali kaynakları ağır sanayiden tüketim maddeleri üretimine kaydıracak bir program uyguluyordu.)

Yirminci Parti Kongresi'nin toplanma zamanı geldiği zaman, Kruşçev gerçekten de kumanda mevkii'ne sahip olmuştu, fakat en üste çıkabilmesi için aradan daha onaltı ay geçmesi gerekecekti. (1957 Haziran'mda Malenkov, Molotov, Kaganoviç'in meydana getirdiği söylenen Parti Aleyhtarı Grubun ortadan kaldırılmasıyla). Böyle olduğu halde Stalin in aksine, en yakın arkadaşları eğer isteselerdi, Kruşçev'in durumunu tehlikeye düşürebilirlerdi. Nitekim 1964 Ekim'inde böyle bir harekete girişmişlerdir; de. Fakat Kruşçev, 1956 Şubat'ında yükselişin son basamaklarını tırmanıyordu hâlâ. Sovyetler konusu ile ilgilenenler Kruşçev'in Stalin e saldırdığı «Gizli Söylev»i hakkında

anlattıklarım yetersiz bulacaklardır. Kruşçev'in, kendi amaçları değişik olan arkadaşları tarafından çok tehlikeli bir duruma girmeye zorlandığı düşünülebilir. Bunlardan bir kısmı Partiyeye, Stalin'in artık ölmüş olduğunu ve haleflerinin yönetimi ele geçirmiş bulunduklarını ispatla meşguldular. Diğerleri ise Kruşçev'i bu konuşmayı yapmaya iterek, kaçınılmaz fırtınanın kurbanının olması sağlamak istiyorlardı. Resmî Genel Rapor'u ile Kongre'yi açan Kruşçev'in Kongre sona ermeden eski efendisini suçlama niyeti olmadığı bellidir. Son anda birdenbire o ana kadar yapmakta direndiği şeyi yapmaya ve sırf yürekliliği ile durumu lehine çevirmeye karar verdi. Bu, çok tehlikeli bir şeydi, fakat sonunda kuman kazandı.

;« .

^ARİP bir durum vardı ortada. Stalin ölmüş ve gömülmüştü ama, Beria'mn tutuklanmasına kadar Stalinci politika hâlâ yürürlükteydi. Her şey eskisi gibi devam ediyordu. Hiç kimse halk düşmanı olarak öldürülenlerin itibarını iade etmeyi ya da hapiste yatanları çıkartmayı düşünmüyordu. Bunlar, Stalin'in ölümünden üç yıl sonrasına, Yirminci Parti Kongresi'ne kadar hapiste kaldılar! Üç yıl süre ile geçmişle ilişkimizi kesemedik; tutuklamalar, keyfi yönetim, yargılamalar, idamlar ve Stalin devrinde olup biten diğer bütün şeyler hakkında bîzlerden neler gizlendiğini görebilmek için perdeyi kaldırma cesaretini toparlayamadık. Sanki Stalin'in liderliği sırasındaki faaliyetlerimizden ötürü zincirle bağlanmıştık ve şimdi artık o ölmüş olduğu halde ondan kendimizi kurtaramıyorduk.

1956'ya kadar, bizi halk düşmanlarının avlanması sırasında saran isterinin psikolojik sonuçlarından kurtulamadık. Stalin'in yarattığı hayalle çevremizin düşmanla sarılı olduğunu, onlara karşı savaşmamız gerektiğini, teorilerin haklı gösterdiği ve Stalin'in uygulamaya koyduğu yöntemleri izleyerek sınıf mücadelesini şiddetlendirdiğimizi ve Devrimin kazandırdıklarını sağlamlaştırdığımızı sanıyorduk. Tasfiye hareketi sırasındaki idamların hukuk açısı bakımından bir suç olduğunu düşünemiyorduk. Fakat gerçektir bu! Hitler ve Mussolini'nin faşist devletleri dışındaki bütün dünya ülkelerinde cezalandırılacak eylemlerdi Stalin'in eylemleri! (').

Bundan sonra Beria'nın tutuklanması ve soruşturması başladı. Bizlerden gizlenen ve o kadar ölüme yol açan gizli bir mekanizmanın açıklanması karşısında dona kaldık. Özellikle ben, Kedrov'un bir halk düşmanı olarak idam edilmiş olması karşısında çok şaşırmıştım. Kedrov, Kuzey'de İngilizlere karşı ülkemizin savunmasını örgütlemiş olan ilk komutandı. Fakat Beria'nın dâvasında gözlerimiz açıldığı halde, bu işlerin arkasında Stalin'in olduğuna inanamıyorduk. Bir süre Partiye ve halka olup biten hakkında yalan yanlış bilgi verdik; herşeyi Beria'nın üzerine attık. Bu iş için biçilmiş kaftandı. Stalin'i korumak için elimizden geleni yaptık. Bir suçluyu bir katili —bir kütle katilini— korumakta olduğumuzun farkında değildik! Tekrar ediyorum, 1956'ya kadar Stalin'e uşaklık etmekten kurtulamadık.

Durumumuzun ne kadar sahte olduğunu 1955 yılında Yugoslavya'ya gidip Yoldaş Tito ile konuşunca anladım. Koru dönemi konusuna değindiğimiz ve Stalin devresindeki bütün suçların sorumlusunun Beria olduğunu söylediğimiz zaman Yugoslav yoldaşlar alaylı alaylı gülümsediler ve dokunaklı sözler sarfettiler. Buna öfkelenerek Stalin'i savun-

(') Kruşçev, ya da herhangi bir Sovyet politikacısı, ilk olarak Stalin'in hareketlerini Hitler'inkilerle bir tutmaktadır.

mak için uzun bir tartışmaya girdik. Sonradan, Yugoslavlar onu eleştirdikleri zaman kamuoyu önünde Stalin'i savunmuştum. Tutumumun ne kadar yanlış olduğunu bugün anlıyorum. Stalinci yöntemlerin bir daha Parti içinde kullanılmaması için suçu açıklamanın yetmediğini fakat suçluyu da belirtmek gerekliliğini tam olarak anlamamıştım.

Olağanüstü güçlü bir lider olarak hâlâ Stalin'in ardından yas tutuyordum. İktidarını keyfî olarak kullandığını, her zaman doğru yöne çevirmediğini bildiğim halde Stalin'in asıl kuvvetinin Sosyalizmin desteklenmesine ve Ekim Devrimi'nin kazandırdıklarının sağlamaştırılması yolunda kullanıldığını sanıyordum. Stalin, benim görüşümle uygunsuz hatta barbarca yöntemlere başvurmuş olabilirdi; ama henüz onun tarihteki özel şerefli yerinin temeline karşı çıkmış değildim. Buna rağmen cevaplandırmakta güçlük çektiğim bazı sorular ortaya çıkmaya başlamıştı. Diğerleri gibi ben de, tutuklananlardan hiçkimsenin niçin beraat etmediğini, hapse tıkanlardan hiçbirinin niçin serbest bırakılmadığını sormaya başlamıştım. Bu tutuklamaların ve cezaların hukuk normları bakımından haklı görülüp görülemeyeceği konusunda şüphelerim vardı. Fakat Stalin, Stalin'di eninde sonunda. Öldüğü halde bile üzerimizde karşı konulmaz bir etkisi vardı ve bu yüzden ben onun iktidarını kötüye kullanmış olabileceğini aklıma getirmiyordum.

Buna rağmen Beria dâvasının soruşturması sırasında yapılan açıklamalar karşısında perdeyi biraz daha aralamak ve kimlerin tutuklandığını, sorgularında ne gibi bir yöntem kullanıldığını, onları tutuklamak için elde ne gibi deliller olduğunu öğrenmek istiyordum. Konuyu bir Prezidyum toplantısına getirerek, Stalin döneminde olup bitenler konusunda daha bir açıklığa kavuşmamız için bir soruşturma açılmasını teklif ettim ('). Yaklaşan Yirminci Parti Kongresi dolayısıyla bunu özellikle yapmak istiyordum.

(') Beria'nın idamından az sonra 1954'te Parti Prezidyumu tarafından bir soruşturma komitesi kurulmuştur. Kruşçev, «Gizli Söyiev»inde

Kaganoviç, Voroşilov ve Mikoyan'ın bu teklifimi hevesle karşılamış olmaları hiç de şaşırtıcı değildi. Hatırladığıma göre Mikoyan beni desteklememiş, fakat teklifimi önlemek için de bir şey yapmamıştı. Bu fikrin karşısında olanlara Yirminci Kongre'nin Stalin'in ölümünden sonra toplanan ilk Kongre olacağından kendimizin Partiyi ve ülkeyi yönetebilmek için tüm sorumluluğu alabileceğimizi ispat etmemiz gerektiğini anlattım. Bu da ancak Stalin devrinde neler olduğunu ve özellikle tutuklananlar hakkında olmak üzere, çeşitli konularda Stalin'i karar vermeye iten nedenlerin köklerini bilmemizle olabilirdi. Kongre'de gelecek bir soru belliydi: Niçin hapiste hâlâ bu kadar insan vardı ve bunlar hakkında şimdi ne işlem yapılacaktı? Kısacası, hem Stalin hayatta iken olan şeylere hem de şimdi onun politikasından çıkan sorunlara cevap vermek zorundaydık.

Bir komisyon kurup başına Pospelov'u getirdik ('). Pospelov komisyonunun topladığı deliller aramızda bazdan için tam bir sürpriz oldu. Kendimden, Bulganin'den, Pervuhin'den, Saburov'dan ve daha bir kaç kişiden söz ediyorum. Stalinci baskının kapsamı ve nedenleri hakkında Molotov'la Voroşilov'un bilgi sahibi olduklarını ve bu yüzden bunların hiç şaşmaya gerekleri olmadığına inanıyorum. Gün ışığına çıkan gerçeklere inanmak konusunda Mikoyan'ın da çoğumuzdan daha hazırlıklı olduğunu sanıyorum. Herşeyi bildiğini iddia edemem ama Stalin'e en yakın olan o idi aramızda. Mikoyan'la birlikte çalışmış olan ve Mikoyan'ın güvendiği pek çok insan tasfiye edilmişlerdi. Gözlem kuvve-

bu komisyonun tespit ettiği 7379 kişinin itibarının iade edildiğini bildirmiştir.

- (') P. N. Pospelov (asıl adı Feigelson'dur) Parti ideologlarının başında geliyordu. 1940 - 49 arası «Pravda» editörlüğünü, 1949 - 52 arasında da Marx - Engels - Lenin - Stalin Enstitüsü Müdürlüğünü yapmıştır. «Gizli Söylev»de açıklanan delilleri toplayan komisyonun başında olduğu daha önceden bilinmemekteydi.

hini ve az bir belirtiden çok şey çıkarabilirle kabiliyetini bildiğim için Anastas İvanoviç'in neler olup bittiğinin farkına varmış olduğunu söyleyebilirim. Bilmiyorduyorsa bile, bütün bu tutuklama ve idamlar için ortada ne kadar az bir gerekçe olduğunu tahmin etmiştir.

Kaganoviç'e gelince; onun olup bitenlerin ayrıntılarını bildiğini sanmıyorum. Stalin'in ona sırrım açmak ihtiyacı yoktu. Kaganoviç 'evet efendim'ci, adamın biriydi. Stalin gözünü kırıp da, dâva için —yani, Stalinci dâva için elbette— olduğunu söylese babasını bile boğazlardı. Stalin, Kaganoviç'i dizginlemek ihtiyacını da duymazdı. Kaganoviç her zamandan iğrenç bir insandı; hep düşman bulup ortaya çıkarır, şunu bunu tutuklatırdı.

Malenkov hakkında da bir iki söz söylemek gerekir. Tasfiye sırasında Merkez Komitesi personel şefi olduğu için epey hareketli bir rolü olmuştur. Sıradan insanları terfi ettirip sonrada tasfiyeye tabi tutmuştur. Baskı ve idamlarda teşebbüsü eline aldığını söylemiyorum ama, Stalin'in Malenkov'u düzeni sağlamak için gönderdiği bölgelerde yüzlerce insanın tasfiye edildiği gerçeği ortadadır (*).

Yirminci Parti Kongresi arifesi gelip çatmıştı. Genel Raporu ben okumak istemiyordum. Eğer kolektif liderliği ilân edeceksek, Genel Raporun Merkez Komitesi Birinci Sekreteri tarafından okunması pek doğru olmazdı bence. Kongre'den hemen önceki Prezidyum toplantısında Genel Raporu kimin okuyacağı konusunda tartışmamızı teklif ettim. İçimizdeki en yaşlı üye olarak Molotov'un sözcü olması gerektiği halde, o ve diğerleri ittifakla Raporu benim sunmamı kararlaştırdılar. Bunu içtenlikle söylediklerine eminim. Merkez Komitesi Birinci Sekreteri olduğumdan raporu ben sunduğum takdirde hiçbir sürtüşme olmayacağı-

(*) Molotov ve Malenkov, Stalin'in cinayetlerini teşvik etmede önemli rol oynamışlardır. Hiç olmazsa Ukrayna'da Kruşçev de bu işi yapmıştır. Diğerleri bunları bilir ve göz yumarlar.

na inanıyorlardı. Başka bir sözcü seçmiş olsaydık —aday sayısı epey fazlaydı— bir takım güçlükler ortaya çıkabilirdi. Stalin'in ölümünden sonra lider olarak tek bir insan çıkmamıştı ortaya. Hevesliler vardı ama elle tutulan, adlandırılan bir lider yoktu ('). Onun için Birinci Sekreter olarak Raporu benim hazırlamama karar verildi.

Bir taslak hazırlayıp üzerinde görüşülmesi ve onaylanması için Merkez Komitesi'ne sundum. Rapor ortak bir çalışmanın sonucuydu. Merkez Komitesi, genel raporların hazırlanmasında yardım için araştırma enstitülerine ve diğer gruplara başvururdu.

Kongre açıldı. Ben raporu sunduktan sonra tartışma başladı. Gerçek bir imtihan geçiriyorduk. Herkes, Stalin'in ölümünden sonra bunun nasıl bir Kongre olacağını düşünüyordu. Kongre'nin havasının iyi olduğunu söyleyebilirim. Konuşmacılar birbirleri arkasından Merkez Komite Politikası'nı onaylıyorlardı. Kimse ortada bir muhalefet olduğu fikrine kapılmamıştı (2).

Kongre'nin havasının iyi gitmesine ve raporumun olumlu kabulüne rağmen tatmin olmamıştım. Bir düşünce vardı aklımda: «Kongre sona erecek ve bir takım kararlar alınacak. Ama sonra? Kurşuna dizilen yüzbinlerce insanın, 1934'te Onyedinci Parti Kongresi'nde Merkez Komitesi'ne seçilenlerin üçte ikisinininki de dahil olmak üzere, acısı vicdanlarımızda kalacak. O zamanın hemen hemen bütün eylemci Parti üyeleri kurşuna dizilmiş ya da hapse atılmışlardı.»

(') Gerçekten de bir takım 'adaylar' vardı: Kruşçev ile Malenkov. Kruşçev bir yıldanberi Sovyetler Birliği içinde ve dışında —Belgrad, Delhi ve Cenevre'de— her fırsatta kendisini göstermeye çalışıyordu. Özellikle kendi taraftarlarının yükselmekte olduğu Cumhuriyetlerde (Ukrayna ve Kazakistan'da) bir Kruşçev 'kişiliği' gelişmişti. Fakat Malenkov buna karşı mücadele etmekteydi. Kruşçev, yenilgiyi kabul etmeden, Genel Raporu sunma işini kimseye kaptırmazdı.

(2) Şaşılabacak birşey mi bu? Yeni liderliğin muhalefeti ayıklamak için üç yıl vakti olmuştu.

Kısacası, Pospelov komisyonunun keşifleri zihnimde bir ağırlık meydana getiriyorlardı. Sonunda kendimi toparlayıp bir ara verildiği sırada, salonda yalnız Prezidyum üyeleri varken, konuyu açıverdim.

«Yoldaşlar,» dedim. «Yoldaş Pospelov'un ortaya çıkardığı şeyler hakkında ne gibi bir işlem yapacağız. Bütün o tutuklananlar, tasfiye edilenler ne olacak? Kongre'nin sonu yaklaştı. Stalin döneminde yapılan yolsuzluklar hakkında tek bir söz söylemeden dağılacakız. O baskı döneminde acı çeken insanların suçsuz olduklarını şimdi öğrenmiş bulunuyoruz. Onların halk düşmanları olmak yerine Parti'ye, Devrim'e, Leninci dâvaya ve Sovyetler Birliği'nde Sosyalizm ve Komünizmin yerleştirilmesine katkıda bulunan namuslu kadın ve erkekler olduğu konusunda itiraz edilmez deliller var elimizde. Bu insanları sürgünde ya da kamplarda tutamayız artık. Onları geri getirmenin bir çaresini aramalıyız.» (').

Benim sözüm biter bitmez herkes, özellikle Voroşilov başladı bana karşı saldırıya:

«Ne oluyor sana?» dedi. «Bunu Kongre'ye getirip de elini kolunu sallayarak kurtulabileceğini mi sanıyorsun? Bunun Partimizin ve ülkemizin itibarına nasıl bir etki yapacağını düşündün mü? Bu söylediklerini gizli tutamazsın. Stalin devrinde olanlar her tarafa yayılınca bütün parmaklar bizi işaret eder sonra. Stalin yönetimi altında bizim oynadığımız roller konusunda ne söyleyebiliriz?»

Kaganoviç de aynı şeyleri söyleyerek saldırıya geçti. O, Parti'nin içinde bulunduğu konuların bir çözümlemesini yapacağı yerde doğrudan doğruya kendi canını emniyete

(') Kruşçev, Malenkov'un Kongre'de Stalin'i eleştiren bir konuşma yaparak bir bomba patlattığını belirtmemektedir. Başkaları da 'kendini putlaştırma' hakkında eleştirici şeyler söylemişlerdir. Sadece Kruşçev 'halk düşmanlarını' ezdiği için Stalin'i övmüştür. Hem de on bir gün sonra Gizli Söylev'inde bu terimin kullanılmasını yerdığı halde.

almak için bana karşı çıkıyordu. Geçmişte olanların sorumluluğundan kaçmaya çalışıyordu. Eğer işlenmiş bir suç varsa Kaganoviç kendi izlerini örtmek azmindeydi.

Bu saldırıları elimden geldiği kadar sakın ve inanılır bir şekilde cevaplandırmaya çalıştım.

«Kendi açınızdan baksanız bile, herşeyi örtbas etmenin imkânsız olacağı düşüncesindeyim,» dedim. «Ergeç hapisteki ve sürgündeki insanlar evlerine dönecekler. Ak-rabalarına, dostlarına, yoldaşlarına herşeyi anlatacaklar. Bütün millet ve bütün Parti bunların on yıl on beş yıl hapişte kaldıklarım öğrenecek. Hem de ne için? Bir hiç için! Kendilerine karşı ileri sürülen suçlamalar hep uydurmaydı. Yargılanmışlarsa bile, savcıların dayandıkları deliller hep uydurulmuştu. Başka birşeyi daha düşünmenizi istiyorum, yoldaşlar: Stalin'in ölümünden sonraki ilk Kongre'dir bu. Bundan dolayı söz konusu yıllarda Parti liderliğinin tutumu hakkında delegelere herşeyi açıklamamız gerekmektedir. Stalin'in ölümünden sonraki devrede yaptıklarımızı bildirmek için toplanmış bulunuyoruz, fakat Stalin sağ iken Merkez Komitesi üyeleri bulunduğumuz için, o devreyi de anlatmalıyız. Olup bitenleri bilmemezlikten nasıl gelebiliriz?

İşte bunun için, yoldaşlarım, sizden beni desteklemenizi istiyorum. Kongre sona ermek üzere, delegeler yakında dağılacaklar. Bir süre sonra da yeni salıverilen tutuklular evlerine dönüp başlarına gelenleri kendi bildiklerine göre anlatacaklar. O zaman da Kongre delegeleri; 'Bunlar ne demek oluyor? Niçin Yirminci Parti Kongresi'nde bu fecî şeyleri anlatmadınız bizlere? Sizin bunları bilmiş olmanız gerekirdi' diyecekler. Hakları da olacak bunu söylemekte. Verecek bir cevap bulamıyacağız buna. Birşey bilmediğimizi söylersek, yalan söylemiş olacağız. Yoldaş Pos-pelov'un buldukları bu anda elimizde, herşeyi bilmekteyiz. Partide bir baskı ve keyfî yönetim dönemi olduğunu biliyoruz. Bütün bildiklerimizi Kongre'de söylememizi gerekir.»

Yine bir tepki fırtınası koptu. Voroşilov ve Kaganoviç tek sesli bir koro gibi, «Suçlayacaklar bizi! Parti bizi Stalin devrinde olanlardan sorumlu tutma hakkına sahiptir. Neler olup bittiğini bilmemiş olsak bile lider mevkiinde olduğumuz için ödetirler bunları bizlere!» diye bağırmaya başladılar.

«Parti'mizin demokratik merkezîyetçilik ilkesi üzerine kurulduğunu düşünürseniz; bizlerin, Parti liderleri olarak, olup biteni bilmemeye hakkımız olmadığını da bilmelisiniz,» dedim. «İçimizden bazıları pek çok şeyi bilmiyorlardı, çünkü neyi bilmenin gerektiğinin söylendiği bir rejimde yaşıyorduk ve herkes burnunu işinden olmayan işe sokmuyordu. Biz de burnumuzu sokmadık. Fakat herkesin durumu böyle değildi. Bazıları olup bitenleri biliyorlardı ve üzerinde konuştuğumuz pis işlere burunlarını sokmuşlardı. Aramızdaki sorumluluk derecesinin çeşitliliğini dikkate alarak ben Onyedinci Kongre'den beri Merkez Komitesi üyesi olarak Parti önünde üstüme düşen sorumluluğu yüklenmeye hazırım. Hatta Parti, Stalin devrindeki keyfi yönetim sırasında liderlik mevkiinde olanları suçlamayı uygun görse bile!»

Bu sefer Molotov; «Neler olacağını göremiyor musun?» diye itiraz etti.

Voroşilov benim teklifimin Partiyi başımıza belâ etmeden yerine getirilemeyeceğini söylüyor, hiç durmadan; «Kim istiyor bunu bizden? Kim istiyor Kongre'ye bunları anlatmamızı?» diye söyleniyordu.

«Hiç kimse,» dedim. «Fakat ortada işlenmiş olan suçlar var, değil mi? Hiç olmazsa bu kadarını kabul edelim. Halkın olup bitenleri öğrenmesi kaçınılmaz hale geldi. Eğer biz sustuktan sonra bunları bize sormaya başarlarsa bizi yargılamaya geçmiş olacaktırlar. Ben bunun olmasını istemiyorum. O durumda sorumluluk kabul etmek istemem. Konuyu bizim ortaya atmamız daha doğru olur.»

Fakat uzlaşmaktan çok uzaktık. Prezidyum'un bir karara varmasının imkânsızlığını görüyor ve kendimiz aramızda anlaşılmadıkça konuyu Kongre ye getiremeyeceğimizi biliyordum. Şu oyuna başvurmayı denedim: «Parti Kongresi gayet düzgün bir şekilde devam etmektedir. Fakat Merkez Komitesinin birleşik liderliği için gereken iç disiplin sarılmış durumdadır. Genel Rapor okunduğuna göre, her Prezidyum üyesinin Kongre'de konuşmak ve kendi görüşünü bildirmek hakkına sahip olduğunu size hatırlatırım. Hatta bu görüş Genel Rapor'un tayin ettiği politikaya uymasa bile!» Onlara, gerekirse bu konuda benim bir konuşma yapmaya hazır olduğumu, tutuklama ve idamlar hakkında görüşlerimi belirtebileceğim! söylememe lüzum yoktu. «Bir suç işlemiş bir insanın hayatında, itirafın kendisine affedilmeyi temin edeceği bir an gelir,» dedim. «Biz de Stalin'in işlediği suçlardan kurtulmak istiyorsak, bunun yeri burada Yirminci Parti Kongresi'ndedir. Suçlanmadan o zamana kadar kalsak bile Yirmibirinci Kongre bu iş için çok geç olacaktır.»

Öyle bir noktaya varmıştık ki biri töşebbüsü eline alıp, «Pekâlâ öyleyse, eğer durumumuz bu ise birisi kalkıp Stalin'in yolsuzlukları hakkında konuşsun,» dedi. Herkes istemiyerek bir konuşmanın yapılması konusunda anlaştılar. Bulganin, Pervuhin, Saburov ve muhtemelen de Malenkov'un beni desteklediklerini sanıyorum. Şimdi iş kimin konuşacağını tespit etmeye kalmıştı. Ben, komisyon başkanı Pospelov'u teklif ettim. Diğerleri buna itiraz ettiler. Benim konuşmam gerektiğini söylediler. Reddettim. Pospelov'un bulduklarından söz etmeden Genel Rapor'u sunmuştum. Şimdi nasıl olur da kalkar onlara dayanan bir konuşma yapardım. Fakat ötekiler ısrar ettiler. «Pospelov kalkar da konuşursa millet şaşırarak,» dediler. «Bu Kruşçev, Genel Rapor'da neden bundan söz etmedi diyecekler. Böylesine önemli bir konuyu niçin Pospelov sunuyor? Kruş-

çev bunları bilmiyor muydu? Yoksa biliyordu da önemsiz mi buluyordu? diyecekler. Eğer sen kalkıp konuşmazsan, liderler arasında bir anlaşmazlık olduğu sanısı yayılacak ortaya.»

Bunun üzerine biraz düşündükten sonra kabul ettim. Komisyonun bulgularına dayanarak bir konuşma yapmam kararlaştırıldı. Pospelov'a raporunu söylev haline getirilmesi talimatı verildi ('). Kongre'nin özel bir kapalı oturum yapmasını temin ettik ve orada söylevimi verdim. Delege-ler tam bir sessizlik içinde dinlediler sözlerimi. Koskoca salon öylesine sessizdi ki sinek uça kanadının sesini duyabilirdiniz. Parti üyelerinin, Eski Bolşevikler'in olduğu kadar yeni yeni yükselen gençlerin de uğradıkları zulmün açıklanması karşısında milletin nasıl dehşete düştüğünü tahmin edebilirsiniz. Partî'nin başına gelen bu felâketi çoğu ilk olarak işitiyorlardı. Üstelik bu felâket Stalin'in kişiliğindeki bir bozukluktan ileri geliyordu ve Lenin 'Vasiyetnamesinde buna karşı bizi uyarmıştı.

Böylece Stalin yolsuzluklarını açıklayan Yirminci Parti Kongresi söylevi doğmuş oldu. Bu söylevin gizli kalınası gerekiyordu ama aslında hiç de böyle olmadı. Söylevin kopyalarının kardeş Komünist Partilerinde elden ele dolaşması için tedbîr aldık. Polonya Komünist Partisi de bu yolla bir kopyasını ele geçirmiş oldu. Yirminci Parti Kongresi sırasında Polonya Merkez Komitesi Sekreteri Yoldaş Bierut ölünce çıkan karışıklıkta bu kopya Sovyetler Birliği'ne düş-

(') «Gizli Söylev»in hikâyesi burada anlatıldığından çok daha karışık olsa gerektir. Yirmi bin kelimelik bu gayet ayrıntılı ve çok emek sarfını isteyen söylevin Kongre'nin açılışından önce hazırlanmış olması muhtemeldir. Kruşçev, Stalin'i suçlamaya niyet etmiş olsaydı Genel Rapor'unda bunun yolunu hazırlardı. Kruşçev'in konuşmak için baskı altında olduğu tahmin edilebilir. O zaman da, kötü bir durumdan cesaretle faydalanmak üzere harekete geçmiş ve konuşmaya cesaret eden tek adam olarak bu fırsatı kendi yararına kullanmıştır.

man olanların eline geçti. Onlar da bunu kendi amaçları için kullanmak üzere çoğalttılar. Böylece Kruşçev'in Yirminci Parti Kongresi'nin gizli oturumunda söylediği Söylev pek önemsenmedi. Dünyanın dört bir yanındaki ajanlar bunu açık pazarda pek ucuza satın alabiliyorlardı.

İşte bu belge bu şekilde yayınlanmıştır. Fakat biz bunu hiçbir zaman teyid etmedik. Gazetecilerin bana, «Size atfedilen bu söylev hakkında söyleyecek bir şeyiniz var mı?» diye sormalarını hatırlıyorum. Onlara bu konuda hiçbir bilgim olmadığını, sorularını Mr. Dulles'a, yani Amerikan Haberalma Servisine yöneltmeleri gerektiğini söyledim (').

Şimdi geçmişi düşününce, Pospelov'un vardığı sonuçların tam zamanında ve en doğru şekilde kullanıldığına inanıyorum. Yirmibirinci Parti Kongresi'nde bu konuşmayı yapmakta ısrar etmek için tam anım yakaladığım için çok memnunum.

Oysa bu bambaşka bir şekilde de sonuçlanabilirdi. Bir şok durumundan çıkıyorduk. Millet hâlâ hapiste ve kamplardaydı, onların başına ne geldiğini açıklamaktan âcizdik. Serbest bırakılınca onlara karşı nasıl davranacağımızı bilemiyorduk. 'Beria hikâyesi'ne dönüp Stalin'in işlediği suçların hepsinden onun sorumlu olduğunu söyleyebilirdik. Beria'nın yargılanmasından sonra Stalin'i korumak için uydurduğumuz hikâye bizi çok kötü bir yerde sıkıştırmıştı.

Belki de Beria'yı suçlamaya devam etmek ve Stalin'in «Halkın Babası ve Dostu» olduğu inancını yıkmamak daha iyi olurdu. Bugün bile, Yirminci Parti Kongresi'nden bunca yıl sonra hâlâ Beria hikâyesine inanan ve Stalin konusundaki gerçekleri kabule yanaşmayan insanlar vardır. Bazı kişiler suçlunun Tanrı değil fakat onun meleklerinden biri olduğuna inanmak istemektedirler. Tanrının meleklerle-

(') Kruşçev'in «Gizli Söylev»in varlığı konusunda ilk yaptığı açıklamanın burada yazdıkları olduğunu kaydetmek değerlidir.

rinden biri kendisine yanlış raporlar vermiş, o da insanlığa felaket yağdırmıştı. Halk, Tanrının istediği için değil de onun kötü meleği Beria'nın yambaşında bulunmasından ötürü bu kadar acı çekmişti.

Bir süre önce radyoda Şolohov'un «Vatanları İçin Dövüştüler» adlı romanından bazı bölümler dinledim. İki balıkçıyı konuşturarak Mihail Aleksandroviç, Stalin döneminde olan yolsuzlukları dile getirmektedir. Balıkçının biri diğerine, «Yoldaş Stalin hakkında ne düşünüyorsun?» diye soruyor. «Olup biten bu feci şeylere göz yumduğu söyleniyor. Bir sürü namuslu, sadık insan yargılanıp ölüme mahkûm edilmişler. Yoldaş Stalin buna nasıl izin verebildi?»

Öteki balıkçı; «Evet, inanılmaz şeyler bunlar?» diyor.

Diğeri; «Esas suçlu Beria değil miydi?» diye soruyor. «Stalin'e raporları veren o değil miydi?»

«Evet, bunların hepsi Beria'nın başının altından çıkmıştır.»

Mihail Aleksandroviç akıllı bir adam ve iyi bir yazardır fakat Stalin'in Partimize yüklediği bu faciayı açıklama biçimi, doğru değildir. Ortada açık olan birşey vardır: Stalin'i Beria yaratmış değildir. Stalin, Beria'yı yaratmıştır. Ondan önce Yezhov'u yarattığı gibi. Yezhov'dan önce de Yagoda vardı. Bunlar birer birer sahneye girip çıkmışlardır. Stalin'in yarattığı kişilerin böyle birbiri arkasından hızla çıkıp kaybolmaları, Stalin'in mantığının bir oyunuydu. Partinin ve halkın gözünde suçsuz olduklarını çok iyi bildiği insanları yoketmek için hempalarını kullanırdı. Ve bundan sonra da dehşet, kendi cellâtlarım yutarken Stalin hepsine seyirci kalmıştı. Bir grup haydut işin içine fazla karıştığı zaman hemen bunu yeni bir grupla değiştirirdi. Böylece üç basamak meydana gelmiştir: Önce Yagoda, sonra Yezhov ve sonra da Beria. Zincir, Stalin'in ölümü ile kopmuş ve Beria suçlu olarak halk mahkemesi önüne çıkmıştır.

Yirminci Parti Kongresinden hemen önce Devlet Savcısı Yoldaş Rudenko'yu çağırarak:

«Ben açık yargılamalarla ilgileniyorum,» dedim. «Söyle bana, 1930'larda Merkez Komitesi, Orgbüro ve Politbüro tarafından çok iyi tanınan kişiler olan Buharin, Rikov, Sirtsov, Lominadze, Krestinskî ve diğerlerine karşı yöneltilen suçlamalarda gerçek payı ne kadardı?»

Yoldaş Rudenko hukuk normları açısından bu adamları değil cezalandırmak, suçlamak için bile ellerinde hiçbir delil olmadığı cevabım verdi. Bu adamlara karşı düzülen dâvalar kendilerine uygulanan bedenî ya da psikolojik işkencelerle elde edilen itiraflar üzerine oturtulmuştu. Bu da, birisini yargılamak için meşru bir temel değildi.

Ancak biz bu açık yargılamalar hakkında Yirminci Parti Kongresi'ndeki söyleyimde hiçbir şey söylememeyi kararlaştırmıştık. Bunun nedeni de; Rikov, Buharin ve diğer halk liderleri yargılanıp mahkûm edildikleri zaman dâvada kardeş Komünist Partilerin temsilcilerinin de hazır bulunmalarıydı. Bu adamlar sonra ülkelerine dönmüşler ve görülen dâvaların âdil olduğunu anlatmışlardı. Açık dâvalara katılmış olan bu kardeş Parti temsilcilerini yalancı çıkarmamak için Buharin, Zinoviev, Rikov ve diğerlerinin itibarlarını iade etmeyi süresiz olarak erteledik. Bu kararımızın hatalı olduğunu şimdi anlıyorum. Herşeyi açıkça söylemek daha iyi olacaktı. Cinayet, nasıl olsa ergeç ortaya çıkar. Bu tür şeyler uzun süre gizli tutulamaz.

Fakat bu bir tek yanılsa rağmen Yirminci Parti Kongresi büyük bir iş başarmıştır. En büyük başarısı, Partiyi Stalincilik hareketinden temizlemek ve ülkemizin en iyi evlâtlarının uğruna çarpıştığı Leninci yaşama 'norm'larını Parti içinde yerleştirmek olmuştur.

KRUŞÇEVİN ANILARI

Kömür Madenlerinden Kremlin e

«Kruşçev, bu anılarını yazmaya iktidardan düş-
tükten bir iki yıl sonra 1965 - 66 da hâlâ iktidar-
da gözü olan, enerji ve hırs dolu bir adamken
başladı. Son kısımlar ise, Kruşçev'in iktidarda hiç
bir ümidi olmadığı, fakat hâlâ ününü ve Kruş-
çevizm'i sürdürmeye çalıştığı bir sırada, ilerisi
için bir kılavuz mahiyetinde yazılmıştır.»

(H.E. SALISBURY, «THE NEW YORK TIMES»)

«Kitap, düşmüş parti liderleri, başarısız askerleri,
serkes köylüler suçlayan bir cinayet romanı hava-
sında. Sir, bu cinayetleri kimin işlediği değil,
(Herkes'e göre asıl suçlu Stalin'dir), niçin işledi-
ğidir. Bir Stalin yardımcısı olarak suçunu dolay-
lı olarak itiraf eden Kruşçev, aynı zamanda bu
sorunun da dolaylı cevabını vermiş oluyor.»
(G. MELLOAN, «THE WALL STREET JOURNAL»)

«Yüzde doksan eminim ki, bu yazı serisinin bütü-
nü veya büyük bir kısmı Kruşçev'in kalemidir.
Çünkü üslup, 1953 - 64 arası dünyanın çok iyi
tanıdığı Kruşçev'e ait. Bildiğimiz Kruşçev bütün
gerçeğiyle, biraz da kabalığıyla ortada.»

(H. SCHWARTZ, «SATURDAY REVIEW»)

«Kitabın sonundaki notlar Kruşçev'in meslek ha-
yatının kronolojisi ve diğer konuları aydınlatır
ve son olarak Kruşçev'in 1956 yılı şubat ayında
Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin Yirminci
Kongresi'nde verdiği ve ABD Devlet Dairesi tara-
fından 4 haziran 1956 tarihinde, yayınlanan
20.000 kelimelik «Gizli Söylev» bir anlamda bi-
r tane kitabın merkezidir.»

1965 AG-MCO ERN CT, NEWS T.